

C B

565

WIMBP
Opolo

I

99 st.

Alc VI $\frac{396}{15}$ 62 C

SELECTA

RVM DECLAMATIONVM

Philippi Melanthonis, quas con-
scripsit, & partim ipse in schola Vni-
tebergensi recitauit, partim alijs
recitandas exhibuit.

TOMVS PRIMVS.

A. L. E. 7.

Gierkej.

Cum Gratia & Priuilegio.

ARGENTORATI ANNO

M. D. LIX.

W. J. C. 20

S. D.

ARtoxerxes rex Persarū, primū Artoxerxis quī à manu altera longiuscula, μακρόχους dictus est, ex filia nepos, uir fuit facilitate morū, et eximia quadam liberalitate celebris, eadē erga eos, quibus daret ipse, & à quibus acciperet mansuetudine atq; beneuolentia: cui nihil unquam tā pusillum aut contemptum oblatū est, quod non summo cum gaudio & clemētia Rege digna reciperet. Nam cum illi quidam ē plebe malum Punicum insigni pulchritudine ac magnitudine dono dedisset, incredibile dictū, quā illud læticia, quā suauiter acceperit, quo præconio industriā atq; ingenium hominis collaudarit, testatus, si commodus ei locus tri-

A ñ buere

EPISTOLA

beretur, facile ingentem urbem expusilla facturum. Alius item *εὐτρούς* cum uideret neminem non gratulari regi, se uero in parato nihil, quod tanta maiestate dignum foret, habere, proximum fluuiolum conspicatus, properè accurrit, haustamq̃ ambabus manibus aquam, Artoxerxi abundus obtulit: Qua hominis urbanitate & beneficentia excitatus, ilico phialam auream, atq̃ mille Daricos numos tam iucundo donatori reddi iubet. Quod si, Mylichi doctissime, pro malo Punico, pro tantula aqua, tantam gratiam retulit suis Rex magnus, suorumq̃ animum ac uoluntatem tam clementer agnouit, quid tibi censes pro tuo munere faciendum esse nobis, quod dona illa Persica, quantuis ea Artoxerxes fecerit, tam superat, quàm à gemmis marini calculi uincuntur? Quanquam enim aspectu uix aliud quicquam Punicis malis sit iucundius, & iuxta Pindarum *ἄριστον τὸ ὕδωρ*, tamen Orationes Philippi, quastu nobis muneri misisti, aliorumq̃

NUNCVPATORIA.

orumq̃ scholę tuæ clarissimorum minimum lucubrationes, longè maiore honore atq̃ gratia dignæ sunt, quod in illis multa præclara ornamenta ingeniorum, atq̃ illud præcipuum *τὸ καλὸν καὶ τὸ ὀρθὸν ὡς ἐποικον*, tum etiam singularis illa commendatio virtutum, quibus in omni uita nostra nihil maius, nihil præstabilius, nihil diuinius esse uideamus, mirificè eluceat. Quæ enim in his eloquentia, quis succus, quis sanguis, qui Oratorij, nolo nullo prolixius referre, cum ampliora & magis illustria sint hæc. Tot exhortationes ad uera studia, ad nobiliores disciplinas, ad formanda iuuenum ingenia, ad Christianam vitam rectè instituentiam, ad instaurandam pietatem, quæ tot iam annis à Sophistis & turpissimis sycophantis miserè iacuit dilacerata. Hæc inquam, Mylichi, cum elegantissimo muneri tuo insint, atq̃ alia permulta, quæ se sponte sua studioso lectori offerent, sæpe mecum diuq̃ cogitavi, quæ dignæ tibi pro meritis tuis gratiæ referri debeant, aut possint.

A iij sint.

EPISTOLA

sint. Cum enim neq; aurea Phialæ,
neq; Darici numi in facultate nostra
sint, et præclara illa eruditorum homi-
num monumenta precium omne su-
perent, destitutus omnibus viribus,
ad humanitatem tuam atq; suauissi-
mos mores confugio, quibus fretus,
quicquid uellem licere mihi putavi.
Tibi itaq; munus tuum dedico, deq;
alieno liberalis sum, & si alijs multis,
potissimum tamen hac ratione per-
motus, quod sciam Philippum, virum
omnibus honoribus præstâtem, adeo
tibi charum esse, ut nihil eo sit gratius
tibi: vicissim te ab illo tantopere diligi
& amari, ut piaculum esse ducat, si tui
quacunq; saltem oblata occasione,
non honorifice etiam recordetur. Ta-
ceo de alijs harum orationum autho-
ribus, à quibus pari modo officiose
obseruari & coleris. Quanquam
etiam tua in me beneficia & merita il-
lud exigant, ut qualicunq; beneuolen-
tis animi significatione tester, omnia
mihi tua bene facta semper gra-
tissima fuisse. Quoniam autem ut ve-
redixit

NUNCVPATORIA.

re dixit Aristoteles, καὶ sunt τῶν δι-
δασκάλων παρὰ πάντας καὶ ἀποτέλλας, omni
no mihi persuadeo, has illustrium
virorum doctissimas Orationes, stu-
diosis gratissimas futuras esse. De tuo
enim candore, deq; perpetua in me
beneuolentia tua adeo sum certus, ut
plane nihil dubitem, quin hoc officio
meo tuum erga me atque familiam
meam amorem, & studium maxi-
mopere corroborauerim. Vale My-
lichi humanissime, & me, ut facere so-
les, ama. D. Martinum Lutherum, &
Iustum Ionam, viros immortalita-
te dignos, meis uerbis reueren-
ter saluta. Argentorati, Ca-
lend. Ianuarij, Anno

M. D. XLI.

A iij Adhor-

ADHORTATIO AD

CHRISTIANAE DOCTRINAE
per Paulum prodita, studio,
Phil. Melanth.

QVIDEM agnosco, Pauline Philosophiae studium uobis commendaturus, rem me conari non paulò maiorem uiribus. Quae est enim humana eloquentia, nedum mea, quae possit, uel par esse Pauli laudibus explicandis, uel hoc doctrinae genus adserere? quod, quantumuis magno Christianae Reipublicae malo, seculorum aliquot fastidit consensus, quem si usquam aliàs, certè in literarum studiis, nisi non dolet dediscere quod semel imbibimus, perstinacissimè tuemur. Verùm cum in pia causa nullus sit non laudandus conatus, non dubitavi audacius fortasse quàm prudentius, sed pie tamen, rem, quamuis impar, egregiam tentare. Nihil etas, nihil tenuitas nostra dehortabatur, quando non aliud lusus hanc aetatem perinde decet, atque

qualecunq;

qualecunque rerum Christianarum rudimentum. Nam quod noluit Christus noster à se pueros arceri, quasi signo sublato adulescentiam ad sui studium inuitauit. Proinde, nisi nihil huiusmodi uotis proficitur, optarim mihi non inimitabilem Periclis, aut Lysiae eloquentiam: Quorum alterius labra Patho insedisse uetus Comœdia testatur: Alterum etiam ille iuxta Apollinis oraculū sapiens Socrates admiratus est. Sed illum ipsum uerè flexanimum Paulinae linguae spiritum, diuinitus suppeditari, et orationem nostram animaturum, et pectora uestra, ad complectendam celestem sapientiam inflammaturum. Quid enim magis conuenit, quàm de sacris rebus dicturos, diuini numinis opem caelo deuocare? Vos item mecum communibus optate uotis, ut benignus dei spiritus radijs suis animos uestros collustret, et ad hoc philosophiae genus prepararet, quod in auditū esse uiribus humanis, uel hoc indicio est, quod paucis admodum post Paulum contigisse uidemus: recentiores uerò Theologos, quos uocāt, etiam obscurasse: quod utinam audacius dicerem, quàm uerius. Equidem, ut uelim Paulinam doctrinam non Monachis, aut Theologis tantum istis scenicis, sed uulgo etiam Christiano familiarissimam esse: ita puto ad formandam uitam, nullam

Peculiare adulescentiae studium Christianae literae.

Præcatio.

A V sapiendi

Deus.

Doctrina ad
instituendam
vitam necessa-
ria.Hesiodi & Ho-
meri poësis.

Leges.

Euangelii, um

sapiendi rationem accommodatiorem, nullum cer-
tius ad felicitatem compendium esse. Primum
enim ratione quadam & doctrina opus esse, ad
instituendam vitam, uel hoc argumento est, quod
nulla priuatum domus, nulla ciuitas publice, citra
legum usum administrari posse uidetur, ut literas
in hoc repertas uerisimile sit, quo præscriptis, a-
deoq; duraturis legibus, paulatim gliscenti ho-
minum cupiditati frenum iniiceretur. Extant ui-
uendi formulæ, aliæ diuinitus proditæ, aliæ ab in-
geniosis hominibus conscriptæ, quale est Hesio-
di, item Homeri poëma, quales Philosophorum
commentarij, quales plerq; nobilium ciuitatum
leges sunt, quarum memoria, historiarum benefi-
cio, ad nostra tempora propagata est: Verum in
his diuinæ leges tantos sanctiores sunt humanis, quā-
to propius effingunt tum autorem, tum archety-
pum omnium bonarum rerum, quem non dubium
est nusquam certius expressum, quā in ijs li-
teris, quas suis ipse digitis, in æstimanda benigni-
tate, lapideis tabulis inculpfit, præcepitq; omni-
bus postibus ædium, uestibulis, fimbrijs item uesti-
um inscribi, & scopi uice, ob oculos, interq; ma-
nus reponi, unde uitæ uniuersæ ratio peteretur.
Iam & hoc humanæ leges diuinis scripturis uin-
cuntur, quod legibus Euangelicæ literæ additæ
sunt,

sunt, quæ Christum generi mortalium exhibent,
qui spiritum impertit, quo humani animi accēsi, ni-
hil nō cœlestē, sua ipsi spē adflectent. Lex enim
recti uiam monstrat. Sed honestum animis huma-
nis ille Christi spiritus absoluit. Adeo plane fie-
ri inquit, ut solis legibus adiutus, uitam probe in-
stituas. Neq; enim satis est uidere quid agas, sed
refert uel omnium maxime, quæ Euangelij sarra-
go est, scire unde animū petas legibus fauentē, &
honesti amantem, nempe, quem à recti amore na-
turæ genius auocat. Etenim, si solis legibus hu-
manæ mentes ad uirtutem incitabantur, non e-
rat, cur aut filius Dei carnem indueret, aut Euan-
gelicæ literæ proderentur. Quare cum ad com-
ponendam uitam, tum legum, tum Euangelij co-
gnitio necessaria sit, cum unicum salutis compen-
dium sit sacrarum rerum scientia, quin omnes
certatim animos diuinis literis despondemus? si-
quidem sua cuiq; salus esse quā charissima de-
bet. Alia studia, alijs uoluptas, alijs quæstus com-
mendat, hoc uerò pijs omnibus instituendæ uitæ
cura, adeoq; plusquam Diomedea necessitas. Por-
ro, qui ē scititjs Philosophorum, aut Theologi-
starum commentarijs uitæ formam peti posse cen-
sent, quā irreuerenter, quā impie de diuinis
literis sentiant, uestrum esto iudicium: Nam si
nostris

In Theologi-
stas, qui huma-
nas traditio-
nes docent.

nostris inuentis componi mores humani poterat, quid erat, cur legem ferret? suisque describeret artibus, optimus maximus Deus? cur omnibus possibilibus, sumbris etiam uestium insculpi mandaret? idque rationis nostrae censuram et consilia secteremur. Nam hoc diserte additum est, ne nostras cogitationes sequeremur, ubi satis indicauit celestis legumlator, mendacem, uanum, ac futilem esse hominis captum, planeque regendum, ceu Theseo filo labyrinthum aliquem. Imò, si per sese hominum animi ad uirtutem erigi potuere, quid erat, cur carne Filius Dei, adeoque aeternus sermo, uestiretur? cur in uniuersum orbem terrarum euulgari præciperet Euangelium? cur aeternus Pater tam religiose commendaret orbi terrarum filij doctrinam? inquit: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui: Ipsum audite. Cur sacrosanctam philosophiam maximi hominis tam studiose literis mandarent? Et doctrinam suam cum tanti uelit fieri celestis pater, quid homunculi nostra iactamus somnia? quid ἐλαφρότης philosophiam, nugarum regnum, uitae formam appellamus? Quin uidemus, quam insanis Philosophi dogmatis cecitatem suam testati sint, dum in peruefiganda rerum natura nusquam non haerent, nusquam non hallucinantur, dum de bonorum ac malorum

Philosophia
regnum, nuga-
ria.

lorum finibus disceptant: ubi hic uoluptatem, ille indolentiam, hic εὐθυμία, ille gloriam, Stoicus falso nomine uirtutem, Peripateticus multò inemptius uirtutis usum adserit. Videbat ipse Socrates, non esse certi quicquam in uniuerso philosophiae genere, cum sapientiam suam uocaret ἀφροδιστία, ὁμοῦ ὄντα. At hominum λογολεχία, etiam diuinis literis nostrorum temporum Theologi prætulere, quibus debemus, ut nihil hoc tempore sint Christianae literae, nisi malitiae quaedam fallacis loquelae, ut ille apud Ciceronem ait. Adeo, quod doctrinae genus diuinitus ad corrigendas, confirmandas, consolandasque hominum mentes proditum est, friuolae, addo etiam indoctae Sophistarum καὶ βέλδοι κενοφωνίαι magna ex parte extinxere. Vel contemni poterat, si quid uulgari um artium interisset, uerum eam disciplinam intercidere, quae una est periclitantium animorum portus et asylum, adstrictae conscientiae solatium, quis non deploret? Et his literis antiquatis, quibus solis muniri Christianae res solebant, quam tyrannidem in omnes hominum ordines Satan exerceat seuiens, etiam dicere horreo. Quondam prudenter in administrandis ciuitatibus cauebatur, ne publicae leges ignorarentur, nisi quis anas decem uirorum urbis Romae tabulas aut ligneas

Socratis de philosophia sententia.

Ab honesto.

Atheo.

Atheniensium ^{ἀθηναίων} nescit. Et sapientissimus rex Minos, Iouis, ut ferunt, ^{ῥαγίστος} quotannis leges suas ari insculptas, ter circumferri per omnem Cretam uoluit, ne non essent et uulgo notissima. Quid memorē, quantū opere Philosophi dogmatibus sue quisque factionis ediscendis impendant? Pudeat Christianos, quibus solis & Dei & Patris, & seruatoris sui salutaria placita serē ignoscantur. Et qui tot Regis nostri insignibus nobis placemus, laudacro ^{λαογραφία} ^{ῥαγίστος}, item sacro pane, illud ipsum negligimus, per quod unum proxime ad ipsum atceāi potest. Siquidem sermo maximi patris Christus est. Non alia ratione Christum terius expresserint animi nostri, quā sacre doctrine studio, in qua illius uelut in speculo relucet imago. Carnem aternus Dei sermo induit, ut & nos significaret diuini sermonis commercio ἀποδοῦναι. Id quod elegans quidam, & pius nascentis ecclesie Theologus testatur, inquit, nos sermone ueritatis genitos esse, ut essemus primitiæ creaturarum. Quod si Christianarum mentium aliud est Euangelica doctrina, quæ uesania, quæ impietas est, hominum figmenta præferret? Et in sacris uel maxime necessariis sunt ad formandum animum, Pauli commentarij. Nam cum alia uolumina leges præscribant, alia

rerum

rerum gestarum historiam narrent, Paulus non ster methodica quadam disputatione eos locos persequitur, citra quos non admodum profuerit leges didicisse. Nec Prophetarum uaticinia, nec Euangelica historie adiri possunt, nisi huius commentarios, ceu amnem comitem ad mare, methodi uice, sequaris. Nam cum in tractanda hominis natura, tyrannide peccati, legis regno, absolute uirtutis origine, ac propagatione, sacramentis, consistat rerum Theologicarum summa, unicus Paulus hos locos palam ob oculos mortalium posuit. Breuiter redemptionis nostre gratiam, adeoque Christum ipsum ignoraremus, si Paulum orbi terrarum Deus inuidisset. Neque enim Christum notuisse, est historiam rerum ab ipso gestarum tenere, sed agnoscere ingentia beneficia, quæ per ipsum in orbem terrarum Optimus Maximus Deus effudit, Spiritum scilicet, & absolute uirtutis autorem, & arrabonem gratiæ, quem antehac nesciebat mortalitas. Frustra diuinis legibus animum deuoueris, nisi Christum esse, Paulo magistro, scias eum, à quo Spiritus petendus sit, amans eorum quæ lege iubentur: Deinde & qui, si quid præter legem, ut imbecillitas humana, deliqueris, ignoscat. Frustra item Euangelicam historiam didiceris, nisi histo-

rie sco-

Farrago Pauli
næ doctrinæ.Fructus Pauli
næ doctrinæ.

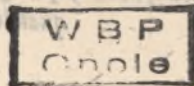
ὁδοδείξις.

rie scopos & usum, illo monstrante, obseruaue-
ris, ubi de legis abrogatione, de peccato, de car-
ne, de spiritu, de filijs adoptionis, de libertate, de
seruitute differit, quid aliud agit, quàm ut, ceu
methodo quadam, uniuersę scripturę lumen ad-
ferat? Omitto quę mysteria, quàm sublimia do-
ceat, ubi cœperis in eum attentius oculos defige-
re. Satis amplum enim fructum feceris, si uel à li-
mine salutaueris. Nam quod ad confirmandas &
consolandas consciētias attinet, nemo Paulo, mea
quidem sententia, preferendus est. Summa cura
esto, ut in hoc discas, quò habeas uitę formam ac
regulam. Etenim si disceptandi et litigandi gra-
tia didiceris, uide quàm facias atrocē sanctissimo
uiro iniuriam, qui pacis adsertore, præconē Chri-
sti, qui solus uera pax est, tam fœdē abuteris. Nā
quod quidam Theologica ad scenā, ad uulgi plau-
sum comparant, deplorandum magis quàm inse-
ctandum est. Iam et ex Paulo cognoscere licebit,
qui fructus longē pulcherrimus est, inter Christia-
nam doctrinam, et Philosophiam propriē quid in-
tersit: quod ut apprimē necessarium est cognosce-
re, quotquot in philosophicis studijs uersantur,
ita neglectū uideo à scholasticis doctoribus in u-
niuersum: qui ē Theologia nobis nō aliud fecere,
quàm illam Græcię hircissantem anum, Philoso-
phiam,

Scenici Theolo-
gi.

phiam. De quo discrimine ipse quidem hoc loco Philosophia
dicerem, nisi dehortaretur argumenti difficul-
tas. Verum, hoc uelim omnibus Christianis men-
tibus persuasum, prorsus aliud esse Christianis-
mum, quàm uel Philosophiam, uel nostrorum ho-
minum Theologiam. Alia ad uirtutem uia est,
alius bonorum finis, alia hominis ἐϋδυσία, quàm
prescribit Paulus, quàm quę Philosophorum
scholis docetur. Miseram Rempubicam Chri-
stianam, quę ipsa sui oblita, in alienas scho-
las detrusa est, inò quę iuxta scripturam, contra
bernio Moabitidum, alienam linguam, oblita pa-
trię didicit. Quam calamitatem non uideo cui
debeamus, nisi insanus istis Magistris nostris,
qui se imperitę plebeculę, ementito doctrinę ti-
tulo, uenditant: Præterea quàm accuratē format
Paulus omnes hominum ordines, Principes,
Episcopos, iuuenes, senes, matronas: Nam hæc
fortasse communia habet cum alijs sacris scri-
ptoribus. Hanc sibi laudem propriē uindicat,
quod gratię originem ac propagationem, adeoq;
peccati et legis uim excusit, quos potissimum lo-
cos ab eo requires. Atq; hæc omnia, quàm graui,
quàm dilucida, quàm eleganti oratione perse-
quitur? Breuiter quidem, sed ita ut nihil desit, ut
nusquam non satisfaciat. Periculis orationem
aiunt

Pauli eloquen-
tia.

aiunt solitam in auditorum animis tenaces quosdam aculeos relinquere: Huius dici non potest, ut flectat, ut uerset, ut rapiat, ut inflamet legentis animum. Dolet conscientia, consolatur: Sollicitat cupiditas genialis, uocat in uiam, retinet ne frena laxes egrescenti animo, illum ipsum ostentat Christum, qui seruet. Denique quicquid morborum animum fatigat, ab hoc pete presentaneum remedium. Neque ulla tam efficax Paule est, quam Paulina oratio, nullum aduersus ueneficia tam salutare Moly, quam aduersus animi morbos Pauli doctrina. Platonice Charidem morbo, nescio quo, leuaturus Socrates, duplex indicat remedium, & radiculam quandam & incantamentum, censetque parum profuturam radiculam citra incantamentum, seu, ut Platonicè utar uerbo, citra epoden. Porro radiculam interpretatur temperantiam: epoden Philosophicam doctrinam, sine qua, quamcunque uitæ rationem in eas, incertam & instabilem putat futuram. Quanto amplius precium operæ factururus es, si morbis animi medicaturus, Pauli doctrina utare, tanto quibusuis epodis efficacior, quanto diuini spiritus uis, humanis præstat omnibus. Sunt animi morbi, tum carnis cupiditas, tum malæ conscientie mentis pavor, quibus quando

quando nemo, ut Paulus, medetur, non est cur alterius desideres epodas. Nam seuicentem cupiditatem alij per leges coercere student. Hic Christum illum nostrum exhibet, qui in hoc carnem induit, ut expiaret. Neque præcipit modo imperandum animo, sed eum ostendit, qui uires addat periclitanti. Iam uero uel unum profer qui docuerit, quomodo malæ conscientie mentem, id quod plurimum in rebus Christianis refert, consoleris. Non nego esse locos, quibus ad afflictam conscientiam consoleris, et in reliquis scripturæ uoluminibus, seu subobscuris, et quorum nullus usus futurus erat, nisi à Paulo illustrati essent. In humanis doctrinis nego esse in uniuersum, qui sauciæ mentis mederi possit. Imò quid agunt aliud scholastici doctorculi, quam ut ad afflictam conscientiam prorsus excarnificent & ecent: id quod est cernere in formulis casuum, summis, quas uocant, in satisfactionum aduersariis, et nescio quibus nugis alijs. Sauciant & malæ sanæ Pontificum constitutiones, ut iures uerum sanguine scriptas Pontificum, quam Draconis Atheniensis leges. Quod genus doctorum aptè uocat Hieremias aspides, quæ nullo carmine uinci queant. Quamquam bone Deus, nusquam meliorem nauasse operam sibi scholastica Theologia uidetur, quam in conscientie censura. Proinde iuuenes

Paulus unicus
malæ conscientie
mentis consolator.

Peroratio

B ij Christo

Epoda Socrati
sa.

Christo inaugurati, Paulinæ Philosophiæ animos addicite, nisi non est uobis salus uestra cura. Hinc formam Christianæ uitæ, hinc animorū solatia, hinc rerū omnium tum diuinarum, tum humanarum iudicium petite. Etenim iuuentutem in primis refert, nihil antiquius, nihil prius ducere Christiana disciplina, è qua ceu uaticū scilicet transigēda uitæ paret. Neq. enim fieri potest, ut probè instituas uitam, ut scilicet transigas, nisi Paulinis literis, aduersum insidias pertinacissimorum hostium Satanae, et carnis. Reliquas artes omnem uel contemnere licet: Paulinā, nisi spem omnem salutis abiecti, negligi nō possunt. Et Episcopos adniti decebat, ut hæc tenerent, nō modo qui studiosi uocantur, sed planè uniuersum Christianum uulgus. Decebat Academiæ nihil maiore cura ac studio docere, quàm hoc genus piarum literarum, quas barbara et confusanea disciplina Philosophiam isti e mentito titulo uocant: forensibus item litibus, et sordida quadam Philosophiæ æmula, Theologia, maiores nostri mutarunt. *Χολικῆα*, si Dijs placet, *ἑρμῆω*, Ipse magno animi dolore, nihil aliud uideo Academiæ esse, quàm templa Tophet, et funestam filiorum Ennon uallē: Nempe, exulantibus Christianis literis. Habuerunt Athenæ ex Ariopago, habuit Sparta

Academiæ.

Sparta pædonomos, qui adulescentiam optimis quibusq. modis formabant: Et hi quanto scilicet Ethnicū iuuentutem erudiēre, quàm nostrorum temporum Academiæ? Quin uos ipsi, studiosi iuuenes, rem capeſite, fauebit ita conatibus uestris, ut etati, cœlestis Spiritus: et Christum nusquam euidentius expressum, quàm Paulinis literis, assiduò contemplamini. Nullus Deo gratior cultus, nullum magis pium exemplum, quàm in piarum literarum uelle transformari. Et res ipsa semel tentata, suis uos illecebris ita capiet, ut deserrere non libeat. Nam cū per sese bonarum rerum cognitio iucunda sit, Christianarum etiam salutaris est, ut nihil dubitem multis nominibus iucundissimum fore Pauli studium, ubi semel delibaueritis. Fama est, Aegyptios, gentem sine exemplo supersticiosam, nouo quorannis uere, legum ac literarum suarum autore Mercurio quondam solenne sacrum fecisse, multitudinem undiq. confluentem publica epulatione, melle ficutq. operatum. Sacri uetustatem ritus arguit: Nam et aureo illo, quod uocant, seculo, publica ferè conuiuia, sacrificia fuere, et opime deorum hostiæ mel ac ficus, quorum usum deinde et in *ωέλαιοις* mansisse tradunt. Inter epulandum late uoces iactari solitæ, et quasi pæan quidam Mer-

B iij curio

Dulcis ueritas

curio cantari, neutiquam inconditum carmen:
 γλυκὺ ἢ ἀλὺ δεικ. Qua uoce haud obscure decla-
 rauit Aegyptus, quam grato pectore Mercurij
 leges & instituta complexa fuerit. Eodem pae-
 ne magna mihi spes est, Pauli doctrinam uos, ubi
 degustaueritis, celebraturos. Cui enim iu-

stius, quam qui Christiana, eademq;
 optimè & gratiosissimè docet,
 decantari queat hic hymnus?

γλυκὺ ἢ ἀλὺ δεικ.

D I X I.

O R A =

ORATIO INVTI IONAE DOCTO-
 ris Theologiae, De studijs Theologicis.

I ego aut quadam felicitate ingenij, aut doctrina atq;
 eloquentia, uel usu & exercitio, aut quacunq; mediocritate oratoria essem paulò instructior ad declamandum è publico suggestu, sum-
 mis uiribus hic incumberem, ut Theologica studia (de quorum dignitate hic pro more dicendum est) omnibus redderem quam commendatissima. Nunc cum uobis mea tenuitas non ignota sit, initio rogo, ne, si fors an ubertate, copia illa, & splendore orationis, cui eruditissimæ aures uestræ assuetæ sunt, quem hic locus illustris & argumentum grauissimum deposcere uidentur, destituar, existimationem id sanctissimæ professionis Theologiae, quam mirificis laudibus, diuino aliquo ore, alicuius uere disertis, omni omnium linguarum sono, in cælum tolli oportuit, apud uos imminuat. Meam, meam scitote esse culpam, si rem cælesti præconio dignam, frigido encomio celebraro, aut non his, quibus meretur summarum laudum insignibus, ornauero. Theologicam professionem nostis esse eiusmodi do-

B iiij Arinam,

Professio Theo-
 logica.

- strinam, qua in Ecclesia docetur & discitur ue-
 I. ra cognitio sapientiae & uoluntatis Dei. Scri-
 ptura enim sancta, quam à Patriarchis, Prophe-
 tis & Apostolis accepimus, quam non humana
 uoluntate, sed (ut Petrus ait) Spiritu Sancto
 inspirante, prodiderunt sancti Dei homines, quæ
 totum hoc doctrinæ genus (quod Theologiam
 uocamus) complectitur, tota cõtendit, ad hunc
 11. scopum directa est, ut incomprehensibilem il-
lam, & infinitam bonitatem ac misericordiam
Dei doceat nos cognoscere, ut hac uita primum
in uerbo & promissionibus diuinis fide appre-
hendamus cognitionem sapientiae & uoluntatis
Dei. Deinde & in omnibus Creaturis, Cælo,
 11. Terra, Mari, & hac tota mundi machina, adeoq;
 proprii corporis nostri mirabili opificio, infini-
 tam illam, & immensam Dei bonitatem, quoti-
 dianam miracula, & præsentiam diuinam, ope-
 rumq; eius magnitudinem, & ut Paulus in-
 quit, multipliciter uariam sapientiam Dei ani-
 maduertamus, quod ipse scilicet non sit Deus à
 longè, cui non sint curæ res humane (sicut imbe-
 cillitas humanæ rationis peccato Originis Cor-
 ruptæ somniat) quemadmodum & Homerus Po-
 ãta, de Ioue apud Aethiops conuiuante, eam
 beletudinem humanarum mentium taxat, sed
 Deus

Deus admodum nobis præsens, sicut Hieremias
 Propheta inquit. Et in hanc quidem finem ab
 initio mundi, uerbum suum dedit Deus, in hoc
 scriptura sancta prodita est, ut quotidie in cogni-
 tione Dei crescamus, ut subinde, quod toties in-
 culcat Paulus, magis ac magis proficientes in co-
 gnitione uoluntatis diuinæ, letemur in Deo, præ-
 sentiam eius in mirificis operibus adoremus, &
 reuereamur, ut per fidem & spiritum, gustum
 quandam percipiamus uitæ æternæ, ut tandem
 eluctantes ex tot fluctibus, & periculis regni,
 mortis & Diaboli, emergamus ad perfectam co-
 gnitionem Dei, utq; tandem Deo ipso, quod ma-
 ius quiddam est, quàm humana mente concipi
 hic potest, uita, gloria, claritate, ac beatitudine
 æterna perfruamur. Et hic quidem finis est bono-
 rum, hoc est illud summum bonum, illa uera &
 omnibus numeris absoluta sapientia, quam requi-
 rimus, illa sola & perfecta beatitudo, de qua ex-
 tra uerbum Dei inquisierunt Philosophi & sa-
 pientes mundi. Sed Deus passus est eos errare
 longè à Deo in uis suis, ut Paulus in Actis in-
 quit. Veræ autem illius religionis, et Theologiæ,
 & solidæ illius sapientiæ inuentor & autor, non
 est Mercurius aliquis, non heros quispiam cla-
 rus, non Philosophus excellens, sed ipse creator

Finis summa
 boni.

Veræ religio-
 nis autor.

B V omni-

Jupiter apud
 Aethiops con-
 uiuans.

Simile.

omnium rerum, Deus uiuus & uerus, ut Esaias inquit: Qui condidit cœlum, & stabiluit terram &c. Et Theologia hæc uera, non est eiusmodi cognitio, aut scientia, comparata solum ad uitam hanc momentaneam ^{ἡμετέριον} strepitum rerum, & umbratile ^{χρῆμα} huius mundi. Quemadmodum architectura, aut similes artes, tantum ad huius uitæ usum comparatæ sunt, quas pauci quidam perdiscunt, sed ad hanc cognitionem ueram Dei, ad hanc sapientiam percipiendam, omnes homines super terram, totumque genus humanum creatum est, atque illa diuina mens hominis, illa elegantissima corporis humani, omnium organorum, ac membrorum constructio, non in hoc est condita, ut solum artes illas, quæ non nisi huic mortali uitæ & corpori seruiunt, exerceat, sed ut infinitam illam sapientiam & bonitatem Dei cognoscat, & magnitudinem & uarietatem & mirificam illam in omnibus uim atque potentiam operantis Dei contemplans, in Deo & omnibus operibus Dei letetur, & summa exultatione & alacritate gratias agat, sicut Christus ipse Dominus noster breui & grauissima sententia dicit: Hæc est æterna uita, ut cognoscant te uerum Deum, & quem misisti Iesum Christum, id est, hæc est uita illa, salus illa, & beatitudo, in

Ioan. XVII.

do, in hoc tota uis est infinitæ, immense, & æternæ consolationis, & felicitatis, ad quam homines conditi, & à Deo uocati sumus, ut in hac uita animi nostri erudiantur per uerbum, & concepto Spiritu sancto, illuminentur subinde magis magisque uera cognitione Dei, ut hic in Ecclesia incipiat renouatio & restauratio collapsæ naturæ, regnum cœlorum, & iustitia & uita æterna: ut tandem in futuro seculo, perfecti letemur in Deo, læticia quadam inenarrabili, & glorificata ineffabili torrente omnium bonorum Dei, adeoque perfectæ κοινωνίæ, & communionē (quæ in hoc tempore super omnem captum est humanarum mentium) diuinitatis perfruamur. Sciamus ergo Theologiam non esse eiusmodi quandam cognitiunculam, quæ huic mortali uitæ tantum ancilletur, cuiusmodi sunt reliquæ artes, quæ suam tamen laudem, durante hac uita, habent, sed eiusmodi quandam diuinitus proditam sapientiam, ad quam percipiendam, homo initio conditus, propter quam diuine particula auræ (ut Poëta inquit) & illud pectus cœlestium rerum capax, illa mens cœlo ducens originem, nobis indita est. In quæcunque ergo uitæ genera uaria tempestas huius uitæ conijciat homines, siue Iuris prudentiæ, siue rei Medicæ, siue rei militari

Theologia sapientia diuinitus prodicta.

Sane.

Quæ occupa-
tio homine di-
gnior.Primus Theo-
logus scholasti-
cus & Doctor,
Adam.Lapsus Adami
quibus bonis
privavit nos.

*militari dent operam, siue in Philosophico orio,
siue Repub. uersentur, tamen nisi ea cum Theo-
logia coniuncta habeant, sciant se à diuina & cœ-
lesti origine degenerasse. Quantumcunq; ergo
in tempestuoso mari huius uitæ circumerremus,
sepe etiam naufragemur, dum hic sollicitudine ui-
ctus torquetur, hic siti gloriæ, tamen in hoc por-
tu acquiescendum est, tamen nisi initium, mediū,
finis humanarum rerum sit Theologia, iam homi-
nes esse desijmus, & uita est non hominis, sed be-
luarum. Nulla usquam ergo occupatio dignior
homine, nulla liberalior, nulla scientia aut cogni-
tio excellentior, quàm cognitio uera Dei & reli-
gionis. Propter hanc initio Adam conditus est
ex gleba et puluere terræ: Propter hanc Eua ipsi-
us Dei creatoris mirifico opere ex costa mascu-
li sculpta & edificata est, in formosam scēinam.
Et si forsā primum auditorem scholasticum, si-
mul & Doctorem Theologiæ requirimus, hunc
sciamus magnum parentem fuisse Adamum, qui
ipsum Deum magistrum habuit, qui ante lapsum
persusus Spiritu sancto, uerè illuminatus fuit
Theologus, quo uiro hic sol nihil appexit post
ipsum Christum præstantius. Si enim Adam non
fuisset lapsus, tunc omnes posterī, & homines ex
eo orī, quæ fuissent Theologi: tum uidisses to-
tum ora-*

*tum orbem terrarum nihil aliud esse, quàm spa-
ciosam quandam ac frequentissimam scholā Theo-
logicam, in ipso paradyso, quasi in horto quo-
dam, aut porticu Philosophica, mirabili amēni-
tate, passim consedentibus, obambulantibus tot
discipulis, quorum ὅμιλος ὁσοί εἴη Angelī,
quorum Dominus & magister esset ipse Deus:
uidisses masculum & foeminam in summa casti-
tate et puritate, dulci quadam et sincera societate,
uera quadam & perfecta suauitate uitæ & mo-
rum, de Deo & operibus Dei differere, confabu-
lari: uidisses homines expertos calamitatum, æru-
mnarum, tristitiæ, ignaros funerū, & sepulchri,
liberos à tot terroribus Diaboli, ab omni tristi-
tia, metu, pauore, & miseria, in perpetuo gaudio
spiritus sancti, admirabundos quotidie de operi-
bus Dei, iucundissimum in modum colloqui. Non
fuissent tenebræ hæ, tot mœstæ cogitationes &
curæ humanarum mentium, quæ nunc sunt, sed
omnia plena luce, uita, hilaritate, læticia ineffabi-
li: Et eiusmodi cœlestia poemata ac cantica de
Deo & operibus Dei (cuiusmodi uix summis
Patriarchis, Dauidi, et similibus canere postea da-
tum est) tum bimuli infantes, & Habel paruulus
in cunis, inter ipsa crepundia cecinisset. Nam ni-
si e cœlo generosa illa et nobilis natura homi-
nis,*

minis, per peccatum originis & horrendum lapsus Adæ, cum in corporis tum animæ uiribus corrupta esset, & lumen illud humanæ mentis hebetatum, tum mira quadam acie mentis & oculorum, motus illos cœlestes, solis, lunæ, aliorumq; siderum ratos immutabilesq; cursus, tam propè Adam esset intuitus, quàm nos currum in terra, aut nauim in mari gubernari uidemus. Et non solum cognouissent tum primi illi parentes, quod Deus creasset cœlum, terram, mare, & omnia quæ in eis sunt, sed & mira quadam perspicacia intellexissent, ipsum perpetuò esse præsentē omnibus hominibus, simul & animantibus dare uitam & halitum, atq; ita animi et corda eorum iucundissimis affectibus gaudij & ineffabilis læticiæ inarsissent, de Deo, de minimis maximisq; operibus Dei, tum quidem tanta certitudo, tam firma πληροφορία de Deo fuisset in mentibus humanis, ut quoties Adam sub aurora orans, aut Eua mane ornans se ad proximi fontis speculum, solem orientem uidisset, summa cum uoluptate cogitasset: En iterum nobis sydus illud, quod quasi figulus candelabrum finxit pater & Deus noster. Deinde Cain & Habel paruuli, & adhuc in cunis reptantes, aut alacriter circumuolantes potius, quoties herbam aliquam odorem,

quoties

Cain,
Habel.

quoties uiolam aut rosam, quoties pomum generosum, botrum aut uuas aspexissent, non sine iucundissimo sensu infinite & inperscrutabilis bonitatis & sapientiæ Dei, cogitassent: Hæc sunt dona nostri illius Patris, hic odor, hic succus, opera sunt cœlestis dextræ: huius botri uel unum pampinum ego non possem fingere. Et tum Adam & Eua cœlesti quadam, beata, & suauissima conuersatione, non aliter atq; tenelli filij sub blando parente, in summa fiducia erga Deum, in summa certitudine & dulcedine cordium, illum Deum uerum & uerum suum agnouissent conditorem, nutritorem, parentem, et admodum perspicua cognitione intellexissent, quomodo tot magnifica et præstantia opera, tot excellentes creaturæ, mera quotidiana miracula, mera specula essent, in quibus fulgor infinite bonitatis & potentie Dei redditur. Nam hæc pulcherrima rerum machina in hoc condita est, ut sit eterna, mirifica, & indelebilis pictura, in qua Deus & opera eius cernantur, sicut Paulus ad Romanos I. dicit. Multa sunt admodum de se signa dantia, & expressa uestigia diuinitatis, in hac tota uniuersitate rerum, pulcherrimum hoc & spaciosum & tot astrorum luminibus distinctum cœlum, ingens illa moles terræ, & mirifica eius efficien-

tia, &

Creatio pictura
ra operum Dei

tia, & in omni genere crescentium fecunditas, infinita penè magnitudo maris, et inclusio aquarum eius, ut Psalmus ait, quasi in utero, tot uolucries, tot genera animantium & piscium, tot herbe, tot remedia, tanta in succis, odoribus, uarietas, quos una et eadem terra profert, quæ omnia ex uno eodemq; subolescunt puluere, & incomprehensibili ac occultissimo auctu nascuntur.

Hæc quidem satis magna testimonia sunt, quod hic mundus non casu extiterit, nec ex atomis conflatu sit, ut quidam Philosophi sentiunt, sed æternam quandam & infinitam esse sapientiam, quæ hæc omnia mirificè architectata sit, quæq; eodem elegantissimo ordine conseruet ac gubernet, ut Paulus quoq; in Actis testatur, Quod Deus ideo in tota creatura ita uestigia sui, in singulis penè flosculis, singulis penè arborum folijs reliquerit, & sese depinxerit, ut cognoscamus eum non longe abesse ab unoquoq; nostrum, & penè in nostro proprio corpore, in pane & uino sic è terra producto palpabilem esse. Et hæc quidem omnia, si peccato natura non uitata esset, omnes posterius Adam masculi iuxta ac foeminae, clarissime cognita habuissent, atque ita totum genus humanum ab Oriente usq; ad Occidentem, fuisset gymnasiū quoddā pulcherrimum et frequentissi-

munū

mum scholarium Theologiae: nisi quod discrimen forsā fuisset donorum, sicut stella à stellâ differt claritate. Verum postquam primi illi parētes nostri decepti *πρωτοιπα Diaboli*, quæ non desinit insidiari regno Dei, lapsi sunt, illa diuina & excellens natura hominis horribiliter corrupta est, debilitata, & fracta in uiribus corporis & animæ. Atq; illud uitium originis latè in omnes posterius Ade propagatum est, ut iam in omnibus mortalibus, antequam inserantur Christo, horribilis sit cæcitas, ut neq; Deum tam clarè cognoscere, neq; in ulla creatura Dei præsentiam et diuinam operationem ita cernere possint, atq; ab eo casu schola Theologica, quæ aliàs per totum fuisset diffusa orbè terrarum, ab Oriente usq; ad Occasum, celebratio nominis Domini coacta est in angustum, adeo ut inde ab Adam et Patriarchis, omnibus temporibus uera Ecclesia pusillus grex fuerit. Ante quidē horribilem illud lapsum, sic habituræ erant res humane, quod Deus ipse domesticè planè et paternè, sicut Psal. ait, gubernasset homines, ut tenellos filios tractans, ibi sincera cognitio Dei, purus cultus, ardentissimus amor uerbi & uoluntatis Dei, summa & indies crescens admiratio operum Dei fuisset, ibi dulcissimus affectus erga Deū, purissima Theologia, omnia plena

C

ueritate

Mundus non
casu extitit,

Qualis homi-
num conditio
& miseria.

ueritate, omnia plena iusticia, summa uoluptas in-
uocare Deum, appellare tantam et celestem illam
maiestatem, Patrem, laudare Deum, rimari, et ex-
pendere opera Dei. Verum post lapsum Adæ, in il-
la prima, et aucta etiã, et florenti ætate orbis, præ-
qua nostri nouissimi temporis effœta senectus, po-
dagra, et senilis tusus est mundi, apud maiorem
potentiorē partem hominum omnia repleta ido-
latría, errore, et ex illo ad flatu Diaboli nihil con-
temptius, nihil aspernabilius esse cepit, uero, san-
cto, et sincero cultu Dei, uerãq; Theologia. Nam
post illud immane et horribile totius generis hu-
mani damnũ, mera cognitio Dei, et uerbi diuini,
et illa uestigia paradysiaci gymnasij manserunt in
paucis. Nã cum Adam post lapsum erigeretur rur-
sus, oraculo uiuificæ promissionis diuinæ, de semi-
ne illo benedicto Christo transmissum quidem est
hoc latum, et æternæ consolationis uerbum, et Eu-
angelium ad posteros. Sed tamen intra parietes
in angulis, tatum in familijs Patriarcharũ, apud
Habel tantum, illud lumen Theologorũ, apud No-
ha parentem alterum generis humani, apud Sem
uerẽ magnũ, uerẽq; augustum Melchisedech, qua-
si margaritũ preciosum, custoditum, conseruatũ
quẽ est reliquo toto Cainico et Nimrotico mun-
do, et ante et post diluuium, insaniēte rabie infi-
niti

niti erroris, idolatriæ, abominationis, reliqua to-
ta colluie hominũ tumultuante bellis, cadibus,
rixis, contentionibus, hominibus inter se flagranti-
bus uiperino planẽ odio, omni genere acerbatis
et crudelitatis. Sũt ergo reliquæ doctrinæ omnes,
et Philosophia tota, adeoq; ipse Decalogus, cõscri-
ptio legum et statutorum, medicinæ, fomenta, liga-
mina, et remedia affecti, morboſi et leproſi corpo-
ris mundi, et uulnerati generis humani, quibus nõ
opus fuisset in uita hominũ, si illius lapsus, et tan-
ti mali hereditaria contagio nõ corripuisset poste-
ros, aut si post lapsum omnes homines Habelicæ
fide uerbum et promissionem Dei audire, et reti-
nere potuissent. Verũ Theologia illa pura, est
doctrina et professio, ad quã integra natura ini-
tiõ condita est, ad quã creati, in cruce præcio ma-
gno redempti, restaurati, et in æternum tandẽ glo-
rificandi sumus: Theologia, inquam, est illa pro-
fessio, per quam Adam, Habel, Noha, Sem, et si-
miles summi homines sub sole, cum iam totum ge-
nus humanum esset potestati Satanae subiectum,
aliquatenus in hac etiã uita ex regno mortis
eluctati sunt in uitam, et peccato et tenebris,
ad originem paradysi et regni celestis. Proinde
cum nulla sit Philosophia excellentior, nulla sa-
pientia sublimior, aut præstantior, quã Deum

Philosophia &
Decalogus
sunt medicina
corporis mudi.

Theologia pura,
est.

Vera philoso-
phia.

C ij et ope

Apud quos lu-
men Euangelii
custoditum.

et opera eius cognoscere: omnes homines summò studio adniti, et in hoc incumbere debent, ut quāuis Iuris scientia, Medica arte, & similibus hæc uita carere non possit, tamen omnibus his rebus, et hoc toto mundo utantur, quasi nō utantur, & totum uitæ cursum eò institutum, et eò directum habeāt, ut per studium ueræ religionis, exercitiū uerbi Dei, ad hanc primæ creationis, & cœlestis generositatis redeant originem. Sit sanè Theologia, cum aucupio et occasione pecuniarū careat, cum uentos & fumos illos mundanæ gloriæ non habeat, cōtempribilis corā hominibus, at quā ingens & infinitus thesaurus est corā Deo. Et quamuis ueræ Theologiæ doctores & discipuli, siue Patriarchas, siue alios sanctos respiciamus, Habelicis perpetuò subiecti sunt periculis (ut Satanae odium nunquam cessat) duris certaminibus, & uarijs agonibus consistantes cum diabolo & mundo, et quamuis impij perpetuò teneant titulū Cain, hoc est, possessoris, quod regna possideant, quærant opes, fruātur uoluptatibus, habeant ingentem gloriam, et quidem prætextu iusticiæ persequantur Ecclesiam, ut Cain in fratrē Habel se uidebat: Tamē omnes honesti et pij homines, præcipue adulescentes, cuiuscunq; sint ordinis, quodcunq; tandē ingrediantur studiorum iter, siue bonarum

Theologia con
semprissima,

narum artium, siue Iuris prudentiæ, hunc honorē debent habere Deo, ut sacris literis, & Theologiæ studiofis (sine qua ad finem, in quem creatus est homo, perueniri non potest) honorē summum habeant. Et nos, quibus mandatur prouincia docendi Euangelij, tametsi uocationis, & rei tantæ magnitudo meritò nos sollicitos detinet, ut in timore Dei res tantas administremus, tamen gratias ex corde Patri cœlesti agere debemus, quod relictis in sua cecitate tot Epicureis, tot acerbis hostibus Euāgelij et religionis, tot hypocritis, & Phariseis superbis, tot admiratoribus obstinatis huius seculi, nobis infirmis et indignis Euāgelij lucem, et aliquas tamen scintillas spiritus Christi derit, has primitias hunc arrobonē cœlestium bonorum & æternæ uitæ, omnibus opibus, omnibus mundi regnis pluris æstimemus. Habeant sibi suā præclaram beatitudinem, & illa gaudia, qui sine Deo, sine religione, carnalium cupiditatum rabie incitati, anhelant toti ad commoda & uoluptates huius mundi, & præ illis totam Theologiam, totumq; Euangelium non unius assis faciunt, nō cassa nuce emptum sibi uelint. Quicquid sit, uel experientia ipsius mundi testatur, illos uersari in incerto, & lubrico, ut Christus ait: Quid prodest tandem, si unus homuncio potiatur rerum, terra ma

Impiorum gaudium.

Religionis stu-
dium maximi
faciendum.

riq; potens sit, totumq; deniq; mundum unus ha-
beat, si animæ iacturam faciat? Ego uerò hîc hor-
tor omnes pios animos, potissimum adolēcentes,
propter quos maximè hæ pompæ in Gymnasijs,
ad commendandam dignitatem literarum & reli-
gionis adornantur, ut inde ab ineunte ætate assue-
faciant se, ad reuerentiam et amorem religionis,
utq; de hac sanctissima professione (cisi Theologi
homines sint) magnificè sentiant & loquantur.
Nam & secundum præceptum Decalogi hoc po-
stulat, ut nomē Dei ab omni creatura maximi pen-
datur, & adoretur: has uerò prophanas uoces,
tanquam uenenata spicula Satanae fugiant, quibus
Theologiæ aut theologorum nomen ironijs acer-
bis exagitur, quæ animos teneros efferrare, &
contemptu religionis in omnem reliquam ætatem
imbuere, & ueneno Satanico incautos, ut non fa-
cile eluatur postea, inficere solent. Satis enim ne-
gocij habent, satisq; certaminis hi qui suspirijs &
oratione indefinēti contendunt, ut in amore reli-
gionis mancant, tantum abest, ut non sit periculū,
si quis more Cynico in risum iocumq; uertat res
tantas, in quarum digna admiratione uix magnis
certaminibus se retinent, imò à Deo retinentur,
qui uerè sunt sancti uerèq; pij.

D I X I.

ORA-

ORATIO DE GRADIBVS IN
Theologia, Habita à Doctore Iona in pro-
mouione trium Doctorem, Anno
M. D. XXXIII. Die lu-
nij XVIII.

NON opinor in hoc lauda-
tissimo coetu quenquam a-
deo imperitum esse commu-
nium officiorum uitæ, ut
consilium nostrum in pro-
mouendis Doctores Eua-
gelij reprehendat, præse-
tim cū uiderit in hoc confesso Illustrissimum
Principem nostrum, Saxonie Ducem, Electorem,
ceterosq; Principes, & uiros sapientissimos, qui
cum sua præsentia testantur se consilium nostrum
probare, nemo poterit sine summa impudentia, su-
um iudicium istorum authoritati anteferre. Qui
cū ita ament Christum, ut propter Euangelij
studium, de dignitate, fortunis ac uita periclitentur,
non erant hæc spectacula probaturi, si exi-
stimarent ea indigna esse Christianis. Itaq; cū
tueri nos summorum atq; optimorum authori-
tate posimus, non ualde nobis fanaticorum ho-
minum reprehensio pertimescenda est. Sed quo-

Saxonie Ele-
ctor religionis
& studiorum
amans,

C iij niana

niam in hoc loco dicendum est aliquid, pauca de hoc ipso gradu disputabimus. Diui iam non quidem plane omisimus hunc promouendi morem, sed non sepe usurpauimus. Nam et nos, quia ita sentimus, titulum Doctoris in professione difficillima, non temere comunicandum esse multis. Nam hic titulus testimonium est publicum doctrinae ac pietatis, quo nullo modo armandi sunt indocti ac improbi. Nihil enim perniciosius est Rebuspub. quam inscitia et malitia, cum accedit auctoritas. Itaq; annis iam aliquot praecipue in tanto Ecclesiarum periculo, paucis admodum hic honos decretus est, idemq; in posterum seruabimus, ut nemini, nisi cuius ingenium, doctrinam, et mores longo usuperseximus, hunc titulum impertiamur. Neq; quicquam fecimus alienum hoc nostro iudicio, nunc in his promouendis, quorum doctrina, pietas, et in omni officij genere diligentia et moderatio, nobis omnibus nota est. Itaq; et Illustriss. Princeps noster, Dux Saxoniae, Elector, duxit esse in Repub. ut hoc gradu ornarentur, et nos libenter auctoritati Illustriss. Principis paruimus, cum ingenia, mores, doctrinamq; eorum in magna uarietate temporum ac periculorum cognouerimus. Etenim cum hos gradus initio constitutos esse arbitraremur,

mur, ne temere admitterentur ad Ecclesias docendas ulli sine publico testimonio doctorum, ac bonorum uirorum, nos quoq; hoc consilio retinemus morem, et ut inexploratos arceamus a nostris Ecclesijs, quantum fieri potest, et ut hi qui uocantur ad docendi munus, habeant quoddam, et uocationis, et doctrinae suae publicum testimonium. Quando autem unquam fuit ullum in Ecclesia tempus, cum haec diligentia seuerius requirenda fuit, quam hoc seculo? n quo postquam lucefcere Euangelium coepit, diabolus odio Christi passim etiam impia dogmata spargit, et magna ex parte serunt huiusmodi perniciosas opiniones indocti ac neophyti, qui nullas audierunt peritos rerum spiritualium, nullum habuerant usum Theologicarum disputationum, nunquam deliberationibus ullis grauioribus de tantis rebus interfuerunt, deniq; qui repente sunt Cadmaei fratres, quos subito armatos terra edidit, doctores existunt sine magistris, sine usu, sine experientia, deniq; nihil afferunt ad ministerium, quod in terris et summum et periculosissimum est, nisi inscitiam cum arrogantia, atq; impudentia coniunctam. Huiusmodi sunt, qui passim gignunt noua dogmata, ac multos nominare possem. At Paulus iubet explorare eos, qui ad docendas Ecclesias uocantur, et

Promotiones
uocantur
testimonia.

Veluti cadmaei
fratres multi
Theologi.

Timotheum nobis prædicat, non solum quod natus sit studio sacrarum literarum inde usque à teneris, sed etiam quod comes interfuerit Apostolorum certaminibus, periculis, disputationibus, deliberationibus. Hunc usum non minus requirendum censeo, quam ingenium, & doctrinam. Etenim si in alijs leuioribus artibus doctrina, sine usu atque experientia non satis certa, ac firma est, quanto magis id accidit in hoc genere doctrinae, quod sine maximis certaminibus nullo modo potest intelligi. Quemadmodum & Paulus fatetur se nondum assecutum esse, sed summa animi contentione eniti, ut assequatur, sed tamen uidere se scopum, quo cursus dirigendus est. Porro hi gradus in scholis bene institutis, non solum hoc boni habent, quod explorant eos qui uocantur ad docendum Euangelium, sed etiam quod hoc testimonium tantum illis tribui debeat, qui annis aliquot audierunt alios peritiores, qui uiderunt quid alij de magnis ac dubijs rebus iudicauerint.

Vnctio docet.

Nam quod citant ex Ioanne, unctio docet, profecto illa unctio non contingit sine doctrina, & sine maximis certaminibus. Est enim unctio, cum in dubijs atque asperis rebus, uelut oleo recreat, & reficit imbutas mentes diuini spiritus. Si quis putat su-

tat subito sine doctrina & usu Theologum unctio efficitur, sicut aiunt Hesiodum cum pastor esset accepto calamo, à Musis Poëtam factum esse, longè fallitur, nec quid sit unctio perspicit, quæ primum sine uerbi cognitione nulla esse potest. Deinde etiam si degustatum est uerbum, unctio non subito detergit animis omnes maculas. Plato inquit: satis beatum sibi uideri, cui tandem in senectute contigrit, ut sapientum, ueræque opinionæ assequatur. Idille uir summus, ac sapientissimus de ijs rebus, quas ratio deprehendere, & peruenire potest, dixit. Quanto uerius id de spiritualibus rebus affirmari potest, quæ profecto non possunt uere aspicere, nisi in ipsa dimicatione, atque experientia. Quo magis hoc seculum odio dignum est, quod nunc nemo non sumit sibi iudicium de rebus obscuris, ac spiritualibus, una aliqua lectione audita, aut lecta una aliqua pagella. Paulus gratulatur sibi, quod quamuis procul, scopum tamen uidebat, ita nos hoc demus operam, scopum & requiramus, et in hunc intenti oculos ac mentem defigamus.

Et tamen meminerimus procul nos ab illa meta ad quam tendendum est, abesse: et oremus Christum, ut ipse nos docere pergat, quemadmodum est pollicitus, libenter audiamus quid alij exerci-

Non ut Hesiodus poeta, ita, fit theologus.

Plato.

Huius seculi peruersitas in iudicando.

alij exercitati iudicent, quid probent, libenter,
 & placide inter nos conferamus de Euangelio,
 & gratulari nobis Dei beneficium, nos quoq; in
 hac schola merito debemus, in qua, ut nihil aliud
 dicam, ille Euangelij scopus diligenter explica-
 tur & ostenditur, nec deest facultas discendi bo-
 nis. Christus gubernet studia nostra, & ad Euan-
 gelij gloriam, & ad nostram, & omnium homi-
 num salutem. Cum hæc bona insint in promotio-
 ne, præsertim in hac schola, nemo sanus, ut spero,
 consilium nostrum in his promouendis reprehen-
 det. Et intelligunt illi ipsi, quibus hic honos de-
 cernitur, hunc esse aditum non ad opes, ad glori-
 am, ad uoluptates, sed ad maximas ærumnas, ad
 miserrimas curas, ad pericula omnis generis.
 Nunquam enim ullo tempore aut plus in Ecclesia
 periculi fuit, aut maiori in odio fuerunt Euan-
 gelij doctores, quàm modo. Itaque perhorresco to-
 to corpore, cum intuens in hanc scenam, animo
 perspicio, quàm habeat hæc fabula dissimiles reli-
 quos actus, huius, ut ita dicam, procerij. Sed cum
 sciant Deum præcipue requirere hunc cultum do-
 cendi Euangelij, neque aliud deo gratius sacrifi-
 cium præstari posse, postquam autoritate superi-
 orum ad hoc munus delecti sint, pro sua erga De-
 um pietate, susceptum onus constanter præstare
 decre-

Aditus ad peri-
 cula, promotio
 nes.

Actus huius fa-
 bulæ quàm dis-
 similes.

decreuerunt, intuentes in exempla Christi, Pro-
 phetarum, & Apostolorum, qui nullis odijs, nul-
 la seuitia à docendo Euangelio deterriti sunt.
 Oremus igitur Christum, ut gubernet eorum mē-
 tes, ac studia, eosq; iuuat, ut foeliciter conseruare,
 illustrare, propagare Euangelium possint. Illud
 etiam meminerimus nostri officij esse, ut pro ui-
 rili leniamus has ærumnas nostra gratitudine,
 quia maximis eorum beneficijs fruimur. Quæ
 quidem in re præcipue laudanda est Illustrissimi
 nostri Principis pietas, qui cū alij reges, ac prin-
 cipes aduersus Euangelij doctores infinitam cru-
 delitatem summo scelere exerceant, ipse & ad-
 uersus Tyrannos magno cum periculo tegit ac
 defendit, & domi summa cum beneuolentia, offi-
 cij omni genere cumulat. De qua re, & si ad gra-
 titudinem nostram hæc commemoratio pertine-
 bat, tamen propter eius præsentiam uerecundi-
 us dicendum est. Sed hoc non erat prætermitten-
 dum, quod non tam ad ipsum, quàm ad alios ad-
 monendos pertinet, ut sciant Deum & uindictæ
 futurum huius crudelitatis, & cumulatæ remu-
 neraturum bonos, qui tegunt ac defendunt Euan-
 gelij doctores. Sic enim inquit Christus, Amen
 dico uobis, si quis dederit tantum aquæ potum
 uni ex minimis horum, in nomine discipuli, non
 perdet

Pietas Principis.

perdet mercedem suam. Et in Psalmo scriptum est. Beatus qui intelligit super egenum et pauperem, in die mala liberabit eum Dominus. In his sententijs ostendit Deus, quanti faciat beneficia collocata in Euangelij doctores: ac uicissim significat tyrannos daturos esse poenas suae crudelitatis. Ac me quidem interdum cogitantem et de Principis, et de uestro, totiusque Reipublicae periculo, ualde consolantur haec sententiae, et in spem erigunt, ut confidam fore, ut Deus clementer defendat Principem, ac totam Rempublicam. Et si uolumus esse pii, si uolumus esse Christiani, fidem his promissionibus diuinis, et hoc beneficentiae genere exerceamus, et hac erecti fide, bene precemur et Principi, et uniuerse Reipublicae.

Dixi.

ORATIO

ORATIO D. DOCTORIS CRVIGERI, de puritate doctrinae in Ecclesia seruanda, in promotione Doctorum Theologiae habita. 1536.

NON existimo a me postulari, ut exponam causas consilij nostri in promouendis Doctoribus Euangelij, cum ex hoc ipso loco non semel ostentum sit, a doctissimis uiris, hunc more scholarum uti, qui uocantur ad docendum Euangelium, publico testimonio ornentur, maximis et necessarijs de causis, conseruandum esse. Quia enim plurimum refert in Ecclesia, qui ad ministerium docendi Euangelij accessari sunt, doctrinam et mores probe cognitos esse, et Paulus uetat quengnam nisi ante exploratum, ad docendum admitti, ac iubet requirendos esse homines fideles, et idoneos ad docendum, quibus commendetur ministerium: quosque oportet religiosè operam dare, et ne inexploratos ad docendum irrumpere sinamus, eos quorum industria ac studium pietatis nobis probatur, uestro testimonio Ecclesiae commendemus. Cum enim haec sit publica quaedam uocatio, necesse est et publicum testimonium ad eam accedere, sed quoniam existimo nostrum consilium a nemine

Publicum testimonium necessarium Theologis.

nemine sano reprehendi, non iudicavi de eo pluribus dicendum esse. Cum autem mihi datum sit negocium de more publico hoc loco dicendi, etsi nō ignoro me et elocutione, et alijs facultatibus multis modis imparem esse hūc provincie, & nihil afferre posse, quod uel nouitate & gratia arguementi, uel commendatione orationis placere possit, tamen quia propter publicam auctoritatem, quam mihi detrectare non fuit integrum, aliquid dicendum est. Statui in presentia sacrarum literarum studiosos, et qui ad docendum accessuri sunt, admonere de suo officio, ut postquam summo Dei beneficio, hoc tempore puræ Euangelij doctrina renouata ac restituta est, omnes suas cogitationes, curas et studia conferant ad conseruandam in Ecclesia puritatem doctrinæ, ac meminerint sibi unum hunc finem propositum esse, ad quem semper spectare, & quod omnis noster cursus contendere debeat. Hæc adhortatio quā necessaria sit, præsertim hoc nouissimo tempore, non solum presentia summa pericula, sed etiam maiorum in posterum metus admonere nos debet, in quæ iam prospicienteis homines pij & rerum spiritaliū periti, sic iudicant non posse puram religionis doctrinam conseruari, nisi in hoc unum cōmunibus studijs, ac coniunctis omnibus uiribus toto pe-

ctore

ctore incumbant omnes, quibus in Ecclesia commissum est docendi munus. Quod ut fiat, in primis opus concordia, siue coniunctione animorū inter doctores. Itaq; de hac uirtute aliquid hoc loco dicam, tamen si hæc adhortatio, multo latius patet, quā ut nunc pertexi possit. Principiō autē cum de concordia Ecclesiastica dicitur, intelligendum est, primū omnium requiri consensum puræ doctrinæ Euāgelij, hoc enim caput est, et fons omnis Christianæ concordie. Quare hic non sunt audiendi, qui uociferantur nos publicā Ecclesiæ tranquillitatem perturbare, concordiam labefacturæ & conuellere, quia discedimus ab ijs, qui auctoritatem, titulum, & nomen Ecclesiæ multitudinis approbatione, & præscriptione longi temporis, sibi arrogant, tamen contra Euangelium, iniusta dogmata defendunt, & nos quia ipsis nō subscribimus, omnibus diris deuouent, in ferro, in flamma & omnis generis crudelitate persequi conantur. Nos uerō cum habeamus in scriptura Dei mandatum clare expressum, ne adiungamus nos falsa et impia docentibus, nec aduersariorum clamoribus, neq; ullis propositis periculis moueri debemus, nec probare eorum consilium, etiamsi qui bene studio ducuntur, qui sic mirantur, et ex petunt publicam concordiam, ut eam posthabeat

Concordia Ecclesiastica requirit puræ doctrinæ consensum,

D puritati

puritati doctrine, & potius ducant in Ecclesijs tolerari, ac dissimulari palam impias opiniones et manifestos abusus, quam periclitari tranquillitatem publici status. Scite illud ait dictum esse amicis Platonis, amicus Socrates, sed magis amica veritas. Ita nobis existimemus primam curam esse debere, ut ueram doctrinam tueamur. Et cum de concordia Ecclesiæ præcipitur, sciamus nos cum ijs, quos scriptura uocat Ecclesiam, hoc est, qui puram doctrinam tenent, & in ea consentiunt, coniungere debere. Cum autem nobis Dei beneficio contigerit, ut apud nos extet uera Euangelij doctrina, repurgata ab omnibus impijs opinionibus, hic intelligamus nobis & concordiam præcipi, & nihil à nobis maiori agendum studio, ac contentione, quam ut eam inter nos tueamur, & per eam Euangelij beneficium diuinitus datum, quantum in nobis est, conseruare studeamus, ac cogitemus ad doctrinæ conseruationem, nullam esse uirtutem Ecclesiæ in uniuersum magis necessariam et salutarem, quam ueram et sinceram concordiam, et animorum coniunctionem inter Doctores. Et si enim uerum est, etiam consilio, ac potentia diuina puram doctrinam in ecclesia conseruari, tamen cum de nostro officio dicendum est, quia Deus ministerio uerbi, per homines in Ecclesia

Ecclesia agit, maximi momenti res est, non tantum ad publicam tranquillitatem, & alia commoda, sed etiam ad doctrinæ puritatem conseruandam. Nam concordiam uoco, non tantum opinionum et doctrinæ, sed etiam uoluntatum consensionem, uera coniunctione inter se mutuo deuinctos esse animos docentium. Sed ut clarius perspicui possit, quam necessaria sit hæc uirtus, aliquo modo consideremus, quantum malorum secum trahat discordia, præsertim inter eos, qui sunt in ministerio publico. Neque uero hoc iudicare difficile est, si tantum aspiciantur exempla, quæ utinam nos non nimis infœliciter doceant, ac tantum de præsentibus conqueri, non etiam futura metuere cogamur. sed de exemplis mox dicam, nunc hoc prius, ut magnitudinem malorum consideremus, quæ sæpe à leuibus, & exiguis apparet initijs, oriuntur, ubi hæc pestis irrepserit in publicum ministerium Ecclesiæ. Neque enim securè contemnendæ sunt Diaboli insidiæ, aduersus Ecclesiam. Cum enim is uerè sit, ut dicitur mille artim fex, & Ecclesiam acerbissimo & immortali odio prosequatur, nec cesset, aut desinat omnes uias & modos querere, quibus Ecclesiæ dissipationem, & perpetuam uasitatem afferat, ubi alia non potest, hæc arripit initia, & occasiones, ut

Quid uocet concordiam?

Discordia pe-
stis Ecclesiæ.

Insidiæ diaboli
quibus turbas
Ecclesiam.

D ij undecunq;

undecunq; inter Doctores spargat discordiæ, ac disidiarum semina. Vbi autem maximè principio non sunt de doctrina diffensiones, sed aliæ priuatæ, ac personales offensionum causæ, tamen inde permanat ad totam Ecclesiam, et ubi simul gliscunt, tales, & erumpunt odia, primum periclitatur, mox etiam palàm leditur ipsa doctrina.

I.
Scandalum,

Nec enim tantum exemplo, et scandalis alijs nocent, propter quæ malè audit apud aduersarios Euangelij doctrina, & infirmorum animi offensi perturbantur, ac incipiunt dubitare de doctrina, aut certè eam minus reuerenter complectuntur, sed ex ijs disidijs, postquam animi coeperunt inter ipsos alienari, scèdè uoluntatum diffensionem, sequitur etiam offensionum dissimilitudo, ultrò amplectuntur occasiones inuicem insectandi, facile rapiunt in calumniam aliorum dicta, etiam bona aut certè tolerabilia, ut ea odio deprauent. Ab his initijs decurritur ad factiones et partes, & suam quisq; sententiam pergit pertinaciter tueri, quibus potest modis, & aduersarium odiosissimè criminari, quædam etiam tantum ideo defenduntur, non quod uera esse uidentur, sed quia uoluptati est ab aduersario dissentire. Postea latissimè uagantur factiones, disidia ab autoribus excitata, non tantum urbes, sed totas terras occupant.

II.
Factiones.

III.
Interitus.

occupant. Ita quædam priuata odia ulciscuntur, publica Ecclesiarum calamitate. Ac satis apparet hanc omnibus serè temporibus extitisse originem hæreseon & Schismatum, iam inde ab initio euulgati Euangelij, quod Diabolus ex ipso corpore Ecclesiæ pulchrè consentientis in uera doctrina, excitauit aliquos, qui propter priuatas cupiditates, aut similes causas, ab animorum & uoluntatum diffensione, ad diffensiones de doctrina prouecti, perpetua disidia in ecclesijs pepererunt. Quàm a leuibus principijs excitatū est pestilens Arii incendium, quo postea omnes propè Orientis ecclesiæ conflagrarunt, quòd in electione Episcopatus alius Ario prælatus fuerat. Plena exemplorum est historia omnium ætatum, sed nō est opus procul exempla repetere, cū sint ob oculos præsentia. Meminimus ex hac ipsa schola quosdam, cū initio in asserenda pura doctrina Euangelij, nostris uiderentur esse coniunctissimi, postea, cū ex suis quibusdam suspicionibus, non uiderentur se satis admirationis, & gloriæ consecutos esse, nec pari autoritate, ac eximiatione cum Doctoribus haberi, mox exarsisse inuidia, adiunxisse sibi homines furiosos, quorum auxilio spargerent fanaticas opiniones, unde ad extremū Anabaptistarum furor inualuit. Sed quia quidam

Origo hæreseon.

Arii incendiū,

Anabaptistarum furor.

D ij pœnas

Vuicclij uene-
quum,

Pœnas dederunt, non nomino. Scio plerisq; uestriū
notum esse Vuicclium, ut est homo natura ambi-
tiosus, et de se magnificè sentiens, cum tamē esset
homo obscurus, nec quicquā dignum tanta opini-
one eruditis hominibus, quam sibi ipsi induerat,
protulisset, quia suspicabatur, se non satis pro di-
gnitate tractari, hac sola de caussa, cœpit à no-
stris dissentire. Et cum quædā eius scripta ab ami-
cis leniter essent reprehēsa, exarsit ira atq; odio,
et miscere omnia conatus est, & quicquid potuit
ueneni in nostros euomit. Hæc exempla docere
nos possunt, quantum malorum afferat in Eccle-
sia, dissensio uoluntatum inter docentes. Summū
malorum est, & certissima Ecclesia pestis, puræ
doctrinæ deprauatio; Sed ad hanc, occasiones &
causas præbet discordia docentium. Quare quana-
tum in nobis est, summa cura, ac studio cauendum
est, ne nostra aliqua culpa eiusmodi malum inter
nos excitetur. Neq; uerò cogitemus, nos liberos
esse ab his periculis. Nam Diabolus, ut dixi, non
desinit nos omnis generis insidijs atq; artibus ap-
petere. Et nunquā tam sceleratè agetur in rebus
humanis, quin existant etiam inter bonos, aliquæ
offensionum occasiones. Magna est inter homi-
nes ingeniorum, et naturarum dissimilitudo, itaq;
facile potest accidere, ut alij aliorum factis ac di-
ctis

Summum
malorum
doctrinæ
deprauatio.

ctis offendantur. Et cum semel admittimus occa-
siones, postea ipsi nobis indulgemus, animi paula-
tim incipiunt alienari, accedunt sinistra suspitio-
nes, quæ etiam si non erumpunt in simultates, &
odia, tamen nō abeunt sine incōmodo publico, mul-
tæ bonæ res impediuntur, cum animi non satis co-
herent, nemo alteri confidit, aut sese aperire au-
det. Ita non conferuntur studia, ad consulendum
Ecclesiæ commodis, non sunt de rebus necessarijs
deliberationes, aut colloctiones, quomodo obscu-
riores controuersie religionis, clarè & propriè,
ac ad unam aliquam certā formam secundum scri-
pturam explicentur. Sæpe non satis intelligi po-
test, quid quisq; sentiat. Hæc iam satis magna
sunt, quid autē futurum est, si accedunt & illæ pe-
stis, simultates, odia, factiones, tumultus, & ama-
rulentæ criminationes, pugne, quas meritò quis-
quis est, Christianus, toto animo execrari, atq;
exhorrescere debet. Quamobrem, tametsi hæc qui-
dem Schola, hæctenus pacata fuerit, & inter Do-
ctores singulare studium concordie appareat, ta-
mē ut ea porro cōseruetur, huc cōferamus, coram
& cogitationes nostras, ut his malis, quæ dixi, oc-
curramus. Et est sanè ad hanc rem opus singulari
cura ac prudentia, et hoc, ut in alijs rebus, ita hic
quoq; necessarium & utile præceptum est, quod

D iij monet

Principiis ob-
sta.

Quomodo ista
Ecclesie con-
cordia agenda.

monet principiis esse obstandum. Litis initium, inquit Salomon, perinde est, ac si alueum ruperit aqua, quæ postea nulla inuitus contineri potest. Ita in Ecclesia à parvis initijs, ortæ dissensiones, postea cum inualuerunt, nullis remedijs sanari possunt. Quare quantum possumus, uitemus occasiones omnes, præcidamus quicquid impedit, aut obstat, etiamsi quæ iuste uidentur esse causæ offensio-
num, condonemus mutuo, disimulemus priuatas iniurias, propter publicam pacem, nostra commo-
ditate placemus aliorum animos offensos, amicè ac placidè cōferamus cum alijs de dogmatibus reli-
gionis, & grauioribus controuersijs, ipsi nihil temerè pronūciemus, nisi de cōmuni sententia cū doctioribus diligēter collata, si quid ab alijs tole-
rabiliter dictum est, nō statim calumniose exagite-
mus, si quid erratum, fraternè admonendo corri-
gamus. Deniq; coniungamus studia & operas mu-
tuas, ut extet clara et cōsentiens explicatio totius doctri-
næ, in qua nihil hereat perplexi, nihil ambi-
gui: in summa, quemadmodum alios uidemus pro suis commoditatibus ambitiose et cōtentiose niti ac pugnare, ita nos φιλοτιμουμένοι, ut Paulino uerbo utar, & quasi affectato studio hoc agamus, ut sit in ecclesia sancta, tecta, et ad posteros etiam durabilis cōcordia. Est enim & hoc inter multa
huius

Paulus
Cap. iiii.

Christus.

huius generis sanctissima præcepta Pauli ad Eph. cū omni humilitate, inquit, cū māsuētudine, cū pa-
tientia tolerate inuicē in charitate, solliciti serua-
te unitatē spiritus in uinculo pacis. Vnitatē spiri-
tus præcipit, hoc est uerā cōsensionem doctrine, & eam inquit cōtineri pace et cōcordia, tanquā uinculo. Deinde huius sollicitū studium requirit, et significat nō posse cōseruari ecclesie cōcordiā, nisi adsint hæ uirtutes, humilitas, mansuetudo, pa-
tientia, quibus inter nos mutuo toleremus. Chri-
stus ipse iā discessurus à suis, hoc unū mandatum ait se relinquere, ut inuicem diligant, nec piget ip-
sum hoc præceptū iterum atq; iterum repetere, & inculcare, ut significet, quantæ curæ uelit esse ijs, qui præsent Ecclesijs. Quare & nobis hoc in-
culcemus, ut semper ob oculos et infixum animis habeamus. Maxima pericula sunt, quæ expectare oportet pios doctores propter ecclesiam, à satana & mundo, multæ sunt difficultates, et incōmoda, quæ in ipso cœtu Ecclesie incidunt. Hic oportet esse magnā uim dilectionis, quæ cōtemnere possit pericula, perferre omnes acerbitates, tolerare, et condonare iniurias, mederi incommodis. Hæc nō faciunt, qui non ex animo afficiuntur Ecclesie miserijs, et eius integritatem, ac salutem, sua ipso-
rum uita chariorem habent. Itaq; subiiciamus no-
bis,

Qui doctores
pericula susti-
nere possunt.

P v bis,

bis, qua charitate nos cōplexus sit Christus, cum pro nobis liberandis ex diaboli regno, peccato, morte et inferis, sanguinē suum profudit, et si qui dē eius discipuli haberi uolumus, faciamus ut sentiat Ecclesia, nostrae quoq; dilectionis aliqua officia, moueant nos non tantum praesentis temporis pericula, sed etiā posteritatis, cui certē debemus, quantum per nos potest, relinquere Ecclesiam nostra cōcordia conseruatā, cogitemus nullum nos Christo gratius officium, nullum deo sacrationem hostiā, ac acceptatiore cultum prestare posse. Sua uisissimum est Dauidis carmen de concordia Ecclesiae, Ecce quā bonum & quā iucundum, &c. in quo meminit Sacerdotis Aarō, ut significet se de cōcordia docētium loqui, & esse propriū Sacerdotiū, et gratissimū deo cultum, cōcordibus animis docere purum uerbū dei. Addit de Balsamo et rore, quia & ecclesia hac cōcordia mirificē recreatur, & in uniuersum toti uitae hominum nihil ea utilius, nihil salubrius. Sed desino hēc lōgius persequi, uobis uero qui ad docendum accessuri estis, cōmendo et ipsum ministerium, ut in eo summa religione uersemini, et ad illud afferatis acerrimum cōcordiae studium. Oremus autem deum, ut nobis donum Euangelij, quo nullum in terris maius habemus, pro sua misericordia conseruet. Dixi.

ORA=

59
ORATIO D. DOCTORIS C. CRV
cigeri de Dignitate studiorum Theologicorum,
& ministerio Ecclesiastico, habita anno M. D. XXXVII. in
promotione M. Petri
Paladij.

Posuerunt mihi has parates hoc loco dicendi superiores nostri, quos cum summa pietate, & reuerentia colere debeamus, non fuit mihi integrum eorum auctoritatem deirectare. Peto igitur a uobis omnibus, ut me non ingenij fiducia, aut meo consilio, sumpsisse mihi hoc negocium, sed adductum officio, in hunc locum prodire existimetis. Quare æquum est, uos etiam orationem meam boni consulere, quam insitui ad cōmonefaciendos imperitos adolescentes, ut discant reuerēter sentire de studijs sacrarum literarum, & professione Theologica. Hęc oratio, hoc quidē tēpore, in tanta iudiciorum peruersitate, in tāta immanitate odij aduersus doctrinā ecclesiasticā, in primis necessaria est. Et si autem nō satis auctoritatis ad tantam causam offert mea persona, Ta-

Reuerenter de
sacris literis
sentendum.

men

men cum publico nomine habeatur oratio, et tantum sententiam recitaturus sum diuina scriptura, et causa tota ad Ecclesiae dignitatem, atque utilitatem pertineat, admonitio nostra non erit aspernanda. Ut igitur ueniam ad causam. Sicut Paulus inquit: Non pudet me Euangelij Christi, ita decet affectos esse omnes pios, ut et uerbum Dei toto pectore ament, et agnoscant esse summum omnium beneficiorum dei, et ministerium ipsum, hoc est, publicum munus docendi, magna pietate reuereantur, honore afficiant, inuent iuxta uocationem, defendant, et ornent. Haec debet esse omnium piorum praecipua cura: Sed ad hanc Pauli uocem conferamus mundi iudicia. Maxima pars hominum palam contemnit, et odit Euangelium: deinde ministerium, hoc est, munus docendi iudicat esse facem seditionum, et dissipationis totius generis humani, et quidem Paulus ipse acerbiter odij in hominibus aduersus doctores Euangelij illustribus uerbis descripsit, cum ait, Apostolos haberi: pro catharmatis et peripsomatibus, hoc est, pro piaculis execrandis, quibus Deus implacabiliter irascatur, a quibus tota rerum natura abhorret, quorum umbra uelut contagio noceat uniuerse societati hominum.

Iam sol stupefactus sceleris magnitudine

Resistit,

Resistit, et currus pallens inhibet suos,
Lumenque terris, terra fruges denegat,
Et in uetus natura Chaos confunditur.

Neque enim fieri potest, quin horribilis acerbitas odij in istis existat, qui iudicant Euangelium esse aut blasphemiam, aut commentitiam fabulam, dissipantem imperia, leges, constitutas Respub. ordinationes, tranquillitatem generis humani. Cum his summis criminibus maxima pars mundi, oporteret Euangelium, tamen Paulus ingenti animo aduersus haec falsa iudicia clamat: Non pudet me Euangelij, suaque uoce nos confirmat, ut statuamus, certo Euangelium uerum et efficax esse, et eternam Dei uoluntatem esse, ac munus docendi Euangelij sanctissimum Dei cultum esse, quem praecipue requirit ab hominibus. Verum tanta est infirmitas etiam in his, qui non sunt aperte athei, aut defensores impiorum cultuum, ut tantum mundi iudicijs moueamur, quod minus honorifice de ministerio uerbi, id est, de publico docendi munere sentiant, huc accedit, quod cum doctores Euangelij sint spreti, inuisi, et uersentur in assiduis periculis, multi etiam fame pereant, deterrentur homines metu periculorum et crucis, a ministerio Euangelij, et quoniam honores, et amplas

Quid ab Euangelio deterreat

Rom. i.

Iudicia mundi
de Euangelio.

ampla præmia proposita sunt, alias quæstuosas artes exercentibus, idcirco paucissimi se ad hoc studium sacrarum literarum, aut ministerium conserunt. Multi etiam putant hoc genus doctrinæ sine doctoribus percipi posse. Iacet igitur contemptus iste ordo ministrorum. Quamquā autem hæc uulgo ita fiant, tamen pii adolescentes inculcare sibi hanc uocem Pauli debent: Non pudet me Euangelij, & intelligere quanta dignitas sit huius ministerij, seq; ad id preparare, ut possint Ecclesiæ cum opus sit seruire. Hic enim est summus Dei cultus, sicut Christus docet, cū ait, In hoc glorificatur pater meus, ut fructum multum feratis, & statis mei discipuli. Hic clarè testatur ita glorificari patrem, si alios doceamus uerbum, quos ab ipso tanquam discipuli accepimus, & Propheta ait, quā speciosi pedes Euangelizantium pacem. Significat enim & Deo, & Ecclesiæ hos nuncios placere, etiam si mundus eos odit, & ueluti portenta execratur. Hoc ipsum docendi munus uocat Paulus sacrificium, sicut & alibi scriptura sæpe ita appellat. Quare sciamus hunc cultum præcipuè requiri à nobis, & sciamus Deo gratissimum munus esse. Hac consolatione, boni & pii qui præsunt Ecclesijs, sustentent sese aduersus iniqua iudicia, et sciant se Deo præci-

precipuum et sanctissimum cultum officio docendi præstare. Inuitent etiam hæc præconia plures, ut se ad hæc præconia præparent, ac sciant se quoque discenda hac doctrina, sacrificium Deo gratissimum offerre. Sed dicat aliquis, quid hæc Oratio de ministerio ad scholas, & ad hos gradus in scholis attinet? Ego uerò ideo de ministerio dixi, ut, quo consilio tradantur sacræ literæ, ad quem finem hi gradus constituti sint, cōsideretis. Nam hæc studia in scholis ad conseruationem ministerij Ecclesiastici propriè pertinent. Hoc consilio et olim Alexandria, & in plurimis Collegijs scholæ institutæ fuerunt, ut inde sumerentur doctores, & pastores Ecclesiarum. Christus enim dat Ecclesiæ pastores, Prophetas & doctores, uultq; ab his ecclesiam institui ac doceri, uultq; preparari illos, qui præficiendi sunt Ecclesijs, nec uult præfici eis prorsus indoctos, aut homines imperitos, qui sibi uidentur ἀνοήτοι, et sine ullo usu spiritali ex sese fingunt opinioniones. Fuerunt igitur initio in Ecclesijs scholæ, quæ utinam conseruassent doctrinam puram ab Apostolis traditam. Sed hæc postquam ingenti & admirabili beneficio Dei renouata est, & Deus his postremis Temporibus iterum dedit Prophetam, ut alij erudiantur, profectio rursus

Ministerium ex
scholæ.

Scholæ Alexan-
driæ.

Munus docen-
di sacrificium.

rursus curare debent ecclesie, ut illud beneficium Dei, uidelicet doctrinam Euangelij puram, summo studio conferuent, et ad posteros transmittant. Plurimum itaque refert iterum, quos habeamus preceptores, quorum audiamus iudicia de rebus maximis, & de dogmatibus. Sicut sancti Patres sepe allegant partim Apostolos, partim proximos Apostolorum etati. Irenæus enim citat Polycarpum, qui fuerat auditor Apostoli Ioannis, & Florino Valentinus opponit auctoritatem Polycarpi. Basilii audiuit Neocæsariensem, cuius præcipua fuit auctoritas, cum Pauli Samosatensis impietas damnaretur. Nec aliud uetustius testimonium extat, post Apostolorum scripta de Trinitate, quàm huius Gregorij. Tantum autem ei tribuit Basilii, ut dicat sibi adhuc personare aures uoce Gregorij, eiusque testimoniū opponit Sabellius perturbantibus Ecclesias Neocæsariensem. Hieronymus audiuit Epiphanium et Nazianzenum, omitto alios multos. Tantum autem hos commemorauimus, ut cogitent auditores, singulare Dei beneficium esse, audire doctrinam Euangelij, à talibus doctoribus, quorum sequi iudicia tute possimus. Pertinent igitur Scholæ ad ministerium Euangelij in Ecclesijs, & ob eam causam doctrinæ testimonia bonis, & doctis uiris tribu-

Quos Patres
allegant.

D. Gregorius.

tribuuntur, ut constet quales doctores audierint, ut certa auctoritate doctrina ad posteros propagetur. Hæc fuit in Ecclesia uetustissima consuetudo, postea sine testimonijs docentium, admissi sunt ad gubernandas Ecclesias homines ineruditi, & ut Nazianzenus ait, subito facti Doctores, sicut in fabulis subito nati dicuntur Gygantes. Hinc orta est magna doctrinæ confusio. Postquam igitur Deus sua immensa misericordia, nobis restituit Euangelij lucem, agamus Deo gratias, & id beneficium, summo studio in Ecclesijs et scholis conseruemus et curemus, ut hi qui ad ministeria Ecclesiastica accessuri sunt, fideliter instituantur, nec recipiantur uel indocti, uel autodidactoi. Videmus enim nostra etate fanaticas opiniones Anabaptistarum, tantum ab indoctis, aut autodidactois ortas esse. Quantum igitur nos debemus Deo, qui nobis gubernatorem, & doctorem fide, & recto iudicio præstantem dedit, cuius doctrina aduersus illas fanaticas opiniones præmuniti fuimus, quorum autores sæpe tentarunt Ecclesias nostras, sed cum in Ecclesijs nostris præessent instituti in hac schola, & qui libenter agnoscunt se non esse autodidactois, sed auditores, periti gubernatores prudenter instituerunt suas Ecclesias, easque diuina ope adiuti, qui pie doctrinæ fa-

Theologi indo-
cti Gygantes.

E uet,

Scholæ præci-
pua pars mini-
sterii.

uet, in officio retinuerunt. Pertinent igitur scho-
læ ad ministerium Euangelij, et uel præcipua pars
sunt illius sanctissimi muneris: necesse est enim
prius diu et diligenter institui eos, quibus guber-
natio Ecclesiarum committenda est. Deinde gra-
dus est testimonium, ut constet à quibus doctoribus
acceperint doctrinam. Hoc ut Apostolorum tem-
pore, ita nunc quoque plurimum habet momenti.
Cum enim magna sint dissensiones, de doctrina,
cum magna certamina extiterint de religione, ne-
cessaria cura est uidere, quorum sequantur au-
toritatem. Ioannes inquit, si quis uenit ad uos, et
hanc doctrinam non adfert, non recipiatis eum.
Ad eundem modum et alibi sepe præcipit scri-
ptura. Quare genus doctrinæ diligenter conside-
randum est, uidendum ex quibus fontibus hau-
sum sit: Magnum igitur onus sustinent doctores
in Scholis. Hoc scire oportet, à quibus authori-
bus acceperint doctrinam, et retinere purita-
tem, ac cauere, ne admisceantur nouæ et prauæ
opiniones. Sicut in Ecclesia Antiochena, cum
Paulus Samosatenus suum uenenum spargere cœ-
pisset, intelligens Malchion, qui erat unus ex do-
ctoribus, nouum ab eo dogma seri, et corrumpi
ueterem puritatem, primus clamauit, et uicinis
Episcopis, Alexandrino et Hierosolymitano si-
gnifi-

Onus doctorū
in scholis.

Malchion pro-
dit Samosatēni
delirium.

gnificauit quantum esset periculi. Ita Malchionis
fide et diligentia confutatum et extirpatum est
Samosatēni delirium. Quare ministerium Euan-
gelij, et in scholis, et in Ecclesijs pari cura reti-
nendum, et defendendum est. Pij Principes non so-
lum scholas constituere debent, sed etiam eligere
genus doctrinæ, ceu seminarium acceptum certa
et firma autoritate, et curare ne illud seminarium
corrumpatur. Hæc in scholis cura necessaria est,
ut posteritas sciat, culus notæ doctrinæ acceperit.
Hanc in Principibus et in Ecclesia diligentiam
requirit Deus, ad hæc præcipit, ut omnes pro sua
uocatione ornent, et adiuuent hoc ministerium. Ac
præcipue uos, qui in studijs uersamini, cogitate
uos non tantum priuata uocatione uestrorum supe-
riorum, sed publica uniuerse Ecclesie uocatione
collocatos esse in hanc stationem, ut præcipue do-
ctrinam Euangelij discatis, et ut plurimi se ad mi-
nisterium præparent. Quia in re uos grauissimæ
comminationes, et promissiones diuinæ moueant,
Christus inquit: Qui recipit Prophetā in nomine
Prophetæ, mercedē prophetæ accipiet, et, Si quis
dederit alicui ex minimis istis potum aquæ, tantū
in nomine discipuli, Amen dico uobis, non perdet
mercedē suā. Quare hi, qui benefaciunt ministris
ecclesiarū, et Christo uicissim, expectet defensionē

Principes scho-
las curare de-
bent.

Premia defen-
sionis pro
sua.

Et multa alia beneficia. Quanta immanitate odij Pontifices, Et multi Reges ac Principes, aduersus Euangelium exarserint, quoties iam bellum denunciarint nostris Principibus, quos Deus uocauit, ut tecum aliquod praebeant pijs doctoribus, nemini obscurum est. Inter haec pericula tantum his me promissionibus sustento, quibus testatur sibi cura esse, ne opprimantur, ne delectantur hi, qui student ornare ministerium Euangelij, qui pios doctores defendunt. Quam pulchre Christus pinxit nobis Ecclesiae imaginem in Lazaro, qui egens Et laceratus ulceribus, iacet in uestibulo diuitis, à quo negligitur Et fame necatur? Sed tamen Deus testatur eum sibi cura esse, cum Angelos ad ipsum mittit. Ita iacet Ecclesia in Regum Et Principum imperijs, Et non solum negligitur, sed etiam conculcatur, respicit tamen eam Deus, Et mittit aliquos Angelos ac Principes, à quibus defendatur, nec opprimi, aut dele-

Lazarus imago Ecclesiae.

Vidua Sarepta ri eam finit. Vidua Sareptana exceperat Heliam hospitio, cum annona esset arctissima, pro quo beneficio, Deus eam durissimo illo tempore benignè paut. Ita sciant omnes, Deo gratum officium esse, iuxta uocationem, iuuare, Et ornare ministerium Euangelij. E contra uero grauissimas poenas daturi sunt tyranni atque impij, qui uel contemnunt,

contemnunt, uel etiam oderunt, Et opprimere ministros Euangelij conantur. Sicut in quarto Regum ait Dominus: Vlciſcar sanguinem seruorum meorum Prophetarum de manu Iſabel. Non erit impunitus contemptus ministrorum Euangelij, dabunt aliquando poenas suae crudelitatis tyranni, qui grassantur in pios. Hanc admonitionem adolescentibus hoc tempore necessariam esse duxi. Quia uidemus multos impiorum exemplis corrumpi, Et de ministerio Euangelij, ac studio sacrarum literarum irreuerenter sentire. Hoc oportet scire, se Deo praecipue hunc cultum debere, ut ament Et reuerentur ministerium Euangelij. Deinde etiam pietatem esse preparare ingenium, ut aliquando Ecclesiae possit esse usui. Quare officium suum discant adolescentes, Et intelligere, Et facere. Precor autem Dominum nostrum Iesum Christum, ut omnium mentes inflamet Sancto Spiritu suo, ut Euangelium ipsius uerè intelligamus, Et ei obtemperemus, ut gloria dei nostris studijs semper illustretur atque ornatur.

D I X I.

E t j Querela

VERELA LAZARI, PRONUN-
ciata à quodam Scholastico
Viteberge.

Prægrata nobis hæc dicendi
consuetudo esse debet, non
tantum eò, quòd Latine lin-
guæ exercitium conseruat,
propter quod præcipue in-
stituta est, sed etiã quia no-
bis quidem adolescentibus,

hic locus imago quedam est Curie, aut Synodi.
Hic enim de Republica, de imperijs, de Ecclesia,
multa monemus auditores: Sæpe querelas nostras
exponimus, sæpe sententias dicimus, perinde ac si
in Senatu, aut in confessu Synodi oratio habere-
tur. Ac magnam gratiã Academicæ debemus, quæ
etiamsi petulantiam, ac maledicentiam lege pro-
hibuit, tamen honestam & piam dicendi liberta-
tem nobis concedit, fortasse maiorem, quàm habe-
ret Synodus illa Pontificum. Vt Poëta finxe-
runt Astream fugientem ex urbibus, paulisper ad
huc in rure commoratum & concionatam esse a-
gricolis: ita pulsa ueritas ex pontificum collegijs
et concilijs, nobiscum adhuc Dei beneficio Philo-
sophatur. Ex his scholasticis cœtibus eius oracu-
la ad aliquas Ecclesias perferuntur. Sed cùm hic
sæpe

sæpe aliæ causæ pertinentes ad cõmunem salutem
actæ sint, nunc nostrã causam agã: Deplorabo no-
stras miseras, et omnes gubernatores Reipub. de
suo officio admonebo, quod nobis, quod Ecclesiæ,
in hoc negotio debet. Christus narrat fuisse diuitē
quendã, fortassis etiã dignitate præstantē, qui non
tatum sine metu egestatis, sine sollicitudine suauiter
uixerit, sed etiã splendorem amauerit in omni
apparatu, comitatu, ædificijs, quo homines opulē-
ti dignitatē augere putat. In hoc diuitias, trãquil-
litatem, ac uoluptates, ut fit, secutus est fastus, &
neglectio rerum diuinarum, ac pauperum. Quare
cũ ante ades eius quispiã pauper, cui Lazaro
nomē fuit, iaceret, ægrotus, squalens ulceribus, de-
stitutus omniũ hominum ope, peteretq; pauxillum
cibi, diues sua fortuna ebrius, & oblitus cœlestis
mandati, et cõmunis naturæ, quæ nos ad certa offi-
cia obligat præstanda calamitosis, miserum illum
negligit. Cumq; quotidie ad uestibulum iacentem,
in magnis cruciatibus uideret, præterijt, tamē fer-
reo animo, non ali, non sanari curat, fortassis etiã
arbitratur alienum esse grauitate uiri tanti, allo-
qui miserũ, aut eius causa ang. Interea stipē por-
rigunt aliqui de populo homines pij, & ulcera
canes medicantur, lingua detergunt, ac mitigant.
Sed post mortem Lazarus donatur cœlestibus do-

Historia de di-
uine & Lazaro

E iij. nls.

Scholæ uelut
Curie & Syno-
di.

Liberior Aca-
demicæ quàm
Pontificum sy-
nodos.

nis: Dives ille superbus & crudelis abiicitur in cruciatus aeternos. Hanc historiam recitat Christus, ut exemplum uniuersae ecclesiae omnium temporum proponat. Lazarus erat Ieremias sua aetate, quem Principes ac Pontifices non modò superbe contemnebant, sed etiam acerbè oderant. Lazari erant Apostoli, quos toto orbe terrarum omnes potentes, tanquam *καὶ ὁ ἄλλος* execrabantur. Querendum igitur & hoc tempore qui referant Lazarū, qui imitetur diuitē. Si uerè hoc et simpliciter dicendum est: Nos inopes Scholastici, deinde omnes Sacerdotes, qui uulgo inuisi ac spre- ti, cum alijs arumnis conficiuntur, tum uerò cum uxoribus & paruis liberis fame contabescunt, Lazari sunt. Horum cœtum animis atq; oculis proponite: Nos, inquā, inopes Scholasticos, & illos miseros Sacerdotes cum suis familijs, quis est tã ferreo pectore, qui sine lachrymis hunc cœtum aspicere, aut cogitare animo potest, cū quidem nulli in uita munus administrēt praeſtātius, ac celeſtius nulla militia deo gratior, ac ecclesiae magis necessaria est. E cōtra imitatores illius opulenti, qui sunt praecipuè Pōtiffices, Episcopi, Canonici, Monachi, et horū satellites Tyrāni. Hoc agmēto tū animis intuemini, et cogitate ab Ecclesia ingētes ac regias opes Episcopis et collegijs eorum cō-

mendatas

mendatas esse, quibus alendi erant pastores pij, ac scholastici, quae ad pie doctrinā et earum artium, quae ecclesiae sunt ornamento, cōseruationem cōſer- uende erāt. His illi ignaui uentres, Sardanapali, parricidae suauissimè in ocio et trāquillitate fruū- tur. Ac nō modò nos defraudāt illo munere, quod nobis ecclesia attribuit, sed etiā Tyrannico saſu nos contēnunt, et summa odij acerbitate aduersus nos inflāmati sunt, trucidare ac delere nos conan- tur. An nō superāt etiā illū diuitē, qui tamen La- zaro lucis usurā nō eripiebat, qui locū ad uestibu- lum concedat. Deinde diues suo patrimonio frue- batur: Episcopi, Canonici, et Monachi, aliena in- teruertūt, eaq; turpiſſime per luxum et libidines diſſipant, ac profundunt, nō ſecus ac ſpōſi Penelo- pes Vlyſſis facultates dilacerabāt. Nec ego nunc de ſingulorum moribus dicā. Sunt inter Canoni- cos aliqui modeſtis ingenijs praediti, sed genus ui- tae reprehendo. Prodigioſum est in ecclesia eſſe ſo- dalitia regijs opibus donata ad hoc, ut ibi homi- nes otioſi ſaginentur. Haec ſodalitia etiāſi ueterē diſciplinā reuocarent, tamen ecclesia tolerare nō debet: Nō enim de moribus praecipua eſt querela. Illud queritur Lazarus, totū illud uita genus cō- taminatum eſſe idolatria, ac propter hanc negligi- pios ſcholasticos, ac pastores eccleſiarū, debitasq;

E V illis

Lazarus fuit
Ieremias Iere-
mias

Historia appli-
cacio.

Pontificatus
prodigiosus.

Ingenia mode-
sta obscenita-
tem fugiant.

illis mercedes in istis sumptuosis sodalitijs deuorari, deleri studia doctrinae Christianae, ac aliarum litterarum. Non copono satyrā, non commemorabo eorum flagitia, quae uerecundè nominari non possunt: Nam modesta ingenia non tantum in moribus, sed etiā in sermone obscenitatē fugere decet. Nil hilidicū de coenis Tyberianis quorundam, qui nudas puellas saltare ad epulas iubent. Multa prodigiosa praetereo. Ac ne fieri quidem potest, quin ocium, opulentia, infelicitia, contemptus religionis, pariant omnis generis uitia. Maxima pars tantumgula et obscenis uoluptatibus dedita est: alij magis strenui, et occupati negocijs politicis, aut economicis, alunt equos, certant sumptu et splendore cum atrapis: quidam etiā non abhorrent à literis, non ut ecclesiae seruiant, sed ut aditum habeant ad dignitatem in aulis inter proceres: non nulli eruditionem cōferunt ad perniciem ecclesiae. Certè isti generi hominum ac ordini, non est curae ministerium Euangelij, nec pastores querunt idoneos, nec discipulos adiuuāt, nec ad hunc usum decidi et abradi aliquid de suis facultatibus patiuntur: denique cōspirant ad delendā doctrinā Christianam, accendunt regum crudelitatem, ac postea se nominant Ecclesiae gubernatores: imò constat omnes sic adfectos esse, potius ut malint nomen Christianum

Christianum funditus deleri, quā aliquid de tyrannide remittere. Et literas omnes oderunt hanc unā ob causam, quod suspicatur literatis tyrannide displicere. Quam multa sunt autem in Prophetis conciones acerrimae, quae proprie tale uitae genus uituperant. Meministis Esaiā, qui inquit: Vae uobis qui mane ad conuiuia surgitis, nec opus diuinum respicitis. Et Ezechiel: Ecce haec fuit iniquitas Sodomae sororis tuae, superbia, saturitas panis, ocium, et manum egentium porrigebāt. Nullum autē hodie genus hominum duriorē fortuna cōsistatur, quā pastores ecclesiarum et scholastici amatores doctrinae Christianae. Similis concio est apud Zachariā: Ecce pastor erit, qui deseret gregē, et carnes pinguiū comedet. O pastor et idolum. Sed has propheticas et coelestes cōminationes securissimè deridet illi Sibarita. Verū est enim quod Cato dicebat: Venter caret auribus. Nec tamen interea prorsus extingui coelestem doctrinā Christus patitur, sed habet ipse quoque suū coetum pauperum, qui Euangelium et discunt, et propagare studēt. Aduersus hos etiam si omne genus crudelitatis exercent diuites illi, qui tenent ecclesiae opes, tamē eis non deest hospitium, et uel canes, id est, de populo aliqui, eos cōplectuntur, adiuuāt, lenire erunas cupiunt. Habēt et custodes Angelos, qui uiuentibus

Misera conditio
pastorum
Ecclesiarum.

Canes Ecclesiae

Angeli.

et mo-

et morientibus adsunt. Hæc affirmant oracula coelestia, et cōprobant ipsi euentus: Seruat enim Deus suā ecclesiam, frementibus illis hypocritis, qui sanguinem piorum exorberere cupiunt. Sed nō tantum institui querelam, præsertim cum hæc uulnera ecclesiæ nemo non deploret: Remedia querenda sunt, quæ utinā salubria

re possent. Sed uerē inquit Demosthenes: Reprehendere quilibet potest, dare cōsiliū pauci possunt. Cum autem hæc scholastica consuetudo, ut in initio dixi, cōcedat nobis, ut de ecclesiā, tanquā in Synodo, sententiā dicamus, monstrabo, ut uocat Demosthenes, τὴν εὐσεβὴν καὶ ἀμείψαν φήσομεν: Nec si in Synodo in suffragium eundem erit, aliā sententiā dicam. Bona ingenia adhortor, ut deserant illa impia sodalitia polluta idolatria, sicut præcipit Deus: Fugite idolatriam. Deinde hoc addo, Reges et Principes debere hæc officia Deo, ut impios cultus tollāt, ad pios usus, ad alēdos pastores ac scholasticos, trāsferant facultates ecclesiārum. Hæc sententiā nō ipse nunc fingo, diuinitus tradita est in sacris literis, et multa habet luculenta principum et Synodorum testimonia, quæ uctant res donatas ecclesiæ, ab ociosis et ignauis deuorari, qui non sunt usui ecclesiæ. Extat lex Theodosij in Codice, quæ disertè prohibet, ne fruantur redditibus

hi, qui

hi, qui cum titulos functionū Ecclesiasticarū habent, officiū non faciunt. Tulerat legē Theodosius, ut facultates Ecclesiasticæ, quas Donatistæ tenebant, transferrētur ad pias ecclesias. Nouum exemplū odiose calūniabantur Donatistæ, uociferabantur alienum esse à pietate, facultates aliorū appetere, propter certamina de doctrina nemini facultates eripiēdas esse. Sed Augustinus Theodosij decretū rectè defendit, affirmat illas possessiones donatas fuisse ecclesijs pijs, et ad piæ doctrinæ conseruationē. Hæc cū impij ac hostes ueræ doctrinæ tenerent, fuit Imperatoris officiū, dominis restituere, hoc est, ueræ ecclesiæ. Nec magis licet Idolatriæ collegijs huius ætatis, res donatas ad ministerij Euangelici conseruationē tenere, quàm regi Babylonico licuit in conuiuiū proferre sacra uasas templi Hierosolymorū. Quid horū in quæstionē uocari potest? Si Episcopi tumentur impios cultus, si uerā doctrinā opprimūt, ut palām faciūt, falso titulū usurpant ecclesiæ. Ac Regū officiū est, facultates Ecclesiasticas trāsferre ad coelestis doctrinæ præcones, ad eos qui gloriam Dei uerè ornare student. Utinā Principes intelligerēt hanc rē ad officiū suū pertinere, quorū præcipuū est munus, religionē ornare, defendere ecclesiā. Hæc sunt uerè heroica, propter quæ Deus impertit societate nomen sui

Donatistæ.

Augustinus
Theodosij decretum
confermat.

Principum munus.

Demosthenes.

Lex Theodosij
de bonis Ecclesiasticis.

nis sui bonis principibus, ut ait, ego dixi *Dij estis*: hoc est, res diuinas custodiētes, euangeliū, pios cultus defendentes, gloriā Dei aduersus Diabolū, qui spargit impiis opiniones, qui incēdit tyrannos ad exercēdam sauitiā. Nō tantū corporibus nostris seruit Magistratus, sed multò magis gloriē Dei. Quod si essent alicubi, qui palā Epicureas opiniones profiterētur, an nō Magistratū oportuit summa seueritate in tales animaduertere? Nō est cōtēnendum praeceptū, g. inquit: *Blasphemus morte moriatur*. Et rursus: Nō usurpabis nomē Dei uanē. Harū legum custos cum sit Magistratus, haud dubiē abolere impios cultus debet, restituere pios, et ministris Euāgelij stipendia dare, quae ipsis in ecclesia cōstituta sunt, nec putent se leuiter peccare principes, si id officium negligant: Nā apud Esaiam uocātur nutritores ecclesiae. Et Aggeus ac Malachias saeuere obiurgāt populum non soluente pensiones debitas templo ac sacerdotibus: et minantur sterilitatē ac famem, nisi liberalius soluāt. Cū igitur iniuste teneāt haec stipēdia Episcopi, Canonici et Monachi, cū pastores pios, et horū coniuges et liberos fame perire sinant, cum defraudent scholasticos, cum studia deleant, Deus postulat, ut principes uerae ecclesiae et studiorū curam suscipiant, et illas pestes ecclesiae remoueant ab administratione

stratione. Prospicere debēt principes, et ut in praesentia alātur boni pastores, et ut posteritas habeat eruditos uiros, idoneos ad ecclesias regendas. Hi storie ueteres cōmemorant, mirificum fuisse luxū Sibaritarū, qui quidē ita creuerat, ut praemia etiam turpitudini, et in ceteris nouarum uoluptatū constituta essent. Sed tantā disciplinae corruptiōnē Deus nō diu tolerauit: itaq; exitium ciuitatis uaria prodigia denuntiāūt, in his spectram fuit: Iuno ueniēs in forū clara luce, et uomens magnā copiā bilis et sanguinis, quo prodigo significatū est fore, ut breui ciuitas euomeret suas delitias, et sanguinē bonorum, quos tyranni iniuste trucidauerāt. Paulò post Sibaris deleta est. Ita euoment tandem episcopi, qui nunc Sibaritarum more uiuunt, rapinas et sanguinē piorum sacerdotū. Monachus quidā in concione publica, audiente Imperatore Carolo dixit, Deum nō futurum propiciū, nisi totum cubitum lauet in sanguine Lutherano. Perhorresco referens hanc uocem auditu crudelē. Quae enim fuit unquā adeo fera barbaries, in qua tanta immanitas, tanta sitis extitit ciuili sanguinis, quāta est in istis hypocritis? nulla de causa, nisi quod nō applaudimus omnibus eorum opinionibus, quarū multas ipsi fatētur esse impias, et erroris plenas, et defendūt eas tamē quadā pertinacia, quod

Sibaritarum
luxus.

Iunonis spec-
trum.

Verbis interitus

Crudelis uox
Monachi.

Minæ Prophe-
tarum.

quod existimant labefactari auctoritatem, si quid
mutent: Talia qui dicunt, utrum Ecclesie guber-
natores, an furie et Erynnes rectius dici debent?
Sed Deo dabunt pœnas, qui solet insignibus exem-
plis manifestum religionis contemptum punire.
Interea uos commilitones adhortor, ut Lazari
exemplo, forti animo presentes ærumnas feratis,
aderit nobis Deus, nosq; alet, ut scriptum est: la-
cta curam tuam in Deum, & ipse te enutriet.
Nec deterreri uos à rectis studijs, à pia sententia
finite, uel inopiæ, uel aliarum ærumnarum metu.
Quidam languidioribus animis præditi, deficiunt
à Christo, & adiungunt se hostibus Euangelij, nec
uident quàm miserum, quàm turpe sit, assentari
Tyrannis. Hesiodi uersiculus extat, qui præce-
ptum grauißimum continet, quod sæpe inculcant
& Prophete:

μη δε κακῶν ἑταρορ μηδ' ἐοδῶν νεκρῆς ἦσαι.

Ne fias socius improborum, nec conuiciator ho-
nestorum. Hic uersiculus admoneat uos, ne ad so-
cietatem eorum uos adiungatis, qui cum ueritate
belligerantur, ac ne adplaudatis conuicijs, quæ
dicuntur aduersus piam doctrinam. Hæc petu-
lancia habet tristes exitus. Deum autem roge-
mus, ut honesta & pia studia gubernet ac tuea-
tur.

Historia

HISTORIA DE DIVITE ET DE

egeno Lazaro, Lucæ 16. reddita
uersibus à quodam stu-
dio Alb.

Rbs antiqua fuit sama cele-
berrima quondam,
A Solymis clarum no-
men adepta uiris:
Imperijs florens & sancto
gentis honore,

Vix capere ut laudes quierit ipsa suas.
Hic quidam ueteri Regum de semine natus,
Nam generis summum creditur esse decus,
Multiplici gaudens cultu rerumq; potente
Ornatu, ingentes diues habebat opes.
Nullius ampla boni deerat cui copia: quicq;
Possedit culti iugera multa soli.
Et quæcunq; animo ferrent noua gaudia molli,
Delicias studium quærere semper erat.
Quicquid et in tota pulchrâ aut spectabile terra,
India quæ mittit: Parthia quæ uie tulit:
Ille sua congesta domo gazarq; tenebat,
Et cura hæc illi maxima mentis erat.
Huicq; uoluptatum naues luxusq; ministra,
Verrebant plenis æquora lata notis:

F Vecturæ

Non conuiuen-
dum ad conui-
cia aduersus
doctrinam.

Vectura ad Domini lautas noua munera mensas,
 Munera uix ulli cognita facta prius.
 Hic quoq; cum faceret leta conuiuia mente,
 Hospite cognatos exciperetq; domo.
 Ipse suos sepe est miratus pectore luxus,
 Alta gerens tacita gaudia mente sua.
 Namq; ibi regalis ex omni parte paratus
 Expositi tota conuiuere domo.
 Atria splendebant auratis ampla columnis,
 Coclesti qualis fulget ab arce nitor.
 Strataq; erant aula Pario de marmore facta,
 Et nitidum primo limine stabat ebur.
 Ipse etiam dominus pulchro spectabilis ostro,
 Regali ornatu conspiciendus erat.
 Et tinctas Tyrio gestabat murice uestes,
 Regia quæ prisco tempore pompa fuit.
 Ergo ita dum uiuit nulli splendore secundus,
 Indulgens Baccho delicijsq; suis.
 Alius ante domum foribus bipatentibus altam,
 Qua tenet ad dominum maxima porta uiam:
 Lazarus infirmo uix languida corpore membra
 Sustentans, panem supplice uoce petit.
 Et simul ad dominum liuentia brachia tendens,
 Ossa graui scabie debilitata trahit.
 Utq; est inualidus, limen procumbit in ipsum,
 Nec stando corpus sustinuerè pedes.

Cum

Cum ueluti magno torrentur uicta calore,
 Atq; ipsis ingens ossibus ignis inest,
 Altaq; per totum serpunt contagia corpus,
 Et uires præbent materiamq; malo:
 Interea instantur calido tumefacta cruore,
 Et tanquam modi singula membra rigent.
 Non aliter primis foribus miserabilis hæret
 Lazarus, exigua dum stipis orat opem. LAZARUS
 Nil ualuere preces eadem tam sepe petentis,
 Immites aures obstruit ille magis.
 Quæ possent lachrymæ truncos et saxa mouere,
 Ponderis hoc penitus nil habuere loco.
 Sic igitur tristi uita est cum morte soluta,
 Perditus ante fores dum iacet ille fame.
 An subeat facinus cuiusquam pectora tantum,
 Non serat ut miseris, quàm sibi ferret opem? CANES
 Ergo canes etiam nostræ rationis egentes,
 Officio uincant pectora nostra suo?
 Qui iam non duri, non aspera corda gerentes,
 Lingebant artus Lazare sancte tuos.
 Et fuit inde salus, ubi copia nulla iuuandi est,
 Atq; ibi cessat, ubi est copia diues opum.
 Sed tamen illa suo tandem quoq; sine probantur, Vtriusque exi-
 Amborumq; sequens exitus acta probat. tus.
 Lazarus æthereas moriens successit in arces,
 Inq; Abrahæ sentit gaudia multa sinu.

F ij

Nam

Nam chorus angelicus uinclis & mole solutam
Corporea mentem uexit ad astra piam.
Regna sed ille Erebi subiit manesq; profundos,
Tormina sub tristi demone seu a ferens.

Sed nos hac monitos uoluit sub imagine Christus,
Erudiens isto pectora nostra modo.

Sensibus ut teneant imis mortalia corda,
Atq; alta secum mente reposta gerant,
Qualis in hoc mundo sit fors & uita piorum,
Ingentiq; animo tristitia cuncta ferant:

Quantaq; crudeli lateant in corde uenena
Horum, qui sancti nil pietatis habent.
Iussit & euentus amborum discere, namq;
Quisq; suae mortis sine probandus erit.

Iam sic ante fores deserta Ecclesia Regum
Luce carens omni, Pontificumq; iacet.

Hic sibi querit opem, quam nō tamē inuenit, inde
Innumeris premitur, sed magis ipsa malis.

Pontifices ipsi sanctorum cede triumphos
Iniusta titulos seuitiaq; parant.

Incenduntq; odijs Reges, ac uuntq; furorem,
Ut contra moueant impia bella pios.

Doctores etiam nullo curante fideles,
Enecat inuisos undiq; dira fames.

Ingenueq; artes, morum uitaq; magistra
Contemptae, iusto prorsus honore carent.

Inde

Inde parum docti spargunt mala dogmata multi,
Qua non pernicies grandior esse potest.

Talia dum patitur lacerata Ecclesia damna,
Auxilium Regum sedula uoce rogat.

Pontifices etiam precibus uotisq; fatigat,
Ne iaceat tantis obruta tota malis.

Verum hi duricia silices adamantaq; uincunt,
Et duro innatum pectore robur habent.

Nonq; pijs animum inducunt succurrere fessis,
Quos semper solos aspera damna premunt,

Quin etiam ferro mactant crudeliter omnes
Qui uerae quicquam religionis habent.

Nec tamen ipse suos ex omni parte relinquit,
Atq; aliquos saltem seruat alitq; Deus.

Nam uelut Angelici curant te Lazare coetus,
In mediaq; tibi morte pericla leuant.

Custodes etiam tales Ecclesia missos
Imperio Christi, sentit adesse sibi.

Agmina sic seruant Eliseum ardentia Vatem,
Hostica cum solus castra ducesq; capit.

Cum Rex Heroas raperet Chaldaeus in ignem,
Quod statuae nollent impia thura dare:

Angelus inq; rogo flammisq; uoracibus ipsos
Defendit, caelo iussus adesse uiris.

Angelus & dura soluit te compede Petrum,
Omnia coelesti sunt tibi tuta duce.

F ij

Atq;

Custodes An-
geli.Historiae sco-
pae.

Pontifices,

Atq; ut lingua canum lambendo urentia lenis
 Vlcera, & exigua mitigat arte malum.
 Sic aliqui Reges, quibus est Ecclesia cura,
 Que possunt illam parte iuuare student,
 Et laceros egri medicantur corporis artus,
 Et pascunt magna cum bonitate pios.
 Ergo cum Christo regnum immortale tenebunt,
 Hic requies seßis grata laboris erit.
 Nam quia te corā rerum Pater optime cernent,
 Perfusi capient gaudia luce tua.
 Et sunt adslatu diuino pectora iustis
 Enthæa lætitiæ plena futura nouæ.
 Qualem nulla potest mortalis dicere lingua,
 Hæc homines utinam cernere dona queant.
 Non illis unquam ueniet metuenda senectus,
 Deniq; nil atrox mors ibi iuris habet.
 Non metuent seuis mixtos Aquilonibus imbres,
 Spontè dabit fruges terra inarrata suas.
 Vndiq; perpetuò florebut omnia uere,
 Nec faciet solitas frigida bruma uices.
 Aurea sic illis multoq; beatior ætas,
 Et ueniet nullos uita habitura metus.
 Sed qui sacra Dei uiolarunt iura Tyranni,
 Horribiles pœnas tunc sine fine luent.
 Tunc scelerum ultrices curæ æterniq; pauores
 Urgebut furijs conscia corda mali.

Inq;

Inq; Aetnæ fauces alios immitet Erynnis,
 Quæ uolat indomito plurimus igne globus
 Demergetq; alios stygij sub fluminis undas,
 Feruida quas atra de pice spuma tegit:
 In uultu ostendent crimen pallorq; fugeq;
 Credite, non leuis est uindictis ira Dei.

F I N I S.

DE EXEMPLO EMENDATÆ

Latronis propugnantis gloriam Christi
 in cruce, Declamatio recitata à
 Ioachimo Moller Ham-
 burgenfi.

Vltis de causis semper in
 conspectu nobis crux Christi
 esse debet: Quamquam enim
 hic pulcherrimus orbis,
 dierum ac noctium gratissimæ
 uices, anni circuitus,
 solis & cæterorum sydera
 mirandi cursus, terræ fecunditas, denique
 tota rerum natura nobis ad agnoscentiam
 Dei uoluntatem, ac præsentiam proposita
 est, tamen multò est illustrius testimonium in-
 gentis & ueræ erga nos beneuolentiæ Dei, sup-
 plicium filij, quod illum perferre nostræ causa

Supplicium
 Christi sit semper
 in conspectu
 nostro.

F iij uoluit.

uoluit. Itaq; ab hoc pignore diuini amoris nunquam oculi deiiciendi erant. Hic discendum quam horribilis sit ira Dei aduersus hominum scelera, cum nulla eam uictima nisi filij mors placare poterit. Hic & magnitudo considerata est misericordie, quod filium pro nobis piaculum fieri uoluit, ac propter hanc tantam hostiam certam salutem promisit. Hæc capita sunt cælestis sapientie, quæ ibi nobis proponuntur: deinde accedunt alia multa. Cumq; omnes Christi gestus aliquid significant, præcipue illa epithasis certaminum ipsius, ecclesiam de multis maximis rebus admonet. Non temere pendet inter duos latrones, quorum alter est maledicus, alter ex latrone fit propugnator Christi. Multa docet nos cum ipsum spectaculum, tum maxime duorum altercatio, & Christi uelut agonothetæ concio interposita, quæ ut ipsi latroni salutaris fuit, ita non ad ipsum tantum pertinere iudicanda est. Euangelij uox est communis omnibus pijs omnium ætatum, quæ quidem dulcissimam consolationem proponit. Itaq; hanc imaginem animo intuens, & illam grauissimam disputationem cogitans, uideor mihi uidere Ecclesiam omnium ætatum, audio omnium Prophetarum, & Apostolorum cōciones, quarū summa in illo breui colloquio

Altercatio duorum latronum docet nos,

quid comprehensa est. Etsi autem non dubito plerumq; uestrum has ipsas res melius esse notas ac meditatas, quam mihi, tamen cum hoc loco dicere iussus essem, & me pericula horum temporum his diebus de hac imagine admonuissent, libenter hoc argumentum elegi, ut exemplo latronis, qui seminiuus, ac laceratus, tamen gloriam filij Dei tuetur, & meum animum confirmarem, ut adolentes ad idem decus excitarem. Nec id argumentum alienum est ab hoc loco, aut his temporibus. Diu iam Pontifices exercent immanem seuitiam in membra Christi, ac nunc, ut uniuersam Ecclesiam deleant, inflammare ciuile bellum conantur, Christum omnibus probris onerant, multo rabiosius, quam latro maledicus. Applaudunt Pontificum furori, Reges, & præcipui uiri omnium ordinum, quadam inani utilitatis umbra capti. Adstantur his docti, ut Silenus Cyclopi in antro, ut est in fabulis Euripidis. Et ut horum seruiant cupiditatibus, stylum aduersus Christum accuunt. Aliqui saniores dolent uicem Ecclesiæ oppressæ horribili Tyrannide, sed minis potentum perterrefacti iacent, ut Apostoli dilapsi erāt, cum Christus afficeretur supplicio. Tali tempore, et si nos quidem priuati, oppressi Tyrannide, parum prodesse ecclesiæ possumus, tamē imitemur exem-

Pontifex latro significat.

Doctores Euangelij latro decet.

plum semiuiui latronis, qui conuicijs respondet, & gloriam Christi sua uoce quantum potest, cum iam animam inter dentes teneret, defendit. Cum igitur hæc oratio maxime conueniat huic tem-
 pori, queso ut non solum æquo animo historiam latronum audiat, sed etiam excerpatis exempla uobis utilia, & animos excitetis ad imitandam uirtutem pii latronis, qui et fide hunc medium Ie-
 sum supplicij socium, agnoscit esse autorem uitæ perpetuæ, & fortiter eum aduersus latronem con-
 uiciatorem propugnat: Repetam igitur totius spectaculi significationem paulò altius. Duo la-
 trones pariter affecti supplicio cum Christo, signi-
 ficant uniuersum genus humanum destinatum esse morti propter peccatum. Hinc igitur non duos tantum latrunculos pendere cogitabitis, sed omnes homines omnium ætatum. Cogitabitis & illud, omnes esse latrones: Multa enim sunt, & atrocia singulorum scelera, multi adiuuerunt mala consilia aduersus pios suscepta: Deniq; omnes ali-
 quo modo manus attulimus filio Dei. Porro cum in media morte uersaremur, filius Dei nobis donatus est, ut uictima fieret pro nobis, ac placata pa-
 tris ira, aboleret peccatum & mortem, & red-
 deret uitam æternam. Id beneficium offert & im-
 pertit omnibus, quos erratorum poenitet, quiq;
 ueniam

ueniam ab ipso petunt, & fidei ipsius promissis, Latronis simile liberationem expectant. Hic iam distrahuntur ariimago, hominum iudicia ac uoluntates. Maxima pars aspernatur hoc beneficium, præsertim cum uideant Christum perinde ut ceteros calamitati-
 bus communibus conflictari, rapi etiam ad suppli-
 cium, interfici. An Epicurei ab hoc cadauere pen-
 dente in cruce peterent aut expectarent nouā & perpetuam uitam? qui in tanta confusione uitæ, casu omnia fieri arbitrantur, nec statuere pos-
 sunt, Deo humana curæ esse? Ridet igitur tan-
 quam poemata aut aniles nenias omnia tesimo-
 nia, quæ Deus & de sua uoluntate, & de immor-
 talitate omnibus ætatibus ordine tradidit, & tan-
 dem misso filio, & post mortem reuocato in ui-
 tam, confirmauit. Hic ille sarcasmus est maledici latronis: Age liberator egregie, tibi & nobis sa-
 lutem reddito. Sic impij etsi sunt in media mor-
 te, tamen non sentiunt malorum magnitudinem, non querunt causam ærumnarum, non metuunt Dei iudicium, ludunt etiam deridendis religioni-
 bus, & cum offecturæ sunt ipsorum commodis, delere Euangelium conantur, & expromunt im-
 pietatem ac seuitiam aduersus Christum & eius membra. Ut tunc latro uirulentis ironijs exa-
 gitabat filium Dei, ita uidetis impios ludere
 omni-

Historiæ sen-
 sus.

Impiorum stu-
 por.

Diaboli iufus.

Diabolus poe-
ta impij acto-
res.

Nero in cruce.

omnibus ætatibus. Ac ne putetis nouum fuiſſe ex-
emplum. Alius eſt hoſtis Chriſti multo infeſtior,
ſcilicet Diabolus. Is primum odio Dei auulſit ab
eo primos parentes. Is ſimilibus ironijs in para-
diſo miſeram mulierem ſeſellit, cum promitteret
fore ſimilem Deo; Eritis, inquit, ſicut Dij. Idem
calumniator habet ſcſcinat as impiorum mentes
omni tempore falſis de Deo perſuaſionibus. His
abutitur tanquam organjs, ad explendam inſini-
tam odij ſui acerbicatem aduerſus Filium Dei.
Latro igitur, ut ceteri impij, actor eſt harum iro-
niarum, ſed ille ſuperbiſſimus ſpiritus hoſtis Dei,
eſt earum Poëta.

Quam miſera eſt autem ſeruitus, organum eſſe
ſe tanti furoris ac tanti odij aduerſus Deum? Ta-
lis eſt uita Neronis et impiorum omnium, qui cū
in cruce pendeant, hoc eſt, ſint in media morte,
nam uoluptates eorum non ſunt diuturnæ, ta-
men liberatorem aſpernantur. Et confirmat er-
rorem Diabolus, qui poſtquam mentibus eorum
offudit denſiores nebulas, poſtea pro libidine ſua
illius abutitur, accendit in eis olium Dei, & ſeui-
tiam aduerſus membra Chriſti. Non igitur libe-
rantur a morte, ſed ruunt in æternos cruciatus,
cum quidem iam bis latrones ſint, habent com-
munia ſcelera toti generi humano. His addunt
contem-

contemptum beneficij Chriſti, & crudelitatem,
quam in Chriſtum et eius membra exercent. Hu-
ius impij agminis uniuerſi in Chriſto eſt maledictus la-
tro. Nunc de altero dicam, qui emendatus ſigni-
ficat Eccleſiam, quæ eſt altera pars generis huma-
ni, quæ et ipſa latrocinio cõtaminata eſt, ac deſti-
nata morti, agnoſcit ſe habere peccata, et calami-
tatibus ingētibus ac morti obnoxia eſt, ut ceteri
homines. Sed redditur ei poſt mortē noua et per-
petua uita, lux, ſapientia, iuſtitia, et læticia. Hæc
quomodo ſiant, ex hoc colloquio diſcamus, quod,
ut ante dixi, omnium Propheticarum & Apo-
ſtolicarum cōcionum ſummam complectitur. A-
gnoſcit ſua peccata hic latro, & ingenti motu
animi confugere audet ad liberatorem. Audie-
rat de hoc ſocio ſupplicij Ieſu, quid docuiſſet: au-
dierat eum teſtimonia doctrine ſuæ non uulga-
ria exhibuiſſe, & ſenſerat eum iniuſtè, ſcelere
Pontificum raptum eſſe ad ſupplicium. Audie-
rat & quaſdam eius uoces in cruce, quas animad-
uerſerat non proficiſci à uulgari homine. Videt
naturam rerum, terræ motum, ſubitas tenebras,
ſolis de eo teſtimonia edere: Quare ſtatuit hunc
uerè eſſe liberatorem, & Chriſtum. Hæc fide ex-
citatus, inquit: Memento mei Domine, cum uene-
ris in regnū tuum. Conſiderate autem, quā mi-
randa

Latronis dextri
in Chriſto.Latro inter-
pres Prophetæ
ſum.

randæ lux in hoc latrone fulserit. Nō deterretur
 fœditate supplicij et morte Christi, quo minus in-
 dicet eum esse promissum liberatorem. Deinde lon-
 gè aliter de Mesiā sentit, quàm uel Pharisei, uel
 Apostoli, utriq; expectabāt imperia et opes. Hic
 latro iam Prophetas interpretatur, docet Mesi-
 am liberaturum nos esse à ueris & æternis ma-
 lis, à peccato, à perpetuis cruciatibus, ac regna-
 turum nō in hac calamitosa uita, sed post hanc ui-
 tã, ubi fruemur Dei cōsuetudine, liberati ab omni-
 bus erroribus et miserijs. Videtis hanc esse sum-
 mam, & sententiam omnium promissionum, quæ
 Patribus & Prophetis traditæ sunt. Lucet ergo
 in latrone uera fides: et fidei proprium est petere
 ueniam propter ipsum liberatorem filium Dei,
 nec deterreri nostris delictis, quò minus ad eum
 confugiamus, ac beneficium eius expectemus. La-
 tro agnoscit sua scelera, non adfert ad Christum
 benefacta aut merita, sed sentit hunc esse hostiam
 pro omniū delictis: uidet uoluntate Dei, huic tan-
 tam poenam irrogatam esse innocenti, ut fiat ho-
 stia pro toto genere humano. Talis fides certò im-
 petrat promissa à Deo. Quare Christus clara uo-
 ce eum absoluit à culpa, ac promittit ei nouam et
 perpetuam uitam, confirmans iam interpretatio-
 nem promissionum Prophetarum: Hodie, in-
 quit,

Fide impetrat
 Paradysum.

quit, eris mecum in paradyso. Corpora relinque-
 bant, & tamen unà futuri erant in cœtu piorum
 Angelorum ac Prophetarum, qui Dei consuetu-
 dine fruuntur.

Audistis duas perspicuas Euangelij conciones, ^{Dux Euangelij}
 de beneficijs Christi, de reconciliatione, de uita ^{conciones.}
 perpetua. Latro petit ueniam, fretus non benefa-
 ctis suis, sed Domini clementia et sacrificio. Chri-
 stus promittens ei ueniam, & uitam perpetuam,
 testatur hæc beneficia hoc modo credentibus da-
 ri. Possent hæc multò uberius exponi, sed cum
 apud eruditos habeatur oratio, nolui esse proli-
 xior: Dixi summam Euangelij in his concioni-
 bus comprehensam esse. Hortor etiam ut exem-
 plum imitemur, ac simili fiducia ad filium Dei
 confugamus. Hæc est, ut scitis, Doctrinæ
 summa, de iusticia fidei, seu de regeneratione,
 & aditu ad uitam æternam. Videamus reli-
 qua. Nec fieri quidem potest, ut Ecclesia sit
 sine cultu Dei, sine sacrificijs, sine bonis operi-
 bus, sine certaminibus. Ideo enim Deus restituit
 genus humanum, ut inter homines ipsius noticiæ
 luceat ac celebretur: Quare cultus & offi-
 cia certa postulat. Num hæc neglexit latro emen-
 datus, num quia pendebat nudus ac uinctus, nula
 la offi-

Cultus et pha-
 opera latronis.

la officia Deo præstitit. Ille uerò præcipuos honores Christo tribuit, quos Deus in primis flagitat: agit poenitentiam, agnoscit suum scelus, recte sentit de hoc liberatore, nihil deterritus illa miserabili specie morientis, innocat eum. Hec sunt uerè pia opera. Accedit & dimicatio. Quamquam enim pendet semiuuius ac laceratis membris, tamen uenit in certamen cum conuiciatore, quo seuerè castigato & obiurgato, defendit Christi gloriam. Hec est confessio, quam quanti faciat Deus, sepe monet scriptura, ut cum ait Christus: Qui confessus fuerit me coram hominibus, confitebor eum coram patre coelesti. Breuiter indicauit bona opera emendati latronis. Nunc queso ut uniuersam Ecclesiam eius temporis consideretis: Filius Dei pendet in cruce, non iam ostendens potentiam suam admirandis factis ut antea, quare deridetur ac despicitur ab impijs. Apostoli seu dubitatione, seu metu dilapsi erant. Multos auditores mouit & illud quod dicitur: Exitus acta probat, qui cogitabant hunc nequaquam Messiam esse, cum in tanta calamitate uideretur à Deo desertus & abiectus esse. Sola reliqua est Maria mater, in qua lucet fides: hæc expectat aliam catastrophem: Nec enim spectatrix esse poterat huius supplicij, nisi fide animus erectus fuisset. Sed quid

Dimicatio, que est latronis confessio.

Facies Ecclesie
tium temporis.

Maria.

quia Apostoli & ceteri homines tacent, iam tota rerum natura incipit concionari, & testimonio suo filium Dei ornare, & in tanta Ecclesie trepidatione, ne desit concionator, excitat Deus latronem de sublimi concionantem toti orbi terrarum. Hic latro testatur hunc Iesum esse promissum liberatorem, & autorem nouæ & perpetuæ uitæ. Desinant iam Pontifices, Episcopi, Monachi gloriari, suos cœtus, quos uocant Ecclesiam, errare non posse, cum uideant tantam Apostolorum trepidationem. Sed quoniam historia mortis Christi haud dubiè significat præcipuè calamitates Ecclesie postremi temporis, latronum concertatio quædam est imago certaminum huius temporis. Conuiciantur Christo Pontifices, Canonici, Monachi, & horum satellites Tyranni, qui & si exiguo tempore fruuntur suis uoluptatibus, tamen re ipsa pendunt in cruce impij latronis, breui poenas scelerum daturi. Interea cum ante finem mundi renouare doctrinam & confessionem Deus uellet, excitauit, doctis & timidis cessantibus, Germanos milites, homines siue hypocrisi sapientiæ aut iustitiæ. Non potest enim dissimulari aut negari, multos articulos doctrine Euangelicæ ita repurgatos esse per hos, ut satis appareat diuinitus hanc lucem Ecclesie redditam

Rerum natura

Latro,

Pontifices conuiciantur,

Germania
Christi uindictam gloriæ,

G

reddita esse. Idē igitur in doctrina nostrarum Ecclesiarum traditur, de reconciliatione et de fide, quod ibi sentit latro. Nec pudet nos hunc audire Apostolū, cuius sententiam et fidem Christum perspicuo testimonio approbat. Utinam Christum etiam simili fide inuocemus. Et si nihil dubito multos esse, in quibus similis fidei scintilla ardet. Nō enim dubitandum est, in eo coetu esse membra ueræ Ecclesiæ, in quo rectē traditur Euangelium, et abolita est ἡδωλομανία. Et nostris Ecclesijs non desunt testimonia Spiritus sancti: Videmus enim quanta constantia multi pij supplicia perferant. Meminimus honestas matronas luctatas cum terroribus mortis, egisse Deo gratias, quod agnouerint Christi beneficia, et magna tranquillitate animi, dum recitāt laudes ac hymnos Deo, spiritum exhalasse, ut satis appareret in eis celestē leticiā inchoatam esse, antequam ē corpore discederent. Addit Deus & alia testimonia, quod mirabiliter seruat has Ecclesias: Aspernatur ueram doctrinā hostes nostri, & deesse testimonia miraculorum seu prodigiorum clamitant, cum ipsi nec rectē facta, nec miranda habeant. Vt Christus nunc pendens in cruce, non ostendebat potentiam suam. Nihil inusitati conspiciebatur in latrone, præter illam pietatem, quam ridebant & Deo. Ita nunc Ecclesia

Nostrarum Ecclesiarum miracula.

ecclesia infirma est: Et tamen mira res erat, illa ipsa latronis emendatio. Talia miracula non desunt his temporibus. Sed si uolunt audire aduersarij sua prodigia, pauca commemorabo. An eum coetum putemus Ecclesiam esse, qui flagitiosas libidines tanta pertinacia defendit, ut interficiat eos, qui sunt hortatores, ut anteferant honesta coniugia? In qua unquam barbarie auditum est interfici homines propter reprehensas uagas libidines, propter laudem coniugij? Prodigia queruntur: Hæc prodigiosa turpitudine est certū testimonium, totum illum coetum cōtaminatum ἡδωλομανία, periurijs, libidinibus, parricidijs ecclesiæ, agitari à diabolo. Possem alia Pontificū prodigia multa recitare, quæ nunc omitto: ac redeo ad illum Apostolum, de sublimi concionantē & descendentē gloriā Christi. Nō poterat semiuuius ac ligatus pietatē suam declarare iā alijs officijs, gubernare Ecclesias, et latē spargere doctrinā: Hoc unum poterat, castigare conuiciatorem. Ita nos, cū habenas Reipub. teneant aduersarij, cū toties frustra rogaauerimus Reges, ut de cōcordia deliberent, cū renuocare eos ab errore nō posimus, hunc tamen cultū Deo præstemus, lingua et stylo celebremus Christum, refutemus aduersarios, taxemus impias eorū leges, ac hypocrisin, ut pij admoniti caueāt,

Aduersariorū prodigia.

Latro Apostolicus descendit gloriam Christi.

ne eorum societate polluantur. Tot iam annos omnia moderata consilia repudiant Pontifices, tantum de cæde cogitant, faciunt impia & sacrilega fœdera: Quam ad rem ad defensionem manifestæ idolomaniæ, periuriorum, flagitiosarum libidinum, ac parricidiorum, Hæc uera esse, ne ipsi quidem negare possunt. Nec ullius tanta est eloquentia, hæc ut excusare uel in speciem queat. Tonet ac licet fulmina torqueat Pericles, ut dicebatur, tamen in hac causa ueritas ita perspicua est, ut non possit τὸν ἕττω λόγον κρείττω ποιεῖν. Videant igitur pii, ne se ad tantorum scelerum societatem adiungant. Cogitent exemplum emendati latronis, ostendant uoce, literis & cæteris officiis, se toto animo ab illa gigantea impietate abhorre, se nolle ministros esse furoris illius Diaboli. Nam illa scelera non ab humanis ingenijs, sed uerè ac propriè à Diabolo oriuntur. Est quidem in magnis cruciatibus latro, qui Christum ueneratur. Sed cogitate, quanta sit beatitudo, tenere certam spem uitæ æternæ. Ita nos, & si multis exercemur ærumnis propter confessionem, tamen hanc ducamus esse magnam fœlicitatem, quod absumus à consilijs Pontificum, à Diaboli fœdere, qui ut Deum contumelia afficiat, ut quàm plurimos perdat, incendit Pontifices, agitat Tyrannos,

nos, ut stabiliant εὐσεβῶς ἀνὰ τὴν & cætera flagitia. Nihil potest dici atrocius, quàm quod inquit Paulus: Si quis aliud Euangelium docet, anathema sit. Omnes diras atq; imprecationes complexus est uoce anathematis. Et repetit uerbo tristiore eandem sententiam alibi: Si quis non amat dominum Iesum Christum, sit anathema maranatha. Quo nomine intelligit certam speciem anathematis, ob quod prorsus deleri, & è medio tolli necesse est, ut parricidas, & propter quod Deus totorum rerum natura irascitur, terra fruges negat, Sol refugiens sistit currus, amittit splendorem, deniq; quod contagio suo nocet toti generi humano, ut ille inquit in Tragœdia.

Anathema maranatha.

Discedite à me, ne umbra mea noceat bonis. Est enim uox Paulina facta ab heremio, quod significet rem deuotam, ac destinatam exitio & morti: nisi quis mauult esse herem et hatta, quod est peccatum, seu scelus, ut Græci dixerunt κακὸς ἥμετερος seu ἀλάστορας. Sic igitur Paulus nos de hostibus Christi sentire iubet. Et sepe repetitum est hoc præceptum in concionibus Prophetis, quod quidem si quis contemnet, reipsa comperiet Erynnas ac furias uagari per omnes complices, adflare etiam mediocribus peiores impetus, implicare eos erroribus, et horrendis calamitatibus.

Tyranni cruci-
fixi.

Has poenas & considerare pii & cauere debent. Quamquam enim parricide illi aliquandiu florent, ut Dionysius, Nero, & similia portenta aliquandiu regnarunt, tamen exiis fuerunt tragici: Et interim multi poenas dederunt familiaritatis ipsorum. Pendent una omnes Tyranni in cruce maledici latronis, & si cruciatus nondum omnes sentiunt. Nemo sanus libenter uersatur apud eum, quem scit iniustam cadem fecisse. Quanto magis isti fugiendi sunt, quorum mentes contaminati sunt idolomania, lingua, periurij, manus imbutæ cruore piorum, cetera membra conspurcata libidinibus. Ac ut de alijs obscurioribus sceleribus non dicam, quis sanus uolet se parricidiorum societate pollueri, quæ ab istis sunt quotidie? Quam multi docti & pii ab Episcopis & Monachis ubiq; terrarum interficiuntur? Aiunt nihil scius esse Pantheris, & tamen saepe leguntur in circo quasi reuerentia quadam pepercisse sanctis Pantheræ. Has superat rabies Fabri, Mæzentij, Nausæ & similium, qui adeo non parant ullis, ut civile bellum accendi, & tot nationes deleri, tot honestas matronas, tot infantes ingulari, uastitatem Ecclesiarum effici cupiant æternam: uerum est enim illud Poëtæ:

Alta sedent civilis uulnera dextræ.

VI

Vi autem maledicum latronem castigat alter noster Apostolus, ita hæc flagitia singulis temporibus à pijs, & præsertim eruditis fortiter taxanda sunt. Quod ita demum grauitè & uerè facietis, si eruditione instructi eritis, ut Paulus inquit: Sit sermo uester sale conditus. Non ut scopulos aut littora feriunt undæ ingenti tantum sonitu, ita solo clamore certandum est: Eruditè refutandi sunt aduersarij, ut aliqui sanentur, boni confirmantur, ut in latronis obiurgatione grauissimæ insunt sententiæ, de gubernatione diuina, de prouidentia, quibus Epicureas in altero persuasiones refutat. Apud Aristophanem lex dicitur certaturis, *ἡ δὲ γὰρ νόστος ἐν γένει*. Causa cum causa congreduatur, ueris argumētis certetur, dicatur πρὸς ἑαυτοὺς, & reuocetur Antagonista intra metas. Videtis enim quàm uarias rimas querant nunc ad elabendum, quantum technarum & Sophisticæ excogitent ad eludendam ueritatem. Antagonistas habemus, astutos, intentos, instructos literis & eloquentia, ac dimicantes non de lina caprina, sed pro focis suis, hoc est, de opibus, dignitate, uoluptatibus, quarum rerum causa acerrimæ contentiones inter homines existere solent. Vos contra uerè pro aris pugnat, hoc est, uobis cōmendata est defensio puritatis Euangelij & gloriæ

Taxandi aduersarij grauiter & uerè.

Lex Aristophanis in controuersiis.

& iij Christi.

Pantheræ mitiores quàm Episcopi & Monachi.

Militia Ecclesie
82.

Christi. Hæc militia non concedit uobis ocium, sed postulat acerrimum studium cognoscendæ celestis doctrinæ, flagitat animum non mollem, non detrectantem certamina. Hæc ut sæpe multumq; cogitetis, uos etiam atq; etiam adhortor, ut officium uestrum rectè intelligatis, & agnoscatis uobis non leue munus à Deo mandatum esse, uosq; in extremo iudicio spectantibus omnibus hominibus atq; Angelis, rationem administrati muneris reddituros esse: ubi etiam hic noster latro inter iudices asidebit, & strenuos milites Christo commendabit, ac ignauis ac desertoribus supplicium sumi petet. Quare nunc date operam adolescententes, qui huius signiferi tyrones estis, ut uos diligenter exerceatis, ac præparetis ad ueracertamina, in quo gloriam Christi aliquanto post defendere uos oportebit. Hunc honorem Deus flagitat, ut heri in uersiculis significauit:

Vult adsertores laudum nos esse suarum.

Idq; magis poscit, quam noua thura Deus.

D I X I.

ORA-

ORATIO CASPARIS CRVCI-
geri S. Theologiæ Doctoris, de Ecclesia Christi,
quam habuit 26. Aprilis, cum decerneret titu-
lam Doctoratus D. Hieronymo Noppo,
Et D. Fridericho Bachhofen, &c.

Anno M. D. XLIII.

Voties ego hos honestissi-
mos conuentus scholasticos
aspicio, mirifica uoluptate
adscior: Quid enim in hac
uita homini, non prorsus
alieno à pietate & literis,
potest contingere iucundi-
us, quam uidere tales cœtus uirorum præstanti-
um doctrina, ætate, & uirtute: Quorum autho-
ritate, officio, & diligentia, & sanctissimum mini-
sterium Ecclesiæ, & publicum consilium Reipu-
blicæ regitur, & literæ, ac bonæ artes omnes dei
beneficio ornantur & prouehuntur?

Doctorum uirorum cœtus
iucundissimus.

Nec existimo quenquam uestrum esse, qui cum
his congressibus interest, non recreetur conspe-
ctu talium uirorum, qui uerè sunt, quod græce di-
citur ἱερός σύνδρος, id est, sacer cœtus: Tantū abest,
ut iudicem à quoquam reprehendi hos congres-
sus, quos constat non ad inanem pompam, aut spe

G V Etaculi

Latro in extre-
mo iudicio asse-
debit,

etaculi causa, sed grauissimis de causis, & institutos esse, & à nobis retineri: Constat enim horum ritus promotionum seu graduum, ut uocantur, nihil aliud esse, quàm renunciationem publici testimonij, de doctrina & moribus eorum, qui uocantur ad aliquod publicum munus, ut uel in Ecclesia doceant, uel in politica gubernatione respondeant de publico iure, uel alia officia administrent, quæ sunt necessaria ad tuendam communem uitam & societatem hominum. Et in his congressibus de rebus grauissimis ad admonendam iuuentutem, & excitanda studia discipulorum, oratio habetur.

Ecclesia non
esse sine scho-
lis potest.

Quare ego quidem singulare Dei beneficium esse agnosco, ac Deo gratias ago, quòd nobis scholam, & hos coetus conseruat: Nullum est enim in terris maius Deidonum, quàm propagatio doctrinæ cœlestis, quæ conseruari non potest, nisi sint aliquæ Scholæ adiunctæ Ecclesijs, ubi erudiantur hi, qui sunt aliquando accessuri ad ministeria, aut gubernationem in Ecclesia, ut preparati & exculsi doctrina, magis idonei fiant ad dextrè tradendam doctrinam religionis, & ad explicandas controuersias dogmatum, & ad refutandos errores ac corruptelas puræ doctrinæ.

Ad has res cœtè opus est Scholis, sicut histo-
ria

ria sacræ testantur, inde usq; ab initio semper fuisse aliquos coetus discipulorum adiunctos, summis illis uiris, Patribus, Prophetis & Apostolis, & postea diu in Ecclesijs, ut Alexandrina & alijs, & in plurimis collegijs Scholæ constitutæ fuerunt, ut inde sumerentur Doctores & Pastores Ecclesiarum. Imò & Christus ideo dat Ecclesiæ suæ, ut ait Apostolus, Pastores, Prophetas, & Doctores, quia uult ab his Ecclesiam institui ac doceri, uult præparari eos, qui præficiendi sunt Ecclesijs, ne accedat prorsus indocti aut imperiti, Qui cum nec alios audierint, & sint sine ullo usu spiritali, tamen sibi uidentur εὐτοδιδάκτοι, & temere sine testimonijs doctrinæ irruunt in Ecclesijs, & ex sese gignunt ac spargunt opiniones & dogmata.

Hæ sunt causæ, ut ego quidem iudico, satis graues & magnæ, quare in Ecclesijs & Scholis retineri ac propagari necesse est. Primum quia hæ etiam ad ministerium Ecclesiæ pertinent, uidelicet ut in his instituantur hi, quibus gubernatio Ecclesiarum committenda est: Deinde, quia Scholæ testimonium dant his, qui præficiuntur Ecclesijs. Et ut constat à quibus Doctoribus acceperint doctrinam, & ut ipsi testentur se non discedere à perpetuo & uero consensu Catholicæ Ecclesiæ Christi

Causæ.

Christi, nec assentiri prauis opinionibus.

Cum igitur Deus sua immensa misericordia non his restituerit Euangelij lucem, & in hac schola dederit gubernatores praestantes, merito praedicandum & agnoscendum est Dei beneficium, & gratiae Deo agenda sunt: Et accedere debent piorum uota, ut nobis hoc beneficium conseruet, His precibus si unquam opus fuit Ecclesiae, nunc certe opus est, ardentissimis uotis & toto pectore omnes petere, ut hoc postremo & periculosissimo tempore, inter tantas tempestates publicas, quae minantur Ecclesiae infinitam dissipationem & uastitatem, Deus sua bonitate aliquas Ecclesiae reliquias conseruet, sicut Pauli nauim iactatam undis, concussam, ac penè iam fractam seruauit.

Pericula horum temporum.

Quis pius non toto corpore cohorrescat, cum intuetur horum temporum pericula? V idemus impendere Regnorum mutationem ac propemodum interitum uniuersae Reipublicae horribile. Quam late grassatur, quantam uastationem facit Turca immanitas, iam etiam nostris ceruicibus imminens? Ad haec accedunt intestinorum motuum metus, ut taceam alia pericula persecutionum, & acerbitatum omnis generis, quibus duriter concutitur Ecclesia. In his malis quid usquam ostenditur humanitus auxilij? aut quae tandem consolatio?

non nisi haec una, tanquam extrema & sacra anchora salutis? Quod Deus tamen conseruaturus sit aliquam Ecclesiam, Sicut testantur promissiones, Ego uobiscum sum usque ad consummationem saeculi. Item, Non relinquam uos orphanos, &c.

Sed cum mihi mandato superiorum imposita sit necessitas hoc loco dicendi, nec liceat publicam auctoritatem detrectare, Et si undique Argumentum quaero, tamen quocumque me uerto, non possum animum & cogitationem abducere ab Ecclesia. Forasse alia alijs temporibus congruat. Sed hoc tempore nescio an quisquam pius mentem ac oculos à conspectu Ecclesiae auertere possit. Cum igitur omnino aliquid etiam nunc dicendum sit, Patiamini quæso me paulisper insistere huic ipso argumento, in quod initio orationis me cogitatio horum temporum induxit, ut aliquid dicam de hoc admirando Dei opere, quo testatur se perpetuo conseruare Ecclesiam in mundo.

Etsi uero non ita extreme stupidus, aut perditè confidens sum, ut non sentiam me multum succumbere magnitudini suscepti oneris, nec deterrear imbecillitate mea, quam certè agnosco: Ac ipse maxime optaui de hoc ipso Argumenti genere audire sonantes uoces superiorum nostrorum, qui in diuturna gubernatione Ecclesiae

clesiæ & ingentibus certaminibus uersati, & intelligunt pericula ecclesiæ, et magna ui ac robore spiritus confirmare piorum mentes possunt. Sed quia mihi omnino subeundum fuit hoc onus auctoritate publici muneris, Vos oro, ut mihi ueniam detis pauca dicturo, quantum temporis angustia patitur, non pro argumenti dignitate, sed ad commonefaciendos & excitandos adolescentes, ut & ipsi de Ecclesiæ periculis cogitare discant, & uota ac preces cum ipsa coniungant, ut Deus eam in his postremis certaminibus & periculis conseruet. Plena est uniuersa scriptura exemplo rum, quæ ostendunt solius Dei potentia mirabili modo Ecclesiam gubernari et defendi: Sed infiniti operis esset, totam historiam Ecclesiæ, inde usque ab initio conditi mundi uelle complecti, quæ nihil aliud quam stupenda miracula continet, in quibus adparet, quantis ærumnis semper constitata sit Ecclesia. Et tamen in ijs mirandis modis diuinitus seruata contra hostem filij Dei Diabolum. Longe superat omnem humanam eloquentiam historia primorum parentum & Patrum, qui secuti sunt usque ad diluuium. Quanto in luctu & moerore uersati sunt Adam & Heua, cum accepta promissione de Christo, et concepta certa spe propagandæ Ecclesiæ, natis duobus filiis Cain & Abel,

Mirabili potentia Ecclesia defenditur.

Exempla primæ ætatis ecclesiæ

& Abel, subito uident sibi amplissimæ spes prædictæ, necato altero filio, qui futurus erat uelut plantarium ueræ Ecclesiæ. Cum alter filius parricida præclaras illas spes, quas de ipso pij parentes conceperant, frustratus esset. Qui cum essent his moeroribus, totum primæ ætatis centenarium confecti, cum nulla iam esset Ecclesiæ facies, nec posset usquam propagari doctrina cœlestis: Quia postertias Cain paternam impietatem sectabatur, et uideretur prorsus iam concidisse ecclesia, tamen à Deo restituitur & seruatur, dato filio Seth, per quem colligitur aliquis cœtus, in quo sonat uox cœlestis de futuro semine, & hinc propagatur Ecclesia patrum usque ad diluuium. Vbi rursum miseranda est Ecclesiæ facies, Non solum Cainica posteritas, sed etiam reliqua orta à Patribus, qui iam annos bis mille gubernarant Ecclesiam, deficit à uera pietate, et ita in arctum redigitur ecclesia, ut ex uniuersa reliqua multitudine totius humani generis non nisi octo animæ seruentur. Postea horum etiam posteritas à uera religione relabatur in idolatriam & impietatem, & inter paucos ex Patribus seruatur Ecclesia. Et ex huius reliquijs Abraham reuocatur ab errore & idolatria, ad instaurandam & propagandam doctrinam promissionum de Christo.

Scit.

Abraham.

Ex

Ex filiis Isaac ac nepotum peregrinationibus colliguntur deinde aliqui cœtus, & doctrina propagatur etiam in Aegyptum.

Verè miranda sunt exempla non huius tantum primæ etatis Ecclesiæ patrum, sed omnium temporum, quæ sunt perpetua quædā testimonia mirabilium operum Dei, hoc est, & afflictionum ac erumnarum, & liberationum Ecclesiæ.

Liberatio populi
in Israelitici stituta
genda.

Sed maximè omnium memorabilis est historia liberationis populi Israël & educationis ex Aegypto, & ut adparet omnium historiarum, omnium etatum, à principio mundi usq; ad finem, excepta ipsa Christi passione & resurrectione, longè maxima. Non solum enim est imago Ecclesiæ omnium temporum, sed etiam præcipua pars, plena ingentium miraculorum, quæ & cæteris temporibus insignia exempla monstrat, quæ testantur, & seruari Ecclesiam ac regi à Deo sine præsidio humanis, & exerceri uarijs calamitatibus.

Quàm horrendum est in hoc cœtu, qui gerit nomen Ecclesiæ Dei, qui habet tot & tam illustria testimonia diuinarum liberationum, tamen præcipuam partem populi, multos præstantes uiros, Principes & gubernatores horribilibus exemplis puniri, multitudinem toties plecti, donec propè

propemodum uniuersa perit eorum qui ingenti numero ex Aegypto exierant, Et tamen seruantur aliquæ populi reliquæ, quæ manserunt incorrupte, & retinuerunt doctrinæ puritatem, et ex parte sunt mirandas liberationes, sicut ordine Historia indicat.

Datum est Manna, data carnes, percussa rupes uirga Moysi effudit largos fontes, Tecta est multitudo nubæ interdiu et noctu flammis prælustantibus, in prælijs etiam exhibentur illustra testimonia præsentis Dei. Deniq; in deserto maior fuit gloria huius populi, quàm unquam florente regno in terra Canaan. Sed nimis longum esset huius totius historiæ seriem uelle persequi. Omis-
sa igitur longiore recitatione, unum exemplum addam, in quo proponitur mirifica imago de gubernatione & conseruatione Ecclesiæ diuinæ.

Gloria populi
in deserto maxima.

Vix est alia magis miranda reuelatio, quàm quæ Mosi facta scribitur, Exod. XXXIII. ubi vocatur Moses in colloquium cum Deo, Et eo loco dicitur, Loquebatur Deus cum Mose facie ad faciem (hoc est, coram et clara uoce) sicut solet loqui homo ad amicum suum. In hoc colloquio primum petit Moses, ut Deus ipse adsit gubernator & Dux huius populi, cui dedit uerbum et promissiones. Plus satis enim iam docuerant

Reuelatio facta
Moyse miranda.

H

ipsum

ipsum Exempla, quantum esset mali, populum deerrantem a uerbo, regi humana sapientia & consilijs, cum populus daret pœnas idolatriæ, erecto aureo uiculo, cum Moses abesset. Ex his iniurijs de futuris calamitatibus angitur Moses, Videt quanta pericula futura sint Ecclesiæ Dei, quam leui momento pura doctrina et ueri cultus depræuentur humanis opinionibus. Quare metuit, ne & in hoc cœtu extinguatur uera agnitio Dei, & collabescat Ecclesia, præsertim cum audiret horribiles comminationes de futuris pœnis populi.

Sic cogitans de Ecclesiæ reliquijs, nec ipse inuenit aliam consolationem, qua sese sustentet, nisi promissiones datas huic populo de uenturo liberatore Christo. Sed cum suam gubernationem intuetur, intelligit quanta sit difficultas, quanta pericula, & considerans nullam gubernationem felicem esse sine Deo. Nisi tu ipse nos præcedas, inquit, ne educas nos de hoc loco. Deinde cum petit, ostende mihi gloriam tuam, hic respondet Deus, Faciem meam uidere non poteris: Sed ecce locus apud me, ubi cōsistes innixus petræ, Cumq; transibit gloria mea, ponam te in foramine petræ, et protegam te dextra mea, donec transiero, & auferam manum meam, uidebis & posteriora mea,

mea, faciem autem meam uidere non poteris.

Hæc est uerè abstrusa et arcana historia, quæ etsi à me quidem non potest explicari pro dignitate, nec hoc tempus patitur: Tamen attingere uolui, ut adolescentes eam considerent, nam & doctrinam grauissimam & gratissimam consolationem nobis proponit de Ecclesia, quam testatur in hac uita tegi manu Dei, & postea glorificandam esse. Sequor enim simplicem & usitatam expositionem, uidelicet, Mosén petere, ut Deus præmonstraret exitus totius gubernationis huius populi, qui tunc erat Ecclesia Dei.

Hic Deus respondet: Nolle se cerni faciem suam, hoc est, consilia ante finem consummate Ecclesiæ: Sed ostendi nobis posteriora, id est, Ad extremum in consumatione uisuros esse gloriam. Interim latet populus in foramine seu cauerna petræ, id est, in præsentī Ecclesiā, quæ præmitur sub ictu cruci, Sed innixa est Petræ Christo, & tegitur manu Dei, donec Deus transeat, hoc est, donec Ecclesiam consumeret. Significat enim Deus se transire toto tempore mundi, & ita transeuntem colligere sibi aliquam Ecclesiam, in qua & ipse glorificetur, et quam uicissim glorificaturus sit in uita æterna. Et hanc gubernari non humanis consilijs, sed uerbo Euangelij diuinitus

Hic tradito

Locus explicatus.
Exo. XXXIII.

Transitio Dei;

Difficultas in gubernatione.

tradito de Christo, & seruari defensam non opo-
 & præsidijs humanis, sed sua solius manu.

Pictura de illu-
 stri cognitione
 Dei.

Videtur proponi dulcissimam picturam, in qua
 etiam latet magis arcana doctrina de illustri co-
 gnitione Dei, qua cernitur facies Dei. Vt Phi-
 lippo petenti à Christo sibi ostendi Patrem, Re-
 spondet Christus: Philippe qui uidet me, uidet &
 Patrem. Ita Moses petens illustriorem inspectio-
 nem Dei, deducitur ad uerbum in Ecclesia reu-
 latum de Christo, & docetur, quomodo uelit deus
 agnoscere in Ecclesia, usque ad glorificationem, seu
 resurrectionem mortuorum, cum audit: Non pe-
 teris uidere faciem meam, sed stabis in forami-
 ne petrae, hoc est, insistentis Christo seu Euange-
 lio, donec transcam, & sic uidebis posteriora
 mea.

Ita Ecclesia nondum potest uidere Deum, seu
 habere gloriam, quae promissa est: Sed adhuc
 stans supra Petram, id est, Christum, fide, & in
 hoc foramine subiecta cruci expectat gloriam,
 donec Deus transierit, id est, totam Ecclesiam
 consummauerit. Post hunc transitum, restabit
 alia aeterna gloria, qua coram cernemus Deum,
 sed nunc tantum uidemus posteriora, hoc est, in
 uerbo eum agnoscimus.

Verum hanc obstrusorem interpretationem
 omitto:

omitto: Nam Historiam tantum considerandam
 proponere uolui adolescentibus, ut sciant perti-
 nere hanc sententiam ad totam Ecclesiam omni-
 bus temporibus. Et ut pii hinc petant consolatio-
 nem, qua sese sustentent atque confirmant. Sciant
 seruari Ecclesiam, Deo mirabiliter protegente
 sua manu, in his mundi tempestatibus, Deo tran-
 seunte usque ad eum diem, quo glorificanda est.

Vere & nunc uelut in deserto uagatur Ecce-
 sia, exul & errans sine certa sede, sine humana
 defensione. Interim, ut in illo populo, magna mul-
 tudo deficit, & ruit in aeternam iram, & aeter-
 nas poenas. Videmus Reges & Principes, & ma-
 ximam multitudinem hominum contemnere do-
 ctrinam Euangelij, & accersere sibi horribiles
 poenas & exitium; Et exiguum coetum esse pro-
 ficientium eam doctrinam, orbatum praesidijs, &
 consistentem uarijs aerumnis. Sed intueamur il-
 las imagines propositas in historia populo Dei:
 Sciamus nunc quoque duci Ecclesiam per deser-
 tum, & tegi nube & flammis caelestibus, & ad ef-
 se ducem Christum, ut illis adsit.

Quare confirmemus animos, & certo teneamus
 hanc sententiam, quod Deus sit seruaturus
 Ecclesiam, quae retinet doctrinam traditam à
 Christo, Prophetis & Apostolis: Sicut testatur

H iij dul-

Ecclesia uaga-
 tur in deserto,
 quae Christo.

Ecclesia serua-
 bitur.

Posteriora
 sunt uerbum
 Dei.

dulcissima promissio apud Esaiam, cum inquit Deus: Hoc fœdus meum cum eis, Spiritus meus qui est in te, & uerba mea, quæ posui in ore tuo, non recedent de ore tuo, nec de ore seminis tui, Dicit Dominus, à modo & usq; in sempiternum. Sciamus igitur & nostris Ecclesijs adfuturum Christum, sedentem ad dextram Patris, et regnantem etiam inter medios hostes, & seruaturum aliquas reliquias piarum Scholarum, etiamsi mundum oppriment pœnæ & calamitates.

Modo nos cogitemus de nostro officio, simus grati pro data luce Euangelij, retineamus confessionem puræ doctrinæ, nostris studijs, uita & moribus ornemus Ecclesiam, adiuuemus studia et Scholas. Interim etiamsi constetandum est uarijs arumnis, inuocemus hunc nostrum magnum Ducem & liberatorem filium Dei, & una uoce precemur, ut Deus Pater æternus misereatur Ecclesie suæ, & eam seruet propter illum ipsum Mediatorem & Pontificem nostrum Christum, & tandem conterat Satanam.

aduersarium sub pedibus nostris.

Dixi.

Oratio

ORATIO DE PAVLO APOSTOLO
habita à Christophero Iona,
Anno M. D. XLIII.

ROponit hoc die Ecclesia meditandam Pauli historiam, ac Dei beneficium celebrat, qui & exemplum misericordie ceteris insigne ostendit, hoste in gratiam recepto, & nobis Doctorem dedit, qui & uiuus annos fere sex & triginta Euangelium passim in bona Asia atq; Europa per te circumtulit. Et postquam ex hac militia euocatus est, relictis utilissimis monumentis erudit Ecclesiam perpetuo.

Nihil autem magis decet præsertim in his cōgressibus nostris, quàm & uocem nostram, et animos, & uota, cum Ecclesia Dei congruere. Quod cum cogitarem, nulla de re alia potius, quàm de Paulo dicendū esse iudicauī, præsertim cum eius historia nos de his ipsis studijs, in quibus uersamur, & de uniuerso nostro curriculo, plurima monet. Quem enim habemus alium Scriptorem, qui genera doctrinarum, Philosophie, & Euangelij, artificiosius discernit, qui usum utriusq;

H iij tam

Insigne misericordie diuinæ exemplum.

Discrimen Philosophie & Euangelij Pauli nunt.

tam perspicue monstrat, qui nobis Rempub. nostram, id est Ecclesiam, clarius describit, qui sepius monet quarum rerum doctrina Ecclesie necessaria sit? Ac scio uos omnes Pauli nomen ita amare, ut consilium meum maxime probaturi sitis. Sed dicam ingenuè, quanquam nulla in re suauius acquiesco, quam in cogitatione doctrinae & actionum Pauli & similium uirorum: tamen amplitudo rerum me mouebat, ut aliud Argumentum potius quærerem: Vt enim Paulinae disputationes atque actiones, uniuersam Ecclesiam complexæ sunt, ita decus perspicue dici non potest, nisi religionis exordia, incrementa, & pleraque ceramina repetantur.

De his tantis rebus, quoties Paulus ipse concionatur, superari se magnitudine earum fateatur, easque nulla eloquentia satis explicari posse testatur. Cum autem sic iudicarit uir tantus, qui erat uerius, quam Pericles orator tonans, fulgurans, & in mentibus auditorum aculeos relinquens, ardebat enim diuino motu atque adflatu: Quid nos in hac imbecillitate nostra, dignum hac maiestate rerum dicere possumus? Ac ille quidem sese uocat ἄτερον, hoc est, foetum immaturum atque imbecillum, non parem ceteris Apostolis. Sed tamen illustribus testimonijs uocatus ad docendi

genti munus, diuinitus ad eam militiam instructus erat. Nos multo iustius agnoscamus nos ἄτερον, hoc est, rudes & informes massas, abortiu editas, immaturas, pollutas.

Ego igitur de mea imbecillitate cogitans, aliud argumentum institueram. Sed me amici ad Paulum, hac oratione reuocabant. Quod etsi hæc infirma mortalitas nec Dei naturam, nec eius beneficia penitus introspicere possit, cogitari tamen, agnoscere, & aspici ea Deus aliquo modo uelit. Ne solis quidem fulgorem sustinent oculi, neque tamen propterea lucem fugimus. Quid? quod ipse Deus pariter se senum, & puerorum uoce celebrari iussit. Denique disputabant, & exemplum utile esse ceteris, & bonis nullam orationem gratiorem fore, hoc praesertim die, quam qualemcumque Paulinae Historie commemorationem.

Horum obsecutus seu iudicio, seu studio, redi ad Paulum, uosque oro, ut etiam si amplitudini argumenti non respondebit oratio mea, tamen pro uestra pietate, & candore uestro, hanc qualemcumque operam boni consulatis. Illud etiam in hac tam ampla causa nobis incommodum est, quod tempus ad dicendum multo breuius nobis conceditur, quam quantum huius argumenti ubertas postulat. Quare breuiter summa sequar fastigia rerum,

H V ut.

ut Poëta uerbis utar.

Causæ harum
cognoscenda-
rum historiari

Ac si Panegyricos ueteres imitari instituissem, primum de Pauli genere, patria, incunabulis, diccerem: Sed aliunde ordiri decreui. Primum de causis monenda est adolescentia, cur prosit has historias cognoscere. Sunt enim tres præcipuæ causæ, quarum prima est: Vt quid sit Ecclesia cogitemus, & diuinitus missos esse duces ac gubernatores agnoscamus, ac toto pectore Deo gratias agamus, pro donatis æternis bonis, & ministerijs, per quos ea hominibus impertit.

Alterâ causa est, ut rerum quas gesserunt, & uirtutum consideratio nos erudiat, ut melius intelligamus, quid profiteantur. Deinde etiam exempla unumquemque suo loco, & pro sua mediocritate ad uirtutis imitationem excitent.

Postremo, ut ueris et ardentibus uotis à deo petamus, ut ecclesiam seruet, ac nos quoque faciat organa utilis, adiuet ac prouehat nostros labores, ut in commune prosint ecclesiæ, sint salutare bonis, nec abiciat nos tanquam pestes generis humani, seu ut Paulus uocat, uasa iræ, quorum infelix curriculum multipliciter nocet communi uitæ, ut uixit Saul ad extremum, & alij innumerabiles.

Quos alij fines in panegyricis proponat, hic recitare longum esset. Sed ad hos quos dixi præcipuè

tipuè referantur hæc Encomia, nostrorum Heroum: per quos Deus mirando consilio, & immensa bonitate nos ad cœlestis uitæ societatem uocauit. Ac in horum finium expositione, tota hæc oratio nostra uersabitur.

Primum igitur Deo eterno patri liberatoris nostri Iesu Christi conditori omnium rerum, gratias ago, uosque mecum toto pectore agere iubeo, quod Ecclesia. Ecclesiam sibi perpetuam condidit, ac Doctores ad eam instaurandam subinde excitat. Quorum uos ipsi præcipuos animis enumerate, inde usque à Noë. Quid enim iucundius esse bonæ mentis potest, quam de uirtute ac de certaminibus talium uirorum, imò de Dei bonitate cogitare, qui hoc ipso beneficio, quod penè cōtinuis ætatibus instauratores excitauit, testatus est, ecclesiā sibi magnæ curæ esse. Sed uenio ad secundum membrum institutæ partitionis.

Cum alia multa, tum uero etiam constitutio et series imperiorum, testatur hunc mundum Dei consilio ac prouidentia regi, Et, res loquitur in heroicis Ducibus, ut in Cyro, Alexandro, Scipione, Augusto, impetus supra communem hominum naturam flagrare, & accedere felicitatem singulare. Hanc Virtutis & Fortunæ excellentiam, sani omnes mirantur, & suspiciunt illos summos uiros, qui alias alibi uel constitue- runt

Heroici impet-
tus.

ruunt uel descendunt, uel instaurarunt imperia.

Etsi autem his antecellunt nostri duces, qui ecclesiam gubernarunt: tamen eorum uirtus non perinde conspicitur ab ignavis rerum diuinarum. Magnificis sapientiam Solonis, Augusti, & similibus, quorum leges, magna imperia, multas gentes complexæ sunt. Prædicæ Scipionem, cuius fortitudine & felicitate, Roma difficillimis tempestatibus defensa est. Sunt hæc magna, Sed maius est munus Abrahæ, Eliæ, Esaiæ, Baptistæ, Pauli, & similibus, uidelicet, de filio Dei & eius beneficijs concionari, & certis testimonijs patefacere arcanam uoluntatem Dei, de rebus æternis. Ad hoc munus præcipuum, delegit Deus suos Prophetas, & Apostolos. In hanc stationem uocauit & Paulum. Id eius proprium munus intelligere, & ab Imperijs discernere discamus.

Multi ignari Ecclesiæ, longe antefrunt his miseris erroribus Apostolis, Cyrum, Alexandrum, Augustum, & similes. Multi putant artem uulgarem Apostolos circumtulisse, præcepta de moribus, & comparant eos cum Phocylide, Theognide, Hesiodo, aut certe cum Philosophis, ut Epicuro, & alijs. Hæc inerudita somnia abiicienda sunt, & discernendus est Euangelij Doctor, à Ducibus, & legumlatoribus, & Philosophis.

Aliud

Aliud genus doctrinæ commendatum est Prophetis et Apostolis. Et quanquam eadem uox, eademq; sententia est Prophetarum & Apostolorum omnium, de Christo et eius beneficijs, tamen explicatio Paulina illustrior est. Ut igitur in alijs negocijs, aliorum uirtus magis entuit: Elias delenuit idolum Baal in Israël. Esaias depulit Assyrios ab urbe Hierosolyma. Ieremias prorsus nouo modo, contra uetera exempla gentem seruauit, suadens deditiōem & triste ac ærumnosum exilium, Ita & Pauli proprium quoddam est decus.

Non modò latius sparsit Euangelium quàm cæteri, sed etiam futuræ ecclesiæ ad finem usq; monumenta talia condidit, quæ illustrius discernunt Euangelium à Lege & politica sapientia, quàm licetæ reliquorum Prophetarum & Apostolorum. Id beneficium si qui leue esse ducunt, hi uel insecitiam suam uel impietatem consitentur. Nam multum omnino refert ueras metas et uera discrimina harum doctrinarum intelligere, legis diuinæ, Philosophiæ, & Euangelij. Hæc Paulus, tanquam in iudicio finium regendorum, conspicuis limitibus distinxit, & cuiusq; generis usum monstrauit.

Hoc discrimen confundere, tristius est quàm solent

Doctrina Pauli.
ii.

Prophetæ &
Apostoli.

Excellentius
hoc genus do-
ctrinæ quàm
cuiuslibet Philo-
sophorum.

tem è mundo tollere. Sequuntur enim horrenda tenebrae, obliuio Christi, interitus ecclesiae. Quid enim interest inter Ethnicos et Ecclesiam, amissa hac luce, qua statuit Ecclesia, se ceriò placere Deo, se respici, exaudiri, seruari, propter filium mediatorem. Retinuerant Græci & aliæ multæ gentes, doctrinam de honestis moribus, de disciplina. Quam multi sapientia et uirtute præstantes, apud Ethnicos, norant esse Deum, unam quandam eternam mentem conditricem rerum. Ut Plato et eruditè et rectè describit Deum, inquit, æternam mentem esse, causam boni in natura. Quid Esaias aut Paulus dicere aptius poterant? Quid igitur interfuit inter nostros & Ethnicos? inter Platonem et Paulum? Euangelium facit discriminem. Et si norat Plato esse Deum, esse mentem æternam, causam boni in natura, tamen dubitabat se respici, agnoscebat se uitia quædam habere, digna poena. Fugiebat igitur Deum, non uerè inuocabat, et dubitatio magnam ruinam trahit, ut nominat Paulus, peccata quæ per legem existunt.

Contra Paulus agnoscit quidem se habere uitia digna poena, sed uidet missum esse filium Dei, ut sit uictima pro genere humano. Scit ceriò Deum præcipere, ut propter hunc statuamus nos recipi in gratiam, exaudiri, & seruari. Scit nusquam

nusquam esse Dei Ecclesiam, nisi ubi hæc de filio doctrina lueat. Scit iam se non esse sine Deo, sed inuocat hac fide Deum, & ab eo gubernationem, defensionem et salutem expetit, et expectat. Hæc cum ex promissione data primis parentibus intellexerent pii, gentes oblitæ promissionis, hanc lucem amiserunt, quam quidem rursum accendit Deus, cum per Apostolos spargi Euangelium inter gentes uoluit.

Et ut Paulus clarius testari posset, recipi nos propter filium Dei in gratiam, non propter nostras uirtutes, tunc uocatus est cum acerrimus hostis esset Christi, ac iudicaret Euangelium non modò faciem esse seditionum et distractionum Ecclesiae Dei, sed etiam contumeliosum esse aduersus Deum, arderetque odio Euangelij non mediocri, etiam aspersus sanctorum sanguine, & cruoris sitiens, tristorem carnificinam moliretur. Hæc omni contentione animi agentem Christus uocat. Ac testatur Paulus ipse, commone fieri uniuersam ecclesiam exempla suæ uocationis, ut sciamus, ceriò non propter legem, sed propter filium Dei gratis nobis Deum agnoscere.

In hunc igitur locum incumbit, Docet quomodo Deus inuocandus sit, fiducia mediatoris, docet inchoandam esse obedientiam, & quomodo placet,

Nulla merito
suo Paulus uo-
catus est.

Ethnicorum.

Plato,

Paulus,

ceat, monstrat certam & firmam consolationem
pijs, quæ est inchoatio uitæ æternæ. Traduntur
eadem in Prophetis & ceterorum Apostolorum
scriptis. Vna est enim perpetua uera Ecclesiæ
uox, de beneficijs filij Dei. Sed multum lucis ad-
dit Pauli disputatio, qui uerè interpretis est Pro-
phetarum.

Vna Ecclesiæ
uox perpetua.

Cæcitas huma-
næ mentis.

Sed ô deplorandam caliginem humanarum
mentium. Et si hæc tantæ res satis perspicuè in Pau-
lo expositæ sunt, tamen & sunt & fuerunt homi-
nes alioqui non indocti, qui cum uiderent non
quaerere τὸ γὰρ in Paulo ad rationis humane
iudicium, de iustitia et de lege, discesserunt à Pau-
li uerbis, & confictis quibusdam corruptelis,
transformarunt Paulum in humanas & Philoso-
phicas opiniones.

At qui oportuit nos auditores ac discipulos
esse, non Criticos seu censors sapiëntiæ cœlestis,
quæ si nihil à Philosophia differret, quid opus es-
set uoce Euangelij, quod filius Dei ex sinu æteri-
ni Patris protulit? Si existimamus Apostolos
quod senserunt et uoluisse et potuisse eloqui, pro-
fectò conuenit ex ipsorum oratione dextrè collatis
membris sumere sententiam, & ut dicit Basili-
us, *ποτὶ πᾶσιν τὸν λόγον ἐφάραζον*, accom-
modare Lapidem ad Regulam, non Regulam

Regula Basilii.

ad

ad humanas opiniones inflectere.

Agamus autem Deo gratias, quod in Eccle-
sijs nostris rursus simplex & germana sententia
lucet, ad quam retinendam, duabus rebus, adole-
scentes, opus est, uera animi pietate, et acerrimo
studio omnium bonarum disciplinarum. Quod
Paulus præcipit Timotheo, ut depositum, uideli-
cet, Euangelium ipsius fidei commendatum, custo-
diat & tueatur: Idem uobis seuerissimè præci-
pi statuite, quos ad societatem eiusdem muneris
uocauit, quod Christus, Propheta, & Apostoli
administrarunt.

Ac sepe mihi cogitanti de hac Academia, ^{Vuiteberga uer-}
quam meritò amamus, tanquam fidam nutricem, ^{hic Paulum}
alentem nos et cœlesti doctrina, & omnibus alijs ^{per mare,}
honestis artibus, in mentem uenit ejus nauis, in
qua Paulus uehitur ex Iudæa ad Meliten usque,
quæ etsi inter scopulos ita iactata, ac seuitia tem-
pestatum ac fluctibus concussa erat, ut laceratis
ac fatigentibus tabulis uideretur iam mersura
nauigantes, integra tamen in portum peruenit,
quia Paulum uehebat. Ita & Academiam spero
mansuram esse, donec Paulum uehet, hoc est, re-
uè & fideliter enarrabit. Huius enim doctrina
lumen est, ut supra dixi, Propheticarum & Apo-
stolicarum concionum.

I Moneor

Moueor equidem temporum periculis, & impendere mutationes Regnorum, quæ sunt fatales pœnæ felerum humanorum, nihil dubium est. Sed tamen seruabit Deus Ecclesiam suam, & defendet aliqua piorum studiorum domicilia. Quare tantisper dum hæc Schola Doctorem Paulum audiet, & hæc studia mediocri diligentia regendorum morum ornabit, hanc sedem & hos cœtus Deus, ut spero, proteget. Sed redeo ad Encomium.

Capita Pauli-
næ doctrinæ.

Prodest imprimis Ecclesiæ, collatio ut dixi Legis & Euangelij, quæ in Pauli scriptis copiosius & illustrius, quàm alibi explicata est. Possum & alias quasdam materias addere, quæ ab ipso planius tractantur. Discrimen iustitiæ spiritus ac politicæ, et discrimen ecclesiæ et imperiorum. Damnat item perspicuè ἐδολογηστικῆς, ut sciamus quibus officiis iudicet se Deus honore affici. Munus et pacis ciuilem, ornat amplissima laude totum politicum ordinem, magistratus, leges honestas, iudicia, contractus, militiam, coniugiū, œconomiam.

De his rebus sententias huius Doctoris longè antefero Platonis, & Aristotelis politicis, etsi hæc quoque sapienter scripta sunt. Sed addit Paulus salutarem doctrinam, testatur hæc uita

ita officia à Deo ordinata esse, ideoq; sicin-
ter se deuinctos esse homines procreatione, edu-
catione, gubernatione, contractibus, ut in his
bonis rebus ostendamus alijs, nostram de Deo
sententiam, exerceamus inuocationem, & mu-
tuam beneuolentiam. Docet item hos labores deo
uerè placere, & grata munera & sacrificia
esse.

Hæc Pauli sententiæ, haud dubiè multos gra-
ues uiros, qui sentiunt quantum onus sit guber-
natio, retinent in sua statione. Certè in meo ani-
mo, amorem & reuerentiam legum & ciuiliū
officiorum ualde augent. Ac scitis his proximis
annis, præcipuè Pauli testimonijs in hoc genere,
refutatos esse fanaticos homines multos, qui ple-
raq; officia politici ordinis furenter damnabant,
ut olim similes Marcionis & Manicheorum fu-
rores iisdem de rebus, præcipuè suffragijs Pauli
oppressi sunt.

Pauli testimo-
nii multos esse
refutatos.

Huc accedit, quod in præceptis politicis, quam-
dam non uulgari prudentia monet gubernatorem
non hebetem aut rudem, de rebus non leuibz, sed
de neruis boni status, & de fontibus maximarum
mutationum.

Vsitatum est peccare gubernatores ignauia, &

multi sapientes & acres peccant πολυπραγμοσύνη. Sæpe igitur monet hunc morbum cauendum esse: Et quia ex ambitione oritur, eruditissime me opponit contrariam ambitionem, iubet non hanc gloriam expetere, uidelicet, studium manendi intra septa & metas nostri muneris, seu ut dicitur, ut suam quisque spartam ornet.

Sed popularia ingenia magis gloriosam esse ducunt πολυπραγμοσύνην, passim se ingerentem, multos lacescentem, tranquilla consilia turbantem, denique negotia undique attrahentem, ut Cæcias nubes ad sese attrahere dicitur.

Tales fuisse multos in historijs legimus, ut Cleonem, quem dicebant alterum pedem in castris, alterum in curia habere. Quam multi nunc sunt, qui alterum pedem in curia, alterum in ara collocant, hoc est, qui suis tantum consilijs Respub. regit, & prorsus ad sua iudicia doctrinam attemperari in templis uolunt. Sæpe hoc malum Ecclesiæ nocuit. Sed omitto exempla præceptorum. Nam lector non rudis uitæ communis, si expendet Paulinas admonitiones, animaduertet eum multa significare, quæ sapienti, & sagaci gubernatori prouidenda sunt.

Iam & hoc obseruet iuuentus, Paulum literis & doctrina excultum fuisse, quod lumina uerborum,

horum, & ordo rerum in disputatione ostendunt. Vritur enim multis insignibus uerbis, quorum pondera sine liberali eruditione non intelliguntur. Nihil potuit dicere tristius, nihil atrocius ad significandam acerbicatem odij, quo ardent hypocrite aduersus Euangelium, quam cum ait, Apostolos dici καθάρματα & περιφύματα. Hæc uerba sine cognitione ueterum historiaram intelligi non possunt.

Sæpe uerbo συμβόλεω, cum de multa dilectione concionatur. Sed historiæ uim uerbi declarant. Videt Paulus multos de industria hoc agere, ut distrahant uoluntates hominum. Monet igitur ut consilia in actionibus dirigamus ad consociandas uoluntates, & fouendam mutuam beneuolentiam, quod fieri non potest, nisi quidam moderatione, & Philosophia regamus impetus animorum. Ita uocant συμβόλαια consilia historiæ, quæ ad hunc finem, quem dixi, directæ sunt: Hanc diligentiam, ut nobis commendat, insigni uerbo historicorum usus est.

Iubet Doctores rectè secare doctrinam: Bella metaphora est à sacrificijs sumpta, in quibus ars erat partiri membra, quorum alia cremabantur, alia erant attributa sacerdotibus. Et hæc imago multa significat.

Cleon

πολυπράγμων.

Paulus fuit literatus.

Possẽm plurima exempla recitare, si tempus pateretur, quæ ostendunt, Paulo nec eruditionem, nec diligentiam defuisse. Et ad intelligenda eius uerba eruditione opus esse. Quod eo dico, ut & ipsum legant scholastici attentius, & ut rectius adsequantur, adiungant liberalium artium doctrinam.

Dixi de genere doctrinæ, quod Paulus maxime illi illustravit, ac de alijs quibusdam doctrinæ locis. Nam in Apostolo præcipue considerandum est genus doctrinæ. Adderam etiam quædam de eius uirtutibus: Sed harum quantum decussit, non ita multo post uidebimus, cum eius consuetudine fruamur, cum res eius gestas à Christo prædicari audiamus, & multa eius auditores sciscitari poterimus. Nulla enim oratio par magnitudini harum uirtutum excogitari potest.

Sed tamen exempla non negligenda sunt. Et si gradus uirtutum non imitamur, tamen initia communia esse omnium debent. Confirmetur fides nostra, cum ait, se grassantem hostiliter, ideo uocatum esse, ut discamus Deum uerè propter Christum nobis ignoscere, modo ut confugiamus ad ipsum. Expectemus auxilium & defensionem, cum in eodẽ munere uersamur, in quo ipse uersabatur.

Postremo pro nostra mediocritate caueamus,

ne

ne malis moribus excutiamus ecclesiâ bona, ne dolore afficiamus Spiritum sanctum. Ut pius, ut Architectus habent ideam, & exempla operum suorum, in quæ semper intuentur: Ita hæc uiuendi ars postulat, ut aliquos laudatos uiros mente intueamur, quos aliquo modo sequi, & imitari studeamus. Ut Cicero Lælium sibi proponebat, alij alios, ita nos in Ecclesiâ Paulum, Ieremiam & similes intueamur. Horum exemplis fidem confirmemus, excitemus inuocationem, imitemur eorum tolerantiam, lenitatem, & diligentiam in omni officio.

Hactenus de Paulo, quantum & ingenij meæ tenuitas & temporis angustia concessit, dixi. Reliqua est pars institutæ orationis tertia.

Pia mentis est sepe multumque cogitare, quomodo Ecclesiâ condita sit, quem habeat Ducem, quos hostes: Vnde sit hæc infirmitas generis humani, unde horribilis confusio uitæ, tot gentium atque impiorum euerfiones, & qui portus Ecclesiæ sit inter tanta pericula. Cumque humana diligentia seruari Ecclesiâ non possit, oremus Deum ueris animorum motibus, ut sua immensa bonitate propter filium seruet Ecclesiæ reliquias, & det eis tranquilla hospitia, in aliquibus

I iij imperijs,

III.

Pro Ecclesiæ
conservatione
orandum.Paulus nostrum
exemplum,

imperijs, defendat & iuuet studia, quibus ipse uerè celebratur, nec sinat extinguì noticiam Euangelij sui inter homines, nec sinat totum genus humanum ruere in æternum exitium.

Quis est tam ferreo pectore, aut tanta natura immanitate, ut cogitans, quanta hominum multitudo manifesto furore contemnat Deum, & sibi æternum exitium accersat, non deploret humanam miseriam? Ergo ne tota natura hominum prorsus pereat, excerpti reliquias, ac seruari oramus.

Exempla omnium ætatis consideranda.

Deinde de sese quisque cogitet, exempla uideat omnium ætatum & consideret, quorum cursus salutaris generi humano fuerit, & horum sequatur uestigia. E contra uerò caueat, ne abijciatur inter pestis generis humani, quales multi fuerunt, ut Cain, Pharaon, Iudas, Marcion, Manichæus, & alij.

Quod in scena dictum est: Vitam regit fortuna, non sapientia, explodatur ex Ecclesia. Regi uitam sapientia non humana, sed diuina sciamus, quæ duas res complectitur. Iubet te Dei mandatis parere, & ab ipso gubernationem petere. Ut Psalmus inquit: Subditus esto Deo, & spera ab ipso auxilium. Hanc sapientiam, si ducem sequemur, erunt solicia πολιτεύματα.

Quam

Quam lōgus est catalogus eorum, qui freti sua sapientia, neglecto Deo, et se et Respublicas euerterunt. Non dicam de ueteribus, de Pharaone, de Ahab, de Sedechia, de Alcibiade, & similibus. Nostra tēpora uidete, meministis exordia tumultus Monasteriensis, cum homines fanatici audacter falsas opiniones sererent, et paulatim furor cresceret, ut amentia contemptum Dei sequi soleret, exitus quā tragicis & horrendi fuerunt.

Nec tantum hoc deplorandum est, quod tot homines miseri uel fame, uel ferro, uel alijs cladi bus perierunt. Sed multò tristius est, quod Deus contumelia adfectus est, quod multos error in æternum eritium præcipitauit, quod Diabolus triumphum egit, tot miseris à Deo auulsis. Hæc spectacula intueamur animis, ut quæramus sapientiam, quæ mentes ita regat, ne in tales casus cecidi præcipitemur.

E contra conserte Ieremiæ politiam, quæ in specie miseræ est, cum sit salutaris populo, & uerè gloriosa, annos amplius quadraginta cōcionatur de excidio ciuitatis, de dissipatione gētis et reditu reliquiarum, toties abijcitur in carcerem, sepe rapitur ad supplicia, tandē interficitur, uel a suis, uel à superbissimo rege Aphricæ, cui etiam uati sinatus erat exitium. At hic quanquā exercetur

Humana sapientia euerit omnia.

Politia Ieremiæ.

I V magnis

magnis calamitatibus, tamen servator est sue Reip. Nam huius consilio flos Ecclesie Ieconias, & aliquot millia civium deditorem fecerunt. Hæ reliquæ fuerunt semina, quæ instaurarunt postea Remp. Nunc cogites animo quorum similitudo magis optanda sit, Samuclis ne, Esaiæ, Ieremie, Pauli, an uerò Alcibiadis, Caiphæ, Iudæ, Marcionis, Rullij Monasteriensis.

Quomodo pro
reliquis eccle-
siæ orandum.

Hæc si sepe considerarent iuvenes, profecto essent modestiores, & cum doctrinâ salutarem avidius expeterent, tum uerò etiâ de Deo gubernationem postularent. Ut oras servari Ecclesie reliquias, ita petito, ut te deligat inter organa utilia generi humano, nec te abiciat inter dædælogas, et ut Paulus uocat inter uasa iræ. Non enim uult deesse ecclesie sue Deus. Sed petentibus toties clarissime adfirmat se opitulaturum esse, & iureiurando confirmat suas promissiones. Cur ad eum non accurrimus, qui etiam iureiurando nos inuitat? Sit mediocris diligentia in regendis moribus, & in studijs, & accendatur animus ad inuocationem. Hæc profecto non erunt inania. Sic enim Paulus adfirmat, Deus est, qui & ut uelitis efficit, & dat successus.

Sciant pii se a deo excitatos esse, ut salutaria discant, ut ad Ecclesie gubernationem præparentur.

Hi con

Reconatus non erunt irriti, modo ut cursum tuum urgeas, nec abicias inchoata studia. Alij uoluptatibus languescunt, alij desperatione premiorum, alij alijs periculis deterrentur, ut est magna humana natura infirmitas, ne doctrina se instruat, qua opus est Reipub. ne uel partem publici laboris expectant. Multos etiam temporum miserie iam frangunt, cum Turcica castra sunt in conspectu. Quid erit, inquiunt, literarum aut doctrine usus, si hæc omnia uastabuntur armis Turcicis? Cohorresco audiens, aut cogitans hæc δὲ νόσος. Sed optimi adolescentes, ingentibus animis repugnemus, cum cæteris difficultatibus, tum etiam his terroribus. Eo magis colantur studia, quod maius impendit periculum, ut qui erunt supersites, possessionem artium, quæ uite utiles sunt, retineant. Etiam si fatales poenæ oppriment mundum propter Epicureos furores, idola, libidines, & alia flagitia, tamen certò scimus mansuram esse Ecclesiam Dei, & quidem in hac ultima mundi senectute futuram augustam, & seruitute oppressam, sed mansuram tamen.

Nervos igitur atque ornamenta nostræ ordo retineat, qua in re hac etiam consolatione nos erigite, quod etsi latè grassatur rabies Turcica, tamen quintâ Monarchiam non constituet. Non omnes in

Quid plerisque
que à studijs
deterreat.

Europa

Europa gentes hæc barbaries opprimet, sed nihil de imperijs dicam, Deo potius Germaniam nostram commendo, cui in hac calamitate iam prohdolor nimis uerè congruit Almanie nomē. Nam Almana Ebraeis uidua est.

Ecclesia perpetuo mansura est.

Verum reuoco me, de Ecclesia cogitemus, hanc etiam si qua erit imperitorum perturbatio, mansuram esse sciamus. Huic seruiat nostra militia, propter hanc retineamus doctrinæ possessionem, ut fecerunt in exilio Chaldaico Daniel, Haggæus, Zacharias, et multi similes uiri docti. Et si certa sedes Ecclesiæ non est in imperijs, tamen hoc promittere pijs Principibus possum, tantisper dum in hac cymba, id est, in Ecclesia erunt, imperia eorum mansura esse. Sed qui hanc cymbam excutient, qui uasitatem in Ecclesijs sua negligentia facient, ut faciunt plerique, qui studia literarum extinguere sinent, hi audiant has minas, Ecce oculi Dei super regnum peccans, et delebit illud. Addit autem Propheta eandem consolationem, quam toties iam recensui, sed Iacob inquit, non delebo, etsi ut triticum in cribro concutiam, ac purgabo. O miras descriptiones & imagines Ecclesiæ, præsertim nostri temporis, quæ haud dubiè propositæ sunt, ad præmonendos & confirmandos pios, in his ipsis periculis, quæ iam ob oculos

culos uersantur. Non est ignauum agmen Ecclesiæ, sed intelligat sibi in hac uita ærumnas omnis generis propositas esse, et tamen interim doctrinæ possessionem tuendam esse, nec abiiciendam, propter regnorum excidia.

Quare animos uestros confirmate diuinis præmonitionibus, incumbite in studia salutaria uitæ, et militiam hanc non solum gratam esse Deo statuite, sed etiam ab eo adiuuari. Hac spe si petetis auxilium, certum est, non fore irritos labores uestros, sed salutare uobis & alijs, quo quid potest homini melius aut gloriosius contingere. Hæc eò cogitanda sunt, quia certè hominis est, ad quas metas uita dirigenda sit, et quomodo in tantis fructibus regenda, mediocri quadam diligentia prospicere.

D I X I.

Responso

RESPONSIO PHILIPPI ME-
lanthonis, ad scriptum quorundam dele-
ctorum à Clero Secundario Co-
loniæ Agrippinæ.

Liber Coloni-
ensis aduersus
Bucerum,

On dubito & inter ciues Coloniae Agrippinæ, et in Academia, imò et in Clero, ut uocant, multos prudētes et graues uiros esse, qui uel securitatem sermonis in libro nuper istuc aduersus Bucerum edito, detestentur, uel etiam res desiderant meliores. Ac profectò decuit eos, qui ad tantam causam agendam à duobus præcipuis ordinibus delecti fuerunt, non tam suæ petulantiae morem gerere, quàm seruire & causæ grauitati & ordinum dignitati, præsertim cum et sciant principem honestissimam curam adfici, rectè constitutarum Ecclesiarum, & Buceram meminerint offerre se ad explorationem, uel *δοκιμασίαν* iuxta Ecclesiasticam cōsuetudinem. Quid opus erat petulantia, cum moderatione certare, & insuper addere sparsiciem sermonis, excerptis ex Plauti comædijs obscenis uerbis? Quorsum attinebat tantum conuictorum, quantum non una nauis uehat, ut ille fortis uir apud Homerum inquit: dicere aduersus Doctrinam ueram, aduersus tot Eccle-

Ecclesias Dei, quæ certè Deum fiducia filij Dei inuocant, aduersus respub. quæ præbent hospitium Ecclesijs. Hæc *παράγω* displicere multis grauibus uiris non dubium est. Quare cum decreuissem pauca commonescendi lectoris causa respondere, initio præfandum esse duxi, metantum ligare cum autoribus illius insulsi & maledici scripti, nec uelle quidquam detractum de urbis celeberrimæ splendore, de dignitate Academiae & uirorum bonorum in clero. Nam ut de urbe & de collegijs Ecclesiarum nihil dicam, certè Academia omnes propter doctrinarum uarietatem ueneror, & Coloniensem peculiariter colui, quod ingenij mei culturam, quantulacunque est, ipsi aliqua ex parte debeo. Audiui enim adolescens duos uiros preclarè eruditos, Georgium Simler & Cunradum Helmetium, alumnos Academiae coloniensis, quorum alter Latinos & Græcos Poëtas mihi primùm interpretatus est, deduxit etiam ad Philosophiam puriorem, sæpè conferens Aristotelicam Lectionem, quæ tunc erat in manibus ad Græcos fontes: Alter Cunradus Doctissimus & Honestissimus uiri Doctoris Cesarij auditor, primùm nobis Heidelbergæ Elementa doctrinæ de motibus Cœlestibus tradidit: Quam ob causam & Doctiori Ce-

Præceptores
Melanthonis,

[ario

sario peculiarem gratiam & uenerationem tanquā præceptorī, debere me profiteor. Postea cum multis eius Academiæ alumnis fœdera amicitia sancta et perpetua fuerunt cum Buschio, cum Petro Mosellano, cum Mezlero. Sed longum esset omnes enumerare. Magnopere igitur bonos omnes in Academia oro, primum ne me existiment cū Academia rixari; deinde, ut ueniam mihi dent, quod non, ut multorum iniurias, ita et hæc conuitia paucorum dissimulo. Dicam uerè quod res est: Facile erat contemnere cætera, memini illud Attici ciuis, qui cum ei in foro & populi concione quispiam diu conuitia multa dixisset, & discedentem omnibus probris onerasset, prorsus nihil respondit, sed tandem abiens, quia iam tenebræ noctis intendebantur, iussit ministrum suum ad illum transire, eiq; cum face præire domum redituro. Sed autor libri, quisquis est, in peroratione ait nostros dicere blasphemias aduersus spiritum sanctum. Hanc tam diram criminationem præterire impietas esset. Multa Eccius, Pygius, & alij multirabiose scripserunt: sed nescio an quisquam hac uerborum atrocitate uti ausus sit. Respondeo igitur nos uerè & ex animo cupere illustrare gloriam Dei, & filij eius Domini nostri Iesu Christi, et spiritus sancti doctrinam uerè &

Amici.

Atticus ciuis
patiens.

I.

Criminatio au-
toris.

re & purè sonare, & Ecclesiæ saluti consulere, ut uerè inuocet æternum Deum patrem liberatoris nostri Iesu Christi, fiducia Mediatoris, & petat regi omnes inuocantes spiritu sancto. Ut igitur mandato diuino obtemperemus, et hanc inuocationem in Ecclesia purè sonemus, necesse est idola et uitiosos cultus taxari. Et non dubitamus Deo & ueræ Ecclesiæ nostrum studium probari. Regulam etiam sequimur certam doctrinæ, scripta Prophetarum & Apostolorum Symbola, Apostolicum, Nicenum, & Athanasij, sententias Synodorum ueterum, quæ probantur Nicenæ, Byzantine, Ephesine, Chalcedonensis, & similia purioris Ecclesiæ uetustæ testimonia. Nec dubitamus hoc genus doctrinæ quod profitentur Ecclesiæ nostræ, uerè esse consensum Ecclesiæ Catholice Christi, quem & tuemur, & Deo iuuantem, semper fideliter tuebimur, aduersus omnis generis furores Epicureos, Iudaicos, Ethnicos, Magicos, hereticos, & quicunque idola defendunt. Nec ignoramus ueræ Ecclesiæ hæc certamina subeunda esse, etiam si has rixas; humana iudicia ualde uituperant. Sentimus enim Euangelium non esse commenticiū, sed ueram Dei æterni uocem. Dissentimus ab Epicureis, qui putant confictas esse omnes religiones, ut initio ad

Vitiosi cultus,
taxandi et idola

K pacem

pacem & ciuilia officia inuitari palabunda multitudo posset, et semper presentem fortunam qualiscunque est, tuendam esse, ne harmonia politici status conturbetur. Respondi quantum nunc quidem uidebatur, ad conuictum omnium atrocissimum. Nec mihi quisquam tam est amicus toto orbe terrarum, quem non ducam esse refutandum, si audiam hoc eum conuicio genus doctrinæ, quod sonat in ecclesijs nostris damnare. Cohercere sapientes gubernatores hanc tantam petulantiam deberent, ne hæ uoces publicis cladibus luendæ essent. Deinde quæ unquam spes esse concordie poterit, dum conceditur malis ita debacchari in nostros. Ad hanc breuissimam defensionem pauca addam. Magnopere oro lectorem, ut diligenter consideret, quid in utraque parte reuera agatur, qua de re utrinque pugnetur. Scio multos Epicureos uel ridere, uel detestari, utranque partem. Sed ad horum scholam, hæ controuersie non sunt referendæ. Boni qui non contemnunt Euangelium, considerent & Ecclesiam, & quid in utraque parte agatur. Antequam hæ causa mota est, magna ubique fuit caligo. Humanis ceremonijs monasteria, templa, imò familie omnes ita fuerunt oppressæ, ut Gerson & alij multi hanc carnificinam conscientiarum deplorauerint. Ethnico more

inuocati

inuocati sunt mortui: ad statuas concursationes factæ sunt: doctrina poenitentiae fuit obruta spiritus disputationum inextricabilium, de confessione, de satisfactione, de indulgentijs: Silentium fuit de fide, qua accipienda est remissio peccatorum. Hæc ignoratio fidei, etiam inuocationem corrumpebat. Nemo rectè discernebat legem diuinam & humanas traditiones. De lege diuina, quam absurde fuerunt opiniones, cum scripserunt homines posse legi Dei satis facere. Cæna domini magna ex parte ad mortuos translata est multis seculis, & horribili idolomania contaminata. De uero usu Sacramentorum silentium fuit. Conciones publicæ multis locis rarissimæ fuerunt, alibi consumptæ sunt in fabulis de Georgio, Christophoro, Catharina, & similibus, aut in augendo quæstu monachorum. Iacebat doctrina de uera inuocatione, de fidei exercitijs in quotidiana uita, de dignitate uitæ politicæ. Si quis negat talem fuisse Ecclesiarum statum, non solum testimonijs optimorum uirorum refutari potest, sed etiam libris monachorum, qui adhuc exstant, & perspicuum signum est: Nunquam tot senes & graues uiri in Germania fauissent iniurijs renascentis doctrinæ purioris, nisi iudicassent Ecclesie opus esse emendatione. Fauebant autem

K ij omnes

Tempus ante
Iu-
gem Euangelij.

omnes qui non erant palam Epicurei. Quosdam mediocres deterruerunt postea exorti tumultus, ut solet diabolus excitare scandala. Hanc naſti occasionem homines prophani, & monachi metuentes suo questui, inflammaverunt Principum animos ad exercendam ſeuitiam. Nos qui interim magno cum labore, & magno periculo in Ecclesijs & Scholis doctrinam puriorem tradimus, quid agimus? Num opes aut potentiam querimus? Res ipsa nos purgat, multi enim docti & boni uiri, qui in ocio cum dignitate uiuere poterant, etiam uitæ suæ hanc professionem antetulerunt, quales fuerunt Henricus Sutphanienſis, Iohannes Croesus Theologiæ Doctor, Adolphus, qui Colonia crematus est, & possem nominare alios multos. Nos qui sumus superſtites, ut nihil aliud dicam, tranquillius uiuere poteramus, si ab hac causa alieni essemus, multis eruditio aditum ad magnas dignitates pateſciſſet: Principes nostri etiam ſua onera non leuia ſuſtinent. Sed hoc unum agimus, cupimus propter gloriam Dei propugnari & conſeruari doctrinam puram & ſalutarem Ecclesijs. Sumus etiam hortatores, ut omnia ciuilia officia colantur à noſtris. Studia literarum quadam non uulgar ſedulitate tuemur. Sic ubi exoriri falſæ opinionæ cœperunt, ſumma diligentia

Religionis
profeſſio glori
oſa.

Cultus officio
rum ciuiliū.

diligentia & fide reſpreſſæ ſunt, ut teſtantur ſcripta noſtra, & ipſa Reſpub. quæ Dei beneficio omnium in Germania maximè tranquilla, & ſunt & fuerunt. Et quod autor ſcripti Coloniensis nobis obijcit, accipere nos ab Ecclesia ueras ſententias, id planè & libenter fatcor & prædico. Nulla enim noua dogmata gignimus, ſed ueterem & puram Eccleſiæ doctrinam, quantum Deus concedit, illuſtrare ſtudemus. Samſon inquit: Nifi arafſetis mea uitula, non inueniſſetis, ita ſemper clamamus doctricem Eccleſiam inde uſq; ab initio ſonantem uocem Dei, audiendam eſſe. Sed cur in-

Obieſtio.

quiunt, cum multa ab Ecclesia ſumenda eſſe ſarreamini, non ſumitis omnia, cur quædam conuellitis? Reſponſio uera eſt. Nullum Eccleſiæ dogma conuellimus, ſed recetes errores, qui in eccleſiam contra Euangelium, & purioris Eccleſiæ iudicia irrepreſerūt, taxamus: deniq; ut Coloniensibus uerbis utar, non Eccleſiæ, ſed cleri Secundarij, hoc eſt, noſtri, & degenerantis, falſas opinionæ reprehendimus. E contra quid in altera parte agatur, uix ſuſpicari poſſum. Vt enim in Pſalmo dicitur: oderunt me gratis, ita iſti emergentem Euangelij lucem ſine cauſa aliqua opprimere ſtudent. Sapientes aliqui præſentem politiæ Eccleſiaſticæ formam aiunt fortiter propugnandam eſſe. Semper

K iij

ſuiſſe

Correctis uit-
ciis non dilace-
ratur Ecclesia.

Qualis initio
politia Ecclesi-
astica,

fuisse prudentum gubernatorum munus cauere le-
gum mutationes. Sed si uerè uellent indicare, in-
telligerent correctis uitijis, nondilacerari, sed mu-
niri potius Ecclesiasticam politiam. Minus for-
tassis esset splendoris, aut plus uerorum ornamen-
torum doctrinæ pietatis, authoritatis. Dimicant
ergo de splendore, luxu, uoluptatibus, non de po-
litia. Suntq; uisitata hæc in Ecclesia certamina,
& dijudicantur diuinitus. Quomodo direptum
sit certamen Apostolorum & Iudaicorum Pon-
tificum uidemus. At tunc Pontifices uel maxi-
mè gloriari poterant, se politiam à Deo constitu-
tam propugnare. Nunc defendit Clerus Se-
cundarius, humanas, uitiosas, & recentes leges,
& labes politię Ecclesiasticæ, quæ fuit initio
Ecclesiæ multò pulchrior, quàm nunc est, cum
nondum receptæ essent corruptelæ Coenæ Do-
mini, & alij abusus: Sed collegia cœtus essent
omnium honestissimi piorum Doctorum, & disci-
pulorum. Semper enim Ecclesijs frequentioribus
collegia adiuncta fuerunt. Vt enim Prophetas
agmina comitabantur auditorum, ut testes do-
ctrinæ Propheticæ, & propagatores essent, ita
Apostoli, cum constituisent Ecclesias, delecta a-
gmina habebant studiosorum, qui eos familiariter
audiebant, & se totos inquisitioni doctrinæ de-
debant

debant, ut ad posteritatem testes essent de uera sen-
tentia Apostolorum, & succederent in munere
docendi. Sic Iohannem Polycarpus, & alij multi
audierunt. Et fuisse ante Gotthica temporales
in Germania Ecclesias ac Scholas, multa uetera
monumenta ostendunt. Postquam uerò barbaricæ
gentes Europam peruastarunt, uix sero pacata
Germania, cum iam uetus doctrina multis super-
stitionibus obscurata esset, hæc noua forma po-
litia paulatim constituta est, quæ tamen ipsa iam
senescens facta est squalidior, ut sunt omnium po-
litarum periodi. Et fortassis dirimet Deus hoc
certamen de politia magnis publicis mutatio-
nibus. Interim uoce Euangelij collegit Ecclesiæ
reliquias, tanquam tabulas ex naufragio, sicut an-
te Babylonicum exilium colligit reliquias per le-
remiam, ante excidium Ierosolymæ per Bapti-
sam, Christum, & Apostolos, ante dilaceratio-
nem Romani imperij per Apostolos, & eorum di-
scipulos. Miro enim modo Deus Ecclesiam suam
regit, instaurat collapsam, & seruat, puniens in-
terim impiam multitudinem uarijs cladibus, ut
ordine ostendit series historiæ omnium seculo-
rum. Et hac de re sæpe Prophetæ concionantur.
Quamquam igitur sapientibus obstreperunt illa
præcepta politica, de defendenda præsentī for-

Ecclesiæ &
scholæ olim in
Germania.

II.
Præstigiæ hu-
ius libri.

Pugna aduer-
sariorum.

ma, tamen anteferamus uocem æterni Dei, qui de filio inquit: Hunc audite, Item mandatum immutabile: Fugite idola. Respondi de conuitijs, nunc de disputatione pauca adijciam, non ut hic institutionem, sed tantum, ut de præstigijs scripti rudem lectorem commonesciam. Nam si qui studio ueritatis has controuersias cupiunt integras cognoscere, extant scripta, quæ uniuersæ doctrinæ Ecclesiasticæ summas continent, & lectori non calumniose iudicanti satis facere possunt. Nunc cū ijs rixamur, qui cū agnoscant ueritatē, tamen contra animi sententiā erroribus patrocinantur, & stabiliunt idola. Pugnant autē partim ui, partim fraudibus: uis est cū consuetudinē, cōsensum magnæ multitudinis allegant: Fraudes sunt, quædam absurdiora occultare, ac promere magis speciosa, pingere quosdam abusus nouis coloribus, fateri quædam uitia & promittere aliquā correctionē. Id simulant, ut arte obsistant principijs omnium emendationū. Nā qualicūq; emendatione tentata, uideant secururam esse magnā inclinationē. Ideo metuunt, ut monet Aristoteles, τὸ πᾶσι μὴ δοῦν.

Nec uerò integrè disputat liber delectorum de ulla controuersia. Ideo facilius fuit ludere præstigijs, cū passim excerpant ex materijs quædam plausi-

plausibilia. Plurimæ pagellæ consumuntur in his locis, de confessione, de satis facti. uibus, de inuocatione mortuorum, de cœna Domini, de coniugio ministrorum Euangelij.

Præcipue igitur & ego de his respondebo, in quibus cum uideret lector, quæ fide, quo candore causam agant, sciat hos impostores fugiendos esse.

Vtilissimum est Ecclesiæ extare doctrinam de poenitentia purissimam & explicatissimam. Notant autem omnes fuisse in sententiarijs infinitam confusionem, & infinitos labyrinthos præcipue in hac materia. Recenserem, nisi & longum esset, & libri ipsi testimonium dicerent.

Nec alia res initio studia bonorum ad Lutheri doctrinā cognoscendam inuitauit, quàm quod requirebant puriorem doctrinam de poenitentia. Estq; hic locus, Dei beneficio, pie & dextrè à nobis explicatus. Confessiones & satisfactionum leges erant carnificinæ conscientiarum, & de fiducia gratuita misericordiæ prorsus silentium erat. Fuit igitur necessarium & patefacere doctrinam de fide, qua remissio peccatorum accipitur, propter Christum mediatorem gratis, et quæ uera inuocatio accenditur. Et erudiendæ erant mentes, ne falsæ opiniones de enumeratione &

Responsio ad
capita Libri.

Doctrina de
poenitentia.

satisfactionibus excuteret fidem. Et quid sentiamus
liquet ex nostris scriptis. Ipsi enumerationem hic
necessariam faciunt, quam haud dubie, nec ipsi praesent.
Sed est usitatum hypocritis, imponere alij
onera, ut Christus ait, quae non attingunt digito.
Postea calumniose deprauant quaedam dicta Bucerij.
Non esset discrimen, inquiunt, inter Ethnicorum
opera, & Christianorum, si omnia essent uitiosa.
Quid opus est his tragædijs? Diligenter docemus
quomodo placeat obedientia in renatis propter
Christum, cum tamen sit imperfecta, & semper
maneant in hac uita in renatis peccata. Addimus
etiam discrimen peccati mortalis, seu regnantis,
propter quod amittitur gratia, & peccati non
regnantis seu uenialis, ut uulgo uocant. Sed praeter
hanc pagellam, quae tantum inanem calu-
miam continet, quae uel malitiam, uel inscitiam
scriptoris prodit. Si intelligit doctrinam de iusti-
tia, scit nos recte sentire: Si non intelligit, arro-
gantia est, quod se censorem facit.

Satisfactiones

De satisfactionibus tragicè uociferatur. Has
omnino tueri conatur, & ait disertis uerbis, sa-
tisfactionem expressam esse scripturae spiritu, ac
miscet Cypriani dicta, & testimonia scripturae.
Cyprianus loquitur de ritu sui temporis, quo
ante Absolutionem, seu castigabantur, seu ex-
plora-

plorabantur hi, qui publica delicta admiserant.
Si de his ritibus dimicant, sciunt eos iam multis
seculis non obseruatos esse, umbra manet & no-
men. Habemus autem satis graues & magnas
causas taxandi errores de satisfactionibus, quas
definierunt esse opera indebita, & sinxerunt per
ea compensari poenas purgatorii, etiam si fiant ab
ijs, qui non sunt in gratia. Postea ex hoc fonte or-
ta sunt deliramenta de indulgentijs. An has neni-
as & imposturas iterum uolunt proponi populo,
quia tam studiosè dimicant de nomine satis factio-
nis, de qua tamen Bucerus nihil contenderat, cum
alias res in hoc scripto suo egerit.

Scio in hoc consilio delectorum adhibitos
esse quosdam uiros sapientes, qui interdum si-
gnificarunt se expetere publicam Concordiam,
quae tamen uerae doctrinae lucem retineret. Quae
potest autem fieri concordia unquam, dum tali-
bus sycophantis concedunt sine fine licentiam
renouandi certamina? Quod uero ait: Spiritu
scripturae disertis uerbis satisfactionem expres-
sam esse. Quam? Scimus tota poenitentia et bonis
operibus mereri pios mitigationem poenarum
praesentium, ut scriptum est: Conuertimini ad me,
& conuertar ad uos, &c. Sed quid haec ad il-
los ritus Satisfactionum ueteres, aut ad um-
bram,

bram, quæ adhuc reliqua est? An arbitratur scriptor loqui Prophetas de peregrinationibus ad S. Iacobum, aut ad Annæ caput in hac uicina. Agnoscis lector candorem scriptoris, cum ad umbram satisfactionum detorquet dicta prophetica, quæ loquuntur de tota pœnitentia, de ueris cultibus Dei, de ueris operibus debitis, non de illis, de quibus dicitur: Frustra colunt me mandatis hominum.

Mos temporis
Cypriani.

De more, qui fuit Cypriani tempore, alias satis diximus. Nihil ea res ad remissionem culpæ, aut pœnarum purgatorii pertinebat, nemo adhuc ineptias istas somniauerat. Sed erant aliæ cause politice eius ritus. Exempli causa, proderat quasi quadam ignominia notare lapsos, desertores fidei, aut adulteros, nam hæc delicta ethnici non puniebant. Proderat etiam explorare eorum mentes, an serio resipiscerent. Et tamen superstitio creuit eius ritus acerbitas, & quædam sunt duriora apud ipsum Cyprianum, quam ut probanda sint, ut quod ait, non ualere absolutionem, si non accefferit ille ritus satisfactionum.

Umbra uetusti
temporis.

Manet adhuc umbra uetusti moris, in recipiendis homicidis, qui mos non primum post Apostolos natus est. Sed constat & apud ethnicos signa

signa fuisse reorum, quæ gerebant homicidia, ut de Oreste, de Adraſto legimus: Hæc signa tantisper gerebant, donec certo ritu erant expiati. Arbitror autem à primis patribus hanc ceremoniam institutam fuisse, ut consuetudine homicidarum ceteris interdiceretur, ac discerent rudiores et uitare iniustas cædes, & abominari homicidas. Sed hæc exempla nec culpæ, nec pœnarum remissionem, quas quidem Deus infligit, merentur, imò Deus uult ipsas pœnas nobis tanquã signa reatus esse, ut cum Dauid eiicitur regno, & illa tanta gloria non solum regij nominis, sed etiam sapientiæ & uirtutis exuitur, hic deformatus à Deo, tanquam signis reatus induitur, hic agnoscit iram Dei, agnoscit se reuẽsse, et uerè clamat: Tibi tantũ sum peccator seu reus rea, ut tu iustis ceteris in sermonibus tuis, &c. Sic ipsas pœnas communes et proprias, quas sustinemus, mortem, morbos, & ceteras ærumnas intelligamus non casu accidere, ut Epicurei somniant, sed testimonia esse iræ Dei aduersus peccata, nosq; reos esse agnoscamus, & cõfugiamus ad filium Dei, qui factus est propitiatio. Sed desino de hoc loco iam dicere, etsi nihil utilius est, quàm in ecclesia sæpe et grauiter differere de uniuerſa pœnitentia, idq; sedulo fieri à nostris scio. Sed ille bene saginatus Monachus, qui

Monachus be-
ne saginatus:

qui scripsit librum delectorum, facit, quod solent Hypocritæ, requirit satisfactiones, quas ipse minime præstat. Non est ociosa & securæ mentis de magnitudine peccati, de ira Dei, de fide accipiente remissionem concionari. Sed hæc propria et arcana sapientia est Ecclesiæ Dei, nec discitur nisi in uero certamine, uera luctu, & inuocatione Dei. Deinde ad hanc sapientiam pertinet dextrè discernere politicos mores, & iustitiam spiritus. Erant autem Canonice satisfactiones, de quibus Cyprianus loquitur, mos politicus. At conuersio de qua Prophete & Apostoli concionantur, complectitur motus animi, timorem Dei, fidem, dilectionem, obedientiam in cruce, & alios fructus spiritus, ut Paulus nominat.

Cum autem hæc tota causa sepe fideliter explicata sit, & existimem pijs, qui nostrorum scripta legerunt, abundè satisfactum esse, nihil opus est hic longiore refutatione. Pauca igitur de inuocatione mortuorum dicam, de qua, ut sepe aliàs, opponit nobis antiquitatem, ait Theodosium stratū ad sepulchra mortuorū, suas preces dixisse, &c.

Primum igitur de seculo & autoritate scriptorum ueterum ita respondeo: una quædam est Ecclesiæ Dei Catholica perpetua & pura doctrina, per Apostolos tradita, quæ habet Testi-

monia

monia Ecclesiæ etiam sequentium ætatum. Sed a scriptores alijs puriores sunt, ut totum doctrinæ corpus, si quis dextrè iudicet, apud Augustinum purius est, quàm apud Origenem. Miscet et singula secula aliquid contagij, ut hominum natura in hac imbecillitate nunquam est sine uitijs. Et natura fauemus patrijs et præsentibus moribus, ideo cum semina superstitionum irrepsissent in Ecclesiam, sancti Patres quædam uel non satis considerabant uel tolerabant, tametsi non probarent. Nota est omnibus Augustini quærela de superstitione suæ ætatis, cum ait seruitutem Ecclesiæ iam durior em esse Mosaica. Sed ferebat hic quædam uitia, occupatus alijs difficilioribus certaminibus. Deinde nondum adeo creuerant abusui illi, de quibus nunc differimus, ut postea barbaricis temporibus, & cum accessit quæstus, creuerant. Erat consuetudo facere mentionem mortuorum in publicis precibus. Nondum acceperat opinio applicandam esse pro eis cœnam Domini, nondum erat res quæstuiosa. Fortassis aliqui priuatim mortuos inuocabant. Nondum tamen erant statuae, nondum distributa erant munera inter mortuos, nondum Anna dabat opes ut Iuno, nondum Georgius iuuabat Equites, ut Castor & Pollux, denique Semina sparsa erant, quæ ad-

Quærela Augustini.

Mortuorum mentio, & semina superstitionum.

bus

Respondet ad
secula et autori-
tatem ueterum

huc erant exigua, sed tamen ueram lucem fidei obscurabant: Alij igitur alijs seuerius obfistebant. Narrat Epiphanius sua etate mulieres in Syria statuam Mariæ circumtulisse, & ei liba, & nescio quas res alias obtulisse. Hunc morem inter hæreses recenset, & oppressam esse inquit diligentia & auctoritate Episcoporum, quod imitatio esset Ethnici furoris. Nunc magna pietas ducitur inuocare Mariam, & donaria liberaliter cumulare.

Quare quum nobis antiqua exempla obijcitis, hoc respondemus, nos fideliter, ut supra dictum est, tueri consensum catholicæ ecclesiæ Christi, & adfirmamus nos de symbolis non dissentire, à probatis scriptoribus ueteribus, congruere etiam etatem illam nobiscum existimamus in cæteris nostris sententijs, si dextre de ea iudicetur. Et si enim ipsi scriptores sæpe negligentius loquuntur, & quædam priuata exempla reperiri possunt, quæ nostris ritibus aduersantur, tamen mos Ecclesiæ publicus ferè conuenit nobiscum. Cæna Domini una communis erat, etiam si fortassis reperias exemplum, ubi aliquis sua quadam superstitione priuatim tanquàm sacrificaturus, consuetudine publicam mutauit. Ita et mortuos aliqui inuocabant, Paulatim enim hæ superstitiones irrepserunt.

Nec

Nec ualet argumentum uestrum, Hæc facta sunt etate Patrum. Retineatur igitur mos præsens: Est enim dissimilis, ut si quis dicat, Pater tolerat filium sæpius conuiuientem, ergo debet ferre & grassatorem & insidiantem alienæ pudicitie. Ita uos exemplis ueterum, quæ adhuc minus mali habent, posterioris ætatis uitia, quæ iam similia sunt Ethnicis, stabilire conamini. Etiam si Basilius hac uoce compellat Martyres ἡ ἁγιοὶ κοινῶν φροντίδωρ, θεός εἰς οὐνεγγοί, ἡμεῖς αὐτοὶ δὲ νικῶμεν τοῖς: non tamē retinendus est mos huius ætatis, cum omnia plena sunt statuarum, & ad eas alligatur uel Dei, uel mortuorum inuocatio, & ut olim à Neptuno prospera nauigatio, à Cerere fruges petebantur, ita nunc uarij opitulatores inuocantur. Quare cum uetus morem constet dissimilem esse posterioribus seculis, omittite illa priuata et pauca exempla, ac ad normam, uidelicet ad scripta Prophetica & Apostolica redite. Lapis inquit Basilius, ad normam accommodandus est, non norma ad lapidem inflectenda. Exempla legibus congruant, ut uulgò dici solet.

Hæc de scriptorum ueterum etate hoc loco dicta, uolo etiam ualere in reliquis. Non enim prorsus sine uitio etas illa fuit, & tamen nec Hiero-

L nymus

Argumentū ab auctoritate patrum.

Statua Mariæ
in Syria.

Regula Basilii.

nymus facit mentionem inuocationis, litigans cum Vigilantio de honoribus mortuorum, nec quid fecerit Theodosius clarè dicitur, sed ut fuerit mos dicere: ora pro me Paule, tamen semina errorum, ut in herbis fuerunt, et his seminibus non est recentium temporum furor confirmandus.

Sed clamatis, aliquid populi infirmitati, & publicæ tranquillitati condonandum esset quantum mali est dicitis, etiam si pio errore uulgi inuocat mortuos, petit opem ad certas statuas. Semper uulgi aliquid habet ineptiarum. Huic orationi sapientum hoc opponimus, una res est omnium maxima, inuocatio Dei, quæ proprie discernit Ecclesiam Dei à cæteris gentibus. Multi & sunt & fuerunt ignari Dei, qui tamen alijs ciuilibus uirtutibus omnibus præditi fuerunt, ut Aristides, Scipio, Pomponius Atticus. Sed hæc uirtus defuit, inuocatio Dei. De hac ecclesiam doceri necesse est, Hæc est arx piorum, ut dicitur in Salomone, Arx firmissima, nomen Domini. Et quanquam adeò facilis res, & nota ac exposita omnibus, inuocatio esse putatur, ut uos magni doctores de ea rarò concionemini, tamen faciliè corrumpitur, faciliè excutitur. Norunt omnes homines naturali iudicio, esse Deum, mentem æternam, causam boni in natura, ut Plato definuit.

Ideo

Ideo omnes quoquo modo inuocant. Imò quis illam mentem cogitant non esse solam, uult enim agnosci et conspici, addunt ei familiares aliquos: Hos quoque inuocant. Hinc turba est Deorum apud Ethnicos, hinc mortuorum inuocatio. Quid hæc habent incommodi iniquæ plurimum. Tantumita uult inuocari Deus, ut se patefecit, uult se unum agnosci conditorem & opitulatorem, & placatus est per filium, Huius fiducia uult inuocari. Ceteræ gentes nec agnoscunt Deum æternum patrem domini nostri Iesu Christi, nec certò statuere possunt respici & accipi suas preces. Ecclesia certa est, & uult Deus nos credere promissioni, quod propter filium nos exaudiat.

Accurrit populus ad statuas, recitat precationem, non cogitat quid inuocet, Deum ne, an animam mortuæ: nec cogitat an Deus sic uelit inuocari, & cur uelit certò preces nostras recipere. Hi furor toties damnati concionibus Prophetarum, confirmantur à uobis, dum defenditis hunc morem quocumque pretextu. Nihil ne sceleris esse putatis miscere religiones, Ethnicam & Christianam, obruere ueram Dei inuocationem, polluere Ecclesiam Dei, spoliare hanc ærumnosam hominum naturam uero presidio? Si sic cogitant homines: Quirine depelle morbū, impietas est, quod

Scelus miscere
religiones &
inuocationem.

L ij tribuunt

Inuocatio Dei
Arx piorum,

tribuunt creaturæ potentiam Dei. Sin autem cogitant, Deus depelle morbum propter preces Quirini, impietas est alligare Deum ad hanc statum, & fingere has preces hic magis recipi. Nec scit mens an uelit Deus sic inuocari. Et consuetudo abducit homines à uero mediatore, & intellectu mediatoris. Conditum sumus & redempti, ut Deum agnoscamus, uerè inuocemus, ac celebremus, non ut Philosophi putabant, sua quisque opinione, sed ut se ipse Deus uoce sua patefecit. Quare ad hunc Deum inuisibilem, qui se patefecit exhibito filio, & sua uoce iussit nos hunc filium audire, qui cum suo filio & spiritu sancto condidit uniuersam naturam, directa sit oratio, & sit accensa fides, quæ credat recipi preces propter filium mediatorem, & petet nos spiritu sancto gubernari et sanctificari. Sic sonant Prophetarum, Apostolorum & Ecclesiæ purioris preces. Quoties inchoas precationem, cogitet mens, te uiuum & omnipotentem Deum, æternum Patrem domini nostri Iesu Christi, conditorem uniuersæ creaturæ, & conseruatorem cum filio tuo domino nostro Iesu Christo, & spiritu sancto inuoco, miscrere mei propter filium tuum dominum nostrum Iesum Christum, quem pro nobis uictimam fieri uoluisti, & mediatorem ac deprecatores pro nobis

Preces purioris
Ecclesiæ.

his constituisti, mirando & inenarrabili consilio, ut iram tuam ueram aduersus peccata generis humani, & immensam misericordiam erga nos declarares, & sanctifica ac rege me spiritu sancto tuo, collige, rege & serua tibi Ecclesiam, rege populum, da nobis uictum, pacem, bona & felicia consilia negotiorum, &c. Talis aliqua forma sit precum, quæ simul discernat inuocationem nostram, ab Ethnica, Iudaica, Mahometica, & exceteris fidei, quæ statuatur recipi preces propter filium, & placere Deo talem cultum. Harum maximarum rerum doctrinam Ecclesiæ necessariam, delectem & extinguunt illæ Ethnicæ opiniones de inuocatione mortuorum, quas uos alitis & confirmatis. Quod idolum hæcenus tollitis? Adhuc pecuniam colligi audio ad pallium Annæ faciendū, in quo, ut in pallio Miueruæ Atticæ intextis foras gigantomachiam uestram, qua bellum cælo inferis. Hæc recensui, ut quanta de re agatur, & quid, quo candore agatis, lector consideret.

Allegant causam in pagina E iij. cur mortui inuocandi sint, quia inquiunt multa requiruntur ad dignam & sanctam orationem, ut habet Cyprianus, quæ citius in sanctis à corpore absolutis, quam in uiuis est reperire. Expende lector quale sit hoc dictum. Etsi orantem oportet ad-

L iij ferre

Pallium D.
Annæ.

Cur mortui
inuocandi.

ferre ad Deum conuersionem, tamen fiducia petitionis non debet niti propria dignitate, sed Mediatore Christo, sicut ipse inquit: Quidquid petieritis in nomine meo, dabit uobis. Iubet in nomine suo peti, hoc est, nominato ipso, rogato patre propter filium, & hac fiducia, quod propter eum uelit nos recipere, exaudire, iuuare, ut Paulus inquit: Per hunc habemus accessum ad deum. Item: Talem habentes Pontificem, accedamus ad Deum. Si suam dignitatem metietur Dauid, quando inuocabit: imò sic accedendum est ad Deum, cum conuersione, & confessione indignitatis, ut ait Dauid: Non iustificabitur coram te omnis uiuens. Item: Tibi tantum sum peccator, &c. Daniel: Non propter iusticiam nostram peto, sed ad misericordiam tuam confugio, & peto propter Dominum, id est, uenturum Messiam. Sic nos Prophete, sic Christus, sic Apostoli, sic Ecclesia iubet precari. Sed isti deterrent uiuos, ne inuocent Deum, ac iubent interea querere mortuos, qui sint pro eis *πεπορευται*, ut memini in quodam pago interrogatos colonos, an scirent preces, respondere, satis esse si sciat eas Pastor, qui propterea conductus sit, ut pro ipsis oret.

Reliquas nenias & calumnias de hoc loco prætereo. Adhortor autem pium lectorem, ne existimet

Vera inuocatio.

timet de re leui dimicari, cum de inuocatione describimus, sed cogitet ueram inuocationem præcipuum esse præsidium, ut ita dicam, piæ mentis incantis arumnis uitæ communis, sicut in Psalmo dicitur. Illi in curribus & equis: Nos autem in nomine Dei nostri inuocabimus. Cogitet item inuocationem ueram præcipuum munus esse, quod Deo præstandum est, & Christi beneficia sine hoc exercitio non posse cognosci. Deinde hæc argumenta sibi proponat. Inuocans naturam inuisibilem, tribuit ei omnipotentiam, quia statuit eam uidere motus cordium in omnibus hominibus. Præterea mens non statuit Deo placere cultum, non comprobatur dicto diuino. Postremo, quomodo corrigitur hic ritus, tamen abducit oculos a mediatore Christo, & labefacit fidem, id est, fiduciam mediatoris, quæ in inuocatione lucere debet. Et parit multiplices superstitiones, quas horrendæ poenæ comitantur.

Hactenus de inuocatione dixi. Longè aliud est loqui de prædicandis eorum uirtutibus, quæ non solum imitationis causa proponendæ sunt, sed etiam ut discamus quomodo Deus Ecclesiam gubernet, consideremus quale fuerit Prophetarum, Apostolorum, Episcoporum ministerium, agamus Deo gratias, quod Ecclesiam seruat. Con-

L iij fideremus

Sanctorum
uirtutes de
more & fide
nos docent.

sideremus exempla iræ & misericordiæ Dei, ut in Davidis, in Manassis historia, quæ nos de timore & de fide docent. Magnum & mirandum theatrum est hæc tota rerum natura, pulchritudo & ordo corporum coelestium, motuum leges, terræ fecunditas, fluminum perennitas. Illustra his tot rebus uestigia Dei impressa sunt, sed nullum pulchrius opus, aut spectatu dignius est, aut plura de Deo testimonia nobis cernenda exhibens, quam homo pius, ut Abraham, Sara, Ioseph, David, Esaias, Ieremias, Elizabeth, Paulus & alij. Multa igitur grauissimè & utilissimè de sanctis dici possunt, remota inuocatione.

Prophanatio
Ccenæ domini

Nunc de cœna Domini dicturus, obtestor omnes pios, non ut nostra scripta legant, sed ut oculos circumferant per tot templa uniuersæ Europæ, & considerent, quanta sit huius diuini instituti prophanatio. Maxima turba sacrificulorum prorsus ignorans quid agat, & polluta conscientia seruit consuetudini, aut suo uentri. Præterea cum ceremonia instituta sit ad fidem in uiuentibus exercendam, transfertur indignissimè ad mortuos. Postremò cum sacramenta sint certi generis actiones, isti panem circumferunt prorsus extra institutum usum, & extra Sacramenti actionem, Cum autem Deus ad nullam Creaturam

turam alligandus sit sine suo uerbo, certissimum est extra institutam actionem, panem rem alienam esse a Sacramento. Certum est, cum baptizatur homo, in actione adesse Spiritum sanctum. Iam si quis baptismi aquam circumferret, quasi inclusus ibi Spiritus sanctus maneat, ac iuberet eam adorari, omnes pij hunc errorem execrarentur. Ita de cœna Domini sciant pij ceremoniam in actione sacramentum esse, non panem ad alium usum circumlatum. Si iam reuiuiscerent Ambrosius & Augustinus, ut non dicam de Apostolis, ac uenirent ad hæc spectacula, in quibus longo ordine incedunt sacrificuli, gestantes ligneas, argenteas, marmoreas statuas, deinde uerò sequitur Hierophantes gestans panem, uiderentq; circumfusam multitudinem inuocare hunc panem, expalescerent, ac interrogarent ubi gentium essent, & quæ nouæ post suam ætatem Ethnicorum ceremoniæ natæ essent: Non enim putarent se in loca Ecclesiæ Christianæ uenisse. Cum uerò audirent Ccenam Domini in hunc morem conuersam esse, tum uerò simul dolore atq; indignatione exardescerent, & magno animi motu populum ad uerum sacramenti usum reuocarent, & de ueris pietatis exercitijs monerent.

Spectacula
Papistarum.

Fuit olim similis Persica consuetudo, circumferbas

ferebatur sacer ignis, quem adorabat populus, et præbant trecenti sexaginta quinque sacerdotes, ut numerus congrueret ad dies anni, et gerebant certa ornamenta.

Cum igitur tanti abusus in conspectu sint, cur adeo duri estis, ut gemitus piorum, et querelas iustissimas audire nolitis? Deinde quanquam ipsi agnoscitis hæc vitia, tamen ea populo excusatis, ne politia Ecclesiastica, ut dicitis, moueatur. Citatis ueterum testimonia, Canones, Synodos, ut indoctis fucum faciatis, et errores confirmetis.

Sacerdos impositus
@or Tubingæ.

Memini me à grauius uiris audire, uenisse Tubingam sacrificulum, qui nescio quas reliquias, ut uocant, oscium circumferens, hoc præconio eam populo commendabat, uidelicet, nihil à pestilentia periculi fore toto anno his, qui semel eas reliquias osculati essent. Ebrardus Princeps sapiens et grauis, non ferendam scurrilem impudentiam in concionibus iudicans, obiurgat asperè sacrificulum illum, is respondet se uera dicere, quia populus non det osculum reliquijs, sed uitro. Tales sunt uestri Colores, quibus nunc excusatis abusus, ut extricetis uos ex piarum reprehensionum laqueis, et tamen in populo praua consuetudo et error confirmetur. Ambiguas et mutuas descriptiones sacrificij excogitatis, deinde pro

pro mortuis dicitis ualere, si non adplicationem, at suffragium. Fingitis cothurnos in canone, ut leniatis absurditates. Nam ibi petitis, ut huic hoc Deus saueat. Hoc quid sibi uult si filium offeratis. Denique præparatas elusiones in multis materijs habetis uelut Iudæi.

Nostra simplicia sunt et explicata. Constat enim apud ueteres annis ferè quadringentis fuisse unam communem coenam, sine priuatis. Huic mori publico et probato opponitis exemplum inde usque ex Aphrica allatum, de priuata missa, quod pulsus est alicubi spectrum. Credibile est paulatim exempla eius moris, præsertim apud barbaras nationes irrepisse. Sed plus ualeat mos publicus et probatus. Paulatim et mentio mortuorum in coena, recepta est. Græcus Canon dicit offerri pro Prophetis et Apostolis. Hæc erat gratiarum actio probanda, non fiebat ad eos liberandos à pœnis. Postea opinio nata est, de adplicatione, ut mortui à pœnis liberentur, quæ tamen natura sacramenti repugnat, quod ad fidem excitandam in uiuentibus institutum est. Sicut inquit Christus: Facite ad mei recordationem. Præterea oratio, quæ non habet testimonium scripturæ, incerta est. Nusquam autem in Prophetis aut Apostolis extat exemplum.

Vetus

Vetus mos &
puritas in coe-
sa Domini.

Vetus igitur puritas restituatur, ut populus recte intelligat vim & usum sacramenti, et assue fiat ad uera fidei exercitia in usu sacramenti, non concipiat falsam fiduciam de alieno opere, non abducatur ab agnitione beneficiorum Christi, sciant sumentes se fieri membra Christi, & hanc sumptionem esse pignus, quod testatur uerè nobis exhiberi, donari, adplicari propter filium Dei, remissionem peccatorum in Euangelio promissam. Et fides excitata hoc pignore nitatur nō suo uel ministri opere, sed mediatore Christo, cogitet de ira Dei aduersus peccatum, de uictima, de Christo gubernante & defendente Ecclesiam, agat Deo gratias, petat regi nos spiritu sancto, & flectat mentem ad ueram obedientiam. De his tantis rebus in usu sacramenti communes faciendi sunt homines, quarum notitia extinguitur, cum alitur fiducia meriti, & adplicationis sacrificuli, & discernitur adplicatio sacrificuli, à populi adplicatione, qua sua fide quisque sibi in usu sacramenti, & alias adplicat Christum. Suntque opiniones de adplicatione sacrificuli, natæ ex ignoratione doctrinæ de iustitia fidei.

Plura autem de tota causa aliàs diximus, nec delecti quid uelim defendere ausi sunt integrè dicere, sed allegant mediæ & ultimæ ætatis scripto-

rum

rum dicta. Prouoco et ipse ad scripta uetustiora, & magnopere optarim conferri scriptores, ac non solum numerari, sed etiam ponderari suffragia. Scio esse magnam dissimilitudinem, & recentiora subinde sunt impuriora. Ultima ætas dicit de interitu panis, & querit quid edat mus, rodens panem consecratum. Inuitus hæc recito, & abhorresco cogitas. Quid simile est in ueteribus, Epiphanio, Ambrosio, Augustino, quantò hi circumspiciuntur loquuntur?

Nec tam doctrina, quàm fide & attentione opus est in hac controuersia iudicanda. Omnes sani intelligunt hanc sententiam uerissimam esse, Sacramenta certi generis actiones esse, nec extra institutam Actionem quidquam retinere Sacramenti rationem. Quare non tam insensitiam, quàm negligentiam reprehendendam arbitror in illis, qui errore aut olim hos abusus auxerunt, aut nunc stabiliunt. Nam qui nunc admoniti, tamen propugnant, peccant magis quàm impia peruersitate, quàm errore, pios uerò adhortor, ut fugiant prophanationem scæne Domini, quæ sit in Missis priuatis, et illa pompa Persica, de qua dixi, & cogitent officium esse unum omnium summum, propter quod præcipuè conditi & redempti sumus, rectè inuocare Deum, & memi-

Vetera scripto-
rum collatio faci-
cienda.

meminerint mandatum: Fugite idola. Dixi multò breuius & tenuius de re tanta, & delectos moneo, ut caueant ne maiora certamina excitent. Ipsi dum suo odio & petulantia morem gerunt, nouas quæstiones mouent, quarum agitatio ipsis minimè profutura est.

Simulatio emē
dationis Eccle-
siarum.

Aliquoties ostendunt Delecti se quoq; expe-
tere emendationem Ecclesiæ, & accusant negli-
gentiam superiorum, à quibus hætenus eius rei
consilia impedita esse queruntur. Hæc artificio-
sa Ironia est χῆμα πολιτικοῦ λόγου, ut uocat
Thucydides, cum honesto prætextu praua consi-
lia reguntur, ut in Republica sepe fieri solet. Si-
mulant studium Ecclesiæ emendandæ, cum reue-
ra nolint abusuum neruos labefactari, nolunt at-
tingi inuocationes mortuorum, Missam, cœliba-
tum, uota, imò adhuc damnant utentes integro
sacramento. Mordicus retinent errores doctri-
næ de pœnitentia, de iustitia. Qualem igitur ex-
petunt emendationem? dicam: Volunt à Sta-
tuis in Templis detergi puluerem, uolunt pi-
cturas ueteres obsolescentes in templorum pa-
rietibus renouari. Et ut faciant aliquid ex Del-
phico Oraculo, uolunt aras cubicas duplica-
ri, ut sint angustiores, ferunt leges de non a-
lenda barba, de βαρτολογία precum non intelle-
ctaru m.

arum. Hæ sunt illæ magnæ res, quarum resti-
tutionem requirunt, quam deplorant impedi-
tam esse à principe. Odium suum & contuma-
ciam significant, ac iniuste traducunt Principem, qui tot iam annos cum uiris præcipuis sum-
morum ordinum, ut ipsi Delecti norunt, delibe-
ravit, quomodo uerè consulatur populi salui, &
uera inuocatio DEI restituatur. Hæc consilia
illi præcipuè impediunt, qui nec doctrinæ pu-
re lucem, nec censuram de suis moribus ferre
possunt. Non uoluit Princeps proponi fucosas
emendationes, sed fidei, & moribus profuturas.
Videbat populi insecitiam, superstitiones, statua-
rum adorationem, neglectiorem disciplinæ, ui-
debat pastoribus indoctis commendari Ecclesias,
stipendia uerò prædæ esse absentibus. Videbat
multis modis prophanari cœnam Domini, uide-
bat mores sacerdotum corruptos frustra ad ca-
nonum uincula reuocari.

Papistæ non sa-
runt lucem.

Nec uos quidem Delecti hoc passuri era-
tis, Fuit igitur longa & tarda rei tantæ
Deliberatio, ut quærentur salutaria Remè-
dia.

Opto autem ut inueniat congruentia ad Euan-
gelium Dei, quod norma est gubernationis Ec-
clesiasticæ. Quam enim uos Normam propo-
nitis

nitis: cum adhuc propugnetis iniustam legem de coelibatu, quam uos ipsi scitis fontem esse multorum ingentium scelerum, quæ Deum horribiliter offendunt, et sepe publicis cladibus puniuntur, et exemplo publicis moribus nocent.

Coelibatus im-
pius.

Hic magnos acervos futilium Canonum & argumenta futiliora cumulat, quibus omnibus oppono unam hanc regulam. Providendum est omnibus gubernatoribus, præcipue uero Ecclesiasticis, ne legem condant, quæ impedit ueram inuocationem Dei. Constat autem paucos ad coelibatum idoneos esse: cæteri aut uincuntur communi imbecillitate, aut infeliciter secum ipsi luctantur. Hi impediti maculis conscientie, non inuocant, sed fugiunt Deum. Inde multi in Epicureum contemptum ruunt, aut desperatione opprimuntur. Quare hæc lex tot iam seculis infinita agmina animarum à Deo auulsit, & in exitium æternum impulit. O ferrea pectora omnium gubernatorum, si hæc tanta mala non considerant, si non adficiuntur interitu tot animarum, si non putant magnum scelus, impedire ueram inuocationem, si non cogitant Ecclesijs utiliores esse pastores pios & doctos maritos, quam leues & indoctos coelibes. Scitis autem uos ipsi multis locis deesse pastores, scitis iam uiginti annis multa bona in-

na ingenia, quæ utiliter Euangelio seruire poterant, propter uinculum coelibatus non accessisse ad ministeria Ecclesiastica.

Memini quendam Episcopum Ratisbonæ Contarenū dicere, necessario concedendum esse coniugium presbyteris, quia alioqui defuturi essent Ecclesijs pastores, & iam multas stare desertas sine ministris. Tum Contarenus miratus, posse se mereri inquit huic rei, quia Italia Monachis abundat, quos sit missurus Pontifex ad uacuas Ecclesias. Quid agent, inquit ille, cum linguam nostram nesciant? Contarenus respondet, sacrificaturos esse de more. Episcopus uerecundè respondit, necessarium munus esse, docere populum, et Euangelij cognitione pietatem esse alendam, non sufficere spectacula ceremoniarum.

Cum igitur tam multe magnæ causæ sint, quæ quidem uobis omnibus notissimæ sunt, ne prohibeatur coniugium, non dubito multos hæc uituperationem coniugij in uestro scripto, magno cum gemitu lecturos esse. Est quædam ita perspicua ueritas, ut non inscitia esse possit, sed sit impudentia suscitibus puniendâ, si quis contradicat, ut cum Academicis labefactare principia Geometrica conabatur. Ita cum omnes sani norint quantæ Ecclesiæ labes sit, coniugij prohibitio, impudentia

Episcopus ad
Contarenū de
coelibatu.

Contarenus;

Coelibatus futili-
bus puniendus.

nō uulgaris est eam defendere. Sed Paulus hac de re atrocius loquitur, qui coniugij prohibitionem inquit doctrinam esse demoniorum.

Eccius impurus Vos uerō non tantum defenditis, sed etiam scurrilem uerborum obscœnitatem, & multas calumnias additis. Decem millia sacerdotum sunt iam in Germania, qui sunt coniuges & habent multos liberos. Nec dubium est plurimas matronas in hoc cœtu Deum uera pietate colere, et has redes esse uitæ æternæ. Has omnes Eccius in postremo suo scripto lupas nominat. Et quidem ut facetus uideatur, penè in singulis paginis in illa sua tanquam Cygnea cantione, idem conuicium repetit. Etiam si causam non probabat Eccius, tamen erat hominis, sexui parcere. Quando uero **Augustinus**, cui tametsi uota solui non dabat, tamen post uotum, coniuga contracta rata esse uoluit, uidit uir sapiens habendam esse rationem mulieris, & de uoto dispensabat, ne iniuria mulieri fieret. Nec uetusti **Canones**, primas aut secundas nuptias improbant, tantum a ministris remouent eos, qui malebant in coniugio uiuere, & uitæ genus probant. Eccius spurcissimo ore coniugium ipsum damnat, & tot honestas et pie matronas lupas nominat.

Nec profectò quenquam moderatum uirum in tota

in tota Germania, quamlibet inimicum nostræ causæ esse arbitror, qui non iudicet hanc Eccij rationem à magistratibus puniendam fuisse. Vos nunc imitamini, toties uocatis incoctam, item scelera tam consuetudinem, & additis alias contumeliosas adpellationes, & Plautina uerba, quæ non recitabo, legantur hæc deliciae in uestris libris, non enim obscœnitate uobiscum certabo, etsi mores quorundam ex uobis satis magnam materiam suppeditant. Sed prudentes magistratus oro, ut hanc uestram petulantiam coerceant, qui si negligunt, uos tamen admoneo, ne contemnatis ingenia tot iuuenum, qui iam ex his connubijs nati sunt. Ut quisq; est generosissimus, ita maxime irritatur contumelia matris.

Non dubito autem Deo curæ esse familias nostrorum sacerdotum, qui rectè & fideliter docent Euangelium, & magnas arumnas propter Christum sustinent. Et sunt aliqui non obscuris testimonijs diuinis ornati, quos nominare possem. Seruabit igitur Deus eorum posteritatem, & adiutam ad Rempubicam filijs eorum concedet, qui mihi credite, non obliuiscantur has contumelias. Et ne obliuiscantur, à multis bonis uiris commonescendi erunt, qui eos iam optima doctrina instruunt, ut utiliter seruire Reipub. & uestram

M ij tyranni-

tyrannidem euertere possint. Tandem ueritas, quamuis diu repressa, eluctabitur ex praesentibus difficultatibus, & uestram hypocrisin, uestras calumnias & imposturas obruet.

Bucerus.

Obtulit se D. Bucerus ad placidam disputationem & collationem doctrinae, nec reprehendo eius consilium. Sed quid cum ijs disputare prodest, qui etiam cum norunt se malam causam propugnare, tamē nullum finem faciunt praestigiarum, ne uideantur cecidisse causa. Quare nolui longas refutationes insituere, quid enim attinet haec stilia diluere? Nemini hodie nisi uolenti imponitur necessitas, quia nemo nisi uolens adit sacerdotiū. Pseudolum ista decent in comœdia.

Fingite onus esse uoluntarium, num propterea lex ualet superstitiosa, maximae multitudini impossibilis, impediens ueram inuocationem, & exitiosa magnae parti coelibum? Nemo nisi uolens pecuniam à foeneratore mutuam sumit, num propterea lex quae adprobauit scenus, iusta fuit? Deinde quomodo uolentes dicuntur, ut qui data pecunia uitam redimunt à latronibus. Itaque multos pios & doctos deterrent à ministerio. Quare iniustissimum est addi necessario ordini tam periculosum onus. Doment, inquit carnem, cur ipsi non domant?

Vtinam

Vtinam crederent uerè offendi Deum impuritate & incendijs animi & corporis in hoc genere, utinam intelligerent quae uirtus sit castitas, quam grata Deo? Et si natura hominis in hac imbecillitate, prona est ad uitia, tamen gradus sunt huius rei. Natura tenera dum crescunt corpora & ante æxupialis est, ut nondum ei aliqua contagii consuetudine opus sit. Ideo in ea aetate si mediocris diligentia & aliqua pietatis exercitia accedant, puritas recte conseruari potest. Id sciat iuuentus, ut maiore cura regat mores, nec difficultatis opinione remittat diligentiam.

Multos implicat Diabolus uarijs uitijs, quae natura adhuc tenera reformidat. Haec insidias diaboli, & praua sodalitia cauere iuuentus discat, ac cogitet Diabolum longam telam texere. Cum semel sunt impliciti, postea plures lapsus, & graues poenae in omni uita sequuntur, quia uox Dei non fallit, quae ait, scortatores & adulteros iudicabit Deus.

Postea homo uegetus in æxupia magis experiri uires suas potest. Si donum habet, ut mediocri diligentia adhibita retineat ueram puritatem corporis, praecclare facit, si hoc donum tuctur. Sed si mediocris diligentia non proficit, mandatum Dei est, ut coniugio utatur, sicut diuinitus sancitum

est, &

Castitas in con-
iugio.

est, & in eo uita genere purè uiuat. Est igitur hic quoq; castitas, consuetudo coniugalis, cum puritate illa coniuncta, quia seruetur naturæ ordo, quem Deus instituit, qui & coniungi marem & fœminam certa lege, & hos coniunctos non uagari affectibus, nec alijs modis contaminari, uoluit. Et pij hac uoluntate uiuentes in coniugio retinere conscientie puritatem, & inuocare Deum possunt. Mandatum clarè extat apud Paulum: Vitan-
de scortationis causa, unusquisq; uxorem suam habeat. Item: Ne erretis. Nec scortatores, nec adulteri regnum Dei possidebunt. Hæc fulmina opponimus superstitiosis canonibus, qui coniugium prohibent.

Si qui uerò spreto diuino remedio ruunt in libidines, non retinent conscientie integritatē, nec possunt Deum inuocare. Sequitur ergo aut Epicureus contemptus Dei, aut desperatio, ac res ostendit maximam partem sacrificulorum in tali Epicureo contemptu Dei, totum uite curriculum conficere. Hæc qui uerè mala esse ducunt, legem cœlibatus execrentur.

Sed potest, dicitis, seruari domita carne, Con-
sentaneū est aliquos fecundos etiam in æxui, sed occupatos magnis & ueris curis, tantisper dum sunt occupati, retinere puritatem, ut Augusti-
nus,

nam, etsi iunior uixit liberius, tamen postea cum inuicisset in certamina acerrima cum hereticis, tamq; ad motus gubernationi perpetuis curis exerceretur, facilius hæc incendia restinxit. Et tamen querelas multorum talium legimus. Reliqui sunt alij tranquillius uiuentes, qui etsi luctantur seculum, tamen puritatem corporis non retinent, ut Gerson alicubi significat. Hæc non est castitas, sed uite ratio dissentiens ab ordinatione diuina. Et hi motus incompoti sæpe uulnerant conscientias, ac impediunt inuocationem Dei. Quare Paulus dixit: Melius est nubere, quàm uri.

Primum igitur in hac disputatione cogitet pius mens mandatum Dei, quod præcipit castitatem, id est puritatem animi, & corporis, & consideret horribiles comminationes et pœnas, quibus Deus iram suam aduersus corporum contaminationem declarauit. Notæ sunt historiae. Inter diluuii causas recensentur libidines, postea Sodoma deleta, occisa uiginti quatuor millia hominū in deserto, suspensi omnium tribuum Principes. Tribus Beniamin fere funditus deleta, propter stupratā Leuitæ coniugem. Dauid propter adulterium regno expulsus est. Causæ excidij Ierosolymæ, à Ieremia nominantur duæ præcipuæ, idolorū cultus, et adulteria, propter has causas et cætera regna toto or-

Mandatum
Dei præcipit
castitatem.

Pœnæ libidine
num.

MA iiij be ter-

be terrarū uarijs tumultibus quassata, et mutata sunt. Troia eversa est propter raptam Helenam, Romæ Reges pulsī sunt propter stupratam Lucretiam, Aegyptij Reges propter uarijs libidines delicti sunt. Deniq; cur Turci Asiam, Græciam, Illyricum, Pannoniam opprefferunt? Non dubium est præcipuè puniri hac tristi seruitute propter prophanationem Coenæ Domini, & libidines.

Vera castitas.

Quare cogitatione mandati diuini, & pœnarum, nos ad castitatem excitemus, et quæ sit uera castitas discamus ex testimonijs diuinis, non ex rancidis Canonibus. Si cui donum contigit, diligentia tueatur, si quis puritatem corporis extra coniugium non retinet, ducat coniugem, iuxta legem dei, ut in eo uitæ genere castè et purè uiuat, & sciat hoc ordine conditam esse hominum naturam, ut socij sit mutua in utroq; sexu, et mares suscipiant curā defendendi & fouendi alterā partem generis humani: Deinde sciat hoc ipsum uitæ genus non leuem militiam esse, quia mulieri labores pariendo, & educandi sobolem, uiro multiplicēs curas domesticas adfert, in quibus uult Deus fidei & dilectionis exercitia lucere. Nec tantum domesticis curis implicatur maritus, sed etiā ciuilibus, magis ei propter familiā imbecillè opus est communi pace, magis statu mediocri posteritatis.

Harum

Harum igitur rerum cura, et si adfici aliquos coelibes, ut Baptistam, Christum, Paulum & alios uidemus, tamen hi Heroici motus non solent esse in uulgo coelibum, quod expedite uiuit, non ut se curis publicis oneret, sed ut pericula & molestias fugiat. Μεγάλη τρυφὴν ἀνδρὶ τὸ ἐκεῖνα κολῆσαι, inquit Euripides, uerum est difficilem seruitutem esse coniugium, sed Deo grata est, cū mens rectè eam sustinet, exercet inuocationem, meminit generationem sic à Deo institutam esse, qua quidem procreandi sint homines in Ecclesia eterna Deum celebraturi, nec uult tam mirando operum regenerationis abuti, ut coelibes horribiliter abutantur. Suscipit & reliqua negocia familiæ, ciuilitati, Ecclesiæ suæ necessaria. Nam ut hereditatem, ita honestum ciuitatis statum, et Ecclesiæ puritatem liberis præstare debet.

Tales fuerunt coniuges plurimi non solum in populo israel, sed etiam Episcopi ueteres, scitis Nazianzenum patre Episcopo natum esse. Is cum prædicat parentum coniugium, narrat tantam eruditionem et pietatem fuisse matris, ut patris fidem sua collatione & disputatione sepe reuerxit & confirmarit, ait & non solum in domestica consuetudine eam leniisse curas patris, sed etiam cum autoritate in cœtu mulierum ualeret,

Nazianzenus
episcopo patre
natus.

M V

leret,

Coniugij exercitia.

leret, plurimum ad publicam concordiam grauitatem ipsius profuisse. Tales multe fuerunt familie presbyterorum initio, & nunc noui tales multas, quarum exempla profunt totis ciuitatibus.

Christus hortatur ad continentiam.

Constituta igitur definitione castitatis, redeo ad refutationem calumniarum, quæ sunt in libro delectorum. Hortatur Christus, inquit, ad continentiam, Bucerus dehortatur. Vtri auscultandum? ac tales antitheses multas coaceruant, ut sic cum rudibus faciant. Vera et firma responsio est: Christus hortatur idoneos ad cœlibatū, ut donum recte tueantur: Idem Christus ihs, qui puritatem extra coniugium non retinent, præcipit ut pure in coniugio uiuant. De his & Bucerus loquitur, prorsus ut Paulus, qui ait: Vitande scortationis causa, suam quisque uxorem habeat. Item: Melius est nubere, quam uri.

Immundi cœlibes nō possunt inuocare.

Cœlebs curat ea, quæ sunt Domini. An de cœlibe immundo loqui Paulū existimatis, qui ait ruit in libidines, aut infeliciter cū natura secunda luctatur. Tales cœlibes cum inuocare Deum nō possint, quomodo curabūt res diuinas? Cœlebs dono præditus, & occupatus sua militia, ut Baptista, Paulus, Athanasius, expeditior est ad omnes subitos casus, qui incidunt in tāta mole gubernationis. Sed hic heroicus gradus non est vulgaris. Ceteri

tri igitur secundi in sua mediocritate fideliter seruiūt. Hi etsi distrahuntur curis domesticis, uxoris, liberorū miserijs, tamen retinent caput, uidelicet bonā conscientiam, ut inuocare deum possint.

Hæc res ueram tranquillitatē parit. E contra immani cœlibes hoc præcipuum bonū amittunt, et prorsus à Deo auelluntur, et qui æstus animi, quæ perturbationes, quæ mala sequantur, notum est.

Nos coniugium Sacerdotum eò defendimus, ut seruire Deo bona conscientia Sacerdotes possint. Vos cur propugnatis cœlibatū? Ad eò ne omnes homines ubique terrarum stipites esse iudicatis, ut casum nemo uideat, nemo suspicari possit? Num propugnatis, ut uita sit purior? ac constat quales sint mores maximæ multitudinis. Num in uita puritate inuocatio minus sit impedita? Imò ut quisque maximè intelligit inuocationē, ita maximè optat hoc onus sublatum esse. Num ut expeditiores sint ad ecclesias docēdas? quotus quisque docet. Vna est uera et sola causa tuendi cœlibatus, ut opes cōmodius administrentur, & splendor ordinis retineatur. Propter hanc causam, quæ in ecclesia minimè ualere debebat, à potētibus lex impia defenditur, et multi pij sacerdotes interfecti sunt. Hæc delecti non ignorant: Et tamen simulant se pietatis causa cœlibatū. & Vota tueri, eaque sciunt non ueris

Concio leporum.

ueris causis, sed iniusta ui et crudelitate defendi. Et si autem scio nobis obijci apologum, quem recitat in tertio politicorum Aristoteles, uidelicet, ut quondam lepores cum leonibus iura dari essent, dilanitati sunt, ita nos frustra concionari potentibus, & nobis tantum accersere erumnas. Non potestis, inquiunt, cogere summos ordines, ut usitatam legem aboleant. Quid frustra in Republica uociferamini? Talia sunt Ecclesiastica certamina. Et quanquam humanis iudicijs non dirimuntur, tamen non sunt inutilia. Ridebant Pontifices & Principes Ieremiam, Baptistam, Christum, Apostolos, donec Ierosolyma euersa certamen diuinitus direptum est. Interim tamen doctores illi aliquam Ecclesiam collegerant. Ita & noster labor non plane irritus est. Si non flectere possumus potentes, at aliqui priuati mouentur, ut fugiant, ut execrentur idola & libidines. Et ueritas in Ecclesia dicenda est, uel si fractus illabatur orbis. Quo tempore in Sodomis et uicinis oppidis summa fuit morum corruptio & turpitudine, duo uirierant in uicinia, Sem, & Abraham, qui suis concionibus hæc tanta flagitia acerrimè taxabant. Sem penè in conspectu urbis Sodomorum in Salem domicilium habebat, quæ non plus octo miliaribus distabat à Sodomis. Et uiderat

uiderat hic uir mundum ante diluuium, audierat primordia generis humani à certissimis testibus, gubernarat Ecclesiam post diluuium annos iam quadringentos, antecellebat sapientia, uirtute, ætate, omnibus hominibus eius temporis. Abraham uerò etiam recens, ingenti beneficio urbem adfecerat, cum profligato exercitu hostium, captos ciues recepit, & in patriam saluos reduxit. Horum tantorum uirorum autoritate & uoce, nihil mouebantur urbium illarum Principes. Quid miremur igitur nostras conciunculas ride-
re, qui sumus uere, ut inquit Christus, pusillus grex. Sed tamen hunc pusillum gregem curæ esse Deo scio: Nec erunt irriti nostri labores. Multæ sunt bonæ mentes, quæ illucescēt Euangelio, ueram Dei inuocationem discunt, et idola ac commenticios cultus fugiunt. Piget immorari huic disputationi, etsi de dignitate Coniugij honesta est oratio, sed eò insuauius est hoc certamen, quia nec aduersarij, nec delecti in hac causa dicunt ingenuè quod sentiunt. Pretextu pietatis defendunt Cœlibatum et uota, cum sciant tantum retineri hanc formam politiæ suæ, quia ad opum administrationem & ad splendorem retinendum est commodior. Finio igitur disputationem, sed ita, ut eos qui Deum uerè colere, et suæ saluti consu-
lere

Abraham,

Sem.

Vota,

lere cupiunt, adhorter, ut illa uincula impia fiant. De uotis etiam eò non est opus longa oratione. In monasterijs fiunt tetrae prophanationes Missarum, inuocationes mortuorum, et exercentur multae superstitiones aliae. Haec satis euidentibus causis sunt, quae uota soluant, et liberant addictos huic generi uitae. Vera est enim regula, uotum non debere esse uinculum iniquitatis. Certè non debet alligare hominem ad idolorum cultus. Non est igitur ad hanc aetatem accommodanda lex Iouiani, quae loquitur de uirginum collegijs, in quibus nondum erant uitiosi cultus, qui nunc defenduntur. Et raptus ea lex prohibuit, quos Iulianus, odio nominis Christiani concesserat. Sed uos quidquid usquam in omnibus chartis odiosissimum inuenistis, quod quoquo modo detorqueri aduersus nostros potest, in hoc scriptum uestrum congesistis, ut doctrinam ueram et pijs utilem qualibuscumque prestigijs obrueritis, et uestram tyrannidem confirmaretis. Multis iam seculis captiui et captivae in Monasterijs, iustas et necessarias causas habent deferendi Monasticen, contaminatam multis uitiosis cultibus. Est enim mandatum immutabile: Fugite idola.

Dicā ex animo quod res est: Magno cum dolore legi

re legi illam uerborum immanitatem, cum delecti concubia piorum hominum nominant incesta, sacrilega, scelerata. Atrox oratio est, et pertinet crimen ad omnes nostros Principes et Respub. Nam si esset incesta consuetudo, non minus legibus punienda esset, quam parricidium. Graue enim scelus est incesta coniunctio, et saepe claudibus publicis punitur, ut Thebanæ et Aegyptiae historiae indicant. Utinam delecti suos mores contemplarentur, qui non leuiter polluant Ecclesiam, et uerecundius de pijs hominibus, et de nostris ciuitatibus loquerentur.

Prætulit Bucerus periculoso cœlibatui pium coniugium, duxit uirginem honestam Elisabetham, quae cum ex Euangelio didicisset, fugienda esse idola, uolens reliquit monasticas superstitiones, fugit statuarum adorationes, mortuorum inuocationes, prophanationem cœnae Domini. Nupta igitur uiro ita uixit, ut eius pietas, pudicitia, et in omni actione modestia, multis bono exemplo essent, fuit puerpera tredecies, sustinuit ærummas non leues, matri obeundas, rexit œconomiam magna sedulitate, docuit filias, fuit officiosa erga mulieres pauperes. Poterat cum familia fugere grassantem Argentinae pestilentiam, nisi maluisset socia esse periculorum mariti, qui ex statio =

Atrocitas aduersariorum in concubio piorum.

Bucer uxore honesta.

ex statione sua discedere noluit. Cum igitur contagia non posset vitare, oppressa morbo, decessit, sed antea se Deo fiducia Mediatoris, pie commendaauerat.

Nihil ne sceleris esse indicatis, quod talibus matronis mortuis, & uiuentibus, quæ sunt Christi membra, maledicitis? Exaggerate Canonum auctoritatem quantum uultis, tamen hoc uniuersa ecclesia fatebitur, idola fugienda esse. Nō sunt igitur incesta, non sacrilega, non scelerata connubia, quæ deserta impia monasteriorum seruitute contrahuntur iuxta Euangelium, ut Deus pura conscientia inuocari possit.

Bucerū altera
coniunx.

Sed restat maius crimen, ut delecti uociferantur, & prorsus inexpiabile. Mortua priore coniuge, duxit secundam D. Bucerus. Hic tenent irretitum laqueis Canonū, ut putant, inextricabilibus, hic torrendum esse censent in tauro Phalariadis. Nihil agam astute. Nusquam uetustū Canonēs damnant tale Coniugum, tantum a ministerio remouēt eum, qui ducit secundam. In uestro scripto damnatur pia societas coniugū. Cum autē nostro tempore pauci sint idonei doctores, antefertur illi Canonī Ecclesiæ utilitas. Quanquam cur nobis toties Canonum sententias obijcitis, cum magna ex parte mores uestri publici et priuati dissentiant

sentiant ab uniuersa politia Canonum, qui cum iure diuino congruunt? Sed usitatum est hoc quoque hypocritis, colare culicem, et deuorare camelum.

At Paulus iubet Episcopum unius uxoris uirum esse. Rectè. Et qui mortua priore coniuge, duxit secundam, unius uxoris uir est. Et hanc esse Pauli sententiam uetustū Canonēs indicant. Et si autem posterior etas durius interpretata est Paulum, tamen certum est noluisse eum pijs doctoribus ulla periculosa uincula iniungere. Norat Ecclesia opus esse pijs & doctis ministris, norat cauendum esse, ne inuocatio Dei impediretur. Ideo nominatim concedit eligi castos maritos.

Vos cum ad gubernacula Ecclesiæ sedeatis, maxime iuuare & ornare Euangelij ministerium oportebat, & ut gloriam Dei illustraretis, & ut saluti populi consuleretis. Hoc scitis esse summi ordinis proprium munus. Sed quid agitis? maxima pars eorum, quos in summū fastigium euexit Ecclesia, non docet. Desunt multis locis pastores, stipendijs interim fruuntur ociosi Canonici. Deinde uagantur monachi ut doceant, qui uel ignorant Euangelium, uel adfectibus aliorum seruientes confirmant idola. Religio interim in quibuslibet populo sita sit, ipsa templa uestra ostendunt, in quibus quanta uarietas est statuarum?

Ociosum genus
hominum
Canonici.

Religio Papistica.

N Alibi

Alibi colitur Anna, alibi Maria, alibi stat Scru-
uatiu cui pendet de collo marsupium, quia puta-
tur seruare ijs pecuniam à quibus colitur, deniq;
talìa simulachra innumera in his præsertim locis
uidetis. Ad hæc concurrit uulgus magna frequen-
tia, hæc ceremonias putat esse religionem. De ue-
ra inuocatione, de Christo, de ueris officijs pietas-
tis, de disciplina Ecclesiæ silentium est. Interim
uos, cum Euangelij ministerium negligatis, ipsi de-
pellere etiã idoneos & salutare doctores ab hoc
necessario munere conamini, prætextu obsoleti
Canonis, de eo qui mortua priore coniuge, pie et
honestè ducit aliam, & hanc habet unicam.

Sed quid disputo, cum nihil prorsus agatis
candide. Non de illo ueteri Canone dimicatis, sed
tantum quaesitus est à uobis prætextus, ut quo-
quo modo arceretis D. Bucerum. Lucem Euange-
lij formidatis, & stabiliri uultis populi errores
& superstitiones, ne ocium uestrum interturbe-
tur, ut nihil aliud dicam.

Dixi in initio me de paucis locis breuiter respon-
surum esse, uel commune faciendi lectoris causa,
uel ut constet nos huic Coloniensi scripto recla-
mare. Neq; enim dissimulanda erant tam atrocia
conuicia. Prætereo igitur uolens magnos acce-
re nos calumniarum, quas liber delectorum undiq;
conuerit,

conuerit, & ab honestis lectoribus peto, ne de Ec-
clesijs nostris, aut docentium uoluntatibus & ge-
nere doctrinæ ex maledico scripto Coloniensi iu-
diciu faciant, sed ex ueris testimonijs. Ego quid
profitear in singulis articulis doctrinæ ecclesiasti-
cæ in meis scriptis ingenuè, planè, & sine sophis-
ticis labyrinthis exposui. Et hanc esse comunem
doctrinam Ecclesiarum nostrarum scio, nec dubi-
to hoc totum doctrinæ genua, quod sonat in Ec-
clesijs nostris, uerè esse consensum Ecclesiæ catho-
licæ Dei inde usq; ab initio. Terra mihi potius
dehiscat & obruar tota Aetna, quàm uelim de-
sendere ullas corruptelas doctrinæ coelestis, aut
pugnare cum Ecclesia Dei, in qua cupio ut in æ-
terna schola post hanc uitam etiam uidere filium
Dei, patres, Prophetas, Apostolos, & eorum frui
doctrina et familiaritate. Hanc futuram scholam
mente intueor, quoties in nostras scholas ingredi-
or. Nec uelim unquam meum iudiciu ab illis op-
timis doctoribus seiungere. Cumq; audierim Bō-
næ Bucerum, sum ei testis, purè ipsum & fideliter
summam doctrinæ Christianæ integrā tradidisse.

Ad id sanctissimum munus cum grauissimo con-
silio Archiepiscopi & Principis accersitus sit,
cumq; præstet in docendo fidem, diligentiam &
moderationem, dignam pio doctore, iniuste

N ij uocationem

Schola æterna

Doctrina Bue-
ri sana.

uocationem ipsius reprehenditis. Negari non potest diu à vobis neglectas esse ecclesias. Quem igitur magis decuit cogitare de salute populi, quam Episcopum & Principem, qui multorum sententias, & in his uestras quoque audire, & conferre uoluit, nec aliud in hac etate & grauitate querit aut spectat, nisi ut populi saluti consulat. Vos ipsi scitis non uti eum amicitia, nisi optimorum uirorum ex summo ordine, quorum prudentiam, & uirtutem scitis probatam esse grauissimis Regibus & Principibus, nec quicquam sine his amicis constituit. Quare de eius consilio & uoluntate modestius uos pronunciare & scribere decuit.

Addiderunt delecti tragicum epilogum suae criminationi, oratorum more, in quo primum de opibus ecclesiasticis declamitant, postea nostras ecclesias miscent Anabaptistis, & omnes omnium suores in nos transferunt, ac obliti sua scelera, propter nos plecti Germaniam publicis calamitatibus aiunt. Pauca primum de opibus Ecclesiarum respondeo: Scio sapientes angere de concordia, autoritate gubernatorum, politico statu Ecclesiae. Haec, si uerè uellent iudicare, tueri non difficile posset, si hoc ipsum doctrinae genus, quod profitemur, admitterent. Nam Euangelium conuocatur de agnitione & inuocatione Dei, &

munit

munit politicum ordinem. Sed dum idola & iniuncta uincula tueri potentes conantur, disidia sequi necesse est. Et ex disidijs in utraque parte multum mali existere solet. Hoc quanquam ita accidit, tamen ueritatis professionem omittere non possumus.

Nec motae sunt haec controuersiae propter opera, ut leges Agrariae. De luce doctrinae differimus, hanc retinere cupimus. De opibus & imperiis illi deliberent, ad quos ea res pertinet, & si profecto equissimum est nobis ignosci, cum doleremus fame contabescere pios pastores, & pauperes scholasticos, & his mediocre uictum praebere, & iuuari studia petimus. Sint si ita uolunt, magna collegia nobilium, quorum uirtus & auctoritas possit esse usui Reipublicae. Quis haec reprehendit? Satis superest Ecclesiasticarum opum alibi, unde iuuari pastores, & scholastici, & prouehere studia possunt. Nec uos delecti ignoratis canones praecipere harum rerum curam gubernatoribus Ecclesiarum & imperiorum.

Quod uerò dicitis inhiare reformationem operum cleri, hunc esse Christum, cui seruiamus, modo respondeo, & Bucero, & Principibus, & multis alijs atrocem iniuriam fieri, nec regeram crimen. Nam utri magis de opibus dimicent, mihi non est obscurum.

N *ij* Nequa=

Mendacium
cleri.

Tragicus epilogus,

Opes Ecclesiarum,

Nequaquam consentaneum est tot sapientes Principes, tot Senatores cordatissimos ulla mercede quantumvis magna, uoluisse sibi tantum periculorum et curarum accersere, quantum adfert Euangelij professio. Quid nos scholastici? qui propter amorem literarum, cum tranquillitatem opibus, & dignitatibus antetulerimus, tamen hanc etiam amittimus in hac militia confessionis, cum in suis iucundioribus uersari malleamus. Sed Deus tandem diiudicabit quid utriq; spectarint, quem oro, ut petulantiae uestrae frenum iniiciat.

Ecclesie tenuia
hospitia.

Exulat Elias apud uiduam Sareptanam, cum impij sacrificuli in regno florent dignitate & opibus. Ita plerumq; uera Ecclesia habet hospitia tenuia, & magnae opes sunt penes Euangelij hostes. Quare scimus nos inopiam nostram boni consulere debere, eamq; arte ferre. Sed alij erunt, qui uos ad rationes retrahent. Neq; tamen deerunt nobis hospitia, nam & librum coelestis doctrine, & studia alicubi conseruari oportet.

Postremo non contenti hac se uicia maledictio-
ni de incestis, & de sacrilegis, lapides tollunt, & nos iam prorsus obruere & extinguere conantur. Miscent nos Anabaptistis, clamitant propter nos, tanquam propter *ἀλάστορας*, toti rerum naturae Deum irasci, hinc morbos & Turcica bella

oriri,

ori. Audis lector usitata praeconia, quibus pij doctores ab atheis hominibus ornantur. Ita & Paulus inquit: Apostolos duci *κατάματα* mun-
di. Nec aliud onus pij grauius sustinent, quam haec inuisibilia iudicia hypocritarum. Quare pios totum consolatur uox diuina, ne frangantur animis propter tam uirulenta conuiuia. Toties autem testati sumus, quid sentiamus, & non solum scripta nostra, sed etiam Respub. ostendunt, nos abhorre-
re ab Anabaptisticis furoribus, qui magna ex par-
te in his locis orti sunt, ubi populo uocem Euange-
lij non licuit audire.

Constat nostrorum literis clarissime discerni a politis rebus, seu ab imperijs, regnum Christi, con-
stat magis illustratam esse dignitatem uitae ciuilis nostris scriptis, quam ueterum. Quare et Eccle-
sia nostra suo iudicio uitant Anabaptistarum de-
liria, & ad ea reprimenda alibi nostras lucubra-
tiones prodesse arbitramur. Quae enim extant ue-
stra scripta contra Anabaptistas, aut quomodo
eorum hypocrisin refutare Monachi possunt, qui
similes ineptias profitentur, pietatem esse abdic-
re proprium, sordido uestitu, quasi perpetuum lu-
ctum simulare, abijcere et contemnere uocem E-
uangelij de iustitia fidei, et e contra attollere iusti-
tiam operum, inducere persuasionem, quod lege

Vera Ecclesiae
tituli.

Christi regnum
et imperia a no-
stris illustrata.

Dei homo satis facere possit, non discernere perfertam obedientiam, quam lex requirit, à disciplina quam & debent & possunt præstare homines. Hæc Hypocritæ uite semina communia sunt Mo nachis & Anabaptistis.

Hypocritæ se-
runt discordias

Nec uerò fieri potest, quin magnæ opinionū et morum confusiones, et tumultus in discordijs ciuilibus oriantur. Sed culpa penes eos est, quorum iniusta pertinacia causam præbet discordiæ. Si ce deret ueritati error, et cōmunibus studijs p̄i gubernatores disciplinā regerent, aut nō orirentur prauæ opiniones, aut natæ ueris et legitimis iudi cijs citò obruerētur. Sed quia hypocritæ odio ue ritatis accendunt discordias, magnæ perturbatio nes sequuntur: Nam in discordia ciuili, ut inquit Thucydides, nihil mali non inest. Accedunt simul aliæ fatales poenæ mūdi. Et in hac extrema mūdi senectū, maiores cōfusiones imperiorū impendēt, undiq; igitur premitur et concutitur uera Eccle sia, id est, p̄i sonantes Euangelij uocē dispersi pos sim in imperijs mundi, quos quidem oportet intel ligere et quæ sit Ecclesia Dei, et quæ ærumna fe rendæ, et quæ certamina suscipiēda sint, et ad has tantas res animum preparare, ut puram Euange lij doctrinam defendant, & alijs tradant. Exitus uerò commendent duci Christo gubernanti suum cœtum,

totam, qui etiam illa immania cōuitia tandem re habuit. Et si autē fortassis aliquibus hæc mea re- sponsio uidebitur asperior, tamen si legent Colo niense scriptum, magis me lentum et infantem iu dicabunt, quàm uehementem, quod se uiciam sty- lectorum non depello acrius. Noui mei inge- nij imbecillitatem, et ut in tranquillo flumine na- uigare, ita in placidis disputationibus uersari ma- lum, quàm contendere maledicendo. Habent dele- ctum theatrum, à quo sciunt sibi plausum da- ri, et ex quo iudices deligunt. Prouoco et ego ad Ecclesiæ iudicia, hoc est, ad omnes pios et erudi- tos, qui has controuersias dijudicant, ubicunq; sunt. Nā aliter hæc certamina dirimuntur, quàm casu forenses. Rectè constituit Basilius iudiciū: *ἐπὶ τοῖς ἐπίσκοποις καὶ ἑστέροις ἀκροάσιμ, ὅτι καὶ οὗτοι κατὰ πάσα τὸ θεῶν παροικίαν, συναχθὲν τούτων οἱ δοκοῦντάτοι, λεγέτω μετὰ παρρησί- ας τὸ βολόμενος, ἵνα ἔλεγχος ᾖ τὸ γνώμενον καὶ μὴ λανθῇ.* Utinam ritè constitueretur iudici- um Ecclesiasticum. Sed uos astutè cauete uobis, præferibitis qualem iudicem uelitis, uidelicet, uo bis addictum. Multi sunt Apologi, qui monent, iniqua iudicia uitanda, sed recitabo recens exem- plum longè uenustissimum omnium, quæ uel le- gi, uel audiui. Duo sunt in Gallia uiri excellenter docti,

Philippilenitas

Basili iudiciū.

Iniqua iudicia
uitanda.

N V docti,

Castellanus &
Bigotius Galli

docti, Castellanus et Bigotius. Et quia Castellani
disputationes crebro à rege audiuntur, hortatur
quispiam ex proceribus, ut Bigotius etiam audia-
tur. Interrogat rex in quo doctrinæ genere uer-
setur. Cumq; alij honorifico testimonio eum orna-
rent, tandem Castellanus, quia augeri eius opinio-
nem nolebat, interpellans, quid inquit, tantopere
prædicatis: Est Aristotelicus. Rex interrogat,
qualis sit ea descriptio. Dicā, inquit, Castellanus:
Aristoteles ἀριστοκρατία adfirmat meliorem statum
esse, quam regnum. Hac uoce apud regem sciebat
se omnem auctoritatem, et Aristoteli et eius studiosis
detraxisse. Cumq; rex interrogaret, an hoc scrip-
serit Aristoteles, et ceteri id adfirmarent, audis-
setq; defendere Bigotium Aristotelicam sententiam,
delirare Aristotelem inquit, & negauit se defen-
sorem harum ineptiarum auditurum esse. Facile
uicit Castellanus tali iudice. Hec narratio imago
est iudicij, quod Delecti in libro suo constituunt.
Nec nos defugimus cognitionem, sed maxime o-
ptamus iudicio uerè Ecclesiastico latius propaga-
ri ueritatē, et iusto modo tranquillitatē Ecclesiæ
muniri. Sed quantum hęc cura tangat potentes,
res ipsa ostendit. Interea tamen pij iudicāt, et re-
gulam norunt, uidelicet, doctrinam Propheticam
& Apostolicam, et primæ Ecclesiæ testimonia, ut
supra

supra dixi. Sciunt Ecclesiam extractam esse su-
pra fundamentum Prophetarum et Apostolorum.
Sciunt horum uocem audiendam esse, et antefere-
dam prauæ consuetudini, quamuis longi tempo-
ris, si uerè iudicamus Deum se patefecisse in hoc
uero genere doctrinæ, quod tradidit Prophetis et
Apostolis, hanc normā sequi necesse est. Sed mul-
ti prophani nunc cogitant, ecclesiam politicam es-
se similem Atticæ, aut Laconicæ, constitutam hu-
manis consilijs, ac propterea semper præsentem
formā tranquillitatis causa tuendam esse. Et mul-
ti sic sentientes, harum controuersiarum iudicijs
præficiuntur, qui hac fascinati persuasionē, mani-
festissimam ueritatem opprimere conantur. Non
enim litigamus de rebus obscuris aut perplexis.
Nec reuerenter sentiunt de Cœlesti doctrina, qui
existimant perplexam et ambiguam esse. Agnosci
se et inuocari Deus uoluit, et filium iussit audiri,
qui ex sinu æterni patris Euangelium proferens,
certam doctrinam ecclesiæ suæ tradidit. Hunc do-
ctorem qui audiunt, facile hæc controuersias diju-
dicare possunt. Ad hos prouoco, et oro Deū æter-
num patrē Domini nostri Iesu Christi, ut propter
filium nos regat spiritu sancto, & Ecclesiam su-
am augeat & seruet.

SIT LAUS DEO.

DE

Ecclesia disci-
lis politus.

DE LEGIBVS ORATIO

Phil. Mel.

Esiderant in me plusculum fortasse pudoris aliqui, cū assiduis declamationibus, et infantiam meam uulgò traduco, & humanissimis in hac schola, patientissimisq; auditoribus toties odiose obstrepo. Ego uerò agnosco mearum uirium imbecillitatem, meoq; me pede metior: et cum de me ipso censuram ago, sentio quàm non satis faciam politissimis quorundam auribus. Verùm cum pro uehenda rei literariæ causa, hoc, quicquid est operæ, à me sumatur, studiū meum quæso boni consulite. Nam cum pars quædam publici muneris in hac schola delegata sit, parum meminisse uiderer, quam sustineam personam, nisi de adolescentium officio nonnunquam dicerem.

Quod cum pro uirili faciam, easq; disciplinas iuuentuti commendem, quibus neglectis, cum religionem, tum res bonas alias labefieri necesse est, facile, ut spero, impetrabo, ne mea mihi sedulitas fraudi sit. Sunt enim fauore, studijsq; omnium, iuuandi eorum conatus, qui literis non pessimè consultiū uolunt. Neq; aliam ob causam modò dicere institui, quam ut ijs, qui hic ex more decla-

mare

mare solent, si qui forsan imbecilliores sunt, meo exemplo nonnihil animi addam, & tanquam classem canam: Deinde, ut eruditos omnes publica uoce rogitem, ut in hanc arenam, & ipsi aliquando descendant, cum pueris collaturi. Socratem nihil puduit natu grandem, cum paruis filiis equitare, ut ille ait, in arundine longa: quanto minus uobis uitio poterit uerti honestissimus conatus, si cum hoc grege de literis nonnunquam commentemini, quarum causa quicquid susceperis, quando mortalia nihil diuinius habent, laudem meretur. Quæso itaq; ut scholæ operam suam ea iure candidè impertiantur, quicunq; literis bene cupiunt. Sic enim statuo, præclare de rebus humanis mereri, qui puerilia studia honestis exemplis accendunt. Iam & meam facilitatem ita demum probari uobis iudicabo, si imitari cœperitis, quæ si silentio nestro damnata fuerit, bone Deus, quæ ipsi nobis displicebimus.

Sumus autem de legibus dicturi, deq; eo iure, quod in scholis hoc tempore, & in iudicijs, in bona Europæ parte regnat. Nam ea literæ non nuper malè audire cœperunt, cum alijs prophagnarum legum parum pia professio, indignaq; Christianis uidetur, alij satius ducunt, ut iudicia non improbent prorsus: nam id nec Scythæ solent,

res

Socrates ex
plum pueris.

Omnia ex legi
bus iudicanda.

res ex equo & bono sine scriptis legibus iudicare. Horum calumnias pro nostri ingenij mediocritate, refellere conabimur, ut eos qui ad regendam Rempub. olim accessuri sunt, ad huius discipline studium inuitemus. Prægrauant autem hanc causam mirificè hoc tempore Doctorculi quidam, qui cum uerè sint docti, tamen Euangelij prætextu tyrannidem gerunt, & pro libidine cum humanas, tum diuinas leges figunt ac refigunt. A quibus si impetrari poterit, ut nobis dicendi potestatem faciant, sunt enim per quam morosi, docebo breuiter, sacris literis, non modò non improbari ciuiles leges, sed præcipi etiam, ut religiose sanctæq; colantur, qua laude nulla potest amplior legibus tribui. Vbi fidem fecero, ciuilem urbium statum nihil pugnare cum religione, exponam quàm prudenter à maioribus factum sit, quòd Romanas leges potissimum delegerunt, quas in cõstituendis ciuiatibus tanquam Filum sequentur, easq; summa cura à nobis studioq; conseruandas esse ostendem.

Quæ malum dementia tandem est, quis furor, falso Christiani nominis prætextu, ciuiliū rerum statum labefacere & conuellere? Quæ barbaries, qui Scythæ iudicia, æqui & iniqui discrimen è medio tollunt? Et audent hoc Christo quidam,

quidam, si superis placet, Christiani Doctores tribuere? Quid est, si hæc non est contumelia? Qui ex Gentilibus Philosophis in Christum stylo debacchati sunt? Vnum hoc ferè causificantur, quòd quædam leges parùm uideantur aptæ ad ciuilem consuetudinem, societatemq; hominū tuendam: Neq; censent ullo probro Christi dignitatem grauius lædi posse. Horum uincunt amentia nostri, qui in ipso contemptu publicorum morum, & in euertendo uniuerso ciuili statu, pietatem collocant. Adeo de Christi nomine superstitio, peius, quàm qui ex professo insectantur, meretur. Nam cum uim pietatis ignoret, & pro suo arbitrio sibi Deos somniet, non modò nihilo rectius de Christo sentit, quàm Ethnici, sed pietatis etiam titulum ferè priuatis uitijs prætexit, quo sacrilegio nihil abominabilius fingi potest. Et quia uetuit Deus humano artificio imaginem fingi, seq; è suo sermone cognosci uoluit, ubi senobis uelut in tabula deliniauit, petemus & nos è sacris literis, quid de ciuilibus legibus diuinus spiritus decreuerit: quas cum cœlesti uoce probari audietis, par fuerit, & cognoscere diligentius, & obseruare sanctius. Sese enim contemni Deus iudicabit, si ciuiles leges tãtopere nobis commendatas uiolauerimus. Sed recenseo lo-

Sacris literis
non improbari
leges.

cos qui legibus patrocinantur, docentq; in rebus publicis iudicia esse constituenda, legesq; rationi consentaneas de rebus heriscendis, de fontium poenis, & alijs hoc genus ferri posse.

Loci qui legibus patrocinantur.

1.
Ioannes.

Primum ius faciunt nobis sacræ literæ, uel Gentilibus uel Mosaicis legibus in prophanis rebus iudicandis uti. Et cum iudicia amplissimo testimonio ornant, tum *το δαιμόνιος* Mosaicam, & Gentilem iuxta probant. Cum Baptistam milites, haud dubiè de genere uitæ consulturi, rogarent, quid a se fieri uellet, nihil hic exegit, nisi ut suis contenti stipendijs, neminem calumniarètur, aut concuterent. Porro cum stipendijs iubet esse contentos, publicum munus, quod illis mandatum erat, planè adprobat. Quis nescit autem Magistratum arma, leges & iudicia esse, quæ domum ac iniuriam à ciuibus prohibent? Quare non dubium est, quin tanti leges faciendæ sint, quanti Magistratum Baptista facit. Paulus Magistratum auctoritatem prædicat, cum gladij usum ordinationem Dei uocat, & Magistratum Dei ministrum. Ac quo oraculo ex diametro dissident, hi qui leges impietatis accusant: Est enim hostis Dei, non minister, quisquis ea suscipit, quæ diuinæ leges uetant. Qui alterius uxori uitium offert, qui res aliorum fraude interuertit, qui periurio fallit,

2.
Paulus.

fallit, qui bellū cum superis gerit, nō minister est, deniq; hostis est, cuiuscunq; functio propriè impropia est. Quare cum Paulus magistratum Dei ministrum uocat, non hostem, negat eius prouinciam cum religione pugnare: Contra, qui Magistra- tum damnant, semel uno nomine omnes Latrones & Dei hostes esse pronunciant: quod quàm non quadret ad Paulinam sententiam, perspicuum est. Quid enim tam dissimile uoluit ille esse latrocinio, quàm Magistratum? Hunc tranquillitatis publicæ custodem, nuncupat Paulus, cum gerere gladium scribit, ut bonos honore adficiat. Quod si latrocinium Magistratus est, custodem bonorum qui cedo appellabit? Iubet enim Paulus piorum uotis Magistratus Deo commendari, ut salui publicam tranquillitatem tueantur. Idemq; exulaturis Iudeis Ieremias præcipit. Ac incolumitatem latrocinio precari, nihilò magis fas est, quàm bene precari lupanaribus. Tam clare discernit à latrocinio Magistratum scriptura: inter quæ si nihil interest, sceleratus erat Ioseph, cum in Aegypto imperaret, scelerati Cornelius & Centurio, cuius fidem Christus unice prædicat, plerique item alij qui Respub. & Gentilium legibus administrarunt. De Iudaicis Regibus nondum dico, quos putant minus posse ad nostra comparari,

III.

Exempla pijs
Magistratus.

○ sed

sed hos quos recensui, quæso patiamini melioris notæ Christianos fuisse, quàm hi sunt, de quorum moribus posteaquam publicas leges contemnere coeperunt, passim male audit Euangelium. Sed unde tandem honorifica appellatio? Ecquid præcepit Deus de gladio? Primum minister Dei is est, qui eius iussum facit, quiq; ex eius se mandato cõparat, cui qui auscultat, is non modò nihil peccat, sed, quemadmodum sacra litera docent, sanctum etiam officium facit. Præcipit autem Deus, morte mulctari eum qui hominem occiderit, quæ lex citra controuersiam totam πολιτείαν complectitur. Etenim ut publicæ tranquillitatis causa fas est de capite hominis iudicare, ita et ad rerum diuisionem, ad leuiora negotia transigenda, quando aliter publicæ paci consuli non potest, constituere iudicia licuit. Extat lex in Genesi ad Noë, uniuerso mortalium generi lata, estq; confirmata Moisaicis edictis, quæ tametsi solis Hebræis proposita sunt, tamen arguunt Deum probare morem, cum iudicandi res, tum plectendorum fontium. Nota enim Pauli uox est, Legem iniustis latam esse, quæ monet, ut qui spiritu Christi non frenantur, cum Hebræi, tum reliqui mortales, legibus coerceantur, et tanquam carcere septi, teneantur, ne quem ledant, ne cuius rebus damnum dent.

IIII.
Leges ueteris
testamenti,

dent. Eodem impios omnes numero cùm Gentes, tum Iudæos habet, gladioq; seu legi ad unum omnes subdit. Suum autem quoddam Christi regnum est, qui cùm non in hoc se nobis ostenderit, ut humanam πολιτείαν conderet, mundi regnum non labefacit, imò in id extrudit eos, quos a turpiline non dehortatur pietas, ut uis remoueret. Prodiit Christus, ut coelestibus muneribus, ut immortalitate pauculos quosdam, tanquam in aëre eductos mundum, donaret, non ut ciuitates constitueret. Regibus hanc prouinciam reliquit, tenendam conseruandamq; oei tuendi causa. Ipse in piorum pectora spiritum suum transfundit, ut diuinitatem cum ijs communicet, ipse uerbo renouat piorum mētes, uocem uetæ πολιτείας. Nihil hoc ad mundi regnū, quod in cõponendis tantum moribus, in arcēda uiolentiā uersatur. Id quod nō facile statim fert Christus, sed probat etiā, cū et suis parere iubet, et ministeriū Dei esse fatetur. Quare qui ad Respub. accessuri sunt, hos non modò retrahit religio, sed monet etiā piū officiū futuros, si publica munera recte gesserint, si ius cūctis dixerint. Qui secus docēt, cū de propheta legibus, tum de Christi nomine male meretur. Alio litigare uetat Christus. Quis negat? Iudicare uero non uetat. Quantum autem intersit inter

V.
Litigare Christi
stus uetat non
iudicare.

o ij iudicare

iudicare & litigare, nemo non uidet. Nam ut uitorem pulsare deus uetat, non uetat obligare uulnus, si quod is fortè acceperit, ita quanquam odia mortalium inter se excretur, mederi tamen tam perniciosi morbis patitur. Quare uita damari patiar, remedium par est, ut grato animo complectamur. Furit hic uindictæ cupiditate: Ille res alterius fraude occupat. Quos cum in uiam non reuocet pietas, iudicum autoritate furor comprimitur. Nihil Dauid, Moses, Salomon peccauerunt, quantumuis improbis nebulonibus alicubi ius dixerint. Proinde Christus ut litigantem ac uindictæ amore ardentem damnet, tamen suas iudicibus partes reliquit, siue ex Gentilibus legibus, siue ex Mosaicis ius dicant. Gentium Respublicas administrarunt, Ioseph, Daniel, Namaan, Centurio, qui si flagitium est Rempub. gerere, uel Gentilibus legibus uti, ordine mouendi sunt. Verum nolo hic longius immorari. Nam & aliâs accurrat hæc excusimus, & pijs mentibus ij loci quos produximus satis fecerint. Tantū reclamant hi, qui nec sacras nec prophanas leges pensi habent. Christus optima fide censum Magistratui numerat, ut exemplum colendarum publicarum legum proderet. Id adeo imitari oportebat eos, qui Christianam libertatem ubiq. foris iteris etant.

VI.

Christus censum numerat.

ant. Et cum diuino suffragio ius publicum comprobatum sit, pietas exigit, ut & diligenter conprosecatur, & religiose colatur & tractetur. Legum regulatores ueteres omnes, quo plus autoritatis ius legibus adderent, Deorum oraculis probatas assueverant. Minos fingebatur nouem annorum pueri Iouis usus familiari consuetudine, ab eo constituendæ Reipub. rationem didicisse. Lycurgum ferunt & ab Apolline Deum appellatum esse, & sua edicta pater uocasse, quod oracula uideri uellet. Numâ aiunt simulasse nocturnos cum Egria congressus. Fingebatur hæc, ut cum diuino iudicio adprobata leges uiderentur, pluri fieret. Quanto sanctius a nobis ius publicum coli debet, cum id non commenticia oracula, sed certissimæ uoces diuinæ nobis grauissimæ commendarint?

Porrò cum constet, nihil pugnare cum Ciuilibus legibus religionem, & in rebus prophanis iudicandis fas esse, uel Gentilibus uel Mosaicis legibus uti, exposulabimus aliquanto liberius cum iis, qui publico iuri præter meritum iniquiores sunt. Non satis, ita me bene ament Musæ, constare possum, morosi hi mihi uideantur tantū, an prorsus furene: nam ut illiberalem conuiuiam esse censemus, qui apud amicum præsentem copiam naseat, ita qui præsentem mores, instituta ac leges

VII.

Legum latorum ueterum auctoritas.

Furiosi sunt legum contemptores.

O ij ges

ges temerè fastidit, opicus mihi & parum urbanus uidetur. Et cum in omni uita sapientissimi homines præceperint, communibus moribus tantam scenæ obsecundandū esse, ualde iniusti sunt, qui tanquam cum rebus humanis bellum gesturi, præter sua, nihil probant. Sordidos ac plebeios animos ferè præsentium pœnitet, qui cum libidine sua, non ratione omnia metiantur, miro quodam nouandi studio tenentur. Neq; ullus Euripus, ullum fretum tam uarios habet æstus, ac fluctus, quàm uarij uulgi motus sunt. Quæcūq; commouerit tempestas subito furit, miscetq; omnia. Contra, generose mentes cōmunibus se moribus attemperant, solentq; utcūq; & ubicūq; opus fuerit, obsequi, quemadmodum ille Terentianus pater mōhet. Iam non simplex rusticitas, sed furor est planè, patrios mores, ac patria instituta odiisse. Etenim cum patriæ sanctum quendam amorem omnibus indiderit natura, prorsus oblitisci uidentur, qui patrias leges tantopere auersantur. Sapientissimus Poëta fingit Vlyssē optare, ut uel sumum de patrijs exorientem focis uideat: hi leges contemnunt, ornamentum patriæ pulcherrimum, quarum beneficio ipsi et aluntur, et seruantur, ut ne naturæ quidem plus quàm his debeant. Mirum in Vulturio plus est humani, quàm huic generi.

generi. Ego profecto, quoties defatigatum animum remittere, recreareq; libet, nulla in re suauius, atq; in patriæ recordatione acquiesco. Id quod fieri non posset, nisi mirum quendam eius amorem inuenisset natura.

Videor mihi iam agros peruagari, iam in hortis reptare, iam ad flumen deambulare: Hic naturæ opes, industriam colonorum meorum ciuium tacitus contemplor, admiror maiorum prudentiam, qui agros, qui oppidum ipsum diligentissime ornauerunt & munierunt. Hæc cum animo considero, & propemodum intueor, mediocri uerè uoluptate perfrui censetis? Me uerò cū loci amœnitas per sese delectat, tum quia patriæ nomē accedit, ualde adficio. Nec minus tali patriæ capior, quàm ille Ithaca, qui quamuis sterilem, & in asperis saxis tanquam nidulum adfixam, pluris immortalitate fecit. Et cū tantopere solam ipsum ametur, non possum non sauerē, & legibus, quibus ciuium inter se studia uoluntatesq; conciliantur & deuinciuntur, quæ domesticam disciplinam, bonos mores, popularium libertatem tuentur, quæ profecto non minus nos, quàm lares nostri, delectant. Proinde, cū inflammet nos natura, & adsuefecerit consuetudo ad amandam colendamq; patriam, & ingrati erga benemerentem,

Patriæ amor

Patriæ leges
colendæ.

tem, & in penates suos impij, & alieni prorsus ab humanitate sunt, quibus domesticæ leges sortentur. Capitale est Magistratum pulsare, hi cum prorsus ex Rep. Magistratus iura omnia extenuant, quod non supplicium merentur? Nolo hic causari, frustra eos niti, recepta non posse se re priuato cuiusquam arbitrio cōuelli. Eingerem succedere. Quid erit ciuitatibus nostris calamitosius? Quas, Deum immortalem, hæc nouitas dabit turbas? Nam ut sine ualeitudinis iactura nemo uictus rationem mutat, ita nec leges sine publica perturbatione mutantur. Nec ad ciuitatum ocium, & ad concordiam stabiliendam quidquam perinde cōducit, atq; ueterū legum morumq; conseruatio: quod cum urbium exempla passim testantur, tum monet aureus ueteris Poëtæ uersiculus:

Moribus antiquis res stat Romana uirisq;.

Valeant igitur, qui uel adeo inciuiles sunt, ut attemperare se communibus moribus nolint, uel adeo arrogantes, ut rectius se Rebuspub. consulturos confidant, quàm maiores, uel adeo ferrei, ut nullus rerum patriarum amor tangat. Et si ita uidetur, in νεφελοκοκκυγία commigrent, Senatui populoq; cuculorum imperaturi. Quamquam autem hæc abundè magna ratio bono uiro sit, cur præsentis leges amplectatur, quod usu

receptæ

receptæ sint, & in mores penèq; in naturam nostram uerterint. (Stultum est enim cum publicis moribus dimicare) tamen excutiamus rem pauca accuratius, temerè ne an consulto maiores non trix scriptis legibus iudicari res maluerint. Non nuper in scholis hac de re altercantur, utrū salus sit ex scripto iure, an ex Magistratuum arbitrio res iudicare. Verum nos non quod ociosissimi quicq; probarunt, qui Respublicas tenuerant, sequemur. Nam cum humane prudentiæ ciuilia officia religio commiserit, & prudentum exemplis, & communi sensu hanc causam metimur. Quæ fuit autem usquam Respublica media sine certis legibus constituta? Scripto iure usi Aegyptij, Cretenses, Athenienses, Romani, addam etiam Iudæos. Et Lycurgus, tametsi nullas scripserit leges, certas tamen quasdam prodidit, non tabulis, sed ut uulgo notiores essent, memorie ciuium insculpendas. Quare ut nihil ijs patrocinetur, qui hoc tempore scriptum ius tuentur, defendere eos tot gentium iudicia facile queant, quibus quo ore cedo, qua fronte reclamare audebitis? Et haud scio, an hæc ueteribus illis legumlatoribus consilij ratio. Quum libertatis ac tranquillitatis publicæ causa condita sint ciuita-

tes,

Leges & uicti
mutare pericu-
losum,

Ennius.

Scripto iure
utendum.

Ex arbitrio per
riculosum iudi
canc.

tes, & constituta iudicia, ut in tuto sint sue cui-
que res & uita, & sub iuris autoritate, tanquam
sub umbra lateant. Idq; præsidium non maiorum
industria, non hominum conspiratio compararit,
sed Deus ostenderit, præstandum est ne ius sit ob-
scurum, incertum, aut ambiguum. Quæ est enim
iuris uis, aut autoritas futura, si subinde Verum
ni in morem uariet? Nemo fortunas suas uitamq;
non satis exploratis, aut infidis custodibus tuto
committi putat. Porro ubi Magistratum arbitrio
sine ceris legibus res iudicantur, cum in im-
peritorum, sæpe etiam improborum potestate ius
sit, fit ut per imperitiâ sæpe Magistratus æqui et
iniqui discrimen nõ perspiciat. Quoties recti spe-
cies decipit? quoties iudicio gratia, aut maleuo-
lentia officit? Neq; enim obscurum est, quàm leui
momento ab æquitate mediocrium hominum ani-
mi sæpe abstrahantur. Quid quòd ea imperitorum
pertinacia est, ut ad æquitatem flecti non possint,
ubi nõ cogunt leges. Cedo quid arbitrare sumptu-
ros sibi Germanicos regulos, nisi leges prohibe-
rèt? Qui, si quando iuris species suffragaretur, ci-
tius omnia miscerent, quàm de sententia, de possessio-
ne decederent. Nunc cum reclamant leges, deter-
ret à flagitio nonnunquam pudor. Quotus enim
quisq; tã corneæ fibræ est, ut publicam legum vo-

con

omnium de se iudicium prorsus contemnat?
At si nullæ obstrepant leges, cum licentia ferè de-
rioribus reddat, uideas aperta tyrannide grassa-
tos, non aliter atq; solebant Athenis triginta
illi, qui cum pessimo exemplo iudicia sustulissent,
perinde quasi publicam carnificinam exercerent,
optimum queng; iugulabant. Itaq; quemadmo-
dum in periculosis tempestatibus, non solet uen-
tio temerè committi nauis, sed gubernator præfi-
ciatur, qui arte regat, ita fluctuantes Principum
animi, certa lege frenandi, regendiq; sunt, ne pri-
uata cupiditates à iure, uelut à portu reijciant.
Et cum in cognoscendis causis, sæpe non pessimis
Magistratibus iuris species imponat, sæpe trans-
uersos rapiat ambitio, ne periclitaretur libertas,
æqui & iniqui formulas præscribi oportuit, quas
in consilium adhiberent ius dicturi. Nam si Ma-
gistratui potestatem feceris, quidquid libet statu-
endi, uide in quam nos seruitutem conijcias? Iure
possessiones adsignauit, si aliud uidebitur, ius e-
rit eripere, quod dictum est, indictum fuerit, quod
modo erat ratum, irritum fuerit.

Quidquid decreuerit, in uento & rapida
scribere oportet. Aqua, usq; adeo non con-
stabit sibi, & iure subinde mutato in aliam se-
formam πτότῳ more uertet. Non domus,

non

Triginta Ty-
ranni Athenis

non liberi, non coniunx, quibus ne nostra quidem uita nobis carior est, in tuto erunt. Res bonæ omnes, pietas, humanitas, doctrina, artesq; uniuersæ, quæ ocium, pacemq; amant, exulabunt. At cum his uitæ leges medeantur, nec libertatis ulus præterea fidelior sit custos, quid uetat legum beneficio uti? Quæ Magistratibus fiduciarum tantum nostri potestatem faciunt, ut ius nostrum quoties periclitamur repetere liceat. Aristoteles in ea demum Republica quæ scripto iure regitur, deos imperare adfirmat, quod libertatem leges tuantur, qua haud scio an hæc uita nihil dulcius habeat. Quid enim scilicet, quàm iniuriæ metu uacare, societateq; hominum tuto frui? Proinde ille ne bono quidem uiro sine Legibus Rempublicam mandari patitur: Sed recita uerba.

Verum dicet aliquis malignè me de hominum ingenijs sentire, cum nullius adeo exploratam fidem, ac uirtutem esse duco, cui tuto ciuitas committi possit. Ego uerò optarim passim imperare Nestoras, uerum uidemus quanta sit optimorum Principum paucitas. Nec obscurum est uetus illud dictum: Omnium bonorum Principum imago in uno annulo sculpi posse. Quare facie paucior, in mediocribus, ut sunt serè, certo iure uim regi,

regi, officij sui, si qui sunt imprudentes Magistratus, admoneri. Hæc mea est ratio: nec scilicet somnio, quàm qualem existimares humane sinunt. Finge autem rerum summam ad Stoicos delatam esse, qui nec gratia, nec odio adficiantur, qui falli nequeant, quid ijs facies, qui, ut est uulgi improbitas, malunt legibus, quàm uel sanctissimis Magistratibus credere? Enim quorundam tanta rabies, tantaq; pertinacia, ut æquitate fideq; iudicum satis fieri sibi non patiantur, sed cum summo iure contendant, extremiq; omnia experiantur, sæpe in sensus cum publicis, quàm cum aduersario concertent. Hic uerò Magistratuum autoritas periclitabitur, nisi publice receptæ leges defendant. Adeo non modo aduersus Tyrannidem, in legibus innocentia præsidium est, sed et Magistratibus aduersus uulgi importunitatem, hic tanquam aheneus quidam murus est: Denique commune uinculum inter se Principum, ac multitudinis est, ius scriptum, ad pacem tuendam comparatam. Iam et improbi ciues facilius in fortunas aliorum impetum faciunt, cum uel nullæ poenæ certæ absterrebunt, uel incertum. Contra, ut iij, qui iter faciunt, cum uiam indicant, Mercuriales statuæ nihil metuant, nec ubi errent: Ita boni ciues, cum certum ius

Aristoteles.

Rabies litigantium.

Rari boni Principes.

Ius scriptum uelut Mercurialis statuæ

iūs prapositum est, securi degunt, cum docent leges, & quid pro se quisque præstare debeat, & quid cuiusq; sit proprium, et improbis certū exitium minantur. Cum autem libertas nihil nisi inane uocabulum sit, si bonis securitatem demas, erudele fuerit, iūs scriptum è medio tollere, si quid ad securitatem in bonorum animis alendam confert.

Tollit intestinas discordias.

Accedit huc, quod ut modestissimi homines imperent, tamen futurum sit, ut de iure sæpe dissentiant, nisi ex certis legibus res iudicentur. Quæ est autem pestis ciuitatibus perniciosior, intestina discordia? Quas hæc urbes non funditus euerit? Quare nulla tam parua res est, quæ modò ad concordiam conseruandam conducere uideatur, quæ negligenda sit. Sæpe autem ex leuissimis iniurijs, non secus atq; ex minutissima scintilla, grauißimum incendium oritur. Non rarò et res grauißimæ in disceptationem ueniunt, ubi si Magistratibus de iure malè conuenerit, studijs, factionibusq; publica trāquillitas turbabitur, dum suæquæq; pars sententiæ suffragatores, addo etiam uires, publicæ salutis oblita, cōparat. Quam autem non solitudinem malis, quàm intestinis flagrantè odijs urbem colere? Proinde, cum Hebræos Deus inter se quàm coniunctissimos esse, rectissimèq; consentire uellet, certas leges tulit, ut ex præscripto

Leges Hebræorum.

scripto res iudicarent, ne quando ius controuersum disidium pareret. Plerisq; item alijs ciuitatibus uel Principum Tyrannis, uel ciuiles discordias imponere legum condendarum necessitatem. Nam cum inter se Athenis, de iure publico, per petuò conflictarentur, tres per id tempus factiones, homines, opinor, non pessimi, sed malè inter se, ut sit, in imperio coherentes, eaq; dissensio, morbo ciuitatis ingrauescente, & gliscientibus alijs uniuersis exitium minaretur, Respublica Soloni mandata est: is leges tulit, quibus libertatem, & otium urbi restituit. Et cum cerneret hæc unicum esse concordie uallum, constituit, ut qui ius dicerent, conceptis uerbis iusiurandum darent, se ex legibus res iudicatuuros esse. Qui Magistratuum arbitrio simpliciter omnia committunt, cum Solone, si libet, expostulent, non metum, qui ad consociandos inter se ciuium animos, tantum facere momentum scriptas leges existimauit, ut ex suo arbitrio Magistratus ius dicere uetuerit. Sed recita iusiurandum hæc sic enim Demosthenes uocat. Fuerunt & hæc serè causæ, cur Romani scripto iure uti maluerint: Nimum sibi Principes sumebant: Plois non satis tutò creditam Optimatibus libertatem existimans, sæpe Imperium auctoritatemq;

Solonis leges pro concordia constituenda.

Leges XII. tabularum.

temq; detrectabat, de iure sepe dissentiebant inter se etiam boni iuri. Hæc coegerunt tum plebis temeritatem, tum Magistratum uim certis legibus moderari: suntq; duodecim illæ tabulæ, fons iuris nostri, prudentissimorum hominum iudicio propositæ. Id iugum cupidè uniuersa ciuitas accipit, cum sentiret urbem non diu futuram incolam, nisi legibus muniretur.

Consuetudini
mos gerendus.

Porro cum ciuitates orbis terrarum Principes, coegerit necessitas penè Diomedeæ leges condere, quis furor est, apud nos iam usu receptas uelle abrogare, ac inducere? magna consuetudinis uis est, quæ mores omnes, quibus assuefacti sumus, sine perturbatione publica mutari nō finit. Quare leges uel hoc nomine, quod consuetudini mos gerendus est, oportuit conseruari. At cum de rebus humanis etiam bene mereantur, publicam tranquillitatem et libertatem tuentur, obsecro non insaniunt, qui refigere iubent? Actum fuerit de religione, de humanitate, de rebus bonis omnibus, nisi cœtus hominum iure cogantur ac defendantur. Neque uerò inter cætera legum beneficia hoc prætereundum est, quod de expetendis, fugendisq; rebus, rectas ciuibz opiniones inferunt. Id adeo ad formandos mores, magnum habet momentum. Errant enim mortali-

um

um ingenia, nisi certis præceptis regantur, et ut quilibet maxime commodum in præsentia uidetur, id maxime lucere putant, oculos mentemque libido præstringit, ut quod maxime cupimus, sepe, non dehortetur legum autoritas, optimum esse dumtaxat. Auarus nihil esse uitij in fœnore faciens existimat. At si ualere leges, quæ sceleratos minus maiorem multam constituerunt, quàm furiosos, quis non execraretur scœnus? Sunt quos pauper pudet mentiri, At cum ex lege duodecim tabularum è saxo Tarpeio deieciatur, qui falsum testimonium dixisse conuictus erat, cane peius et anque mendacium olerat multitudo. Perpetuum etiam nunc in lauta uitæ parte ponunt, At cum actis legibus capitalis esset desidia, grauitè audet: Furem abominamur, quod in eum grauius me animaduertatur, augetq; crimen pœnæ atrocitati. Prædonis loco habes eum, qui debitoris rem sui pecuniam usurpat, nisi sponte datam. Reperit hanc opinionem lex, quæ pronunciat, uim esse, quoties quis id quod deberi existimat, per iudicem reposit. Nihil autem cum opinionibus, tum moribus nostris instabilius esset, nisi ex certis legibus compararentur. Nam ut nauis cursum ad ea sidera, quæ eodè semper loco circumaguntur, dirigunt: ita par est, ut ad leges, quæ à sapientissi-

Legum uis atq;
autoritas.

Leges idè sunt
Reipub. quod
nautis sydera.

P

mis

Leges ab exte-
ris sumptæ.

mis hominibus latæ, & uirtutis uiam rectissimè
indicant, & sui nunquam dissimiles sunt, opinio-
nes nostras exigemus. Sed ut nulla ratio sit, car-
scripto iure utamur, certè Romanæ leges meriti-
tur, quas huc importaremus. Quare maiorum no-
strorū prudentiam laudo, quod Romanas potissi-
mum leges delegerunt, quas in iure dicendo seque-
rentur. Et quando hactenus benignè mihi audien-
do, operam nauastis, fauete quæso et reliquæ ora-
tioni. Exponam enim breuiter, cur tantopere in-
uet à Romanis leges mutuari. Vetus hic mos est,
ab optimè cōstitutis urbibus, exempla petere. Ni-
hil puduit Atticos, Aegyptias quasdam leges usa-
cāpere, ut Herodotus testatur. Nemo Romanū
uitio uertit, quod cum cogeret publica necessitas
leges conscribere, in Græciam legatos misere, qui
inde legum formulas adferrent, et de Repub. in-
tuenda summos in Græcia homines consularent.
Id & cum maiores nostri fecerint, cum Romana
Reip. instituta ad nos attulerint, quid quæso peti-
carunt? Quæ tandè ars ex liberalioribus illis do-
mi nobis nata est? Literas, temporum discrimina,
syderum ortus et occasus, architectonicam, Musi-
cam exteri docuere, sine quarū cognitione, uita
planè mæca est: in quibus si nihil offendit peregrini-
tas, quid uetat externis legibus uti? Quis dubi-

ta nostra cultiora esse, & literis & legibus Ro-
manis aduectis, quàm fuere prisco illo barbaro se-
culo, cum nec ingenuis artibus animi nostrorum
priuatim fingerentur, nec publico iure, aut certa
disciplina mansuescerent. Adeone præsentium pœ-
nit, ut mutare cum ueterum barbarie libeat?
que cuiusmodi fuerit, uel ex eo potest æstimari,
quid humanis hostijs apud hos litatum est. Eant
quas tantopere uetustas delectat, & glandibus
etiam uescantur. Iam cum Romani literas nos, ar-
tes aliq; docuerint, quid fuit cur non illorum le-
ges etiam imitaremur, cum nulla fuerit Respub.
que aut plura nobis, aut illustriora uirtutis hu-
manitatisq; exempla, aut humaniores leges pro-
ponere potuerit? Fuit illud omnino unicum uirtu-
tis atq; humanitatis in terris domiciliū. Longum
fuerit recensere, qui ibi iuxta et in toga & foris,
omniam belli pacisq; artium periti, clari fuere.
Sunt Camilli, Curij, Fabricij, Fabij, Claudij,
Scipiones, Crassij, Iulij, Cicerones, Scauolæ. Didi-
cerant hi Respub. regere, nō in umbra, et in ocio,
ut greci, sed in sole ac puluere, usu magistro, uim,
inconstantiam, uariasq; uoluntates uulgi, domi fo-
risq; toties experti, norant quibus artibus in offi-
cio retinenda tractandaq; sit multitudo, norant
que pharmaca ciuitatū morbis cōuenirent. Itaq;

Respub.
Romana,

Vergilius cum alias artes alijs gentibus cōcedat,
Romanis scientiam gerendæ Reipub. tribuit:

Tu regere imperio populos Romanæ monent
Parcere subiectis, & debellare superbos.

Exempla opti-
ma proponēda

Porro cum hi qui Musicæ operam daturi sunt, ad
nobilissimos se magistros conferant, cum pictores
optima sibi exempla proponant, cur non et in ge-
renda Repub. optime constitutæ urbis tum exem-
pla, tum leges usurparemus? Milesias credo aut
Sibariicas leges isti, ut sunt impuri, nobis ferent,
qui Romanas tantopere oderunt. M. Cicero, cum
de optimo ciuitatis statu disputat, non alias nisi
Romanas leges fert, easq; naturæ maximè omni-
um consentaneas esse censet: cui si quid credimus,
à natura discendunt, qui à Romanis legibus dis-
cubunt, in quo quàm multa ex Romanis le-
gibus emendata sunt? Quid fuit minus humanum,
quàm quod uetere Saxones, ne nepotibus ami-
so patre, auita hereditas ueniret? Corrupta lex
est in comitijs populorum Germaniæ, latumq;
ut deinceps Romanum ius ea parte Saxones se-
querentur. Et municipalia passim statuta, quoties
æquitas poscit, sunt enim ferè barbara, Romanis
legibus emendantur. Adeoq; magno consensu in
Romanum tanquam oraculum, nationes omnes
de æqui-

æquitate consulunt, sentiuntq; leges et placita
omnia ad hanc regulam exigi debere, et in hoc exte-
riori, ut in dijudicandis pensitandisq; omnibus,
que in publicis consilijs decernuntur, gnomonis
esse sit. Tam sanctam plurimarum gentium con-
suetudinem reprehendere, quid aliud est nisi insa-
nitas? Et meo iudicio sanè quàm multum interfue-
rit Reipub. ut maximè in foro apud nos non uer-
gentur Romanæ leges, in Bibliothecis eas adser-
uari, ut inde gerendæ Reipub. rationem æqui &
iniqui iustum discrimen peterent, quicumq; ad pu-
blicas muneris tractanda animum adiecerunt. Quid
enim furiosius est, quàm quod ferè euenit, accede-
re ad Rempub. nullis instructos literis, nulla præ-
dictis, neq; humanitatis, neq; æquitatis scientiæ
in scenam nemo prodit, nisi histrionicam probè
meditatus: nemo fidibus ludit, nisi Musicam te-
stat: Quamò magis oportet eos, qui Respub. ca-
pessunt, qui consilium, qui opem innocentibus pol-
licentur, honestis artibus dedolari antea, & in
schola bonarum rerum studio, grauioribus nego-
cijs preludere? Sunt enim hebetiores ferè discer-
endis rebus communibus, quorum iudicium nul-
la litera acuerunt, aut confirmarunt, & feri ma-
gis impotentioresq; quorum pectora mansuetior
disciplina non mollit. Belluam aliquam immani

Qui sint ad
Rempub. idonei.

Imperiti in Re-
publica belluæ.

P ij

seuitia

Ius Saxonum
ex Romanis le-
gibus emenda-
tum.

seuitia ex cauea in mediam multitudinem iures
emissam esse, non imperare hominem, sicubi in in
culci imperitiq; magistratus potestate Rempub.
esse uideris. Quare à doctissimis hominibus de re
gendis ciuitatibus, de iure, æquo ac bono multa
conscripta sunt, ut uim uirtutis & iustitiæ Prin
cipum oculis subijcerent. Extant Platonis politi
ci libri non pauci, extant eodem argumento &
Aristotelici, depinxit grāphicè Principem Xeno
phon, quem Scipio sic amasse fertur, ut nunquam
de manu poneret. Fateor de rebus humanis istos
benemeritos esse, & multa utiliter monuisse, di
gnosq; duco esse, qui in manibus, in sinu gestentur
ab omnibus, apud quos in precio uirtus est: uerum
nescio quo modo mihi adumbrasse magis, quàm
uiuis coloribus expressisse Respub. uidentur, dum
à communi consuetudine, et ciuilibus moribus lon
gius recedunt, & pro suo quisq; stomacho ciuita
tem sibi somniat. Plato, ut cetera omittam, mulie
res etiam militare iubet. Aristoteles dubitat, an
oppida moenibus cingēda sint. Ad hæc frigidis ar
guijs ferè immodicè delectantur. Socrates apud
Platonem ex iustitia ἀρετήν facit. Aristoteles
partim Geometricis proportionibus, partim in
Arithmeticis consistere iustitiam scribit. Laus in
genij petitur his parergis, ad rem non ita mul
tum

faciunt. Absolutam uerò ciuitatis effigiem
obseruare in his legibus, quæ non in scholis nata
sunt, sed in curia, in foro, ut bonis profugium, &
peritus, & aduersum improbos teli uice essent.
Proffundant Mimi, nisi proximè representent,
quos imitari instituere, ita & leges parum pro
lebas, à communi captu remotiores. Quare
huc mihi planè persuasi, utiliore esse Romana
legum cognitionem ijs qui Respub. gerunt,
quàm Philosophicarum in hoc genere disputatio
nem. Grauitèr, ciuilitèr, & humanitèr omnia
constituta sunt à legum autoribus, idq; res coge
bat. Erant enim ad ciuilem hominum consuetu
dinem leges accommodandæ, non aliter atq; phar
macum attemperari oportet ægri corporis natu
re ac uiribus.

Philosopho
rum Mimi.

Philosophi sibi in Scholis quædam liberè
permisere, quæ in gerendis rebus publicis non
sunt consultum sequi. Sunt quædam in Eu
ropa gentes, quæ non iudicant res ex Roma
nis legibus, sed uernaculis. Et tamen qui ibi
Respub. gesturi sunt, ferè Romanas leges apud
ceteros discunt, qui, ut accipio, interrogati,
quid, cum nostrarum legum non sit apud eos
quid, in eis cognoscendis tantum operæ ponant,
respondere solent: Animam se spiritumq; legum,

Quarundam
gentium leges
animam & spi
ritum sumunt
ex Romanis.

P iiij sic

Ad umbratæ
Respublicæ
Philosophorū.

Antiquitas
multa apud Iu-
risconsultos.

Quo in precio
habendæ leges
Romane.

fic enim loquuntur, excipere, hoc est, æquitatis
uim ac naturam hinc decerpere, ut de patrijs le-
gibus rectius iudicent. Laudo prudentissimam uo-
cem, qua significant omnia rectius perspexisse
summos illos uiros nostri iuris autores, & nemi-
nem satis instructum esse ad ciuitatem regendam,
qui non in his cognoscendis tyrocinium fecerit.
Quid quod in his Iureconsultorum literis bona
pars antiquitatis reliqua est? Veteres mores, ser-
monis Romani pleræq; figura, quas nisi hi expli-
carent, in alijs scriptoribus nonnunquam non ali-
ter atq; in luto hæreremus, nec intelligi optimo-
rum autorum pleriq; insignes loci possent. Quid
si historia, si aliæ ueterum literæ nobis, ut debent,
curæ sunt, cum his passim lucem adferant Iurecon-
sulti, uel à Grammaticis et Rhetoribus eorū com-
mentarios adseruari oporteret. Itaq; nisi simul
omnibus literis bellum indicemus, & plane in be-
luas degenerare iuuabit, non permittendum est, ut
situ ac senio Romane leges emoriantur. Quosdā
nobilium urbiū picture, quosdam marmora, quos-
dam statuæ delectat, eaq; summa cura conseruant.
Quæ malum, barbaries est, leges, plusquā an-
teum puerissime urbis monumentum, & Ger-
manam ἐκκόβει obliterare. Quidam clarorum
hominum sententijs unicè capiuntur, parietibus
inferis

scribunt, annulis insculpunt, illiniunt omnibus
litteris, si qua insigniter placuit. In his uolumi-
bus tot extant gnomæ, quot leges erutæ ex in-
mensis sapientiæ penetralibus, ex doctissimorum
Poetarum, Oratorum, & Philosophorum monu-
mentis, & recitant doctissimos rerum humanarū
omnium imperatores, & Iurisconsultos nostro-
rum tabularum dissimiliores, quā sunt Chio-
rum in talis Coi, sed instructi literis, usu Reipub.
domi forisq; gerendæ exercitati; uel tantorum
arum memoriæ hic honos debetur, ut tanquam
exemplas, eorum scripta conseruemus. Quod cum
summa cura maiores nostri præstiterint, æquius
est illorum nos exemplum imitari, quā ijs obse-
qui qui non modo legibus malè propitij sunt, sed
prorsus neq; ius, neq; bonum, atq; æquum sciunt,
melius peius, pro sit, obsit, nihil uident, nisi quod
libet.

Poscit hic locus, postquam sententiam de le-
gibus nostram exposuimus, aduersariorum calu-
mias refutare, quæ quia leuiusculæ, & penè ridi-
cule sunt, paucis à me perstringentur. Mutile, in-
quiunt, legum Rhapsodiæ sunt. Publicæ ea cala-
mitas est, quā insectari minime conuenit, mise-
rescere erat humanius. Optarent autem boni o-
mnes, si quid uotis proficitur, integra ueterum Iu-
recon-

Refutatio ad-
uersariorum.

1.
Mutilas esse
leges.

re cōsultorum uolumina extare. Verū cū hæc tantū fragmenta, fortuna nobis reliqua fecerit, impium fuerit, uelut ex naufragio receptis hostibus, uitam inuidere, præsertim non malis. Nam qui hæc consarcinarunt, integras tamē sententias nobis, et legum capita, quātum satis erat, tradiderunt. De singulis casibus anxie superstītioeq; cōstitūere nihil refert, satis est genera rerum, & cōmunes quasdam formulas, quemadmodum in alijs sit artibus concipere, quibus similia inter se facta metiamur, ne, si res in immensum crescat, nemo consequi possit. Deinde in legibus omnibus res cogit breuitatē adsectare, ut animis facilius insigere possint tanquam breuia ἀποφθέγματα. Sed organiantur aduersarij, obruta esse omnia et conspurcata sordidis interpretum commentarijs. Ego uerō Romanis legibus patrocinator, nō neotericis interpretibus: quorum, si prodesse uoluere, laudandus est conatus, & tamen quicquid istic uitij est, id uniuersum semel imputo inscitie humanitatis, & elegantium literarum: quibus qui non sunt perpoliti, hi nihilo ad tractandas grauiores disciplinas, mōis adpositi sunt, quā ad lyrā asinus. Primum enim cum Romano sermone conscriptæ sint leges, quomodo in eis uersabitur, qui lingue figuræ ac uim non tenet? Iam, etiam si Scythi-

cus

tu legum sermo esset, tamen pinguius iudicant, locut obscurius, et imprudentius, quacūq; de re docere instituunt, dant sine mente sonū, quotquot sciendi artes non attigere. Magna uis est in humaniorum literarum studio, quā animo rectius cernere, quā oratione depingere possumus. Et exempla superioris ætatis commonent, quid sapiant, quōtam mentis unciam reliquam habeant ij, qui ab istis artibus alieni sunt. Vides quā inepie traliderint suas artes Philosophi, quanto conatus, quantas nugæ docuerint. Nihilo saniores lueri reconsulti fuere, qui disputarunt de Lazaro, ualuerit ne testamentum, posteaquam is renixit, & hoc genus innumera. Solebat apud nos doctus quispian homo, istorum ineptias festiuo commendaridere. Non procul oppido quodam, aiebat, ad flumen pistrinum, ex quo cū non ita multo ante aquatum a sinu descendisset, cū in extrema ripa seu lutulenta, seu tenuior aqua flueret, quā ut os imbuiere posset, in proximam cymbam, fortē pergit, unde uberiorem iusti amnis aquam hauriret. Porro cum inscendisset nauiculam, impetu detorquet a ripa in medium flumen, quo cum esset excepta, secundis Ventis in scopulum defertur. Hic postquam impegit, facta est, & imperitus ille Nauclerus in undis

Disputatio de Lazaro.

Ridiculo perstringuntur inepti lueri reconsulti.

2.
Omnia esse cōmentarijs obruta.

audis perijt. Doluit molitori, ubi rem rescivit, iactura, & piscatorem in ius uocat, damnum dedisse accusat, quod eius nauigio iumentum auctum sit. Cōtra ille factam ab asino pauperiem, seq; damnum accepisse exclamat, quod nauigiū amiserit, in flumen ab asino impulsus. Vtrinq; acerrimè cōductitijs rabulis certatum est. Iudici causa uisa est intricatior, quàm ut liceret, nō consultis iuris professoribus, pronunciare. Defertur ad leguleios. His uerò negotium mirum factum est, dū pro se quisq; uindicare asinum cōtendit, disputationes uarias instruunt, rixatur de asino in scholis et cōciliabulis pertinacius, opinor, quàm Græcus ille de asini umbra, et haud scio, an nondum etiam de summa rei decreuerint. Obsecro non insanire tibi uideantur, si qui se in tā ridicula causa diu torqueant. Verum, mihi crede istorum disputationes stultiores sunt hac molitoris cōtentione. Quotus enim quisq; de communibus rebus ciuilitate, & ex communi sensu iudicat? Ingenuis in stultis formulariorum literis obbrutuerūt, hasq; in scholis & foro, nō aliter atq; suas epodas Magi non intellectas recensent. Nihil hic de Grammaticis & peritilibus erratis, de barbarie sermonis queror, quā præscriptione tumentur, iudicij inopiā accuso, quasi sit, ut nec ius nec fas in plerisq; causis cernant.

Aduer

Aduersus eam pestem dicendi, arrium studio mens præmuniēda est, perinde atq; aduersus Circes uenena, Vlyssē molyherba Mercurius præmuniit. Si quid iuris interpretes in scitia literarum peccarunt, uestrum est, uestrum inquam, honestissimam prouinciā repurgare, et explosis indoctis cōmentarijs à situ et squalore leges adserere, et germanitori restituere. Id humanius est, quàm leges ipsas neutiquā male meritas de nobis, obliterare. Sed audio etiam de professorum moribus nonnullos queri. Primum optarim hos cēsores in suis uitijs emendandis, nolo enim nunc quidquam acerbias dicere, tam esse acres, quàm sunt in reprehendis alienis oculati. Deinde cum sint in hoc ordine pleriq; boni uiri, iniquum est legibus imputare, si quid adferunt uitij professores. Iam ego ob hanc causam doctissimos et optimos quosq; cupio legibus discendis operā dare, ut extrusis ueteratoribus et sycophantibus illis, iudicia, forumq; redeāt aliquando in bonorū ac doctorum uirorū potestatem. Modo res iudicat indocti ferre, qui ne nihil sapiant, unū aliquem ex uulgaribus pragmaticis in cōsiliū adhibēt, in quibus ut quisq; est indoctissimus, ita est audacissimus & nequissimus. Huius uidet oculis, huius audiūt auribus reliqui omnes, quod hic somniarit, reliqui decernūt: Ait, aiunt;

Negat,

Artium studia
necessaria.

3.
Querela de
professoribus.

Audacia indo-
ctorum Legu-
lcorum.

Formularia.

Negat, negant. Capita sunt sine linguis, ius ipsi et uim equitatis ignorant. Leguleius ille naribus omnes tanquam bubulos trahit, in tanto iudicium ueterno, irrepunt in forum, & uanissimi rabule causas acturi, qui, quando is questus est uberius, ex litibus lites serunt, clientes deglubunt, Respub. depeculantur, indoctum iudicem nouis subinde technis ludificantur. Non possum adduci ut credam, Athenis unquam sycophantas, qui sic dicebantur, ullos nostris impudentiores, nequiores uel fuisse. Ausim et hæc uitia insectiæ elegantium literarum imputare, quarum qui sunt imperiti, nescio quibus artibus ad honestatem flecti possint, quando uim uirtutis, nullæ aliæ literæ perinde oculis nostris subiecere, atq; hæ, quæ humaniores rectissime uocantur.

Et cum ne leges quidem ipsas attingant isti, tantum ex uersutorum quorundam formulis sapiant, ne possunt quidem contagione pestilentissimarum literarum non infici.

Proinde cum nullâ meliore disciplina animi ad uirtutem assuefacti sint, nihil pudet in questu ius habere, uitare leges, detorquere malitiosis interpretationibus, in quam uolunt partem. Solonem refert Demosthenes, cum reum ageret quendam perniciosæ legis autorem, dixisse: Cum capitale

male sit numisma adulterare, morte multandos fecit etiam eos, qui leges uitiant: Propterea quod in priuatis commercijs ac contractibus numismate utimur, ita publicis commercijs, & negocijs leges esse numismatis uice. Recte Solon, atq; utinam eò redeat res, ut in nostris iudicijs petulantia, impudentiaq; rabularum coherceatur, mulctetur dolus. Id adeo fiet, ubi ad Rempub. boni iuri accedent, literis & cognitione iuris instructi, quibus isti imponere nec ausint, nec possunt. Itaq; Reipub. interest, ut optimi quique & uirtutis amanti ius perdiscant, ut si quando publicum munus tractandum est, recte gerendæ prouinciæ artes teneant. Videmus enim quos ludus Rebuspub. ubique Magistratus imperiti, & indocti reddant, quos, ut boni sint, necesse est mulctare, ut tamen ferè ita sit, ut detiores sint, quo sunt indoctiores.

Dixi de legibus, longius fortasse, quam feret tempus, sed omnino parcius, quam et res posset, et ego uolebam. Reliquum est, ut eos qui in legibus uersantur, adhorter, ut strenue pergant, nec medio cursu reuocari se indoctorum uocibus patiantur. Nā cum iudicia adprobet religio, nō modo nō impium, sed sanctum etiam officiū faciunt, qui rite de iure respondent, aut res iudicant.

Pleriq;

Cohortatio ad
studium iuris
prudentiæ.

Accusatur a
Solone pernicio-
sæ legis au-
tor.

Pleriq; posteaquam hanc induere persuasionem, uersari se in re prophana, et quam Deus nihil moretur, minore fide curaq; munus suū obeunt. Hos meminisse uolo, Deum et iuris auctore esse, et uindictam futurū. Libra et pondus, inquit Salomon, iudicia Dei sunt. Quare si quid iniquū statueris, non hominum tantum mores uiolari credas, sed

Iosaphat II.
Paralip. XIX.

Deum à quo iudicia constituta sunt, offendi sentias. Non hominis, ait optimus princeps Iosaphat, exerceris iudicium, sed Dei: adest spectator et arbiter consiliorum uestrorum Deus: Sit timor Domini uobiscum, accuratè rem gerite. Hoc uerò diuini spiritus oraculū, non illi tantum seculo, sed omnibus qui ubiq; ius dicunt, prodidit. Nulla sanctior in terris functio est, quàm *δικονομία* Ecclesiastica. Huic proxima est, ius dicere, quam si rectè gesseris, nemo Monachus, nemo Heremita superiorem est apud Deum loco. Prophanum munus est, sed quod nō minus religiose tractari oportet, quàm ad aram accedendum est sacrū facturis, imò hic uerè sacrū facis, cum publicæ tranquillitati ac paci operam nauas. Quò plaris autem hoc officij Deus facit, eò sunt execrabiliores, qui publicā in foro sycophanticā exercent, bonorū extortores, legum cōtortores, qui uel ob hanc causam ferendi non erant, quod à ciuitatibus horū flagitia Deum

non

Sycophantæ
non ferendi.

non raro abalienent, grauiter succensentem conprobratis iudicijs. Porro cum non dissideant cum uitate leges, et usu receptæ sint, nihil moremur, qui se in sectandis ciuilibus moribus ad uulgi uenditant. Nam sine publica calamitate receptas leges mutari non posse, et res docet, et sapientissimi quiq; monuerūt. *Extabat apud Locros* Locrensis lex, bene constituta ciuitate, ea de re lex, ut quisquis aduersus receptas leges rogationem ferret, is cum inserto in laqueum collo suaderet: quæ si uiolabatur ē Repu. esse, saluus euadebat auctor: stragulabatur autem constricto laqueo, ubi oratio dilectiuisset. Neq; dubium est, quin id ita constitutum sit, ne temerè inducerentur usu confirmate, probatq; maiorum iudicio leges. Et Athenis uoluptuosi erant, qui apud præfectos in omnibus *νομιόφύλακες* publicis cōcilijs, candidis fascijs coronati ad sideres Atheniæ uent, ut prohiberent, ne quid cōtra receptas leges ensium. Locerneretur: Deniq; ut quæq; ciuitas optimè cōstitutata fuit, ita minimè passa est leges antiquari. Proinde nos quoq; publicū ius diligēter tueamur, præferim cum Romæ natū sit, in principe orbis *curiarū* Rep. in prudentissimorū et doctissimorū hominū concilijs, quorū nō modò literæ nos æquū et iniquū discrimē docent, sed exempla etiā et res præclare gestæ, ad uirtutis studiū adhortantur.

Dixi.

Q

DE DI

DE DIGNITATE LEGVM

Oratio.

Utilis hono-
rifica legum o-
pinio.

Nihil in uita utilius est, quā inferere
atq; instillare animis bonā et hono-
rificam opinionem de legibus. Nec
ulla maior est uita ac morti pern-
icies, quā assuescere animos ad leges contemnē-
das aut cauillandas. Hæc sepe inculcari adole-
scentiæ cum sit utilissimum, rectè fieri iudico,
quod in his promotionum spectaculis sepe idem
argumentum de dignitate legum repetitur. Quid
et honestius est, quā prædicare et ordinare
dona Dei, et ad earum rerum intellectum et re-
uerentiam exuscitare imperitam adolescentiam,
quæ sunt in uita utilissimæ? Aut quarum rerum
commemoratione potius personare doctorum coe-
tus debent, quā his sermonibus, qui prosunt ad
ornandam gloriam Dei, et ad disciplinam iuuen-
tutis, præsertim cum indoctorum et malorum
cogressus abundant conuitijs legum? Ac mihi se-
pe in mentem uenit, hæc conuitia non tantum ex
quadam hominum iniusticia aut imprudentia ori-
ri, sed spargi à Diabolo, tanquam spicula ad sau-
ciendas rudes mentes, ut legum reuerentia extin-
guatur, et sequatur dissipatio disciplinæ, quæ et
religioni

religioni et tranquillitati communi noceat. Est
autem nostri loci atq; officij, reuellere illa spicu-
la, hoc est, falsas persuasiones ex animis hominū,
et cum oratione, tum exemplis illustrare atq; or-
are legum ac iuris dignitatem, ac retinere disci-
plinam quantum possumus. Cum igitur in hoc lo-
co alius uir clarissimus D. Doctor Hieronymus,
quem non solum propter beneficia, quæ in me pri-
uatim contulit plurima, sed etiam propter excel-
lentem uirtutem et doctrinam ueneror, et tan-
quam patrem colo, grauissimè nos adhortatus sit
omnes ad reuerentiam legum, deinde etiam audi-
tores nostros ad diligentiam in discendo. Ego hoc
tempore aliud argumentum, et si uicinum, su-
nam: Tractabo enim scholasticam disputationem
uicem studiosis, Quod Christianis non sit necessa-
rium uti legibus Mosaicis, sed quod liceat uti le-
gibus, quæ iuri nature consentaneæ sunt, etiam si
ab Ethnicis Magistratibus conditæ sunt. Deinde
ostendam, Romanum ius antecellere legibus alia-
rum Gentium, et uerè quandam Philosophiam es-
se. Scio enim ante aliquot annos, quendam Iudæi
ex ingenio præditum, contendisse hinc etiam publi-
ci, non licere Christianis Ethnicis iure uti, quia
Christianos oporteat uerbo dei gubernari. Postea
in publicis concionibus damnauit eius sectatores

Duo proponis
de quibus di-
sturus est.

Diabolus reue-
rentiam legum
exinguit.

Q ij poenam

pœnam usitatam furti, et pleraque alia instituta ciuiliu Imperij horum temporum. Porro hæc tribunitiæ legum abrogationes & iniuste sunt, et concutiant Respub. ut euentus in illo terribili motu uulgi, ante annos tredecim ostendit. Sunt et hodie in administratione ciuitatum non pauci, quorum conscientia superstitiosis opinionibus cruciatur, quia non recte instituta sunt de rerum politicarum usu. Nec hi errores nunc primum nascuntur, uetera Monachorum deliramenta sunt, quæ Diabolus nunc uelut sopitum ignem rursus exuscitat, ut solet easdem hæreses subinde renouare. Quare prodest iuuenes admonere, & ut de hac questione rectius iudicent, & ut in dogmatibus iudicandis ueræ Ecclesiæ sententias consulant. Ac primum diluam argumentum quod opponitur, Christianos gubernari debere uerbo Dei: quare contendunt, opus esse scriptura in iudicijs ciuilibus. Expedita & plana responsio est de corporali uita, ut de ciuibis, medicina, architectonica. Christianos etiam gubernari uerbo Dei, sed generali, quo finit usum harum rerum approbatum esse à Deo, imò hæc ipsas res Dei dona esse, condita ad usum nostrum. Ceterum ut Medicus seu Architectus nō sumunt præcepta suarum artium ex scripturis, ita nec Legis latorem de rebus politicis opus est, prætergeralem

I.
Christiani gubernandi uerbo Dei,

ualem regulam, sumere ipsam artem ex scriptura. Nā Euangelium cum proprie cōcionetur de æterna & spiritali uita, non mutat, non labefacit cecumiam, aut politicam uitam, quæ collata ad interioris cordis motus, persimilis est domui: Vt enim domus est singulari arte extructa, apte contigua his omnibus partibus, ac tegit hospitem aduersus impetuum iniurias, interea tamen hospitis animus non intra hos parietes cohercetur, sed tacite de Dei uoluntate & de æternitate cogitans, præcul tanquam in cœlum subleuat: considerat enim omnium ætatum mutationes, religionum ortus ac discrimina, Imperiorum uices, tristes casus, quibus hæc humana natura obnoxia est, et c. regio ne beneficia Christi: Denique & de hac ipsa domo cogitans, miratur opificium, & agnoscit etiā corporali uitæ præsidia diuinitus donata esse. Ita uerba politica ceu domus quædam est, mira arte diuinitus fabricata, legibus Magistratuum, ordine, contrariis iudicijs, disciplina, præsidij armata penis, &c. His septi ac uallati muris, tamen Deum agnoscere possumus, ac statuere, hanc ipsam politiam, quæ hæc uita defenditur, esse uelut donum diuinitus nobis conditam: nec interest uitæ spiritali ac æternæ, utrum hæc domus, id est, politia sit à Moise, an ab alijs Legumlatoribus, ut ita

Q. iij. dicam,

Politia ceu domus artificiosa

Primum testi-
monium.

dicam, fabricata, modò ut sit consentanea iuri-
tutæ. Id primum hoc argumento confirmo: Apo-
stoli in Actis capite 15. pronunciant perspicue, nō
esse onerandas Gentes lege Moysi: Imò Petrus sa-
uere obiurgat diuersum sentientes, ac inquit, eos
tentare deum, quo durius nihil dici poterat. Nam
tentare Deum, est illudere ei, ordinando aliquid
prætextu diuinæ autoritatis. Quare Petrus eos,
qui Ecclesiam ad legem Moysi adigebant, nō leui-
ter peccare ostendit. Quia enim falso prætexunt
diuinam auctoritatem, horribiliter illudunt Deo.
Ac loquitur Petrus pariter de ceremonijs, & de
politicis legibus, sicut disputatio integra testa-
tur, ubi allegat testimonium spiritus sancti, quod
Gentes prorsus alienas à politia Moysi Deus uo-
cauit, & tandem disertè iubent nihil imponi Gen-
tibus, præter ea, quæ in illo decreto continentur.
& allegant Apostoli scripturam, Gentes salus fi-
re. Propriè autem nuncupantur gentes, quæ non
habent politiam Moysi: Quare non necesse fuit
Gentibus legem Moysi imponi. Adde & aliud te-
stimoniū: Ad Ebreos scriptum est, Legem Moysi
institutam esse usq; ad tempus aduentus Christi:
Ergo politia illa post id tempus non est necessa-
ria. Discernit & Christus suum regnum à corpo-
rali, cum ait: Regnum meum non est de hoc mun-
do,

Imò ut milites Christum spinis coronant &
cristifigunt, & in purpura traducunt, Sic illi Chri-
stum per contumeliam coronant, qui falso præte-
xa autoritatis ipsius, dilacerant & euertunt po-
litias, & nouam constituere conantur. Qui eo-
rum peccant, quòd obscurant & obruunt spiri-
tualia beneficia & fidei exercitia, cum homini-
bus offundunt hanc speciem, quòd Christus nihil
nisi illa ciuilia officia Moysi requirat. Ne tene-
bra prorsus delent Euangelium. Postremò man-
dat Euangelium, ut Magistratibus ethnicis ob-
temperemus: Quare necesse est legibus eorum o-
bedire: Nam lex est uox ipsa Magistratus. Nec
aliud est obedire Magistratui, nisi eius legibus et
decretis obtemperare. Possem alia multa argumē-
ta addere, sed cum hæc perspicua et firma sint, nō
alia multa, præsertim cum sacræ literæ etiam
exempla multa proponat piorum extra politiam
Mosaicam. Vt enim non dicam de Patribus ante
legem, postea etiam multi pij fuerunt inter gentes,
& quidem gubernatores magnorum regnorum,
Naman, Nabugdonosor, Darius, Cyrus. Nec
Danieli apud Persas licuit hereditates diuidere
Iudeorum legibus: quot Rom. Centuriones ac mi-
lites in historia Euangelica laudantur? Quare ni-
hil dubitemus placere Deo, etiā ceteras politias,

Tertium.

Exemplar.

Q. iij si tan-

Gentes qui uo-
centur.

Alterum testi-
monium.

si tantum, ut dixi, non pugnent cum iure nature, quod est, ut Paulus inquit: Ius Dei diuinitus inscriptum humanis mentibus, ut à Deo haberent regulam, quæ leges gubernaret, & diiudicaret. Postquam igitur ostendimus placere Deo etiam ceteras politias, bonæ mentes hoc diligenter considerent, illas quoque esse Dei opificium seu fabricationem, ut ita dicam. Nam & Daniel expresse ait Deum constituere regna, & Paulus inquit Imperia esse ordinationes Dei. Magnum igitur scelus est, legum uiolatione, quasi telam diuinitus textam dilacerare, id quod Diabolus miris modis conatur. Quid enim pulchrius, quid amabilius esset imperijs, si harmonia societatis humane non interturbaretur? Si principes ueram religionem propagari curarent, ac defenderet, si mores ciuium diligenter regerent, si controuersias cognoscerent, & bonos tuerentur, ac prouerent, improbos uero cohercerent, ac punirent? Si ciues essent concordēs & modestè parerent, si ecclesiæ essent tranquille & rectè gubernarentur, si in scholis artes utiles traderentur, & disciplina sæuere retineretur? An non talis status esset illa aurea ætas, quam Poëtæ describunt? Hic ordo est imperiorum diuinitus institutus, & quem Deus conseruat, quatenus bona manent. Sed diabolus rabiose hunc cho-

Harmonia imperiorum.

Aurea ætas.

rum interturbat, incitat Tyrannos, ut tanquam gigantes illaturi bellum cælo, abolere religionem conentur, ut iniustis cædibus grassentur in ciues, polluant flagitiosis libidinibus uniuersam rem naturam, licentiam scelerum confirmant, deiciunt honesta studia, dilacerent Ecclesias. Talis factus Romæ fuit, Neronis & similium Tyrannorum tempore. Sic Diabolus corrumpebat harmoniam diuinæ ordinationis, & tamen interea Deus non patiebatur eam prorsus deleri, ac paulò post eam restituere extincto Tyranno. Ut autem Tyrannus ille erat Diaboli organum, dissipantis diuinam ordinationem, sic sciant omnes legum contemptores, se Diaboli organa esse, & daturos Deo poenas, sicut toties Deus minatur & testatur exempla omnium ætatum. Cernit Deus omnium index, & uel Magistratum sententijs præbet puniendos improbos, uel ipse alijs horrendis poenis eos excruciat. Non Magistratus cohercere Clodium poterant, Milo tandem cohercuit: Non Antonium leges, non Senatus authoritas, non fœdera sanctissima retinere potuerant, quò minus bella ciuilia moueret: Itaque Tyrannus tandem non impetrata uita à uictore, cum miser uidisset reginam Cleopatram sibi mortem consciscientem, ingenti dolore, & ipse sese iugulat. Non hæc casu fieri,

Pœnæ istius conturbatæ harmoniæ. Nero.

Q V fieri,

fieri, Adolescentes, existimamus, sed ordinatione Dei, qui sic ulciscitur hominum furorem, quileges contemnunt, & harmoniam societatis humane ab ipso institutam conturbant. Quare nō tantum ex historijs exempla quærenda sunt, sed præsens uita suppeditat innumera. Quare uereri leges, et amare tueri; disciplinam discamus, & sciamus eos, qui non obtemperant, non tantum cum hominibus, sed cum Deo pugnare, & concutere, quasi domum diuinitus fabricatam, hanc politā qua cōtinemur. Sed dicam nunc de altera parte, uidelicet, de Romano iure, quare id potissimum amplexa sit Respublica. Iudaicæ leges nō nisi illi nationi conditæ sunt, nec possunt conuenire pluribus gentibus. A signant enim certas sedes certis familijs, & has uetant mutari: Hoc non potest nisi in angusto loco obtineri. Spartanæ leges nondiuidunt agros, sed iubent communiter coli, & postea fructus diuidi: Ne hoc quidem nisi inter paucos obtineri potest. Habent & alia uitiosa instituta de connubijs. Atticæ leges, propius ad Romanam formam accedunt, sed Romanæ plus grauitatis habent in plerisque delictis puniendis: melius etiam describunt iura testamentorum, discernunt hereditates, fidei commissæ legatæ: Denique uberior est doctrina Romanis. Sæpe enim miror insolenti

am

in quorundam, qui existimant iusta & æqua, sine arte & sine doctrina perspici naturali quodam sensu, sicut apes architectonicam norunt sine doctrina, sed hi tota uia errant. Etenim ut in alijs artibus initia quædam monstrat natura, ut in mensuris admirandis, deinde arte doctrina proficit: ita in hac iuris & morum gubernatione iniuria à Natura esse fateor. Neceffe est enim esse certa principia, sed ex his fontibus duci regulæ sine doctrina non possunt. Quoties affinitas decipit homines? Ut hoc tempore, quā turpiter prætextitur interesse, immanibus usuris, interdum falso prætextu societatis, interdum simulatis emptionibus uoragines usurarum teguntur. Hæc apprehendi & emendari sine eruditione, doctrina, non possunt. Quæ tenebræ essent iudiciorum, quæ confusio, si non essent arte tradita discrimina actionum? Quis sine doctrina uideret, cur à rei uindicatione publicanum distinguere oporteat? & hoc genus alia multa? Res igitur cognosci sateri, necessariam esse artem & eruditionem doctrinam, ad dijudicanda iusta & æqua, cumque præcipuam esse partem morales Philosophiæ. Nihil est indignius homine docto, quā a ratæ sue laudem augere aliarum artium uituperatione: sunt enim omnes excellentia Dei dona, quare

Iusta & æqua
sine doctrina
non perspicit

Altera pars de
iure Romano,
quod plus gra-
uitatis habet
exters.

quare omnes uenerari & amare debemus. Sed cum sit admirabile opus Dei in animis hominum, nosse numeros & ordinem, unde existunt multe artes, Arithmetica & Dialectica, cur non etiam admiramur illas noticias, quæ discernunt iusta & iniusta, ac pariunt doctrinam iuris? Hæ noticias sunt quædam imago Dei, et magis regunt uitam, quam aliæ noticias seu ideæ artium. Ex hac admiranda luce & Dei imagine, orta doctrina Iureconsultorum, non minus est ars, quam ceteræ disciplinæ. Itaq; cum sit arte aliqua opus, ad intelligenda & discernenda iusta & iniusta, quos alios artifices, nisi doctissimos, peritissimos homines, qui in sapientissimis consilijs summi imperij hoc disputauerunt, sequeremur? Rectè igitur Romano iure utimur. Quantum fuerit studium doctrinæ inde usq; ab Augusto ad Iustinianum, multa sunt perspicua signa, sed cetera omittam: Augustus cum quidem excelleret ciuili sapientia in questionibus iuris, quam multa de Trebatij, Tuberonis, Labeonis, & Capitonis sententijs constituit? Labeoni etiam liberè aduersanti sepe cessit. Sed, ut sunt morosi interdum etiam leni & moderati Principes, Augustus & si non lesit Labeonem, tamen offendi se eius libertate significauit, eoq; Capitoni minori natu consulatum dedit. Re-

tinue-

tinuerunt Augusti morem, & post eum Principes, nec sine Iureconsultis ultra decreta in ciuilibus questionibus faciebant. Nerua & Cassius abserunt Tyberio, Cassius Vespasiano, Traiano et Adriano Celsus, & pleriq; alij. Neq; tamen in consilium admissi sunt ulli, nisi iudicio Senatus Romani essent Principibus commendati. Postea Antonini Pius & Marcus multò etiam frequentius consilium Iureconsultorum habuerunt. Alexander Seuerus, cuius plurimæ extant in codice leges, nullum Decretum, nisi uiginti Iurisconsultis adhibitis, addidit. Hunc morem cum cogito, non possum non reprehendere negligentiam & barbariem nostræ ætatis, qua tam multi summi Reges & Principes respondent, aut sine doctis uiris, aut certè sine frequentia & disputatione doctorum. Ideò absurda multa et disidentia adiunguntur, quæ existimationi principum non leuiter officiunt. Cum igitur illi clarissimi uiri artem effecerint, et omnia exquisitè complexi sint, quæ ad tuendam societatem humanam pertinent personarum gradus, rerum diuisiones, acquirendi modos, contractus, successiones, hereditates, obligationes, actiones, pœnas delictorum: conuenit agere gratias Deo, quod tale ius imperio reddiderit. Neq; enim sine Dei consilio accidit, quod

CUR

Studia doctrinarum apud principes inde ab Augusti temporibus.

cum post inclinationem Romani imperij etiam amissus esset usus harum legum, & successissent barbarici ritus iudiciorum, tamen annis post Iulianum quingentis, reuocatae sunt in forum, & in scholas Romanae leges. Haec restitutio multos mores barbaricos correxit, non modò in iudicijs, sed etiam in reliqua uita. Profuit etiam studijs: quare hoc tantum bonum propter communem utilitatem tot gentium tueamur. Nam scriptum ius est firmum praesidium aduersus tyrannidem, & quò eruditius est, eò plus continet aequitatis. Hoc muro septa est libertas populi aduersus potentum cupiditates. Si tolleretur hoc ius, quae sequutura esset Tyrannis, cum pro legibus essent potentum adfectus? Facile est enim fingere praetextus, et specie aliqua affectum tegere. Rectè inquit Cicero: Vbi discessum est à iure, omnia sunt incerta. Multò maior esset incertitudo, si prorsus nullum extaret ius scriptum. Natura autem ita fert, ut incertitudo illa ac Tyrannides rursus praeberent occasionem noui iuris scribendi: quod si fieret, scriberentur agrestia, et inerudita, ut nunc fit in aliquibus locis, & dissimilia in singulis oppidis. Nunc non modò aequitas nostri iuris prodest ad tranquillitatem, sed illud etiam conducit, quod multae gentes iuris similitudi-

ne

ne cõsociantur. Quare hoc ius, quod à sapientissimis uiris in Repub. praestantissima scriptum est, quod magno consilio summorum uiro- rum restitutum est, quod est aequissimum et maxime consentaneum rationi, quod munit nos aduersus Tyrannem, quod prodest ad bonos mores, retineamus, & omni studio propugnemus. Tanta est enim aequitas, ut etiam si in forum et curiam non esset receptum, tamen in scholis legi oporteret, ad discendam naturam iusticiae & aequitatis. Nusquam enim extat perfectior et illustrior imago iustitiae, quam in his legibus. Quare etiam à Deo optare uideamus, ut hanc doctrinam ad Reipub. tranquillitatem conseruet.

Dixi.

ORATIO IN PROMOTIONE
causae Iurisconsulti, habita à Doctore Sebaldo Munstero, Res non iudicandas secundum arbitrium Iudicis, sed secundum scriptum ius

Anno 1532.

Cum ante paucos dies uir clarissimus Doctor Hieronymus, Praceptor noster optime meritus, & de magnitudine Professionis nostrae sapientissime dixerit,

rit, & grauiſſima oratione negligentiam diſcen-
tium caſtigauerit, ſpero uos propter authorita-
tem uiri ſummi libenter meminiffe eiꝱ orationis,
eaq; ita affici, ut genus ipſum doctrine ſua ma-
gnitudine metientes, ſtatuatꝱ uobis et ſolidam e-
ruditionem expetendam, & ad eam conſequen-
dam, ſtudium acerrimum conferendum eſſe. Ne
quidem ipſum ualde mouit, et curam mihi ſollici-
tudinemq; maiorem, accedenti ad forum et Rem-
pub. circumdedit. Itaque de hiꝱ ipſiꝱ rebus nihil
arbitrabar à me dicendum eſſe. Nam neq; auto-
ritatē maiorem ad uos adhortandos aſſerre quiſ
quam poteſt, quā ille aſſert, propter ſummam
doctrinam, et maximum rerum uſum. Neque ui-
deo quid dici grauiꝱ in ea cauſa poſſit. Quoniam
autem hæc ſcena me quoq; dicere aliquid cogit.
peto à uobis, quia in hunc locum aſcendi non pri-
uato conſilio, ſed autoritate ampliſſimi ordinis
noſtri, ut me pro ueſtra erga hunc ordinem bene-
uolentia dicentem benignē audiatiꝱ. Inſtitui au-
tem diſputare de quadam uulgi perſuaſione homi-
num ſiue imperitorum ſiue inuidorum, qui ius
ſcriptum ex foro & iudicijs eiꝱci uolunt, & iu-
dicari res ſine certis legibus arbitrio eorum, qui
iudicia exercent. Nam hac opinione reſutata, ſa-
cile intelligi poteſt, hoc doctrine genus, in quo

uerſa

uerſamur, Reipub. neceſſarium eſſe. Nonnulli e-
gre ferūt, ſibi in iudicijs nihil loqui licere, niſi di-
ſta à Iure conſultis: Et quia pudet uelut mutas
perſonas aſſidere in iudicijs, non de publica utili-
tate, ſed de ſua exiſtimatione dimicant, iubent au-
ferri hoc ſcriptum ius, ut ipſi quoque ſapere ali-
quid putentur. Et adplaudunt hiꝱ indocti atq; im-
periti multi, ſed reclamant exempla tot Rerum-
publicarum et ſapientiſſimorum uirorum, qui le-
ges ſcripſerunt, & uſu compererunt, non poſſe
ueneri tranquillitatem Rerumpublicarum ſine
ſcripto iure. Atq; ego interdum de hiꝱ rebus cogi-
tans, conferre ſoleo Medicinam, & hanc ſcien-
tiam rerum iudicandarum. Planē ridicula reſeſ-
ſet, ſi quis literas omnes & doctrinam, quæ Me-
dicinam continet, aboleri uellet, & ex quadam
communi prudentia potius conſuli ægrotis. Obſe-
ro quale futurum eſſet hoc medendi genus, ſine
doctrina, ſine experientia, ſine obſeruatione ul-
la. Profeſſorē nihil aliud niſi carnificina eſſet. Ita
iudicia in domeſticū latrocinium conuerterentur,
ſi ſine legibus pronunciare liceret, quidquid aut
ſalto, aut imperito, aut irato iudici in mentē ue-
niret. Et ut maximē iudicia prudentes & boni
merent, infinitæ inter hos diſſenſiones oriren-
tur. Multa enim incidunt ubi aliud alijs uidetur, » »

R

Et qui » »

Ius ſcriptum
Reipub. neceſſa-
rium ad tran-
quillitatem re-
tinendam.

Medicina,

Et qui uelit ingenio cedere rarus erit. Deinde ut maximè conueniat inter hos, qui pronunciant, quomodo poterit persuaderi contentiosis litigatoribus, rectissimum esse quod illi pronunciant, nisi scriptum ius extet, quod cum sit commune sœdus ciuitatis, ut ille ait, litigatori non licet eius auctoritatem detrectare. Nam his legibus quasi pactus est cum Magistratu, cumq; tota Rep. ne quid moueat contra eas. Itaq; scriptæ leges muniunt iudicium auctoritatem aduersus improbos, & contentiosos litigatores. Neq; ego ignoro quæ contradicantur, semper enim facillimum est præsentem Rerum statum reprehendere. Sed quid futurum esset, sublatis legibus? si eius status incommoda uidere possemus, præsentem formam magnopere nobis defendendam esse statueremus. Exemplum uideamus. Etenim non ferenda arrogantia est, de re omnium maxima dissentire à sapientissimis uiris, qui maximas Respub. constituerunt. Nullum certum ius habebant Athenæ, itaq; ex iudiciorum confusione maximæ seditiones extiterunt. Nec poterat restitui ciuitatis tranquillitas, nisi certe leges essent, quibus propositis, nemo possit fidem iudicum in dubium uocare. Idem Romæ accidit: Et quidem populus Romanus Græcas leges describit, ut optimæ atq; humanissimæ eligi possent, currenit.

Muniunt iudicium auctoritatem scriptæ leges.

uit. Quid, quod ita Deus ipse iudicauit, qui Rempublicam Ebrææ gentis constitueret, cer-
tes leges tulit, et ex scripto iudicari iussit. Quamquam si rectè æstimare uolumus, non hæc tantum Ebraica leges diuinitus traditæ sunt, sed sententiam est uerè diuinitus Respublicas etiam apud gentes constitutas & gubernatas esse, sicut Paulus testatur, omnes Respublicas, omnia imperia, à Deo ordinata esse. Quare Deus non solum iudiciorum legum, sed etiam harum nostrarum auctor est, quas sapientissimæ nationes, & optimè constitutæ ciuitates tenuerunt. Extat hæc discussio & apud Aristotelem, Vtrum satius sit res ex scripto iure iudicare, an ex arbitrio iudicum: sed Aristoteles longè præfert ius scriptum: Et quidem ita dicit: Qui legem præscit, Deum et leges uult præesse, sed qui hominem præscit, addit et beluam, uidelicet cupiditatem & iracundiam, quæ sunt beluina, & peruertunt animos etiam in uia optimis. At lex est mens sine cupiditate. Sed quid isti Centauri iudicium Aristotelis morantur, qui neq; maximorum uirorum, qui Respub. constituerunt, neq; sapientissimarum ciuitatum, deniq; neq; dei iudicio mouentur? Scilicet plus uident homines ebrij, stulti, imperiti, quam Solō, quam Senatus Atheniensis ac Romanus, quam
R. ij Moses

Ebrææ gentis leges.

Aristotelis et grecia sententia de iure scripto.

Moses, deniq; quam Deus ipse conditor Rerum publicarum & legum autor. Sed quid in re manifesta opus est longa disputatione? Hæc dixi tantum ad præmunendos adolescentes, ne perniciosissimis illis opinionibus indoctorum adsentiantur. Demosthenes in quadam grauisima causa, dicit legem fuisse apud Locros, ut si quis suafurus esset novam legem, proponeret suam sententiam universæ civitati, collo inserto in laqueum, ut si res displicuisset, statim strangularetur, sin autem placuisset nova lex, dimittebatur autor incolumis, exempto collo ex laqueo. Et quia nemo facile iudiciū universæ civitatis subire ausus est, annis amplius ducentis, nulla nova lex lata est. Hæc Demosthenes recitat, ut doceat in bene cōstitutā Repub. præcipuè hoc cauere, ne temerè leges mutantur. Proinde sciatis vobis, adolescētes, nullo modo cū ineptis illis sentiendum esse, qui ius scriptum, & hanc doctrinam quam profitemur, ex foro explosi uolūt. Quin ita cogitate, inter cætera honesta officia hoc quoq; requiri, ut de iure ac legibus reuerēter sentiatis. Vos uerò scholastici iuris, memineritis hanc doctrinā nō solum ad hoc tradi, ut causi dicos efficiat callidiores, sed multo magis, ut viros iustos ac bonos efficiat. Hoc putetis in hac doctrina præcipi, quod est apud præstantissimū Poetā.

Discite

Loerensium
lex.

Vergilius.

Discite iustitiam moniti, & non spernere diuos. Habitis igitur operam, ut cum ipsa doctrina iustitiæ & omnium uirtutum coniungatis. Quod quidem facietis, si ad perfectam doctrinam aspiratis. Nemo enim perfectam doctrinam consequi potest, nisi dignitatem & magnitudinem rerum intelligat. Id autem fieri nō potest, nisi uim uirtutis intelligat. Et cū perfectam doctrinā expetitis, ordo etiam adhibendus erit, & sumenda ex alijs artibus instrumenta necessaria ad hanc professionem. Quare si quis est qui contemptis omnibus literis, irruit ad ius, is sciat se ipsi doctrinæ iuris iniuriam facere, quæ neq; uult contemni alias bonas artes, neq; percipi sine magna scientia multarū aliarum artium potest, Dixi.

ORATIO PVBLICE HABITA

Valtenberge in promotione Doctoris iuris, de Scripto iure, & dignitate uerborum interpretum iuris.

Taliter institutum est, ut in quadam frequentia omnium ordinum, & totius scholastici cœtus decernantur gradus, & doctrinæ testimonia.

R iij Pri

Primum ut publica suffragiorum nostrorum renuntiatio plus autoritatis haberet: Deinde ut in hac frequentia, iuuentus de studiorum dignitate atq; utilitate admoneatur. Itaq; alij summa cum grauitate hic sæpe de legum dignitate, & de hoc toto genere doctrinæ dixerūt, ac ostenderunt hæc nostra studia præcipuè ad Rempub. pertinere, securamq; ingentem cōfusionem ac barbariem uitæ hominū, si hæc eruditior doctrina iureconsultorum deleteretur. Nec uerò quicquam honestius est, & omnibus bonis uiris, ac præcipuè nostro ordine dignius, quàm propugnare leges aduersus fu-
rorem uel populi, uel Tyrannorum. Nullæ uictoriae, nulli triumphiplus ueræ laudis merentur, quàm hæc defensio, propugnatioq; iuris et doctrinæ, quæ est Reipub. necessaria. Quamquam autem hæc causa summis eloquentiæ uiribus ornanda erat, tamen omnium laudanda est uoluntas, qui ei amsi nō possunt parem eloquentiam tantæ causæ adferre, mediocriter declarant suum studiū & iudiciū. Alij plus adferunt uel autoritatis uel facultatis, sed tamē quia mihi nunc hæ partes dicendi à uiro clarissimo Decano collegij nostri, domino Doctore Hieronymo, præceptore nostro summa obseruatiā, fideq; colendo, mādatur sunt, æquū est, uos quoq; propter autoritatem Collegij, me bona

Iuris & doctrinæ propugnatio illustris.

hinc cum uenia audire, etiamsi non possum pro dignitate hanc nostram doctrinam ornare. Suetonius scribit Caligulam, qui uerius fuit immanis quædā belua quàm Imperator, si uixisset, aboliturum fuisse omnia scripta iureconsultorum. Sunt autem non pauci hoc tempore, qui simili iter oderunt ius scriptum, sed præcipuè tamen iureconsultorum doctrinam, ac mallent res iudicari arbitrij potentum, non scripto iure, quemadmodum hodie dicuntur Scythæ, aut aliæ barbaræ nationes regere suas ciuitates, et iudicia exercere si nō scripto iure. Horū errorē breuiter refutabo.

Quæ sunt autem causæ quare potentes oderunt ius scriptum? Prior est, quia nolunt legum uinculis coerceri, nolunt suas cupiditates frenari autoritate certi iuris, sed expetunt Tyrannicam licentiam, & faciendi & decernendi quicquid libet. Altera causa est, quod nonnulli fremunt, se suis iureconsultis in Repub. tanquam mutas personas esse, quod uelut in aliena tutela esse, et ad alienum præscriptum decernere cogantur. Hanc seruitutem, ut ipsis esse uideatur, ægrè ferunt, præsertim si qui sunt ferocioribus ingenijs præditi. Nam ut natura alij temperantiores, facilius patiuntur iustas leges, alij intemperantes minus eis sunt morigerati in genere sit: alia naturæ magis cōtumaces

Caligulæ odiū aduersus scripta iuris consultorum.

Causæ tantæ odii.

I.

II.

R iiij sunt

sunt, & minus patientes freni. Hi sunt odij fontes quos dixi: Quod cum sit iniustum, & noceat Rei publicæ, repugnare bonos & prudentes omni studio decet, ne abolita doctrina Iureconsultorum, infinita tyrannis ac barbaries sequatur.

Vetus est autem disputatio, utrum magis expediat, regi ciuitates arbitrijs gubernatorum, an scripto iure: sed cum oporteat ius esse certum, uoluntates autem gubernatorum sint incertæ, sepe etiam prauæ, necesse est extare certam regulam, quæ dominetur in iudicijs & gubernatione. Ideo præstantissime Respub. etiam si primum tantum consilijs Principum administratæ sint, tamen postea scriptum ius expetiuerunt, id est, Attica & Romana, ut certi iuris autoritate tuta esset libertas. Quam pauci sint boni Principes, dictum Claudij cuiusdam indicat, qui ait: Omnium bonorum Principum imagines in uno annulo sculpi posse. Deinde & boni faciliè deprauantur inter tot corruptelas. Nec de nihilo est, quod ille in Tragœdia ait: Vt nemo doceat fraudes, & sceleris uias, regnum docebit. Sape uerò optimis & uigilantibus, tamen falsa recti species imponit. Ideo cōsensus prudentum testatur, melius esse uti scripto iure: Atq; ita pronunciat Aristoteles, cuius uerba tanquā oraculum inculcari, præsertim nostra

Scripto iure ciuitates regenda.

Rari boni Principes.

nostræ ætatis hominibus oportuit, sic enim ait: Qui legem uult dominari, uult præesse Deum & leges: qui autem hominis arbitrio uult regi ciuitatem, seuissimam beluā addit. Nam cupiditates & ira gubernatores deprauant, etiam si fuerint optimi uiri, quare lex est mens sine cupiditate. Nec disputabo de re manifesta prolixius, nemo enim sanus non uidet melius esse uti certo iure, quantum fieri potest, quā incerto.

Quonquam autem illi, qui nostræ doctrinæ iniqui sunt, non prædicant se hoc uelle, ut nullæ extant scriptæ leges, sed illas longas doctorum disputationes & molem commentariorum improbare se dicunt. Scio hac in re multos errare, etiā ex Scholasticis, qui imaginantur iuris scripti possessionem, sine disputatione interpretum retineri posse, sed longè falluntur. Tollere doctrinam, est in uniuersum abolere ius scriptum: nec enim leges sine illis lumen habere possunt, neq; natura patitur, ut ullum usquam ius extet sine disputationibus, sicut grauissime dictum est à Pomponio in digestis, legibus latis natura licet euenire, ut interpretatio desideret prudentium auctoritatem, & necessariam disputationem. Hæc sententia, cum sit uerissima, gratia potius habenda est peritis, qui illustrauerunt leges suis lucubrationi-

Interpretes adferunt lumen legibus.

R V bus

bus, quàm reprehendenda industria. Semper omnibus seculis, in ciuitatibus bene moratis, disputationes de legibus extiterunt: scribuntur enim leges de moribus & hominum actionibus, quibus nihil est flexibilius & magis uarium. Nō proponuntur, ut in Geometria, sententiæ de mensura aliqua immutabili figurarum, & tamen opus est regula & arte, quæ negotia ad fontes reuocet, ut id, quod naturæ propius est decessatur. Videtis in Theologicis præceptis, tametsi pauca & tantum uniuersalia sint, tamen adhibendam esse explicationem. Nam dicta de facultatum desertione, de non iudicando, quantum parent absurditatis, si non accederet erudita interpretatio?

Quantò magis opus est interpretatione in hac uarietate forensium sententiarum, quæ colligunt multa particularia: Fuerunt igitur statim initio post natas leges, qui adderēt interpretationes: & Athenis à certis Magistratibus interpretatio petebatur. Laudanda est igitur prudentia summorum uirorum, qui postquam Imperatoris Lotharij tempore rursus ex bibliothecis prolatae sunt humanæ leges, & in forum, ac curiam reuocatae, statim addere commentarios coeperunt. Vt autē singulari beneficio Dei arbitror tunc restitutum

Theologicæ explicationes.

Lotharius.

tam esse ius Romanum, ita non potuit fieri, nisi conuictus, ut simul tot præclara ingenia exorirentur, quæ operam cōtulerunt, ad illam ueterem doctrinā illustrandam. Qua in re si quis cōgitat quanta fuerit difficultas initio, non poterit nō uisuperare stultitiam, atq; ingratitudinem eorum, qui hos Herculanos labores, nō magni pendunt. Vetus consuetudo fori ac iudiciorū Romanorum fuerat antiquata, erant ignotæ historiæ ueteres, quæ et ipse lumē saepe afferunt legibus, lingua uetus corrupta erat. In his tantis impedimentis, tamen ingenti animo Irnerius, & deinde alij coeperunt conferre textus, quærere sententiam ex ipsis legibus, ideam totius ueteris Reipub. animo infor-
mare, & quasi imaginem quandam imperij restituere: ita cepit lingua uetus fieri notior.

Magna gloria est Solonis, et aliorum, qui ciuitatibus leges scripserunt, & Respub. sapientes conseruerunt, nec dubiū est eiusmodi opus inter humana omnium longè difficillimum & utilissimū diuinitus regi. Sed nō minor gloria debetur meo iudicio Irnerio, & ceteris, qui illius gloriosi laboris socij fuerunt. Necesse est enim scriptores illos, nō solum ingenijs, sed etiam usu & peritia administrands Reipub. excelluisse: Nec sine acerrimo studio ars integra comprehendere animis potuit.

Multa

Irnerius.

Multa monebat illos peritos viros usus, quem habuerant in administratione: Nam Irnerius longo tempore fere totam Italiam rexit. Sed tamen usus sine diligentia, sine studio, non sufficiebat. Tanto labore patefactas & illustratas leges rursus obruent æternis tenebris, isti qui interpretes aboleri uolunt.

Vsitata querela est non intelligere homines præsentia bona, ita est profecto. Si deessent veterum commentarii, quis nunc intelligere artem posset?

Quare cum sit opus scripto iure, & conseruari hæc Romanas leges omnes prudentes optent, necesse est etiam his interpretes adhibere, ac sequi tanquam artifices & monstratores viæ. Sapientissimè inquit Constan-

Constantini di-
ctum sapiens.

tinus in Codice de iudicijs, lege, placuit. Aequitatem scriptam anteferendam esse stricto iuri: Cum enim multi habeant in ore nomen æquitatis, & hanc uelint anteferre legibus, Imperator illa iudicia laxat, ac reuocat nos ad scriptum, idq; pronunciat æquissimum esse, quod scriptum est: Fortassis autem hanc uocem Constantini reprehendent aliqui, qui dicent æquitatem esse moderationem scripti, ut uult Aristoteles, non ipsum scriptum: Sed hæc cauillatio facile dilui potest. Regulariter ea, quæ lege constituta sunt in eo ca-

Vbi focus mo-
derationi.

u,

In de quo principaliter lex loquitur, sunt æquis. *Furtum.* *ma:* Ut cum lex recens, furem capitali supplicio puniri iubet, loquitur principaliter de eo, qui atroci consilio furatus est, non de eo, qui uel ætate lapsus est, uel fame impulsus: Iudex igitur in casu, de quo lex principaliter loquitur, non discedat à lege. Nam cum legitimis imperijs obedire præiussit Deus, necesse est etiam, parere uoci legum. Deinde quorsum attineret proponi ius scriptum, si liceret Iudici priuato arbitrio discedere a scripto, quoties uellet? Hæc licentia quid esset, nisi legum dissolutio & abrogatio? Sed cum incidit casus, de quo lex non principaliter loquitur, propter aliquas circumstantias, ibi locus est illi moderationi, de qua Aristoteles loquitur.

Lex de sabbato, præcipiebat uacationem, uidelicet, ut populus audire doctrinam cœlestem posset: At cum Antiochus in Sabbato cessantes Iudeos adoriebatur, nec iam populus audire conationes posset, sed defendere armis ueram religionem deberet, ne funditus interiret, rectè fecerunt Doctores populi, qui non obseruata uacatione Sabbati, hostes depulerunt, ac profligauerunt. Nam lex de Sabbato non complectitur hunc casum necessitatis. Regula est igitur. Scripta æquitas semper in ijs casibus, de quibus scriptum loquitur,

Vacatio sabbati.

quitur, nec ab ea regula discedendum est. Sed omittere hanc disputationem, illud tantum moneo adolescentes, ut insigant animis hanc uocem Constantini de scripta equitate, sciantque hunc esse interpretum scopum, ut illam scriptam equitatem collatis textibus ac rationibus colligant.

Extant in præceptis politicis multæ grauissimæ sententiæ, quæ prohibent non necessariam legum mutationem. Sed recitare plura testimonia longum esset, tantum commemorabo unum quoddam exemplum, quod extat apud Demosthenem.

Locrensi lex.

Locris ait legem fuisse, ne aut præsentis leges abrogarentur, aut nouæ ferrentur: Sed si quis esset aut abrogaturus aliquam, aut nouam laturus, proponeret suam sententiam publicè, stans collo inserto in laqueum, ut, si lex placuisset populo, dimitteretur author laxato laqueo: sin autem displicuisset, laqueo constricto mox strangularetur author. Nihil est incertius populi iudicijs, idcirco annis ducentis nemo ausus est subire huius iudicii periculum, nec ulla noua lex proposita est, præter unam: Vt ambo oculi effoderentur isti, qui unoculo effodisset unum illum oculum. Videte quanta seueritate ueteres legumlatores cauere temerarias legum mutationes uoluerunt. Prouidit

idem

Lex de monocularo.

idem callidè Lycurgus, qui cū exponeret ciuibus se consulturum oraculū de legibus promulgatis, peteret, ut iusiurandum darent, se interim dum abesset, non immutatuuros esse leges. Discedēs igitur, non est reuersus, ut perpetuò obligatos religionis iuramenti teneret. Ita durauerunt leges illos annos quingētos. Hæc atque alia multa à doctis proponuntur, ne iura uero cōsilio recepta, temere mutantur. Præcipue uerò Christianos decet caute, non necessarias disputationes, cum propter Deum legibus et uniuersæ politiæ reuerentiā debent. Nec dubium, quin si amitteretur hæc eruditæ doctrina, magna confusio, et barbaries in iudicijs et moribus secutura esset: quā, ut prohibere Deus, qui est autor boni status politici, opto.

Dixi.

DE AEQVITATE ET IVRE STRICTO
ex L. placuit, C. de iudicijs. 1 5 4 2.

Nota est uobis honestissima consuetudo, et propter graues causas in Academijs instituta, qua solemus in his congressibus de doctrina uir doctus dicere. Quid enim est dignius Homini-
bus, præsertim uobis, quorum iudicijs et exemplis

Lycurgi prædens calliditas.

plis uita aliorū quoque regi debet, quā in conuen-
tibus de Deo, de uirtute, de honestis disciplinis dis-
serere, et cū nos ipsos, tum alios ad decus excita-
re. Nunc uerō etiam tempora postulant, ut hæc
nostra exercitia, maiore cura, & diligentia tue-
amur, & propugnemus. Videmus enim laxatis
frenis disciplinæ, mores populi subinde magis effe-
rari, contemni leges, doctrinam uitæ utilem, reli-
gionem. Ideo acrius & uehementius pugnare o-
portet, ne amissis literis, legibus, & religioni-
bus, infinita uitæ confusio, Dei obliuio, libidinum
impunitas, & eterna latrocinia sequantur. Ad
hæc mala prohibenda, certè opus est eruditione,
cultura, & his qualibuscumque exercitijs schola-
sticis, quæ potentes minus adiuuant, quā de-
bent. Quare ut nos ea quantum possumus, con-
iunctis et copijs et studijs, defendamus, optandum
est. Sæpe autem hoc loco de legum dignitate gra-
uissimè dictum est. Ac magnopere prodest excita-
ri, ali, & confirmari in animis hominum amorē
politici ordinis, & ueram reuerentiam erga le-
ges: eandem ob causam teneant animis infixam
hanc sententiam: Deum uerè esse autorem et cus-
todem politici ordinis, ac lucere Dei sapientiam
& bonitatem erga genus humanum, non minus
in ordine politico, quā in terræ fecunditate,
O si

Deus custos est
politici ordinis

& similibus beneficijs, quibus corpora nostra di-
uitur aluntur.

Quare hunc ordinem uitæ contemnere aut ui-
dere, quid est nisi Deo bellum inferre? qui assiduus
exemplis omnibus ætatibus testatus est, se frenum
inijcere legum contemptoribus. Quid supplicia
assidua latronum, seu bella omnium temporum?
Quid sunt nisi uoces Dei, quibus clamat, se sui
& suarum legum contemptum punire? Et tamen
irrei sunt hominum animi, ut his tam terribili-
bus exemplis parum moueantur. Sed uos qui co-
letis doctrinam uirtutis, certè decet affici uoce
Dei & exemplis iræ diuinæ. Hæc uti commemo-
ratione in præsentia uolui, ut præcipuum uobis
argumentum proponerem, quod maximè uos o-
mnes ad legum amorem incitare debet, quo si qui
nihil mouentur, hi non oratione regendi, sed tan-
quam furentes compedibus, & catenis constrin-
gendi essent. Et quidem constringet eos tandem
Deus æternus, qui est author politici ordinis &
legum custos. Porro cum hæc conciones quotidie
in scholis, & in templis audiat, nunc omiſſa lon-
giore oratione, pauca quedam disputabo de lege
Placuit, codice de iudicijs. Nam & hæc ipsa di-
putatio, ad defensionem & laudes scripti iuris
pertinet. Verba legis hæc sunt: Placuit in omni-

Poenæ sunt uo-
ces Dei.

Verba legis
Placuit.

S bus

bus rebus præcipuam esse iustitiæ, æquitatisque scriptæ, quàm stricti iuris rationem: Huius legis uerba quidam inter sese pugnare dicunt. Scriptum ius id aiunt esse, quod in scripto & legis uerbis continetur, ut strictum ius erat Romana legis, cum qui contra Dictatoris interdictum pugnauerit, interficiendum esse. Pugnauit absente Dictatore Papyrio, Magister equitum Quintus Fabius contra edictum, inuitatus occasione rei bene gerendæ & uicit. Quid hic faciet Papyrius, si scriptam æquitatem sequeretur, aut quid interest inter strictum ius & scriptam æquitatem? Nullam inquit Papyrius uictoriam pluri faciendam esse, quàm militaris disciplinæ conseruationem. Ut igitur sanciat disciplinam & legis uerbis obtemperet, iubet magistrum equitum rapi ad supplicium. Si igitur, ut in hoc exemplo apparet inter scriptam æquitatem, et strictum ius, nihil est discriminis, uidetur absurda esse autociosa huius legis oratio in codice. Aristoteles paulò aliter de æquitatē differit, uocat enim æquitatem moderationem non scriptam, quæ tamen habet honestam & probabilem rationem, ut in illo casu Papyrij, Dictatorem aliquid remittere de seruitute conueniebat. Quia magister equitum non ambitione incitatus, nec temerè pugnauerat, sed

facere

scire se contra utilitatem Reipub. & contra uoluntatem Dictatoris indicauerat: Si occasionem manibus dimitteret, quàm Dictator si adfuisset, nequaquam neglecturus erat. Attribuit igitur Aristoteles sapienti iudici potestatem moderandi scripti, & penè nimium inflectens legum auctoritatem, ait eas uelut plumbeas regulas ad negotia accommodandas esse. Fit hoc fortasse sapius quàm prodest, ut & Celsus questus est, ut dicitur in leg. Si Seruum. ff. de uerborum obligationibus, pretextu æqui & boni sæpe periculose errare. Quanta licentiā potentibus conceditur, si permittendum est, ut à scripto iure recedant privato arbitrio, facile est enim ingeniosis excogitationes in speciem probabiles, in humanarum uoluntatum actionibus, quæ sua natura admodum sunt flexibiles, & propter uarietatem casuum et circumstantiarum agitari uariè possunt.

Quare laudanda est Atheniensium grauitas, qui lege constituerunt, ut lecti iudices iurarent se pronunciaturus esse iuxta leges, hoc est, non privato arbitrio, non commenticia aliqua legum moderatione. Experientia docuit uitam non posse cedere scripto iure, sed uos non solum experientia moueamini, sed multo magis uoluntate diuina: Deus uult scripto iure uitam regi, à quo si licet

s ij discedere

Aristotelis de
æquitate sen-
tentia,

Atheniensium
grauitas.

discedere priuato arbitrio, leuis erit ius auctoritas, & quantum in exemplo mali est. Deinde ita sentio, ut Magistratui officiū recte facienti deus nos parere iussit, ita legum uoci parendum est. Melius igitur Architecti dixerunt: Lapis ad regulam, non regula ad lapidem accommodanda est: Id magis probandum est, quàm quod de plumbea regula dixit Aristoteles. Recte igitur textus noster in lege Placuit, iubet scriptam equitatem sequi. Idque semper equissimum esse statuamus, quod in lege graui consilio recepta constitutum est. Cur igitur discernit textus ille scriptam equitatem à iure stricto, quod aliud non uidetur esse, quàm scripti uerba, sed ego strictum ius hoc loco calumniosam interpretationem intelligo. Iudei tenebant uerba scripti de sabbato, ne fierent opere seruiles. Ideo in sabbato nunc quoque adeo superstitiosum est otium, ut non solum non coquant eod die, non accendant ignes in fornacibus, sed ne qui dem mucos decerpant sua manu à lychnis. Causam dicunt non rerum magnitudine, aut paruitate aestimanda esse hæc officia, sed legum uerbis. Speciosa est oratio & sepe ualet: Sed tamen he uerborum angustia, non raro pariunt absurdas sententias, & rectiora officia conturbant.

Illud igitur rectius est, cum qualibet lex de uno aliquo

lego casu qui plerumque accedit loquatur. Hoc ius in accommodanda lege intueudus est, ut sit recta interpretationis. Lex quæ capitali supplicio punit, intelligit grassatores & insidarios, quorum ætas & consuetudo intueuda est. Lenius est, si puer nondum satis intelligens quæ sit in furto turpitudinis, alienum quadam ex causa furticia auferat, aut si quis modestus, per neigentiam non reddidit alienum: De his casibus lenius non loqui consentaneum est. Eset igitur lenius calumniosum, uerba referre ad casum remotum à principali intentione legis. Erat in lege scripta principalis intentio: Prohibere operas seruiles, hoc est, assiduas, abducentes à ceremoniis. Est igitur strictum ius, id est calumniosum, cõplecti casus ceteros, id est domesticos, necessitatis operas, quæ non abducunt à ceremoniis. Itaque noster textus sententiam utilem uitæ, uerbis, paci continet. Cum iubet scriptam equitatem sequi, prohibet Tyrannides & potentibus iniicit, ne ex priuato arbitrio res iudicentur. Deus enim uult & ipsos gubernatores tene legibus, non uult cæcas eorum cupiditates dominari, uult legibus ciuium uitam, corpora, fornicationes, connubia munita esse. Non igitur sumendum est ex facultatibus ciuium, quantum aule

De iure stricto

omnes uerba

Ius strictum

Ius strictum

Scripta equitas.

s ij possunt

Iniuriæ regno
gum.

possunt profundere, non contra scriptam æquitatem sciendum in corpora, aut uitam modestorum ciuium. Cernit Deus omnia uindex, qui potentum iniusta facinora magnis cladibus punire solet. Scriptum est: Regnum à gente in gentem transfertur, propter iniurias. Rursus etiã textus noster occurrit alteri malo, quod prætextu scripti contra iustitiam facit, uidelicet sophisticæ, seu calumniosæ interpretationi. Nam in textu nostro, strictum ius de calumnioso intelligitur, cum hoc semper pugnat scripta æquitas. Non est autem rarum scripti prætextu ludere, & ex legibus optimo & diuino consilio conditis ac receptis Cothurnos facere, qui magna imperia sepe grauiter concusserunt. Dixi de textu legis placuit, quantum huius temporis angustia fert. Estq; summa rei ex scriptis legibus res iudicandas esse, nec concedendum, ut priuatis arbitrijs, fingantur moderationes, sed statuendum id esse æquisimum, quod uerè sentit lex, neq; tamen calumnie interpretandas esse. Iam cogitate, quàm difficilis & magna res sit, simplicem ueritatem in tam flexilibus materijs retinere & tueri. Sint igitur custodes iuris primùm uiri boni, & amantes ueritatis & iustitiæ: Deinde etiam cruditi, uigilantes, exercitati. Nam & boni aliquando specie

recti

recti labuntur. Ideo acerrimo studio opus est, ut intra metas & septa ueritatis opiniones nostras includamus. Quod in Reipub. gubernatione munus noster ordo sustineat, non est obscurum, nostris consilijs & sententijs iudicia, foedera, & pene omnia uincula pacis regi solent. Id munus longe maius est, quàm cui humana sapientia par esse possit, sed Deus facientes adiuuat. Fides, diligentia, studium, animi moderatio à nobis requiruntur. Hæc si præstabimus, aderit etiam Deus pijs, & eorum consilia reget, & dabit exitus placidos. Quare, scholastici, uos adhortor, ut professionis huius difficultatem animo consideretis, ut magnitudo periculi publici, & uestri, uos ad discendicuram, & ad modestiam inuitet & excuscitet. Deus uoce parentum et magistratuum destinatos ad hanc professionem, uocat ad Reipub. gubernationem, quæ est res sacra, omnium maxima, difficillima & periculosissima. Annitendum est igitur omnibus uiribus, ut ad rem tantam accedamus non prophanis animis, sed prospicientes magnitudinem muneris à Deo impositi, & adferentes timorem Dei, modestiam, eruditionem, modicrem, & studium salutaria agendi: Hoc ut fiat à uobis, faciat Deus æternus pater liberatoris nostri Iesu Christi, Dixi.

S iij Oratio

Qui ueritatem
tueri debeant.

ORATIO DE DIGNITATE

Legum. M. D. XLIII.

Sitatum est hoc loco, & in his spectaculis aliquid de legum dignitate dicere, ad quem reuerentiam certe excitari homines maximè prodest. Etsi autem & ego de eodem argumento dicere cau-

pio, tamen quo sapius de imperijs, de uitæ gubernatione, de legibus & iudicijs, quæ sunt nerui gubernationis, tranquillitatis, et disciplina, cogito, eo mihi difficilior est eligere ex tanta mole rerum quod dicā. Primū enim quā difficile est respondere Cyclopi & Centaurorum opinioni, qui in tanta confusione rerum humanarum, hoc totum quod uocamus legē, & politicam sapientiam, dicunt inane nomen esse, ui & armis rapī imperia, et regi arbitrijs potentā tantisper dum tenentur. Nam ut uetera exempla omittam, quid Turcica barbaries ullas leges curat? Progreditur quod potest & ui oppressis imperat quæ libet. Ante centū annos Constantinopolis florentissima schola fuit nostrarum legū: Nunc procul pulsa hac doctrina, omnia unius tyranni nutu, aut barbari alicuius duci-

Vbi Centauri
ibi confusio,
nulla sapientia

lucē reguntur. Sic cū orbis terrarum dilacerare ab Alexandri satellitibus, quæ ibi legum uox, quæ doctrina politica usquā audiebatur? Cum igitur magis rabie Tyrannorum & arbitrijs potentia omnia geratur, quis locus est sapiētiae, et nostræ politicae arti? Nec enim illud imaginandum est, nostrā artem similē esse militari, quæ nunc hostibus, nunc ciuibus seruit, et utrinque iniustis cupiditatibus operam locat. Alia res est hæc politica ars seu iuris doctrina, nusquā locū habet, nisi in tranquilla ciuitate, & in eo consilio, quod ad nostrā iustitiæ suas sententias accommodat. Ut Athenæ donec Solon præfuit ciuitati, ualuit legum auctoritas, Romæ legum reuerentia mansit, donec Augustus uixit, sed utroque loco breui post oppressi sunt ciues Tyrannide, et leges conticuerunt, ut Solone uiuo, Pisistratus rapuit dominationē, post Augustum, mox Tyranni aliquot quā crudeliter grassati sunt in Rempub. Hæc exempla sepe mouent etiam magnos homines, ut aut nullum, aut exiguum usum esse nostræ doctrinæ arbitrentur, qui quidem dictum illud Ciceronis in ore habent: Inter arma silent leges. Marius dixit, se legū uocem inter classica & tubarum sonos non audire. Et Nazianzenus de Iuliano inquit: voluntatem principis esse ius nō scriptum. Vt igitur ipse

Aut lex, aut
tyrannis.

Marii uox.

S V meum

Vfus legum
perpetuus,

meum animum, & si quos fortasse alios confirmē,
refutare illam uituperationē nostræ doctrinæ in-
stitui, & ostendam & esse, & futurū esse usum hu-
ius artis, etiam si magnæ fuerunt, & nunc sunt,
& impendent aliæ rerū humanarum mutationes,
nec nobis studium abijciendum esse, sed eò magis
colendum, ut conseruetur. Ac primū constitua-
mus esse artē politicā: Non enim frustra Deus
indidit humanis mentibus leges naturæ. Harum
explicationē uoluit extare in literis et monumen-
tis sapientum, hāc uoluit esse imperiorum et iudi-
ciorum regulam, quæ non propterea nihil est, et-
iam si multæ aliæ res gubernationē inturbant,
Vt ars medica uera, est diuinitus tradita, & salu-
taris humano generi, etiā si corpora humana non
tantum medicæ artis præceptis reguntur, sed se-
pe occultis, aut subitis causis leduntur, quæ pro-
uideri non possunt. Ita nostra ars uera est, diuini-
tus monstrata generi humano, & salutaris, etiā si
aliæ res accedunt, quæ hāc sapientiam sepe repri-
munt. Lacerantur imperia interdum fatalibus pe-
nis, uel Diaboli furore, & tyrānorum cupiditati-
bus: Cedit talibus temporibus sapientia politica.

Quid enim loci erat bonis uiris, cum triginta
Tyranni tenerēt Athenas? Et quia sepe uiolentia
dominatur, & multæ existunt subitæ, & improui-
sæ mu-

ta mutationes, Epicurei putāt res humanas casu
forti, et tantum quemq; obtinere posse, quantum
dant potentia. Sed nos, qui in Ecclesia Dei insti-
tuti, certō scimus Deum esse inspectorem, & iudi-
cem uniuersi generis humani, sciamus imperia ne-
que oriri, neq; interire casu. Deinde hac nos con-
solatione maximē sustentemus. Et si concutit De-
us aut euertit imperia, tamen ecclesiam suam non
sinit funditus deleri, & hæc, ut maneat, dat hospi-
tia, conseruat connubia, procreationem, educati-
onem, contractus, literas, doctrinam de cælo tra-
ditam: Esse igitur cætus legibus iunctos necesse
erit. Quare etiam si multa incidunt tempora, qui-
bus politica sapientia parum habet loci, ut in se-
uissimis tempestatibus nautæ periti uincuntur,
tamen donec erit Ecclesia, cætus erunt legibus
iuncti, hos si regerent indocti, sine certo iure, si-
ne literis & eruditione, quales tenebræ essent ui-
tæ, redeo ad exempla superiora. Solon leges
tradidit Atticæ ciuitati, quæ etiam si non sustu-
lerunt omnia uitia, tamen contractus & iudi-
cia quadam humanitate rexerunt, & uolunta-
tis ciuium coniunxerunt. His legibus ad Roma-
næ tempora annis plus quingentis ciuitas usa
est. Et si autem interea urbs bello Persico in-
censa, & deleta est, cum ciues essent in nauibus,

Deus inspector
generis huma-
ni.

Politice nautæ
periti pericli-
tantur.

& uxo=

Simile ab arte
medica.

Robur legum
in tempestati-
bus.

Tyrannis ini-
mica legibus.

Uxores & liberos abdidissent inter scopulos
marinos, tamen non propterea Solonis leges fue-
runt inutiles, quæ et antea in pace tranquillitate
retinuerant, et aliquantò post, rursus instaurant
ciuitatē. Nec illud urbis incendium, etsi ligneæ
tabulus cōsumpsit, propterea leges delere potuit,
quæ infixæ animis ciuiū tum maximè ualuerunt.
Hac disciplina instituti ciues, norant barbaricos
mores non esse admittendos, norant dimittendum
esse coniunctis uiribus pro defensione libertatis,
hoc est, disciplina et honesti status, et ob hanc cau-
sam omīssis priuatis certaminibus, concordiam in-
ter se tuebantur, extabāt leges, et quotidie earum
exempla spectabantur in factis Themistoclis, Ar-
stide, Cymonis, & aliorū honestorum ciuium. Ita
cum Roma à Gallis caperetur, nō propterea Res
pub. deleta est, etiam si ædificia incensa sunt: Man-
sit enim uirtus et disciplina ciuiū à legibus orta.
Hæc præsidio et saluti sunt ciuibz: Etiāsi Nero
aliquātiſſer latrocinium inter ciues exercuit, ac
oppreſſis legibus etiam Iurisconsulto Casio Lon-
gino oculos effodit: Etiāsi Baſianus fratre neca-
to, etiam Pampinianum Iurisconsultum nolentem
prætextus fingere ad excusandum parrieciū in-
terfecit, tamen non propterea in uniuersum dele-
tæ erant leges. Ne funditus periret humanum ge-

NUM,

us, Deus adhuc politicum ordinē apud aliquos
ueneratur, erat alicubi in prouincijs Magistratus
mediocres, qui legū uocem audiebant. Non amit-
tenda est igitur doctrinæ professio, etiāsi aut bel-
la, aut Tyrannides aliquantiſſer eius usum impe-
diant: Imò bona ingenia hoc pugnent ardentius,
in uerarum legum defensione, quia uident in tāta
infirmitate humana, in tanta cōfusione earum au-
toritatem sæpe, tum neglig, tum opprimi. Ideo
tradidit Deus humano generi artem politicam, et
hanc ipsam doctrinam, ut quantum potest, sanabi-
les homines ad iustitiā flectat, et iniustos impetus
reprimat. Nihil mirum est eos, qui ignorant cau-
sas harum confusionum in imperijs, nec didicerūt
ex celesti doctrina, quomodo cōfirmandi sunt a-
nimi, uehemēter odisse imperia, in quibus rarò bo-
ni præſunt, et ut sunt mediocres, imò boni et sapi-
entes, tamen multitudo est uarietas negotiorum,
non concedit eis, ut in omnia sint intenti. Pom-
pei iustitiam et integritatem amabāt prouinciæ,
ut cum secum duceret multos rapaces comites, ta-
men has iniurias propter beneuolentiā erga Pom-
peium dissimularent. De Davide etiam querela
fuit filij. Deniq; amentia est in hac natura huma-
ne imbecillitate, et in tanta Diaboli scuitia, quæ
nec animo politiam, sine uitij et sine erroribus.

Vs

Vt igitur imperia oderunt hi, qui causas confusionum nesciunt, ita & leges adspernantur: Cum uident eas multis ingentibus malis non mederi, et hanc totam doctrinam uitæ inutilem esse censent, sed nos monet cœlestis doctrina, oriri multas ingentes confusiones uitæ, cū à Diabolo, tum ab humana uel negligentia, uel petulantia. Nec posse gubernatorum consilij, ac legibus reprimi omnium furores, aut corrigi. Et tamen inter has difficultates non esse gubernatoribus curam deponendam, nec inutilem esse eorum diligentiam: Sed quædam mala, uel reprimere, uel mitigare. Iubet item Deum inuocari, ut adsit huic difficillimo labori, et quidem monet sine auxilio Dei, sapientiam illam politicam sæpe hallucinari, et exitiosam esse ciuitatibus. Quam multi summis ingenijs præditi, cum quidem patriæ bene uellent, tamen suis consilijs euerterunt Respub. quia freti sua sapientia, res mouerunt non necessarias, ut Pericles, Demosthenes, Pompeius, Cicero. Tota uia erramus, si sine Deo foelicem esse sapientiam arbitramur. Hac igitur consolatione nos confirmemus, præsertim in his orbis terrarum periculis, et labante tota mundi machina, sciamus rueres humanas, et tamen fulciri hanc ruinam à Deo, et bonos uiros debere suo quæq; loco anniti, ut pro

fiant

sint communis saluti. Hæc in præsentia dæxi commemoranda esse. Nam mihi aspicienti legum litteræ, et cognita pericula Germaniæ, sæpe totum corpus cohorrescit, cum reputo quanta incommoda sequutura sint, si Germania propter bella amitteret hanc eruditam doctrinam iuris, & hanc ueræ ornamentum. Crescent Tyrannides, erunt omnes litteræ in maiore contemptu, Ecclesiæ magis negliguntur, denique multiplex barbaries sequetur. Quare primum oremus Deum, ut pacem nobis concedat, deinde ut hæc studia tueatur, quod quidem cō magis impetrabimus, si nos ipsi consilia nostra fideliter ad gloriam Dei illustrandum, et salutem communem referemus. Non igitur deterreamur periculis, non frangamur animi, etiamsi interdum, uel iniquitate hominum, uel perturbatione communi rerum humanarum, pia, moderata, salutaria consilia impediuntur, nec possessionem studij nostri deseramus, ipsi præsertim, cum labor multorum nostri ordinis in consilijs publicis etiam Ecclesiæ Dei seruiat, quam cum Deus seruaturus sit, seruabit & politicas artes Ecclesiæ seruienteis. Non ideo Architectonica deferenda est, etiamsi multæ artes, uel bellorum cladibus, uel alijs modis euerantur. Tuendæ & colendæ sunt bonæ artes, &

petendæ

Siste Deo sapientia hallucinatur.

Politiciæ seruatiō
Ecclesiæ.

petendū à Deo, ut ipse gubernet studia, et exitus det utiles ecclesiæ suæ. Quid Daniel, Esdras, Nehemias exules fecerunt? uiderant templum, quod Deus condi iusserat, funditus deletum esse, uiderant urbem reginam omnium solo æquatam, cui promiserat Deus regnum, neq; tamen fracti desperatione, sua studia abiecerunt: imò ne in exilio, et in ea gentis dispersione, doctrina propria Ecclesiæ interciderat, maiore eam diligentia & discabant, et suis tradebant, norant enim non interitum esse Ecclesiam Dei. Ita et nos uota nostra & spes nostras, ad ecclesiam Dei adiungamus, hanc intueamur, et hac spe nostra studia colamus: Hec nauis et nostrā doctrinam uehat, et uehet haud dubiè, si nos hanc nauim ornare studebimus. Possunt autem optimè mereri de ecclesia nostri ordinis uiri: Cum mentes principum à quibus consuluntur, ad curam defendendi pia studia, et artes salutaris humano generi flectunt. Dixi pauca de professoribus. Sed priusquā desino, etiam hic cœtus scholasticus de suo officio commonefaciendus est, sepe in concionibus sacris, sepe in lectionibus proponuntur uobis diuinæ sententiæ, de disciplina, de bonis moribus, de poenis quæ uiolationē discipline sequuntur. Et poenæ sunt in conspectu: Turci impune grassantur in uicinia, distractæ sunt principum

uoluntates, Germania nō defenditur, imò & domesticū bellū satis crudele, tum gerit tū parit. Sibi tantæ causæ non mouent uos ut uiuatis modestius, ut confugatis ad Deum? quid mea oratio proficere potest? quid nos de legū dignitate apud eos concionari possumus, qui ut Cyclopes, neque Deum neq; leges ullas curāt? Pudet talia dicere in schola, quæ debebat nō solum audire, sed etiā cole virtutis doctrinā. Si esse Deū conditorē rerū, & iudicē factorum nostrorū sentitis, afficiamini monitis celestibus, ipsum auctorē rerum, et iudicē uostrū agnoscite, et ei in his officijs quæ legum uos requirit, obedite. Videtis à Deo ordinatas esse uices dierum ac noctiū, æstatis et autumnī: Has uices esse certas omnes satemini, cur igitur de premissis recte factorū, et de poenis malefactorū dubitatis? Certa lege Dei obruuntur poenis omnes scelerati. An casu putatis subijci iā mundū barbariæ tyrānidi Turcarū, qualis alia nulla similis unquā fuit? Nequaquā hoc casu accidit. Sed hoc triplex est, hominū furor coercendus et cōpescendus est, qui nullis legibus frenari suos mores sinūt, qui cōcedi sibi licentiā, ut beluæ uolunt, exercendæ perulatiæ ut libet. O deplorandā principum negligentiam: His malis mederi eos oportebat, ut hanc indomitā turbā seuerissimis poenis ad modestiā re-

Vices præmi-
orum & poenarum.

pum

T uocæ

Nauicula Ecclesiæ.

Cohortatio ad pietatem et doctrinam.

uocarent, quod nisi tandem facient, Deus iratus
 has gentes seruitute Turcica opprimet, sed redeo
 ad scholasticos, Obtestatur uos hic uniuersus cœ-
 tus præceptorum uestrorum, & præcipit uoce di-
 uina, ut et reueramini Deum, et uiuatis modesti-
 us, eaq; in re cum uestre salutis, tum communi cō-
 sulatis. Nisi enim erunt modestiores mores, prope
 Et hæc bona, lucem doctrinæ de Deo, Ecclesiæ,
 leges, literas, et cætera uitæ ornamenta amissuri
 estis. Quanta bona amisit Adam uno lapsu? Quam
 diu Ethnici in tenebris, et horrendis sceleribus
 uixerunt? propterea quod eorum maiores spreue-
 rant doctrinā primorum patrum. His exemplis
 uos ad pietatē et modestiā excitare, quod si facie-
 tis, non solum dignitatē legum uerē intelligetis,
 sed etiam in gubernatione eritis felices: Deus e-
 nim promittit suis sapientiam et successus. Ita in-
 telligetis leges esse Dei uocē, et hunc politicum or-
 dinem à Deo, et institutum esse, et aliqua ex parte
 conseruari, ut in societate humana innotescat
 ipse, et nos copulati mutuis officijs, testimonia no-
 stræ sententiæ, de Deo et de filio Dei, et mutuam
 beneuolentiā ostēdamus, nosq; mutuis exemplis
 ad uirtutē accendamus. Ad hæc intelligenda, prope
 Et opus est, ut dixi, quodā studio uirtutis, timore
 Dei, modestiā, et diligentia regendorum morum.

Dixi,

Oratio

291
 ORATIO IN LAUDEM ARTIS
 Medicæ, Vuitenbergæ habita.

Ereor, Viri amplissimi, ne
 qui de Medicinæ dignitate
 malè existiment, cū eam sub
 inde laudibus ornari, & en-
 comijs celebrari à nostri or-
 dinis hominibus audiant. Medicinam re-
 cte laudari.
 Omnibus enim in ore est, re-

bus per se parum honestis ac pulchris, alieno or-
 natu, & orationis fūco opus esse, quibus commen-
 dentur, quando nihil in se habent, quo sibi gratiā
 aut decus parent. Sicut scēnimæ inhoneste ac de-
 formet, quia ipse pulchritudine carent, à cerussa
 firmæ adiumentum petunt, quo se alijs uenditent.
 His (si qui sunt) nostri consilij rationem reddē-
 dum duxi, ne re aliter atq; est intellecta, & falsa
 peruersione adducti, de disciplina præclara iniquè
 iudicent, aut de honestis factis inhoneste pronuncē-
 ant. Nos non prædicamus laudes Medicinæ, ut ei
 gratiam & uenustatem conciliemus, quando tāta
 eius natia elegantia et innatum est decus, ut nul-
 lum non modo lenocinium requirat, sed etiam nec
 illa arte magis exornari possit, quàm nativo pul-
 cherrimo fūco. Sed quo adolescentibus adhuc rerū
 imperitis, eius splendorem ac maiestatem ostenda-

A ij mus,

Ornamenta ui-

Vox Deileges.

mus, ne ignorent, quantum hæc ars in se boni hæbeat, & imprudentes rem singularem prætereant, ut est ea ætas infirmi consilij, & præceps, neq; iudicio, sed libidine fertur, sed ei dux, quem admodum sequatur, defuerit. Verum admodum paucis de re amplissima dicam, quod intelligo mihi cæ sermonis copiam, & bene dicendi facultatem desesse, quam eius artis uirtutes deposcunt, si hominum oculis exhibere uelis. Neq; eo consilio hanc prouinciam suscepi, quod hoc me præstiturum cõfiderem, sed ne in pulcherrimam nostri Gymnasij consuetudinem peccarem, quæ tanti bonis uiris est, ut non dubitent difficilia & ardua, & prorsus quæ supra suas uires sunt moliri, modo illam seruent. Quare dum publicæ utilitati inseruire conor, & pie quidem, licet parum feliciter, me quaeso benigne & patienter audite. In disciplinis quæ excellentibus illustrium hominum ingenijs inuenta sunt, & incredibili grauium uirorum cura, et industria perfectæ & expolitæ, ea princeps ac regina existimari sine controuersia debet, quæ honestatis splendore, utilitatis magnitudine, iucunditatis illecebris, reliquas omnes uincit, tum rebus humanis in primis necessaria est, quâ esse medicinam, ut uere, ita & libere pronunciare nihil ueremur, quæ honestam rerum naturalium scientiam, & elegan-

tem humanæ naturæ cognitionem complectitur, eaq; tradit, quibus uel bonam ualitudinem tuamur, & sustentemus, uel malam corrigamus ac emendemus, ad hæc, quid commodi aut incommodi quæq; res nobis adferant. Quid autem bono uiro, & excellentis ingenij homini honestius, quid melius, quid dignius, quàm uersari in earum rerum inquisitione et indagatone, quarum scientia, & splendoris, et magnificentiæ plurimum habita sum uero ac fructum immensum, maximeq; naturam rerum omnium parentem attingit? Iamq; nihil attollere humo, & sublimia petere, & ceteras naturam & cœli uim inspicias, & uigilantibus oculis in ijs obserues, quæ cura & admiratione digna sunt, quæq; commodi aut detrimenti aliquid hominum naturæ portendant, ut possis et commoditates ex omnibus decerpere, et damna cauere. Iam uero infinitis herbarum generibus contemplandis te debere, ibiq; diu morari, et propius cognoscere admirabiles illas, & planè diuinas earum uirtutes atq; opes, quæ tam uariæ, tam præstantes, tamq; incredibiles sunt, ut nihil profecto in ipsa natura sit, aut dignius, quod suspiciamus, aut pulchrius quod inuestigemus, aut iucundius quod cognoscamus. Videtur enim ipsi naturæ studiū fuisse, raraq; suæ benignitatis munera, et non

Honestus,

Rerum naturalium cognitio.

Medicinæ dignitas.

T iij medio

mediocrem boni uim, in intimis herbarum medullis recondere & occultare, quo bonos & alacres uiros ad inquirendum acueret, & eorum studia & industriam liberalibus præmijs remuneraret: Quemadmodum uiri principes, eorum uirtuti qui in certaminibus præstiterunt, exquisitos honores habere solent. Cuius rei locuples testis Hesiodus est, antiquæ fidei uates, qui deplorat homines ignorare, quantum boni in malis & albucore conditum sit. Et Mercurius ille Deorum apparitor, Vlyssi moly herbam monstrans, inquit hominibus difficile esse, eam inuenire, Dijs autem non item. Hæc igitur procul ab omnium oculis in extremis rerum latebris abstrusa peruestigare, & magnum inde humanæ societati fructum, & sibi sapientiam colligere, est præclari & magni uiri. Quid uero de gemmarum naturis & uirtutibus dicam, quas uiri Medici singulari ingenij acrimonia, & incredibili industria perpendentes inuenerunt? quibus tam splendida uis tamque incomparabilis uirtus inest, ut nihil sit in rebus humanis, quod cum ijs comparari possit. Et ne longior æquo sim, reliquas naturalium rerum partes placet silentio præterire, si prius de homine, de quo tacere phas esse non puto, dixerim, quo à natura non aliud animal melius aut præstantius, aut diuinius

Hesiodi querela.

facilius conditum est. Ad quem contemplandum, Medicina, quæ hoc in cognoscendo accuratior & diligentior est, quo quid excellentius et melius, omnem ingenij uim, & animi robur conuertit, omnes eius partes perlustrat, singula membra seorsim propius intuetur, & acri iudicio examinat, singulosque eius angulos perreptat & cognoscit, & in admirabili illa & uiua corporis humanæ compositione, omnia singulatim, ueluti luculentum & illustre nobilis architecti ædificium perquiri, & inspicit, ibique aptè & eleganter disposita admiratur, si quæ uitium fecerunt, notat, totumque hoc animal adeo perplexum & sinuosum, ut non iniuria Momus ei fenestras addendas censuerit, quo ea quæ intus sunt, cognosci possent, hinc oculis perspicit. Si igitur quis, quod pulcherrimum & honestissimum est, semetipsum in cute cognoscere cupit, ueluti labyrinthum ingressurus, Medicinam ducem, seu Thesei filium, sequeretur, si errore implicari, & à uero deluci non uelit, & minimo negotio rem, qua nihil cognitione splendidius, & inquisitione melius, & oblectatione suauius consequi. De qua quam honorifice ueteres illi, uerè sancti & sapientes homines iudicarint, luce clarius est. Homines enim uates sine dubio rerum humanarum per-

Medicina contemplatur humani corporis ædificium.

Medicina filium Thesei.

Homerus.

T iij ritissimus,

ritissimus, unum Medicum, multis alijs hominibus prestare censuit: quod Poëta acerrimi iudicii nunquam dixisset, si non uidisset tantum oportere tribui tam eleganti rerum naturæ cognitioni. Quid quod Homero non tantum uetustiores, sed etiam grauiores uiri, Medicis diuinos honores habuerunt, eosq; beneficentia & studio in numerum Deorum susulerunt. Quod grauitèr quidem illi, & constanter fecerunt (ut eorum ferebat religio) iudicabant enim illi hanc sapientiam, non humanam, sed celestem esse, quæ tam arcanas rerum uirtutes, in ipsis naturæ uenis reconditas & abstrusas euoluere, et in lucem proferre posset; neq; hominis, sed Dei esse, tanta hominibus commoda alferre. Quare meritò apud eos in diuino honore erant, a quibus diuina beneficia percipiebant. Eos uerò, qui de iure respondebant, plurimum admirabantur, & meritò quidem, quis enim tam sanctos iusticiæ custodes, non magnificeret? Sed tamen nemo ullum Iurisperitum cælo dignatus est, utrum ijs quorum magna & celebris iusticiæ & æquitatis opinio fuit, hanc prouinciã detulerunt, ut apud inferos inter umbras, causas cognoscerent. De Mathematicis ueterum iudicium etiam fabulis testatum est, qui Promethea nobilem sane Mathematicum Caucaſo alligarunt, ei pro honestissi-

Medici inter
Deos relati.

Iurisperitiã
pud inferos iu-
dices.

Mathematici
& philosophi
miseri.

honestissima disciplina tradita, sollicitudinè & miseriam reponetes: Neq; his maior honor Philopis habitus. Hinc nimirum palam est, inter honestissimas disciplinas, principem locum ueteres Medicina dedisse, ut interim taceam Græciam, cum omni genere disciplinarum maxime floreret, Hippocrati eos honores habuisse, quos prius Herculi mstra tollenti detulerat. Ex quo Medicina dignitas et splendor æstimari debet, cum ea regio, quæ se uiris sapientibus præstabat, sic optimarum rerum iudicio pollebat, Medicinã tam exquisitis honoribus exornarit, ut dignitate etiã Hercule minorum gratium Deum adequaret. Et ut honestate, ita et utilitate et dulcedine reliquis disciplinis præstat. Quæmodum enim in Platone et Demosthene, et eiusdè monetæ bonis scriptoribus, nõ tantum magna maiestas, et ingens sermonis splendor, sed etiã pulcherrimus fructus, et insignis utilitas. Sic etiã Medicinæ non minus uoluptatis, et bonæ frugis, quàm dignitatis inest, nisi quis putat aliquid melius et optabilius esse bona ualitudine, quæ Medicinæ beneficio cõseruatur, et eiusdè opera labefacta curatur: Quæ ex uarijs herbis succos quantius præcij exugit, in ualitudinis subsidiũ, sicut a pet ex uarijs floribus materiã colligunt, unde mel cõsistent, quibus nobis à morbis circumuētis, et oppressis

Hippocratis
honores.

Ville.

preſtis opem ferat, qui nobis à frōte, tergo, lateribus, infidias tēdunt, ut ne ſanus quidem ab his tutus eſſe queat, ſi non Medicina aſſit, quæ ab omni parte morbos tanquam è ſpecula obſeruet, et nos, qui eos effugiamus, moneat, uel ab his oppreſſos, ceu è mortis faucibus eripiat. Cuius rei teſtis eſt grauiſſimus ille, nō dicendi modo, ſed etiam intellegendi præceptor & magiſter Cicero, inquit: Valetudo ſuſtētatur noticia ſui corporis, et obſeruatione earum rerum, quæ res aut prodeſſe ſoleant, aut obeſſe. At ſola medicina obſeruat, quibus noſtra natura uehementer oblectetur, & reſciatur, quibus ſic grauitè lædatur, quare idē author addit: Valetudinē ſuſtentari arte eorum, quorum ad ſcientiā hæc pertinent: & tamen ſunt, qui hæc monentem non audiunt, qui tum demum ſua conſilia, imò temeritatem cōtemnunt, cum iam aut febrī concutiuntur, aut morbo contabescunt. Veluti Athenienſes, qui de pace non niſi pullati conſultabant, ſicut Demades inquit. Et diſcunt iſti larmagno ſuo malo, rectè ſapere, & res uerè utiles nō temere negligendas eſſe. Medicina uero, ſi ullas alia, nobis inprimis neceſſaria eſt, cuius opera incolumēs, et ſalui uiuimus. Sol, igne, aqua, et aërē deniq; citius carebimus, quàm Medicina. Nā præſtat ſemel mori, & magnis miſerijs deſungi, quàm

Cicero.

Neceſſarium.

quàm in longis morbis, quibus liberari nequeas, æſerum ducere ſpiritum, atq; inſœlicè uiuere uiſa quibus multi ſic premuntur, à Medicinæ auxilio deſtituti, ut ſibi manus adferre non dubitent. Quare Romani Cæſares uideri poſſunt intellexiſſe, quàm ſalutares et neceſſarij eſſent boni medici, quibus ſingulos annos ampliffimum ſtipendium ducenta et quinquaginta ſeſtertia penſabant, ſicut Plinius author eſt, cū tamen reliquarum diſciplinarum profeſſoribus, cetera ſeſtertia modo in annum numerarint. Cuius pecuniæ ſi ratio nōre more noſtro iniueris, cōperies Rhetoribus et Poëtis tria millia aureum, et trecētos triginta quatuor numeratos: Medicis uerò octo millia aureum, et amplius trecētis in ſingulos annos ſtipendium fuiſſe: nā illi probè maiestatem et operā medicinæ perſpectā habuerunt, et melius & candidius de honeſtis rebus iudicarunt. Quidam liberalibus premijs bonos Medicos honeſtarunt, tantoq; illam ordinem honore affecerunt. At nunc eò degenitum eſt, ut ex libidine, nō ex uero iudicemus: ex gratia, nō ex merito tribuamus: ſumq; paulatim deteriora omnia, et in peius delabuntur. Neq; deſunt, quibus nunc medicina ſordet, quæ olim magnis et ſapientibus uiris tanti fiebat. Sed quid mirum? Ut enim ſcarabei preciſi ungueti odore offenduntur,

Cæſarum ſtipendia medicis data.

Scarabei & ſues, contemptores Medicinæ.

duntur, et sues amaricini fragrantia, sic hi nostri
 scarabei et sues, præclaras et honestas res non fe-
 runt. Sed quis istos non contemnat? nisi quis leuē
 et impurum seruum Caryonē apud Aristophanem
 audiendum putat, qui uirum Medicum scatopha-
 gon, id est, stercoris uoratorem uocat, cum nemi-
 ni hominum obscurum sit, quod lingua est, ut ille
 inquit, pars pessima serui. Neq; isti ueteratores,
 quibus mala mēs, malus animus est, aliter faciunt,
 a quibus uituperari, laudi ducitur: prudētes uiri
 recte iudicant. Istos etiā contemnendos duco, qui
 ebrii inter pocula eructāt et crepant: Qui medicē
 uiuit, miserrime uiuit, uidentes aliquem continen-
 tiæ et frugalitatis, quā crapulæ amantiorē. Sed
 quā misere istæ hominum larvæ delirāt, qui exi-
 stimant istum miserē uiuere, qui medicē uiuit: ne
 isti ignorāt, quid mederi, aut Medicina, aut Medi-
 cus sit: qui si intelligerent uerba, iuuandī et auxi-
 liandi, uim habere, certē aliter iudicārēt. Sed quid
 moramur hos, quibus nemo sanus respondendum
 putat, sed belleborum porrigēdum, ut purgato ce-
 rebro defināt delirare? Neq; Medicorum ordini
 fraudi esse debet quorundā temeritas et insecitia,
 qui eius artis titulo se uenditantes, multis fucū fa-
 ciunt, quibus si quis titulū detraberet, idē sanē eis
 accideret, quod Cumano leoni, qui pelle nudatus
 asinus

Medice uiuere.

Zizania medi-
 corum.

asinus fiebat. Tales non magis Medicinæ officere
 debent, quā honestissimo Theologorum ordini,
 tribolares isti Theologastri, qui, ceu foedæ Har-
 pyæ, et sacra, et sanctissimum Theologici nomi-
 nis ordinem defœdant, atq; conspurcant. Vt enim
 inter pulcherrimas segetes, triticum et silignem,
 zizania et lolium sibi esse uolunt locum, ita et
 periti quidā homines in honoratis uirorum or-
 dinibus quoquo modo esse uolunt, qui digni sunt,
 ut in coruorū deportentur, nō quibus cum boni ui-
 ri litigent. Vos quibus melior mens, et honestior
 animus est, qui dignitate, splendore, et maiestate
 naturalium rerum mouetur, amplectimini Medici-
 nam, qua nihil melius, neq; pulchrius, neq; maius
 rebus humanis diuinitus contigit: qua et rei am-
 plificandæ compendiaria uia est, et tantum oble-
 ctationis subministrat, quantū humanus animus
 capere potest. Non enim hic, ut in pictura, inanes
 umbræ, et uanæ corporum imagines nos oble-
 ctant, sed res solidæ, et uiuum naturæ opus, et in-
 credibile, et uarium eius decus, cum summa uolu-
 luptate spectatur: tum facit, ut his bonis florea-
 mus, quibus ut abundare felicissimum, ita et ca-
 rere miserrimum est. Quare qui beati, quā mi-
 sere esse malunt, hi putent sibi Medicinam omni-
 bus modis amplexandam, Dixi.

Viuum naturæ
 opus medicorū

Alia

ALIA ORATIO, LAUDEM MEDICINÆ CONTINENS.

Medicina pessi-
mam gratiam
meretur.

RE ipsa comperio ueris-
simum esse, quod scripsit qui-
dam Poëta.

Omnia sunt ingrata, ni-
hil fecisse benignè est.

Nam cum non alia ars de
nobis uberius mercatur,

quàm Medicina, tamè uel in primis huic pessima
gratia, à plerisq; mortalium redditur, qui tātum
abest, ut agnoscant huius beneficia, ut nullo non
genere conuitiorum, cum artem ipsam, tum eos,
qui in perquirendis his rebus, quæ uitam pro-
gant, quæ ualitudinem conseruant, ac morbos ar-
cent, operam collocant, conscindant. Idq; faciunt
hi, qui quoties pituita molesta est, tota domo my-
ropolia coëmunt, omnes undiq; Medicos condu-
cunt, ueterinarios etiam: et cum medicinæ ope cō-
ualuerint, animi morbum exerceāt, in accusanda
inſcicia Medici, in uituperādīs exoticis remedijs.
Ea est insania, ut ne quidem experti artis benefi-
cia, placari possint. Cum hisce rixemur ne modo,
postquam ex more de Medicinæ laudibus aliquid
dicendum est: Ego uerò satis scio non esse tantam
dicendī

dicendi facultatem mihi, ut illos mea oratione ad
sanitatem reuocare me posse confidam. Pythago-
ram aiunt adolēcentes quosdam, cum honestæ cui-
dam scemina in conuiuiō libidine inflammati, uim
asserre conarentur, mutato cantu tibiarum (qui
in conuiuijs ex more adhibebatur) spondeis tar-
tusculis flexisse, ut compressa libidine ab incepto
desisterent. At hi non tantum non oratione ulla
placari posse uidentur, sed multis hellebori iugeri
bus, ad medicandam stultitiam opus habent: Qua-
re cum his in præsentia non est uisum digladiari.
Sed bonis ac studiosis liberalium artium adolēcē-
tibus, cupimus fidem facere: Non aliam artem ex
prophanis, aut plures utilitates ad uitam asserre,
eāt digniorem esse, in qua cognoscenda, quicunq;
liberalibus ingenijs præditi sunt, operā sumant.
Et quanquā in hoc argumento optarem mihi esse
eā facultatē, quæ pro dignitate exponere, et or-
are res dignissimas laude posset: tamen ita extāt
ob oculos, ita uersantur inter manus medicinæ cō-
moda, ut ad eam prædicandā non admodum uberi-
ore eloquentia opus sit. Et si usquam uerum est,
quod aiunt, probæ meriti nō esse præconē opus, mi-
nimè omnium Medicina postulat uulgaria præco-
nia, cuius utilitas posita in conspectu nostro, o-
mnium mortalium studia fauoremq; meretur.

Medicina sci-
psam commendat

Qus

Veteres Deum
autorem Medi-
cine uocabant.

Quæ enim alia ars, aut plura, aut gratiora uita feliciter degenda, adminicula nobis promittit? Quod cum animaduertent ueteres, tanto opere præstare eam alijs artibus omnibus, cum quidem omnium aliarum disciplinarum inuentionem, imò et literarum, et legum primordia in homines auctores referrent, in una Medicina senserunt tantam esse uim, ut neminem mortalium dignum ducerent, cui tantum beneficium acceptum ferrent, sed magno consensu iudicarunt à Deo re pertam, exhibitamq; nobis esse. Et est tanta scientiæ uarietas, quam Medicina complectitur, ut humano ingenio deprehendi non potuerit. Etenim in tam fugaci uita, quamuis multi non poterant tot morborum genera cognoscere, tam uaria remedia, herbarum dissimillimas naturas experiri, hæc cogitabant, opinor hi, qui optimæ artis inuentionem Deo ascripserunt. Et mihi libet credere diuinitus ostensam esse mortalibus hanc artem, et à primis illis autoribus generis humani, traditam esse per manus posteris. Nec mihi ullus mortalis labor suspecturus fuisse uidetur, tam uarijs corporum naturis, tot causis, tamq; abditis ac latentibus morborum, tot ualeitudinis conseruandæ aut restituendæ rationibus, syderum uiribus, quas in commutanda corporis humani constituti-

stitutione exercent, tot pharmacis inquirendis, itaque statuamus nos etiam medicinam Dei munus esse, missum in terras, quo infirmitatem uirum nostrarum aliquantisper sustentaremus. Et cum usus poscit, ita utamur, ut agnoscamus non humano consilio, sed diuino beneficio proposita esse remedia uitæ propagandæ. Nam et sacræ literæ ipsam docent, Deum et remedia proposuisse, et Medicos condidisse, et regere gubernareq; Medicorum industriam.

Est hæc uel in primis magna Medicinæ laus, diuinitus repertam esse, quam laudem, cum huic arti tribuant sacræ literæ, non dubitemus eam longe, cum dignitate, tum utilitate præstare omnibus alijs.

Stultitiam esse sentimus contemnere reliquas artes, quas humanum ingenium excogitauit. At medicinam aspernari, non stultitia, sed impietas est. Nam cælestia dona contemnere, aut parum religiose colere, consceleratæ mentis furor, et sacrilegium est.

Nunc, si libet utilitate metiri Medicinam, quæ ætas est, quæ uitæ pars, quæ huius ope non indigeat? Quod enim in fabulis est, primos hominum glande uictitasse, postea monstratas esse fruges à nescio quibus, id cò pertinere mihi uidetur,

V

certam

Utilitates et beneficia Medici-
næ.

certam quandam uictus rationem inuentam esse, magno bono publico, cum ad id tempus, discrimine scissent homines noxiorum in uictu et salubrium. Proinde, hac in parte latissime patent Medicinæ beneficia, præscriptis suam cuique uictus rationem. Nam si tollas è culina uictus rationem seu dieteticen, quid aliud erit iam culina, nisi carnificina quædam? Aut quid est aliud, quàm sese ingulare, nullum tenere uictus certam rationem?

Sed est Medicinæ manifestior usus in restituenda, quàm conseruanda ualitudine. Ibi mihi expendat aliquis, ab illis uitæ initijs, quàm uarij morbi nos infestent nondum etiam natos, ut quidam nō iniuria dubitarint, partem ne an nouera cā potius humani generis naturam esse censeret, quàm multi casus uterum ferenti impendent, sepe exitium allaturi, tum nondum nato foetui, tum ipsi matri, ni Medicus opem ferat. Quam multa lætis uitia emendat Medicina, ne fame pereat infans. Iam si mihi, ut Poëta inquit, centum linguae sint, oraq; centum, non possem percensere omnes mortalium morbos, in quibus depellendis Medicinæ uim quotidie est experiri. O quoties fugienti uitæ manū nunciat Medicus, quoties uelut ab Orco morientem animam retrahit. Quoties necessitatem sati arte differt, quæ quidem palam est di-

mino

mo beneficio fieri. Sed iam ante diximus Medicinam diuinam quadam uī gubernari. Atqui Prouerbiū, usquam fidem habet tritum prouerbiū: Homini Deum esse, hac in parte id profecto, rectissime usurpatur: quia diuina uī Medicus ægroti salutem tuetur. Neq; uerò tantū in tollenda corporum malis uim suam declarat Medicina, sed animos etiam contagione corporum uitia sanat. Deniq; uniuersum uitæ cursum faciliorem reddit, dum uitare morbos docet, & si qui acclerint, mitigat. Proinde uehementer ingrati sunt, qui Medicinam uitæ tutricem ac seruatricem non suspiciunt, non admirantur. Quod si parentibus debemus gratiam, quod uitam semel deerint, cur non item Medicus, qui sepe amissam prope uitam reddunt? Sed dicet aliquis: Sepe frustra tentari remedia, & Medicinam sepe in curandorum foelicem esse.

Verum est grati hominis agnoscere beneficium quoties ars iuuerit, improbi est erratum meminisse, non meminisse benefacta: quæ si colligat & expendas, multos incolumitatem uidebis Medicis debere. Ita sunt mortalia, ut sepe uis morbi superet Medicinam. Est et cum Medici saluantur, sed multo sepius ægrotantium uitio accidit, cur parum succedat in medendo.

V ij

Fuit

Aegrotantium
uicia spectanda
Medicis.

Fuit apud Antigoni Regem non ignobilis Medicus Epirotes Philippus, is suscepit quendam Regis amicum hydropico morbo impliciū, curandum, & cum pollicitaretur, confirmaretq; haud dubie illum se sanaturum esse, negavit eum posse sanari alter quidam medicus, Chryssippi discipulus: qui aegroti intemperantiam norat. Qua de re cum inuicem altercarentur, & Philippus contenderet esse sibi exploratam remediorum uim, respondit alter, Philippum ad morbum respicere, se uero ad animum aegroti. Neq; illum res fecit, nam cum aegrotus summa diligentia non Medici tantummodo, sed etiam Regis custodiretur, tamen malagmata sua deuorando, bibendoq; suam urinam, in exitium se precipitauit. Ita non Medici inscitia aut negligentia, sed sua ipsius intemperantia, aegrotus extinctus est.

Quoties putas accidit, praesertim in ijs nostris moribus, ut aegrotus tanquam suo se gladio iugulet, cum detrectat Medico parere, cum nox ijs cupiditatibus alienissimo tempore frenum laxat, & obsecundat? Est autem indignissimum, alienae culpe Medicum reum agere. Attamen ita fit, ut quicquid peccarit aegrotus, Medico imputetur. Sed nolo commorari in diluendo hoc conuictorum genere, quae cum uino madent, bene poti in conuiujs, barbari

barbari quidam in Medicinam euomunt. Nam et ipsi haec recantant, paulo post, ubi crapula commoverint alij alias pestes. Et quanquam sero malo coacti, fatentur id quod res est, optime de genere humano hanc artem mereri.

Neq; uero utilitate tantum ducimur ad medicinam cognoscendam studium, sed ex ipsa naturae contemplatione, in qua uersatur tota Medicina, incredibile uoluptatem, eamq; honestissimam animas bene liberaliterq; institutus capit. Quod etiam spectaculum, qui ludi magis delectare nos possunt, quam naturae uarietas, si propius intueamur? Neq; tantum in magnis corporibus structuram, ordinem ac uires partium omnium spectare inuatur: sed minutissimae res uel maximam admirationem pariunt, cum animaduerto nullam esse totius naturae partem, tam humilem, tam contemptam, quae non magnam uim medendi habeat. Et non modo in malis & affhodelo (sicut Hesiodus dixit) sed in fercore etiam suillo, aut si quid hoc uilius est, magnas inesse commoditates. Ego profecto mirabiliter affhior, cum has rerum naturas considero, & cum ipsam architecturam mundi admiror, cum uidetur mihi tanquam manu prendere Deum, qui sese fundit in omnes res, uegetat et alit omnia, et suas cuiq; rei in res, tanquam oeconomus distribuit et

Incommoda contemplatio qua Deus ueluti apprehenditur.

V ij uoluit.

uoluit. Opinor in tanta rerum uarietate cerni se-
se: atq; hoc studium contemplandæ naturæ ita
multos tenuit, ut quanquam Medicinam non exer-
cerent, tamen toti fuerint in ea perdiscenda. Ve-
rùm mihi humanius uidetur, quod didiceris, id
etiam expromere in usus hominum, & maiorem
laudem meritos esse eos, qui morbos curarunt,
quàm qui domi inclusam artem tenuerunt, conten-
ti uoluptate, quam ex cognitione capiebant: Est
enim hoc inprimis homine dignum, hominum sa-
luti quantum possis opitulari, atq; prospicere:
Sumus enim profecto nati homines hominum cau-
sa, ut quam quisq; utilitatem ad uitam præstare
posset, eam citra inuidiam in publicum cõferret.
Et cum nihil sit melius, aut honestius, aut splendi-
dus, quàm uitam seruare ac tueri, præclare faci-
unt, qui artis huius fructus alijs impartire stu-
dent, atq; eam ob causam mihi Homerus dixisse
uidetur: Medicum uirum multis alijs præstare.
Nam cum arbitraretur, homini dignissimum esse
benè mereri de alijs, tamen illum eximie mereri
sentiebat, ac præferendum esse reliquis mortali-
bus, qui uitam seruare soletet, aut certe in re tan-
ta operam sumeret. Est enim in magnis sæpe eti-
am uoluisse, laudabile.

Neq; ulli arti omnium seculorum memoria
ampliora

ampliora præmia suere: Qui gentium consensus
sciri facere poterat, hanc artem & maxime sa-
luarem hominibus, & honestissimam semper esse
indicatam. Nam & Romani cum Græcis tota Ita-
lia interdixerunt, disertè Medicos exceperunt, et
in Italia retinendos esse publicæ salutis causa du-
xerunt: Oga in re summum honorem arti habi-
tam esse cernitis.

Medici à Ro-
manis seruati.

Ogere uos adhortor, optimi adolescentes,
primum ut ametis & religiose colatis Medici-
nam, & quia ualitudini uestræ prospicere solet,
& quia diuinis laudibus in sacris literis ornata
est, nobisq; commendata: Deinde ut quantum
quisq; potest in ea operæ ponat. Siquidem nõ alia
res, quàm naturæ peruestigatio, quæ liberale inge-
niū, aut magis decet, aut ampliore uoluptate per-
fringere potest. Non aurei montes, qui in fabulis
asceduntur, tantum ualent honestam mentem
oblectare, quantum earum rerum tractatio cogni-
tioq; quas continet Medicina. Postremo cum iu-
uare homines, sit & sanctissimum officium, & ho-
mine dignissimum, date operam, ut hoc instrumen-
tum amplissime merendi de alijs, uobis comparen-
tis. Nam ille demum rectè instituit uitam, qui ad
publicam utilitatem sua studia & uitæ cursum re-
git, Dixi.

¶ iij Contra

CONTRA EMPIRICOS MEDICOS. M. D. XXXI.

P. M.

Difficile est de Medicina re-
perire orationem, quæ tædi-
um effugiat, cum toties de
ea, hoc in loco copiose et lu-
culenter dictum sit. Et alio-
qui utilitates huius artis ita
sunt in cōspectu omnibus, ut
iure censendus sit ingratis-
simus, si quis nō memi-
nit: Magni autem negotij est præstare in re nota,
et peruulgata, ne fastidiatur oratio. Ego igitur
hoc tēpore omissa laudatione nostræ artis, seriā
quandam querelā huc afferre decreui, uel ut audi-
tores cōmone facerem, ut hanc artem maiore reli-
gione tractarent, uel certe, ut dolori meo morem
gererem: quem, quo diutius in arte uersor, et digni-
tatē, magnitudinemq; eius propius aspicio, quoti-
die maiorem concipio, cum cogito eam ab illitera-
tis impostoribus, magna cum perniciē hominum
exerceri, qui contaminant et corrumpunt artem.
Et quoniam ex horum moribus et factis, multi de
tota professione existimāt, ueræ doctrinæ fides in
discrimen uenit. Vt autem Apelles pictor, si præ-
cipuam aliquam suarum tabularum collocatam il-
lstri

Medicinæ hi-
striones.

Apelles.

lstri loco, deformari ac aspergi luto uideret, ma-
ximo dolore afficeretur, propter artis contume-
liam: Ita me quoq; miseratio quædam subit, intu-
entem quā indigne tractent Medicinam histrio-
nes quidam, qui se uenditant pro Medicis, cum ar-
tem nunquam didicerint. Neq; usquā opinor hanc
inuiariam artis iustius deplorare queam, quā a-
pul uos, qui cum dignitatem, atq; uim maxima-
rum disciplinarum intelligatis, iure me stomacha-
ri iudicabitis. Et fortasse de suis artibus cogitan-
tes singuli, dolebunt in commune uicem omnium
studiorum, cum reputabunt nulli professioni dees-
se hoc genus histrionum. Ego uerò etsi propter di-
gnitatem studiorum ac literarum, etiam aliarum
professionum abusu commoueor, tamen omisit a-
liis, tantum de mea arte dicam, quæ quo fructuo-
sa et gratior est hominibus, hoc plures habet,
qui samam artis affectant. Nullius generis artifi-
cis plures reperiuntur, quā Medici. Sed magna
est, ut Iurisconsulti dicunt, artificum differentia.
Quidam profitentur artem, pollicentur homini-
bus salutem in maximis periculis, cum nunquam
didicerint: sed alicubi in myropolijs, aut tōstiri-
nijs seruierunt, ubi transcripserunt quædā reme-
dia, quorum neq; causas, neq; uires norunt, neq;
quo in loco ualeant. Neq; uerò tam stulti sunt, ut

Abusus omniū
artium, maxi-
mè Medicinæ.

V V hoc

Rhetorica im-
postorum.

hoc instrumentum ad existimationē colligendam
satis esse putent: Sed mutantur ex Rhetorica a-
lias quasdam artes, per quas magis, quā benefi-
cio illorum remediorum inclarescunt, prolixē de
se promittūt, detrahunt de existimatione aliorū:
Scitum est enim laudē ex aliorum uituperatione
querere, domi suae apparant remedia, ut reddant
aliorum operam suspectam, callidē obseruant as-
fectus egrotorum, aut istorum, quibus aegroti cha-
ri sunt, ad hos alludunt, his parasitantur. Si in ma-
gnis periculis, alij simul adhibiti fuerint, hic que-
dam à collega furati, pro proprijs clam obtru-
dunt, ut collega detrahant fidem, cum succedunt
alijs, remedia à prioribus scripta trahunt eadem,
sed fucata, ne imperiti agnoscant. Si quid bone
rei euenit, laudem in se transferunt, si quid secus
accidit, deriuatur omnis culpa in alios. Et quoni-
am in hac nanitate ingeniorum humanorum, prae-
dictiones etiam requirunt homines, maximeq; a-
egroti: ut curiosis satis faciant, iactitant se astra
consultare, cum quidem non ex astris, sed ex conie-
cturis presentibus uaticinentur. Vidimus etiam
qui Magicen adhibebant, qui ex urina non solum
de morbo diuinabant, sed narrabant etatem, di-
gnitatem uitae, formam aegroti, etiam si esset
ignotissimus. Talibus artificijs admirationem
sibi

Astrologia.

superant, non scientia medendi, et concurritur
ab hos impostores, sicut concurrit populus ad
factos. Nam hi quoq; uidentur exercere Medi-
cinā, ad S. Valentinum, Vitum, Genesefam. Quid
magis indignius, quā prestantissimā artem
humano generi, ad uitam tu-
mam, continentem doctrinam maximē libera-
m, uidelicet, naturae corporum cognitionem, ita
perampi & adulterari, admixta uel peruersa
quidam Rhetorica, uel magia, uel hoc genus alijs
imposturis. Leges dant actionem contra illos,
qui adulteratas merces uendunt, & atrociasup-
pina in eos constituunt. At isti histriones Medi-
cinae, pro summo scelere, auferunt maxima prae-
mia, seruntur in oculis, coluntur à populo, ado-
rantur tanquam Semidei, mercede maxima con-
ducuntur cum summo periculo: Saepē enim uidi-
mus egrotos dare poenas inscitiae, & audaciae ho-
rum histriionum. Et cum multa prognostica col-
liguntur ab omnibus circumstantijs, à figura cor-
poris, à gestu aegroti, à locis, à regionibus, ex qui-
bus iudicari de exitu morbi potest: mihi tamen
nihil aliud signum certius exitium portendere ui-
detur, quā si talis histrio adhibitus fuerit. Vul-
gare est, artem exerceat qui didicit. Nemo enim
impudens est, ut profiteri Musicam ausit,
nisi

Dignitas &
praemia.

impudentia.

nisi didicerit. Quomodo enim ludet fidibus is, qui nunquam didicit. Hoc si in his leuioribus artibus accidit, quanto minus ferendi sunt isti, qui cum nunquam didicerint, tamen hanc artem longe maximam ac difficillimam profitentur. At uideamus quàm plurimos esse, qui quasi ab Aesculapio, totam artem per somnium semel acceperint, uenditant se inter Medicos, etiamsi nullam unquam paginam Hippocratis, aut Galeni, aut Auicennae legerunt. Ac uidentur etiam irridere totam doctrinam, quæ in scholis traditur, & sapient: Vident enim uulgus plus admirationis habere parasiticam illam, quàm ueram philosophiam: uident magis quæstuosam esse histrionicam, quàm ueram medendi artem. Sed obijciat hic aliquis, plerosque illiteratos magnam experientiam habere, quæ non minus ualet, quàm ars, quàm doctrina. Assentior multum pollere experientiam: ex hac enim ars paulatim nata est. Sed postquam ars reperta est, ideo traditur, ne quid temere, cum periculo aliorum experiamur, sed priorum experimenta imitantes, certam medendi rationem teneamus. Proinde qui relicta arte, per sese uolunt experiri quid prosit, quid obsit, hos sepe continget errare, & discent magno malo egrotantium. Nihil est fallacius experientia in tanta uarietate

Galiena ex
Hippocrate.

Obiectio.

Experientia
est fallax.

circumstantiarum, ad quam non adhibetur ratio et doctrina, sicut initio Aphorismorum aduenit Hippocrates, cum inquit, experientiam periculosam esse, & iudicium fallax. At isti emperici, inò histriones, abiecta arte tantum consistunt experientia, et iudicio suo, quorum utrumque incertissimum est. Hippocrates adeò diffusus est experientia, ut præceperit, postquam non repperit euentus Medicinam secundum rationem facienti, ne quid præterea tentet. Videte autem istos indoctos, collectanea habent remediorum, à obstetricibus, à tonsoribus, à Magis, à ludæis transcripta, ex his eligunt initio aliquid, quod illis cebras quasdam habet: Nolunt enim statim in ipso aditu offendere animos egrotantium. Hoc si parum profecit, statim aliud experiuntur, & fit sæpenumero, ut ipsa remediorum distimulatio, nouum morbum gignat. Hæc sæpe accideant, quare nihil est, quod isti suam nobis experientiam prædicent. Ars gubernat, & imitatur experientiam non indoctorum, sed præstantiorum. Isti uerò sine præceptore, sine magistro, suis exemplis discunt. Si Dux in bello eligendus sit, nemo opinor eliget Thrasonem, qui nullum unquam uiderit Imperatorem, quem imitaretur, sed suis exemplis promittit se uelle cognoscere

Collectanea re
mediorum.

Experientia sit
penes doctos.

gnosceret omnia officia Imperatoris. Ita Medicus adhibendus est, non qui noua experimenta sine ratione querit, & qui suis exemplis primum medendi uiam colligit. Sed qui ueterum doctrinam & experientiam imitatur. Foelicem aiunt, quem faciunt aliena pericula cautum: quare non est consultum omisis ueterum exemplis, noua remedia, noua uiam medendi experiri. Ac ne quis putet me experientiam aspernari: Ego uero illam quam maximè necessariam esse scio, sed uicissim nolo artem contemni. Prudens Medicus coniungit utrumq; artem et experientiam. Nam experientia sine ratione, sine doctrina, sine arte, nihil nisi domesticum latrocinium est, & possem multa exempla commemorare, quomodo decepti experientia contra rationem Empirici, uiros optimos crudelissimè interfecerint. Quare si quos nihil offendet indignitas, quod homines impudentes audent se titulo artis uenditare, quam nunquam didicerunt, tamen est humanum, periculi magnitudine moueri, quo minus ferant istos histriones, quorum imperitia multos perire constat. Et accedit hoc quod auget periculum, imperitia parit audaciam, ut Thucydides ait: quare inter istos, ut quisq; indoctissimus est, ita est audacissimus. Multi sunt morbi quos doctissimi, et peritissimi

Experientia sine arte latrocinium domesticum est.

missimi Medici mouere non audent, multa incidunt symptomata ex causis adeò obscuris, ut etiam doctissimi uiri dubitent, quomodo occurrant: incredibilis est uarietas signorum ante Crisim, que non raro perturbat Medicum, quamuis sapientem. At histriones isti quoniam semel perficiunt frontem, fortiter sunt impudentes, nullum morbum non attingunt, nullo symptomate, nullis signis perturbantur, et temeritas raro habet felices exitus, leges puniunt imperitiam in melius, grauissimè enim inquit Iuriconsultus, non debet impunitum relinqui delictum decipien-³³ti prae-textu humane fragilitatis. Verum isti non solum de imperitia tenentur, sed etiam de dolo, cum uires suas norint, et tamen existimationis tuendae causa, omnia pericula contemnant, omnes morbos attingant. Porro ad legem Aquiliam scribitur, dolum esse, si quis affecerit aliquid, in quo intelligit, aut intelligere debet infirmitatem suam esse periculosam fore. Si pecunia tantum periclitaretur, sarciri damna possent, nunc ludunt in tali discrimine, ubi si quid secus accidit, neque corrigi peccatum, neque sarciri iactura potest. Quid enim reliquum est homini amissa uita? Quare in re tanta, Magistratus debebat impudentiam istorum coercere, praesertim cum multis

Iuriconsultus de imperitiis Medicis.

Ciuitates bene
constitutæ.

multa crimina in uno insint, quorum quælibet po-
nas habent legibus constitutas. Et prudenter in
quibusdam ciuitatibus bene constitutis prouisum
est, ne quis exerceat Medicinam sine autoritate
collegij Doctorum Medicinæ. Quod si ubiq; ser-
uaretur, melius consultum esset hominum saluti,
cum in morbis non adhiberent nisi bonos uiros,
& doctos medicos. Nunc salutem suam commit-
tunt eiusmodi nebulonibus, quibus non auderent
exiguam pecuniam committere. Et tamen isti ad
curationem nihil etiam adferunt, nisi impudenti-
am et audaciam plectendam legibus: Sed hanc cu-
ram Reipub. Magistratibus commendemus. Vos
interim priuatim, si quando opus erit, periculi
magnitudo admoneat, quales Medicos consulere
debeat. Tutius est enim adhibere bonos uiros,
et qui artem quam exercent, didicerunt, quam le-
uissimos impostores, et histrionicam magis quam
medicinam exercentes. Ego uerò in hac re, etsi
periculo publico maximè moueor, tamen præte-
rea incredibili dolore afficior, propter contume-
liam artis et doctrinæ. Doleo enim negligi et con-
temni tantam scientiam pulcherrimarum in na-
tura rerum, quam autores nostri complexi sunt:
Neq; uerisimile, tantam uarietatem scientiæ re-
periri potuisse, nisi Deus istorum uirorum men-
tes,

Indignum con-
temni adeo hanc
scientiam.

te singulari afflatu mouisset, ad earum observa-
tionem, qui eas reppererunt, et pleraq; monstrasset
obscura, quæ humano ingenio erui non poterant.
Quæ tandem naturæ pars desideratur, quæ non
si patefacta atq; illustrata horum literis? gêmæ,
partes animantia, & partes animantium, tempe-
ramentorum uarietates, causæ morborum, causæ re-
mediorum. Multiplex ratio et conseruandæ san-
tatis, et recuperandæ, quomodo inde usq; à conce-
pta ad extremum uitæ actum, natura fouenda, &
aduersus morbos munienda sit, temperamenta ele-
mentorum, æris, aquæ, locorum, quas habeat cau-
sæ, quos effectus, quæ sit cognitio qualitatum in cor-
poribus inferioribus cum coelestium corporum mo-
tibus, unde existant omnes in corporibus mutatio-
nes, quæ habeant tantum in materia causas, quæ
etiam habeant coelestes causas: Breuiter tota rerum
natura, in nostris libris quasi picta cernitur. Quæ
atem non inuēt ista legere, cognoscere, cōtempla-
ri? Nam ad harum rerum inquisitionem atq; cogni-
tionem, procreati atq; geniti sumus, ut inter sanos
homines cōstat, et Poëta significauit cum inquit:
Felix qui potuit rerum cognoscere causas.

Rerum naturam
in libris Medi-
corum depicta.

Et Plato inquit: Naturam hominis sine Philoso-
phia, mancā atq; inutile esse. Verè autē hoc affir-
mari potest: Medicos adhuc in possessione ueteris

X

illius

illius doctrinæ esse, quam unam et solam homines sapientissimi, qui tum apud Græcos, tum apud Latinos, tum apud Arabes extiterunt, ueram Philosophiam esse iudicauerunt. Quare necesse est hos, quorum animi non capiuntur hac doctrina, uel à natura hominum degenerasse, uel tanquam monstra, à natura inchoatos esse, non absolutos. An non portenti simile est, homines exercentes medicinam, et in hoc studio uersantes, tamen uelut *Vlysses* obstruxit aures, ne cantu *Syrenum* detineretur, præterire obstructis auribus atq; oculis, doctrinam omnium longè suauissimam ac liberalissimam? delectant homines ludi et spectacula. Quod autem gratius spectaculum excogitari potest? quàm ista pictura totius uniuersitatis rerum, quæ extat in nostris autoribus: Quæ possit homini sapienti maior uoluptas cōtingere, quàm oculis atq; animo admirabilem œconomiam, ordinem, uices rerum maxime dissimilium in natura intueri? At istos histriones, neq; utilitas harum rerum, neque suauitas ad discendum permouet, qui quidem hoc magis odio digni sunt, quod etiam exemplo nocent. Plures enim sunt, ut sit inter homines, qui hanc histrionicam, cum habeat compendiarium uiam ad opes parandas, imitari uelint, quàm qui perfectam doctrinam expetant, quæ nulli possit contin-

tingere sine acerrimo studio: Ita paulatim uenars corrumpitur, doctrina neglecta paulatim elabitur. Ego uerò quia doleo uicem optime artis, non possum non succensere istis pestibus, quæ ueram Philosophiam, qua nullum habent hominum ornamentum maius, opprimunt & extinguant. Ac uideamus etiā alijs temporibus, hoc genus impostorum nocuisse arti: *Galenus* enim ualde perituræ scelestæ corruptam esse à *Seruulo* quondam nihili homine, *Thessalo*: Sed *Galenus* diuinaque, collabentem eo tempore doctrinam, restituit. Hanc nō est unus *Thessalus*, sed ubiq; plena sunt impostorum omnia, & fatalis quædam calamitas, artem urgere uidetur. Ac mihi consideranti interdum alias disciplinas, uidentur ex illis etiam plurimi, tantum uenari titulos, ad ostentationem & quæstum. Veram & perfectam doctrinam nemo expetit, id signum, ut Medicorum more loquar, dicitur interitum: Sed nolo malè ominari. Et ut quando finem faciam, adhortor uos, qui datis operam Medicinæ, ut magnitudinem, & dignitatem professionis uestre consideretis. Sicarij sunt enim Medici, qui ægrotos attingunt, si sciant suam inscitiam illis periculosam fore. Dabitis igitur operam, ut perfectam doctrinam ad curam ad afferatis. Et quia huic ordini, defensio ue-

Impostura temporibus *Galenus* ni.

teris & germanæ philosophiæ, à Rep. commenda-
ta est, nolite cōmittere, ut quasi deserta statione,
proiecisse ac pradiidisse cum maximo publico da-
mno, præstātissimas artes uideamini. Cūq; hic or-
do duobus iam millibus annorum, tot enim nume-
ratur anni ab Hippocrate, Philosophiæ professio-
nem, summa cum gloria retinuerit, turpissimum
esset eam nunc demum amittere. Atq; ego tametsi
hæc ætas plusquā ferrea est bonis rebus omnibus,
tamen erigor interdum spe quadam, cū nonnul-
los uirtutis causa hæc studia tota mente, totoq;
animo complecti animaduerto. Et si quis est huius
modi, huic summa uoluntate, hunc honestissimum
titulum Doctoratus, decernimus. Dixi.

DE ARTIBVS LIBERALIBVS

oratio, à Philippo Melanthon Tubin-

gæ habita, Anno 1517.

EGREGIA VIRTUTE VIRO IO.

anni Stöfflero Iustingensi, Mathe-
maticum professori, Phil.

Mel. S. D.

Ermonem de liberalibus artibus ha-
bui nuper, uir clarissime, pro more
istorum, qui in philosophorum scho-
lis rhe-

retorificantur, cum dicare uisum est tibi, cum
quod eiuscemodi sit argumentum, quod adserere
uimini ipse tuo iure queas, tum quod hoc mune-
rarietatem tibi meam probare contendam. Ete-
nim deo humanitati tuæ, non quantum agno-
scis, sed quantum agnosce me cupio: cupio autem
quantum decet. Iam quæ te non decent omnium
ingnia laudum, qui tot annos, tanto studio Ma-
thematicum abstrusa recludis, qui tanto studiosos
uoces, atq; adeo me fauore complecti, eoq; ceu
stimulo ad gloriam excitare soles. Id quod sensi ta-
lentis, cū interpretandi Arati munere nos one-
raret, nihil ardentius, nihil maiore uoluptate un-
quam ceppi, & spero rem casuram non infelici-
ter modo tu adspires porro. Vertimus alquan-
tum operis latino carmine, neq; uerò quo ueteres
modo, qui imitati potius quàm interpretati ui-
dentur. Tu interim, dum illud absolutum fuerit,
hanc habe oratiunculam officiosi animi testem: for-
tasse lautiores uoles, et magis elegantem, sed
seruare nequibat, is est rerum aceruus: Bre-
uibus confudi plurima, & uereor ne
non decora sit uarietas, perinde
atq; id est quod Lucianus ait:

κάμιντος ὃν ἀγρυπτοισίμ.

Vale Tubingæ.

X iij

Egregius

Socrates in
schola Dionysij

Gregus animi uir Plato Athenas
us, & sapientie nomine uenerabili
lis, in dissertatione quam Erastus
seu Philosophia inscripsit, Socrate
ait in Dionysij Grammatici ludū,
spectasse illic ingenijs elegantissimis nobiles pue-
ros, & ex ijs fortē duos ultro ac citro contenden-
tes: Esse quēdam de Anaxagorā uel Oenopidē sci-
tis controuersa uidebantur. Sic enim in Ludo illi
orbes pingere, flexuras ducere, uersilibus punctis
finire & artifice manu uariegas undiq; lineo-
las imitari. Hæc, uti solebat, penito contempla-
tus animo senex, cuidam ē familiaribus puerorū
adsedit, blandē illum officio cubiti admonitum sci-
tatus: Quid hoc, quod meditentur adolescentes
tanto studio & cura: Num honestum ac magnū
Continuō iste nugari, nescio quē, cognitu subli-
mia & quasdam Philosophias garrere. Socrates
contra impudentiam demiratus hominis, cōtatur,
nūm ergo turpe ducat id quod ait iuuentus philo-
sophari? Aderat ibi quispiam non malus uir, is im-
probe dolens responsū Socrati, & autoritate
tanta uiro, & de sapientie studijs modestē rogan-
ti, commodum interuenit: Socrati ait, mittendum
hominem sordidum, squallentibus obrutum uolu-
ptatibus, & indignum planē, qui cū Philosophi-

phie

hie disputatio cōmunicetur. Prudenter ille qui-
am non ad omnes pertinere sacrosancā rem,
sapientiam arbitratus, & αὐτόπῳ iure solemnium
interdixit. Idem ego propemodum acturus, num
etia res, num pulchra, num laudanda Philoso-
phia, eos mihi auditores dari cupio, quorum ita
sunt affectæ mentes, ut sponte orantem sequi cer-
ent. Si quis ea barbarie, ea immanitate, ut splen-
dore ac pulchritudine sapientie trahi non possit,
in relegatus esto, iam quasq; cycladas, aut gya-
ras malis, quā ardētis philosophie uultus. Neq;
uero hic faciēdia luditur peregrina ferrugo, neq;
ficta ingenij, ipsa sese res genuina facie bonis mē-
tibus probare solet, quo sit, ut & aperta magis,
ac simplex mea sit futura oratio. Artes primū
dependemus administras Philosophie. Deinde illā
ipsam quoq; si uisum fuerit, quæ maius aliquid
communi hominum sensu spirans, caput inter nu-
mā cōdit: Ea est uox Dæmonij. Omnem ist hunc
locum, opinor & hoc anno, Mense Iulio, concio-
ne quadam a nobis explicatum cognoscat. Hoc
tam erat studio, cū ē suis fontibus deriuarem
artes, ut animi naturæ ostenderem insita earum
uirtutis, scilicet hanc faciem prima lux, & auinte-
gra mentibus humanis foenerat. Dein, ut impe-
datur nature iudices, ut abhorrentes a ueterum hi-
X iiij storij.

storijis, qui unam gentem, aut unum fortasse Mar-
syan primitijs artium dignantur. Nam ut eadem
gentibus omnibus, atq; adeo omni cælo æqui bo-
niq; ratio, ijdem iusti fontes, sic eadem ubiq; natu-
ræ scientia, modo par studium accedat, & ut in
summa dicam, Rex Iupiter omnibus idem. Gran-
dia hæc tum, nec ἀπὸς δῖος ἰούωσσι ei loco. Sed ex-
porrigo frontem adulescentiæ dicturus. Quædam
iucundiora, quædam etiam clariora prioribus se-
ram in medium. At interim, si quid ab humanita-
te uestra, optimi uiri, pietas mea, uel à uobis adu-
lescentes nunquam non officiosa uoluntas emere-
ri potest, quæso non solo argumenti nomine, ue-
rùm & mea ipsius causa, pari cum cæteris Ora-
toribus uestris loco pari gratia habete.

Natus Ioue
Mercurius.

Constans & uetusta fama est, natum Ioue Mer-
curium, quum ad Aegypti flumina puer à Nym-
phis aleretur, ut erat indoles festiua, per lusum
iocumq; solitum pleraq; commentari, Deas ua-
fricie fallere, nouas artes, noua opera miranda
posteris effingere. Eximia est, quæ gentibus inde
aliquot inter sacra fuit Lyra, id enim fabulis cal-
lido nomen inuento proditur, Factam aiunt è con-
cha, quam forte fortuna iam in sicco defutuerat
Nilus in alueum regressus: Testudinem uocant no-
tiori uocabulo. Festiuium profecto naturæ opus,

Oblongula

Chelys Mercu-
rii eleganter
exposita.

Oblongula est, ut reliqua taceam, et capite quasi
orbè sinuato, ac ob id apta manibus habendo.
Quod cum in ripa ludens puer obseruasset, utilē
ratu ostraci figurā, adit propius, aridam cedit,
sonat ea & nescio quid blandius, statim Deus ar-
ripit letabundus, bene pulchræ rei sperans, pellē
terreo culmis infigit, chordas adstruit septem, in-
sonat chely, experitur cantu organon, αὐτοχέ-
μοι, miratur, interq; manus & brachia uersat,
placetiq; iam non authori tantum, sed ipsis etiam
Dij nutritibus: Cæpit esse laudatum & selectis
nominibus: Donatur Apollini. Nec longo post tē-
pore Phæbus operā nauās hominum gratiæ, che-
lyn dedit Orpheo muneri. Fuit ἐπὶ τὰ Χορδὰ,
Homero ac Pyndaro magnis testibus, dū Orphe-
us Calliopæ studio, de Musarum numero duas ad-
hæceret resticulas. Post Orphei fata, aiunt alij ad
Museum gnatum uenisse, alij fatidicā in Lesbō
delatam, atq; inde à Terpandro in Aegyptum pa-
triā, gratissima munera, diuinorū conscijs sacra-
dotibus, ibi esse cæpit Aegypto sacra, quā pleræ
que secute nationes, itidem coluere Mercurij che-
lyn. Nomē inde factū syderi, Lyra, quo res etati
postera foret augustior. Hæc est Lyra celebrata
nobilitas tot gentibus, tot literis. Quorsum uerò
hæc? quid de una sibi tantum Lyra placet antiqui

Primæ artium
origines,

X V

tasē

tas? Quæso mihi paulisper aurem cōmodate, rem explicabo nō uanus. Poëtica μῦθος uno eodemq; iucundo inuolucro, et populari quidem primas artium origines, primosq; authores tenet. Mercurius Ioue natus, Iouis mens habetur ijs, qui ueteris Philosophiæ periti sunt. Lyræ de testudine, non falsa mundi imagine, sic in re parua ludit natura, πλὴν ὁ δὲ δαδὸν fecit, chordis ornauit septem: Est enim ille sacer habitus numerus. Septem hæ sunt artes, ut agam historica fide, supera defluxæ mente, quibus omnis naturæ scientia cōprehenditur. Iam & præsidet Musæ totidem, quæ duæ reliquæ septeno choro ius omnium sibi uendicant. Ecce dei manu fabrefactam Lyræ, ecce deū munus, Artes. Mihi uerò iam de naturæ scientia, non De monij uoce res est, putoq; nostris ingenijs propria, rationis usu cōtingit. Ea est in oratione partim, partim in rebus. Scientia rerū prior, sed nos uulgari more dicemus. Quæ ad sermonem spectat, ingeniorum puerilium exercendi habentur initia. Grammatica prima, cui quoniam elementa literarum debemus, nulla ex parte non est necessaria: quid enim attinet longius immorari palam cōfesse rei, quàm utile mortalibus repertum, literæ, ἄγγελος memoria custodes, popularis regulæ sermonis, ut mittam cætera. Huic accedit proxima Dialē-

Grammatica.

Dialectica, subtilis differendi ratio, nam id indidit nomen literaturæ comes, complexa quicquid hoc omne, quo se aliqua uis effert ingenij: ac si licet hoc audacius paulò, sola mihi omnium mater artium haberi posse uidetur: Tantum abest, ut digram docto spires, ut pectus ad sapientiam formam quouis modo queas, si Dialecticon politias, uanissime omnium quisquis excontempseris. Neque enim ille Mercurius pater Oceanus tantum opam, tantum diuitiarum orbi conuehit uniuerso, quantum artium una cyclopediæ, Dialectica. Et attingerem ex ijs aliquot, ni passim id sonarent scholæ: at si uultis tamen, ostendam usui fuisse uel summis ingenijs. Vir animi sagax Aristoteles, ut hunc nominem, in quem opinio hominum consensus multis iam seculis conspirauit, quæso quid præstat ubiq; uel aptius, uel eruditius Dialecticæ potestq; illa quasi Delphico gladio, ut omnium sensa nunquam non penitissimè cōfodiât: Inuenit, disponit, Dialecticæ debet, ipsa enim quid quæque res, quid cuiq; coherens, & quo ordine, pulcherrime distinctis filis notat. Iam si Platonicos huc accire datur, quātus inter illos cminet Augustinus, qui Dialēxi ceu Mercurij alis, ita Platonicū uim animi excelsam uocant, humana superans, diuina proximus attingit. Audio quosdam male seriatos homi-

Dialectica mater artium & Oceanus.

Aristoteles

Augustinus.

homines, qui cum ἀρχαῖματοι καὶ ἀμαυροὶ literas uulgo iactitent, hoc habent primū ut à Dialecticis quā longissimè absint. Age, bellè ridetur hæc tota sex à Socrate, non in Gorgia tantum & Lache, sed omnibus penè dissertationibus Platonis. Habet Grammatica ut docte loquaris, hæc ut uerè, ut discriminatim, ut certum, ut solidū, quod enthymemata, syllogismi, theses, finitio, partitio, cōmodum exhibent. Et syncra sunt et firma, quæ in hanc aleā conueniunt, minimeq; fucata. Dædali statuas quondam suspexit antiquitas, nō de adsciticia specie, ut Pausanias ait, sed ingenua quadam forma, cui planè γνήσιον hoc erat, admirandam referre ipso decore maiestatē, et propemodum illud melioris seculi Δέσπο. Fortassis et de nostris Dialecticis tale quiddā licebit, Stoicos dico, aridi sunt ac ieiuni sermonem, fecundi sensa: uerū hæc aliās. Omnino de ipso sciēdi amore Dialectica inter primores ariūm recēseri nō temere solet. Quare ualeāt ἀντίτεχνοι suis complicitibus, τοῖς τοῦ πᾶσι τὸ βελγὸν γένος, ut cum Euripide dicā: liberū est enim cuiq; aut bonum esse, aut malum. Vos qui Philosophiæ nomē dedistis adolecentes, qui boni, esse, qui sapere dextra menti, qui prodesse olim Reipub. contenditis, in elemēta Dialecticæ incumbite. Nullo pharmaco magis, aut uegetum, aut acre,

ne, nulla harmonia reddi potest ingenium elegantius. Bias rogatus, quid esset cuiq; inter prima dulce, respondit, quod proprium. Est autem uel maxime propria homini ratiocinatio διὰλέξις, contemplatio cuiusq; diligens. Iam quæso quid eò suauissimum? Variū Poëtæ Proteum fingunt, omniū sibi rerum uultus formasq; aptantem. Quo nimirum cōmento intelligentiæ nostræ metamorphosin in omnes rerum species significant. Discernit autem species rerum unica Dialectica, perpetua et incōcussa ueri scientia. Quam uellem hæc pluribus agere liceret per horam, quò magis perspicuè uobis Dialectica probaretur. Sat fuerit adieciſſe: Neminem à cōditis literis unquam ullo sapiētum iudicio, inter candidatos studiōrū cuiusq; generis sensum huius expertem. Sed aurē Cynthius uellit eranti, et admonet superesse Rhetoricā. Quid uerò illa? Pars Dialecticæ, quosdam argumentorum locos populariter instruens. Et de Grammatica, Dialectica, Rhetorica, Logicis artibus tantum, chordæ illæ tres in chely symphonæ, Musarū trium ludus: Polymneia, cui nomen est à memoria, litteras habet. Euterpe Dialecticā, quod mira scientiæ cupidine rapiatur, qui in contēplatione degūt, Melpomene forum demulcens, Rhetoricā. Quæ rerum est cognitio, pēdet omnis è numeraria, quæ

Nihil reddit ingenium elegantius Dialectica

Rhetoricā,

uocant

Arithmetica et
multiplices
alios fructus,

uocant Arithmetica. Si enim, ut uisum Pla-
toni, aliqua rerum prima notio inserta est na-
tura mentibus hominum, qua liceat uti, uel ad u-
niuersalium contemplationum principia agno-
scenda, καὶ πρόληψις, ut doctus uir Epicurus uo-
cat, uel ad uestigandas singularium partes, quæ
est alia quàm ordinis, quàm numeri regula; qua
uidetur in unoquoq; quid primum, quid extre-
mum, quid unum, quæ multa. Quæ ut non temerè
solent magistra ferula discier, ita natura prius
percepta tenemus. Laratan aiunt, quisquis ille
fuit, Pythagoræ Doctor, dixisse animam numero
matrem esse, uidelicet, quo significaret congeni-
tam numerandi scientiam animis mortalium. Et
licet de puerorum rudibus ingenijs periculum fa-
cere, an non primum est, quod scire uidentur nu-
merus, par, impar luditur, item cubus primus &
postremus. Quamobrem in erudiendis pueris à
numero auspiciandum censet Plato, quo ex cultis
ijs, quæ natura insunt seminarijs, recipi cætera
promptius queant. Et Pythagoras omnem Philo-
sophandi rationem è natura mentis humanæ co-
gnatoq; studio deriuans, principia Philosophie
numeros posuit. Tum qui præstiterè quondã sapi-
entia magni uiri. τὸ ἀριθμεῖν numerare, pro phi-
losophari dixerunt. Abenzoar nosse inquit o-
mnia

A numero inci-
piendum doce-
re pueros.

Abenzoar.

nia, qui sciat numerare. Et Neotli Plato quæ-
ritur, cur homo sapientissimum animal, respōdit,
quoniam numeros calleat. Iam quæ arcana uenati
maiores è pari ac impari, quæ sublimia ex uno,
duobus, tribus, quatuor, quinque, sex, septem, &
transum ex horum congressibus, dies defecerit ex-
plicare conantem. Accedunt ad numeros literæ,
sortes, enigmata, nomismata, et huiuscemodi non
parce commerciorum notæ. Nec est ut Syros aut
Ibericas memorem uobis autorem numeri. Ea-
dem generi hominum ratio idem hoc ubiq; præ-
stat, ut signet, discernat, iudicet, quæ usura ueni-
at è numeraria. Sequuntur eam ponderum ac
magnitudinum mensuræ, planæ, solidæq; figuræ,
æquæ, iniqua proportio, quæ ferè capita Geome-
trici sunt. Hinc admirandæ generi machine, ac ut
Endoxi, Archytæ, Menechmi, Archimedis, Boë-
tiæ automata præteream, quantum bombardæ, no-
strate inuentum, bellicis contulit. Addo Plasti-
cæ, & quæ nascitur è perspectiuis picturam, u-
triusq; ciuitatum uel pulcherrimum ornamen-
tum. Huius generis sunt celandi, sculpendi ar-
tes, & inter eas Calcographica, æreæq; Germa-
norum scribendi formulæ. Hic artium nexus, hæc
ergo mechanicò duabus principibus artibus Ar-
ithmetica et Geometria, hic usus est utriusq; per
tot

tot manuarias operas. Quod si ad animum trans-
feras, Dij boni, quæ suauitas, quod nectar offunde-
tur contemplanti, imò quæ lux sese ex illo rerum
chaos aperiet: isthæc mentē sensilibus hærentem,
auellit seducitq; ad intelligibilē æternamq; natu-
ram. Sic Plato ἀρετὰ ἐπὶ φιλοσοφῆσαι, et δεῖ οὖν αὐτὸν
γεωμετρεῖν commodum affecta notatione dixit, id
est, semper æternam ueri naturā intelligendo uer-
sare. De Arithmetica Geometriaq; obiter: in colo-
phone ac fastigio artium, Musica et Astronomia
locatur. Age quid Musica laudatius elegantis et
harmonia ratio, siue organicam, siue naturalē ue-
lis. Insignis utraq; honore poematum, id quod a-
lia sum acturus oratione. Plerisq; gratioꝝ Musi-
ca orbe artium aliarum, quod hæc ad cōtemplati-
onem pariter moresq; conferunt. Erigunt aliæ ad
cœlestia mentes nostras, hæc una cœlo superos ad
humana deducit, quo argumēto ueteres arbitror
musica signa passim Deū statuis appendisse, qua
si illis Dij conciliati nobiscum uersentur. Cōferet
moribus, quod nulla res familiarior tranquillare
dis animatium affectibus. Scitis de Orphei Lyra
quid, et quæ Pythagoreæ gentis instituta fuerint,
ὁ δὲ αὐτὸς ἄρ' ἔστι πρὸς λυγρὰν. Ex ea factione Clinia
celebris uir, modestissimē usus disciplina magistri,
quoties animo turbabatur, quacūq; causa, statim

ad

ad Lyram properabat: rogatus aliquoties, quid
hæc nihil respondit præter hanc uoculam πρὸς
ἄρ' ἔστι. Atq; hi sunt propriæ Musarum soni, qui ad
hæc uitæ constitutionem, qui ad uirtutem
pertinēt: Succedunt Musicæ saltatoriæ artes, Ar-
istam inuenta, sed longior est res, quàm à nobis
agere modo possit. Reliqua Cyclopædæ Astrono-
mia est, numeros, magnitudines, motus, harmo-
nia, id est, compagem superi atq; inferi orbis di-
uisa, hyderum effectiones ac influxum comple-
cti, Medicinæ parens fati conscia. Arithmetica,
Geometria, harmonica ancillarjjs disciplinis cō-
muniter utitur. Longius hæc quadruuij seriem du-
xerim, sed hora deficiamus, agitq; rem eam publi-
ci scholis quotidie Ioannes Stoffer philosophus,
cuiusmodi, fide, literisq; Mathematicum uenerabi-
le. At hæc quatuor artes, quatuor item in Lyra
Mercurij chordulæ, suū quæq; stridens, prima se
Terpsichoræ debet, ordinis ac numeri artificij, hæ-
ret enim à choris nomen Dea, Secunda Thaliæ,
quantum floreat exulta γεωμετρεῖν commodis
uita, Musicam Erato iucunda regit affectio. Emi-
net inter socias clarissima in Homericæ Dianæ
modum Vrania, principem astrorum scientiam
decora referens. Septem chordas numerari adole-
scentes audistis, nec discreta Lyra uoces reddun-

X tur,

Astronomia,

Musica.

Orphei Lyra.
Clinias.

Non licenter
hæc ficta.

tur, plures quatuor, tres orationis funiculi communes quadratio: Quatuor aliæ chordæ rebus suis discrepant. Non confingo licenter hæc auditores, ut illi Atticorum κοροπλάθοι: Platonici quoque ueteribus ratio sapiendi talis fuit, autore Plutarcho. Et de quaterno Lyre systemate quæ disputauit, Terpandri sunt, ait ille:

ἡμῖς τοι τετραρχεῖν ἀποσρέφαντες ἄοιδον
ἐπ' αὐτὸν φόρμιγγιν ἐὺς μελεδ' ὁμομενέμεν.

Septena iam forte chely noua carmina uatem,
Quatuor & distincta modis panxisse iuuabit.
Iamne, quæ Mercurij sit lyra tenetis, quot chor-
dæ, quot artes? Et Musas artium præsidēs ap-
pellare sum solitus. Illæ uerò quid? Congenitus homi-
num animis ardor & strenua sciendi cupido. Te-
stis antiquissimus uates Orpheus, qui Musas hy-
mno canens, inquit:

πάσης παιδείης ἀρετῇ γεννώσθαι ἄμεμπτον,
Θερίσθαι ψυχῆς, διανοίας ὀρθοδότησαι.

Hoc est, si uenerandam Orphei maiestatem car-
mine licet nostro, imitemur:

Munera uestra Deæ uirtus & gloria uerax,
Quasque artes agit humanæ uis feruida mentis:
Vos animi dulces etiam ueneramur alumnos
Aeternum recti quibus insecuistis amorem.
Cense artium numero Musæ septem, duæ super-
sunt,

Intus Cleio & Calliope, quibus æquum in omnes
latus ius: historiæ Cleio, Calliopem poemati per-
tinuit. Omnis generis scripta usurpant historia
poëma, nec alij maiori fruge operæ leguntur
maiores, quàm historici Poëtæ: Adulescentes
animos è uulgarium studiorum sorde euellunt, lo-
quaces referunt excelso, iam uiris digna spirantes.
Artibus hæcenus, quæ organa sunt, & quasi
prælam præludia magnæ illius Dijs genitæ sapi-
entiae, quibus instructæ mentes hominum, Dei nu-
tra cælis demissum excipere queant. Nec fas pie-
tate illa plura commentari, quisque secum bonus
ut anxie cogitet, quæ illa γυνῶν οὐλύμωιο, ut
Calimachus ait: Ipsa est quæ in medio artium
choro communis omnibus desidet, omnium rerum
certa scientia. Sic Apollinem prudens antiquitas
in medijs Musis pinxit uniuersitatem omnem ci-
uitatis temperantem, ut est apud Orpheum:

πάντα πόλον κιθαρεῖ πολυκέρκτῃ ἄρμ' ὀφείλει.

Capita artium, nomenque & σοφίας, ut licuit, bre-
uissime attingi, non in hoc uersatus, ut magnificè
laudarem. Egregie nobilis pictor Timanthes
Cyclopem in tabula, uti ferunt, breuicula dormi-
entem delineauit, eius cum esset magnitudinem
expressurus, iuxta Satyros thyrso pollicem mon-
stridimetientes fecit. Quomodo nos angustis

Υἱ ἱγγενῆς

Historia poëti

Artes præla-
dia sapientiæ.

Apollo inter
Musas.

Timanthes no-
bilis pictor,

Musæ passim
prostant.

Cupido infamis.

ingenijs homines ingentia molimur, Philosophia
laudes, nec ferè nisi dormientis sapientiæ oras cõ
tingemus. Equidem cùm temperarem mihi à lau
dibus, quas multi multas ineptissimè effutire so
lent, hoc egi tantum, ut quàm honestæ res essent
artes, quippe sacræ, intelligeretis. Tum ut admo
nerem iuuentutem, easdem Musas esse, quas hodie
uocant artes, proba ratio est, cur uelim adulescen
tes hoc omnes rectissimè norint. Passim prostant
Musæ in poëmatibus, uitio indoctorum interpre
tum, qui rem multo dignam studio negligunt, &
quantum conijcio iuuentutis operas uani distinent.
Idem Mercurius est pueri, qui animus nobis, uox
est & isipò σγοφῶν. Eadem Musæ, deinde
& eadem chordæ, quæ artes, animi cum habitu
suo consonantia, Lyre harmonia. Iam quis est è
uobis, qui non harum rerum honestate capiatur?
Conueniebat fortasse ut inhortarer uos ad uirtu
tem, sed uestra iam sponte currentes. Agite exem
pla uobis magnorum hominum, qui me circumsta
dunt capite, agite intenti spem patriæ longè pul
cherrimam, ante oculos, ipsumq; animi sensum
ponite, quo nihil esse optandum uobis, nihil con
tendendum, præter honestas literas, præter uirtu
tem cognoscatis. Nullis delicijs, nullo errore ho
minum, regia uia excedite: nulla nos cupido auel
lat

infamis à uirtute. Infamam adpello, quæ alie
runt à studijs literarum, atq; ab ijs, quibus addi
scitis omnes estis. Eleganter admonet dialogo
Iulianus, qui fluctus illi abhorrentes à uirtute
dissisq; eum quando Cassar Currer, bonorum
horum amantissimus iuuenis, Latinum fecit,
laui grauatim referam. Iucunda est fabula. Sic
min Venus natum compellat: Quid ò Cupido cæ
ces Deos subegisti omnes, Iouem, Neptunum,
Iollinem, Iunonem, matremq; ipsam me, sola
uero abstines Pallade, ac aduersum istam nulli fa
cularum ignes, uacua telis pharmaca, tu deniq;
mermis arcu, pilisq; ceres? C V P. Pertimesco
ipsam mater, horrenda est enim, ac torua aspectu,
almodumq; uirilis. Itaq; quoties intento eam ar
ca iaculoq; peto, concussa me galea excutit, exter
no, cadunq; manibus continuo sagittæ. V E N.
Annon erat hac Mars formidabilior? & hunc ta
men armis spoliatum expugnasti. C V P. Imò ille
libens mercepit, inuitatq;: Minerua uerò obdu
dis supercilijs obseruat semper. Ad eam si quan
do aduolau temerè, facibus aduolutis, ait ista:
Per Iouem, si me puer adortus fueris, te trans
filiam, aut arreptum pede in tartara conijciam,
ut ipsa te dilanians diserpam. Tum acribus in
tatur oculis, & circum pectus gestat imaguncu=
Y iij lant

Dialogus Lucij
ani.

Pallas.

lam quandam uiperis capillorum uice comatam. Hanc uehementer equidem formido, perterret enim me, fugioq; quoties adspecto, VEN. At qui Mineruam quidem metuis, atq; huius gestamen gorgona, qui Iouis fulmen non expauescas? Deum autem Musæ cur nullis queunt abs te uulneribus confici, suntq; quod aiunt, extra tela, num galeas & hæ incutiant, aut gorgonas obijciunt? CVP. Ipsas ego reuerere mater, castæ sunt, & semper aliquid curæ molientes, continuo cantu occupatæ. Sæpe igitur adsum illis suauitate carminis delinitus. VEN. Sinito et illas, quod uenerande sunt scilicet: Dianam cur non uulneras? CVP. In summa nequaquam possibile est adsequi eam, semper per montes fugientem, quin illa suo quodam flagrat cupidine. VEN. Quo gnate? CVP. Venatu quidem ceruorum ac hinnulorum, quos insectatur ut capiat, ac iaculo figat, ac prorsum tota rerum eiusmodi studio tenetur, tametsi fratrem eius iaculo potentem, ac eminus ferire solitum. VEN.

Scio gnate, sæpenumero arma experium tua.

Hæc fabula est profutura moribus uestris, si frequentem animo agitaue-
ritis: Sic enim & nu-
gæ seria ducent.

Dixi.

DE PHILOSOPHIA ORATIO

pronunciata, cum decerneretur gradus
Magisterij quibusdam doctis & ho-
nestis iuuenibus. Philip-
pi Mel.

M. D. XXXVI.

Pero mores meos ita uobis omni-
bus inspectos & notos esse, ut faci-
le persuadere possim, me non impu-
dentia, aut fiducia ingenij, aut wo-
λῦπτα μοῦσῶν aliqua, has mihi di-
cendi partes iterum sumpsisse. Nam cum manda-
retis mihi uir optimus Iacobus Milichius De-
canus collegij nostri, qui propter egregiam uir-
tutem, ac studiorum & plurimorum officiorum
societatem, mihi charissimus est, mouebar qua-
dam officij ratione, ut morem gerendum esse ami-
ci uoluntati existimarem. Neq; ego sum adeo suf-
fixus, aut ridicule mihi placeo, ut ignorem ple-
rūq; alios in hac schola esse, & natura magis
idoneos, & doctrina melius instructos ad dicen-
dam, quam ego sum, quibus profecto laudem in-
genij & eruditionis largiter tribuo. Sed nolui
uideri morosior in recusando, cum hanc operam
me homo amicissimus flagitaret. Verum no-
lui longiore excusatione: Nam opinor mo-

De

X iiij res

res meos satis probatos uobis esse. Et hæc sunt præcipue ex eo genere, in quo ualet uersiculus: *Τὸ ὅτι τοῦ θεοῦ μαρτυρεῖται καὶ λέγουσι τοῦ λόγου*: qui ait, mores dicentis persuadere, non oratione. Est autem optimo consilio institutum, ut in his pompis, aut de studiis, aut de laude uirtutum dicatur. Quare ut argumentum conueniens huic loco asserrem, et aliquid de dignitate et utilitate harum artium, quas Philosophia profitetur, dicerem, institui orationem, in qua ostenderem, Ecclesie opus esse liberali eruditione, et non tantum cognitione grammatices, sed etiam aliarum multarum artium, et Philosophiae scientia. Quod cum ita esse statuimus, et si alia causa ad dicendum inuitant, tamen bonæ mentes in hunc finem præcipue, et acerrime intueri debent, ut studia ad iuuandam et ornandam Ecclesiam referant: Nihil enim bonis dulcius ecclesie nomine, nihil ea carius esse debet. Hæc causa maxime hortari et excitare nos debet, ut summa contentione animorum expetamus perfectam doctrinam, ex qua ad Rempublicam et ad Ecclesiam utilitas aliqua peruenire possit. Nec uero nobis præceptoribus dignior est oratio de ulla realia, nec bonis et studiofis quicquam utilius est, quam animo finem, et quasi metam honestissimi cursus prospicere, ad quam referre sua studia debent.

Ad

Ecclesie opus
est liberali eruditione.

Ad hæc artium ipsarum dignitas, et uis non sibi magis conspici potest, quam si uideamus, quantum opus sit illis in Ecclesia, quantis tenebris obruat inscitia religionem, quantam uastitatem, quam horribiles dissipationes Ecclesiarum, quantam barbariem, et confusionem totius humani generis pariat. Hæc si quis considerabit, ita illum existimare poterit, quanta sit artium, ac doctrinae uis et magnitudo.

Insicitia gignit
barbariem.

Esti autem nulla oratio par tantis rebus examinari potest, tamen cum ab imperitis sepe sentitur de hac re prauæ opinioniones, adolescentes monendi et præmunendi sunt: quod quanquam in scholis sit a præceptoribus quotidie, tamen oratio, quæ hoc loco habetur publico nomine, plus auctoritatis habere debet. Est enim omnium doctissimorum uirorum in hoc consensu communis scientia, quam contemnere profecto fuerit arrogantissimum.

Quare cum et necessaria Reipublicæ et uobis salutaria dicam, et hæc mea uox communem omnium uobis sententiam exponat, peto ut me pro uestra humanitate diligenter audiat, et admoniti non tantum sicut Ulyssis socij Sirenas obstructis auribus præteruecti sunt, ita uos eorum inepta iudicia, qui non putant Ecclesiam admodum opus esse

Y V liberali-

liberali eruditione fugatis, sed illos ipsos tanquam deterrimas pestes, & dira portenta execremini. Deinde acuat & excitet discendi curam, quod studia uestra ad Ecclesiam, ac Rempub. pertinent, nec tantum ex illis priuata utilitas & uoluptas petitur.

Inerudita theologia.

Primum enim omnino illas malorum est, inerudita Theologia. Est enim confusanea doctrina, in qua magnæ res non explicantur diseretè, miscentur ea, quæ oportebat seiungi, rursus illa, quæ natura coniungi postulat, distrahuntur: Sæpe pugnantia dicuntur, uicina arripiuntur pro ueris ac proprijs. Postremò tota doctrina monstrosa est, & similis illi picture apud Horatium.

Humano capiti ceruicem pictor equinam
lungere si uelit, & uarias inducere plumas.

Nihil in ea coheret, non initia, non progressiones, non exitus cerni possunt. Talis doctrina non potest non gignere infinitos errores, infinitam dissipationem, quia in tanta confusione, aliud aliud intelligit, & dum suum quisque somnium defendit, existunt certamina, & dissensiones: Interim conscientie relinquuntur ambigentes. Et quia nullæ Erynnes uehementius cruciant animum, quam hæc dubitatio de religione, tandem odio quodam abiicitur uniuersa
religio

religio, & fiunt mentes prophanae, & Epicureæ. Cum igitur tantum habeat mali inerudita Theologia, facile iudicari potest, Ecclesiæ opus esse multis magnis artibus. Nam ad iudicandum, & rectè & dilucidè explicandas res intrincatas, & obscuras, non satis est nosse hæc uulgaria præcepta Grammatices & Dialectices, sed opus est multiplici doctrina: Multa enim assumenda sunt ex Physicis, multa ex Philosophia morali confecta sunt ad doctrinam Christianam.

Deinde duæ res sunt, ad quas comparandas opus est magna & uaria doctrina, et longa exercitatione in multis artibus, uidelicet, methodus, & forma orationis. Nemo enim fieri artifex methodi potest, nisi bene & ritè assuefactus in Philosophia, & quidem in hoc uno genere Philosophiæ, quod alienum est à Sophistica, quod ueritatem orationis, & recta uia inquirat & patefaciat. Qui in eo studio bene assuefacti, & ipsi sibi parauerunt, recordandi omnia ad methodum, quæ intelligere, aut tradere alijs cupiunt, hi norunt etiam in dissertationibus religionis informare methodos, & soluere intricata, dissipata contrahere, obscuris & ambiguis addere lumen.

Magna & copiosa doctrina ad alteram rem, scilicet, ad formandam opinionem opus est, ut norunt

Duæ res ad comparandam doctrinam necessariæ.

norunt omnes uel mediocriter uersati in literis. Sed ut hanc *ἔξω* methodi informandæ nobis comparemus, non minore studio opus est. Nec potest hæc contingere ijs, qui non assuescunt in pluribus Philosophiæ partibus, in quibus qui non exercentur, etiamsi attigerunt Dialecticam, tamen tantum umbram quandam methodi consequuntur. Nec alij sæpius uitiosa & Sophistica colligunt, quàm isti. Cumq; se artifices methodi esse putent, tota uia deerrant, & sunt, ut Homericò uerbo uitar *ἑλκὸς κοποῖ*. Porro non tantum propter methodum, seu ut Plato uocat *ἀνὰ γὰρ λόγον ποιεῖται*, opus est Philosophia: Sed ut antè dixi, etiam multa assumenda sunt Theologo ex Physicis, ubi ea est singularum partium ratio, ut his, qui solidam doctrinam expetunt, non satis sit, pauca quædam excerpere, sed ars integra, quantum fieri potest, cognoscenda est. Magno instrumento destitutus est Theologus, qui nescit illas eruditissimas disputationes, de anima, de sensibus, de causis oppositionum, et affectuum, de noticia, de uoluntate. Et arroganter faciet, qui se profitetur Dialecticum, si nescit illas causarum partitiones, quæ traduntur tantum in Physicis, & intelligi non possunt nisi à Physicis. Omnino est orbis quidam artium, quo inter se deuinctæ copulatæq;

Orbis artium.

sunt

sunt omnes, ut ad singulas percipiendas, multa ex his assumi oporteat: Quare Ecclesiæ opus est, ut illo doctrinarum orbe.

Non opinor quenkum adeò insulsum esse, ut nos animaduertat, eos qui instructi sunt Philosophia morali, multas partes doctrinæ Christianæ facilius tractare posse. Nam cum multa fini similia, de legibus, deq; politicis moribus, contractibus, et multis uitæ officijs adiuuamur, non solum ordine, ac methodo in Philosophia, sed etiam rebus ipsis diligenter perceptis: Et si quas sunt dissimilia, multum lucis adfert collatio. Porro ut cæludus pilam tenet, ita Philosophiam moralem tractat is, quem Physica destituunt. Nam historiæ temporum exacta supputatio, requirunt Mathematicen. Sed et hæc pars cum Physicis coniungenda est. Inde enim uelut ex fonte pleraq; in Physicis oriuntur. Et barbaries quædam est, ut nihil aliud dicam, cōtemnere illas pulcherrimas artes, de motibus syderum, quæ nobis annos, & temporum discrimina consciunt, & multas res maximas uenturas denunciant, nosq; utiliter monent.

Nec ego ignoro aliud doctrinæ genus esse Philosophiam, aliud Theologiam. Nec ego illa intermisceri uolo, ut confundit multa iura coquus, sed adiuuari Theologum uolo in œconomia methodi.

rhodi. Multa etiam mutuari cum ex Philosophia
neceſſe erit. Si quis huic orationi nō habet fidem,
is conſideret indoctorum Theologiam, et apud ſe
reputet, an expedire exiſtmet orbi terrarum ta-
lem conſuſaneam ſophiſticam, ambiguam Theolo-
giam inuehi in Eccleſiam. Et indoctos uoco nō ſo-
lūm rudes literarum, ut ſunt Anabaptiſtæ, ſed et-
tiam illos ineptos, qui cum magnificē declamitēt,
tamen certi nihil dicunt, et quia ad methodum nō
ſunt aſſuefacti, et quia fontes rerum non ſatis te-
nēt, propterea quia cum in Philoſophia nō ſint in-
ſtituti, nō ſatis uideant, aut quid Theologia pro-
ficiatur, aut quatenus cū Philoſophia conſentiat.

Qualem requi-
rat Philoſophi-
am in Theolo-
go.

Nihil opus eſt hic ueteres illos recēſere, qui do-
ctrinā Chriſtianam inſuſſiſſimis argutijs penitus
obruerunt. Eruditam Philoſophiam requiro, nō
illas cauillationes, quibus nullæ res ſubſunt. Ideo
dixi unum quoddam Philoſophiæ genus eligendū
eſſe, quod quā minimum habeat ſophiſtices, et
iuſtam methodū retineat. Talis eſt Ariſtotelis do-
ctrina. Sed huic tamen aliunde addēda eſt illa præ-
ſantiſſima Philoſophiæ pars, de motibus cœleſti-
bus. Nam reliquæ ſectæ plenæ ſunt ſophiſtices, et
abſurdarum et falſarum opinionum, quæ etiam
moribus nocent. Nam ille hyperbolæ Stoicorum
ſunt omnino ſophiſticæ, bonam ualeitudinem, o-
pes,

et ſimilia non eſſe bona. Commenticia eſt et Epicurus;
indocē, falſa et pernicioſa opinio de fato. Epi-
curus non philoſophatur, ſed ſcurratur, cum aſ-
ſumat omnia caſu extitiſſe: tollit primam cau-
ſam, et diſſentit in totum à uera Phyſicorum do-
ctrina. Fugenda eſt et Academia, quæ non ſer-
uat methodum, et ſumit ſibi licentiam immode-
ratam omnia cuertendi: quod qui ſacere ſtudent,
his neceſſe eſt multa ſophiſticē colligere: Quan-
quam is qui ducem Ariſtotelem præcipue ſequi-
tur, et unam quandam ſimplicem ac minimē ſo-
phiſticam doctrinam expetit, interdum et ab alijs
ſcriptoribus ſumere aliquid poteſt. Vt enim Muſæ
cum cantu certaffent cum Syrenibus, easq; uiciſ-
ſent, ex pennis earum coronas ſibi fecerunt, ita
et in ſectis, et ſi una maximē probanda eſt, ta-
men interdum ex alijs aliquid ueri decerpamus,
quo noſtra ſententia ornetur.

Sed de genere Philoſophiæ et ſectarum di-
ſcrimine, alijs dicendum erit. Mihi ad mores etia
m conducere uidetur, eligere ſectam, quæ ſtudi-
um habeat non rixandi, ſed inquirendæ ueritatis,
inde quæ amet moderatas opiniones, non ca-
pet pluſus indoctorum, præſtigijs diſputatio-
um et abſurdis ſententijs.

Harum rerum conſuetudo peſſima eſt, et qui
eam

Academici.

Secta ueritatis

eam ad sacras literas afferunt, ibi uerò ingentes procellas cient. Ad hæc simplex Philosophia, de qua dico, primùm hoc studium habet, ne quid affirmet sine demonstratione, ita facile effugiet absurdas opiniones, quia hæ non habent demonstrationes, sed tantùm præstigijs sophisticis defenduntur. Postremò in uniuersum propter hanc causam etiam conducit Ecclesiæ eruditio, quia indocti sunt & audaciores & negligentiores. Doctrina frenum iniicit, & ad diligentiam assuefacit. Multa enim cruditis in mentem ueniunt, quæ sunt uicina illi causæ, de qua est pronuntiandum: uident quàm facile sit labi ac decipi, & in alijs artibus assuefacti sunt ad querendos fontes negotiorum, ad explicanda illa quæ uidentur ob stare. Et abeunt studia in mores, quare hæc ipsa diligentia, quæ in inquisitione ponitur, gignit modestiam: Porro audacia cum negligentia coniuncta, quantum afferat periculi, omnium ætatum exempla in omnibus ciuitatibus, & in ipsa Ecclesiâ ostendunt, quæ ab indoctis temerè ruentibus, & anteæ sæpe dilacerata est, et hoc tempore crudeliter dilaceratur.

Itaq; uos, optimi auditores, primùm adhortor, ut cogitetis studia uestra uerè ad Rempub. et Ecclesiâ pertinere: Nam doctrinæ puritas &

concor-

concordia, salutem & concordiam hominum, ac præcipuè Ecclesiæ conseruat. Deinde uos propter gloriam Dei, quem anteferre omnibus rebus debemus, deinde propter ecclesiæ salutem, quæ non debet esse charissima, obtestor, ut has optimas disciplinas, quas Philosophia continet, conseruatis esse statuatis, & in eas maiore studio incumatis, ut solidam doctrinam uobis, & utilem humani generi comparetis. Epaminondas interrogatus, quid ei in uita iucundissimum accidisset: respondit, inde se maximam uoluptatem cœpisse, quod uiuis parentibus liberasset seruitute patriâ, uictis ingenti prælio Lacedæmonijs. Testatur enim utrumq; sibi maximam uoluptatem attulisse patriæ salutem, et parentum læticiam, quàm illi attulisset filij uictoris uirtus et gloria. Vtinâ Ecclesiâ uerius patriâ.

Erga Ecclesiâ affecti simus, ut hanc summam uoluptatē ducamus, uidere florentē et tranquillā Ecclesiâ, quæ uerius est patriâ, quàm illud solum illi penates, qui nos exceperunt nascentes, et prætere, ut Ecclesiâ, hoc est, cœlestes Angeli, et uniuersus coetus piorum, quē ut parentes uereri & amare decet, ex nostris benefactis solidā uoluptatem capiant. E contra nullos cruciatus acerbiores esse statuamus, quàm uidere ecclesiâ dissipatā, et quidem nostris cupiditatibus coniectos Angelos,

Z

gelos,

Indoctrinanda
es et negligentes.

gelos, et coetum piorum in luctum ac dolorē. Non dico hic de præmijs, decet enim nos uirtute ipse moueri, debent apud nos ualere ecclesiæ charitas, et ratio officij, quod Deo debetur. Sed tamē nō de futura sunt etiam præmia rectē discētibz: Deus enim inquit: Glorificantes me glorificabo. Et si sumus Christiani, hac spe officij nostrū facere debemus, ut sentiamus nos Deo curæ esse, ne egramus nos et liberi nostri. Imō scitote nostra causa, non tyrannorū, non eorum qui pia studia oderūt, hanc totam rerū naturam à Deo cōseruari, solē oriri, efficere temporum uicissitudines, ut agri fiant fecundi. Rectē hoc Stoici, Omnia esse Dei: Philosophos autem esse amicos Dei: Quare omnia etiam sunt Philosophorum. Itaq; ingenti animo hæc studia literarum et defendamus, et in hac statione diuinitus collocatos nos esse iudicemus, eamq; ob causam et maiore cura faciamus officium, et nostri laboris præmia à Deo expectemus. Dixi.

ORATIO DE PHYSICA HABITA VUITENBERGÆ.

PAX optima rerum,
Quas homini nouisse datū
est.

Pax una triumphis.

Innumeris

Innumeris potior, inquit Poëta, maxime uerò in
uirtutes. Hanc igitur à deo perpetuam petamus, et
propter Ecclesiās alioqui satis malè adfectas, et
his quantulasq; reliquias literarum reti-
nendas, ac nunc Deo patri liberatoris nostri Iesu
Christi gratias agamus, quod tumultum ταραχὴν
in uicinia ortū sedauit, de quo eō dico pauciora,
quia nunc optandum esset ἀμύσσειν totius rei
esset. Sed moniti hoc periculo, nos quidem
deam maiore pietate et diligentia colamus, ut
preest Ecclesijs, et his studijs quæ necessaria sunt
ueri humano. Id facilius impetramus, si nō abis
in otio ad luxum, et obscenas uoluptates, sed
faciem prospiciemus, propter quem Deus pacem
politijs concedit, ut educari, ac erudiri iuuentus,
et regi disciplina possit, et maiorem adsiduita-
tem in hac nostra togata militia præstabimus. Ut
hic hoc loco et in his congressibus, ad cohortan-
dos uos aliās de alijs seu artibus, seu uirtuti-
bus dici solet, ita et ego orationem hoc tempore,
de Doctrina Physica habiturus sum. Hæc et ini-
ta prima sumit à Mathematicis, et passim ab illis
demonstrationes mutuatur. Ideo de Mathematicis
et sepe aliās, et nuper dixi. Fortassis autem ut mi-
hi nō tam uerbis, quam sua natura, suo dolore,
et causæ magnitudine accenduntur, sicut apud
Z ij Salustianum

Salustium dicitur. Verba uirtutem non addert.
 , Ita hæ nostræ cōiunculæ ad incitandos animos,
 , non ita multum momenti adferunt. Sed tamen bo-
 , nis ingenijs prodesse eas arbitror, ad iudicandum
 de artibus, ostendunt fines, docent quo quasi ma-
 nus dirigenda sit in discendo, quæ materia maxi-
 mē eligendæ sint. Hæ ipsæ admonitiones tamen
 ad excitandum studium etiā conducunt. Nec o-
 pinor morem Ducum prorsus inutilem esse, qui
 non solum oratione, sed etiā tuba milites exu-
 scitant. Habetis in hac Academia Dei beneficio,
 eruditissimos Lectores, qui Physicē explicant,
 qui et rerum bonitate inuitare generosa ingenia,
 & sua oratione cōmouere studia solent: Horum
 & iudicijs & autoritate accendi non distortas
 naturas non dubito. Cū autem iam de totius
 Collegij sententia habenda sit oratio, de eodem ar-
 gumento dicendū esse duxi, ut omnium sententias
 de hoc ipso doctrina genere congruere intelliga-
 tis. Notus est Virgilij uersus, in quo dicitur:

Felix qui potuit rerum cognoscere causas. Et
 si autem humana natura imbecilla est, nec uitare
 omnes seu morbi, seu fatales casus prudentia aut
 diligentia possunt, tamen non existimemus frustra
 tot artibus uitam instructam esse, quæ quidem di-
 uinitus humano generi monstratæ sunt.

Interdum

Interdum ars nautica uincitur tempestatibus:
 Nec tamen ideo frustra ostensa est ars fabricandi
 naues, ac remigandi. Interdum segetes uel æstu in-
 tempestiuo intereunt, uel imbribus strāgulantur:
 Nec tamen ideo agricultura deferenda est. Eo-
 demmodo de cæteris artibus omnibus dici potest.
 Lege opitulatur uitæ Medicina, ac depellit pe-
 nerosos morbos, tametsi interdū doctæ plus ualet
 arte malum. Est autē inchoatio Medicinæ hæc, do-
 ctina Physica, quæ adolescentibus propter mul-
 tas utilitates tradi solet, et de quā dicturus sum.

Doctrina Medicorum ampliſsimam eruditio-
 nem et salutarem uitæ humanæ complectitur. Sed,
 non omnes exercere eandem artem possunt, ut,
 Aristoteles dixit, Ex Agricola et Medico constat,
 ciuitas, Pluribus artibus Reipub. opus est. Tra-
 ctantur ergo hæc initia Physices, non solum co-
 gnitionis, seu oblectationis causa, sed ut seruiant
 multis uitæ partibus. Etiam si non omnes exer-
 cent medendi artem, tamen omnibus, non barba-
 rico more uiuentibus, opus est quadam communi
 doctrina, de corporum seminibus, quæ uocamus
 Elementa, de temperamentis, de membrorum &
 organorum in homine functionibus & natura, de
 causis morborum, addam amplius, de motibus cœ-
 li, et uarijs effectibus, qui motus comitantur. Hæc

Z iij memini

Excitari bona
 ingenia, ut mi-
 lites oratione
 ac tuba,

I.
 Physica Medi-
 cinæ pars est.

memini fuisse doctrinā etiā matrum familiā, quā ad ualitudinē tuendā, et ad educationē necessariā est. Domestica quādā scientia tuendæ ualitudinis, et regendi uictus omnibus opus est. Et literatos decet nosse fontes harū disputationū, qui etiam si uidētur exigui, tamē monero studiosos multa pos-
sunt. Nō erat professione Medicus Varro, Sed ta-
men ratione et diligētia in prouincia, quæ erat in-
festa lue pestilenti, ita seruauit se et comitatū. In-
fuit obstrui omnes fenestras, præter Arctos, unde
spirāt rigidiore uenti. Cōsiliū id ex puerilibus
præceptis, quæ in Physica de uentorum discrimi-
ne tradūtur, sumptum erat, ut omnes intelligitis.

Varro à peste
se suosq; ser-
uat.

Narrat Galenus Antonium Imperatorem des-
pellere cruditates uētriculi solitum, inedia unius
diei, et haurientem cyathum uini, cui aliquan-
tum piperis inpersit. Domestica sunt hæc, sed ut
rectē utamur sine Physices cognitione, fieri non
potest. Nam Antonino causæ querēdæ erant, cur
rebus penē inflammantibus uteretur. Animadu-
ertit igitur ex uentriculi frigore sibi cruditates ori-
ri. Quā multos possem recitare Duces ueteres
et recentes, qui etsi Medicinam non exercebant,
tamen hæc Philosophia, et suæ, et aliorum saluti
consulebant. Alexandri fuit eximium in hoc gene-
re studium, qui sciebat, et Achillem à Chirone
Medicinam

Antonius Im-
perator uentri-
culo medetur.

Alexander stu-
diosus Medici-
næ,

Uelleinam didicissent apud Homerum legimus.
Ite ego nunc de integra Medicorum arte lo-
quor, de hac communi et æconomica doctrina
dissero, quæ carere non possumus, si non prorsus
hæmo more uiuere uolumus.

Addam et exempla Ecclesiæ. Hæc ipsa doctri-
na Physica propria fuit Nohe, Abrahæ, Prophe-
tarum et Apostolorum. Nam ut autoritate ali-
qua emincerent inter ceteros homines, et benefi-
cium obligare multos possent, artem eos Medicam
ad professionem euangelij deus adiungere uoluit,
et manus eorum in curando rexit. Nec existi-
mate indecorum uobis esse, tantorum uiuorum
imitari studia, qui etsi suscinebant alia munera dif-
fusa, tamen humani corporis opificium et tem-
peramenta, ac morborum remedia inquirebant,
cum fortasse alio studiosius; Sed tamen hanc com-
munem Physicam omnes callebant, quæ sine lite-
ra non discitur. Sit igitur hæc prima utilitas,
quid quædam Medicinæ particula est. Sed sunt
et aliæ multæ causæ, cur adolescentibus Physica
traduntur. Manat inde pars magna disputatio-
nem Ethicarum, quia causæ uirtutum in natu-
ra hominis querendæ sunt. Itaq; et in negocijs ci-
uilibus sæpe aliquid ex Physica doctrina decerpi-
tur. Et Plato inquit: Periolen ideo antecelluisse

Exempla Eccle-
siæ.

II.

Physica, pars
Ethicæ.

Pericles quare
excellens.

Z iij ceteris

ceteris Oratoribus, quod Anaxagoram Physicū studiose audierat. Quid quod erudita Physica etiam confirmat honestas sententias de Deo, & de prouidentia. Nam ex doctrina de causis ratiocinamur esse eternam mentem, unam, immensę potentię, sapientem ac optimam, et ut Plato inquit, boni causam in natura. Nec nihil prodest ad disciplinam, imbecilles ac languentes animos his argumentis confirmare. Non raro ipse mecum omnes Physicorum rationes, de deo colligo, ut falsarum opinionum pręstigias, quas Epicurei aut Academici oculis hominum offundunt, refutare clarius possim. Discimus ex Physicis non posse intelligentem naturam oriri à bruto, aut casu nasci. Mens humana est, intelligens natura, & quidem immutabile discrimen honestorum & turpium, nascens secum adfert. Neesse est igitur à mente aliqua præstantiore ac eterna ortam esse. Quis autem non uidet aliū argumentorum cogitationem ad modum utilem esse? Sed assentior regendas esse cogitationes uoce cœlesti, in qua Deus magis perspicuē, & naturam suam & uoluntatem patefecit. Venio igitur ad Ecclesię doctrinam. Et si scio olim Manicheos & plerosq; alios fascinatos delirij fanaticis, mouisse ingentes tumultus in Ecclesia, malē contextis Physicorum sententijs, tamen nihil

nihil dubium est, Ecclesię erudita & syncera Physica opus esse. Si qui ineptē tumultuati sunt, hominum furor execrandus est, non ars uituperanda, quam illi ipsi flagitiose deprauabant. Et facilius reputari possunt, prolatis ueris demonstrationibus. Exempla etiam ostendunt, non potuisse inter pretes ueteres carere Physicis. Ideo enim Nisetas, de hominis partibus, longum commentarium edidit. Et quā multa sunt in alijs Physiologiis, cum differunt de partibus, & officijs animę. Quoties in grauissimis controuersijs Theologicis, licendum est de causis, quarum uarietas tantum in Physicis eruditē traditur.

Quantum refert tenere discrimen partium animę, cum tanta sit inter eas discordia, mens retinet legem Dei impressam, mōstrat beneficia Dei, docet impendere pœnas contumacię. Sed altera pars animę, quę uocatur Appetens, cuius sedes est in corde, nec beneficijs mouetur, ut constanter amet Deum, nec perhorrescit commonescētia horrendis exemplis omnium atatum, ut metuat Deū iratum ac uindicem. Quoties dicendum est de affectuum fontibus & sedibus: Et eruditē discerni oportet sogyās à uitiosis motibus. Hęc nūquam dextrē explicabit is, qui non adsuefactus est ad Physicam doctrinam, quę in scholis traditur. Vi

Z v demus

II.
Physica Ecclesię utilis.

Questio de
fato.

demus interdum etiam ueteres scriptores nō ple-
beios herere in his materijs, tanquā in luto, pro-
pter inſcitiam phyſices. Quoties in Eccleſia con-
trouerſia mota eſt de fato. Hic quid dicet imperi-
tus Phyſices, quomodo labefactabit Stoicorum
aut Peripateticorum ſententias, quas ignorat?
Nec tantū in his materijs, de quibus dixi uſus eſt
Phyſices, paſſim in explicatione cœleſtis doctri-
næ incurritur in Phyſicos locos, ubi magnum ad-
miniculum eſt interpreti cognitio horum elemen-
torū, ut Architecto, aut ſculptori, mediocris pin-
gendi facultas. Ingens eſt ornamentum eccleſiæ,
eruditio, quæ complectitur nō tantum uerborum
cognitionem, ſed etiam quandam rerum uarieta-
tem. Nam nec formari iudicium poteſt, ſine qua-
dam rerum multarum conſideratione & collatio-
ne, nec oratio neruos habet aut uim, niſi ex bonis
rebus oriatur. Eſt enim notus uerſiculus:
Scribendi recte, ſapere, eſt et principium et ſons.
Eſt igitur & Phyſica doctrina cōplectenda, ſi uo-
lumus eccleſiā non eſſe ineruditā. Ea q̃ in re mul-
ta nobis prouidēda ſunt. Indocti quia ingenia nō
cohercēt certis metis doctrinarū, facilius deerrāt
à uia, et difficilius ſanari poſſunt, quia nec norūt,
nec obſeruāt leges, quas in docendo ſequi tanquā
normā neceſſe eſt, deinde Hypotheſes ueras nō re-
nēt,

Eruditio in Ec-
cleſia requiri-
tur.

nt. Hac incōmoda, ſi uitare uolumus, proſecto
moli, et expoliri ingenia uera eruditione ualde
qua eſt. Quales ſuores ſint Anabaptiſtarū, ſci-
a, quos quidē manifeſtum eſt tantum ab illitera-
u ortos et propagatos eſſe. Si igitur lumen eru-
ditionis in eccleſia extinctum fuerit, deliria exo-
nentur uaria, ut antea accidit. At principes ſo-
uere ſtudia literarum oportuit: Sed cum paucos
uicari tēgat, nos eō uehementius annitamur, ut
hoc eccleſiæ decus, quantum poſſumus, tueamur.
Hæc propria eſt ordinis noſtri militia, quā quidē
adiuuabit Deus, et ornabit præmijs, etiam ſi ne-
pigimur à Centauris, et aſpera multa ſerenda e-
rant. Sed ſcitis hoc uirtutis munus eſſe, recta ſa-
cere, prodeſſe ceteris, etiam ſi uulguſ ſit ingratiū.
ſic cōfirmatos eſſe oportet maxime nos in eccle-
ſia, ubi acriora & ſeuiora ſunt odia, aduerſus be-
ne merētes. Quæ gratia Eſaiæ, Ieremiæ relata eſt
pro ſummis et diuinis beneficijs? Horū nos exem-
pla excitemus, ad ſalutarem doctrinā conſeruan-
dā poſtritati, ac ſtatuumus Deum ſuo agmini nō
leſurum eſſe, nec permiſſurum, ut funditus dele-
atur cœleſtis doctrinā. Hac ſpe nos in his ærūnis,
quæ noſtram militiam cominantur, ſuſten-
temus atq; erigamus.

Dixi.

Ord

ORATIO DE ASTRONOMIA & Geographia, habita Vuitenberge.

Dux pestes A-
thenarum &
omnium Re-
rump.

Etus legitur Sibyllæ oraculū de Athenis, duas ei pestes exitio futuras esse, fraudes, & Ducum ignauiam. Sed si communem hominum uitā, & interitus regnorum consideramus, nō tam Athenis,

quā omnibus urbibus ac Imperijs Sibylla uaticinata est. Olim Germania, & magnitudine animorum excellebat: & in consilijs ueritate, cando re, ac fide. Nunc technis certatur, eluduntur recta consilia, uetus illa gloriæ militaris cupiditas, & fortitudo extincta est. Ideo uidetis nihil esse presidiorum in tanto periculo publico, non solum Germaniæ, sed uniuersæ reliquæ Europæ. De quo cogitans, maximè angor animo de Ecclesia, & de nostris studijs, quibus præcipuè Turcica barbaries uasitatem, & interitum minatur.

Quamquam igitur impendent fatales pœnæ, ut multa sunt non solum in Astris, sed etiam in moribus hominum, signa, tamen hæc me spe sustento, Ecclesias Deo curæ futuras esse, & filium Dei propugnaturum nostros cœtus, ut Daniel prædixit.

dixit. Quare hæc studia nobis adolescentes non sunt abijcienda, desperatione, uel præmiorum, uel salutis. Imò eò ardentius excitanda sunt, ut etiam inter medios hostes conseruentur, si ita fœrent fata. Et quoniam hi nostri cœtus pars sunt Ecclesiæ, quoties conuenimus, quoties de studijs cogitamus, accedant pia uota, & oremus Deum, Patrem liberatoris nostri Iesu Christi, ut Ecclesiam, & honesta studia defendat, nos seruet ac regat. Hæc præfari uolui, quia in his congressibus præcipuè decet nos, ut de studijs, ita de communibus periculis cogitare, et coniungere uota. Nam & ad hos congressus dictum Christi pertinet, tam ait: Se interfuturum, ubicunq; duo, aut tres, in nomine ipsius conuenerint. Cum autem hoc loco mihi necessitatem dicendi imponat officij ratio, consitui potissimum de ea arte dicere, quam profiteor, uidelicet, de doctrina, quæ leges motuum celestium tradit, & magnitudines, spacia, interualla, metas regionum monstrat. Etsi enim scio in hac schola, hæc diuinas artes non uituperari, tamen quia segnius coluntur, quā oportebat, nostri est officij, quantum possumus adulescentū studia omni ratione accendere, atq; excitare, eaq; in re optarim nos à principibus adiuuari, sicut in Aegypto regum liberalitas inuitauit inge-

Astronomia,

Ecclesia semper
Deo curæ.

Reges Aegyptii
liberales et
gaudas artes.

Fridericus
Imperator.

Cæsar.

Carolus V.

ingenia ad has artes colendas et illustrandas, & recens antetrecentos annos, cum Latini homines, ne umbram quidem huius doctrinæ tenerent, ingeniosissimus Princeps Fridericus Secundus Imp. ex Arabum monumentis eam transfundi in Latinum sermonem, & utcumq; instaurari magno sumptu curavit. Ac multa extant testimonia, quæ ostendunt his studiis vetustissimos Reges deditos fuisse, ut Atlantem, Orionem, Chironem. Ideo enim nomina eorum stellis, grata posteritas attribuit, ut significaret se ab illis doctrinam de motibus coelestibus & anni descriptionem accepisse. Et Cæsar desequitur apud Lucanum: Media inter prælia semper, stellarum cœliq; plagis, superisq; uacavi. Constat nunc quoq; Imperatorem Carolum V. & intelligere doctrinam celestem penè ut artificem, adeoq; amare, ut cum sibi aliquod intervallum ad quietem sumit, non ludis aut uoluptatibus animum relaxet, sed huius dulcissimæ doctrinæ disputationibus. Scio sedentem in thermis, cum pedis curationi uacare eum necesse esset, ocium fecisse interdum horologijs artificiosè describendis. Scio diligentissimum esse in querenda longitudine & latitudine regionum, in stellis conferendis ad regionum situs, ut nauigans cœli contuitu cursum dirigere possit.

Quid

Quid honestius est magno principe, quàm deserta animum tali uoluptate recreare.

Utinam uerò hoc honestissimum exemplum ceteri imitarentur, & ingenijs præmia proponerent, quod si fieret, conservari hæc artes, & magis illustrari possent. Sed sæpe mihi uenit in mentem, unà cum cœlo eas senescere, & paulatim exangui, & earum interitum portendi finem mundi. Lucra tamen generosæ mentes, cœlo ortæ, de peria cogitent, hanc interdum contemplantur, & statuunt non frustra hoc pulcherrimum speculaculum coelestium corporum, & motuum, hominibus propositum esse, & harum admirabilium rerum ordinem inquirent, quod cum per sese hominis naturæ maximè congruit, tum uerò utilitates ad uitam magnas adfert, quarum aliquas breuiter, ut fert ratio temporis, exponam, ac tantum de motuum doctrina, & regionum meam dicam, omiſſa diuinatrice parte, ne quod mihi ortamen accersam. Ut autem in omnibus rebus Deo ordiri rectissimum est, ita in hac quasi de ueritatione de studijs, cum cœlum ipsum contemplabimur, ueniat in mentem Architecti. Hunc cogitemus, nec frustra hunc mirandum ordinem constituisse, nec frustra generi humano noticiam horum motuum tradidisse. Hæc si quis non cogit

Astronomia cū
cœlo senescit.

Deus Architectus
tectus ostendit
se esse
φιλάνθρωπος
πῶν.

cogitat, quantum à Cyclope illo distat, qui in antro degēs, nec in cœlum aspicit, nec numen ullum æternum ueretur? Si quis autem ut hominis nature conuenit, Dei munera magnificat, is statuit magnarum utilitatum causa has motuum leges institutas, & doctrinam traditam esse. Vtilitas motuum omnibus posita est ob oculos. Quid ad animantium conseruationem gratius est uicibus dierum ac noctium, quid ad terræ fecunditatem, ad fruges procreandas, & alenda animantia utilius, quàm ueris, æstatis, autumnī & hyemis dissimiles tempestates? in quibus diligentia artificis tanta fuit, non modò ut spacia temporum solis et Lunæ motibus metienda proposuerit, sed uires etiam addidit, ut terra aliàs fecundo calore tepesceret, aliàs rigaretur, aliàs aresceret, aliàs astricta gelu quiesceret. Hæc ut arte facta esse intelligemus, certorum syderum ortus et Occasus, singulis anni partibus conuenientes, Soli adiunxit. Post sementem uernam occidunt Hyades, quod Plinius inquit, sydus esse uehemens, et terra marig; turbidum. Id ita institutum est, quia terræ eo tempore rigatione opus est.

Hyades sydus
turbidum.

Canicula.

In messe opus est siccis tempestatibus. Tunc igitur Canicula æstus auget. Sic reliquis anni partibus conueniunt certi ortus aut occasus. Hæc
uti

utates notæ sunt, quæ ut Xenophon ait, testantur Architectum, cum tam studiosè nostræ necessitudinē prospexerit, ualde amantem esse nostri generis, seu ut ipse ait, φιλόγονος. Sed hæc fortasse sine doctrina obseruari possunt, quanquam ordo magis conspiciatur, cum accedit eruditio. Dicant igitur de his utilitatibus, quæ amitterentur, neglecta doctrina. Erunt, inquit Moyses, insignia, tempora, dies, & annos. Hic cœlestis oraculum præcipit generi humano, ut certas anni metas diuinitus propositas, discat obseruare, & interualla annorum consideret. Quod sine eruditione, & morum cognitione nequaquàm fieri potest. Addidit igitur Deus nobis umbram doctrinæ, ut æquinoctia et solis conuersiones obseruare possimus, ad solis numerorum et mensurarum scientiam, quæ mentes in cœlum subuehit, ut certas uias Luminis, ac metas quasi oculis signare possimus. Itaque primi parentes, & deinceps gentes eruditionis, & in his ingeniosissimi, semper elaborarunt obseruando anni circuitu, ut certâ temporum rationem conseruarent, quorum et beneficium gratum nobis esse debet, et laudanda solertia, diligentia, assiduitas, uoluntas benemerendi de genere humano. Sunt autem solertiæ et diligentiae testimonia illustra multa, ut Eclipsium prædictiones, & ipsa

Cœlestis oraculum de obseruandis temporibus

Et ipsa anni descriptio, cuius circuitus, ut quantum fieri posset, certissime comprehenderetur.

Varie anni descriptioes.

Varie certatum est, uetustissimi reditum Solis ad certam Stellam fixam, uerum anni spacium esse senserunt. Deinde cum aliquot seculis post animaduersum esset, Stellas progressas esse, querenda fuit alia uia. Quare Meto, quem Athenis ui-

Meto.

xisse scribunt, auus opinor Empedoclis, descripsit annum esse reditum in idem Solstitij aestiui punctum. Quia enim Atheniensibus anni initium erat solstitium aestiuum, in eo metam potius constituit. Deinde post Alexandri etatem, Hipparchus

Hipparchus.

maluit obseruare æquinoctia quam Solstitia. Quia aliquot diebus circa solastitia uariatio declinationis ad æquinoctialem, sensu deprehendi non potest. Definijt ergo Hipparchus annum esse reditum solis in idem æquinoctij punctum, Hunc secutus Ptolemæus, et suas obseruationes conferens, tandem anni rationem tradidit constantiorem superioribus, uidelicet dierum trecentorum sexaginta quinq; horarum sex, minus trecentesima parte diei. Nondum hæc diligentia satis fecit posterioribus. Nā post Ptolomæum Albategnius

Albategnius.

anno septingentesimo quadragesimo tertio, uidelicet ante hanc nostram etatem, circiter sexcentissimum annum, deprehendit post Ptolomæum

opus

esse emendatione. Deinde rursus eruditissimi homines primam uitam cum quadam correctione petiti, maluerunt annum esse reditum Solis ad certam Stellam fixam, cum hoc modo longioribus spacii minor inæqualitas circuitus anni adpareat.

Hæc eo recensui, ut diligentiam summorum uirum admiremini, qui certos Fastos, certam anni descriptionem nobis tradere studuerunt. Iam Astronomiæ uariæ utilitates, quantum hoc sit beneficium. Nisi enim hæc hanc temporum seriem nobis conferrent, quæ essent religionum atq; omnium hominum tenebræ, quæ confusio totius uitæ? Non animis retrò legere mundi initia possemus, non sciremus quæ religiones priores, quæ posteriores fuissent: Esset ignota series imperiorum, uiderentur Ecclesiæ initia et propagatio. Hæc tantæ res ut sciremus, Deus et præcipit, ut discamus quid sit annus, et monstrat annum continere menses duodecim, et initia in æquinoctio constituit. Hæc primis hominibus doctrina huius semina fuerunt. Quare cœlesti illa uoce admoniti, utilitates expendamus, et Dei donum amplectamur, amemus, et excolamus. Coniunctæ artes sunt doctrina, de motibus cœlestibus et Geographia, nec diuelli possunt. Quis est autem adeo imperitus communis uitæ, adeo sine sensu com-

Astronomiæ uariæ utilitates.

a ij muni,

muni, ut arbitretur uitam carere posse hac arte, monstrante situs regionum, interualla, naturae?

Nulla nauigatio, nullum iter paulò longius suscipi, aut certè gubernari potest, ab huius artis ignaris. Quid in scripturis Prophetis, quomodo uagata sit Ecclesia, quæ res ubi gestæ sint, unde iudicari posset, si deesset hæc artificiosa regionum descriptio. Quotidie in precibus inuenta est regio, in qua filius Dei uersatus est, et uictima factus, cogitandus est locus, in quo primùm sonauit uox cœlestis. Sic enim uult Deus inuocari, ut simul de sacrificio filij cogitemus, & de promissionibus. In his te locis cum quotidie sistere animi uota debeant, quanta est ignauia, nō cogitare ubi terrarum sita sint. Hæc spectare etiam indocti cupiunt in picturis. Ac nisi ars extaret, omnes homines infinitum quiddam esse terram cogiterent, ac tantum earum regionum spacia & interualla scirent, quæ adissent. Hinc multi graues errores in uita orirentur. Nunc uerò quam gratum, quam utile est mente complecti totum terre ambitum, & quidem certa, facili & compendiarie supputatione comprehensum, quem si cogitatione tanquam oculis totum contempleris, possis etiam mirari paruitatem, cum sit nostrorum miliariorum quinquies mille quadringentorum.

Hæc

Hæc sine doctrina motuum cœlestium includi certè in descriptionibus, quasi limitibus non poterant. In quanta suauitas ac dulcedo sit huius doctrinæ, dicerem, si uerbis exponere possem. Sed hæc, experiundo cognoscenda est. Sua cuiq; naturæ, propriissima actio iucundissima est, ut nare piscibus, modulari Luscinie, ita homines magna uoluptate adfici necesse est, cum naturam totam rebus aspiciunt, cum numerorum & magnitudinum proportionum inueniunt, cum cœlestium & inferiorum corporum harmoniam, & consensum comprehendunt, cum uident omnia certa lege condita esse, ut nos de Architecto admoneant. Ad hanc considerationem cum nati simus, necesse est cum uoluptati esse non monstrosis, non distortis naturis. Etsi autem initio præfatus sum, me non docturum esse de parte diuinatrice, tamen hoc addam, hanc ipsam doctrinam motuum cœlestium per se *μαθητικὴν* esse, & præcipuam ac certissimam diuinationem gubernantem uitæ summam. Nam hæc leges motuum, testantur mundum non casu ortum esse, sed à mente æterna conditum, & huic conditori humanam naturam curæ esse. Hæc cum perspicuè demonstrent leges motuum, negari non potest, hanc doctrinam uere esse *μαθητικὴν* de re maxima. Nam hæc de Deo, & de

a iij providentia

Astronomia
μαθητικὴ
de re maxima.

In precibus in-
uenda regio
filij Dei.

providentia sententia, profecto ad uirtutem animos exuscitat. Prædicit Physicus pluuias, si spirant Austri uel Zephyri, si Boreas, serenitatem. Quanto utilior diuinitio est, confirmare animos de providentia, ne casu mundum extitisse somnient? Magna causa fuit, cur Deus hæc de se testimonia nobis proposuerit. Nā cum didicimus inde esse Deum gubernatorem omnium, intelligimus ei parendum esse, agnoscimus ordinem ab ipso, et in mentibus nostris, & in politica societate institutum esse, & sancitas pœnas conturbantium hunc ordinem, quas ne Gygantes quidem, uel si ausint ad se communiendos imponere Pelio Ossan, effugere queant. Deniq; multa de Deo & de moribus monet cœlestium legum ordo, testificans ad humani generis utilitatem has rerum uices conditas esse. Quare Plato prudenter dixit, eum uirum tantum beatum esse, qui hanc doctrinam didicerit, hunc mores posse regere, hunc moderatum, iustum et utilem ciuibz fore. Ac addo uerba Platonis, ut tanti uiri uox & autoritas uos ad amorem & studium harum optimarum artium exuscitet. Vnum est naturæ uinculum, doctrina

33 numerorum, figurarum & motuum cœlestium,
 33 ac si quis aliam uiam ad discendum quæret, fortun
 33 nam inuocet, ut dici solet. Nam sine his nemo in ciuitatibus

Platonis uir
beatus.

ciuitatibus unquam beatus existet. Hic modus, hæc educatio, hæc disciplina, seu facilis seu difficilis. Per hanc ire necesse est, nec fas est negligere Deum, qui gratam de se famam in his artibus generi humano tribuit. Hæc sunt Platonis uerba, in quibus cogitate, quā sapienter dictum sit, gratam Dei famam audiri in his artibus, hoc est, numerorum ordinis, & cœlestium corporum cognitione necessario nos statuere mundum à mente aeterna conditum esse. Verè igitur hæc ipsa doctrina, de qua loquimur, est μαθητική, etiam si reliquas diuinationes non scrutemur, de mutationibus aëris, & corporum nostrorum, quarum non omnino nulla est utilitas, si intra iustas metas contineantur.

Grata Dei fama in artibus.

Cum igitur doctrina de motibus cœlestibus, plena sit eruditionis, cum sit utilis uitæ ad temporum & regionum distinctionem, cum sit dulcissima, cum confirmet in animis honestam de Deo sententiam, cumq; sit occasio discendi, bona ingenia adhortor, ut in hæc studia incumbant, & sua, & Reipub. causa, cui honestas artes, uitæ utiles conseruare debemus.

D I X I.

a iiij

ORA.

ORATIO DE DIGNITATE A-
strologiæ, dicta in promotione Magistro-
rum, à Iacobo Milichio, Anno
M. D. XXXV.

Primitim institutum est, ut in
his spectaculis, de dignitate
artium, & de uirtutum lau-
de dicatur, quod ea oratio
cum ad formanda iudicia iu-
uentutis, tum ad accenden-
dos animos ad amorem bon-
narum rerum, magnam uim habet. Etsi autem præ-
cipue solet ad iuuentutis utilitatem hoc loco ac-
commodari oratio, tamen ne cæteris quidem ul-
lum acroama est iucundius, quam artium & uir-
tutum encomia, quas ut quisque intelligit, ita uehe-
mentissime admiratur. Quare etsi oratio nostra
aptior futura erat iuuentuti, tamen ne uobis qui
de ingratam fore confido, quorum cum maior est
eruditio & prudentia, eo magis delectari uos co-
gitatione ipsa artium arbitror. Dicam autem de
ea parte Astrologiæ, quæ de siderum effectibus in
natura inferiore disputat. Idque argumentum eo
sumpsi libentius, quia mihi non in turba imperio-
rum, sed apud homines doctos, & Philosophiæ
deditos, dicendum esse intelligebam,

Ut

Ut autem Græci Rhetores summa prudentia
in definitione artis, dixerunt artem non solum
oportere ueram noticiam esse, sed addiderunt eti-
am oportere utilem ad uitam esse: Ita ego utrun-
que disputabo, & ueram esse doctrinam de coele-
stibus effectibus, & magnas ad uitam utilitates
ferre. Atque hic principio à uobis peto, quod
equissimum est, ne conferatis in artem errata ar-
gumenta, quæ de re longius mihi dicendum esset, ni-
si apud eruditissimos homines haberetur oratio.
Sed aliud est crimen, quod etiam apud doctos de-
trahit fidem arti, quod uidelicet, in hac infinita ca-
pitulæ humanorum uarietate, ars ipsa non præui-
det omnia. Negant igitur homines acuti artem,
hoc est, uniuersalem & perpetuam doctrinam ex-
istere posse, ex particularibus paucorum euen-
tuum observationibus, quasi uerò aut Medicina
morbos curet omnes, aut politica sapiëntia omnes
rerum publicarum tempestates prospicere, & mederi o-
mnibus incommodis possit. Et tamen conceden-
dum est, multa utriusque artis uera, & firma præ-
cepta esse, & ad uitam utilia. Ita sunt huius diui-
natricis ueræ quædam, & perpetuæ signifi-
cationes, pauciores fortasse, nihil enim dissimulo,
quam Medicorum: nam hæc ars uersatur in rebus
procul positis à nostro conspectu. Et cum homi-

Definitio artis

Ars non omnia
præuidet.

a v num

I.
Magnitudo hu-
ius artis Astro-
logice.

num temperamenta moresq; diiudicet, & uaticinetur de futuris maximarum in uita rerum mutationibus, diuinitas quædam esse uidetur. Quare etiam si non tam multe sunt huius artis demonstrationes, quàm cæterarum leuiorum artium, artis hoc magnitudini tribuatur. Et quidem eo maiore cura quantulumcunq; est huius artis, quod superi monstrarunt hominibus, conseruari debet, eo maiore studio intendenda mens est in has significationes, quæ cõpertæ sunt, nam harum quoque maxima uis est, et multiplex in uita utilitas.

Non solum inepti, sed etiam improbi sunt, qui falsis persuasionibus ornare, aut amplificare artes conantur. Ego ingenuè profiteor, non omnium euentuum significationes compertas esse, sed idem affirmo multas esse certas, minimeq; fallaces significationes, quas si quis animaduernerit, magnum ad regendam naturam, & plerosque fortune impetus gubernandos, adminiculum habet. Extenuat hanc artem & Fauorinus apud Gellium, et dicit pauca quædam præuideri πᾶσι μαρτυροῦν, non solum non repugno, sed etiam plausum do, quod ait πᾶσι μαρτυροῦν, amplissimo præconio ornauit artem, siquidem quædam in natura aut moribus præcipue animaduerti posse inquit: At ex his homines sagaces pluri-

ma

na postea iudicant. Videtis in moribus quàm multæ coniciantur ex uno aliquo gestu, aut cachinnis. Ita cum certæ notæ quarundam præcipuarum rerum sint impressæ naturæ, multe ex his postea coniectura sumuntur. Fortassis autem non esset ars facienda Astrologia, si tantum constaret coniectura: Nam ars est eorum, quæ non fallunt. Verum & hæc ipsa ars, ut Medicina et politica, primum ceteris observationibus constat, postea ex his multis oriuntur coniecturæ. Vidit Astrologus in gensi Catilinæ diros positus atq; aspectus Planetarum, qui significabant animi crudelitatem, audaciam præposteros mores, inquieta & infœlicia consilia. Fac non potuisse certo prædicere, Catilinam Cicerone Cõsule moturum esse seditionem, deinde futurum, ut in acie in Apennini radicibus interficeretur; At animaduersis illis infæstis significationibus, quæ quidem sunt certæ, cõiungere potuit, futurum ciuem turbulentum, seditiosum, & uitæ futuram exitum tragicum. Ita insignia quædam in temperamenti ac moribus πᾶσι μαρτυροῦν iudicari possunt, quæ non fallunt. Non igitur eò æternanda est hæc ars, quia non omnia præuidet. Quam pauca certa sunt in cæteris optimis artibus, & ut iam nō de Medicina, aut de politica dicamus: Num ideo tota doctrina de Meteoris uituperanda

Genesis Catilinae.

Artis initium certum.

peranda est, quia paucas habet demonstrationes, postea plurima conficit coniecturis? In ipsa agricultura quàm saepe fallimur, num ideo non sunt colendi agri? Quin potius utamur artium beneficijs, & consideremus quousq; humana mens progredi possit. Me quidem non solum utilitas in his artibus delectat, quam in medendo, & in alijs rebus animaduerto, sed multo magis hoc, quod cum hunc mirificum consensum corporum caelestium, & inferiorum contemplor, ipse me ordo & harmonia admonet, mundum non casu ferri, sed regi diuinitus. Hæc respondere uolui ad uulgare conuitium, priusquam de arte dicerem.

Est autem initio ueluti definitio quedam constituenta Astrologia, ut eam à superstitiosis diuinationibus, quas Ptolomeus ἀστρολογικὰς quoscit, separemus. Astrologia pars est Physices, quæ docet quos effectus astrorum lumen in elementis, & mixtis corporibus habeat, qualia temperamenta, quas alterationes, quas inclinationes pariat. Et quia inclinationibus saepe mores, studia, consilia, casus respondent, ut ille inquit:

Naturæ sequitur semina quisq; suæ.

Ideo horum quoq; significationes aliquas monstrat. Quod si constabit sydera habere aliquos effectus,

scelus, planè concedendum erit, hanc artem esse Physices partem, perinde ut prædictiones Medicorum: Nec ego nunc de hac parte prolixè disputabo, sed unum Galeni oraculum in hac causa recitabo, qui non solum reprehendit, sed etiam grauius obiurgat illos, qui negant inferiora corpora affici à lumine cælesti, & inquit: Sophisticum esse, negare manifestam experientiam. Ergo & fatetur se experientia uictum, tribuere magis uim lumini in inferioribus corporibus, & ut, qui dissentiant, seuerissimè taxat. An dubium est uices æstatis atq; hyemis effici solis accessu & discessu, Solis lumen calefacere et desiccare, Lunam humectare? Hæc si manifesta & perpetua sunt in his duobus clarissimis syderibus, cur cætera putemus frustra condita esse? Iam perpetua experientia testatur, insignes coniunctiones habere insignes effectus, idq; in tempestatibus palam apparet. Vidistis concursum Planetarum in humido signo anno uicesimo quarto, intumuerunt ubiq; omnes aquæ, humidae tempestates totius biennij fuerunt. Hac æstate pluuias crebriorum omnium opinione, & insalubres tempestatum uariationes attulerunt, Iupiter in piscibus, Mars in Tauro. Possem alia multa exempla recitare, si temporis angustia non prohiberet.

Nec

Galeni oraculum et experientia.

Concursus Planetarum Anno XXIII.

Astrologia
pars Physices.

Nec nerò dubium est, ut Solis et Lunæ, ita ceterorum Planetarum lumen uariare tempestates, & aërem, & corpora nostra afficere. Res ipsa loquitur in herbis, in metallis, deniq; in contemptissimis rebus maximam uim esse, & iure laudatur illud ueteris Poëtæ:

ὅτι καὶ τὸ μαλάχῃ καὶ ἀσφοδέλῳ μέγα ὄνηται.
 Quod cum ita sit, carputemus frustra cōdita esse illa pulcherrima lumina, cū quidem nulla sit natura prestantior, aut efficacior lumine. Quin ipse leges motuum, nonne significant tēperari lumen solis & lunæ, ceterorum Planetarum aspectus Mercurius et Venus nunquam procul a sole discedunt. Superiores Planetæ ita discedūt, ut tamen in epicyclis ad medium apogeon cum Sole semper congruant. Postremò et Hippocrates testatur tēpestates excitari & uariari ui syderum. Et dissimilitudinē non solum regionum, sed etiam ingeniorum ac morum in diuersis regionibus docet oriri à cœlestibus causis. Hæc cum sint certa, constat artis initium uerum ac certum esse, uidelicet, quod lumen cœleste magnam uim habeat in elementis, & mixtis temperandis & alterandis. Deinde et hoc manifesta temperantia testatur, lumen Planetarum dissimile esse: Saturni melancholicū, Iouis temperatum, Martis cholicū, Solis uiui

Hippocrates.

uiscū, Mercurij siccius, Veneris et Lunæ humilior. Et hæc uariè posita miras mixturas efficiūt, ut in medicamētis uariæ herbæ miscētur, in canoaces. Hæc dixi breuius, nō solum quod habent ratio temporis, sed etiā quod uobis doctissimi hominibus satis probata esse arbitrabar. Venio igitur ad alterā partē, uidelicet, ut de utilitate dicā. Nec nerò existimo quenquam adeo superstitiosum esse, ut neget in medēdo cōducere observationē syderum. Cumq; de hac re, et præcepta exstat, et nota sit experiētia, nō ero longior. Quanto autē illa maior utilitas, non solum in agrotis corporibus, sed multò magis in Rebus. considerare mutationum maximarū seu causas seu significationes, ut accommodare ad eas nostra consilia possimus, et arte mitigare incommoda. Verè enim inquit Plato, syderū circuitus efficere uarias uires, nō solum animantium corporibus, sed etiā uersæ naturæ rerum, uitæ hominū, imperijs, & Rebus. Vt autē agricolis præcipitur, ut tempestatis signa obseruēt, ita magni uiri in Rebus mutationum signa intelligere, et considerare debent. Et quidem in scriptis politicis colliguntur signa sumpta à moribus et uolūtatibus, sicut Medici morbos ex intemperatā, aut corruptione humanū prædicunt. Sed magno et sapienti uiro magno

2.
Vile.

Agricolæ.

igno-

gnopere prodest, etiam hæc cœlestia signa animaduertere, ut regere aliquo modo fortunam, et cauere suas tempestates, uel certe mitigare possit. Rectè enim dictum est:

Qui sapit, ille animum fortune præparat omni,
Præuisumq; potest arte leuare malum.

Etenim si significationes illæ nō sunt considerandæ, cur diuinitus in cœlo scriptæ & pictæ sunt? Cum autem Deus has notas imprefferit cœlo, ut Rebus pub. denunciaret ingentes casus, impietas est, animos ab hac obseruatione prorsus auerte-

Dei oracula sy-
dera.

re. Eclipses, coniunctiones, prodigia, traiectiones, comete, quid sunt nisi Dei oracula, qui minitatur uitæ hominum ingentes calamitates ac mutationes? Hæc si quis contemnit, Dei monitis aspernatur. Quatenus autem hæc metui debeant, quantum omnino iribuendum sit cœlestibus signis, discet idem ille uir magnus ex sacris literis, ne obrepat animo impia uel confidentia, uel desperatio. Vt in agricultura, in nauigando, non est irreligiosum obseruare prognostica tempestatum, ita in administratione rerum considerare naturales significationes, quas Deus proposuit, ut nos uigilantiores reddat, & curam in nobis acuat, pium & utile est. Sed uideamus priuatos mores.

Si

Si quis naturæ suæ inclinationem intelligit, ale-
t bona & confirmare, & uitare uitia diligentia
ratione potest. Verum est enim quod ait Ptole-
meus: Sapiens anima adiuuat cœlestium operatio-
nem, quemadmodum optimus agricola arando ex-
purgandoq; adiuuat naturam. Hoc latè patet in
cura ualitudinis, in deligendo genere uitæ, studiis,
in suscipiendis negociis uel aptis uel abhorrenti-
bus ab ingenio. Si Curionis aut Antonij parètes
sensu intellexissent naturam filiorum, flectere sin-
gulari arte fera & inquieta ingenia ad modera-

Naturæ incli-
nationes disci-
plina reguntur

Philippus Ma-
cedo.

publicæ addicitis, ut reliquas partes pro uirili ana-

b

plecti

plecti, excolere, & ornare debetis, ita meminere-
tis, hanc quoque partem amandam esse. Non solum
stulticia, sed peruersitas est, aucupari ingenij lau-
dem ex inspectione bonarum artium. Nam ui-
ros bonos decet præclaras artes & utiles uitæ
pro uirili ornare, ut ad earum studia quàm pluri-
mi inuitentur. Dixi.

DE VTILITATE ARITHMETI- ces, Oratio.

Dixi uobis initio exponendam es-
se causam, quare publicè docere in-
cipiam, ne quis existimet me meo
consilio impudenter in hoc thea-
trum prodire. Ego enim cum et natura sim timi-
dior, & has artes maxime colam, quæ amant la-
tebras, nec merentur plausus in uulgo, deinde cū
uideam, quanta sit non solum scientiæ copia, sed
etiam dexteritate, et felicitate ingenij opus, præ-
sertim in his subtilibus artibus tradendis, mihi
uerò conscius sim meæ imbecillitatis, non ambui
hunc locum, diuque repugnaui præceptoribus non
sistis, hortantibus, ut elementa harum artium, in
quibus me mediocriter exercui, publicè traderē,
præsertim hoc tempore, cum altera Mathematica
calectio

calectio interitu uiri doctissimi Ioannis Volma-
ni conticisset. Atque illi quidem petebant, ut hæc
non solum amicitie ipsorum rationem ha-
berem, sed etiam utilitatis adolescentium, quia
magno opere prodest hæc elementa in scholis assidue
inculcari & exerceri. Vicit igitur cum au-
toritas præceptorum, tum uerò etiam uoluntas
mea optima erga rem literariam. Videbam enim
eos non aliquo priuato studio desirre mihi
hoc munus, sed ut adolescentibus consulerent, &
quantum possent, eos ad has artes, quæ sunt uera
philosophiæ initia, inuitarent.

Quare cum meam operam deesse Reip. et ado-
lescentium utilitati nollē, perpulerunt tandē, ut pos-
suer me periculum facturum esse. Quare peto
a uobis, ut me hac officij ratione, non arrogantia
aut ingenij silucia in publicum prodisse existime-
re. Minus autem poenitebit me facilitatis meæ, si
agnouero etiam frequentiam uestrā et diligentiam
respondere optimæ uoluntati præceptorum, qui
uestræ utilitatis causa mihi hanc personam im-
posuerunt. Quæ in re, erit etiam prudentiæ atque hu-
manitatis uestræ, meam operam boni consilere.
Nam quod ad præcepta ipsa tradenda attinet,
pero me uobis satis facturum esse. Si quid autem
in oratione mea, uel in actione desiderabitis,
b ij ueniam

ueniam mihi dari peto. Agnosco enim me impedi-
ri pudore ac metu, ac ne natura quidem ad sceni-
cam actionem aptum esse. Sed propter hæc incom-
moda fasti dire has artes, et studia earum abijcere,
ingenij est plus satis delicati et morosi, si tamen
professor est sui generis artifex. Ego uerò etsi mi-
hi nihil arrogo, tamē ea fide et diligētia tradā hæc
præcepta, ut sperem, posse percipi atq; intelligi.

Exposui causam, quare in publicū prodierim,
quæ me, ut spero, suspitione arrogantie apud bo-
nos et studiosos liberabit. Nunc dicam de meo cō-
silio, uel potius de sententia nostrorum præcepto-
rum. Hi mihi iniunxerunt, ut tradam elementa
Arithmetices et Geometriæ, et quod natura harū
artium postulat, initium faciam ab Arithmetica.
Vtinam autem et autoritate et eloquētia tantum
ualerem, ut ad harum artium studia adolescentes
etiam excitare & accendere possem. Quid enim
optabilius esse docenti potest, quā habere audi-
tores incensos & flagrantēs discendi cupiditate?
Sed quia præceptores nostri quotidie scholasti-
cos adhas artes discēdas hortātur, et manifesta est
earū utilitas, spero plerosq; præditos liberalibus
ingenijs, satis ad hæc studia colenda incitatos esse.

Græci narrant fabulam de Pallade, quæ cum
ei tibiæ recens inuentas Mercurius donasset, am-
bulans

De Pallade
Græcorum fa-
bula.

ulans ad sumē, cœpit inflare tibiā. Et si autem
malecebatur sono, tamē cum in aquis uideret sa-
tis ridiculē deformari, inflatis genis, statim abie-
cit tibiā. Has satyri, qui capti nouitate soni ac-
currerāt, abiectis statim excipiunt: Ita tibiā spre-
ta à Pallade, cœperūt Satyris in delicijs esse. Ad
hunc modum sinamus sanē ingenia illiberalia dele-
ctari alijs agrestibus artibus, aut potius quædam
fragmenta artiū circumferre, seu quæstus causa,
sæ ut popularem opinionem colligāt. Sed honestū
ingenij est, nihil amare ardetius quā ueritatē, et
hæc cupiditate incēsum, expetere solidā doctrinā
de uniuersa natura, de religionibus, de motibus et
effectibus coelestibus, de causis mutationum, nō so-
lum animantiū, sed etiā ciuitatū et imperiorū, de
suntibus honestorū officiorū, et hoc genus alijs. Si
hæc perfectæ doctrinæ admiratione atq; amore
tenemur, profecto etiā cōplecti hæc elementa debe-
mus de numeris & mensuris, quæ aditum patefa-
ciūt ad ceteras Philosophiæ partes, quanquā per
se quoq; multum habēt et dignitatis et utilitatis.

Videte enim quā latē pateat usus Arithmeti-
ces in œconomia, et in Repub. Aristoteles scribit, Vsus Arithmeti-
ces.
Thracēs quosdam esse, qui numerando non pos-
sunt progredi ultra quatuor: Quæso te, an tali-
bus pates commendandam esse gubernationem,
b iij non

Thracæ.

non dico magni mercatus, aut uenarum metallicarum, sed alicuius mediocris economiæ? Existime mus ne à talibus posse rationes paululum modò intricatas euolui & explicari? Nequaquam. Sed horum Thracum similes sunt in magnis rationibus & obscuris omnes, qui destituti sunt huius artis præsidio. Nec solum in mercatu, in metallicis, in cudenda moneta, sed in multis alijs publicis & priuatis rebus cõputandis, arte ipsa opus est. Qui uersantur in Rep. erarij rationes nosse debet. Sæpe in iudicijs quæstiones, incidunt, quæ requirunt eruditam computationem. Ideo non satis est nosse numeros naturæ beneficio, sed ars addenda est, si ne qua nullæ difficiles rationes, explicari certò possunt. Quare Socrates apud Platonem in legibus etiam hanc tulit, ut ciues cogantur discere Arithmetica. Sed quid attinet de re nota prolixius dicere? Nemo enim non uidet in omni uita maximum usum esse Arithmetices, nisi sit stolidior Thracensibus illis, qui non norunt numerare amplius quatuor. Atq; hæ uulgares utilitates inuitare pariter omnes adolescentes ad hanc artē discendam et exercendam debebant; Multi enim incidere casus possunt, ubi singulis magno usui Arithmetica esse potest. Proinde et Romanis magnæ curæ fuit, ut liberi eorū cum primis literis etiam Arithmetice

Romani.

cen

imperciperent. Meministis enim uersus Horatij: Romani pueri longis rationibus affem Discunt in partes centum diducere, dicat Filius Albini, si de quicunq; remota est Vncia, quid superat?

Multiplex etiā Geometriæ utilitas est, non solum in edificatione, in metiendis uasis, sed etiā uiro politico in cosmographia, in locorū interuallis intellegendis. Sed discedo ab his uulgaribus utilitatibus.

Hi qui in studijs uersantur, & perfectam doctrinam expetunt, illam sibi utilitatē proponant, quod ad doctrinam de rebus coelestibus nullus aditus patet, nisi per Arithmetica & Geometria. Et quidem tanta uis est Arithmetices in doctrina de rebus coelestibus, ut mediocri Arithmetico perne omnia in doctrina rerum coelestium sint peruenias: Certè magnam partem eius doctrine, sine uulgo negotio assequi potest. Iam uide quàm exiguo labore, quantum præcium operæ possis facere. Nil facilius est, quàm hæc ut uocant, species in arte numerandi discere. His mediocriter cognitis, propemodum tota Astronomia statim percipi sine ulla difficultate potest.

Plato in Phædro fingit duplices animas, quarum alteras ait alas esse, alteris, inquit, decidisse alas. Porro alas ait uolitare in cœlum, fru-

Mediocris Arithmeticus.

Duplices animæ Platonis.

b iiij entes

Alar.

entes congressu colloquioq; Dei, et pulcherrimo spectaculo cursum cœlestium, et considerare causas omnium mutationum in inferiore natura, in aëre, in animantium corporibus, in hominum studiis & moribus, in uarijs imperiorum & ciuitatum casibus. Atq; hæc animæ toto uolitantes cœlo, capte pulchritudine diuinarum rerū, & illius admirandi ordinis, et suauitate doctrine et uirtutis, hac una uoluptate perpetuò frui cupiunt, nec onerant animos obscœnis uoluptatibus, quæ perturbant harmoniam uirtutis in animis, & obijciunt caliginem, ne cœlestia aspicere possint. At illæ animæ, quibus alæ deciderunt, humi uagantur, & querunt uoluptates impuras ex rebus terrenis, nec enim illam pulcherrimam lucem rerum cœlestium aspiciunt. Et si autem Plato alas intelligit heroicis impetus ingeniorum, tamen ne illi quidem impetus soli animos subuehant, sed opus est etiam artibus, quibus illi ipsi impetus at tollantur. Sunt igitur alæ mentis humanæ, Arithmetica & Geometria. Has si alligauerit sibi aliquis præditus ingenio non sordido, facillimè penetrabit in cœlum, ac liberè in cœlestium cœtu uagabitur, & illa luce ac sapientia fruatur.

Alæ mentis humanæ,

Quare illi qui sunt ingenijs non monstrosi præditi, & res optimas maximeq; admirandas, & cognitione

cognitione dignas aspicere cupiunt, has alas sibi adiungunt, uidelicet, Arithmetice & Geometriam. Earum ope sublatis in cœlum, lustrare oculis uniuersam rerum naturam, cernere spacia metarūq; maximorum corporum, uidere syderum fatales congressus, deniq; causas rerum maximarum, quæ in hac hominum uita accidunt, animaduerte poteritis. Existimo generosas mentes hac tanta utilitate capi, & incitari posse ad has artes discendas, & amandas. Scio enim uobis quidē satis persuasum esse, magnam dignitatem & utilitatē esse doctrinæ de rebus cœlestibus, uosq; ut decet, auertere atq; animis abhorre ab Epicurei deliramentis, qui deridet Astronomiam, & somniat Solem esse uaporem, qui mane accendatur motu, postea aut deflagret, aut in aqua extinguatur: Ita et stellas esse nubeculas casu incensas. Hæc portenta pro ueris affirmare homine indignum est, ne tam Philosopho. Nulla tam barbara gens fuit, quæ nō sentiret, stellas esse certa et durabilia Dei opera, & certis legibus ferri, magnæ alicuius utilitatis causa. Quare contumelia est aduersus deum, fingere hanc confusionem rerum, Solem uaporem esse casu inflammatum, & casu ferri, ut Lucretius ait:

Epicurei sunt
quæ deor.

Quo cibus uocat atq; inuitat euntem

b v

Flammæ

Autoritas di-
uina.

Flammea per cœlum pascentem corpora pas-
sim. Plus ualeat apud nos autoritas cum doctissi-
morum hominum, qui hæc deliramenta grauissi-
mis argumentis confutarunt, tum uerò etiam diui-
na oracula in sacris literis, à quibus dissentire im-
pietas est. Hæc clarè testantur, Solem, Lunam, &
religua sydera esse certa & durabilia Dei ope-
ra, & addunt sacre literæ, cuius utilitatis cau-
sa, lumina cœlestia condita sint: Erunt signa &
discernent tempora & annos. Hæc descriptio, &
si brevis est, tamen res magnas complectitur, &
Astronomiæ studium approbat. Nam ut reli-
quas partes omittam, si Sol ideo conditus est, ut
annum conficiat & gubernet, necessaria est ob-
seruatio cursus Solis. Nam sine obseruatione mo-
tus, nulla sunt temporum atq; annorum discrimi-
na. Quare non obscurum est, et approbari à deo,
et præcipi obseruationem cœlestium motuū. Nec
putemus esse leues causas, quare nos ad hanc do-
ctrinam hortetur etiam diuina autoritas. Nam
præterquam quod utilitates magnas affert, ad cō-
munem uitam, etiam monet nos hic pulcherri-
mus ordo motuum, hanc naturam non extitisse ca-
su, sed ab æterna mente ortam esse, et gubernari.
Proinde ualde confirmat in animis honestas opi-
niones de Deo, & de prouidentia. Itaq; ex Philo-
sophis

sophis soli Epicurei fuerunt ^{ædeor}, quia hæc il-
ludria de Deo testimonia, uidelicet, certissimas
motuum leges, & mirabilem harmoniam aspice-
re noluerunt. Decet igitur bona ingenia hanc ho-
uissimam doctrinam amare, & quantum fieri
potest, aliquid operæ in tantarum rerum inquisi-
tionem collocare. Ac facile multa percipient
hi, qui mediocriter in Arithmetica exercitati
sunt.

Redeo igitur ad Arithmeticen, quoniam de ea
præcipue dicere cœperam. Postquā autem utilita-
tes commemorauī, quæ quidē minimè sunt obscu-
ræ, breuiter aliquid adijciendum putauī de facili-
tate. Scio deterriari adolescentes ab his artibus
opinionē difficultatis. Sed quod attinet ad initia
Arithmetices, quæ in scholis tradi solēt, et quæ ad
quotidianum usum conferuntur, uchementer ex-
citat, si hæc putant admodum difficilia esse. Ars or-
itur ex natura ipsa mentis humanæ, et habet cer-
tissimas demonstrationes. Quare initia nec obscu-
ra, nec difficilia esse possunt, imò priora præce-
pta adeo perspicua sunt, ut pueri etiam ea possint
assequi, quia tota res à natura oritur. Deinde
multiplicationis, et diuisionis præcepta aliquan-
to plus requirunt diligentia, sed tamen causæ citò
perspici possunt ab attentis. Exercitationem
& usum

30.
Facile.

Multiplicatio
& diuilio,

Et usum requirit hæc ars, ut aliæ omnes. Est enim uerissimum, quod ait Anaxagoras: Manum esse causam sapientiæ, significans sine exercitatione, et experientia non posse artes rectè percipi. Deinde sicubi est aliquid difficultatis, memineritis nullam esse artem, quæ nihil habeat difficultatis. Et erratis profecto, si styli exercitium putatis facilius esse, quàm hæc initia Arithmetices. *Nec scholæ sunt eo condite atque constitutæ, ut ingenuis otium ad perfruendas ineptas uoluptates concedatur, sed requirunt studia, curam et acrem animorum contentionem.* Nec uerò nego multa ab Arithmetice quaesita, et animaduersa esse, quæ procul recedunt à capto imperitorum: nam artes omnes agitatione crescunt. Sed ego loquor de his initijs, quæ et uobis tradi solent, et ad usum conferuntur. Quare adolescentes abijciant opinionem difficultatis, et magno animo, et quadam cum spe ad hanc artem discendam accedant: quod si facient, deinde et rerum suauitas detinebit eos, et sentient ipsa rerum serie difficultatem minui. Exposui quæ utilitates præcipuè petendæ sint ex Arithmetica, Dixi etiam de facilitate. Reliquæ sunt aliæ utilitates, sed obscuriores, de quibus non multa dicam. Verissimum est, cæteras artes facilius percipi, cognita Arithmetica. Est enim

Scholarum officina
diligentiæ.

Arithmetica intra primas artes, quæ docet indicare, ac distribuere unum et multa: ostendit ordinem rerum, et monet confusa euoluenda et discernenda esse. Hæc sunt initia ratiocinationis in hominibus. Ideò prima est numerorum intelligentia, idque sensisse opinor Pythagoram, cum definiuit, mentem esse numerum: significauit enim animam esse ratiocinatricem, quæ discernit res et ordinem animaduertit. Hæc sunt maxime propria menti, et sunt primæ mētis functiones. Quæ apte definiuit, mentem esse numerum, uidelicet, numerantem. Hæc causa est, cur et ueteres Græci post Græmaticen mox tradiderint Arithmetice, deinde tertio loco proponebant Dialecticam, quarto Geometriam. Videbant enim Dialecticam, initia sumere ab Arithmetica, et exercitatio multiplicationis et diuisionis, optimè præparat ingenia ad Syllogismos. Item uis demonstrationū melius intelligi potest, cognita Arithmetica, quia hæc habet maxime illustres demonstrationes. Præterea multi loci in autoribus occurrunt, qui sine hac arte non possunt intelligi. Pythagorici figuratè usi sunt uocabulis Arithmetice, eaque transfulerunt ad Physicam, et ad moralem Philosophiam: Sic enim Pythagoras Deum definiuit: Deus est excessus maximi numerorum

Prima artium
Arithmetica.

Quo ordine
tradiderint artes
ueteres.

rorum supra proximum numerum. Ita uoluit significare, Deum esse unum, & quidem summam naturam. Nam denarium intelligit maximum numerum, huic proximus est nouenarius. Excessus supra nouenarium est unitas: Hoc modo inuoluerunt numeris totam Philosophiam: Etsi autem melius est artes propriè tradere, & non inuolueretotas figuris, et ænigmatibus, tamen interdum etiam alij Philosophi, qui perspicuè Philosophiã tradere uoluerunt, adhibent exempla Arithmetica, quæ non intelligere turpe est. Plato cum dicit, mutari Respub. propter cœlestes causas, quæ certas uicissitudines rerum efficiunt in ciuitatibus: & imperijs, inquit: Quemadmodum resistit natura in uocibus, cum sesquitercius fundus iungitur quinario, id est, cum δὲ τεσσάρων additur δὲ πέντε, hoc est, cum completa est harmonia δὲ πέντε. Ita cum circumacta est imperiorum periodus, ruunt & mutantur Respub. Adiecit et causam hanc, quia cum plani cubi complentur ad solidos usq; , nec enim natura ulterius progreditur; multi dissimiles numeri procreantur: Ita de generes ciues, qui tamen potiuntur Repub. ex præstantioribus orti, euertunt Respub. paulatim usq; ad periodum. Hic ne uocabula quidem intelliguntur sine Arithmetica. Sed hæ utilitates leniores

Plato.

iores sunt, illa sunt magnæ, quæ supra recensui: Quod cum in multis alijs uitæ negocijs hac arte qua sit, tum uerò sine ea ad illam præstant: si enim Philosophiæ partem de rebus cœlestibus, nullus pateat aditus. Hæc magna & grauis causa est, quæ accendere generosas naturas ad hanc artem debet, quia qui expetunt solidam doctrinam, et magnis uiris dignam, omnibus ingenij uiribus contendere debent, ut ad cæteras communes disciplinas illam partem de motibus & effectibus cœlestibus adiungant. Hunc uirum qui uniuerſam Philosophiam animo cõplexus, arcanas causarum plurimarum mutationum in natura, et hominum uita, et fontes uirtutis, & honestorum officiorum intelligit, rectè beatũ dixerimus, sicut & Virgilius sapientissimè dixit:

talix qui potuit rerum cognoscere causas.

DIXI.

Oratio

ORATIO IACOBI MILICHII
de Dialectica, habita in promotione Magi-
strorum, Anno 1528.

Cum scholæ consuetudo uo-
bis nota sit, non arbitrabar
mibi opus esse longa defen-
sione, cur huc ad dicendum
accefferim. Imponit mihi di-
cendi necessitatem mos pu-
blicus, cui si nolim obse-
qui, non satis intelligere uidear, quid ad boni uiri
officium pertineat. Atq; utinam quoniam non su-
scepi hoc officium priuato consilio, sed legibus
& institutis sapientissimorum hominum, qui no-
bis per manus hunc morem tradiderunt, coactus,
plus autoritatis ad uos oratio mea habeat, quo
facilius id quod uolo, persuadere uobis possim.
Verum est illud ueteris Poëtæ, Eadem oratio ab
obscuris, & nobili dicta, non idem ualeat. Vos au-
tem iudicabitis hanc non tam meam, quam toti-
us Senatus Academiae, imò legum uocem esse.

Est enim mihi dicendum de ratione ac uia di-
scendi, ac perniciosus quorundam error castigandus,
qui ordinem in discendo peruertit, qua in re
profectio & omnium præceptorum uestrorum,
& multorum doctorum hominum sententia, uel

querela

uel potius, mea tanquā præconis uoce uobis
proponenda est. Scitis gradus quos uocant, à uete-
ribus institutos esse, ut præceptores de studijs iu-
uentutis certis temporibus periculū facerent, et
iudicio præceptorum hi, quorū profectus pro-
bat, in alias classes traducerentur. Nos itaq;
hoc tempore horum adolescentium, quibus
magistri titulū concedemus, studia cognoscimus,
admodum magnam iuuentutis partem, sine
ratione atq; ordine in literis uersari. Vetus hæc
uiciorum bonorum uirorum querela est, sed quo-
rum hoc tempore uelut in re præsentī uidi, quā
mauult discant quidam, uehementer dolui uicē
uestram, quare duxi hoc in loco uos esse uel admo-
nendos, uel etiam obiurgandos. Nam monuerunt
uobis hac de re antea sepe præceptores uestri, sed
officio quo malo fato fiat, ut neq; autoritate illo-
rum, neque uestræ utilitatis respectu moueamini.
Quam enim utilitatē aut uos ipsi, aut Respub. ex
hoc genere doctrinæ capiet, quod sequi soletis, in
qua nulla solida ac firma eruditio inest, & ut de
priuata utilitate non dicā, est enim liberalis inge-
nii studia sua ad publicā utilitatem cōferre, quid
expectare uel cōsiliū, uel opis, Respub. ab istis po-
tēst, qui cum sine perfecta doctrina titulū doctri-
næ tamē habeant, quid aliud quā purpuratæ si-

Gradus à uete-
ribus cur insti-
tuti.

Purpurata si-
milis

miæ dici queunt? De maximis rebus, de iure, de re-
ligione prouocatur ad iudicium eorum, qui docti
uocantur. Quid autem iudicabit de obscurissimis
cōtrouersijs is, qui nō penitus introspexit bonas
artes, sed obiter degustauit eas fugiēs, uelut canes
ē Nilo bibunt? Est igitur discēdi ratio talis institu-
enda, per quā earum artium, ad quas contulimus stu-
dium, perfectā scientiam cōsequamur: Id ita fiet,
si ordinem quendā in discēdo seruabitis. Præcla-
rē dixit Xenophon in Oeconomico, nihil ordine
neq; honestius, neq; utilius esse. Cuius sentētia uim
cum in omnibus alijs rebus experimur, tum maxi-
mē in studijs literarum. Vide enim quantum præ-
postera discēdi ratio habeat incōmodi: Prius The-
ologiam aut ius civile discunt quidā, quā teneāt
Dialecticē, et alia Philosophie elementa: Hic pla-
nē, ut Cicero inquit, claudi more pilā tenent. Tra-
ctare eas artes, in quibus uersantur, nullo modo
possunt, nusquā artium fontes peruidere, non quæ
cohereant, quæ dissentiant inter se cernunt. Hi
cum prodeunt in publicum, et doctrinæ opinionē
magnificā secum adferunt, hic primū deprehen-
duntur, hic inscitiam produnt, si quid est definitum
dum, non uident ubi sit, si quid est partiendum, om-
nia unus puluis, si quod necesse dū argumentum,
quā monstrofa forma syllogismi sit: si quod ar-
gumentum

mentum dissoluendum est, ibi uerō, nisi sola se-
quēdientia tueantur, abiecto clypeo fugiunt.
Primum pœnitet eos neglectæ Dialecticæ,
ne cum sit ars, ut Plato ait, tradendi & accipi-
endi sermones, unā tradit uiam & rectē discendi
& perspicuē docendi, nulla sine hoc instrumento
penitus cognosci aut percipi potest. Nihil igitur
istis, nisi histriones meri sunt, qui artē ullā pro-
ferri, nisi Dialecticē teneant, audent. Plato in
legib. spurios Philosophos adpellat eos, qui si-
ne Dialectica, satis facere se alijs artibus existi-
mant, quare sicut spurijs non licet heredita-
re prætere, ita procul ab omnium literarum tra-
ditiōe prætorio aliquo edicto submoueri debe-
ant illi, qui ante irrumpunt in alias disciplinas,
quā hanc artem perceperint. Quidam perle-
ctis præceptis artis, statim se artem tenere pu-
tant, qui longissimē falluntur. Vfus quidem ad-
hibendus est, in quo præcepta experiantur, ut di-
cant quomodo arte utendum sit. Sicut non sta-
tim pictor est, qui Durerum pingentem uidit,
ne Cytharædus, qui uidit Adolphum eruditissi-
mā tangentem fides: ita non putet se Dialecticē
scire is, qui nihil scripsit, non disputauit, leniq;
ne artem non exercuit. Quæ noua est hæc inge-
nuitas, arrogare sibi scientiam artis, cuius

Definitio Pla-
tonis.

Philosophi sça-
ri qui sunt.

Vfus

c ij nullum

nullum habet usum? Porro cum in omni genere artium consuetudo dominatur, sic enim ait Poëta:

Solus & artifices qui facit usus erit.

Non exercita-
ri sunt ueluti
mutae chartae.

tum maximā in Dialectica uim habet. Librorum mihi similes isti uidentur, qui praeceptis quae continent, uti nequeunt, nā cum causam aliquā acciperunt explicandam, nihilo magis ad illā adhibere praecepta, quā mutae chartae possunt. Proinde si quis utiliter uersari in alijs disciplinis uolet, is patiatur se prius in his primis artibus exerceri, & ad alias disciplinas preparari, et tātis per cōmōtur in hoc genere studiorū, donec ante radices egerint earū artium praecepta, quas tradimus, donec earum sibi exp̄ fecerit, ut quoties usus poscit, sint ad manū, ac uelut in numerato. Hæc est cōpendiaria et recta ad uerā eruditionē uia. Si quis captus splendore aliarū artium has præternolat, ut quæ nō magnopere ostentari queant, huic planè hoc accidit, quod canis Aesopico, qui dum umbrā carniū, quod ea maior adpareat, captat, ueras amisit carnes: quia nisi attulerit ad alias artes hoc quod dixi instrumentum, fortassis aliquam doctrinā umbram, solidam uerò doctrinam non consequetur.

Elementa Philosophiæ,

Dixi hæc tunc de Dialectica, quia omnium maximè necessariā esse iudico. Porro quid reliqua elementa philosophiæ habeant utilitatis, ex eo faciliè intelligi

intelligi potest, cū Medicina & Iurisperitorum artes, sint quædā uelut absolutio et exedificatio philosophiæ, quod gradus ad illas artes per hæc prima elementa faciendus sit. Hippocrates scribit de artem, Medicum qui sit Philosophus, planè diuinitatem uirum esse. Idē profectò de sciētia iuris etiā dici potest, quia fontes illarum artium atq; ortus & cause ita demū cerni possunt, si acceperit Philosophia scientia: adeò summis illis artibus addit Philosophia nō modo lumen, sed etiam dignitatē. Quamquā autē sacre literæ nō sumant res à Philosophia, tamē quia sermonē à publica cōsuetudine mutuatur, sine Dialectica et cognatis artibus, cōpositio sermonis cognosci nō potest. Adhæc cū neminem neq; plura, neq; meliora scire oporteat, quā Theologū, non conuenit eū aliarū artium rusticū esse: ab hoc consiliū de maximis rebus petitur: hic censurā nō modò de priuatis moribus sed etiā de publicis legibus agit, quas ad res mihi quidem uerior quædā et locupletior doctrina requiri uidetur, quā uulgo putat: de qua ut in presentia nō dicā, neq; enim est instituti nostri omnia persequi, tantū hæc ad cōmonendos adolescentes dico: Quoties de hominis natura ac partibus Theologo dicendū est? At eā rē clarius explicare poterit is, cui notæ sunt nostræ de rerum natura disputatio-

Philosophia
sacris literis
collata lucem
adfert,

nes. Quantū lucis adferet sacris literis, qui Philo-
sophorum doctrinā de moribus cū illis cōferet, et
ostēdet, quæ cōsentiant, quæ nō cōsentiant. Ego ue-
rō etiā necessarium esse iudico, ostendere utrumq;
doctrinæ genus, et interualla certa regione descri-
bere, et fines eorum regere, ut Iurecōsulti loquan-
tur, ne possit iterū in Christianæ doctrinæ posses-
sionē Philosophia irrūpere. Quod si fecissent uete-
res, nō usq; adeo contaminata esset ante hæc tēpo-
ra doctrina Ecclesiastica? Quid quod etiā historię
cognitione opus est Theologo, in qua ut tempora
cōsentiant, iudicium ex motibus syderū, et ex cely
psibus sumitur, quā ad rē quis nō intelligit, quarū
artiū sciētiā adhibēda sit? Proinde quid aliud est
quā ōvos ἄγρυπνον, qui cū sacrarum litera-
rū interpretes perhiberi uelit, reliquas omnes disci-
plinas aspernatur: Quare ut finiam, adhortor uos
adolescentes, ut iustam operam collocetis in hæc
primæ ætatis studia, ut ad reliquas disciplinas in-
structiores accedatis. Quod si dimidiū facti qui
bene cœpit habet, profecto et uos in superioribus
disciplinis plus promouebitis, si recte cœperitis,
hoc est, si earū literarū, de quibus dico, scientiā ad
eas attuleritis. Hæc quanquā sedulo præceptores
uestri monēt, tamen et ego, quia ita ferebat tēpus,
indicaui uobis in memoriā esse redigenda. Dixi.
Neces-

NECESSARIAS ESSE AD O-
mnē studiorum genus artes dicendi,
Phil. Mel. Declamatio.

SIMONI GRYNEO SVO PHI-
lippus Mel. S. D.

Su comperimus, eam esse o-
ptimarum rerū conditionē, Artes uulgo
ut uulgo ferē fastidiantur. negliguntur.

Nam cum literis nihil neq;
melius, neq; pulchrius habe-
ant humana, tamen uix pau-
cos, diuino haud dubie bene

scio nuper resituta, admiratione sui cœpēre. Ete-
nim quod Pindarus optimā rerum aquam et pul-
cherrimam possessionem aurum esse cecinit, nec il-
le, nisi multitudinis auribus inseruisset, rebus o-
mnibus literas antetulisset, Neq; enim quidquam
est, cuius uel usus latius pateat, uel dignitas ha-
rum amplitudinē superet. At ea est uulgi amētia,
ut nō aliud perinde contemnat, atq; elegantiorum
literaturam: eamq; cū uidere hoc potissimū tem-
pore nostris sordere, breui declamatione laudauī.
Institueram equidem pro eo ac res merebatur
et uis et copiosiore. Sed cū immorari non li-
ceret, malui qualicunq; oratione reuocare in ui-
am studiosos, quā causam literarum, ut græce

c ilij dicam,

dicam *ἡμετέρας*. Planēq; accidit, ut cū am-
phora, iuxta Poētā, institui cōpisset, currente
rota urceus exierit. Verū quid quid hoc est ope-
ris, tibi, mi Simon, propter incredibilem amorem
tuum erga meliores disciplinas, dedicare uisum
est, ut uel tuo exemplo nonnullos ad literarum
studium inuitem. Vale. Vitembergæ.

DE STUDIO ARTIVM DI-
cendi Declamatio Phil. Mel.

Vemadmodum Hesiodo do-
let, nescire mortales, quan-
tum & Malua & Albucū
adferre commodi rebus hu-
manis queant, tametsi uiles
herbæ, ita nos quoq; non
nunc primū quærimur

ignorare adolescentes, quantum momenti habe-
ant ad solidam eruditionem parandam dicendi ar-
tes, quæ in speciem nihil profitentur eiusmodi,
cui uulgus adplaudat, cæterum utilitate facili res
humanas omnes uicerint. Neq; enim usquam
quidquam est in tota rerum uniuersitate, unde
ad mortales ampliora commoda, quā ex hoc ar-
tium genere redeant. Sed cū earum precium
iuuentus ignoret, sit, ut plerisque sordeant,
minimeq;

minimeq; dignæ iudicentur, quibus discendis ope-
ram nauent. Præclarum est Philosophum dici:
magnificum Iuris consultum audire: Theologi-
co nomine, nihil hoc tempore ad uulgus plausibi-
lius est, dicendi artium, tanquam Megarensi-
um, nulla ratio habetur. Propterea uisum est hoc
loco ostendere, quæ res maximè nobis earum stu-
dium commendare debeant. Atq; hic mihi uel Pe-
releam uim optarim, dum stultam iuuentutem in
studium reuocare contendo, quæ elegantiorē lite-
raturam partim errore contemnit, quod ad reli-
quas disciplinas comparandas inutilem esse cen-
set, partim inertia fugit. Est enim & literarum,
perinde atq; aliarum bonarum rerum ea natura,
ut sine summo labore nemini contingant. Notum
enim illud est: Difficilia esse, quæ pulchra sunt.
Quāquam qui rationem subduxerit, quantulo
negocio, quantum lucri faciat, qui commodorum
magnitudinem ob oculos posuerit, hunc nullæ res
quantumuis duræ, ab harum artium studio deter-
uerint, quas, nisi cognoris, ne dici quidem po-
test, quā infelicitè reliquas disciplinas tracta-
turus sis. Proinde æquis animis audite, quæ me
rationes adduxerint, cur elegantiorē literatu-
ram rebus humanis planè necessariam esse iudi-
cem. Primum, nemo tam uicors est, qui non uide-

Propositio.

Argumentum
a definitione.

Horatius.

ad simili.

at nobis certa quadam loquendi ratione opus esse, qua dilucidè explicemus animorum nostrorum sensa, quacunq; de re uel publicè, uel priuatim agendum est. Fortasse ridiculum fuerit hîc disputare, quàm necessarius homini sermo sit. Nam qui literas contemnunt, nequitiam uideri uolunt homini sermonem adimere, sed orationis cultum adspernantur. Proinde quantum referat, certam loquendi rationem teneri, paucis indicabimus. Nā qui rectè rem estimare uolet, is intelliget, non ita multum interesse, mutus sis planè, an artem ad dicendum non adhibeas. Neq; enim fieri potest, ut quæ sentis, sic exponas, ut intelligi queant, nisi arte loquendi facultatem et pares et confirmes. Vsu enim compererunt prudentes uiri, nihil esse difficilius, quàm dilucidè ac perspicuè de re quæpiā dicere. Primum enim, nisi uim pondusq; uerborum dicendo tueare orationem tuam, qui adsequetur auditor? Nā cum usu, uelut numi, uocabula probentur, receptis utendum est, quæ, quia eloquentes homines, quasi per manus postoris tradidere, obscuritate uacat. Superiore seculo cum sua sibi quisq; uerba cuderet, & peregrina Latinis miscerentur, eiusmodi conflata est oratio, quæ ne illius quidem ætatis hominibus intelligi potuit. Tantum abest, ut posteritas adsequatur. Quis enim

Vocabula usu
ut nummi probantur.

nam Scotum, aut huius farinae alium scriptorem Scotus. hoc tempore intelligat? Deinde uix exercitissimi præstiterint, necubi structuram orationis et phrasin uiolent: quæ si uitiata fuerit, necesse est orationem obscuriorem reddi. At hic quàm multa efferunt improprie etiam eruditi? Quoties absurdis, ac ineptis metaphoris sermonem obfuscant? Quis enim Apuleium, & huius similes gerat? Sed rectè Apuleius, qui cum a sinum repræsentaret, rudere quàm loqui maluit. Postremo, ut uerba phrasimq; satis noris, difficilimum tamen est, suo quæq; loco distribuere, alia deprimere, alia attollere, quædam breuiter adstringere, aliis euagari liberius, quædam dissimulare ac tegere, alia promere, ut tanquam inter umbras lumina extent ac emineant.

Apuleius

Est enim eloquentia omnino amplius quiddam, quàm tumultuaria uerborum congeries. Eloquentia. Verum uideo errore labi iuuentutem, quæ cum nesciat Eloquentiæ cum uim tum naturam, non arbitratur precium aliquod operæ scire, tunc eam sibi maiore studio contentioneq; paret, & laudari à nobis professorculis putat uulgari more, quemadmodum sua unguenta solent Pharmacopolæ: nec optimorum prudentissimorumq; hominum Autoritate commouetur, qui ad illius

illius studium una uoce adulescentes, & communi clasico inuitant. Miseram hominum conditionem, quando, ut quæq; res optima est, ita longissime à conspectu nostro recessit, minimeq; agnoscitur. Nec dubitarim ego, quin si oculis cerni posset eloquentiæ dignitas, mirabiles, ut ille ait, amores sui excitaret. Sed cum casu iuuentus, non ratione uiuat, temerario quodam impetu ad ea delabatur, quæ uulgo maximè celebrantur. Quare si quis est non imprudens rerum æstimator, is apud se expendat, primum nihil esse, cuius usus latius pateat, quàm sermonis commoda. Omnis hominum societas, ratio uitæ instituendæ publicæ ac priuatim, conquirendorumq; omnium, quibus uitam tuemur, deniq; commercia omnia sermone continentur. Deinde persuadeat sibi, neminem adpositè, ac dilucidè de ulla re dicturum esse, nisi qui arte quadam, imitationeq; optimorum & magna cura orationem ea lingua, qua publicè utimur, formarit. Quod ubi animaduertit, haud dubiè nihil prius, nihil antiquius habebit discendis loquendi artibus. Siue enim consilio alij iuuandi sunt, siue docendi, siue tuendum est dogma aliquod, siue de iure, equo ac bono differendum est, nihilo plus efficias, quàm in scænis mutæ personæ solent, nisi arte elaboratam orationem attuleris,

attuleris, quæ res obscuras tanquam in lumine colloccet. Non ignoro esse, qui elegantiam à recte loquendi ratione separant, nec referre putant, modo rem indicent, qualicunq; oratione utantur. Quod si rem propius inspexissent, neutiquam ad finitimum, & superuacaneum ab eloquentiæ profectibus fucum requiri iudicarent. Ipsa orationis puritas, natiuaq; facies elegantia est, quam consistuere, non modo non uenuste aut inquinatè, sed improprie, obscure, ac ineptè dixeris: Et quæ almodum in fingendis corporibus ea demum elegantia est, ubi iusta proportionem membra omnia inter se consentiunt, si quid secus facias, monstrosum erit, ita cum germanam orationis speciem noua compositione deformaueris, monstrosam planè, ac ineptam facies. Picus in Epistola, qua barbaris Philosophiæ scriptoribus patrocinator, ludens, credo in ἀδρόγη argumentò, et elegantiam à rectè dicendi ratione separat, & explicari res qualicunq; oratione posse censet. Huic equidem nihil succenseo, qui barbariem non magis ex animi sententia tuetur, quàm febrim Faustinus laudabat. Hoc miror, esse quibus tam friuole argutia seriò persuaserint, nihil referre, quomodo loquamur. An uerò rectè corpus imitabitur pictor, si nulla ratione penicillum regat, si temerè

Picus.

merè feratur manus, nec ducantur arte lineæ. Ad eum modum nec animi tui sententiam alijs oculos posueris, ni proprijs & illustribus uerbis apta uocum compositione, iusto sententiarum ordine utāre. Nam perinde atq; corpora coloribus, animi sententiam oratione representamus. Quare necesse est dicendo certam aliquam imaginem arte concipi, quæ discernat inter se tanquam uultus sententiarum. Flagitium est, si quis uia ignaro deuiam semitam monstret. At qui rectè dicendi cura uacant, quoties lectorem a uia abducunt? quoties unius uerbi abusu ludificantur? Non semel imposuere in Philosophia in sacris literis solocisimi nostris interpretibus. Quis enim omnium Pauli sententiam in Corinthijs adsecutus est, ubi Grilli isti elegantiae contemptores, uerterunt: Ex multis facierum personis, &c. Quæ Augustinum tempestas aufert, quò minus propositum teneat, in enarrando eo quod est apud Ioannem, τὴν ἀρχὴν ὁ πρῶτος λαλῶν ἡμῖν. Hoc genus extant innumera passim, ubi mediocriter etiam eruditos barbarismi fefellerunt. Adeò non quouis orationis genere Lectoris satis feceris, sed cura, studioq; paranda facultas est, qua animi tui sententiam perspicuè aliorum oculis subicere possis, omniaq; commodè, quæ res poscit, eloqui: id est enim

Solocisimi inter
pretū scripturæ

nim eleganter dicere. Quin igitur helleborum propinamus ijs, qui uenustatem orationis fastidiunt, adeo à communi hominum sensu alienis, ut nequidem, quid loqui sit, intelligant. Peperit eloquentiam necessitas, quod et barbara omnia incerta sunt, & quæ oratorijs ornamentis illustrata sunt, clarius percipiuntur. Nam in hunc usum ad heri schemata Fabius scripsit, neque unquam ueram speciem ab utilitate rectè diuidi sentit. In sacris libris, ut interim prophanos omittam, quid queso desideras Rhetoricorum schematum. At his opinor non usuri erant Prophetae, si nihil ad ea facere iudicassent. Videtis qua ratione uobis eloquentiae studia commendem, quod nec exponere, quæ uolumus ipsi, nec quæ à maioribus rectè scripta extant, intelligere possimus, nisi certam diuini normam perdidicerimus. Equidem non uideo, quomodo alijs hominum uice futuri sint, qui ne quæ sentiunt, explicare, nec quod rectè dicunt, adsequi queunt.

Quare ut nulla sit eloquentiae dignitas, nulla gloria, tamen ea uis est, ut non igni, non aere, ut aiunt, non aqua pluribus in locis utamur. Quomodo enim consistant res humane, si legum sacrarum & prophanarum Patrociniis Eloquentia deferat, si nec publicis, nec

Sine eloquentia
res humanæ
non consistunt

privatis

privatis consilijs oratio quæ intelligi possit, adhibeatur, si res gestæ nullis literis ad posteros transmitti queant? Ecquod uestigium humanitatis in tali Republica reliquum fuerit? Porro ab hac quantulum distabat ætas superior? quum sacrorum librorum sermonem propè nemo iam intelligeret, quotidieq; stultorum Sophistarum arbitrio figerentur, ac refrigerentur sacræ leges. Res gestæ illorum temporum æternis obrutæ tenebris iacent, nemo enim erat, qui eis literarum lumen adhibere posset. Disciplinæ omnes dicendi genere sic obscuratæ sunt, ut ne Doctores quidem ipsi, quid profiterentur satis compertum haberent. Digladiabantur inter se de figuris sermonis Philosophi, tanquam in tenebris Andabatæ, nec quisquam a domesticis suis planè intelligebatur. Rectè ille Ἀνάχαρσις παρ' Ἀθλωαῖοις σολοικίσαι, Ἀθλωαῖος δὲ παρὰ σολοῖς. At isti domi suæ ἐσολοικίζον, suamq; singuli dialecton mirabiliter comminiscabantur. Iures eis uoluptati fuisse, non aliter atq; Heraclito illi, cæteris mortalibus tenebras offundere. iam cum minimè obscurum sit, quanti nobis eloquentiæ contemptus constiterit, cur barbariem nō abominabimur tanquam nocentissimam pestem? cur non magno consensu è scholis exhibamus? cur ipsi nobis tantisper inuide-

mus eloquentiam, qua nihil melius, nihil amplius in terris hic sol uidit? Hactenus docui, quæ cogat necessitas certam dicendi rationem sectari ac tueri, quæ si quem parum mouet, ceterò multò iustius asini auriculas Diij addiderint, quàm Midæ. Accedit huc non contemnendum studiorum eloquentiæ fructus, quod earum artium usu, quibus eloquentia continetur, excitantur, erudiunturq; ingenia, ut res humanas omnes præcèptis despiciant, neq; propius umbra corpus affectatur, quam eloquentiam comitatur prudentia. Derebus humanis adhuc loquor, de sacris posui. Videbant inter se maiores nostri hæc duo: bene dicendi scientiam, et animi iudicium natura coherere: quare & non inepti quidam orationem esse dixerunt, explicatam animi rationem. Et Horatius Poëta iisdem eloquentiam ac prudentiam tribuit. Mitto iam alios. Vlyssi, cuius orationem hybernis niuib; comparat, utrunq; uno uersiculo describit, cum inquit:

σοὶ δ' ἐν μὲν μορφῇ ἐπέωρ, ἐν δὲ φρένες ἐοικαι.
Nec tempero mihi, quo minus recenseam & Latine ab erudito quodam expressum:

Mente uales, iuncta est facundis gratia dictis.
O diuinam sententiam, multoq; digniorem, quæ iuuenilibus pectoribus sollicitè inseratur, quàm
d Delphica

Studiorum eloquentiæ fructus.

Delphica aliquot scita. Quid enim spectabat aliud optimus senex, quam sic inter se copulatas esse prudentiam ac eloquentiam, ut diuelli nulla ratione possint. Atque utinam sibi omnes adolescentes hunc uersiculum propositum putent, quorsum tanquam ad scopum omnia studia sua, rationesque dirigant, sentiantque sibi omnem operam, curam, industriam, cogitationem, mentem denique omnem in his artibus parandis figendam esse: quarum Homerus haud dubie ob eam causam mentionem fecit, quod uideri omnium rerum humanarum, ut sunt, et pulcherrimas et maxime utiles uoluit. Quid in consilio fuisse censetis ueteribus latinis, cur dicendi artes humanitatem adpellarint? Iudicabant illi nimirum harum disciplinarum studio non linguam tantum expoliri, sed et feritatem, barbariemque ingeniorum corrigi. Nam cultu perinde ac plerique syluestrem indolem exuunt, mansuescunt ingenia, cicuranturque.

Dux sunt autem cause, cur recte dicendi studio animi iudicium acutatur. Prior est, quod qui pijs artibus operam dant, ad eiusmodi scriptorum exempla se cōparent, necesse est, qui in maximis rebus gerendis, ac tractandis uersati, summam prudentiam usu consecuti sunt, quorum commercio fit, ut nonnihil iudicij contrahant Lectores, et tanquam

inquam qui in sole ambulant, colorentur. Solet in iuuenilibus ingenijs exemplar aliquod recte dicendi, sentiendique proponi, unde et uerborum et orationis structurā, et explicandi figuras discant. Nam et dicendi rationem, perinde ac ceterarum artes imitatio adiuuat. Neque enim uerisimile est pingendi arti tantum ab Apelle uenustatis, pulchritudinisque adijci potuisse, nisi fingendorum linearum rationem multo ante ostendissent ei, quod primum, $\mu\omicron\nu\omicron\chi\rho\acute{o}\mu\alpha\tau\alpha$, deinde et $\kappa\alpha\tau\acute{\alpha}\gamma\gamma\alpha$ pinxerunt. Sic et ex optimis scriptoribus accipienda est certa quedam et dicendi et iudicandi ratio $\kappa\alpha\tau\acute{\alpha}\gamma\gamma\alpha$, quam sequaris, quacunque re differendum fuerit. Proinde qui disertos scriptores in manibus habent, secum expendant, quod in quouis potissimum mirari, laudare, imitari deceat. Primi omnium sunt, ad quos cognoscendos inuitatur iuuentus, Poetæ ac Historici: hos qui uoluptatis tantum causa, perinde atque conuiujs Cytharistras accersunt, ne illi summorum hominum estimationem grauius ledunt. Nam et prodesse illi uoluere, et bonas mentes prima potissimum delectant. Est ita ab illis et dicendi forma petenda, et obseruandum quid de communibus rebus uere iudicauerint. Sæpe rideo Græcorum Grammaticorum uulgus, d ij qui

Poetæ

I.
Lectio,

Quid in Homero
obseruandū

Seditionis de-
scriptio.

qui ad Physiologiam totum Homeri carmen referunt, mireq; sibi placent, cum noua metamorphosi belli nugatores ex Ioue aethera, ex Iunone cetera faciunt, quæ ne per sebrim quidem, unquam somniaturus erat Homerus. Quanto satius fuerat ea ostendi, quæ ille lectoribus propriè admirationi esse uoluit: proprietatem ac lucem in explicando, carminis ὁμοιοπαίαν, cum uaria consilia, uarios casus miro ordine recenset, cum aptas occasiones nouis euentibus accommodat, quanta decori seruandicura, quanta sit item uerborum ac figurarum copia, uarietasq; ijs locis, in quibus detinere lectorē uolebat. Vides quàm minimè frigida sit aut ieiuna seditionis descriptio, in secūdo Iliados. Nam et motus eius occasionem, et ipsum uulgi furorē, et seditiosos quorundam conciones, qui multitudini frigidam, quod aiunt, suffundebant, et Therstæ mores, morumq; argumentum, formam, duas item grauissimas eorum orationes, qui multitudinis animos sedabant, in quibus uehementior est Vlyssæa, lenior Nestorea. Bone Deus, quàm perspicuè, quàm grauitè tractat: nec rectè dicendi archetypum facillè usquam reperiās hoc loco absolutiorem, cuius elegantiam uirtutesq; omnes is demum propius cernet, qui imitari et exprimere stylo conabitur. Caue enim putes Homerum temerè

Optimus Orator
Homerus.

temerè à M. Cicerone planè Oratorem uocari, ut inconsultè scripsisse Fabium, excellere hunc poetam Oratorijs omnibus uirtutibus. Iam quæ serua res humanas uerius representauit, quàm Homeri carmen, ut fieri nequeat, quin obiter rerum admiratione tangamur, quum dictionem consideramus. Offerunt sese ultro spectanda morum exempla. Principum uulgiq; affectus, uariarum gestarum consilia: quibus nisi erudiri animos Arcesilaus sensisset, nunquam amasium suum Homerum uocasset. Mihi quidem omnium quæ hominum ingenia perperere, nullum prudentius Homericò scriptum extare uidetur. Nec dubitamus affirmare, quod Horatius censuit, Homerū, quid rectum, quid utile sit, melius Chrysippo et Crantore docere. Quæso qui potuit Regum temeritas festiuus notari, quàm cum fingit Iouis commotum Agamemnonem, uniuersum exercitum Græcum in discrimen adducere? Conspicit enim quàm ob friuolas causas nonnunquam omnia misceant Principes. Quid in Achyllis clypeos nonne rerum elementa, et clarissima sydera, præterea horum positus etiam ac meatus graphice descripsit, unde postea et Philosophi dimetiendi cœli rationem accepere? Nam et eodem loco circumagi Arcton inquit, nec unquam occidere,

Temeritas
Principum.

Achyllis clypeus
in quo syderum
nomenclatura.

d ij et

Et è regione illi oppositum esse Oriona: qua sen-
 tentia bonam Astronomiæ partem complexus est.
 Quid, quod ibidem & pacis commoda et belli e-
 rumnas inter se confert, cum duas urbes, alteram
 pace florentem, alteram bello uasatam depingit:
 quo magis inuisum, opinor, bellum rem pernicio-
 sissimam, optimo cuiq; faceret. In pacata urbe
 nuptijs locus est, exercentur iudicia, aguntur cau-
 se, admirationi sunt Oratores. In altera iugulan-
 tur liberi, silent leges, mutum est forum, postremo
 miserranda est omnium ciuiliu rerum uasitas.
 Quid cedo potuit hoc commento excogitari pru-
 dentiùs? Neq; enim plures Homeri locos hic attin-
 gere uisum est. Tantum hos indicaui, ut studiosis
 adolescentibus fidem facerem, bonorum scripto-
 rum cognitione non os tantum ac linguam, sed pe-
 ctus etiam formari. Id opinor in cõsilio quondam
 Græcis fuit, cur Homerum familiaris, notum esse
 suis hominibus uoluerint. Solon enim & Pisistra-
 tus lege constituerunt, ut illius carmẽ ordine dige-
 reretur. Nam aureo illo seculo adhuc suarum par-
 tium Principes esse sentiebant, prestare, ne quod
 utile scriptum intercideret. Nunc regium nihil
 est nisi idem sit ἄμουνον. Mox institutum est, ut &
 Rhapsodis seu Homericis, publicè in theatris de-
 cantaretur Homericum pœma, ut diuino carmi-
 ne iuuenum

inuenum aures adfido personarent, essetq;
 semper in promptu recte dicendi, iudicandiq; re-
 gula. Feliciſsimè cum Homero certauit ex Lati-
 nis Vergilius, planeq; par, nisi fallor, utriq; laus,
 suæ dictionem spectes, siue sententiarum grauita-
 tem, debetur. Quid Tragici, quàm multus exem-
 pla Tyrannorum mores & fata propoſuere.
 Quid comædia, nisi priuata uita speculum? In
 uniuersum quid prestare studiosis pœtica possit,
 indicauit Fabius. Ego figurarum copiam præci-
 pue nostræ orationi suppeditare uideo, uarieta-
 tem rerum animos tum erudire, tum delectare.

Historia iudicium formari, dicendiq; saculta-
 tem augeri Demosthenes censuit, cum Thucydi-
 dem adeo familiarem sibi fecit, ut octies etiam de-
 scripserit. Amavit & Xenophontem Cicero. Et
 cum uniuersa historia πολιτεία quædam sit, ua-
 rias constituendarum rerum publicarum formas
 elumbrat. Nam ut hic nihil aliud dicam, quid
 admirabilius est τὸν πολιτεῶν collatione apud
 Herodotum, ubi Persarum Satrapæ alij δὴ
 μαγιστρά, alij ὀλιγαρχία, alij μοναρχία pro-
 bant? Quo loco uides grauissimum scriptorem
 morbos omnes, uitiaq; ciuitatum, uelut in tabu-
 la depinxisse. Verum nemo tam imprudens est,
 qui non hoc consilio animaduertit conscri-

Historici.

ptas esse historias, ut omnium humanorum officiorum exempla tanquam in illustri posita lococernerentur. Quasi nihil ad erudiendos excitandosque mortalium animos conducunt, quid fuit, cur Scipio senserit se clarorum uirorum imagines intuentem, ad uirtutem accendi? Oratores cum Respublicas administrarint, et in iudicijs uersati, de iure, aequo ac bono tam multa differuerint, consentaneum est, pleraque utiliter monere. Quis enim Philosophiae moralis locus est, quem non attigerint Demosthenes ac Cicero? Optimam $\omega\omicron\mu\omicron\tau\epsilon\lambda\epsilon\alpha\pi$, nemo Philosophorum sic $\epsilon\gamma\omega\gamma\gamma\alpha\phi\omicron\sigma\epsilon$, ac illi in actionibus suis, cum in improbos ac seditiones ciues, tanquam ferrum, stylum stringunt, cum aduersus hostilem uim Respublicas consilio muniunt. Quid de pace popularius ueriusque excogitari potuit, quam quod in ea oratione, qua legem agrariam dissuadet, Cicero dixit? Quid ciuilius ea legum praedicatione, quam ex Demosthenica oratione $\kappa\alpha\tau\alpha\ \delta\epsilon\iota\sigma\omicron\gamma\epsilon\iota\tau\omicron\nu$ Iuriconsulti in suos commentarios translulerunt? Sed quorsum attinet hic prolixius scriptorum $\epsilon\gamma\kappa\omega\mu\omicron\upsilon\pi$ texere? Quin ipsi periculum facite, quid ex classicis quisque praestet, quanta perspicuitate gratiaque omnia explicet, quam prudenter omnia colligat, quae ad insututum pertinet. Nisi enim ad horum

horum imitationem te componas, prorsus desperanda est recte dicendi iudicandique facultas. Superest, ut indicemus et alteram causam, cur eloquentiae studiis iudicium acui statuerimus. Id ueris sit, quod bene dicendi cura per sese uegetiorem animum reddit, ut quid in quaque re maxime conueniat, aut profit, rectius perspiciat. Nam ut corporum robur exercitio confirmari uidemus, ita fieri nequit, quin hebescant eorum animi, qui nullo ingenioso labore excitantur. Nemini dubium est, quin multum conducat bonorum scriptorum lectio: Verum nisi ad illam scribendi dicendique conuersando accesserit, neque perspicere satis acute poteris illorum sententias ac uirtutes, neque animo certam iudicandi commentandique regulam concipere. Propterea ad comparandam, tum loquendi, tum iudicandi facultatem, nihil perinde necessarium est, atque styli exercitium. Quid enim aliud uolebat Afranius, cumfingeret usu patre sapientiam prognatam esse, quam assiduo dicendi commentandique studio animum expergesceri ac erudiri? Reliquit in eam sententiam, dignam memoriam posteritatis uocem Anaxagoras $\tau\eta\mu\ \chi\epsilon\iota\tau\alpha\ \delta\omicron\phi\iota\lambda\omicron\varsigma\ \delta\omicron\tau\tau\iota\alpha\pi\ \epsilon\iota\upsilon\alpha\iota$, quod uidebat artes omnes usu comparari, ocioque ingenia fere sterile scere. Nam ut mechanicas artes experiundo discimus, neque

2.
Stylus.

Afranius.

Anaxagoras.

quisquam tam demens est, qui se mox Apelletum fore confidat, ubi penicillum primum in manus acceperit, ita multo usu assuefacienda mens est, ut sese acrius in omnia intendat. Itaque tantum stylo tribuit Marcus Cicero, ut optimum & praestantissimum dicendi effectorem ac magistrum esse scripserit, solitusque sit per ocium, alias è Graecis Latina facere, alias noua cudere, alias declamare, quae industria & ingenij uim, ac uigorem tuebatur, & locupletabat facundiam. Sic enim de se ipse in Bruto, ne quid temere comminisci uidear: Nos autem non desistebamus, cum omni genere exercitationis, tum maxime stylo, nostrum illud quod erat, augere quantumcunque erat. Demosthenes aliquandiu meditando orationis causa, se in specum quendam abdidit, feruntque pertinacissime fraudato genio lucubrare solitum. Estque Plutarchus author, lucernis noctu usum esse adsiduis, donec quinquagesimum annum attigit. Didicerunt enim usu prudentissimi homines, quam non uulgaris artificis sit, dilucidè apteque dicere. At ex nostris iuuenibus quotusquisque, uel perpetuo decennio unum aliquem uersiculum scribere instituit? Plerique cōpendiariam uiam ad consequendam eruditionem esse censent, si quam plurima audierint, aut legerint. Itaque alij totos dies

sursum

Cicero.

Demosthenes.

Studiofi inepti

sursum ac deorsum currunt, scholas omnes perreptant, preceptores passim audiunt, miranturque non intellectos, dictata excipiunt, uncialibus literis elenchos commentariorum notant, minio illas lustrant. In precio sunt interpretes, qui quam plurima dictando tempus extrahunt, nec quisquam semisse preceptorem emerit, qui ab hac consuetudine, uel transuersum unguem discesserit. Rursum alij domo nusquam pedem proferunt, librisque se tanquam pristino cuidam addicunt, chartas uolunt ac reuoluunt, beatos se putant, ubi quotidie magnum numerum chartarum percurrerint. An non utriusque miseri uidentur, cum tanto labore, tantaque ualetudinis iactura despere tantum discant. Primum enim nisi stylo excitetur animus, per sese hebescit: deinde cum immodica se, uel auscultatione, uel lectione obruunt, ingeniorum aciem, si qua contigit, obtundunt. Iam & iudicij inopia fit, ut ferè pessima quaeque cupidissime audiant, ac legant, nec non multa peruagentur. Quos si quis ceu domum reuocatos interroget, quid hac discendi ratione sequantur, quis finis, quae meta animo proposita sit, intelliget non aliter ac Mente captos, quid agant nescire. Nec enim uel sententias, uel sermonem scriptorum obseruant, cum imitandi cura uacant.

Tanta

Tantum oculis auribusq; negotium faciunt, animus interim Epimenideum quendam somnum dormit: & cum nullum certum exemplar exprimere studeant, sit, ut et dicendi & iudicandi ratio deprauetur. Gratulatur sibi Demosthenes apud Athenienses dicturus, quod ipsi per sese, quæ optima sint cernant. At nos styli exercitium prædicamus his, qui nunquam periculum rei fecerunt, nec commodorum, quæ secum hæc exercitatio adfert, uim amplitudinemq; uel per transfennam uiderunt, quo magis metuo, ne parum fidei habeat oratio nostra, cum stylo tantum tribuimus. Verum si quis est non planè iniquus Musis, is apud se expendat, quæ ueteribus docendi, discendiq; ratio fuerit, qua discipline omnes non tantum illustratæ, sed etiam auctæ sunt. Pauci in ludis literarijs autores, sed hi optimi proponebantur, quos imitaretur iuuentus. Et quemadmodum de re rustica præceptum est, ne maior fundus sit, quàm qui coli probè possit, ait enim Vergilius: Laudato ingentia rura, Exiguum colito. Sic illi cum uiderent, nec perdisci, nec exprimi posse, multos foeliciter, turbaq; scriptorum confundi potius, quàm crudiri iuuenilia ingenia, pauciores admittebant, quos sibi studiosi quàm familiarissimos facerent. Declamabatur item ad fiduo, scribebant

alij

alij uersus, alij solutam orationem. Et quia inter se benedicendi studio certabant, cura, sollicitudoque iudicium acuebat. Quo institutio, cum nullam iucundius erat spectaculum, tum nihil priuatim aut publicè utilius fieri potuit. Nam ex huiusmodi ludis prodire clarissimi superioribus seculis homines, Græci ac Latini, pleriq; etià Christianos si imitari studeant nostri, bone Deus quanto res humanæ magis florent, & sacræ literæ foelicius tractarentur. Porro cum ueteres tantum operæ in exercendo stylo posuerint, cum nec eruditio, nec eloquentia mediocris citra hoc studium parari queat, cum intelligi non possint, quæ ab alijs prudenter scripta sunt, nisi ipsi styli usu ingenia excitemus. Sinite quæso à uobis impetrari, ut stylo nonnunquam uestras uires exponamini. Rem postulo non perinde difficilem, atq; salutarem, neque enim aliunde studijs uestris amplior accessio fiet. Cudes autem & uersiculos, & solutâ orationem: uideo enim putidiuscule dicere quotquot poetice non attigerunt, planeq; humi reperire, nec uerborum pondus, aut ullam figurarum vim tenere. Iam cum asperas confragosasq; compositiones multò sit facilimum in uersibus deprehendere, sit, ut qui carmen condunt, de solute orationis numeris rectius iudicent. Et haud scio

Veterum docendi discendiq;
ratio.

Poëtica.

scio an de literis omnibus actum sit, ubi poëtice fastidiri cœperit. Fit enim ut ornatus splendorq; uerborum nullo in precio sit, minore cura scribatur, oscitantiùs legantur omnia, rerum inquirendarum studium frigeat. Quare & Romanis temporibus poëtice contemptum incredibilis infectitia rerum omnium, infantiaq; secuta est. Et nuper adeo cum nostri homines uersiculos facere cœpissent, cum literis melioribus ingratiâ rediêre. Nec uideo ego conseruari posse, quicquid illud est elegantia, quod hoc seculo refloruit, nisi exercendo stylo carmen iuuentus meditetur. Senesit et M. Cicero sacundiâ uersibus scribendis aliamq; ob causam et sepe scripsisse carmen, et Poëtarum perstudiosum fuisse constat. Vidit posteritas pleraq; eius epigrammata, extantq; hodie loci aliquot illustrium Poëtarum ab ipso Latinis uersibus luculentissimè expositi. Plinius Orator æditis etiam poëmatistestatur hoc studio, dicendi uim adiunari. Proinde qui discendo bonas horas bene collocare uolent, ueterum exemplum imitentur, styloq; ut Quintilianus ait, fideli et sacundiâ parent, et iudicium acuant. Vehementer enim falluntur, si quid sine hac exercitatione promoturos se in literis sperant. Mare uitem citius ferat, quàm eruditionem, aut dicendi facultatem consequatur

Epilogo
 patitur is, qui tanquam Mandragora sopitus, nunquam incalescit, ut ingenium commentando exerceat. Exposui quæ me rationes ad artem dicendi studium inuitent, nempe, quod et certa dicendi ratio obseruanda sit, & harum artium usu studiosis nonnihil iudicij accedat. Quæ si quis ad se nihil pertinere sentit, is haud dubiè ab omni humanitate longissimè abest. Contra homini commodorum uim, quæ ad nos à sermone redeunt, contemplati fuerint, animaduertent, quæ certa ratione dicendi opus esse, & his artibus ingenia cultiora reddi, uelis, ut aiunt, acrimis ad hæc studia properabunt. Verùm sunt non parum multi, præsertim hoc tempore, qui honorum cursum morantur, hi ad Theologicarum literarum tractationem negant dicendi artem scientiam conducere: cœpitq; hic error, sua contagione quadam latè uagatus, plurimos, qui ne non ualde Theologicari uideantur, humaniores disciplinas omnes contemnunt. Ego uerò serio illos Theologicari optarim, eaq; præferre, quæ Christianam mentem decent. Nunc uideo Theologicum nomen ignauia tantum præsumi, ceterum nihil minus esse, quàm quod proficiuntur.

Nam dum piget elegantiam discere, seq; difficilissimè

Confutatio,

Theologastis

cilimis scriptoribus euoluendis, exercendoq; stylo macerare, neq; enim ullarum literarum cognitio sine acri studio contingit, si quando domum bene poti rediēre, conciunculam aliquam legunt, inde ubi decerpserint, quæ ad stomachum faciunt, passim in conuiujs, nam ibi potissimum sapiunt, declamant: & quia uulgi applaudit, iam uerò sibi tantum non absolute Theologi uidentur, cum de grauissimis rebus obsceni homines, impuro ore, nulla religione disputent. Et cum uetet Paulus καπιλαύει λόγον θεῶν, nemo impudentius cauponatur uerbum Dei, quàm hi, qui cum nec moribus, nec eruditione bonis se probare possint, uulgi fauorem, impia sacrarum literarum tractatione emerentur. Quid multa? uideas eos aspernari literas nostras, quibus res bonæ honestæq; omnes, quibus pietas, quibus mores publici, imò quibus Christus ipse fabula est. In quos, si bene constitutam haberemus Rempub. non nos oratione, sed uī Magistratus animaduerneret. Quam enim crucem non merentur hi, qui ut præterea nihil peccent, exemplo suo iuuentutem à literis auocant? Quæ nisi discantur, posteritatem sumus habituri nihilo saniores superioribus seculis, cū literarum imperitia res omnes humanas ac diuinas labefactasset. Quin igitur sic cogitamus, olim

cum grauissimè succenseret ecclesiæ Deus, ere-
na esse literas, secuta est & sacrarum inscitia.
Nam cum nostris uerbis loqui Deus uoluerit, de
sermone diuino ineptè iudicauerint imperiti ar-
tium dicendi. Porro quæ illis temporibus cæcitas
mentes hominum tenebat? Christum quotusquisq;
erat? Imò chartæ iam obsoleuerant, quibus con-
tinebantur sacra. Articulos Pharrisij condebāt,
quos interim mundus, tanquam diuinas leges ado-
rabat: Pium nihil erat, nisi quod illi somnias-
sent. Inbelli homines, cum literas nullas tenerent, un-
de sapere discerent, fatuam illam sophisticen pepe-
rant, coeperuntq; rixari de commenticijs uer-
borum compositionibus, ne non rhetoricaren-
tur, quid intersit inter hæc, Papam uidi, & uidi
Papam. Extatq; hodiè articulus Pharrisienfis,
Ego currit, malè latine dici, hereticum esse, quis
quis dissenferit. Satin' uidentur ultæ contumeliæ
literæ neglectæ? Quis enim credat cerebrum suis
italium nugarum authoribus? Hæc uerò calamitas
magna ex parte literarum inscitie impu-
tanda est, non enim patebant sacra, tanquam in-
uoluta uirgultis ac frondibus, unde mentis redde-
re ualens ratio peteretur, negligebantur et diser-
iptores, qui monerent humana. Quanto to-
rabilius fuerat, pestilente aut annonæ caritate

Literarum im-
peritia iuxta Dei
exemplum.

Articuli Phar-
risiensis.

plecti Ecclesiam, quàm tanta amentia? Planeq; mihi persuadeo, certum esse diuinæ iræ exemplum, si quando mundo literæ eripiuntur. Nam reliquis poenis pij quoq; non raro mulctantur. At literarum inscitiam publica comitatur impietas. Nuper uerò cum respicere afflictos iterum cœpisset optimus Pater, essetq; redditurus nobis Euangelium, pro sua liberalitate & literas restituit, quibus Euangelij tractatio adiuuaretur. Nec magis nouum uideri debet donum linguarum Apostolis collatum, quàm quod hæ à tanto squalore receptæ, ex tenebris plusquàm tartareis in lucem reuocatae sunt. Nec in obscuro est, bonis quibusdam uiris auxilio fuisse literarum scientiam, in Theologia restituenda. Primum itaq; ingratitudo fuerit, cœleste donum adspernari, deinde cum beneficio literarum restituta sint sacra, impij simus, si nullam harum rationem habeamus, sine quibus stare res Theologica non potest. Et ut paucis exponam, quid iudicem ad sacrarum literarum tractationem conferre linguarum scientiam, nō sum in eo errore, ut humani ingenij industria sacra penetrari statuam. Sunt in sacris, quæ nisi mōstrante Deo nemo unquā cernat; nec innotescit nobis Christus, nisi doceat Spiritus sanctus. Sic enim Christus ipse inquit, à spiritu sc *δοξα δὲ ἡναι. Verū*

rū

preter prophetiam, uis uerborum cognoscere, in quibus tanquam in sacrario quodam, diuina mysteria recondita sunt. Quid enim si non uellecta uerba magico more pronuncies? nōne solo fabulam? At de sermone iudicare nemo re potest, nisi qui rectè dicendi rationem perdidit. Quid enim magis procliuē est, quàm uerbum aliquo aut schemate falli? Nuper quidam ex magistris nostris, cū enarraret ea quæ de Melchisedec in Genesi prodita sunt: Rex Salem panem *Salem.* uinum obtulit: non animaduertens, Salem loci nomen esse, multa de condimenti ui ac natura discessit. Imposuit enim bono uiro uocum affinitas. Ad ascitantius omnia legūt, qui ingenij dicendi artibus nō exercuere. Deceperunt & eruditos fingere, adeò nulla exercitatio dicendi ac scribendi *δὲ ὁ δὲ σὺ γ* *Pauli.* satis cautus facit. Interrogabat me pridē doctus *Pauli.* quissiam homo, ecquid sibi uellet Paulus cū inquit in Epistola ad Timotheum: Saluatur mulier per filiorum generationem, si in fide permanseat (nam Græci plurali numero uerbum extulere) Ego cū non haberem quod aptè responderet, commentarios consulo. Ecce uobis Chrysostomum quàm bellè nugatur cum uerbum *Pauli.* ad sobolem refert. Quod quàm non moueat sententiæ Paulinæ, facile est iudicare.

c ij Nec

Nec uidet senex ille Synthesin esse Grammaticam, cum uniuersum sexum plurali uerbo complectitur. Similia horum exempla non rarasupeditabit quotidianus scriptorum usus. Postremo quam aliam ob causam Sophistæ sacris libris ablegatis, nouum Theologiæ genus reperere, quam quod illorum sermonem, & differendi rationem non adsequebantur? Quorum exemplum, si quem à barbarie non deterret, is fustuario, non oratione castigandus est: nam si perrexerit iuuentus bonas literas contemnere, haud dubiè futurum est, optimis neglectis, ut rursus sacræ bonæq; res omnes pessum eant. Fallitur enim quisquis uerbis tantum, non etiam mente barbaros fuisse Theologastros istos censet. Iam si quando Ecclesiasticum dogma tuendum fuerit, quid queso præstabit is, qui quid sentiat, explicare non potest? An confusaneam aliquam ac Stoicam orationem adseret, in qua de uerborum interpunctione rixetur? Ab hoc auditor cum expectarit perspicuam sacri dogmatis tractationem, perinde ac hians coruus discedet, diu frustra molestis distinctionibus fatigatus. Itaq; quos pietatis tenet studium, ij uel Christo, uel publicæ necessitati Ecclesiæ hoc præstent officij, ut rectè loqui discant. Vocat huc etiam Paulus, cum in Corinthijs linguarum studium

probat,

probat, cuius autoritas meritò apud uos ualere Peroratio. debet, quibus in ore tam multus est. Iudicaui paupere quid ad literarum prophanarum ac sacrarum tractationem conducat, rectè dicendi scientia. Nunc uestrum est cum elegantiore literatura in gratiam redire, eamq; cupide amplecti. Video plerosq; intempestiue properare ad grauiore, ut uocant, disciplinas, quosdam ad iura discenda, ad medicinam spes quæstus rapit, alij ad Theologiam contendunt, priusquam robur aliquod fecerint in studio artium dicendi. Qui si suo quæq; ordine ad præderentur, bonè Deus, quantò rem feliciter gererent? Nunc malè tentato compendio ipsi sese morantur.

Fuit apud nos Morio quispiam, qui in heri cum Moriones. linam ex more ligna ferebat: is solitus est ex infirma strue, ea reuellere, quæ moueri sine magno negotio non poterant. Interrogatusq; cur id fieret, respondit, se difficillimam laboris partem primum confecturum; summa illa facilius moueri: nec uidit quantum referret, singula ordine tollere. Huius mihi per similes uidentur, qui fastiditis his artibus, ad sublimia prouolant. Nam & augeatur discendi labor, & incommodius omnia tractantur, cum nondum sint, perpoliti primis rudimentis. Deum immortalem, quam infeliciter cessat
e iij sit

fit maioribus nostris hæc præcipitantia. Nullum genus artium superioribus seculis non scdè con-
 spurcatum est ab his, qui cum elegantiores literas
 non attigissent, in optimas quasq; et grauissimas
 disciplinas tanquam in rosas porci irruerunt.
 Theologia stultis & impijs quæstionibus prorsus
 obruta est. Qui Philosophiam professi sunt, ne no-
 men quidem artis satis intellexerunt. De iure,
 æquo ac bono fieri non potuit, ut quidquam sani
 comminiscerentur hi, qui elegantioris literaturæ
 rudes erant: quod & ipsum disciplinæ genus ex
 medijs humanitatis artibus deriuatum sit, & ue-
 terum iurifconsultorem literæ plenæ sint prisca,
 ueræq; eruditionis. Neq; nunc ego sermonis spur-
 ciciem tantum in artium professoribus accuso,
 sed imprudentiam, à quo se uitio adserere non
 possunt, quorum ingenia dicendi artibus non sunt
 exculta. Quare non cesso uos adhortari, ad ele-
 gantiam earumq; artium studium, sine quibus disci-
 plinæ reliquæ non possunt non infœlicissime tra-
 ctari, quod à uobis patet, ut uel publica necessti-
 tas impetret. Nam ubi disciplinas grauiiores uti-
 arit barbaries, periclitari solent & hominum mo-
 res. Est enim multò uerius hoc, comparari mores
 ex doctrina, quam quod Plato scripsit, ex Musi-
 corum cantibus. Dixi.

DE

DE UTILITATE STVDIORVM
 eloquentiæ, Oratio Georgij Sabini, habita
 in Gymnasio Francofordiensi,

Anno, 1538.

CLARISSIMO VIRO, CVM GE-
 neris nobilitate, tum uirtute præstanti, D.
 Eustachio à Schlieben, patrono suo,
 Georgius Sabinus.
 S. D.

Agis studijs quorundā ami-
 corum, quàm meo iudicio
 factum est, ut aderetur ora-
 tio, quam de eloquentiæ ex-
 ercitijs ac laudibus more
 scholastico habui. Videbam
 enim multò esse tenuiorem,
 quàm ut responderet argumenti magnitudini. Quæ
 enim ars alia tantas ad uitā utilitates adfert, quæ
 res maiores gubernat, quàm eloquentia? Explicat
 religiones, regit uniuersam togatam administrati-
 onem, dominatur in iudicijs, in curia, in Princi-
 pum consilijs, & infinita negotiorum uarietate.
 Sepe etiam bella, & stantes in procinctu acies
 dirimit. Itaq; præclare Ouidius cum ad Mercu-
 rium inquit: Pacis et armorū Deus arbiter, signi-
 e ilij fiat

Eloquentiæ
 uis,

ficat eloquentiam, & in pace res maximas regere, & sepe bella ac populorum tumultus sedare, Tantam facultatem pro dignitate laudare, non est mediocrium uirium. Ego autem de me illud multo uerius prædicare possum, quod de seipso inquit Ouidius.

Inuida me spacijs natura coërcuit arctis,

Ingenij uires exiguasq; dedit.

Quare mihi ueniam dari peto, quod suscepto grauissimo argumento, tam tenuem Oratiunculam sine motibus, sine splendore aliquo cōposui. Nam si qua est in additione culpa, amicorum est, quibus tamen eo minus repugnaui, quia arbitror omnes in hoc genere exhortationes prodesse iuuenibus, præsertim hoc tempore, cum languescant hæc studia, non solum fatalibus causis, sed etiam hominū ignauia. Et ut Homerus inquit, ὅττις μοι γὰρ. Quare omnes boni uiri, maximeq; illi, qui tenent Respub. et qui studijs iuuentutis præstant, excitare debent adolescentiam ad has artes colendas, atq; amandas, quibus carere Respub. nullo modo potest. Quales tenebræ in religione, qualis barbaries in iudicijs & negotijs ciuilibus futura est, amisso literarum elegantiorum & eloquentiæ lumine? Facile igitur patior extare hanc meam qualemcumq; exhortationem.

Cum

Cum autem usitato more patronum aliquem huic scripto quaererem, multe concurrebant iuue causa, ut tui nominis auspicio aderem, quem scio maxime et studijs, et laudibus eloquentiæ facere. Et si enim abundas ingenij & fortunæ ornamentis, tamē his ingēs decus addit eloquentia tua, & cetera illustriora efficit. Nā cum natura te ad hanc artem omnium reginam finxerit, cumq; doctrina excultus sis, magnam tibi laudem, magnam admirationem, dicendi facultas parit, non solum in patria lingua, sed etiam Latina. Ea q; in re illud imprimis gloriosum est, quod tua eloquentia patriæ præsidio est. Deinde hanc nostram Academiam auctoritate tua apud illustrissimum & clementissimum Principem Marchionem Electorem præcipue tueri soles: Me quoq; singulari comitate adiuuas. Quare hanc ad te Epistolam publicè scripsi, primum, ut omnes intelligerent te à nobis, & propter admirationem tuarum uirtutum, & propter egregiam erga literas uoluntatem, diligere, coli, & obseruari: Deinde, ut hæc ipsa studia nostra tibi commendarem. Itaq; si officio meo delectaberis, præclare me hoc munus collocasse arbitrabor. Peto igitur, ut pro tua excellenti humanitate, & hoc meum officium specimen esse grati erga te animi statuas, & me tuo favore

c v atq;

atq; autoritate, in hac publica functione defendas. Est enim iustissimum, eloquentiæ studia, ac professores ab ijs defendi atq; ornari, quibus eloquentiæ summam dignitatem atq; autoritatem in Republica parit. Bene ac feliciter uale.

Francfordiæ ad Oderam, Calendis
 Nouembris, Anno

M. D. XX XVIII.

De eloquentiâ
 nâ.

ON ignoro quantum onus suscipiat is, qui eloquentiæ scriptorum enarrationem instituit. Etenim non solum genus sermonis ei notum esse oportet, sed etiam exponenda sunt authorum consilia, multa ex historijs omnium temporum repetenda. Deniq; ut accomodat ad usum, interpretes non raris esse debet Reipublicæ. Hæc cum per sese ardua sint, mihi nouitas ipsa & negocij & loci, multo reddit ea difficiliora. Nam antea nunquam in publico cœtu docui, & fieri nequit, quin recens hospes huius Academiæ, magis metuum iudicia uestra. Omnium oculi in nouos hospites intenti sunt, multoq; iudicant de eis morosius, quàm de

notis

notis & familiaribus. Itaq; magna in sollicitudine esse cœpi, postquam hæc prouincia mihi ab illustrissimo Principe nostro Electore mandata est, uisq; magnopere oro, ne fiducia ingenij, aut doctrinæ singularis à me expetitam esse existimeris: sed quodam amore patriæ hic potissimum uis uere malui, & si quid contigit ingenij aut industriæ, conferre potissimum ad patriæ utilitatem. Quare non arrogantia, sed quodam probabili cōfessio, seu studio potius à me expeditum esse hunc locum putes. Vobisq; initio polliceor, mihi non desuturam esse diligentiam in ullo officio, quod à modesto & tranquillo hospite requiri potest. Academiæ auctoritatem maximi faciam, professorum beneuolentiam, quibus potero officijs, tuebor, perficiam etiam, ne ciues in me humanitatem desiderent. Hanc meam uoluntatem, si probabitis, spero uos de ingenio meo, & de his operis scholasticis minus acerbè iudicatuuros esse. Ac uero imprimis decet uiros doctos candor, in prouehendis et iuuandis tyronibus, qui Reipublicæ operam nauare student. Quare rogo, ut his auspicijs meis faueatis, mihiq; ut ille ait, crescendi copiam detis: quod si facietis, melius de publicis studijs mereri potero.

Cum autem hæc prælectio instituta sit præcipue,

Propositio.

puè, ut ad eloquentiæ seu rectè dicendi studium inuentus assuefiat, dicam aliquid de eloquentiæ laudibus, ac utilitate. Et quoniam iuuentutis excitanda causa, hæc oratio habetur, dicam de ijs utilitatibus, quæ nunc in hac forma Reipublicæ bonis ingenijs expetende sunt. Eximia quædam uirtus est eloquentia, quæ est facultas sapienter et ornate dicendi, de religione, de Republica, deq; alijs artibus, regens imperia, summorum Principum consilia, uoluntates inclinans populorum ac gentium, et uel incendens languentes, uel reuocans, ac sedans incitatas, qualem describit Vergilius eloquentiam cum ait:

Ac ueluti magno in populo cum sæpe coorta est
Seditio, seuitq; animis ignobile uulgus,
Iamq; facies et saxa uolūt, furor arma ministrat;
Tum pietate graue ac meritis si forte uirū quem
Conspexere, silent, arrectisq; auribus astant,
Ille regit dictis animos, et pectora mulcet.

Porro de hac excellenti ui, et perfecto eloquentia, non sum dicturus, sed de his nostris studijs, hoc est, de diligentia rectè dicendi, seu componenda Latinæ orationis, quæ tamen pars aliqua est eloquentiæ, et uelut inchoatio. Hæc quantum sit ornamentum, quàm multiplices utilitates afferat, exponam. Primum enim cōmemorabo, quid condu-

conducat studium rectè dicendi ad ceteras artes, ^{dicat, et} uel intelligendas, uel tractandas. Magna est dignitas scientiæ iuris, magnus usus. Cum autem leges sint eruditissimè scriptæ, et multæ in eis comparent uestigia ueteris Reipublicæ, non dubium est, quin multum lucis eis accedat, rectè intellecto genere sermonis, et cognitis historijs. Iudicium autem de genere sermonis, confirmat hæc exercitatio dicendi. Sed non tantum in foro, in iudicijs inter illiteratos uersabitur is, qui iuris scientiam profitetur, uerum adhibebitur ad maiora negotia, ac uerè oratoria, ubi magnæ, et difficiles causæ latinam orationem flagitabunt. Hoc loquens non uidet, quantum decus sit homini docto, posse disertè, perspicuè, non sordidè, res magnas explicare.

Memini in conuentu Augustano, Liburnos ad Honestum Principum consilium uenire, petita auxilia contra Turcas, et deplorare calamitates patriæ suæ graui oratione: ibi ceteri Principes omnes deuilerunt munus respondendi ad illustrissimum Principem Electorem Marchionem Ioachimum 1. Nō erat nouum, Germanicas ei causas committi, sciebant enim à nemine splendidius ac ornatius agi: Sed cum laudem eloquentiæ præcipuam uni Marchioni tribuerent, et aliàs Latine dicentem audis-

Oratio Mar-
chionis in con-
suetudine Augusti
no ad Libur-
nos.

audissent, hanc causam etiam ei commendabant.
Hoc iudicium ceterorum Principū, nostro quā-
m fuerit honorificum, omnes intelligitis: itaq; cum
audiretur cū summa attentione, honestissimis lau-
dibus ornauit Liburnos propter fidem et fortitu-
dinem, quā in sustinendis, et depellendis Turcarū
irruptionibus, tot iā annos praestiterunt, ac bene
sperare eos de uoluntate Imperatoris iussit, cuius
omnes cogitationes iā in parando bello aduersus
Turcas cōsumerentur. Hanc eius orationem pru-
dentes omnes, propter consilium et sententiarum
grauitatē, eruditi etiam propter genus uerborū,
magna cum admiratione audiebant: Tantum lau-
dis Principi pariebat latinē dicēdi facultas. Qua-
re et reliquae nobilitatis, et ceteris qui ad Rempū
accessuri sunt, omni studio eloquentia expetenda
est, praesertim hac aetate. Videtis enim quantae res
in hac natione motae sint, quantum sit negotij no-
stris Principibus, cū omnibus Regibus Christiani
nominis, ubi pleraq; omnia Latinē agenda sunt.
Qua in re & illud considerandum est, nunquam
ceteros Reges adeo studiosos fuisse eloquentiae,
ut nunc sunt. Etenim non modō Itali et Galli, sed
etiam Poloni & Pannonēs, explosa ueteri barba-
rie, nunc cum scribunt ad externos, elegans, niti-
dum, ac uerē latinum orationis genus adhibent.

Nec

Nec alia ars apud plerasque nationes plus habet
ignitatis, quā latinē dicendi facultas. Iam co-
gnitate quā multa incommoda sunt expectanda,
mittantur ad externos legati infantes: Primum
videtur gentis ignauia, detrahatur autoritas no-
stra, non intersunt consilijs, accipiunt dictata ab
alijs, nec rarō turpiter falluntur, et tanquam na-
ribus trahuntur, ut non intellecta probent. Cum
igitur sit perspicua utilitas, cum inuitent maxi-
morum Regum et Principum exterorum exem-
pla, cur soli Germani huic studio iam luxum, ap-
paratum conuiuiorum, & nescio quas uolupta-
tes anteferimus, qui quidem paulō ante etiam hac
laude ceteris nationibus antecellebamus? Sed bre-
uissima est facta huius nationis mutatio, negligē-
tar res militaris, literae non solum spernuntur,
sed etiam sunt in odio. Et honestissimis studijs suc-
cesserunt multa uitia, luxus, ambitio, perfidia, &
pleraq; aliae pestes, quae intestinas discordias, &
alias calamitates pariunt. Quare et Principes, et
reliqui, qui autoritate ceteros praecedunt, omni
contentione iuuentutem reuocare ad recta studia
debant, ac praecipue ad eloquentiam, quae in
Repub. maximum habet usum.

Porrō si quis hoc studium eō minus curat, quia
paucat tantū prodesse ad genus sermonis, is longē
errat.

Germanicū
ratio.

Eloquentiae stu-
diū apud Prin-
cipes hodie.

errat. Etsi enim non est exigua utilitas instru-
ctum esse copia sermonis, tamen exercitatio di-
cendi etiam de multis rebus format iudicia, et cer-
te animos ad diligentiam assuefacit. Legendi sunt
de optimis rebus sapientissimi scriptores, qui non
intelliguntur, nisi consilia ac uoluntates eorum
ita consideremus, quasi una cum illis uiuētes, iss-
dem intersimus deliberationibus ac negocijs, in
quibus ipsi uersabantur. Tota Respub. uetus ani-
mo intuenda, et ad presentem formam conferen-
da est. Hæ cogitationes aliquid ad prudentiam
conducunt, ac de multis magnis rebus nos admo-
nent, de moribus, de iure, de actionum ac iudicio-
rum uarietate, de natura rerum. Demosthenes di-
citur octies descripsisse Thucydiden, ut sibi auto-
rem eloquentem quam familiariissimum faceret.
Nec uero aucupatus est præcipue uerba aut ge-
nus sermonis. Nam Thucydidis oratio admodum
dissimilis est forensi. Sed uarias Reipub. mutatio-
nes ac momenta considerabat in historia, excer-
pebat Principum consilia, quorum cognitio ipsi
quoque in publicis deliberationibus proderat. Ali-
quid etiam grauitatis addidit Demosthenis ora-
tionibus, imitatio Thucydidis. Multas enim re-
fert Demosthenes sententias Thucydidis. Citant
leges multis in locis Homerū, citant Ciceronem,
non

Demosthenes
Thucydidis stu-
diosus.

»

uerborum causa, sed tanquā sententias in foro
dictas, quarū autoritatē in iudicijs ualere uolūt.
negoties Medici citant Poetas in natura rerū de-
scribenda? Quis enim non uidet Poetas uel præci-
piæ hoc studuisse, ut pleraque naturæ partes illu-
straret. Itaque complexi sunt summa cum uenustate
ortus et occasus solerū, ac totam doctrinā quæ in
uulgariis libellis de sphaera traditur, descriptio
res fulminum, iridis, et reliqua meteora, herbarū
plurimarum et multorū remedium naturas. Cice-
ro uero et morālē Philosophiā totā cōplexus est, Cicero.
in quosdā locos qui ad Philosophiā naturālē per-
tinent, quorum lectio nō modō copiam sermonis,
sed etiam rerum scientiam alere potest. Quid est
enim illa disputatio, de immortalitate anime, in
prima Tusculana cruditiū ac iucundiū? Multo
etiam cruditiū est libellus de natura Deorū: Ac
in utroque multa sumuntur argumēta ex ea doctri-
na, quā profitentur hi, qui propriē dicuntur Physi-
ci. Fateamur ergo eloquentiū scriptorū lectionē,
non modō ad copiam sermonis, et phrasin compa-
randam prodesse, sed etiam ad augendā rerum co-
gnitionem, et iudicia formāda de multis maximis
rebus. Deinde diligentia in exercitio styli, illa uero
in primis acuit ingenia. Nā in inueniēdo res quæ
ad causam pertinet, prudēter omnes inuestigande

Poste.

Cicero.

Styli econo-
mia,

f

et con

et cogitanda sunt. Ad hæc deliberandum de rerum ordine et æconomia. Nec minor est cura perspicere quid deceat, quid locis ac temporibus congruat. Postremo cõpositio et cura elocutionis non leuiter exercet scribentẽ. Huius exercitij consuetudo parit immensas utilitates, prohibet præcipitantiam, et quasi frenum ingenij inijcit, ne temerẽ sine delectu, sine ordine, sine cura effundat omnia, quæ sese offerunt, adfert diligentiam, ut ea quæ gignimus, formemus etiã, et arte meliora efficiamus. Ad si facerent scriptores uel sacrarum rerũ, uel alij, quanto fœlicior esset status rerum humanarum. Quorum pleriq; si ad curiã in dicendo assuesciti essent, multo essent in deligendis utilibus argumentis, et in cauendis publicis periculis, diligentiores.

Periculis cura in dicendo.

Demosthenis.

Pericles ascensurus in cõcionem, ac præmetiẽs animo, quãtum periculi inconsideratẽ dicta, offerrent, solitus est precari a Dijs, ne quod sibi uerbũ excideret, quod officeret Reip. Et Demosthenes, cum ei obijceretur, quod meditatus ad dicendum ueniret, respondit, sibi nõ modò imprudentem, sed etiã improbum ciuẽ uideri illum, qui de rebus summis, uniuersæ ciuitati consilium daturus, auderet dicere, re non ante diu multumq; cogitata: Quare si possit, nõ solum scripta, sed sculpta se dicturum affirmauit. Adfert ergo inter cæteras utilitates consue-

Stylus nãtrĩ diligentiam.

consuetudo exercendi styli, multiplicem diligentiam, causa tota maiore cura expendenda et cogitanda, cum ipsi nobiscum deliberamus, quomodo iam dicturi aut acturi simus: prospicitur etiam quid in actione periculi sit, deliberatur quomodo pericula in agendo cauẽda sint. Deniq; si nihil est fœdissi garrulitate turpius & perniciosius, plurimum ad uirtutem in unoquoq; & ad publicam tranquillitatem prodest hæc assuescãtio, ad exercendum stylum, ad formandam & componendam orationem, ne omnia sine delectu effundantur. Multa etiam ingenij uitia corrigit stylus, et cohibet effectus, ne cõtra decorum cõcitatiũ feratur.

Dixi hæctenus, quã sit utile hoc studiũ rectẽ scribendi his, qui ad Remp. accessuri sunt.

Togata administratio præcipuẽ gubernatur eloquẽtia, et multa Latine agẽda erunt. Quare ad hanc tãtam

Vtile in Exord.

ut se iuuentus præparet, adhortãda atq; incitanda est acriter. Iam in cõtrouersijs religionis explicandis, quis nõ uidet magna doctrina, et magna ueritate sermonis, et dicendi facultate opus esse? Quæ enim res obscuræ, et scriptorũ dissimilibus distinationibus inuolutæ. Vt igitur ex tanta caligine euoluantur, ut uerẽ, propriẽ, dilucidẽ explicentur, ea uerò res requirit non mediocres artifices.

At autẽ bonæ et piæ mentis, etiã ob hanc causam

f ij expetere

expetere eloquentiam, ut ornare gloriam Dei, ut conferre aliquid ad utilitatem Ecclesie possit. Ad hunc finem precipue referri nostra studia debebat, quod & Plato uidit, qui ait eam eloquentiam expetendam esse, quae non futilia dicat, sed Deo grata. Vetus ecclesia quam habuit eloquentes scriptores, Basilium & alios, qui cum haberent studium recte dicendi, curabant, Primum ut res ipsas recte intelligerent, postea ut proprie et perspicue alijs traderent. Ideo sincerior apud eos doctrina est, quam in posterioribus, qui, nullam in dicendo doctrinam adhibuerunt. Quid quod ipse sermo in sacris literis intelligi et iudicari non satis potest, nisi ratio dicendi & figurarum intelligatur. Dicam aliquid etiam de meo artificio, uidelicet, de Poetica. Psalmi magna ex parte prorsus poetice picturis ornati sunt, quae profecto non possunt agnosci ab his, qui sunt ignari Poetice. Nec difficile est plurima exempla monstrare. In Psalmo de concordia: Ecce quam bonum: comparat concordiam balsamo, quo Pontifex ungitur: significans suauissimam esse, quia in Rep. in omnibus periculis utilissima est. Vide autem quam uenuste pingat in Pontifice balsamum, in barbam et in totam pallam defluens. Cur hac utitur pictura? non solum quia illud Pontificium balsamum erat praestantissimum, sed etiam ut significet in Rep. precipuum

Exemplum poetice
artificum ex Psalmo,

quum concordiae auctor esse debere Pontificem. Maius munus est, efficere ac tueri doctrinae consentaneum. Sed nolo esse prolixior in re manifesta, nam Theologis opus esse hac cultura, & his literis, quae rationem dicendi tradunt, minime obscurum est. Nescio quae res magis inflammare generosas mentes possit, quam publica utilitas, seu necessitas potius. Ostendi autem Reip. magnopere opus esse, praesertim hoc tempore, eloquentiae studio: quod si coepissent adolescentes praediti bonis et rectis ingenijs, accendat eos, ut spero, ad hoc studium Reip. amor. Hec causa in bonis precipue ualere debet.

Dicerem de praemijs etiam, nam his quoque mouentur homines, sed in uita saepe accidit, ut maior sint praemia malis artibus. Menandri uersiculi citantur, quos hoc modo, ut potui, Latinos feci:

Hec uita gaudet improbis potissimum,
Sed assentator omnium primas tenet,
Vivitque longe iucundissime omnium.
Deinde sycophantae proximus est honos,
Audire enim calumnias dulce admodum.
At tertius conceditur locus inuido,
Artes nocendi qui scit astutissime.

Præstantur ergo maioribus commodis assentatores, sycophantae, et alij instructi malis artibus. Sed tamen ea quae uere dicitur dignitas, non potest nisi

Praemia studio
rum eloquentiae.

“
“
“

f. iij. illis

illis cōpetere, qui bene merētur de Rep. uidelicet, bonorum iudicijs probari. Hæc est uera gloria, qua semper in Rep. in ciuitatibus, in imperio maximè floruerūt boni uiri, eloquētia instructi, quales Romæ fuerūt Lelius, Crassus, Cicero, et ceteri Oratores, qui, ut Cornelius Tacitus uenustissimè dicit, ne priuati quidem sine dignitate erant, cum et populum Rom. et Senatū consilio atq; auctoritate regerent. Videtis & hodie in Germania magnā esse dignitatē Oratorum in aulis & ciuitatibus. Quare si huius fastigij splendore mouētur aliqui, ut decet, cogitent nō exigua præmia huius studio proposita esse. Sed de hac Latine dicēdi facultate iā loquor. Et si sunt aliæ artes questuosiores, tamen hæc quoq; parit nō mediocria cōmoda. Est autē moderati animi etiā, mediocrē fortunā boni consulere. Et Deo curæ est, ne egeant boni, qui de Rep. bene mereri student, ut significauit Theocritus in fabula Comata, quā adolescentib. recitabo:

Comata Theocriti.

Fuit quispiam locuples et auarus pastor, apud quē seruiuit Comata, qui fuit Musarū cultor, qui & propter pietatē, & ut grex seruaretur diuinitus, singulis mēsis ouē Musis sacrificabat. Hac pietate impetrabat, ut grex aduersus morbos & lupos tutus esset, et multo fieret fecundior. Sed dominus auarus resciscēs singulis mēsis ouē mactari,

seruū furti accusat. Ille excusans religionē, commemorat etiā beneficia diuina, gregis incolumitatem, et fecunditatem. Sed hæc oratio nō flexit animū impium domini. Ridens igitur cœlestis numen: Experiar, inquit, an musæ, quibus te curæ esse affirmas, sint tibi famem depulsura, si te in hac causam arborem inclusero, nec dederō tibi cibū. Statim igitur inclusit miserum in arborem, ibi famem necaturus. Quid accidit? Post paucos dies grex scabie & pestilentia moritur. Hic coepit pauperem seuitiæ suæ poenitere, cum agnosceret se diuinitus puniri. Rediēs igitur ad arborem, seruū inuenit adhuc uiuum, incolumē, et bene ualentem. Cūq; interrogaret, unde interim alitus esset, restōdet seruus, Musas in eā arbore examē apū misisse, quæ mella ibi cōficerent, hoc melle se interea sustentatū esse. Petit ergo herus ueniā sceleris, et agnoscit pios Deo curæ esse, eisq; si nō magnas opes, at mediocria commoda suppeditari. Hac nos hęc cōfirmemus, et recta ac utilia studia amplectamur. Fortassis etiā Ecclesia erit aliquādo tranquillior, cū ad iudicandū adhibebūtur uiri boni et docti, qui cōtrouersias planè et simpliciter explicare poterūt, et cū mitiora studia homines colere coeperint. Quare inuitēt adolēscētēs, magnitudo publicæ utilitatis, dignitas eloquentiæ, deniq; etiam cœ-

f iiij terra

Iucundum.

tera præmia, ut se dedant his literis atq; artibus, quæ ad eloquentiam conducunt, seq; in hoc genere exercent, & ad res maximas præparent, præsertim cum hic labor homini ingenioso uoluptates etiam dulcissimas pariat. Primum enim lectio grauiſſimorum autorum de maximis in Rep. motibus iucundissima est, querentibus exempla uirtutis, & honesta consilia uitæ priuatæ aut publicæ. Deinde delectat & ipsa orationis harmonia, cæta Musica quædam: nulla est enim cantilena dulcior, quàm oratio de rebus bonis concinna & bene composita. Postremò ut canenti, sic scribenti, hæc ipsa exercitatio uoluptati est, luuat enim inuenire & quasi gignere honesta argumenta, eaq; distribuere, disponere, ornare, cum alijs conferre, & inquirere meliora. Hæc naturaliter delectant sana ingenia, et quædam ad uirtutem uia est, assuefacere animum ad has honestas uoluptates intellegendas & expetendas. Est & illa magna commoditas, quod hæc elegantiores literæ in omni fortuna usui sunt. Adminicula sunt in negocijs, in ocio ornant nos, & sunt uoluptati: In rebus aduersis leuant mœsticiam, leniunt curas ac dolores. Adiuuant etiam bonos, ut religionis doctrinam melius intelligere possint, quæ uilitas magno estimari à bonis debet. Dixi.

Oratio

ORATIO PHILIPPI MELAN-
thonis in laudem nouæ Scholæ, habita Nor-
berge in corona doctissimorum uirorum,
& totius ferme Senatûs.

M. D. XXVI.

Vod uobis, & liberis ne-
stris, & uniuerſe Reipub.
faustum foelixq; sit amplis-
ſimi uiri, quemadmodum o-
ptabatis, ludum literarium
aperiunt hi, quos huc pu-
blico consilio ad docendas
honestas disciplinas, accersistis, idq; uobis mea
uoce publicè denunciare uoluerunt. Nam cum in
sana hoc seruetur, ut ante actionem de Poëtæ uo-
luntate, seu de fabulæ argumento dicat prologus,
postulauerunt à me isti, pro iure amicitie, quæ mi-
hi cum ipsis peruetus est, ut ego uelut fabulæ ab
ipsis agendæ, prologus fierem. Neq; mihi fuit in-
uicem eorum uoluntati deesse, tametsi impuden-
tia erat committere, ut primas in dicendo partes
secundissimis propemodum hominibus præripe-
re uiderer. Sed uel cum aliquo meo periculo con-
iunctissimis hominibus fuit obsecundandum, &
suscipiendæ partes, quas non ipse mihi ultro sum
psi, sed illi suo iure imposuerunt.

Prologi Poëtæ
ram.

f v Quoni-

Scientia litera-
rum maxima
necessaria.

Quoniam autem hic locus postulat, ut consilium uestrum, quod de constituenda schola cœpistis, ornemus, optarim hanc causam à facundioribus agi, qui pro dignitate predicare, & magnitudinē rei oratione æquare possent. Nam mihi in hac infantia mea uerendum est, ne culpa ingenij, laudes uestras deteram minimē uulgaris sapientiæ, & prope modum diuinæ. Etenim quod perspexistis uim & utilitatem literarum ignotam uulgo, longissimēq; à conspectu multitudinis positam, cōseruandas esse, & asserendas ab interitu iudicatis, præsertim hoc tempore, cum ubiq; periclitamur, id profecto diuinæ cuiusdā sapientiæ est. Quæ enim alia res maiores utilitates toti generi humano adfert, quàm literæ? Nulla arte, nullo opificio, non hercule frugibus ipsis terra natis, non deniq; hoc sole, quem uitæ authorem multi crediderunt, tantopere opus est, atq; scientia literarum. Nam cum sine legibus, ac iudicijs, & sine religionibus, nec teneri Respub. nec congregari cœtus hominum, gubernariq; possint, hominum genus ferarum ritu uagabitur, si hæ occiderint, unde bonæ leges procreata sunt, nati boni mores & humanitas, per quas propagata religio, ad nostram memoriam durat. Si quis parum fidei hæc meæ orationi habet, is earum nationum mores

& ui-

Scytharum barbari-
barics.

& uitæ genus consideret, quæ nullas norunt literas, quod ferunt de Scythijs. Hi primum nullas habent ciuitates legibus constitutas, iudicia nulla, ius est quicquid fecerunt hi, qui aut uiribus, aut factionibus plurimum pollent, foris nulla commercia cum uicinis, nulla rerum commutatio, unum aduersus famem præsidium est latrocinari multos, etiam hospitium carnibus uictitate fama est, domi uerò, non modò disciplina nulla, sed etiam affectus illi quos natura communiter generauit in animis hominum, fides contagulis, amor sobolis, charitas propinquorum, & familiare, barbaris moribus extincti sunt. Nulla est scientia educandorum liberorum, sine qua boni uiri nulli sunt, nulla uirtutis admiratio, nullus intellectus honesti, nulla honestis officijs copulata amicitia, non humanitatis ullus sensus. Postremo, nulla de religione, deq; uoluntate Dei erga mortales rectæ opiniones. Sic in genere sunt barbari alij plus, alij minus immanes, Cyclopiceam quandam uitam agentes. Nam cum in huiusmodi barbariem harum gentium mores degenerare necesse sit, nisi literis ad uirtutem, ad humanitatem, ad pietatem excitentur, ac formentur. Præclare sapienterq; à uobis factum est, qui in urbem uestram honestas discipli-

nas,

nas, alumnas omnium uirtutum, accersistis, quiq;
pro uiribus illas tueri, & conseruare studetis.
Porrò his duris temporibus, in primis meretur
laudari uestrum consilium, cum periculum est ne
nausfragium literæ, in hoc fatali motu Rerum-
pub. faciant. Nam errore quodam uulgi scholæ
deferuntur. Quidam enim stulti concionatores à
literis abstrahunt, magna pars uentri metuens,
ad questuosas artes se recipit, postquam spes ab-
iecta est, sacerdotum redditibus uisitandi, quos
solos, laboris sui præmia esse putabant. Quotus
quisq; enim tantopere uirtutem miratur, ut gra-
tis eam colendam esse ducat. Cum in hoc discrimi-
ne sit res literaria, decuit omnes Reges, ac Prin-
cipes Rerumpub. periclitantibus disciplinis opem
adferre. Sed nostri Reguli partim ita crassi sunt,
ut precium literarum non intelligant, partim ita
mali, ut Tyrannidi suæ expedire credant, leges
omnes, religionem, & ciuilem disciplinam semel
aboleri. Quid de Episcopis dicam, quos et sacris,
& studijs literarum nostri Imperatores præesse
uoluerunt. Nec aliud fuerunt olim collegia sa-
cerdotum, nisi scholæ, & ut otium, ac sumptus di-
scuntibus abundè essent, amplissimi redditus colle-
gijs constituti sunt. Nec omnino infœliciter ap-
paret olim ab eo genere hominum tractatas esse
cum

Stultis concio-
natores.

Reguli nostri.

Episcopi & Sa-
cerdotes.

cum alias literas, tum sacras. Nunc uidemus nus-
quā esse infestiores hostes bonarum artium, quā
in illis sacerdotum sodalitijs. Proinde necessario
tempore uobis in mentem uenit, exulantes suis
sedibus literas hospicio excipere, & tanquam do-
mum deducere. Non pigeat adiecisse hoc decus re-
liquis ornamentis urbis uestre, quæ iam ante o-
mnia, ædificijs, opificum ingenijs, ita floruit, ut
conferri cum quauis laudatissimarum urbium a-
pud ueteres rectè possit. Neque alia urbs in Ger-
mania doctiores hæcenus ciues habuit, qui quia
ad gubernandam Rempub. scientiam optimarum
artium adhibuerunt, effecerunt ut reliquis Ger-
maniae urbibus hæc longe præstaret omnibus.
Nunc autem cum hic domicilium honestis discipli-
nis constitutis, ad illum cumulum laudum uestra-
rum, incredibile est quanta fiat accessio. Nam si
pergitis excitare hominum studia ad discendum,
præclarè merebimini primum de patria, & de ex-
teris. Cum uobis auctoribus rectè fuerit institu-
ta iuuentus, præsidio patriæ erit: Non enim ulla
propugnacula, aut moenia firmiora urbium mo-
numenta sunt, quā eruditione, prudentia, & a-
lijs uirtutibus præditi ciues. Spartanus dixit mu-
ros debere ferreos esse, non saxeos. Ego uerò non
tam armis, quā prudentia, moderatione et pie-
tate

Notibergæ
laus.

tate defendi existimo. Deinde pertinebit hoc beneficium uestrum ad reliquam Germaniam, quæ huc, modò faueat Deus incepto, excolendam, erudiendamq; iuuentutem, missura uidetur, & eos in primis idoneos ad moderandas Respublicas iudicabit, qui in hac urbe tanquam in ludo ad uirtutem instituti, & assuesacti fuerint. Vehitur huius urbis nomen summis laudibus, ab hospitibus apud exteros, & uestro beneficio deuinctos animos hominum tenebitis, quæ uos hominum iudicia, nisi fallor, magis quam ulla imperia delectabunt.

Florentia.

Quamquam autem hæc urbs plerisq; dotibus, uel cum Massilia, alijsq; quibusdam urbibus ueteribus certare possit, tamen malo iam earum urbium exempla uobis proponere, quæ nostris temporibus florere prædicantur. Maximum beneficium paulò ante hæc tempora in uniuersam Europam urbs Florentia contulit, cum primùm Græcarum literarum professores patria pulsos iussit ad se diuertere, et non modò hospitio inuit, sed etiam reddidit illis sua studia, postquam amplissimis stipendijs ad docendum inuitauit, in reliqua Italia professores artium è Græcia profugos, nemo aspiciēbat, & unà cum Græcia linguam, et literas Græcas amississimus propemodum, nunc Florentia doctissimos

doctissimos homines calamitate leuasset, quod absq; Florentinis fuisset, futurum fuit, ut prorsus oblesceret Latina lingua, sic uitiata barbarie, conuarsataq; & Græca lingua ne quidem ulla iam uisus extarent, & occidissent unà monumenta religionis nostræ, nec iam sacrorum librorum titulus, amissa Græca lingua, quisquam intelligeret. Nam Romæ miserè esuriebant exules illi, cum pontificiæ opes, præcipuè collocari deberent uel in calamitosos, uel in eos, qui tractatione literarum religioni operam nauarent.

Romæ literæ
sordent.

Theodorum Gazam, bone Deus, quantum uiram aiunt, cum illos Aristotelis & Theophrasti libros in latinam linguam uersos Pontifici offerret, codicem exhibuisse sumptuosius ornatum, ubi Pontifex interrogas, quanti ornasset librum, nihil præter eos sumptus rependit, nulla auctori pro laboribus, quos in difficilimo opere uertendo exhauserat, reddita merces. Porro ad exemplam pertinebat ampliora præmia dari, uel pro libro non perinde utili ut ille erat. Sed nec utilitas operis permoit Pontificem ad remetiendam gratiam uberiolem. Sed postquam Florentinorum beneficio honestæ artes reuiuiscere cœpere, magna utilitas inde ad omnes Gentes deriuata, multorum ubiq; excitata sunt ingenia, ad optimarum

Theodorus
Gaza.

ptimarum rerum studium. Nam et Latinos homines Græcorum æmulatio ad patriam linguam instaurandam, quæ penè funditus collapsa erat, extimulauit. In urbibus leges publicæ emendatæ sunt, deniq; expurgata religio, quæ iacebat ante Monachorum somnijs obruta, & oppressa. Quæ de re quanquã variant hominum iudicia, tamen ego sic existimo, bonos viros rectius peruidere uim naturamq; religionis, hoc tẽpore firmiora solatia conscientie tenere, quàm fuerunt illa, quæ paulò ante Monachi tradiderunt. Non dubium est igitur quin præclare Florentia de omnibus gentibus merita sit, quæ literas uelut è naufragio in portum recepit, conseruauitq;.

Huius urbis exemplo, uos his miseris temporibus bonas artes defendite, cum Episcopi pro literis arma tractant, et reliqui principes hanc curam se indignam ducunt, passim tumultuatur Germania, et ad arma conclamat, et quemadmodum est in ueteri uersiculo:

Pellitur è medio sapientia, ui geritur res.
Id his studijs maximè officit, Nã si inter arma silere leges, rectè dixit Cicero, quãtò magis hæ nostræ artes obmutescunt, in ocio natæ, atq; alitæ. In his motibus ruinam omnes bonæ artes minantur, nisi Deus fulciat, ac his qui rerum potiuntur men-

tem

in det instaurandi literarum studia. Vos uerò ne cessite urgere honestissimum & sanctissimum propositum. Etenim neque Deo gratius à uobis officium ullum, neq; utilius ciuitati uestræ præstari potest.

Porro cum recte facta plerumq; sequatur inuidia, non dubito quin cum iniquis quorundam inuidijs uobis certandum sit. Sed est fortis uiri inuidiam in recte factis contemnere, fortasse certandum est uobis & cum alijs difficultatibus, quæ consilia uestra in prouehenda schola, remoraturæ uidentur, quas ita uincetis, si cogitabitis, Deo uos in hac re morem gerere. Nam nisi literis conseruatis, durare religio, & bonæ leges non possunt: præterea exigit Deus, ut liberos uestros, ad uirtutem, ac religionem instituat. Est autem non modo in superos impius, sed planè humana specie beluinam mentem tegit, quisquis non dat operam, ut sui liberi rectissime instituantur, hoc inter hominem ac beluam discrimen natura fecit, quod beluæ deponunt curam sobolis, cum adoleuit, homini iniunxit, ut ex se procreatos non modo in prima infantia alat, sed multò magis, ut mores erant, cum adoleuerint, ad honestatem formet.

Quare in primis in bene constituta ciuitate, scholis opus est, ubi pueritia, quæ seminariū est,

Inuidia securus
ra honestum
propositum.

Homo Belua,

g

ciuita

ciuitatis, erudiatur, ualde enim fallitur, si quis sine doctrina solidam uirtutem parari posse existimat, nec ad Respub. gubernandas quisquam satis idoneus est, sine scientia earum literarum, quibus ratio omnis regendarum ciuitatum continetur. Hæc cum expenditis, non inuidia, non ullis alijs difficultatibus patiimini uos absterri, quod minus ad discendum uestros ciues inuitetis. De professoribus uestris hoc polliceri uobis possum, & eruditionem suscepto oneri parem esse, & in faciendo munere summam fidem futuram. Christum precor, ut auspicijs grauisimi negotij faueat, & uestra consilia, studiaq; discen-
tium fortunet.

Dixi.

DE LAVDE VITAE SCHOLASTICÆ
Oratio, dicta à D. Melchiore Pen-
dio, in promotione Magistrorum.

Um confidero eos, qui in hunc locum ad dicendum prodeunt, uel argumenti nouitate, uel eloquentia placere, animaduerto mihi ualde opus esse humanitate atq; æquitate uestra

uestra. Nam argumentum nouum, quod quidem in loco conuenire uideretur, nullum reperi-
am, nec peruulgatis addere aliquid splendoris di-
cendi possum. Cum autem publici officij ratio im-
ponat mihi dicendi necessitatem, erit humanitatis
uestra, ut uos quoq; æquitate uestra publicum
norem conseruetis, me non grauatim audire, &
orationem meam boni consulere.

Decreui autem dicere de dignitate uitæ scho-
lasticæ, atq; comparatione uestri ordinis cum ci-
uilibus ordinibus & uitæ generibus. Neq; ego non
ideo quantum, quam amplum argumentum su-
pererim. Sed quanquam pertexi nunc non pote-
ri, tamen utile erit capita rerum attigisse. Quem
admodum autem Medici in præceptis ualetudi-
nis monent, ut aëris qualitatem in quo uersamur,
diligenter obseruemus. Ita magnopere conducit,
genus uitæ intelligere, in quo uel nostro, uel alie-
no iudicio collocati sumus. Et est quædam Philoso-
phicæ pars, gradus humanorum officiorum, atq; or-
dines considerare & rectè discernere. Deinde ne-
scio quid alijs accidat, mihi quidem in hac fortu-
na tenuitate, & in his difficultatibus quibus con-
fector, hæc res aliquid solatij affert, quod hoc ui-
tæ genus, & sanctissimum et hominis naturæ con-
uenientissimum, & uitæ utilissimum esse cogito.

Gradus huma-
norum officio-
rum.

g ij Cum

Semidei aulam.

Cum hæc bona colligo, fero æquiore animo incommoda, quæ comitantur banc uitam, quæ sunt plurima: Nam ad ipsos studiorum labores, accedit paupertas, quam perferre posse, magnitudo animi est non uulgaris: Adde quod superbissimè contemnimur, non solum ab imperitis, à mercatoribus, centauris, sed etiam ab illis semideis, qui regnant in aulis, propter opinionem doctrinæ, aut sapientiæ. Postremo non tantum contemnimur, sed etiam in odio sumus. Hæc incommoda quam non sint leuia, res ostendit, deterrent enim plurimos à literis. Ego tamen non dubito ea hic commemorare, ut cogitetis fortitudinem quandam esse, inter has difficultates non abijcere literas: Deinde monebo, ut his malis opponatis uera & non ficta huius uitæ scholasticæ bona.

Initiò autem presari uolo, me nihil de dignitate cuiusquam ordinis detrudere. Non delector illa Cynica Philosophia, quæ uituperat omnes artes, omnia uitæ genera. Melius & humanius, inquit Aristoteles, ciuitatem non ex Medico et Medico, sed ex Medico et Agricola constare, hoc est, ex multis ordinibus. Quare singulis tribuo suum honorem. Sed gradus considerandi sunt, quos plerumque stulti cõturbant. Sic igitur statuetis uitam scholasticam primum necessariam esse Reipub.

¶ ma

et maximas ad communem uitam utilitates afferre, deinde & sanctissimam ac Deo gratissimam esse, postremo etiam iucundissimam. Et quidem tantum ad uitam utilitates ex uita scholastica perueniunt, tantum in hac esse ueræ dignitatis, ut quamuis titulo præsent Reges & Episcopi, tamen reipsa per sit illis ordo Scholasticus. Hoc cum animo constitueritis, etiam opera danda erit, ut hinc uitam omni studio ornatis, ut fortiter labores, & omnes difficultates perferatis, quæ comitantur hoc uitæ genus.

Ordo scholasticus parregio.

Sed quas tandem ob causas usque adeo laudamus Scholasticam? Vulgus iudicat esse ociosam uitam, atque inde scholasticam appellant: Latini nuncuparunt ludos hos conuentus discipulorum. Quid autem dignitatis in ociosa uita, aut in ludis esse potest? De his appellationibus postea dicam. Prius enim ostendam, minimum esse ocii in hac nostra militia: nec ludum esse hæc studia literarum, sed seriam inquisitionem maximarum rerum.

Dux res sunt, quibus nihil melius ac diuinius habet humana natura, uidelicet ueritas et iustitia. Harum inquisitio & explicatio commendata est scholis. Nec uerò obscurum est, ueritatis & iustitiæ cognitionem maximè necessariam esse ad bene uiuendum, et utilitates ad uitam maximas afferre.

Veritatis & iustitiæ inquisitio.

g iij Non

Non enim sine doctrina religiones coli, non leges condi aut retineri possunt. Quanto presidio destituta esset uita, si medicinam nemo disceret aut doceret? Quantis ornamentis cavendum esset, si nemo disceret Mathematica, si nulla temporum discrimina tenerentur, si res ueteres, et historiae mandata literis ignota essent? Horum commodorum magnitudo uobis quidē, qui in his studiis uersamini, nota est. Quare facile indicabitis partē Reip. necessariam esse scholas, et quidem praecipuas utilitates inde ad communem uitam peruenire. Quis enim non uidet religionibus, legibus & literis, in uita magis opus esse, quā fabris aut cerdonibus.

Sed illud disputant quidam, Ecclesias, aulam, forum, sedes esse ueritatis et iustitiae, magis quā scholas. Vocant scholasticam uitam umbratilem, quod ibi in ocio ingenia exerceantur, illic aiunt, ueritatem & iustitiam in acie uersari. Moderati animi est, & henc instituti, reuerenter sentire de Ecclesijs, de aulis & foro. Ac debent quidem in illis locis regnare ueritas et iustitia. Sed constat ex scholis in illa loca haec ornamenta afferri. Qualis enim esset doctrina in templis, si in scholis res nō essent agitatae & illustratae? Qualis esset aulicorum consiliorum et fori barbaries, si non extaret quaedam erudita iuris doctrina? Deinde hoc int

terest,

est, de omnibus magnis rebus schola consulunt, schola pronunciant, nō Episcopi, aut aulici, aut caudici. Postremō in scholis est simplex studium rerum inquirendarum et patefaciendarum. In Ecclesijs multa in popularibus concionibus dicuntur improprie, multa etiam quia populus nō potest assequi, praetereuntur, iam in aulis & foro horribile est dictu, quantum sit Sophistices. Itaque saepe mihi uenit in mentem ueteris fabulae de Astrea, quam ferunt pulsam ciuitatibus, postea in rurū solitam agricolis concionari. Ita mihi uideatur propemodum pulsa ex aulis, ex foro, ex templis, et alijs hominū coetibus Astrea, hoc est, ueritas et iusticia doctrina, adhuc harere in scholis. Cogere cum minus sint Sophistices in scholis, quā ubi, cū bonis unū hoc sit studiū eruēda ueritatis, summa laus esse debet uitae scholasticae, quae quidē imago quaedā est illius beatissimi status, in quo aurea illa etate uiuebāt homines, si qua fuit, aut certe uicturi erāt, si fuisset illa aurea etas, si natura hominum fuisset immunis à peccati labe, & à morte. Quid enim tūc fuisset uita hominū, nisi iucundissima quaedā schola, in qua seniores et praestantes de rebus diuinis, de natura rerū, de immortalitate humanorū animorum, de coelestibus motibus, de omnib. uitae officijs docuisset reliquos? In

Astrea in scholis.

Vita scholastica imago aureae aetatis.

hac Philosophia, & huiusmodi disputationibus, tempus omne consumpserunt seniores & iuniores. Nec aliam uitam fuisse Adæ, et similium principum uirorum iudico. Huius beatissimi status imago est uita scholastica.

Sanctitas uitæ
scholasticæ.

Dixi breuissimè de necessitate & de utilitatibus, addam etiam de sanctitate huius uitæ. Nul-
lum Deo gratius est officium, quàm ueritatis, & iusticiæ studium et propagatio. Nam hæc sunt præcipua Dei dona, in quibus Dei præsentia maximè cerni potest. Hæc Deus præcipuè conseruari postulat, imò ad hunc finem præcipuè conditi sunt homines, ut alij alios doceant de Deo & alijs rebus bonis. Ad hanc utilitatem addita est diuinitus humano generi sermonis communicatio. Quare non dubium est, quin hoc uitæ genus, quod in docendo et discendo uersatur, Deo gratissimum sit, et hoc nomine antecellat scholæ templis et aulis, quia maius est studium ueritatis in scholis. Quare si quis sanctum uitæ institutum querit, non abdat se in solitudines, nō putet aliud esse sacratius uitæ genus, sed in his discentium conuentibus maneat, hic conetur bene mereri de genere humano, doceat alios, & sciat hoc officium prodesse ad conseruationem & propagationem optimarum rerum, erudiat ambigentes cōscientias, respondeat

de

de iure, deq; omnibus uitæ officijs, inquirat re-
rum naturam, morborum remedia, causas mutati-
onum in natura, motus et effectus coelestes, præpa-
ret inuentutem ad maiores artes, enarret histori-
as, mandet literis res gestas, illustret artes: Hæc
quisq; facit, Deo gratissimum cultum præstat, &
de genere humano præclare meretur: Conseruat
enim doctrinam utilissimam uitæ, format mores,
iudicia hominum, retinet pacem, mitigat multa
mala publica. Tale uite genus non solum præstat
monastico, sed uerè diuinum est.

Cicero reprehendit Platonem, quod dixerit
Philosophos, tametsi abstineant à Reipub. admi-
nistratione, tamen iustos esse, propter hanc ipsam
magnum rerum inquisitionem. Sed Plato rectis-
sime sensit. Est enim iusticia, suum queng; officiū
facere, & fructum eius officij conferre ad commu-
nem salutem generis humani. Id maximè facit
Philosophus, qui religiones, rerum naturam, cau-
sas omnium honestorum officiorum, leges expli-
cat, & has res diuinas cæteris impertit, artes illu-
strat, aut docet: deniq; qui ueritatis, et iustitiæ do-
ctrinā cōferre ad aliorū utilitatē studet. Nec pu-
mus melius mereri de genere humano uel causi-
licos aliquos, qui in foro controuersias, aut expo-
nunt, aut dirimunt, uel adiles qui pōtes aliquos fa-

Cicero non re-
cte reprehen-
dit Platonem.

g v ciunt,

ciunt, uel mercatores qui iusto precio res utiles important. Recte igitur Plato dixit, iustos esse Philosophos, qui doctrinam utilem uitae tradunt. Non gessit Magistratus Isocrates, sed consilijs suis gubernauit Imperatorem laudatissimum Timotheum, & formauit ingenia multorum, qui postea in Reipublicae principes extiterunt. Nec melius de Reipublica meritus est Aeschines causidicus, quam Aristoteles, qui etsi nec Magistratus gessit, nec causas egit, tamen Alexandrum, & multos alios Principes finxit ad iusticiam et beneficentiam. Deinde hodie etiam bene meretur de Reipublica reliquit monumenta utilia ad religiones, et leges interpretandas, parit Medicos, et iudicia multorum format, qui in foro et negotijs uersantur. Aso Iurisconsultus gubernauit magnam Italiae partem. Nec tamen minus de Reipublica meretur Bartolus, qui in schola tantum uixit, Philippus Medicus Alexandri exercitum secutus est, ac Regem ipsum ingenti periculo liberauit. Neque tamen minus de Reipublica meretur Galenus, qui nullum exercitum secutus est, sed in schola assedit, & scripsit doctrinae suae monumenta.

Cum igitur non aliud uitae genus utilius sit generi humano, aut magis necessarium, aut sanctius, quam uita scholastica, satis intelligi potest, hanc esse praestantissimum uitae gradum. Hac uero

laude moueri bona ingenia decet, ut magis amant uitam scholasticam, et adhibeant studium et diligentiam dignam tanta professione, & ornentur optimis moribus. Quid est enim turpius, quam quod multi in scholis ita degunt, primum, ut non intelligant suum officium; deinde, ut hoc officium literarium collocent in turpissimas uoluptates, assumant sibi licentiam omnium scelerum, quasi scholae non ueritatis et iustitiae, sed petulantis officinae essent. Quo animo homines pii ueniunt in templum ad faciendam sacra, eodem animo uos quoque in scholas accedere oportuit: Hic enim res diuinae tractantur. Et magna cura adhibenda est, ut nostra sacra recte faciamus, ne nostra inscitia aut aliqua culpa artes corrumpantur. Non minus piaculum est, corrumpere artes, quam ceremonias in templis cum uelut afficere. Ideo scholis nomen inditum est ab ocio, ut Respublica testetur se liberare nos a sordidioris operis, ut dediti esse rebus diuinis possimus. Adidit etiam praemia, sicut militibus: Etsi autem utilitates sunt exiguae, etsi indocti non solum continent, sed etiam crudeliter oderunt literas, tanquam uincula cupiditatum suarum, tamen Deus non patitur omnino deesse praemia docentibus literas, & discipulis. Et quo melius quoque Respublica constituta est, eo est erga studiosos liberalior.

Interim

Incepatio

Praemia.

Interim nos decet Philosophico animo fortune iniquitate ferre, et intelligere causas, quare optime quæque res maxime sunt sprete vulgo. Deinde incommodis etiam opponamus commoda, uidelicet dignitatem professionis, et sanctitatem, postremo etiam iucunditatem. Itaque de hac etiam pauca adisciam, uidelicet, nullum uitæ genus iucundius esse, quam uitam scholasticam.

Omnes sane mentes incredibilem uoluptatē percipiunt ex ueritatis agnitione: Nā ad hanc aspiciendā maxime cōditi sunt homines. Hanc uoluptatem in scholis multæ causæ augent. Primum enim magna ibi artium uarietas est. Omnium disciplinarum professores esse solent, qui cōsuli possunt in qualibet arte: Est et frequentia discipulorum. Quare nostras cogitationes cum multis conferre possumus, audire quid alij iudicent, imitari meliora exempla. Hinc enim est illa apud Hesiodum laudata contentio, de qua dicit, uicinum à uicino ad diuitias properare, inuitari. Ideoque apud Euripidem uerè dictum est, Cōmunicatione opinionum in magna frequentia repertas esse artes. Et Cicero ait, magnā uim in discendo habere studium conferendi, quod οὐκ ἔστιν ἰπ' uocat ipse. Et Salomon ait: Ferrum ferro acuitur, ita uir excitatur à ui-

uiro. Significat enim tum admoneri ingenia colitione consiliorum atque opinionū, tum exemplis excitari. Propter has tantas utilitates libenter in hac frequentia uersari studiosos conuenit. Possumus natura fit, ut similes delectentur similibus consuetudine, maximeque hi, qui similibus artibus dediti sunt. Ipsa etiam celebritas delectat animos, utat uidere bene compositos choros docentium et discipulorum. Nullum acroama dulcius est, quam audire de optimis rebus, deque omni uarietate nature, de Republica, de religionibus, quid alij peritio sentiant. Vetus est dictum: Extra uniuersitatem non est uita, quo significabant iucundissimam esse uitam in scholis. Id dictum opinor ortum esse ab eruditis et prudentibus, qui intelligebant, et quantam hæc consuetudo, et cōmunicatio sermonis uim habeat, et quantā pariat uoluptatem. Delectat bonos et uirtus illorum, qui liberaliter impertiunt doctrinam alijs, qui ex animo consulere posteritati conantur. Et si autem in tanta infirmitate humani generis nullus est ordo, nullum uitæ genus prorsus sine uitio, tamen in scholis minus aliquantū est fuci, odiorum et aliarum malarum etiam, quam in alijs multis uitæ generibus. Primum enim doctrina liberalis fleat mediocria in genia ad uirtutem. Nec ferè quisquam adeo est ferrea.

Scholasticum
uitæ genus iucundissimum.

Varietas.

οὐκ ἔστιν ἰπ'.

Similitudo.

Minus mali atque fuci in scholis.

ferrea natura, ut literis et mediocri disciplina non aliquantò fiat mitior. Est autem multò iucundior consuetudo cum eruditis, qui causas omnium hominum officiorum intelligunt, quàm cum indoctis, quorum iudicia multis in rebus disident à nostris. Deinde illud affirmare ausim, cum qui in studiis assuescit ad amandam et inquirendam veritatem, amare candorem ac simplicitatem etiam in moribus et in uita. Sed doctrina Sophistica deprauat uoluntates, transfertur enim calumnian- di studi- ad mores. Ut autem quisquis est studiosissimus, ita maxime incensus est amore ueritatis, et Sophisticen odit acerrimè. Dulcissimus autem conuictus est cum eruditis et candidis, qui prospiciunt quid deceat, et certa quadam ratione moderantur omnes actiones, et animi impetus, quasi freno regunt. Itaque nec dulciores, nec firmiores sunt amicitiae, quam Philosophicae, hoc est, eruditorum amicitiae, et societate studiorum contractae. Iam è regione confer ad hanc scholastica sodalitia, consuetudines cum illiteratis, in quibus etiam si qui boni uiri sunt, tamen minus suauitatis habent congressus cum illis, quia de doctrina nobiscum colloqui non possunt. Ne Lelij quidem, et Scipionis amicitia tunc suauitatis habuisset, si fuissent à se. Sed angustia temporis non finit nos omnia

uita

de scholasticae commoda colligere et illustrare. Nec autem recensui, primum, ut adoluscentes intelligant et ament uitae genus in quo uersantur: Deinde cogitent, quanta uicissim requiratur ab eis diligentia, quanta in omni officio moderatio, ut hoc uitae genus ornent. Literati in summo fastigio rerum humanarum collocati sunt. Quare ut numerari omnium difficillimo satis facere possimus, tribuenda est acerrima contentio animorum in laudando. Est et sanctissimum uitae genus, et Deo gratissimum, conseruare et propagare doctrinam uita uilem. Sciamus igitur Deo poenas daturos illos, qui moribus suis dedecorant scholas, qui non conseruant aliquid operis, ad doctrinam conseruandam.

Postremo iucundissima est uita scholastica. Quare digni odio sunt, qui uelut Centauri, aut Equi tumultuantur in scholis, et tranquillitatem uniuersi coetus interturbant, disciplinam solant, qua soluta, dissipari societatem necesse est. Sunt et boni adhortandi, ut haec commoda in conspectu habeant, eaque opponant incommotis, quae multos abstrahunt à literis: Plus ualeat a pul bonos dignitas literarum, et publica utilitas, quam iniqua vulgi iudicia, quàm odia Tyrannorum, quàm paupertas.

Sic

Philosophicae
amicitiae.

Sic affectos esse iudico hos iuuenes, qui eò gradū petiuerunt, ut se publicè obligarent ad defensionem literarum. Iure igitur hunc animum eis gratulamur, eosq; usitatis honoribus ornandos esse censuimus.

Dixi.

DE GRADIBVS DISCENTIVM

Oratio Phil. Mel.

Notus est Ennii uersiculus de uetere moribus conseruandis:

Moribus antiquis res stat Romana uirisq;.

Idē profecto in re literaria praeſtiterit ſeruari in faciendis gradibus diſcentium, qui non mediocri prudentia à maioribus inſtituti, nunc errore quodam hominum, qui uidentur conſpiſſaſſe ad abolendos ſemel omnes ueteres mores, delendamq; uniuerſam ciuilem diſciplinā, antiquantur. Neq; ego nunc ſuggeſſum conſcendi digladiaturus cum eo genere, tantum adoleſcentes cōmoneſcere decreui, quo conſilio et olim gradus inſtituti ſint, et quantum ad communia ſtudia literarum momenti adſerat illorum conſeruatio. Eſt autem ad eam cauſam opus mihi æquitate ueſtra auditores, pleroſq; enim tantum faſtidium cœpit iſtius moris, ut tantum non totā

Anty-

patirē putēt deſtinandā eſſe his, qui titulos iſtos aduū decerni ſibi poſtulāt. Ab his pro meo iure peto, ne nos ex hac ſchola exhibēt, ne explodant, priuſquā orationem noſtrā cognouerint. Nā pro ſuſcipere, cum nondum cognoueris cauſam, id ueſte iniuſti et barbari iudicis. Et ego me ſanis omnibus ſatis facturū eſſe in hoc negotio recipio.

Eſt quædam in puerilibus ingenijs infantia et imbecillitas, quæ non ſufficit pluribus artibus ſimul diſcendis, ſed ſenſim per gradus quosdam, ad grauioreſ artes traducendi ſunt pueri, dum ad ſuſcipiendam artium peruenerint, hoc eſt, dum parauerint ſibi ſcientiam non ſtultè de rebus humanis iudicandi, et mediocrem quandam ſermonis copiā, ad docendos alios, demonſtrandamq; uim, naturamq; uirtutis. Et quemadmodum non ſtatim ci-

Graduum deſcentio,

Simile;

Classes ut ſeptra.

h modum

modum gradus quidam facti sunt adoleſcenti-
ut primū Grammatica, Dialecticaq; traditur,
quæ primæ artes, planiſimæq; ſunt. Vbi uideban-
tur has perdidiciſſe, non temerè ipſi ad Phyſicen,
aut alias artes irrumpebant. Sed præceptores ex-
plorabant uires adoleſcentium, qui ſi probaren-
tur, admitterentur ad reliquas diſciplinās. Nuper
adhuc hoc ſeruabatur in ſcholis, ne quis attinge-
ret Phyſicen, aut Mathematica, niſi antea in Gram-
maticis et Dialecticis diu multumq; uerſatus. Po-
ſtea præceptorum iudicio tradebatur ulterius, et
primus ille gradus à Lauri bacca nomen habuit.
Erant enim honeſto titulo pueri ornandi. Poſtea
Phyſicen, Mathematica, Ethica percipiebant, nec
ſalutabantur hæc à limine tantum, diu immoraba-
tur iuuentus, dum penitus cognosceret, dum lon-
go uſu iudicium confirmaretur. In his tanquam
præluſijs grauiorum diſciplinarum, cum iam ſa-
tis uiderentur exercitati, præceptores præmitte-
bant, ut Sacra, aut Medicinam, aut Ius publicum
attingerent, ad quas diſciplinās uſum pueriliū li-
terarum magnum & acerrimum iudicium uole-
bant adferri. Itaq; prius explorabantur hic etiā
uires adoleſcentium, Maſteriū fecerunt claſſi
titulum. Proſectò plurimum reſert, quomodo in-
ſtruantur, præparenturq; ad ſeueriores diſcipli-

nas

adoleſcentes. Non ſunt longè petenda exem-
pla noſtri ſeculi morem uideamus. Statim ubi in
publicam ſcholam miſi fuerint adoleſcentes, pu-
er ſordidi ingenij eſſe, diu hæere in Grammati-
cis, aut ſimilibus nugis, properant alij ad ſacra,
nulla linguarum, nulla dicendi ſcientia antea par-
ta, nulla humaniorum ac ciuiliū morum cogni-
tione, diſcunt ineptè rixari de ſacris rebus, nec
ultra uſum comparant. Volo ego quidem omni-
um ætatum, omnium uitæ partium eſſe religionis
ſolium, ſed ea proponantur pueris, quæ aſſequi
poſſint, quæ pietatem alant, quæ mores forment,
non unde petant rixandi materiam.

Quid de alijs profeſſionibus dicam? In iure dē
ſenſu uideas uerſari, qui nullū proſus uſum aliæ
rum literarum habent, cum tamē illud ipſum ius
ex Philoſophorū ac Rhetorū literis, tanquam ex
ſuæ ortum ſit. Iatricæ uerò manus admouere,
niſi Phyſicen didiceris, eſt ſine pennis uolare. Nā
cliniſca illa medicina tota ex ea Philoſophiæ par-
te nata eſt, quæ elementorū cognitionem, motus
uarietatem, corporum naturā tradit. Porro dū
hoc modo non perpoliti puerili doctrina irruunt
ad ſeueriores artes, in ſirmo iudicio literæ omnes,
etnæq; ſordē conſpurcantur. Et quia ex literis
nec publicarum ſtatus comparantur, ſit, cum

Eruptio in ara-
tium ſacultra-
tes,

Baccalaurel.

Maſtri.

b ij parum

parum sani pro cōcionibus et iudicijs regnum gerāt, ut uariē quassentur Resp. Profecto satius erat nullas literas attingere, quā hoc modo tractare. Diuerant pueri Grāmaticis, Dialecticis, ac Rhetoricis alligandi. Multum temporis postea collocandum in Mathemata, & reliquam Philosophiam. Vbi maturuisset iudicium, tum erant adhibendi ad eas artes, quibus Respub. gubernantur.

Græci agricola
he.

Græci agricola, cū uiderent maturescere segetes, certo tātum temporis spacio, non colonorum opere, aut soli natura, dixerunt: Annus producit, non ager. Cumq; animaduertissent sæpe immaturas segetes demeti magno damno, et fructum laboris superioris perire, prouentum uniuersum soli tempori tribuere, & patienter expectari uoluerunt iustum messis tempus. Ita mihi in singulis partibus literarum, temporis habenda ratio uidetur, et ut admoveantur ad eas artes adolescentes, quibus ingenij infirmitas adsequendis par est, & tantisper detineantur in his, donec maturuerit iudicium, nec messes properet facere ante tempus. Et quia facile iuuenilibus animis obrepit satietas presentis studij, ut in eo detineri diu sine magno negotio non possunt, ideo gradibus tanquam caueæ includendi uidentur. Vbi omnibus animi uiribus cogantur in unum aliquod, ac certum negocium

quantum satis est, incumbere. Est omnino, ut alijs omnibus rebus, utiliter præceptum, Festina lente. Ita in studijs non aliud perinfreri, quā ne intēpestiuē properemus. Nunc, ut cum uarias disciplinas peruagentur sine ordine, sineq; ratione, nullam penitus cognoscant, nullaq; de re prudenter iudicare queant. Et ut errent nullo certo lares habent, nusquam domi sunt, & ut inquit Martialis: Quisquis ubiq; habitat, maxime nusquam habitat. Ita illi, cū tamen omnibus disciplinis sint hospites, nullam habent familiariter notam. Neq; enim fieri potest, quem admodum reliquit scriptum Xenophon, ut qui multa simul facit, omnia ritē faciat, nec sufficit animus iuuenilis uarijs ac diuersis studijs. Hoc in consilio fuit authoribus graduum in scholis. Sed ego nunc quenquam esse puto tam impudentem, qui hanc rationem damnare ausit. Quid enim in studijs conducibilius est ordine? hunc classi huius gradibusq; factis conseruare conabantur. Veretiam adolescentes, ut quanta fide potest fieri ac religione, detis operam, ut in discendo, iusto quodam ordine utamini. Nam hac confusanea diuersa ratione, nisi Deus aliquis opem tulerit ac adiutus rebus, uereor ne res humanæ funditus euerantur. Dixi.

ORATIO DE STUDIIS ADOLE-

scientium habita cum titulis Baccalaureo-

rum decerneretur quibusdam,

Et scripta à Vito Vuin-
semio.

IRabitur fortasse aliquis,
quid nobis in mentem uene-
rit, ut hunc morem publicè
decernendi istum primum
scholasticum gradum, tot
iam annorum spacio inter-
missum, ac uelut exoletum,

hoc potissimū tempore in scholam reuocaremus.
Et fortè non deerunt qui consilium hac in re non
strum ut ociosam peregrinacionem irridebunt, quibus in presentia nihil atti-
net respondere, cum uiris honestis ac prudentibus
hoc nostrum institutum probari non dubitemus.
Sed tamen ut adolescentes et de gradu ipso hono-
rificentius sentiant, et hec studia magis ament,
ac plurius facienda ducāt, decreuimus utraq; de re,
nempe de hoc gradu et utilitate examinum, atq;
de his primis artibus paucis in hoc cōfessu dicere.

Causæ promo-
tionum non le-
ues.

Non enim leues aut negligendæ fuerunt causæ,
quæ uiros bonos ac doctos mouerunt, ut hunc pa-
trium

et peruetustum Academiarum morem, nec
pergrauissimo consilio à maioribus institutum,
uocatum ac retentum cuperent. Quemadmodū
et primis illis scholarum parentibus necessa-
rium uisum est, hec examina, et discendi ordinem
instituerent, ita nostri præceptores has suas esse par-
tes indicauerunt, operam dare, ne quod tale exer-
citiū in schola desideraretur, et si quid ex
tempore prolapsum, aut intermissum foret,
ut rursum instauraretur, et quantum eius fieri
posset, conseruaretur. Quorum nos auctoritatem
sequi, non curiositate quadam, neq; enim ita ocio
ambulamus, nec propter ostentationem aut ambi-
tione, cum nostra tenuitas nobis nō sit ignota, sed
utilitati scholæ, et discientium commodis pro
nostra uirili parte consuleremus, hoc officium pu-
blice promouendi Baccalaureos liberalium ar-
tium suscepimus. Quamuis enim hic primus gra-
dus uerius puerilis quidam ludus, quàm res seria
uideri possit, usu tamen compertum est, tantam
eius utilitatem esse, ut non parum ad officium et
solum eorum qui præsumt, pertinere uideatur, o-
peram dare, ut in schola non retineatur modò,
sed et quàm maximè uigeat ac frequentetur. Nam
primum, si spectabimus utilitatem, quam offert
consuetudo examinum, præsertim huic ætati, in

Primus gra-
dus uelut lu-
sus.

h iij cuius

cuius præcipuè gratiam hi primi gradus institu-
ti sunt, tantam eam comperiemus, ut nulla ampli-
or, nec uberior in schola possit esse.

Examina cu-
ram acuumt.

Quanti enim refert, quod examina discendi
curam acuumt, studium, uigilantiam, ac sollicitu-
dinem augent, et ad omnia quæ traduntur diligen-
tius obseruanda, ac perdiscenda alacriores & ex-
citatiores reddunt. Metuit enim pro se quisq; ne
quid se fugiat, quod tenere oporteat. Tum ut ac-
curatius perfectiusq; omnia excutiat ac perue-
stiget, eadem hæc sollicitudo stimulat, cum sciat si-
bi omnia dictata reddenda in examine, & perspi-
cua explicanda esse. Hic metus acerrimus est &
γοςίωκτος, ad discendi laborem ac uigilantiam,
animos accendens urgensq; qui si absit, uidemus
quàm frigide, ac somniculose studia tractentur.
Verum examinum cura, & sollicitudo apud ali-
quem excubans, non finit eum obdormiscere, sed
expergescit, ac uelut sedulus & acer paterfami-
lias instat & urget, ut suum studiorum pensum
persoluat. Quapropter hæc ex multis causis una
fuit ueteribus instituendi examina & gradus, ut
his uelut calcaribus incitarent discentes.

Quomodo ali-
orum scripta,
euoluenda.

Rectè monuit Fabius scripta euoluenda esse cum
tali sollicitudine, quasi nos ipsi ita scripturi, uel di-
cturi simus, quod ita fiat, ut uigilantioribus ocu-
lis

omnia lustremus, nihil nobis elabi patiamur,
quod obseruatu dignum sit, & ad omnes uirtutes
scriptorum expendendas attentiores reddamur.
Idem in consilio fuit his, qui examina institue-
rant, nempe, ut circumdarent curam discantibus
omnia plenius & exactius cognoscendi, ut ali-
quid integri, ac solidi perciperent, nec uagabun-
ti in studijs oberrantes, extremis tantum labris
uaria degustarent, hinc inde concisas sententias
& mutilata membra uenantes, quod nunc à mul-
tis fieri uidemus, qui cum excutuntur, ita stu-
pi & atq; ignari, ut turpe sit, deprehenduntur. Dum
enim in hoc uno studium omne suum consumunt,
ut fragmenta quædam ex scriptoribus colligant,
sicut nullius rei integram ac perfectam cogniti-
onem consequantur: à quo uago & inutili labo-
re examina discantes, uelut in certam uiam reuo-
cant. Nec ad non necessaria & inutilia respecta-
nt, sed in ijs, quæ necessaria sunt, ordine
quodam discendis continent. Parit uerò istam in
discendo diligentiam præcipuè hæc sollicitudo,
cum scimus nobis in examine uelut rationem red-
dendam esse eorum, quæ tradita sunt, & magis
se intendunt animi in ea, quæ ipsi tanquàm nostra
alibi exponere atq; explicare cogimur, & illæ
ipse imagines magis euidenter in animis lucent,
h v ac firmitus

ac firmitus defiguntur, quas ipsi de rebus doctrina perceptis tractatione & oratione effingimus, atq; exprimimus. Nam quæ auribus tantum hauserimus, aut ex lectione percepimus, ea tanquam umbræ per somnium obseruantes incerta hærent, & facile inde fugere atq; excidere solent. Quorum uerò ceu uiuas imagines commentando atq; agitando impressimus, ea uelut altius actis radicibus herent tenacissimè, nec euelli se, aut excuti facile patiuntur.

Quæritur.

Leonum foetus

Est enim commentationis atq; agitationis uis maxima in omnire, plenè perfectèq; percipienda ac discenda, sine qua auditionis & lectionis fructus sterilis, ac prope nullus est. Quæritur autem, ut uerè dictum est, omnia potest, & agitando atq; inquirendo omnes artes inuenta, ac excultæ sunt, estq; ea uel sola omnis doctrina effectrix. Quemadmodum enim leonum foetus informes ac mortuos ædi memorant, & deinde longis parentum uociferationibus uiuificari, ac spiritum recipere, ita primi foetus ingeniorum, hoc est, primæ imagines quas de rebus uel auditis, uel lectione perceptis, concipimus ac gignimus, mortuæ sunt & informes, quæ deinde dum crebro de ipsis cum alijs colloquimur, ac commentamur, ab ipsa uia uoce & tractatione ceu uitam, & per

perfectam formam recipiunt. Et uerè dictum ab Aristotele: Id primum certum signum esse, quod aliquis quidpiam rectè sciat, si de eo ipso loqui, & alium docere possit. Eam gratiam debemus examinibus, quæ uelut uita sunt studiorum, sine quibus lectio omnis & meditatio mortua est. Huc accedit, quod ijs multi errores temere concepti, & hærentes in animis corriguntur, eximuntur opiniones falsæ, quæ uel per ætatem, uel ex aliqua fallaci specie, uel institutione corrupta, uel artium præceptis male intellectis, accommodatis in animis hæserunt. Et ob hanc præcipuè causam ea à ueteribus instituta uidentur: non enim adolescentum studia temere, ac sine lege fluere, sed huic examen censuræ subiectum esse uoluerunt. Neq; enim eos fugiebat omnes artes peccando disci, & ut fertiles agri Agri, malum gignunt spinarum, atq; inutilem herbarum, quibus subinde sunt repurgandi ac sarriendi, idem etiam ingenijs & quidem fecundis solet accidere: sæpe enim fit, ut falsas rerum imagines pro ipsis rebus adprehendant. Et quemadmodum Ixion cum nube concubens, cum putaret se lunem amplecti, Centauros gignit, sic ex falsis umbris, quas pro ipsa ueritate cõsectamur & arripimus, prodigiöse opiniones nascuntur,

Ixione

tur, quæ nisi maturè & antequam altius radices egerint, animiseuulsæ sint, in perniciosos Ecclesiæ, ac Reipub. errores deinde erumpunt. Nam ut lolio, tribulis, lappisq; & alijs id genus infœlicibus herbis succrescentibus, segetes opprimuntur, ac præfocantur, & sterilescunt agri: ita falsis opinionibus, si confirmentur, nec maturè eximantur, atq; ijs uelut repurgentur mentes, ueritas opprimitur, & expugnatur. Ad id uerò non est aliud aptius remedium, quàm examina. His enim explorantur ingenia, si quid adhuc deest, ijs ostenditur, si quid uitij aut errorum hæsit, corrigitur atq; euellitur. Estq; hæc uelut sarritio studiorum, ita necessaria, ut si omittatur, non modo uera ac solida doctrina nulla possit constare, sed ipsius loco infiniti errores succrescant: Ut taceam quod illæ communicationes & colloquia etiam facundiam alunt, & afferunt quandam animis constantiam, ut et accipere ac intelligere ea, quæ proponuntur possint, & aptè ad quæ sita respondere. Videmus enim nonnullos seriò de re quapiam interrogatos ita perturbari, ac uelut attonitos obmutescere, ut uix animi compositos esse uideantur. Eorum deinde, si quid fortè discendo etiam consecuti sunt, nullus usus esse potest. In hoc enim omnis studiorum fructus ponitur,

Examina uitia
corrigunt, &
facundiam
alunt.

tur, ut expromere, in lucemq; proferre, ac explicare id ipsum, quod scias, possis. Vt enim occultæ Musica, ita mutæ atque infantis doctrinæ nulla gratia est.

Examina uerò ut iudicium formant ac limant, animos confirmant, acuiunt ingenia, ita linguam quoq; expeditiorem efficiunt, celeritatem quandam cogitandi, & promptitudinem respondendi afferunt. Magna hæc quidem sunt, sed est et alia non minor uilitas examinum, quod cohercent ac coercibent cursum studiorum intra certos limites: Adolescentes enim nisi intra certa, uelut septa continerentur, ceu nauis in medijs fluctibus rectore destituta, ita ipsi incerto cursu fluctuant, & si quid etiam instituunt, id nullo ordine tractant. Vnde operam illis omnem in discendo consumptam perire necesse. Et eggnunt plerunq; hæc tumultuaria ac uaga studia, uanam persuasionem eruditioris, qua nihil nocentius est, ea deinde inflati tumunt, cum de rebus omnibus indoctissime ac stolidissime iudicent: Cum ea enim inscitia coniuncta esse solet insignis arrogantia ac pertinacia, unde fit, ut plerunq; tales Rebuspub. uel Ecclesijs præiiciantur, tumultibus deinde omnia misceant. His malis tantis medentur examina, & quod maximum est, uanam illam persuasionem doctrinæ, atq; arrogan-

Studiorum cœsum
intra limites
tenent.

rogant

Persuasio.

rogantiâ, animis eximunt, qua non est alia pestis cum rebus omnibus, tû uerò præcipue studijs perniciosior. Sæpe enim aliquis cristas tollit antepus, et putat se iam uel nouem artium liberalium Magistrum esse, qui cum examine excutitur, si nihil aliud, hoc certè tamen docetur, quod adhuc minus sciat, quàm ipse se scire putabat, et isto stulto atq; pernicioso errore liberatur. Quanto uerò ingenia fecundiora sunt, ac magis præcocia, tantò plus ab hac peste periculi est. Videmus enim quidautiâ felicissima pleraq; ingenia in medio studiorum cursu corrumpi, ac uelut in herba enecari, dum sibi iam nimis placere incipiunt, se ipsos & sua impense admirantur, attollunt supercilia, quibusuis iam se præponunt, quosuis præ se contemnunt, fastidiunt iam hæc, iam illa, censuram sibi de dogmatis sumunt: nulli amplius præceptores, nulli propemodum libri, aut scriptores tam emunctæ naris iudicio satisfaciunt. Admoneri autem se aut doceri, pro indignissimo ducunt, statim coarguti excandescunt, quid nisi non enim labi posse, aut errare uideri uolunt. Non Tygrides atrocius, aut infestiore ira, pro catulis depugnant, quàm illi pro suis erroribus defendendis. Quid hos facturos putemus, ubi sic affecti ad Reipub. aut Ecclesiæ gubernacula accesserint,

cesserint, & auctoritatem ac potentiam aliquam cum isto supercilio & inscitia coniunxerint? Ecce quot uos unquam homines audistis perniciosiores Ecclesijs, aut Rebus publicis extitisse? Atqui adis arrogantia et alitur & confirmatur in animis, si nulla agatur de studijs censura, ingenia non explorentur coarguanturq; nec moneantur, quid adhuc illis desit, & quàm longè adhuc abest ab eo gradu doctrine, ad quem iam euasisse sibi uidebantur.

Quapropter si nihil aliud utilitatis afferrent examina, uel ob hanc unam causam tamè in schola retinenda erant: Quod duabus maximis pestibus studiorum quæq; plerunq; coniunctæ solent esse, metentur, nempe, ignauia & arrogantia: ad emendandum enim torporem, & excutiendam somolentiâ, uix aliud calcar est acrius et efficacius. Deinde ne nobis ipsis immodicè placeamus, aut ultra nidum, ut aiunt, pennas extendamus, salutare est uitia atq; errata nostra nobis ostendi, et asperiri nos, ut patienter feramus nos redargui ac corripi, ne protinus omnia somnia nostra exosulemur, et pro oraculis adoranda ducamus. Quæ uero persuasio nisi corrigitur, perniciosissimos deinde errores parit. Narcissus in fabulis Poëtarum, dum nimium sese amat, contabescit, peritq;

Dux studiorum
maximæ pestes

Fabula de Narcisso

peritq; & ipse & illa falsa imago, in quam tan-
topere deperibat, et nunc mutatus in florem, mo-
net nos, serò florescens, ne nimis maturè & ante
tempus sapere incipiamus, neque nos aut nostram
amis amemus atq; admiremur. Quod cum in omni
etate odiosum est, tum uerò in adolescentia pror-
sum intolerabile. Nam ut ab usu rerum solida-
que ac perfectà doctrina & sapientia hæc ætas
adhuc longissimè abest, ita hæc res non potest sibi
arrogare sine summa turpitudine ac uanitate.

Simile à fructi-
bus.

Vt enim uis & poma non in uere, nec in æstate
maturescunt, sed in autumno primum, paulò ante
hyemem: ita doctrinæ fructus ingrauescente æta-
te, ac paulò ante hyemem, hoc est, iam senectute
instante, primum solent maturescere. Et ut uis
ac poma ante tempus decerpta, nec esui sunt, nec
ulli alij usui idonea, ita ingeniorum immaturifru-
ctus acerbi adhuc sunt, & salutare est adolescen-
tibus ostendi, quam nunc primum florere, aut ru-
bere cœperint illi fructus, necdum maturuerint;
& moneri, quo cultu, quibus auris & solibus, et
qua benedictione diuina adhuc sit opus, ut leti ac
maturi, talesq; fructus proueniant, quibus Res-
pub. et Ecclesia deinde salubriter possit uti. Hoc
efficiunt examina, quæ cuiq; quousq; progressus
sit, & quid uis adhuc restet, ostendunt, ne se iam
metani

etiam superasse putent, cum uix dū septis excur-
rint; cum igitur quædam modestiæ ac disciplinæ
scina sunt, tum uerò etiā ad κοινωσις, hoc est,
indiorum communicationem mutuam atq; in cō-
frendo & disceptando facilitatem, humanita-
temq; aduofaciunt. Quidam enim in his congres-
sibus magis sunt intractabiles ac morosi, quàm
homines doctrinæ studijs excultos decet. Alij por-
ro sublimi arrogantia subnixi, suā, si qua est, eru-
ditionem ceu Regum Persarum mysteria celant,
& sola maiestate ac tenebris tutam censent, cum
nil promant, nihil quidquam de suo in medium
proferant, cum nemine communicent. Hos si excu-
tiā, inuenias plerunq; inanes, & hoc est cur e-
xaminari atq; excuti tantopere fugitant, metu-
nt enim, ne de sua autoritate aut existimatione
placulum amittant, si se aperiant. His permitta-
mus ut aliorum opinione magni doctiq; sint, sua
maximi ac doctissimi tumeant quàm uelint, et uel
nana Aesopica exemplo cum tauris certent, do-
net ad summum inflati crepent. Qui rectius men-
te ualebunt, hi non errare magis uolent, quàm
sciam doceri, atq; examina & istos congressus, ut
saluberrimos studijs atq; utilissimos magnifaci-
ant, quodq; poterunt, de suo quoq; ad ea tanquam
aliquid magnum publicum bonum conferent.

Disciplinam cu-
stodiant.

Diximus de examinum utilitate, & si ea tanta & tam multiplex est, ut nec in hac temporis angustia, neq; à me homine ad dicendum minime instructo satis commemorari possit. Nostis uero temporibus iuuentus his τριβώϊς magis etiam opus habet, quod hæc ætas, ut alijs in rebus à legum uinculis libera uult esse, & magis quam credo antehac ulla, contumax ac freni impatiens, ordinisq; & disciplinæ contemptrix est, ita artium quoq; præcepta respuit atq; adspernatur. Quorū utrum nocentius sit, haud facile dictu fuerit, cum alterum Rerumpub. alterum artium ac doctrinæ ruinam trahat. Quæ duo, nempe leges & doctrina, ut sœdere quodā inter se iuncta sunt, simulq; et florere et intercidere solent, ita cum sunt labefactata immani barbarie ac uastitate, omnia inuolui necesse est. Quo maiore cura & contentione uiros honestos his præsentibus malis, quæq; his haud paulò grauiora impendere uidentur, omni genere remediorum occurrere decet. Nec leuiter hæc examina ad disciplinam conducunt, licentiam temporum nonnihil reprimunt, discenti curam augent, et certa lege atq; ordine studia gubernant, atq; ad ea discēda adigunt, quibus religio moresq; boni, ac uera et solida doctrina continentur. Nam ea quæ ad hunc gradum insitui solent

examina,

ramina, non solum Grammaticæ & Dialecticæ exercitia sunt, sed quædam etiam κρητὶς ἑκκλησιαστικῆς doctrine. Exiguntur enim rudimenta pietatis ab adolescentibus, & si quæ parum cōmōte opinioniones de religione fortè perperam hæsuerunt, animis euelluntur, atq; aduersus multos notios errores pectora muniantur. Quod quàm opus precium sit, his præsertim temporibus, non facile dici potest. In hac enim tanta securitate hominum & incuria ac negligentia religionis, necesse est hanc teneram ætatem quoq; uelut publica contagione infectam, prophanam, ac pietatis contemptam fieri: quæ cum sit seminarium Ecclesiæ ac Rerumpub. & in hoc ueterno huius seculi tantq; contemptu religionis succrescat, satis adparet, quàm horribiles tenebræ ac uastitas posteros nostros sit exceptura. Cum alioqui, quemadmodum semina ac plantæ in singulos annos degenerant, sato quodam omnia successu temporum in pelus trahente, ita homines quoq; singularum statum deteriores nasci, ac semper à superioris sæculi ingenio et moribus lōgè degenerare uigeamus. Quare ut agricolæ arte ac diligētia, dū quotannis maxima quæq; manu legunt, illi seminū mutationi mederi student, ita uiros honestos quosq; uniuersorū temporū uitijs pugnare oportet, quod

Religionem stā-
bilitur,

i ij nisi

nisi fiat, omnia breui in præcepta ruitura uideamus. Ad eundem modum nisi totis uiribus resistatur horum temporum negligentia atq; inertia, metuendum est, ne ad posteros magna ex parte & religionis doctrina, & cetera quoq; discipline sint interitura. Nam Ecclesia, non iam dicam de alumnis uel discipulis, Doctores certe non est habitura, et dispensatores mysteriorum Dei, cum ita negligatur uerbi diuini tractatio. Deinde qualem putemus militiam in superioribus disciplinis futuram, cum in his primarum artium rudimentis nullum sit tyrocinium? Non igitur debet præmitti ulla occasio, qua utcumq; rerum tantarum ruina fulciri ac prohiberi possit. Examina uero utrumq; præstant, fouent studium Ecclesiastica doctrina, & adelementa pietatis perdiscenda adiungunt adolescentes, nec ea prorsum negligi aut intercidere patiuntur, & harum primarum artium Grammaticæ ac Dialecticæ rudimenta conseruant. Scimus autem quam difficulter ad ea discenda compellantur adolescentes, propterea quod, ut uere Fabius dixit, plus habent operis quam ostentationis. Neq; obscurum est, quam harum artium cognitio necessaria sit, ad quodcumq; omnino genus doctrinae aspirantibus: Et quam non infeliciter modò, sed & turpiter superiores disciplinas tractant,

Difficultas discendi fundamenta.

ant, qui hæc fundamenta neglexerunt. Quid enim in quacumq; alia disciplina efficiet, qui sermo in uim ac proprietatem ignorabit? Quomodo illi scripti alicuius sententiam uenabitur, cum uerba & eorum structuram non intelliget? Quam prodigiosa somnia finget, cum ita ceu uia lapsus, orationis sensu destitutus, sententiam uelut in tenebris palpans prehensabit? Rebus quoq; eum de finis necesse est, quem oratio et uerba, quibus res sunt inuolutæ ac prodita, destituunt. Recte igitur Grammatica nutricula dicitur omnium artium ac disciplinarum, et illic cetera, hunc honorem et gratiam nutritionis libenter tribuunt: Sumunt enim ab ea unaquælibet certum ac proprium orationis genus, & arcet ac repellunt a se eos discipulos, qui Grammatica uera prius non suxerunt. Quintilianus requirit uel præcipue nutricis operam in formando pueri ore ac lingua, uultq; deligi non disertam, & fabularum ac historiarum non ignaram, quæq; cum primo lacte simul purum orationis genus, & quædam liberalioris doctrinae elementa instillare possit. Quæ uero nutricula potius ad hæc efficienda magis idonea esse, quam Grammatica? Format hæc fingitq; os pueri tenerum, aduocacit ad sermonis genus proprium ac uerum, poematum atq; historiarum noticiam tradit,

Grammatica uelut nutricula.

i iij dit,

Adificiorum
& artium fun-
damenta.

Dialectica.

dit, & illo primo lacte eloquentiæ ac grauioris
doctrinæ pectora alit, subigit, præparatq; ad capi-
endum uberiorem cæterarum disciplinarum cul-
tum. Non igitur tenuis aut ieiuna est eius opera,
sed uel præcipua & ex omnibus maximè necessa-
ria, et si id in speciem minus adpareat. Nam quem
admodum fundamentis nixa sunt & fulciuntur
ædificia, quæ si parum firma sunt, perit omnis ædi-
ficandi labor ac sumptus, & tamen ea neq; conspi-
cua sunt, nec magnificentiæ aut splendori ædifi-
ciorum quidquam addunt, ita harum primarum
artium cognitioni ceu fundamento innituntur om-
nes cæteræ discipline, & si ipsæ per se minus
habent splendoris aut ostentationis, hoc tamen iu-
ris ac dignitatis obtinent, ut sine ipsis nullum ge-
nus doctrinæ disci rectè possit, uel tractari. Nam
quæ monstra gignent in alijs artibus, qui sermo-
nis, quem Grammatica tradit, ignari erunt? Quam
uero prodigiose iudicabunt, & quas Chimeras,
quos Hippocentauros fingent, ad quamcunq; di-
sciplinam prouent sese, qui Dialecticæ subitio
desututi, neq; rem obscuram definiendo explica-
re, nec ambiguum uidere aut distinguere, nec to-
tam in partes suas distribuere scient, nec ordinem
ullum, aut consequentiam rerum intelligent. Ni-
hil firmi nec ipsi discere, neq; alios docere pote-
runt,

ut suscipi, deq; incertis certa, uera falsis misceat
necesse est. Commemorarem quàm noxij tales de-
inde homines Rebusq; pub. ac Ecclesijs soleant esse,
et quam sepe ingentium tumultuum atq; cladum
causes extiterint, nisi id usu atq; nostrorum etiã
temporum experientia nimis notum esse arbitra-
rer, & angustia temporis me id facere prohibe-
ret. Quapropter iam finem faciam, adolescentes
alloquor, ut istum discendi ordinem, quem per hos
gradus ueteres descriptum uoluerunt, & exami-
na, quorum tam multiplicem utilitatem esse uident,
non contemnunt, sed statuunt eos qui ista institue-
rant usu atq; ætate plus uidisse, & fidelissimè do-
ctrinæ studijs ac Rebusq; consultum cupisse. Dis-
solui ingenij est, cum sanctissimis maiorum insti-
tutis ac moribus pugnare, & nullas leges, nullum
modum nosse, temerè omnia citraq; rationem ad-
mirare, Cyclopicum est. Quæ plus quàm bar-
barica uita, quia nostro seculo nimis placet homi-
nibus, uidemus quàm multis ingentibus malis la-
boret his temporibus res humanæ, quantaq; sit
omnium prope rerum perturbatio ac labefactatio,
& quàm non paulò grauiora, nisi deus singulari
clementia prohibeat, impendere uideantur. Ut e-

Concentus
musicus.

i iij nia

nia perturbatur: Ita si una aliqua in re à legibus disceditur, consequitur alijs quoq; in rebus infirmitas perturbatio atq; dissipatio ordinis ac disciplinae. Quapropter ne minima quidem cōtemnenda sunt, praesertim si ad ordinis conseruationem pertinent, & absq; illis maiora teneri non possunt. Neq; uerò sine his primis artibus ulla doctrina constare potest, & hi gradus atq; examina hunc studiorum artiumq; ordinem conseruant, prohibentq; confusionem ac perturbationem. Porro qui ab his artibus probè instructi, ad superiores disciplinas accedunt, hi scilicet in illis deinde uersantur, & fructus studiorum suorū uberrimos percipiunt, redduntq;: Est enim hæc prima ac puerilis institutio, uelut flos omnium deinceps prouentuum, quos redditura sunt ingenia. Ouidius;

Si bene floruerint segetes, erit area diues.

Si bene floruerit uinea, Bacchus erit.

Si bene floruerint oleæ, nitidissimus annus,

Poma quoq; euentū tēporis huius habent.

Dixi.

SERMO HABITVS APVD IV.

uentutem Academiæ Vuittenbergensis, de

corrigendis Adolescentiæ studijs, Au-

thore Phil. Melanth. Anno

M. D. XVIII.

EXIMIA

XIMIA PIETATE AC DO-

ctrina uiro, Domino Othoni Beckman, iuris-

consulto, Canonico Vuittenbergensi,

Philippus Melanthon.

S. D.

On parum refert ad uitæ tu^{Literæ.}
endæ rationes, quo genere li-
terarū rudis ætas initio for-
metur, cum ob alia multa,
tum hoc maximè, quod nihil
efficacius est ad mutanda in-
genia, moresq; hominum, li-

teræ: Nam ferè semper talis est unusquisq;, quæ-
sum studia faciunt. Nec mihi bonæ literæ, nisi quæ
mentis bonæ sunt, uidētur. Itaq; præstat optimis
iuuentutem erudiri, mores enim optimos optimæ
literæ cōserunt. At uideas hodie passim in Germa-
natale quoddam genus iuueniliū studiorum tra-
ctari, quod nō modo sit ad omnē reliquam uitā in-
uile, sed omnino etiā perniciosum. Etenim deser-
ta palatia, quibus nescio, nugis ingenia, ceterum
scliticia occupantur, ac franguntur, philosophiam
ipsi uocant. Non hoc dico, quo à Philosophia stu-
diosos auocem, sed hunc Philosophandi ordinem
ac ductum nō probo. Nec enim angustis adeo fini-
bus circūscripta est Philosophia, ut philosophari

Philosophia
nugatrix.

i v nihil

nihil aliud sit, quam nugari. Maxima eius pars contempta iacet, ea uidelicet, quæ sola humanitatis nomine maioribus nostris digna uisa est. Adulescens quissiam ad Xenocratem adductus, percipiendæ Philosophiæ gratia, cum nondum quidquam Cyclicorum attigisset, sapientiæ sacris prohibitus est. Sic enim ait Xenocrates:

Οὐτ' ἔμ' ἔμ' πόν' οὐ κ' ἀφ' ἑταί.

O nos felices, si recta studia Deum fauore renascantur, quæ iam ferè caput exerere in Saxonibus ceperunt. Proinde iuuentutem nostram sermone nuper habito inhortatus sum, ut ad bonas literas animis adspiret. Atq; hoc unum egì paucis, ut intelligat quænam sit Barbaricorum, quæ bonorum studiorum ratio. Neq; dubito, cui satis utrunq; genus cognitum est, conaturum totis uiribus, ut ea parte præstet, quæ et optima est, et ab optimis sola probatur. Quæ enim uestigia fuerit, immenso labore, cura, nugæ emere? Orationem tuo nomini Otho doctissime dedico δόσις ὀλίγη τε φίλη τε. Debemus enim tibi, quicumq; literas proptemur, atque adeo ego multis sanè nominibus, quem pluribus quotidie soles officijs cumulare. Hoc igitur munus qualecūq; est, si de animo æstimes meo, amplissimum ac pulcherrimum accepisti. Vale Vultembergæ Mense Octob. Anno M. D. XVIII.

[Ne ego

AE ego plane uidear impudens, atq; mei prorsum oblitus, in hoc cœtu Magnifice, Dn. Rect. Eximij Principes Academiæ, dicturus, quæ cum aliis et ingenium, et umbratile studiorum genus ab huiusmodi theatris, et hac plaustrorum quasi curia auocet, abstergere motum primis rei, quam acturus sum, difficultas putat, nime cum pietas in recta studia, tum officij rationes inhorrentur, quo bonas literas accrescentes Musas, quam quod maxime cōmendamus nobis uniuersis uelim. Illarum enim causam propi tutandam, aduersus eos, qui uulgò sibi in solis doctorum titulos ac præmia, Barbari barbaris artibus, hoc est, ui et fraude arrogarunt, et huiusmodi ferè malitiosis ingenijs homines, retinuerunt. Germanicam iuuentutem paulò superioribus una alicubi conatam in hoc sælix certamen literarum descendere, iam nunc quoq; non pauci, uelut in cœlo cursu, commento plusquam Thracio renouant: Difficilius esse studium literarum renouantiam quam utilius: Græca à quibusdam male prius ingenijs arripi, ac ad ostentationem parant: Dubie fidei Hebræa esse: Interim à genuino literarum cultu perire. Philosophiam disertum iri, et id genus reliquis conuicijs.

Barbaries literarum.

Cum

Cum isto grege indoctorum congressuro, quis nō intelligat, uel Herculi non uno Theseo opus esse? Adeo suscepto negotio non parum æquo dicar euadacior. Ut interim filicā uix posse hanc à me provinciam administrari, citra modestiæ periculum, qua dispereā, si quid nunquam rerum humanarum prius duxi. Ardeo enim amore recti, & quum studia uestra uehementer iuuari adolescentes cupiam, fiet, ut quædam liberius quàm isti uolent, dicam. At quādo me huc siue ratio (ita enim uideo mihi) siue casus aliquis impulit, uolo hanc mecum, Clarissimi uiri, causam habere uos communem, quorum industria, consilijs, operaq; fit, ut passim à situ & squalore adferantur literæ, natiumq; nitorem ubiq; recepturæ sperentur.

Placuit igitur paucis commonere iuuentutem illustris Academiæ nostræ, ut quantum ad summam præclari instituti uestri attinet, intelligat, quæ sit renescentium studiorum ratio, quæ illorū quæ barbari maiores nostri è Scotis in Galliam, è Gallijs in Germaniam inuexerunt, ut ordine adductu generis utriusq; cognito, ipsi iudicetis, utrum maiore commodo, periculo minore, liceat amplecti. Atq; in hoc omnis oratio mea incumbet, uti spem nobis elegantis literaturæ (de Græca & Latina loquor) faciam. Scio enim in ipso

Ratio uera
studiorum.

in uestibulo plerosq; nouitate rei, si non deterri, certè angust. Præstabat autem orationis argumentum, et quasi filum, ab ipsis studiorum fontibus, et omnium seculorū literatis institutis ducendum, sed ea scena alterius erunt. Iā quod attinet breuibus barbara studia cum synceris cōmittam, docebo quibus auspicijs Latina discēda sint, et Græcæ tentanda. Interim queso dicentem benigni audire, id quod à uobis uel singulare meum erga uos studium, uel ipsa literarum dignitas impetrabit.

Annis ab hinc opinor octingentis, orbe prope uniuerso à Gothis commoto, & à Longobardis desolata Italia, simul cum Romano imperio Romana literæ sunt intermortuæ, quod unā belli furor & bibliothecas exciderat, et Musas otio, ita ut ipse, negato extinxerat. Scitis enim quā non conueniat cum sapientiæ studijs, atque adeo ciuili rerum cultu, Marti, quem fingit Homerus nosse cum Pallade acerbis odijs conflitantem, *παῖς Ἰδίου*, ut ipse ait, *τὸν τὸν κακὸν*, quo fere tempore Gregorius, quem isti Magnum ego præfultorem *ὁ δὲ δὲ Θεολογίας* Theologiæ pereuntis uoco, ceterum eximia uir pietate, Romanam Ecclesiā administrauit, & infœlicissimi seculi causa, quoad potuit, docendo scribendoq; sustinuit. Sub id ætatis nemo, ut uidetur, nostrorum hominū

Ruina literarū

Gregorius.]

hominum fuit, qui aliquid insigne scriptum ad pos-
teros dederit.

Beda.

Verum hactenus in Scotis atq; Hibernis lite-
ras diuturna pax alperat, clarebantq; hi cum alijs
quibusdam, tum maximè uenerabili Beda, græcè
& latine haud uulgariter perito: ad hæc in Philo-
sophia, Mathematicis: sacris sic erudito, ut cum
uetustis quoq; conferri possent: Interim frigebat
Italia, frigebat Gallia, Germania ut semper armis,
quàm literis instructior erat, eaq; tum potissimè
in Italia seniebat: nondum enim uniuersa Chri-
stum profitebatur. In hunc rerum statum Carolus
natus, cum fines Romani imperij pacasset, ad in-
staurandas literas animum adiecit. Nam & ipse
præter multarum rerum cognitionem, plerasq; di-
sciplinas, quæ scholis debent, expeditas & com-
pertas habebat. Alcuinum ex Anglia in Gallias
duxit, quo auctore Parrhisij literas profiteri co-
eperunt, auspicio certè leto. Nam puræ adhuc er-
rant, & accedebat græcarum rerum mediocritas
perititia. Ea nobis etas Hugones, Richards, &
alios nō pessimos scriptores edidit. Philosophia,

Alcuinus.

Mathematica.

sibi adseruerant Mathematica, quæ magnæ cura
tum literati omnes habebant, id quod indicant ue-
teres Monachorum Diui Benedicti bibliothecæ:
ē qui

quibus nemo clarus extitit, qui non opere Ma-
thematico, sit eruditionem suam egregiè testa-
tus.

Deinde usu res acta est, incideruntq; homines Aristoteles opus-
culum, siue libidine ingeniorum, siue amore liti-
um ducti, in Aristotelem, eumq; mancum, et lace-
num, et qui alioqui Græcis obscurus, ὁ ὅτι καὶ
similis uidetur, latine sic redditum, ut etiam Sibyl-
la parentis coniecturas excerneret: Huc tamen in-
uanti homines impegerunt. Sensim neglectæ meli-
ores discipline, eruditione græca excidimus, om-
nino pro bonis non bona doceri cœpta. Hinc pro-
fuerunt Thoma, Scoti, Durādi, Seraphici, Cherubi-
ni, et reliqui proles numerosior Cadmea sobole.
Accedit insuper, quod nō solum cōtempti ueteres
studij nouorum, sed omnino si qui in eā supererāt
atutem, cum in Lethen ablegati perierunt, ut du-
bites num alia re argutiarum autores plus nocue-
rant, quàm quod uecordes tot millia ueterum scri-
pturam ad internicionem usq; aboleri passi sunt. Tyrannis liti-
rarum.
Tandem deinde semel iuris diuini ac humani pote-
sta facta est, ex horum decretis iuuentus erudie-
batur. Proinde in scientiam iuris ac rem Medicā
pariter posthac seuitum est: Oportebat enim si-
milis præceptoribus discipulum esse, ut aiunt
ἵνα καὶ τὸ κακὸν ᾤδῃ.

Hæc

Hæc ratio studiorum, annos circiter trecentos, in Anglia, in Gallijs, in Germania regnavit, ut ne quid interea dicam immodestius. Quam perniciosum, conijcere licet propemodum ex his quæ dixi, atque ut planè intelligatis, animum aduertite.

Audax Philo-
phandi ratio.

Primum desertis veterum disciplinis, quando audax ista commentandi et philosophandi ratio inuoluit, simul græca contempta, Mathematica deserta, sacra negligentius culta sunt. Quo malo, quæ seuior pestis esse potuit? Certè nulla uulgarior unquam fuit. Nam cum ad eam usque ætatē, et Philosophia tota græca fuisset, et sacrarum latinæ literæ, præter Cyprianum, Hilarium, Ambrosium, Hieronymum, Augustinum, nullæ insignes extarent, et Græcorum usum uernaculum sacra Occidentis magna ex parte eatenus habuissent, fieri non potuit, quin græcis contemptis, unà quidquid commodi studijs humanis Philosophia confert (confert autem longè plurimum) deinde cura sacrarum sensim interiret. Hic casus uerè Christianos Ecclesiæ ritus ac mores, ille studia literarum labefecit. Ac quiuis forsitan alterius ruina ferri potuit. Nam et lapsantes literas, incorrupti Ecclesiæ ritus, facile instaurare poterant, et bonis literis, si quæ saluæ mansissent, liberum erat, ruinosos Ecclesiæ mores corrigere, animos hominum iacentes ex-
citare, confirmare, et in ordinem cogere.

At uerò siue fato, siue nostro uitio euenit, si bonæ literæ non bonis, prisca pietas ceremoniarum, hominum traditionibus, constitutionibus, de rebus, capitulis, extrauagantibus, glossis deuterius mutata est. Neque retulit quod Nicæna Synodus Patres tam prudenter cauerunt ταῖς ἀρχαῖς ἀκολουθεῖν. Audacius hæc uidear alicui, quam causa uel studiorum meorum: Verum, ut sic dicam, res uestre, ingenui iuuenes, postulant. Nam si quidam segnius cum bonis artibus in gratiam uiuant, nimirum in causa est, quod nondum quisquam eos liberè admonuit. Iam igitur cognoscitur, quanam sit illa barbarorum commentandi ratio, quæ est quibus manarit fontibus, audistis.

Artium genera omnino tria sunt, λογικόν, φυσικόν, καὶ ποιητικόν. Logicum uim omnem ac diuina sermonis tractat, et cum per ipsum in illa superiora sit iter, primum formandæ pueriæ alimentum est, literas docet, proprietatem sermonis aut regulis adstringit, aut collatis autem figuris, indicat quid obserues, id quod ferè Grammatica præstat. Deinde cum paulo progressus fueris, iudicium animis comparat, quo metas rerum, ortus, fines, ductum, sic agnoscas, ut si cuius quid incidit exactè tractandum, omnia quæ
ad insti-

Artium genera
tria,

Grammatica

Dialectica &
Rhetorica.

ad institutum pertinent, quasi in numerato habeas, & artis adminiculis ita sensus auditorum capias, ut dissentire temere non queant: hæ partes illius sunt, quam uos Dialecticam, alij Rhetoricam uocant: Nominibus enim uariant authores, quum ars eadem sit.

Bullati Magi-
stri.

Atq; hic docendi ordo quondam fuit, quum uigilarent adhuc literæ, donec in bullatos quosdam Magistros incidimus, qui scitis qua mole commentariorum Grammatica primùm oppresserāt. Sed quando ea reuixerunt, de Dialecticis uideamus, quæ adhuc ex Tartaretis, Bricot, Peruersore, Eckijs, Copulatis bursæ montis, Exercitijs taurinis & caninis, & alijs huius farinis petimus. Licet hac parte mihi liberius agere, nam & iisdem ego annos iam sex perpetuos pene detritus sum. Et quum rem probe meditatam habeam, non erit difficile mihi suis eam coloribus pingere, ac declarare, non esse διαλεκτικὰ, quæ isti amant, insitiæ Magistri profitentur.

Dialectica.

Primùm Dialectica, ut dixi, methodus quedam est omnium quæstionum compendiaria διαλεκτικὰ τε καὶ διακριτικὰ: qua constat ordo & indicium cuiusque rei tractandæ, ut in quoque uideamus, quid, quantum, quale, quur, quomodo: Si simplex sit, sin complexum, uerumne an falsum, Sim-

plicium

pliam discrimina, notionesq; isti per loca senta cogunt, noctemq; profundam. Complexorum doctrina, quas tenebras non offuderunt argumenta: Quales sunt: Genus est species: Nullus & ne mordeat se in sacco: Parisijs et Romæ uenditur propter. Arcent foro suo quæ non assequuntur. Libenter κατηγόριον aiunt Dialecticæ tabulis nō censent, quum inde omne artificium inueniendi, censetur fluat, & κατηγόριον non sint nisi μέθοδος & κατηγόριον. Quædam simplicium. Et hic argutantur: Num simplia generat generalis. realiter (ut uocant) discrepant, atq; de eo nondum inter Sootistas ipsos contentum, multò minus cum factionis diuersæ nomini bus. Analytica posteriora, cū sint disponendi seriem, ac ut Simplicius Peripateticus ait, canon ac cæcis artificiosæ disputationis inter Metaphysicam nostri retulerūt: Nempe quo rē per se nō admodum difficilem, ac mirè utilē studijs honestè tractandam, et difficile et inutilem redderēt. Hęcine illud docere quod iactant? Hęcine sunt sine quibus pensum arti cuiq; suum reddi nequit? Hęcine sunt, quæ tā splendidis Philosophiæ titulis auctantur? At quāto minoris didicissent rectè sapere, quā desipere. Sed cohibeo animum, ne quæ uel bonorū nimia libertas offēdat. Vos à me ad obsecrantes hoc unum agi putetis, utilius quā quod

κατηγόριον.

Analytica
posteriora.

b ij olim

olim tractabant, studium uideri renascentium literarum. Equidem aliquot noui recti iudicii uiros, quibus cum sepe rem eandem contuli, prorsum nostrae sententiae, omnibus calculis adspulantes.

Amicus mihi quispiam est non vulgaris, sub quo primum puer praecceptore in Sueuis Tubingae, Dialecticis merui annum unum aut alterum, hactenus ut fratre semper familiaris. usus, Franciscus Stadianus, eruditione ac uita genere tali, ut a bonis ac doctis omnibus certatim diligimeretur: Is Analytica posteriora Sueuicae iuuentuti anno superiore praecaturus, a nobis Themistij libellos, quos latine reddidit Hermolaus, accepit. Addidi quaedam e Philopono transcripta, neque tamen graeca omnia satis mihi probantur. Admonui insuper illic ab Aristotele Rhetorica doceri Legit, relegitque, et quo est iudicio, protinus ad se optu aduertit animu, ibi re penitus cognita, et pro felicitate ingenij sui aucta illustrataque, tot notabilibus, acceptionibus, distinctionibus exauctoris, causam integram, ueluti recuperatorio iudicio restituit, scholae simpliciter ac caedide summam rei τοῦ ἀρχαίου καὶ ἀμείνων traditurus. Ad haec male precatus nugis, obnixae a me contendit, Aristoteli purgando socias manus adijcerem: Conaturu omnia sese pro uiribus, uti artium elementa uindicta bar.

Barbaroru liberaretur. Primi nominis studia, uelibus recipi non posse, nisi purgatis adolescen-
 adimittis. Id fere quaeque in sumis posse, quod in
 his assueuerit. In summa, omnia sibi de gran-
 tibus polliceri, si exercende iuuentae ratio me
 paretur. Placuit amici consilium, et negocium
 literarium suscepimus, Dij reliqua secundet.
 Hanc quaeso uos quanti facitis huius uiri iudi-
 cium, cum in alijs disciplinis οὐ παύεσθαι, tum in
 genere summa cum laude annos opinor decem
 esset. Hoc egero uobiscum teste, atque eo sane iu-
 uen, non esse in his uulgatis stromatis, quod pro
 cuiquam praeter personatos quosdam profes-
 sorum γὰρ τοῦ καὶ ἀμείνων καὶ φιλοδόξου, queat. Ira-
 ta habeam Musas, ni haec ita damnem, ut pro eis
 felicitioraque uos amplecti uelim. Alioqui
 libram per me cuique fuerit, quorsum uel usus uo-
 uel ingenium trahit sequi. Sat scio nullum su-
 spiculum, neque Graecoru neque Latinorum, quod
 non si egregie nugatum philosophando, ueteres
 quanto quam noui felicius. Quare afferas ad
 uitalia, oportet, animum acrem et curam, deinde
 aggram adhibeas boni iudicij, qui seligat quae
 si et quatenus discenda sint. Doler enim sanis esse
 qui persuerunt sibi, nisi haec nugalia didicerimus,
 in pre ex usu, quidquid studiorum assecrtemus.

h iij Modestus

Franciscus
Stadianus.

Nugacitas
Philosophandi

Socratis modestia.

Modestus uir Socrates erat, qui cū opinione sapientiae uulgo coleretur, dicebat, hoc unum se scire, quod nihil sciret: illi cōtra hoc unū nesciūt, quod nihil sciunt. Atq; utinā foeliciter eos aliquādo ἡμῖς ὁ λόγος uirga sua demulceat ut expergefiat, ut desipere se agnoscant. Vt euagarer lōgius, ipsa meri indignitas perpulit. Volo enim fidē studio-
sis factā, aliud quoddā literarū genus utilius esse, quā sit quod Copulata iactāt, atq; hēc in Rhetoricis nostris lōgius. Quin uideamus, et hoc facile ne sit, hac enim se cōmendatione diuendunt: quasi uerō angustis adeo finibus contenta uirtus esse debeat, ut quod cuiq; procliuē sit aggredi, continuo idē honestum sit. Quantum etatis homini datum est, nedum adolescentiam, insumunt, ut Euripos omnes, sic enim Nazianzenus uocat, Aristotelicos exhaustiāt, id quod nescio an unquā alicui contigerit. Subinde enim quod exhaustitur influit, sed uis id quidē quā quod de Danaidū dolijs ferant. Adde quod cū se ueri scientiā meditari gloriantur, plurimum opera fallacis necēdīs q; doli linguae nauāt, ut festiuiter ludit Isocrates cū ait: ὅτι προποιοῦνται μὲν τῶν ἀλθέων ζητῆρ, ἐν δὲ τῷ ἑνὶ ἀρχῇ τῶν ἐπὶ ἀγγελμάτων, φευδῶς λέγοντες ἡμεῖς δὲ. Deinde ex tot factionū diuersis opinionibus, uix unā aut alterā, quae sibi cōstet, reperio.

Solent

ut enim ut ex uetribus Theologis quidā primis dixit, in omni humano dogmate falsis reueris falsa misceri, ὡς τὸ ἀλθεὺς ποικίλῃς φεύ τῶν κακῶν, ut Dionysij uerbis utar. Ibi quanto agas negocio, quibus auditorem pertrahas, dum sententiae Doctores inter se conueniant, nimirum ut candida nigris: at nil recedat, an recto stet fabula talo, modo clamas sit fortiter. Quanto satius erat hic uel τὸ ἐκ τῆς nouae Academiae amplecti. Vereor ne motum sit uobis audire tam inconditas nugae, alioquin exemplis hēc comprobarem non paucis. In utriusque partium studijs disceditur, aluntur odia, friget humanitas, et cū a literis nihil abesse debeat longus rancore, nam communia erant Musis et Graecis quondam sacra, horum studia, quaecunq; sunt, uel sola nutrit inuidia. Sic imbuti, quum ad philosophiam, Theologiam, iuris scientiam, aut rem medicam, effectis iam annis pedem mouent, quid aliud defectis ingenij uiribus, quā quod in ludo confecerunt, agant? Nugantur ergo bis pueri senes, quanquam si cui paulo foelicior est genius luisse pudet, sed non incidere ludum.

Porro uobis adolescentibus uestram gratulor felicitatem, quibus benignitate optimi ac sapientissimi Principis nostri Friderici, Ducis Saxo-

k iij nte

Inuidia nutrit uana studia.

Gratulatio de
studiorum cor
rectione.

nia, Electoris, contigit longè saluberrimis erudi-
ri: fontes ipsos artium ex optimis autoribus hau-
ritis. Hic natiuum ac syncerum Aristotelem, ille
Quintilianum Rhetorem, hic Plinium tantum
non ditissimum pedæ, ac ueluti quoddam copie
cornu, ille argutis sed arte temperatas docet. Ac-
cedunt sine quibus nemo potest eruditus censi,
Mathematica, item Poëmata, Oratores, profisso-
ribus non proletarijs. Hæc si cognoueritis quo
ordinetractanda sint, certo scio, & facilia, & ad-
mirandi profectus uidebuntur. Puerilia studia,
quæ appellant *πρῶτα μαθήματα*, Grammatica,
Dialectica, Rhetorica, eatenus discenda sunt, qua
ad dicendum ac iudicandum instructus, fastigia
studiorum non temere affectes.

Græcæ & La-
tinæ literæ cō-
iungendæ.

Iungendæ Græcæ literæ Latinis, ut Philoso-
phos, Theologos, Historicos, Oratores, Poëtas le-
cturus, quaquā te uertas, rem ipsam adsequare, nō
umbram rerum, uelut Ixion cum Iunone congress-
surus, in nubem incidit. Hoc quasi uaticinio compa-
rato, per compendia *ἡδὲ εὐπετῶς*, ut Plato ait,
Philosophiam accede. Nā in ea sum planè senten-
tia, ut qui uelit insigne aliquid, uel in sacris, uel so-
ro conari, parum efficiturum, ni animum antea hu-
manis disciplinis (sic enim Philosophiam uoco)
prudenter, et quantum satis est, exerceat. Nolo
autem

ut philosophando quenguā nugari, ita enim sit, *Philosophia non
nugari.*
communis etiā sensus tandem obliuiscere. Sed ex
optimis optima selige, eaq; cū ad scientiā naturæ,
tum ad mores formādos attinentis. In primis hic
editione græca opus est, quæ naturæ scientiam
unīuersam complectitur, ut de moribus appositè
et copiose dicere queas. Plurimum ualent Aristoteli
Moralia, Leges Platonis, Poëta, atq; ij sa-
uī, qui et optimi sunt, et in hoc legi possunt, ut de-
mos erudiant. Homerus Græcis fons omnium di-
sciplinarum: Vergilius ac Horatius, Latinis.

Necessaria est omninō ad hanc rem historia, cui Historia.
fauisim, me hercle non inuitus uni cōtulerō, quid
quid emeretur laudum uniuersus artium orbis.

Hæc quid sit pulchrum, quid turpe, quid uti-
le, quid non,

Plenius ac melius Chrysippo & Crantore
dicit.

Hæc nulla uitæ pars, neq; publica, neq; priuata
uicere potest. Huic administratio rerum urbana
et domesticarumq; debet. Ac nescio an minore in
commodo mundus hic noster sole, animo uidelicet
suo pariturus sit, quā historia ciuiliū negotio-
rum ratio. Consensu maiorum nostrorum celebra-
tū est, Musas ex memoria natas esse, eo, ni fallor
significatum, ex historia omne artium genus ma-
nare.

Philosophiæ
nomine quid
complectatur.

nare. Complector ergo Philosophiæ nomine scientiâ naturæ, morum rationes, et exempla. Quibus qui recte imbutus fuerit, ille uiam sibi ad summa munijt. Causas acturus, habebit unde diutem rerum, ac amplam orationem condat: Ciuitatem ad ministraturus, unde æqui, boni, iusti, formulas petat. Nimirum hæc Philosophiæ commoda Demostheni clarissimo Oratori uisa sunt, quæ tam accuratè eam adolescenti cuidam commendauit: ὁμοῦ καὶ δὲ. Reliqua ipsi in Erotico legite. M. Cicero nusquam non dedit Philosophiæ primas, & audistis opinor, quid ille in comparatione Seruij Sulpitij, & Q. Scæuolæ Iuris cōsul. quendam σοφῶν Romani cognominarunt, admirati uberem in eo Philosophicarum rerum scientiam.

Verum quod ad sacra attinet, plurimum refert quomodo animum cōpares. Nā si quod studiorum genus, sacra profecto potissimum ingenio, usu & cura opus habet. Est enim odor unguentorum domini super humanarum disciplinarum aromata: Duce spiritu, comite artium nostrarum cultu, ad sacra uenire licet. Sicut ad Herculanum Synesius scribit: ἐρρωμένως ἐνθυμένως διαβιώνς φιλοσοφία. ἁγιώμενος ἐς τὸ θεῖον ποδὴ γερῶς καὶ ἁγία γὰρ ἐστὶ. Id si cui nō uidetur, cogitet præter cætera et orichalcum à Tyrijs in templis Solymi fabricam collatū esse.

se. Itaq; cum Theologia partim Hebraica, partim Græca sit, nā Latini riuos illorum bibimus, aquæ externæ discēda sunt, ne ueluti κωφὰ πρὸς τὴν Θεολογίαν cum Theologis agamus. Ibi se splendor ueritatis ac proprietatis aperiet, et patefiet uelut in meridiana cubilia uerus ille, ac genuinus literarum sensus. Proximè cum literā percepimus, sequemur elenchum rerū. Facefent iā tot frigida glossæ, cōcordantiæ, discordantiæ, et si quæ sunt aliæ ingenij remore: Atq; cū animos ad fontes cōtulerimus, Christū sapere incipiemus, mandatum eius laetum nobis fiet, et necitare illo beato diuinæ sapientiæ perfundemur. At cum in uineis Engaddi scriptum legerimus, occurret spūs saliens super montes et trāsiliens super colles, ductos in palatia edna מִן הַמַּיִם הַחַיִּים succo liquido, fragrante, impetum animos disfluente inunget, ac more osculi disperabitur. Illius membris inserui uiuemus, spūs habebimus, uegetabimur, Sion contemplantes, & silentio ἡσυχίασας Salem adorantes. Hic coelestis sapientiæ fructus est. Eam igitur quàm purissimè nō interpolatam nostris argutijs colamus.

Id quod cum aliquoties inculcat Paulus, tum in Epistola ad Titum scilicet à Christiani hominū doctrina exigit, ἡ ἀδιαφθορία integritatem, hoc est, ne lubrica sit fides. Deinde σὺν παντί mundi-

Literarum usus in sacra scriptura,

mundiciem, hoc est, ne alienis literis improbe sacra contaminemus. Opinor quod futurum sciebat, si sacris prophana miscerentur, fore ut simul prophani affectus, odia, studia factionum, schismata, iurgia, confertim succederent.

Proinde qui diuinis initiari uolet, Ad illud necesse exuat oportet, ut incorruptibile. Ad illud hoc est, humanos affectus, ipsumque callidi serpentis iugum supera uirtute frangat, excutiat, ut in gloria Domini transformetur in abyssum abyssus. Hoc sane in causa erat, cur diceretur usu literarum destituta ecclesia, ueram ac Germanam pietatem traditionibus humanis alicubi mutasse. Postquam hominum commenta placere coeperunt, et amore operum nostrorum uicti, pro mana Beelphegor gustauimus, homines non Χριστοί esse coepimus. Hec uelim ita dicere uidear, ut sentio. Sentio autem omnino aliud nihil, quam quod Euangelica ueritati Ecclesiae decretis probatur, eritque mihi, quod Hebraei dicunt: **אֵין דָּבָר בְּלִי שֵׁנִי**

Id est ne obscure intelligitis, quantum sit in renascentibus studiis momenti, quantum ad excolendas bonas mentes conducant. Quem non misereatur superioris aetatis, quae tam clara luce studiorum deserta, in orci tenebras, et nescio quas feces literarum incidit. Quem non tangat ingens nostri seculi calamitas,

Id est, quod et uetustis autoribus nostratum in uia orbatur est, deinde quod hi quoque lucris fessent ex bonis, ni perissent illi desiderati. Super dicitur, iuuenes, ut audiat, quanquam ita se res habeat, et difficilia sunt, quae pulchra sunt, tamen ita uincet industria difficultatem, ut longe minore impendio bona, quam mala uos sperem assecuturos.

Facilitas discendi literas.

Deligunt uobis praecipue uestri, quae ex usu esse, frivola secernunt, atque hi Latina quidem, simulcum latinis Graeca disci, et debent, et facile possunt. Modo successiuas aliquot horas Graecis haece ego saxo studio ac labore meo, ne opera uos supra frustretur. Statim enim ab initio difficultatem rei Grammaticae optimorum autorum lectio temperabo, ut quod illic regula, hic exempla docent. Accedit obiter in autoribus interim quod et mores, uel rerum secretarum scientiam pertinet, et si contuleritis, pulcherrime absoluent orbem studiorum. Erit enim curae mihi, ut pro re, quae uel docetur diligenter admoneam. Homerum habemus in manibus, habemus et Pauli Epistolam ad Titum. His spectare uobis licebit, quantum sermonis proprietas, ad intelligenda sacrorum mysteria conferat, quid item intersit inter interpretes Graecae linguae et indoctos: In alijs nota mala pro bonis ducantur.

ducantur, in hoc negotio diutius citra iacturam ineptire non licet.

Capeſſite ergo ſana ſtudia, et quod à Poëta dictum eſt, animo uoluite: Dimidiū facti qui caput, habet. Sapere audete, ueteres Latinos colite, gra-
ca amplexamini, ſine quibus Latina tractari re-
cto nequeunt. Ea pro omnium literarum uſu, inge-
nium alent mitius, ac elegantius undequaq; re-
dent. Paucis annis prodire in lucem, qui uobis et
exemplo et ſtimulo ſint: Videor enim uidere mihi
tacitus aliquot locis reſtoreſcere Germaniā, pla-
neq; moribus et cōmuni hominum ſenſu miſceſce-
re, et quaſi cicurari, quæ Barbaris olim discipli-
nis eſſera, nescio quid immane ſolita eſt ſpirare.

Proinde locabitis operā, non modò cōmodo ne-
ſtro, eoq; ad poſteros propagādo, ſed omnino glo-
riæ non intermorituræ Principis omniū gentium
cōſenſu optimi, qui nihil adſerendis bonis literis
habet porius. Equidē quod ad me attinet, nihil nō
cōnitar, ne deſuiſſe uel pientiffimi principis uo-
luntati uel ſtudijs ueſtris optimi auditores uide-
ar. Atq; hoc me nomine uobis clariſſimi uiri, Aca-
demia Saxonice Principes, addico ac deuoueo, ut
ſtrum erit adoleſcentiā meam bonis literis conſe-
cratam, minimē malis artibus imbutam, deniq; in
fidē ueſtrā ſedulo commendatā, benignē officioſē
quē tueri, ac conſeruare. Dixi.

DE

DE RESTITVENDIS SCHOLIS

Oratio habita ab Alexandro Aleſio Scoto,
in celebri Academia Francoſordiana
ad Oderam. 1540.

T Paulus inquit: incertis ua-
gamur ſedibus: ita eccleſia ue-
ra Chriſti, exulat in hoc mū-
do, nuſquam certam ac dura-
bilem ſedē habet: diabolus e-
nim odio filij Dei incēdit u-

Eccleſia ueritas

biq; impios ad eam pellendam & diſſipandam. In-
ti ſummos illos heroas, Abraham, Iacob, Moy-
ſes, hoſtes fugere, querere alia hoſpitia, legi-
ex, Dauidem & Heliam uix remota ſolitudi-
ni, & ſpecus in ſaxis aduerſus tyrannos texe-
rant. Apoſtoli toto orbe terrarum uagantur. Ipſo
etiam filius Dei ueniens in hunc mundum ex cœ-
leſti patria, exulare ſe fatetur, cum ait: Filius ho-
minis non habet ubi caput reclinet. Quare etiam
ſi exulibus grauiter ſuſpicari homines ſolent,
tamen Chriſtianos communem Eccleſiæ fortu-
nam cogitare decet, nec exilium inter probra du-
cere, ſi cauſa ſit honeſta. Fateor me iam annos Aleſius cōſe-
ſſe abeſſe à patria, uere diuina ope crudeli-
tati cuiuſdam ſauiffimi Tyranni ereptum, qui
ne, cum quædam errata doctrinæ Eccleſiaſticæ
manifeſta

manifesta taxassem, iam uinctum adseruabat, & dira necem mihi minabatur. Et si autē postea multis periculis conflatus sum, tamen res ipsa ostendit, Deum uerē mihi adfuisse ducem in illis longis peregrinationibus, meq; clementer seruasse, ut spero, ad aliquam Ecclesię utilitatem.

Narratio de
suo exilio.

Primum ex patria discedens, ueni in Acedemiā Saxonicam, eo tempore, quo omnes articuli doctrinę diligentissimē disputabantur, ubi consuetudine eruditōrum excitatus, multo maiore cura conferre dogmata cœpi. Postea Britanniam alij, ubi & docui aliquandiu in Academia, & rursus cum ijs qui excellunt eruditione, de doctrina Christiana collocutus sum accuratē. Est quę perspecta mea mens in ea insula præstantibus uiris, Episcopo Cantuariensi, Latimero, et alijs. Cumq; iā defessus tot peregrinationibus, quasi in portum uenisset, manereq; ibi decreuissem, ecce rursus prodeunt atrocissima edicta contra doctrinam Euangelij. Itaq; cum aut subeunda esset impiorum crudelitas, aut cedendum, secutus sum cōsiliū multorum bonorū uirorum, qui et mihi et alijs pijs, qui palā dissentiebant ab illis decretis sanguine scriptis, hortatores erant, ut discederemus. Redij igitur in Germaniā ad eas Ecclesias, cum quibus sentire me profiteor, quę mihi hospitium hoc

hostri pergratum præbuerunt. Cumq; ex liberalitate Ducis Saxonię adiutus sum, tum accessit, quod iterum de doctrina licuit cum minimis pijs & peritis conferre. Deinde mihi clarissimus Princeps Marchio elector locum in Academia uestra clementer tribuit, ac munus cōmouit re ipsa amplissimum, uidelicet, doctrinę Ecclesiasticę explicationem. Hęc eō commouit, ut sicut me ipsum series mearum ærumnarum & exitus monent, ut diuinitus me seruatum esse ad aliquam Ecclesię utilitatem existimem, ita & uos bene & amanter de hospite sentiat, nec me propter exilium aspernemini. Laudatur uenisse in Germania propter singularem fidem & humanitatem, quę excipere & tegere hospites solent. Et uos arbitror adhuc retinere plurimūna pietas & antiquę uirtutis, ad quam accedere est cunctis pietas.

Præcipue autem hoc officium Christus flagitat, ut utros qui uagantur uel docendi, uel discendi Euangelij causa, cæteri amanter complectantur, & promittit mercedem inquit: Amen dico uobis, si quis dederit uel aquę potum uni ex minimis propter doctrinam, mercedem accipiet. Quare & uobis spero Deum benefacturum esse, si uos complexi fueritis, qui qualescunq; sumus,

l. camera

tamen ex illo cœtu sumus, de quo Christus loquitur, Euangelium enim circumferimus, et si fateor me uerè esse omnium, qui docent minimum.

Sed cum ordinis ac functionis dignitatē Christus magnificiat, erit uestra pietatis, me non grauatim audire. Maiores uestri reuerenter exceperunt multos ex insula Scotorum egressos, Gallū, Bonifacium, & alios, qui in Germaniam intulerunt Euangelium, horū uos honesta exempla imitari decet, præsertim cum his miserrimis temporibus doctrinam Christianā ubiq; terrarum horribili amentia Pontifices ac Reges delere conentur. In tanto publico periculo credite uos Deo gratissimum officium facere, quod Euangelij Doctores benignè excipitis, tuemini et auditis. Hæc de me ipso præfatus sum. Nunc in genere de scholis et de professione mea dicam. Nam si quis cogtabit, quantum referat, hoc præsertim tempore, resutui emendatas scholas, hunc mihi quoq; et ceteris mei ordinis hominibus æquiorē fore spero. Nemo est tā impudēs ac sine fronte, qui negare ausit multos non dissimulandos errores à Pontificibus et Monachis in Ecclesiā inuectos esse. Quam multi boni et docti uiri ante aliquot secula deplo-
rauerunt missarum nundinationem, idolomaniam in inuocatione sanctorum, Reprehendunt ipsi uer-

Emendatio
scholarum.

bi, Ambrosius, & Augustinus errores satis factum, & renouant doctrinam de poenitentia, de fide. Quam multi deplorauerunt libidines arripulorum, Episcopi quid agunt dignum suo munere? Hæc cum iam iterum reprehendi Deus uoluerit, ac instaurare Ecclesiam, ne prorsus omnes homines pereant, uidetis quantum certamen exortum sit: Epicurei, Pontifices & Monachi centri metuentes, adeo fremunt se reprehendi, ut deleri nomen Christi, & uniuersam doctrinam Euangelij, & omnes Ecclesias in uasilitatem accipiant. Res ipsa loquitur eos sic affectos. Pergunt enim defendere suos errores, moliri bella ciuilia, cumulant flagitia, negligunt Ecclesias, & scholas.

Tali tempore necesse est bonos & pios Principes providere, ne funditus intereat religio Christiana: Quare ut Ecclesias restituere, ita & scholas instaurare debent. Nunquam enim uera Ecclesia sine scholis aliquibus fuit, ac ne potest quidem conservari doctrina, nisi scholastici cœtus ad iungantur ad Ecclesias. Haud dubiè primis patribus, Adæ, Nohe, Sem, ideo prorogata est uita tot secula, ut auditores haberent testes ægyptiis uisus primæ origine generis humani, deq; initio doctus. Postea familie Abraham, Isaac, Iacob, & iij prorsus

Nulla uera Ecclesia sine scholis.

Scholarum fun-
datio,

prorsus scholæ fuerunt. Deinde cum lex Moyfi data est, iam clarum mandatum de scholis additum est. Constitutum est enim, ut ad tabernaculum semper essent coetus docentium & discipulorum, ita Samuel traditus est in disciplinam illi collegio, perinde ac si esset in academiam bene constitutam missus. Postea cum negligenter studia sacerdotum, Deus excitauit Prophetas, qui magnas catervas discipulorum secum traxerunt, ut tantum agmen erat auditorum Elisei, ut cum antea in lericho habitassent, propter eius loci angustiam, quaererent ad Iordanem aliam sedem. Nec parate ociosos greges Monachorum fuisse, sed illos summos viros audiebant de promissionibus differentes, de regno Christi, de peccato, de lege, de gratia, de iustitia, de ueris cultibus Dei, de maximis mutationibus orbis terrarum.

Testimonia,

Extant adhuc uetera quædam dicta, quæ ab illis scholis quasi per manus accepta fuerunt, ut dictum de sex millibus annorum mundi, id habet titulum domus Eliæ, hoc est, scholæ Eliæ. Meministis enim sententiam: Sex millibus annorum durabit mundus, postea destruetur: Duo millia inane, duo millia lex, duo millia Messias: Et si qui anni deerunt, propter peccata nostra deerunt. Ex huiusmodi dictis existimari potest, in illis sapientissimi

socialitatis

solitijs fuisse disputationes de rebus maximis. cogitate quanta felicitas fuerit, & si erant regni impij, & si erant omnia plena bellorum & seditionum, illi coetus Ecclesiam regabant, nam ita alij alijs succedebant, quasi in acie, ut aliquo excellenti Propheta extincto, Deus mox alium, quasi in id uestigium collocaret. Cum Elias docuisset annos circiter uiginti, successit Elifiscus, qui annos circiter septuaginta gubernauit Ecclesiam in Israël. Huic successit Ionas, quem ardebat fuisse filium mulieris Sarcptanæ, ab Elyazaro uocatum ex morte. Deinde abductis decem annis, successit Esaias in Iuda, qui docuit annos circiter octoginta, et regnum liberauit ingenibus bellis, nam quilibet Propheta habet aliquod ingenium πολιτευμα. Post Esaiam excitatus est Ieremias, qui annos circiter quadraginta concionatus est. Fuitque eius πολιτευμα in speciem triste, sed maximè salutare eo tempore: fuit enim hortator faciendæ deditiois, atque ita seruauit reliquias gentis, cum alij antea depulsis hostibus pacem seruassent. Ideo cum hic nouo exemplo deuotionem suaderet, quæ uidebatur turpis & exilis, ualde contemptus est à Pontificibus. Sed Deus non humanis consilijs, sed suo gubernat ecclesiam, castigat, et castigatam mirandis modis restituit.

Elias.
Elifiscus.

Ionas.

Esaias.

Ieremias.

l ij Quid

Daniel in Ba-
bylone.

Esdraſ,
Nehemiās.

Sirach.

Machabæi.

Quid in exilio Babylonico? an tunc defuerunt
ſcholæ? Imò cum Iudaici Reges non aluiſſent Do-
ctores, iam alunt Babylonici. Daniel cum collegis
inſtituitur doctrina Caldæorum, ſed uiciſſim,
hunc poſtea Reges omnium maximi, tanquam di-
ſcipuli, audiunt, Nabugdonosor, Euilmerodach,
Darius, Medus & Cyrus. Quem uirum ex omni-
bus ætatibus nominare quiſquam poteſt, qui tan-
tos heroes diſcipulos habuerit? Poſt Danielem
extiterunt Eſdraſ & Nehemiās, qui attigerunt
Alexandri Macedonis ætatem. Poſt Alexandrum
celebrat liber Sirach Simonem Oniæ filium, qui
doctrinæ puritatem conſeruauit. Deinde paulo
ante Machabæorum tempora, cum Pontifices cer-
tarent inter ſe ambitione, emerent Pontificatum
à uicinis Regibus, doctrinam negligerent, colla-
pſis ſcholis, magnum uulnus accepit religio: uolu-
it tamen Deus ſuperſeſſe aliquas reliquias. Macha-
bæi reſtituerunt doctrinam. Poſt hos creuit im-
pudentia in populo Dei, repudiatis Prophetarum
monumentis, cœperunt prophana ingenia ama-
re græcam Philoſophiam, hinc extiterunt ſectæ
diuerſe Phariſæorum & Zadducæorum, qui pa-
lâm Epicuræas opiniones profeſſi ſunt.

itaq; cum diu horribiles eſſent tenebræ in po-
pulo Dei, rursus excitauit Deus ſcholas per Ioan-

ntm

in Baptiſtam, deinde per Chriſtum. Hos habuiſſe Ioannes.
ſcholasticos cœtus, hiſtoria Euangelij non ob-
ſcure teſtatur. Poſtea exempla Prophetarum, &
Ioannis ac Chriſti imitantur Apoſtoli. Nam hos Apoſto-
los, ſuas ſcholas habuiſſe apparet ex Irenæo,
qui ait Ioannem habuiſſe aſſiduos auditores mul-
tos, et in his Polycarpum. Hunc morem poſtea ſer-
uaſſet ipſe Polycarpus Smyrnæ. Fuit autem ſic Polycarpus.
quantiſſimū Gymnaſium Alexandria, ex quo mul- Alexandria.
tælamina Eccleſiæ exorta ſunt. Inde mittebantur
perſones ad eccleſias uicinarū regionum. Hæ ſcho-
læ conſulebantur de doctrina: Ibi enim extabant
teſtimonia dogmatū ab Apoſtolis accepta, ut cer-
ti conſtaret, quæ fuiſſet Apoſtolica ſententia. Co-
grate autē quàm gratum pijs, quàm utile fuerit
ad confirmandas mentes, ſcire ueteres Apoſto. ſen-
tentiæ, ſcire per quos authores propagata doctri-
na fuerit. Clemens ait ſe peruſgatum eſſe totam Clemens.
Aſiam, et de ſingulis doctrinæ articulis conſuluiſ-
ſe eruditos ubiq; Sed poſt quā uenit Alexandriam,
fuiſſe ſe contentum iudicio Pantænī, quem ait eru Pantænus.
tione et pietate eximia præditum fuiſſe, ac orna-
tū teſtimonijs Spiritus S. ſeu miraculis. Vt igitur
hæ ſcholæ ab Apoſtolis inchoatæ conſeruaretur,
Collegia in Eccleſijs Episcoporum inſtituta ſunt,
& donata uictu. Sed poſtquām opes creuerunt,
l iij in

in Collegijs doctrina extincta est. Quid enim nunc sunt illa agmina Canonicorum, nisi sodales Apicii? Quorum rerum studia in illis locis uigebant, non ignoratis, sed de his non dicam hoc tempore. Ceterum hæc tam longa commemoratio de Prophetiis & Apostolicis Academijs quò pertinuit? Illud ostendere uolebam, Deo placere conseruationem scholarum, nec posse florere Ecclesiæ sine scholis, & quidem magna artium ac literarum uarietate opus est. Nam etiam illi ueteres Prophetarum auditores, & si præcipuè discebant cœlestia oracula, tamen alias artes etiam adiungebant, discebant aliquid de naturarum, quærebant historias, alij Musicam, alij Medicinam profitebantur. Ita nunc uidetis sine literis, sine linguarum cognitione, sine Dialectica, sine aliqua liberali eruditione, profectò neminem satis idoneum esse ad explicandas controuersias religionis. Ergo in scholis multarum artium exercitia instituta sunt, quarum pleraque & si multiplicem in uita usum habent, tamen præcipuè conducunt ad Ecclesiasticam doctrinam illustrandam.

Principum cura de scholis.

Hæc cum ita sint, cum scholæ necessariae sint Ecclesijs, ardentissimis uotis optare omnes pii debent, ut Deus exuscitet Principum animos ad restituendas & ornandas Academijs, ad excitanda

& pro.

prouehenda literarum, ac bonarum disciplinae studia. Cumque ea in re optimam uoluntatem Princeps Marchio ostenderit, gratulari hanc societatem Reipub. debemus, ac precari Deum, ut auspicijs honestissima atque utilissima rei faueat. Profectò melius de suis populis, & de tota posteritate hac in re meretur, quam si nouas auri, aut argenti uenas tam largas, quam fuerunt uenæ Lybiæ, quæ Cræsi opes tantopere auxerant, reperiens. Hoc munus præcipuè flagitat Deus à Principibus. Ideo enim Deus ad societatem condidit homines, ut alij alios de religione doceant, ut qui tam uenustissime scripsit:

Vix alios alij de religione docerent,

Contiguas pietas iussit habere domos.

Cum autem Principes sint custodes humane societatis, certè hoc efficere debent, quantum ipsi possunt, ut Deus rectè celebretur. Armentarijs sensus est, pecudibus pabulum curare. Hi qui hominum cœtus regunt, non tantum custodes sunt uitæ corporum, sed legis ac disciplinæ: Ideo Deus imperit societatem sui nominis, ut Dei dona, id est, religionem, iusticiam, disciplinam, pacem inter homines tanquam uicarij Dei tueantur.

Orogitur Dominum nostrum Iesum Christum filium Dei, ut gubernet & augeat hanc scholam,

l v &

et studia harum gentium exuscitet, ad salutem Ecclesie, quam Filius Dei sic amat, ut ea sanguine suo redemerit. Vos etiam qui hanc urbem, et hanc Academiam regitis, obtestor, ut cum operâ scholasticam Ecclesie necessariâ esse intelligatis, me hospitum, et uersantem in difficili munere, uestra beneuolentiâ confirmetis. Sumus nos quidem longè inferiores illis summis uiris, de quibus antea dixi, qui olim ecclesie studia rexerunt, Elia, Eliseo, Esaiâ, Ieremia, Daniele, Esdra, sed in munere prorsus eodem uersamur. Nec rarò ego ipse toto corpore perhorresco, cogitâs magnitudinem oneris, quod sustinemus, et intueâs animo illos ueteres Duces nostros, quos lōgo interuallo sequimur in ertes, et ignaui, atq; hâc dissimilitudinē cum reputo, nō solum docentium imbecillitatem, sed ecclesiam deploro, quæ quasi senectæ imbecillitate, omnia membra habet languidiora, et tamen postremis temporibus plurimū periculi habiturâ esse, Christus prædixit. Nam quo propius instat dies extremi iudicii, eo Diabolus furiosius irascitur Christo, iam scilicet formidans sententiam, in qua omnibus creaturis patefiet turpitudine immensa superbißimi spiritus, et cruciatus ipsius horrenti augebuntur. Itaq; odio Christi incitat Turcas, Pontifices, impios Reges, deniq; omnia sua orga-

na etc.

na aduersus Ecclesiam, Eò magis uigilandum et regnandum est nobis, ut furor Diaboli impediantur: Reges turpissimè sinunt grassari Turcas, Episcopi negligunt Ecclesias.

Quare pios Principes et ceteros, qui præsent, committi decet, ut quantum suo quisq; loco potest, seruiant illorum negligentiam, bonos doctores quaerant, constituent Ecclesias, curent ad posterius propagari Euangelium. Auditores etiam propter Christum Dominum, ac officij dignitatem, amanter tractent fidos Euangelij interpretes, inter quos me quoq; uobis commendo. Nam et fidem et diligentiam præstabo, et genus doctrinæ pium profiteor. Amplector enim uerè et ex animo consensum Catholicæ Ecclesie Christi, hoc est, doctrinam Christi, et Apostolorum, et explicationem traditam in Symbolis, Apostolico, Niceno, et Athanasiano. Et cū inciderint discordiæ, fateor me sentire cum ecclesijs, quarum extat confessio Augustiniana, et has iudico tueri perpetuum consensum ueræ Ecclesie omnium temporum, Prophetarum, et Apostolorum. In his iudico multos Articulos doctrinæ Christianæ rectè et piè renouatos et illustratos esse. Cum his iudico etiam uerè congruere scriptores puriores dextrè intellectos Ambrosium, Augustinum, Hilarium, Basilium,

Epi-

Onus scholasticum.

Finis mundi.

Genus doctrinæ pium quod proficitur.

Discordiae di-
uinitus excita-
ta.

Epiphanium, Nazianzenum. Et quanquam odio sum est nomen discordiae, tamen sentio hæc certamina, quæ de doctrina mota sunt, necessaria & diuinitus excitata esse. Quia Daniel et Paulus uincinatur postremis temporibus hos futuros esse agones piorum aduersus impios Pötifices in ecclesia, defendentes manifestā εὐδωλομανίαν, & excentes Neronianam scuitiam in membra Christi. Ac præmonuit nos Spiritus sanctus, ut cum inciderint certamina, cogitemus ubi sit uera ecclesia, non terreamur titulis sceleratorum Pontificum, nec simus socij & administri impiæ Tyrannidis. Nō igitur nouum doctrine genus cōminiscar, una est perpetua Ecclesia, in qua filius Dei per patres, Prophetas, et Apostolos, uerā Dei noticiam tradidit, & taxat persuationes contumeliosas ad uersus Deum, quas spargit Diabolus odio Dei. Ad illā ueram Christi ecclesiam, nunc quoq; belligerantem cum Diabolo, & dissentientem a Pontificibus, qui idolomaniam defendunt, et trucidant mēbra Christi, ut omnes pij adiungere se debent, ita me quoq; tota mente et toto pectore adiungo, ac precor ex animo Filium Dei, Dominum nostrum Iesum Christum, ut ministerium meum gubernet, ac per me sit efficax, ut adfuit Patribus, Prophetis, & Apostolis: ipsius enim latus uictorie,

id, ipsi triumphus debetur, qui uincit Diabolū: ultra infirmitas non est par tantæ dimicationi, sed ipse uult pijs adesse, et conculcare caput serpentis, hoc est, ut Iohannes interpretatur, destruere opera Diaboli.

Fuit Eccebolus quidā Rhetor tempore Constantij, ut gratiā aucuparetur Principis, baptizatus est, et ut fuit in dicendo uehemens, acriter sollicitus est taxare idolomaniam. Postea sub Iuliano, cum uideret hunc abhorreere à Christi nomine, & resistere Idola, desecit et ipse à Christianis, & in gratiam Imperatoris rabiose maledixit. Quæ animi sententiā de religione inflexit ad Principis uoluntates. Nō fuit autem diuturna Tyrannis Iuliani, sed statim successit Iouianus bonus et pius Princeps, ubi cum uideret multo maiorem odio esse illos, qui ut assentarentur Iuliano, desecrāt à Christo, quàm cæteros Ethnicos, rursum ipse sese reiecit, redit ad Christianos, abiicit se ad templi fores, iubet se pedibus conculcari, ut fiant Hypocritæ tanquā histriones ad has præstigiæ idonei. Nec nulli sūt hoc tēpore tales Eccebolus, qui alia alijs tēporibus, et apud alios probāt. Ego igitur simpliciter professus sum quid senserim, et opto ut in hac me sententia confirmet Deus, utat Filius Dei gubernet meum ministerium.

Eccebolus Rhetor Apostata.

Hypocritæ histriones.

Certe

Certè illud Eceboli nunquam facturus sum, non stringam stylum aduersum ueram Ecclesiam, non deformabo eam calumnijs: Sed ingenium meum seruiet gloriæ Dei et Domini nostri Iesu Christi.

Dixi.

ORATIO CASPARIS CRVCIGERI, De ordine discendi, habita in promotione Magistrorum, Anno

1531.

Um ex hoc loco sepe dictum sit de uniuersa Philosophia, deq; harum artium omnium dignitate, quæ in scholis idè traduntur, quia ad bene beatèq; uiuendum iudicantur esse necessarie: Ego pro ingenij mei mediocritate, omnes illas præconijs superiorum disciplinarum, quas arbitror propter manifestam utilitatem cõmendatissimas esse omnibus, pauca quædam dicere instat de hoc genere disciplinarum, quod nos profitemur, et quo prima ætas ad percipiendas maiores artes præparatur. Quamquam enim et harum utilitates quotidie nobis in scholis decantant præceptores, tamen hic aliquid de ea re dicendum est, ut publico mori seruiamus.

Et

Aliquid à me publico nomine habetur oratio, Publica uox
tam ei tribuetis authoritatis, Adolescentes, Academicus
tantum existimatis esse in hoc collegio uirorum
imorum & doctissimorum, præceptorum ue-
ram, qui mihi hanc personam imposuerunt.
In horum omnium sententia, mea uoce ad uos
fertur: qui cum uobis optimè consultum ue-
re, non desinunt uos hoc in loco adhortari ad
studia colenda, quæ tum uobis priuatim ho-
milibus atq; utilia, tum Reipub. retinenda necessa-
ria esse indicant. Si quis autem huius ordinis au-
toritatem aspernatur, & iudicia contemnit ho-
minum, non solum peritorum, sed etiam toti Rei-
publice optimæ cupientium, in hoc iure deside-
randa erit humanitas.

Dixi autè uos adhortandos esse, ne studia infe-
riorum artium negligatis, quæ etsi ad populū pa-
uperem habent ostentationis, tamen ad cognoscendas
maiores artes, quæ continent administrationē
Reipub. uiam sternunt. Itaq; etiam de ordine di-
cenda pauca addemus, qui in omnibus rebus uo-
bis præcipimus, ut suauissimè dixit Xenophon:
ὁ δὲ πρὸς τοὺς ἐὺχρηστοὺς οὕτε καλὸν αὐτοῖσι ποιεῖν
ὡς ἡ πόλις.

Et ut inde sumam initium, societatem quan-
tā inter se esse scitis. Quare etiam si quæ-
dam

Inferiores artes
nō negligendæ

dant.

dam in uita excellere atq; eminere uidetur, tamen aliarum ope indiget. Quare impudenter faciunt, qui dum ambitione, aut spe questus incitati, properant ad illas superiores, quarum fructus uersantur ob oculos etiam imperitis, reliquas disciplina negligunt et contemnunt, quasi ad uitam inutiles.

A literis simile.

Ac mihi cogitanti interdum uidetur huius societatis quedam in ipsis elementis literarum similitudo esse, ubi etsi dignitate prestant uocales, tamen sine consonantibus sermo nequit existeret. Et quoniam ex literis omnes artes procreantur, uestigia quedam in ipsis elementis animaduertere possumus, ut in seminibus, artium dissimilitudinis. Longè antecellunt omnibus uocales, quæ per se uitam et spiritum habent, quia perfectum sonum edunt, non adiunctæ ab alijs. Reliquæ quasi tibiæ ab his inflatæ sonum accipiunt.

Vocales.

Significant igitur uocales principem omnium artium, doctrinam religionis, quæ longè supra alias artes collocata, gubernat omnia uitæ consilia, negocia, et studia. Nec uerò ciuili disciplina sine religione retineri potest; Et iuris scientia plurimum à doctrina religionis mutuatur. Ideo sicut semiuocales, etsi habent obscuram quandam uocem, tamen suum munus tueri non possunt sine uocalibus: Ita in disciplina politica, religio ciuili-

Semiuocales.

bis

instituti uocem addit, tuetur autoritate sua humanum, et emendat cum opus est.

Muta literæ quasi priuatam uitam significant, quæ uerè muta est, hoc est, agrestis, et fera, in religione et ciuili consuetudine. Ut igitur sermo ex dissimilibus literis contextitur, ita diuersa artium atq; actionum in uita necessaria sunt.

Quinquam autem iam dudum uereor, ut uiri huius in hoc confesso has ineptias æquo animo ferant, tamen quoniam habetur oratio ad iuuentutem, spero eos boni consulturos esse hunc ludum, in quo et societatem et gradus artium pingere uolunt. Et uisum est in ipsis elementis literarum pingere, ut quoniam hæc quotidie ob oculos ueror, sepe ueniant ista in mentem scholasticis, quam cogitatione nobis quidem uidetur acui et firmari iudicium de utilitate artium. Et ego huius scholæ professor Grammaticus, libenter præstis orationem ex hoc artificio, quod exerceo.

Cogitate autem, Adoluscentes, quid futurum sit, si quis consonantibus omis, tantum uocalibus uelut in loquendo. Is profectò cum tota re naturæ pugnet. Ideo enim literæ uocantur elementa, quod sicut in natura necessaria sunt elementa, ex quibus corpora constant, ita literæ necessaria

Literæ uocantur elementa.

ms

cessariæ sunt ad sermonem componendum. Quare sicut illa diuina series in uniuersitate rerum perturbaretur, exempto uno elemento, ita ab illis consonatibus, nulla articulata uox existere posset. Itaque sicut dissimilium literarum naturalis inter se societas est, ita dissimiles artes inter se copulatæ atque deuinctæ sunt. At hunc chorum artium perturbant isti, qui sentiunt inferiores disciplinas ad uitam inutiles esse, quia earum fructus imperitis non ita in conspectu est.

Si quis admirator cæli ac stellarum (quidem nimis his corporibus pulchrius cogitari potest) uelit aquam ex rerum natura tolli, quod impar sit stellarum claritati, nonne hunc insanire dicemus? Si quis propter admirationem doctrinæ religionis, iubeat e uita tollere omnia iura atque instituta ciuitatum, omnia uincula domesticæ uitæ, nonne hunc omnes sani homines uel atque armis coercendum esse iudicarent?

Et uidemus his annis quosdam quodammodo dementatos huiusmodi fanaticis opinionibus, erroris sui poenas dare. Meministis enim Monetarium et Anabaptistas, et hoc genus alia portenta. Ad hunc modum iudicate insanire eos, qui chorum et concentum artium perturbant, neglectis et contemptis inferioribus artibus. Quare sicut

sicut de literarum elementis cogitantes, totum hoc uelut necessarium esse ad sermonem duximus ita disciplinas omnes quæ in scholis traduntur, existimabitis ad uitam esse necessarias.

Nam is demum recte sentiet de artibus, qui cum pulchrum earum animaduertit, intelliget singulas earum utilitatis causa repertas esse.

Hæc dixi ad commonefaciendos adolescentes, quorum multos uidemus magno non tantum suo, sed Reipublicæ incommodo, intempestiue properare ad superiores disciplinas. Nam studia uestra non tantum ad uos, sed ad Rempublicam pertinent.

Et hunc finem studiorum uestrorum uobis proponere debeatis, ut ea ad dandum consilium Reipublicæ et ad docendas Ecclesias, et retinendam doctrinam religionis conferenda esse statueretis, quod non nihil prestare poteritis sine perfecta doctrina. At perfecta doctrina nulli continget sine disciplinis inferioribus.

Cam hac cogitatione animus conformatus est, Ordo discendi prima de ordine discendi deliberatio esse debet. Neque ego hoc loco dicam, quanta sit uis ordinis in genere, quæ res et nota est, et latius patet, quam ut hic explicari possit. Si agricola prius segetem uelit, postea arare, aut si uelit sub Canicula sementem facere, sub bruma arare, labor atque impensa

penſa perierit : Ita ſi in percipiendis diſciplinis non ſeruetur iuſtus ordo, proſectus omnis deſperandus erit.

Bonum malum ſit, aiunt, non datum in tempore: Proinde etiam optimarum & maximarum rerum ſtudia nocent, ſi non apto tempore ſuſcipiantur. Quare maiores noſtri, ut ordinem diſcendi conſtituerunt, certos gradus quaſi claſſes extogitauerunt, per quos ordine ab inferioribus artibus traduceretur iuuentus ad ſuperiores. Nunc quaſi perfractis illis repagulis, nullo ordine res geritur. Subito ſicut fungi naſcuntur nobis Theologi, Iurisconſulti, et Medici, ſine Grammatica, ſine Diſlectica, ſine ratione dicendi, ſine incunabulis Philoſophiæ naturalis ac moraliſ. Quorum cognitio, non ſolum quia perliberalis eſt, olim trahebatur communiter omnibus, priuſquam admitterentur ad ſuperiores diſciplinæ: Sed etiam quia iudicium acuit, & præparat ad res maiores percipiendas. Modo autem ſatis eſt afferre ad illas diſciplinæ grauiffimas, magnum pileum & inſignem contemptum omnis doctrinæ humanioris.

Hanc temeritatem niſi leges ac Magiſtratum cohercebunt, breui nulla erunt in Repub. literæ, nulla doctrina ullius rei. Nam iſti Theologi, Iurisconſulti, ac medici ſubito naſcentes, nulla præ-

diti

liberali doctrina, non ſolum alias artes inteſſent, ſed nec ſuas profeſſiones tueri poterant. Nec nihil pertinet hæc cura conſeruanda in literarum ad Magiſtratus: Ideo enim appellatur Diſ à Spiritu ſancto, ut diuina dona in terra religionem, ciuilem ſtatum, et omnes honeſtas res tueantur ac retineant. Propter hanc procurationem diuinarum rerum gerunt auguſtum titulum, quo nullum habet Magiſtratus ornamento maius, aut uenerabilius.

Quare conuenit eos proſpicere, ne perturbata diſcendi ordine, honeſtæ diſciplinæ interciderent.

Idem inquit, Reſp. mutari, ſi contingat Muſicam mutari. Neque id abs re dictum eſt. Sed hoc multò minus eſt, Mutatione ſtudioſorum mutari Reſp. Omnes autem mutationes Rerump. ad Magiſtratum pertinent. Et peruerſa ratio diſcendi, maximam atque optimarum rerum ruinam trahit. Optimum igitur in hac re uigilantes eſſe Magiſtratos oportet. Neque dubito quin olim de his rebus leges cõdituri ſint, cùm præſentes turbæ atque Rerump. conſiſceſcent. Quibus utinam con-

ſeipi Dei beneficio, facilis et mollis uia ad diſcendum. Interim tamen quantum nos authoritate, ſu-

per diligentia conſequi poſſumus, dabimus ope-

ram, ut ordine diſceat iuuentus.

Magiſtratus
dii cur uocantur,

Platonis dictum

Viſungos, na-
ſci doctos,

m iij Sed

Sed hoc magna ex parte in uobis quoq; positum est: Nos enim & diligenter hac de re adhortamur uos, & lectiones optimas in omnibus disciplinis proponimus: Summa fide traduntur artes, quæ continent rationem dicendi: Elementa Philosophiæ & Mathematicum planissimè proponuntur. In qua schola secundus liber Plinij tam perspicuè enarratus est, ut hic enarratur: Reliquum igitur est, ne uobis ipsi deesse uelit, sed presentibus commodis fruamini.

Quod quidem ut faciatis, adducere uos debet cum ipsa cogitationis suauitas, tum etiam utilitas. Nam incredibilem uoluptatem parit eloquentia: Mirè delectat homines historia rerum gestarum, quæ & ipsa traditur, cum dicendi exempla proponuntur. Et nihil dulcius est, quàm intueri animo eas res, quæ in Philosophia nobis traduntur, de magnitudine coelestium corporum ac terræ, de uarijs motibus syderum, quomoda lamina coelestia uariè mixta inter se ac temperata, diuersos affectus pariunt in hac inferiori natura, sicut aliter atq; aliter mixtæ uoces diuersæ cantiones efficiunt. Iuuat etiam uidere causas officiorum ciuiliū in natura diuinitus scriptas, & mirabili prudentia à doctis hominibus animaduersas.

Iam uilitas maximè percipitur ex his studiis

ut enim, ut Græci dicunt, πρὸς θεῶν in superiori artibus, quæ certè dicendi scientiam requirunt. Quid enim promouerit aliquis, si sermonis gratia non queat iudicare? Et multa ubiq; sumuntur ex Philosophia naturali ac morali: quorum quæ non uident fontes, turpiter interdum hallucinantur.

Et quoniam Reipub. interest, bonas artes conseruare, omnes sentiat hanc à uobis Rempub. petere, ut detis operam, ne uestra negligentia artes intercidant. Cum autem maiora beneficia omnes à Reipub. quàm à priuatis ullis, siue parentibus, siue amicis accipiamus, æquum est nos uicissim hanc illis gratiam reddere, & nostro labore artem retinere ac defendere.

Quare uos adhortor Adolēscētes, ut ita inleuant animum, prius uobis cognoscenda esse elementa Philosophiæ, quàm ad superiores disciplinas accedatis, & in ea diligenter collocetis studium atq; operam ἀρχῇ, inquit, ἡμῶν παντός: Dimidium facti qui bene cepit, habet. Faciliora igitur omnia erunt istis in alijs disciplinis, qui rectè ceperunt, qui ad alias afferunt earum artis scientiam, sine quibus illæ neq; percipi, neq; tradari, neq; intelligi possunt.

Et hanc orationem exsimate me publica aucto-

m iij ritate

Quid Reipub.
debeamus,

ritate habuisse, quam si quis contemnit, n̄ sciat
Deum ultorem huius contumeliæ fore. Ac Resp.
ornauit etiam priuilegijs hæc nostra studia et ho-
noribus, quos nunc his iuuenibus libenter decer-
nemus, quia singularem laudem hoc tempore in
tanta peruersitate iudiciorum merentur isti,
qui hæc communia Philosophiæ studia
attigerunt. Dixi.

ORATIO VITI THEODORI

Noribergensis, de Studio Linguarum,
habita in promotione Magistro-
rum, Anno

M. D. XXXIII.

Rincipio uobis gratias ago,
doctissimi uiri, quod huc &
honoris nostri causa, & ut
hec primarum artium studia
ornaretis, conuenistis. Cùm
autem existimem id uestrum
officiũ ad studiorum honorẽ
pertinere, spero uos ita induxisse animum, hoc eti-
am beneficium nobis dandum esse, ut nos non gra-
uatim audiatis. Neq; enim huc prodimus, ut dignũ
aliquid uestra sapientia atq; autoritate asser-
mus, quod in huius nostræ etatis imbecillitate ne-
quidem

idem requirendum est. Tota hæc fabula agitur
iulcentum causa, ad quam uos acceditis specta-
res, ut intelligat iuuentus, uobis hæc prima stu-
dia probari. Quamquam igitur in omni genere hu-
manitas uestra nobis cognita & perspecta est, ta-
men id quoq; nostri est officij, uerecundè petere,
ut nos æquo animo audiat. Quare rogo, & ut
hæc meam iuuenilem orationẽ boni consulatis, et
ut uestra mihi authoritas adsit in hac causa, quã
agendã suscepi, quã spero uobis esse probatissimã.
Insum enim de studio linguarũ, ut uocant, dice Studium lin-
guarum. Exi enim plerunq; hic de Philosophia dici so-
le, tamen neq; hic locus de linguis, si quis rectè
cõtemet, à Philosophia ualde alienus est. Mihi qui
tam ea Philosophiæ pars, quæ est suauissima, præ-
cipue ex cognitione linguarũ p̄dere uidetur. Ne-
que uerò hoc argumentũ studio nouitatis delege-
re; nam statui me nouo argumẽto in hac insan-
tia fati facere posse. Sed publica necessitas horta-
tur, nō solum me, uerũ omnes bonos uiros, quan-
tum pro se quisq; potest, adolescentiã ad studia lin-
guarum excitare, atq; accẽdere. Maxime uerò
conueniebat ad linguarum causam agendã adhibe-
re nō elinguem, sed eloquentem patronum, qui or-
atione pro dignitate, & magnitudine utilita-
tis, quæ parit earum cognitio, illustrare posset.

m v

Quod

Quod etsi intelligebam à me non posse fieri, ta-
men arbitrabar me non debere publicè causà de-
esse, præsertim in hoc loco, quo cum mihi dicendi
necessitatem scholasticus Magistratus impone-
ret, sperabam tantum autoritatis in hac oratio-
ne futurum esse, quantum tribuitis uniuerso col-
legio doctissimorum hominum, qui & huius mihi
partes mandarunt, & suam sententiam mea quali-
tuncq; oratione uobis exponi uoluerunt. Qui cum
doctrina, iudicio, rerum usu excellant, deniq; cum
fide summa & uestris studiis, & uniuersæ Rei-
pub. consuetum uelint, honestissimum uobis est,
monitis eorum libenter & studiose parère.

Sed uenio ad causam, de qua, quia etiam pro-
pter temporis angustiam non satis dici potest, bre-
uiter utilitates præcipuas colligam, quæ nos o-
mnes ad linguarum studium hortantur: loquor ca-
tem de Latina, Græca, & Hebraica.

Cum autem aliud alijs propositum in studiis habe-
ant, nec idem doctrinæ genus sequatur omnes, de
singulis, ut uocant, professionibus ordine dicen-
dum est. Ac primum non opinor longa mihi diffu-
satione opus esse de Theologia: Constat enim fin-
tes Theologiæ Ebraicis, & Græcis literis conti-
neri. Nec possunt ita transfundi lingue, ut nihil
opus sit fontibus, si uelimus iudicare de locis ob-
scuris

Fontes Theo-
logiæ in Ebrai-
cis & Græcis
literis,

scris, quod in multis grauissimis controuersijs si-
ne necesse est. Toties commendat nobis ipsa scri-
ptura ministeriū uerbi, admonet nusquā uolunta-
tē dei cerni, nisi in his scriptis: Facile igitur intel-
ligi potest, quantū referat perfecte intelligere na-
turæ sermonis, quod sine linguarū cognitione, &
sine eloquiæ exercitationibus, nemo cōsequi po-
test. Itaq; cum suæ quisq; salutis causa, tum etiam
propter publicam Ecclesiæ necessitatē perfectam
sui sermonis cognitionem expetere debet. Pri-
mam enim priuatim quoq; experimur mirifice
confirmare animos, cum in tanta uarietate opini-
onum quasi in rem præsentem deducimur, inspec-
tantes genuinum scripturæ sermonem. Deinde de
magis ac difficilibus controuersijs publicè in Ec-
clesia pronunciare bona conscientia uix possunt
doctores, si genus sermonis in testimonijs, ex qui-
bus tota res iudicanda est, nō intelligant. Multas
hæreses peperit inscitia linguarum et figurarum
orationis, id quod facile potest ostendi in ipsis hi-
storijis contentionum Ecclesiasticarū. Et quamuis
nō sint in hoc omnia, tamē in interpretatione sa-
crarum literarum hoc primum est, ut sermonis ge-
nus intelligatur, quo intellecto, multa iudicari
possunt, quorum pleraq; etiam hoc tempore con-
trahuntur. Quare non dubiam est, quin ad
Theolo-

Hæreses ex lin-
guarum insci-
tia,

Theologiam necessaria sit linguarum cognitio.

Neq; uos ab hac scientia deterreat indocti homines, qui ut soli sapere uideantur, nō solum hæc linguarum studia damnant, sed omnes bonas artes in sensissimè oderunt. Ac si res testibus iudicanda est, opponite illis Hieronymi, Augustini, et multorum exempla, tum sententias, qui censuerunt ad enarrandas sacras literas, necessariam esse linguarum cognitionem. Quid quod ita Deus ipse indi-

De uerbo lingua
rum.

catur, qui cum Euangelio linguarum donum largiens, testatur Ecclesiæ linguarum cognitionem necessariam esse. Profecto enim contumeliose de diuino munere sentit, si quis existimat nullum tamen in Ecclesia usum esse. Et si istos nihil hæc testimonia mouent, Canones saltem audiant, quorum auctoritas eis sacrosancta est. Extant decreta de linguis, extant et constitutiones in Synodis factæ, quæ celeberrimis Academicis de docendis linguis præcipiunt. Cur hæc magna auctoritate constituta in Synodo, si id studium Ecclesiæ non est utile.

Gregorius Ti-
fernates.

Audiui Gregorium Tifernaten ante annos sexaginta uenisse Parrhisios, et à Senatu Academicæ stipendiū postulasse, quod ibi Græcæ literas docere constituisset. Cumq; nonnullis inuicilliter facere uideretur, quod stipendiū flagitare ausus esset, cū Senatus Academicæ neq; accersisset eum,

neq;

neq; significasset se ipsius usurum opera, neq; omnino lectorem Græcum haberet ullum: Erant enim adhuc in Gallia, ut apud nos, Græcæ literæ ignotissimæ. Quare cū interrogaretur, quod hoc regnum esset, Senatui Academicæ quasi imperare stipendium, hic homo paratus citauit constitutionem de linguarum studiis, in qua nominatim mentio fit scholæ Parrhisiensis. Senatum adeo nō offendit hæc libertas, ut etiā magnopere collaudaret hominis consilium et studium: stipendium magno cōsensu decretum est. Neq; uero id facturum erat Senatus Parrhisiensis, si cōstitutionem illam Pontificiam non probasset, aut hoc studium iudicaret Ecclesiæ inutile esse. Sed desino hac de re

Constitutio de
studiis lingua-
rum.

linguas disputare, cum Erasmus iustis uoluminibus ostendat, linguarum cognitionem ad sacrarum litterarum interpretationem necessariam esse. Et meminiss, hoc ipso in loco non solum hortari uos, sed etiam seuerè castigare inertiam, atq; ignauiam nostram, D. Doctorem Martinum. Si tantum huius iudicio tribueretis, quantum ipsius et excellentis doctrina, et usus postulat, profecto multo cillius et peregrinas linguas disceretis, et multo plus opere collocaretis in hæc eloquentiæ studio. Sed quia Theologia nunc in odio est, inueniuntur adhuc cum sacris literis abiicit linguarum et eloquen-

Erasmus.

D. Martinus.

eloquentiæ studium, et eas artes amplectitur, quæ
uulgò uendibiliores, & magis quæstuosæ sunt.

Neq; uerò uitupero alias artes. Nam Respub.
habet opus magna uarietate artium, quemadmo-
dum uerè dictum est: Non sit ciuitas ex Medico et
Medico, sed ex Medico et agricola. Sed illi repre-
hendendi sunt, qui aut abducunt omnes à sacris li-
teris, aut cū se dederunt alijs artibus, nullā stu-
dij partē in sacris literis collocandā esse censent,
et ut uideo, nos irrident omnes, atq; etiā insanire
putāt, qui non in totū abstinemus a sacris literis.

Sed de his nihil hoc loco dicemus, qui cū aduer-
sus Deum impij sunt, tum in ecclesiā crudeles, qui
quantum in ipsis est, uniuersam religionem abo-
lent: Cum alijs moderatioribus disputabo.

Doctrina reli-
gionis ad o-
mnes pertinet.

Primum ita cogitare uelim bonos adoleſcētes,
religionis doctrinā ad omnes pertinere. Et quem
admodum ille dixit: Homines nō solū sibi, sed ec-
tiā patriæ nasci. Ita ego multò uerius dicere pos-
sim, omnes bonos ita sentire oportere, præcipuè
natos se esse Ecclesiæ. Itaq; etiamsi quæ rationes
probabiles uocāt nos ad alias artes, nō enim uita
pero eas, tamē doctrina Christiana nō est negligē-
da. Aliquid tēporis ac studij huic quoq; tribui o-
porteret, tum ad animos nostros cōfirmandos, tum
uerò ut præparemus nos ad publicā ecclesiæ uti-
litatē.

idem. Fuit in foro, in iudicijs Ambrosius, inter
tamen & sacras literas legebat, & Græcas
serologos cum Latinis coniungebat.

Deinde linguarum cognitio non tantum Theo-
logia prodest, habet egregias utilitates etiam in
alijs artibus, quod quomodo uelim intelligi, quæ-
ritis. Ne quis putet me detrahere aliquid de
aliarum professionum dignitate. Sic enim statuo,
ut, qui ad Medicinam aut Iuris doctrinam ac-
cesserunt, præformandos esse quadam liberali
doctrina, quæ & Philosophiam, & antiquitatis
scientiam continet. Adhibenda est etiam dicendi
exercitatio, quibus rebus ingenia & ad suauita-
tem atq; humanitatem formantur, & acuantur,
etq; instruuntur, ut percipere & tractare artes
faciliter possint.

Si quis autem existimat Philosophiā perfecte
aperiri posse sine Græcis literis, hunc sanè pati
opus opinione beatū esse. Sed res loquitur ipsa,
quantū inter sit inter Aristotelis interpretes græ-
ci doctos, et illos ineptos, qui cū res grauissimas
ab ipsis autoribus traditas explicare nō possent,
nam quoddam doctrinæ genus pepererunt, ple-
num prodigiosis somnijs, quod nullum in uita
aut communibus negocijs usum habet. Deinde
inutilitatem Philosophiæ facit, quisquis eam

Philosophia si-
ne græcis literis

tam

tam angustis finibus circumscribit, ut nihil ei tribuat, nisi illa uulgaria praecepta, quae in scholis ex Aristotele traduntur. Ego uero ut iam non dicam de Mathematicis disciplinis, cognitione antiquitatis, poematum, et historiarum, uel precipuam partem Philosophiae esse statuo. Haec enim continet humanitatis doctrinam, cum proponat omnium officiorum praecepta atque exempla.

Nihil accidere potest in uita priuata, aut in Re publicae, cuius non extet imago aliqua in historiis sapientissimè scriptis. Plurimum autem, meo iudicio, prodest accessuro ad res magnas gerendas, intueri in illas imagines uelut in speculū, et uidere consilia, ac bonorum et malorum consiliorum euentum. Praeterea multa sunt in ipsis negotijs tum prophetiis, tum Ecclesiasticis, quae sine antiquitatis cognitione neque intelligi, neque iudicari possunt. Quoties de imperiorum mutationibus dicendum est quoties in Ecclesia requirendae sunt ueterum contentiones de rebus maximis? Haec sine Graecis et Latinis literis nullo modo cognosci possunt. Et quidem Ecclesiasticae res tantam Graecae scriptae sunt. Ceterum uarietate et copia rerum atque exemplorum, longè uincunt Latinos, tum Poetae, tum Historici Graeci. Nam Romani domesticas res tantum ornare studuerunt: at Graeci omnium

Graeci uincunt
Latinos.

entium atque Imperiorum historias complexi sunt, atque ita descripserunt, ut uerius philosophemur ipsorum negotiorum atque consiliorum expositione, quam illi qui in scholis nuda praecepta tradunt, ac uerè Philosophiam ex umbra ac puluere in solem educunt, hoc est, usum eius in uitae negotijs ostendunt.

Haec doctrina etiam si tantum propter suauitatem expetenda esset, tamen satis magna causa esset, ut Graecè disceremus. Quae enim potest esse uoluptas magis digna praestantibus ingenijs, quam ut, quae percipitur ex illa ipsa cognitione maximam rerum Et quoniam uoluptates ipsae aliquo modo ad mores pertinent, traduci ad humanitatem et suauitatem hac delectatione animos arbitror.

At uero nos non tantum de uoluptate disputamus, de fructu ac necessitate loquimur, quia sine liberali doctrina, quae praecipuè Graecis literis continetur, nemo satis idoneus est uel ad ceteras res tractandas, uel ad res magnas gerendas. Non solum in hoc omnia. Sed tamen si quid omnino doctrina uel ad excitanda ad uirtutem, uel ad conservanda ingenia proficit, non dubito affirmare, cum ad rem plurimum conducere hoc doctrinae genus, de quo loquor. Illud certè negari non potest, ceteras artes tractandas requiri hanc doctrinam

Linguae ad omnes artes tractandas requiri.

u nam.

nam. Nā et Medicina magna ex parte Græca est, et sine Philosophia percipi non potest. Etsi hi qui se dediderunt Iuriscōsultis, nō tantum illam forem sem Rhetoricā auferre studēt, ut eā ad quæstionē ferant, sed doctrinā expetunt futurā usui Reip. ut ut ipsi loquuntur, non simulatam Philosophiam: His ut potissimum cum decoro tueri personam suam, profectō etiam alia quadā doctrina opus erit, uidelicet, religionum scientia, noticia antiquitatis, eloquentia, & illis literis, quæ cum fontibus legum contineant, non minus in consilium addiberi solent de communibus officijs, quā ipse leges.

Preposterā studiū.

Sed sunt quidam iuuenes, qui cum propter ignauiam fugiant discendi laborem, subito irrumpant ad summas professiones, quarum titulos preterunt suæ ignauie. Hi ut iudicio uideantur haeretes aspernari, hæc nostra studia uituperant. Qui siquidē ita libet, fiant sanē Solones meri sine Grāmatica, sine Dialectica, sine cognitione religionum, sine eloquentia, sine Philosophia, deniq; sine humanitate ulla. Verū hoc miror, quo isti ore aspicere legum libros audeant, quarum autores apparet præclare instructos fuisse his ipsis artibus, de quibus dicimus. Quā multa ex græcis et latinis historijs repetunt? Quā reuerenter assurgunt Homero, quoties eius sententiās uelut oracula

Testimonia Poetarum et Philosophorum apud Iuriscōsultos.

citant? Alicubi pronunciant ex uerbis Democriti, alicubi ad uerbum transcribunt Platonis litteras. Et quidē recētiore Doctores disputāt, ualeant causis Philosophorum ac Poëtarū autoritate, quia maiorum instituta, moresq; et grauissimæ rationes honestorū officiorū, deniq; uim omnē huius naturalis sapiētissimè describūt. Quæ tandē impudentia est, eas literas contemnere, de quibus philosophum cōditores honorificentissimè sentiunt?

Proinde modesta & bona ingenia adhortor, ut cum professionis magnitudinem, ad quam se cōtulerant, considerabunt, exemplo suorum authorum cogitent aliquid studiij his nostris artibus ac literis impertiendum esse. Cum cæteris nolo putari, qui non solum nostra iudicia, sed etiam suorum authorum exempla aspernātur. Alia enim alij bona ducunt, ut uerè inquit ille: Ἀνὰ χάρις τῶν ἀνδρῶν οὐλοῦνται, ἀνδρῶν δὲ παρὰ σῶμα. Nihil isti afficiuntur suauitate earum artium, quæ nos miramur, nec nos ab optimarum rerum iussu istorum iudicia abstrahent.

Atq; ita cogitate adolescentes, cum in studijs uosmini, constantiam ac fortitudinem uobis etiā adhibendam esse. Neq; enim sine fortitudine, colitur reineri uirtus ulla potest. Quare nō patiamini uobis barum nostrarum artium et linguarum studia,

Constantia in studiis.

n ij

studia,

studia, præposteris vulgi atq; indoctorum iudicijs excuti. Durate, et uosmet rebus seruate secundum: Cur enim non utar fortissimi uiri uerbis apud Poëtam, præsertim in causa multò maiore? Nam ille sedes sibi ac socijs quærebat: Vestra studia ad uniuersam Ecclesiam, & ad omnem posteritatem pertinent. Quæ autem causa existere maior illa potest, quàm quæ salutem Ecclesiæ continet?

Capnio ad Argyropylium Romæ.

Sæpe audiui Capnionem, cum Romam à Principe Palatino certi negocij causa missus esset, uenisse in Argyropyli auditorium, qui tunc Romæ magna cū laude græcè docebat. Cumq; Capnio reuerenter salutato Argyropylo, in cōfessu multorum doctissimorum hominum exposuisset ei, se hominem Germanum incēsum studio Græcarum litterarum, gratulari sibi eam fortunam, quod occasio audiendi ipsius cōtigisset, quo illis quidem temporibus nemo in Philosophia & Græca lingua doctior prædicaretur, orassetq; ut sibi audiēdi potestatem faceret: delectatus Argyropylus oratione Capnionis, cum operam suam benignè pollicitus esset, interrogat, an attigerit antè Græcos litteras. Capnio ait, se Basileæ in Germania audisse linguæ elementa. Enarrabat autem fortè Argyropylus Thucydidem, hunc exhibet illi, ac iubet legere, deinde etiam interpretari. Cum autem & suauiter pro-

pronunciaret Capnio (audio enim per studio fuisse rectæ pronunciationis) & sententiam satis latinè redderet, ibi uerò Græcus ille admittens, conuertit se ad auditores, et exclamans: Ecce, inquit, Græcia nostro exilio transuolauit alacritate. Quod quamquam ille uerè dixit, nam exules Græci accenderunt hæc studia apud Latinos: Tamēn ita existimare debetis, diuinitus accidisse, missis in Græciam Turcis, ac deleta natione Græcorum, lingua etiam intercideret, Ecclesiæ in primis necessaria: Itaq; in has nationes singulari Dei beneficio propagata est. Neq; uerò negari potest plurimum lucis eam attulisse, cum alijs artibus omnibus, tum etiam sacris literis. Eloquentiæ Italia mirifice audiuit: Nam sine Græcis authoribus intelligi Latini scriptores non poterant. Aditum fecit ad Germanam Philosophiam: Neq; tantum ad Aristotelem et Græcos Medicos, sed etiam ad optimos authores Mathematices. Quantum enim debemus his qui Eucliden & Ptolomæum latinè acriterunt? In his expoliendis, et hoc toto genere artium illustrando, uidemus postea Ioannem Regiomontanum ciuem meum, Græcis literis ualde aditum esse. Et nonnulli nunc quoq; in Germania, qui excellunt græcæ linguæ cognitione, studium conferunt ad ornandos eius generis autho-

Exules græci.

Græcæ linguæ fructus.

n ij res.

res. Boni uiri sacras literas & amare magis & tractare purius coeperunt, patefactis fontibus.

Has artes, quas recensui, obruere ac delere tristis fuerit, quàm solè è mundo tollere. Neq; uerò sine cognitione peregrinarum linguarum retineri earum possessio potest. Quia ex re facile iudicari potest, linguarum noticiā nō esse leue aut uulgare Dei donū. Quae autē impietas, quod scelus est, tale donum, cuius usus tā latè patet, aspernari, et diuinitus illatum in has nationes rursus explodere atq; eijcere? Leges publicè atrociter puniūt sacri legia: At maius sacrilegium est, Ecclesiā spoliare linguarū cognitione, quā aurea aut argentes suppellestile. Hæc enim cœlestia dona Euangelio laici afferunt, & uerius sunt Ecclesiæ suppellex, quàm ulla ornāmēta aurea. Neq; enim dubium est, quin ad hanc utilitatē Deus Euāgelio addiderit donum linguarum, ut uocāt, ut ad sacras literas explicandas cōluant. Itaq; sacrilegos istos linguarum contemptores putate in ipsas aras ac templa impetū tū furoris olim facere, et uasitātē atq; exitium religioni et omnibus honestis artibus minari: nec dubitate quin Deo pœnas daturi sint. Nos uerò si Deo grati, et erga ecclesiā pijs esse studemus, agnoscamus Dei beneficium, et propter ecclesiæ utilitatem tuamur et cōseruemus. Si quē ab his studiis

hoc de

Sacrilegii lin-
guarum con-
temptores.

deleteret, quod nō uidentur labori respondere premia, is nō satis religiose de Deo sentit. Cū enim pietati toties ingētia prēmia Deus polliceatur, nō est de eius fide dubitandum. Alicubi promittit amplissimos frugum prouentus, si populus liberetur cōferat ad usus necessarios templi. Quare uobis prēmia defutura sunt, si studia nostra ad Ecclesiæ utilitatem conferemus. Et est pietas expectantem hæc promissa, Ecclesiæ utilitatibus cōsulare. Dixi.

Premia habet
pietas.

ORATIO DE CONCORDIA ET
Communicatione studiorum, atq; operarum, in
promotione Magistrorum, dicta à Decano

Magistro Ambrosio Inter-
bocensi, Anno
M. D. XXXVII.

Uir Agesilaum regem Spartarum, Agesilaus equitans in baculo cum parujs liberis in baculo equitantem deprehendisset quidam ex Ducibus, casu interueniens, atq; admirans Regem, et qui talem, quo illa ætate nullus uir præstantior in tota Græcia esse iudicabatur, hoc modo cum pueris colludere, petit Agesilaus ueniam ab isto, si quidem hic ludus uideretur alienus Regi graui-

n iiij tate.

tate. Deinde addit, se non tantum oneris ipsi imponere, ut perpetuò hanc rem taceri postulet, sed rogat, ut tantisper taceret, donec ipse liberos haberet: significans eum qui liberos nō haberet, nō intelligere, quid habeant hi ludi, nō dico uoluptatis, sed utilitatis. Quāvis enim per se ridicula res sunt, tamen ad disciplinam, ad mores formandos pertinent. Et prudens pater intelligit, magnam uim assuefactionis esse in tenera etate, etiam in his leuissimis exercitijs. Vt autem ille Spartanus miratur patrem colludentem cum paruulis filijs, ita multi nunc quadam inusitatæ sapientiæ persuasione derident, cū alios multos ueteres & honestos mores, tum etiam hos scholasticos gradus, & spectacula promotionum: Quos uelim hanc Agesilai responsionem considerare, nec prius uituperare uetera instituta, quàm ipsi habeant liberos: hoc est, non prius quàm perspexerint quanta sit infirmitas in tenera etate, quæ ob causas, hi ludi, gradus, tituli propositi sint, quātum referat puerilia ingenia his ritibus certo quodam ordine assuefacere, ac prouehere in discendo, quantum conducatur exemplum, ut assuefiant ad publicos mores amādos. Incredibilis infirmitas est animorum puerilium, quare ad eos excitandos, regendos, aut deprauandos, parum sepe

Puerilia studia
& assuefactio-
nes.

pe magnum referunt momētum. Hæc infirmitas quo magis perspicimus nos, quos iā usus, etas, mutationes Reipub. graues erudierunt, eo magis amamus hos scholasticos mores institutos, ut studijs prosit ordo, ut discant adolescentes ordinum discrimina intelligere. Itaq; non recusamus quāuis infantes, in hanc scenā prodire, et amāter premus a prudentioribus, ut & ipsi faueant his studijs, propter iuuentutis utilitatē. Neq; e-
nim tantum ad hunc cœtum, qui in hoc theatrum accessit, sed ad nostros liberos, et ad posteritatem pertinet. Nō fastidiamus hos ludos, tanquam res indignas nobis, sed exemplū nostrum prodesse adolescentibus ad honestos mores amādos, et cōseruandos existimemus. Hæc præfatus sum, ut imperiti intelligant, nos bono cōsilio hos scholasticos ritus cōseruare. Quod cū ita sit, æquum est, ut orationem meā patienter audire, quàm hoc loqui habere me cogit officij ratio. Et si autem querantur causæ, cur de artium studijs et utilitate, hoc tempore dicendū uidebatur, tamē cum alij sepe uobis cōmonstrent usum, in multis uitæ partibus, & uituperatoribus grauius respondeāt, re ipsa modo id argumentum, et dicā de cōcordia, deq; cōmunicatione studiorum atq; operarum, si uis retineri et consistere Respub. non potest.

Communica-
tio studiorum
atque operarū.

Extat autē apud Græcos uenustum epigramma, in quo pingitur optimus Reip. status. Ac eo libentius argumētum Epigrammatis illius recitabo, ut exemplum illustre adoleſcētes infigūt animis, quod eos et in schola, & deinceps in omni uita admoneat, qua arte retinēda sit publica tranquillitas. Ea uero magna est ars, seu sapientia potius, præcipuè requirēda in ijs, qui uiri boni perhiberi uolunt, quæ cuiusmodi sit, in hac imagine cōspici potest.

Opt. Reip. sta-
tus imago.

Forte in uia cōueniunt cæcus et claudus, ubi cū sine duce progredi cæcus nō posset, claudus etiā uehiculo opus esset, retinebatur uterq; suo malo. Vidit autem claudus cæcum ualidos lacertos, firmos pedes, deniq; robur integrū corporis habere, nec quicquam morbi in eo hærere, nisi quod oculis capta erat. Quare prudenter inijt rationē, ut inter se cōmunicarent operas, et alter sarciret id, quod deerat alteri, ut cæcus tolleretur in humeros claudum, claudus isti monstrator uis esset. Exponit suum cōsiliū ceco, et suam operā pollicetur. Effi sarcina imponebatur nō leuis ceco, tamē cum humanitate socij caperetur, nō detrēctat hāc conditionem, ac sublato in humeros claudus, pergit, et gubernat eum claudus. Ita amāter cōmunicatis operis, iter susceptum consciunt. Hæc est imago optimi status in Repub. Primum enim in tanta mole,

ac uari-

uarietate negotiorum, nemo unus par esse omnibus rebus administrandis potest. Deinde tanta infirmitas ingeniorum, ut etiam qui unum aliquod munus sustinent, tamen interdum non satis sint intenti, interdum fallantur. Deniq; nihil est in rebus humanis ab omni parte perfectum. Itaq; opus est primum in Repub. ea inter ciues beneuolētia, ut non grauatim, quod quisq; potest, ad usum cōmunem conferat, deinde quædam ut uicia in alijs dissimulemus, postremo ut nostra diligentia, dexteritate, et uirtute sanemus, ut sicubi cessatum est ab alijs, arte ab alijs sarciantur iactura. Talis status optandus est ex animo, & decet bonos omnes, cōsilia omnia sua, et omnes actiones ad hūc statum efficiendum dirigere. Sic in schola liberali uter conferant singuli suas artes ad cōmunem usum. Nemo alterius generis artifices premere conatur, quædam etiam incommoda in alijs tegenda sunt, et uel comiter emendāda, uel arte quadā sarcienda. Ac nos quidem in scholis præcipuè amemus hunc statum, quia Aristoteles, quē sequimur Magistrum in Philosophia, Aristocratiam maxime probat, et hanc antefert omnibus formis politiarum. Sequamur igitur Aristotelem, & in scholis, quantum fieri potest, Aristocratiam efficiamus. Hæc autem non sunt Aristocratica, sed partim

Agisongtia

partim Timonica, partim ὀλιγαρχικῇ, graduatim operas in commune conferre, vel impedire aliorum cursum, qui et ipsi bene merentur de Re pub. aliorum aucupari errata, aut etiam calumniari studia, seu odio, seu ambitione, seu aliqua alia cupiditate. Quanta inter se modestia certarunt septem illi summi uiri, qui Sapientes nominantur, qui eodem tempore floruerunt in diuersis ciuitatibus? Nā cum Mileti, inuentam auream mensam Apollo iussisset sapientissimo dari, ciuitas Thaleti dandam esse decreuit: is magnitudinem huius laudis non agnoscens, & libenter alteri, uel impertiens, uel cedens, misit Soloni, Solon ad eundem modum Bianti. Cum per omnes septem uagata mēsa ad Thaletem rediisset, ait Thales, nunc demum se oraculi sententiam intelligere: iussitq; mensam offerre Apollini, quod Deus significasset hoc inuolucro, neminem mortalium, sed solum Deum sapientem esse. O uerē Aristocraticos uiros, quorum nemo de alterius laude quidquam decerpit: deinde, qui uiderint, nihil esse furiosius, quā homines sibi sapientiæ laudem arrogare. Itaq; comiter inter se uixerant. Et quidem Solonem accipimus a Thalete didicisse motus astrorum. Nunc uero quoties illud fit, quod ait Martialis:

Qui uelit ingenio cedere, rarus erit.

Et

uidimus aliquoties hoc accidere, ut orta dissensioncula ex leuissimis iniurijs excitarent ingentes tumultus, quorum exitus ne nuncquidem prospici potest. Cur hic nō uenit in mentem cæci et clauuli, ut mutuis officijs cogitaremus iuuandam esse Rempu. non acerbitate animorum dilacerandā: Romæ Scipionem optimē meritum de patria, inuolūti ciues aliqui allatrarunt, quibus ille ex urbe cedere maluit, quā excitare maiores tumultus uolentius concertādo. Ita cum nō abduceret eū ambitio a moderatione, cōmuni saluti ac tranquilitati optimē cōsuluit: contra flagitiose Marius, qui cum ueretur gloriæ Syllæ, conatus est eū uolūtiare exercitu et prouincia, patriam implicuit crudelissimo luctuosissimoq; bello. Sed omnium seculorum, atq; ætatum historiæ plenæ sunt exēplorum, in quibus cōspici potest, sepe certamina accisa, seu quadā morositate ingeniorum, seu odijs inuidiis, magnis imperijs ac ciuitatibus exitio fuisse: Rursus etiā commoditate moderatorum ciuium, qui impetus aliorū, ratione lenierunt, seruatas esse Respub. Hæc exempla cū legimus atq; uidimus, nos quoq; ad moderationem, & regendos animorum impetus hortentur. Decet enim præcipuē literatos homines doctrinam uirtutis, al mores atque usum transferre. Deinde ne quāquam

Septem sapientium modestia.

Scipio cauet dissensiones.

Marius excitat incendium.

quam cōmittendum est, ut quemadmodum nauis, excusso gubernatore, sine uelo, sine gubernaculo uētis iactatur, ita nos extincta ratione, rapiamur affectibus, nec cōsideremus quid expediat ecclesie, quid Reipu. quæ exempla noceāt iuuentuti, quid publicis studijs prosit aut obsit, sed qua impellunt turbidi affectus, cæco impetu ruamus. Tale uirgenus nec Philosopho, nec Christiano conuenit: Nā uel maximè Christianus omnia sua cōsilia, ad gloriā Dei, ad ecclesie ædificationem, et ad iuuentutis salutē referre debet. Nec uerò fieri potest in tāta infirmitate hominum, quin incidant errores atq; offensiones. Et Diabolus sepe igneis telis, ut uocat Paulus, sauciat animos, et inflammat odijs, ut ecclesiā, aut Rempu. dissipet. Has dissidiorum causas intelligere Christianos decet, ut singulari diligentia, et muniant pectora aduersus illa tela, & affectibus frenum iniiciant. Si quid in alio desideras, cogita qua ratione mederi possis, nō ut exulceres. Plutarchus περὶ φιλοδωτίας scribit morem fuisse Græcæ gentis, cum duo fratres undī incedebant, et ad lapidē aliquem excitatum ueniebāt, ne seiuncti cederēt mediū locum lapidi, sed ut ambo simul ad idem latus circuirent lapidem. Huiusmodi ritus uarios singulæ gentes habent, qui et recepti et conseruati sunt, quia aliquid de mori-

Mos Græcæ
ad concordiam
accommodatus.

oribus significabāt. Accomodat igitur Plutarchus hunc ritum ad fratrum concordia, ac moneos hoc exemplo ait, ut caueant, ne quis lapis, ne est, ne ulla offensio diuellat eorum animos. Et si qua inciderit offensio, ut illā coniuncti circumueant, hoc est, dissimulent, deleāt ex animo et extinguant. Hec uirtus nō solū priuatis familijs, sed Reipu. et ecclesie necessaria est: itaq; extant in scriptis sapientissimorum hominum grauissimæ uisiones, quæ hortantur, ut concordia tueamur, ut placari nos sinamus, ut redeamus in gratiam cum ijs, quorum animi sunt sanabiles. Cū autem de his rebus loci scripturarum uobis noti sint, nolui esse prolixior. Tantum illud moneo, quod apud Homerū est, qui fingit Aten ualidissimo corpore discurrere, et dissidia excitare, sequi uero Litus diuinitus missas, quæ hortantur, ut redeāt homines in mutuam gratiam. Et addit Poëta, Litas magna beneficia impertire obtemperantibus, & uicissim eos exaudiri, si quid à Deo petant: Alijs uerò qui non obtemperant, imprecari, ut Ate deus poenam sumat. Nec uerò putate hanc Homerī rationem fabulosam esse. Sententiam haud dubiā à uetustissimis illis parentibus, quibus uera religio nota fuit, acceptam recensuit, & Poëta eam addidit picturam. Quid enim uult aliud, quam

Ate et Litæ Homericæ.

quàm quod toties præcipiunt sacra litera, ut si-
mus placabiles, ut obliuiscamur iniurias? hoc of-
ficio ita delectari Deum, ut uicissim nobis rogati-
bus det erratorum ueniã, et multa largiatur beno-
ficia? Rursus autẽ implacabilibus placari nolle,
et eorum pertinaciã asperitatemq; animorum pu-
niri. Hæc sententia nequaquam prophana est, ma-
nauitq; haud dubiẽ à pijs maioribus ad posteros.
Scitis enim à Christo nobis seuerissimẽ cõmenda-
tum esse hoc officij genus: Remittite, & remitte-
tur uobis. Hæc præcepta, si magnificamus Deum
autorem, si amamus publicam ecclesiæ tranquilli-
tatẽ, si Reip. salus nobis curæ est, toto pectore ac-
cipiamus, et communem concordiam tueamur. Si
quæ sunt in amicis incõmoda, aut prudenter sane-
mus, aut comitate nostra tegamus, cogitemusq;
,, sæpe in uita locum habere illud quod ait Plinius:
Plinii dictũ. ,, Qui uitia odit, homines odit. Certẽ in schola sic
uiuere, ut uiuunt in arena gladiatores, turpe ac mi-
serum est. Ferarum enim est talis congressus, nisi
quod hæ cognatarum morsu abstinẽt, gladiatores
uero mutuis cadibus in sese ruunt. Itaq; et horior
et oro omnes studiosos, ut omni genere officij iu-
uare Remp. et tueri cõmunem concordia annittan-
tu: Id dignum est bonis uiris et Deo gratũ: et ut
Psalms inquit, hoc agẽtibz Deus dedit benedi-
ctionem.

tionem. Postremò quia non tam mea oratione,
cũ autoritate et sententia optimorum, et præ-
stantissimorum autorũ uos adhortor, libuit in si-
ne adijcere memorabile dictũ Senecæ, qui sic in po- Senecæ.
termo libro de ira ait: Dũ inter homines sumus,
colamus humanitatem, non timori cuiquam, non
periculo simus: detrimenta, iniurias, conuitia, uel
contumelias contemnimus, et magno animo, breuia
feramus incõmoda, dum respicimus, quod aiunt,
uersamusq; nos, immortalitas aderit. Dixi.

DE MISERIIIS PAEDAGOGORUM Oratio.

PAedopi apologetis queritur Pedagogi as-
apud Iouẽ asinus de suis era- nis magis mise-
riis, quotidianis se operis ri.
cõfici et enecari: sed est que-
rela Paedagogorum de suis
miserijs iustior profectò, si
res ad calculos reuocetur,
quàm asini. Quis enim ullo in pristino asinus tan-
tum mali pertulit, quãtum mediocris paedagogus
in uno atq; altero docendo, tum laboris exhaurit,
tũ molestiæ perpetitur? Quo in genere uitæ, quia
mihi aliquandiu uersari cõtigit, et experiri quàm
calamitosum, libuit in præsentia de paedogogo
rums

rum miserijs dicere, & cōmunia mala nostri ordi-
nis deplorare: Est enim quædā in malis uoluptas,
liberè conqueri, sicut Ouidius ait cum scripsit:

Expletur lachrymis egeriturq; dolor.

Proinde cum alios æquis animis de alienis ne-
gocijs dicentes audiat, et mihi quæso meā agenti
fabulam, uerumq; dolorem representanti operā
date. Et si ille apud Terentium, cum dicit hominem
se esse, nihil humani alienum ab se esse, recte iudi-
cauit, humanum esse alterius miseria affici: debe-
tis profecto et uos uice mea commoueri, et quere-
lam meam patienter audire, mihiq; ueniam dare,
sicubi diutius iusto in commorandis malis nostris

- commorari uidebor: Nam ubi dolet, aiunt, ibi ma-
- num quisque habet. Ego cum per inopiam ingenij
- sentirem me nil huc adferre posse, quod magnope-
re delectaret, & me quotidiana uite consuetudo
huius argumenti admoneret, gessi scilicet meo do-
lori morem, & hanc materiam sumpsi pro uirili
tractandam. Ex qua equidem non ingenij laudem,
sed in hac carnificina quædam curarum solatia
captabam, planè mihi requires, non fama petita
est. Nec me sinebant hæc mala diligentius elabo-
ratam orationem huc adferre. Sed dum dolori ob-
sequor, sine ordinæ incondita pleraq; effudi, idq;
condonabitis, opinor, mihi facili, si qua misera-

tio

mei tanget. Neq; enim uacabat animo sic occu-
pto, uerborum habere acurratiorem delectum.

Sed exordiar aliquando causam, quam animus
communiſſe horret, luctuq; refugit, et quærar apud
uos de conditione pædagogorum, quo genere ho-
minum nulli mihi, ne quidem in ergastulis, uiden-
tur infeliciores. Primum enim cum traditur pæ-
dago puer docendus, et ad humanitatem ac uir-
utem informandus, uidete quæso quā durā pro-
uinciam plenamq; miserrimi laboris ac periculo-
rum capiat. Non ante matura ætas pueri uidetur
mittatur in ludū literarium, quā cum domesti-
ca indulgentia corruptus est, & uitia tum intelli-
gitum degustauit, is non modo nullum amorem
literarum aut admirationem, sed acerrimum erga
illas odium, contemptum præceptorum, turpissi-
ma exempla domo adfert. Cum eiusmodi monstro
præceptori decertandum est. Si doceas, peregri-
natur animus pueri, & ut optime succedat, sex-
centies idem inculcandum est, dum illi inuito hæ-
reat in animo: cū paululum modò despexeris,
refusus ex animo illa omnia toties decantata pue-
ri effluunt. Si reddere cogas quæ didicit, tum ue-
ro uideas planè ludibrio haberi præceptorem. • •
Ni puero, ut est, cōtumacia, uoluptas est admissis-
• •
• aliquid, quod urat & exerceat præceptorem. • •

o ij

Si quis

Commemora-
tio & præludia
miseriarum.

Domestica in-
dulgencia cor-
ruptus puer.

Si quis cogatur docere camelum saltare, aut asinum fidibus ludere, nonne illum egregie miserum dicas, qui frustra maximum laborem sumat? At id tolerabilius est, quam nostros pueros docere. Nam ut nihil promoueas in camelo aut asino exercendo, certe illi nulla iniuria cumulant molestiam. At isti belli pueri cum strenue defatigarunt nos, quam sunt insuper in nos contumeliosi? Innemias qui palam ausit conuitium facere præceptorum, & manus auriculas imitatur mobilis albas. Et eiusmodi mores domo ad præceptores adferunt, nihilo reuerentius antea parentes tractauerunt, quam nunc magistros tractent. Et paulatim uertit in naturam mala consuetudo, ut corrigi et emendari hæc uitia nunquam possint. Quid est si non hæc miseria, perpetuis curis ac labore in docendo frustra consumi et enecari? Deinde pro tuis meritis etiã ludos deliciasq; et quidẽ puero fieri?

Sisyphi saxum
in Scholis.

Pingunt apud inferos Sisyphum immane saxum in aduersum montem uoluere, quod tamen è summo iam uertice rursus labitur, & plani raptim petit æquora campi: Significariq; scribant eo commento, irrito labore multos mortales confici. Mihi multo clarius representari uideretur inanis opera, si pingeretur ibi pædagogus cum eiusmodi puero, qualem paulo ante descripsimus.

Quanto

Quanto enim maius negotium est pædago quam Sisypho, nec tamẽ maius opere præcium fit. Illius uersando saxo simplex labor est, et cura uacat, pædago uide mihi quàm multiplex negotium sit. Nunquã nisi coactus à præceptore puer librũ in manus sumit, ubi acceperit, oculi atq; animus expatiantur. Ibi tanquã calcaria addenda, quæ ad moueant officij. Enarrat aliquid præceptor, iam illi delicato somnus obrepit, & securus in utranq; eum dormit, dum se pædagogus dicẽdo rumpit. Nouum ibi negociũ sit pædago expergefacienti discipuli. Dictata repetuntur, expectatus adolegens iubetur adijcere animum ad ea quæ tractantur, uerum non est cura Hippocliidi, fors est animus tanquã in alio mundo, in ganeis, in alea, in perniciosi sodalitij ludis. Tantum abest, ut meminerit aliquid studere, ut eam legem quæ de conuiuiis extabat apud Græcos, *μίσω μνάμωρα οὐ μνήμην*, ipse de scholis latam putet, et incisus nõ in eis, sed in sculptrã animo circumferat *μίσω μνάμωρα μνήμην*. Itaq; si postridie dictata reposcas, quia perfluxerunt aures omnia, nil tenet, ibi magistro redit labor actus in orbẽ. Oditur pristina cantilenã, nec semel repetit, donec isti trunco unũ atq; alterum uerbum instigatur. Quis est tam cor rea pœbra, qui non stomachetur, tantum operæ se

Erasmus in
Chil.

o iij perdere,

perdere, præsertim cum interea & ualeitudinis iactura facienda sit. Nā atteruntur & labesunt corporis uires, nō modo dicendi labore, sed etiam cura, doloreq; animi, quem, quia nō respōdent nostræ diligentie studia puerorum, indignitas rei parit. Seculum in his miserijs consumitur, dum iste primas literas didicerit. Nec putet se iā defunctū esse pædagogus, hæc tātum nostræ Tragœdiæ præludia sunt, restat Epitasis multo ærumnosior.

Infinītus labor est, os puerile formare, & ad Latinam linguam assuescere: Nam cū lingua expoliatur consuetudine bene loquendi, eamq; ad rē disertorum cōmercia multum momēti adstruit, primum, ut est negligentia, conuerrunt ex proximo, hoc est, à patria lingua omnē sermonem. Latine loqui, quia id difficilior erat, ne quidē conantur. Deinde quia sui similibus delectantur, eruditōrum commercia procul fugiunt. Apud unum præceptorē Latino sermone utendū est, ad quem cū uentum est, Dij immortales, quale spectaculum committitur? Puer aliquandiu in statu æmōdum prorsus mutus est. Postea ubi se colligere coeperit, ac meditari uerba, quia animus perturbatus est, oculi superciliaq; peruertuntur, si uideas, dicas comitiali morbo arripi: peruertitur & os uelut Cynico spasmus fœdissimo rictu. Post ubi diu

tu secum luctatus est, tandem uocem edit. Sed ne reprehendatur, si quod fortē existet solœcum, striat obscure. Quidā ingeniosi sunt in postrema sylaba & casu dictionis obruendo, ne percipiatur. Labet præceptor clara uoce pronunciare, ille iterat & uerba cadentia tollit. Exaudit iam præceptor, sed nihil nisi uerborum portenta. Nec autō res qui præleguntur redolet sermo, nec cum Græmaticis præceptis conuenit. Hic demum sentit se uerē miserum esse pædagogus: Nā cū ex studijs puerilibus nō alius fructus petatur, quā ut expedite loqui possint, hic uidet sibi operam et oleum indicendo perire, in tam prodigiosa discipuli insentia. Sed quātæ difficultates exorbē sunt, dū huic uitio mederi studet? Dissimulandus ei dolor animi, iracūdia reprimēda est, comitate puero perturbatio animi sedanda, blandē inuitādus est ad loquendū. Sæpe trahendi lōgius de industria sermones, ut cōsuetudinem latine loquēdi puero faciat.

Hec una res cū plus satis adferat molestiæ, tamen multo magis exercet præceptorem stylus, quem ut latina lingua fiat puero familiaris, adhibendum esse uidet, ut usu scribendi confirmatus tuto loqui possit. Nō enim unum remedium ad excutiendū istum ueternū puerilibus ingenijs satis est. Sed cū nihil perinde ad parandam quā uberri-

II.
Srytus.

Epitasis huius
Tragœdiæ.

I.
Sermo.

mam sermonis copiam conducat atq; assiduus stylus, non alium laborem tamen perinde recusant suscipere, atq; scribendi. Nihil est opus hic recensere causas: Etenim nota uobis natura hominum nostrorum. Immane quantus labor est percellere, ut uel toto semestri unum epistolum scribat. Ego uerò comperi non aliam crucem nobis esse acerbiorē, quā cum istis cessatoribus quotidie rixari, cum officij monentur. Neq; uerò unquam cogi potest, ut unum uersum scribat, nisi præceptor adfideat, dicat argumentum, suppediet uerba. Isti cum inueniendi cura uacat, tum ægrè dictata excipit. Serò hac consuetudine eò promoueris, ut suo Marte conetur scribere, si tamen unquam conatur. Nam illum crede uirgula diuina ad uirtutem incitari, qui uel sero per sese conatur aliquid componere. Quis non malit in pistrino molere, quā hanc tam molestā plenāq; stomachi peruicaciam gerere? Sed fac istum tandem coepisse scribere, plurimum operæ in emendatione scriptorum ponendum est. Est enim sceleratus præceptor, qui hac in re cessat, si Horatio credimus, qui negat bonum uirum esse, qui cum censor fiat alieni scripti, uitia non reprehendat. Est enim notus uersiculus:

Vir bonus et prudēs uersus reprehēdet inertes,
Primum autem in corrigendis sermonis uitijis,
oculatus

culatus præceptor non simplicem laborē sumit, nam Grammatica errata mutat, dum obscurè & ambigüe dicta perspicuè explicat, dum impropria corrigit, dum horridis addit nitorem, et figuris illuminat, et gratiora blandioraq; facit. Porro relegere inepta scripta puerorum molestū est quāuis patienti præceptor, quāto magis emendatio fatiget & præsertim cum plerunq; ratio etiam cur quippiā mutarit, indicanda sit. Tum castigandi acius qui negligentius scripsere, hortādi alij ut inceptum cursum urgeant. Neq; uero tantum sermonis uitia monstranda sunt, sed in his quæ iam nonnihil promouerunt, rerum etiā habēda ratio, et uoluntates regendæ. Quosdā enim cōuitia delectant, in alijs est ridicula uanitas, et inanis iactantia, et styri mores stylus arguit. Hæc uitia cum uires accipiunt, nec ē teneris animis euelluntur, hærent in senibus summa cū turpitudine. Expendite queso, consent hæc mediocribus præceptoribus, uel si dociles habēat discipulos, & tamen nostris frē aut ingenia desunt, aut deest uoluntas discendi. Duplicatur autē labor, cum summa uī ad officium cogendi sunt. Nam ut in acie parum felix Imperator, si milites habeat primum ignauos, deinde quos non pudeat fugere, postremo qui non obtemperent, sed pugnent iniussu, locum capiant ex suo arbi-

Simile militare

suo arbitrio, nō seruēt ordines: Etenim apud Thucididem egregius quidā Imperator dicit ad bene pugnandū requiri, ut uelint milites, ut fugere pudeat, ut obtemperent Imperatoribus: Ita in hac scholastica militia miserrimis curis præceptor cōfiscitur, cū docendos susceperit, qui primum non flagrāt ulla cupiditate discendi. Nihil enim in omni uita egregium effici potest, nisi animus studio eius rei, quā affectat, ardeat, et ad eū magno quodam motu, atq; impetu rapiatur. At nostri turpi ter frigent in discendo, nec accendi ulla ratione possunt, magis cogi uolunt tanquā pecudes. Dein de nec laudis amore, nec pudore extimulantur.

Porro cum hominum naturæ propriè pudor insitus sit, quid esse nostros pueros dicā, quos adeo non pudet inscitia? ego uerius monstra hominum dixerim, quā quī mutilis membris aut cæci nascuntur. Est enim leuius malū, mutilo pede esse, quā humana mente carere. Isti enim simpliciter humana specie beluinas mentes tegant, quos in re turpissima flagitiosissimaq; sui nihil pudet. Postremo nunquam quisquam tam felix præceptor fuit, cui ita obtemperarit discipulus, ut præscriptā discendi rationem secutus sit, ut ad hos autores euoluendos alligari se possit, in quibus eum solis uersari atq; commorari, tanquam domi suæ præceptor uolet.

olebat, ut ad tēpus scripta absoluerit, ut ea quæ illicitis statis horis memoria repetiuerit, ut sermone castigatione apud sodales usus sit. Nostri quidē nihil horū præstant, in carcerem se includunt patienter, quā in uno autore detineri. Varietas grata est illi ætati. Itaq; uaria, sed plerūq; deteriora legūt, si tamen aliquid legunt. Nā fodere malunt quā memoriā aut linguam exercere. Sic sunt pueri in genere, alij magis, aut minus ignaui. Nāctiam si quis indole generosa est, tamen ea ætate parum in animis roboris est. Et quemadmodum ligus labor est infantium corpora firmare, gestādo, alijsq; mollibus exercitijs, sic infantia ingeniorum nō nisi sero curatur, postquā diu summa comitate docueris et adsuesceris, nec aliter tractaris atq; suos alumnos nutricula tractat. In tanta inertia istorum, cogitate quid animi præceptor sit, nimirū idem quod Imperatori, qui abiecta uictoria spe, intelligit hosti salutem, tum suam, tum patriæ scelere exercitus sui proditam esse. Consumitur acerbissimis curis, uidens tam malè locari grauissimos labores in iuuentute formanda.

Dixi hæcenus de ærumnis, quas in docendo tantum perferimus, restat altera officij nostri pars longè difficilior superiori, cura regendorum morum. Quid ibi mali non uidet præceptor?

Primum

Varierasistū
ætatis.

3.
Mores.

in mentē dicit de filio, eadem præceptorem sollicitum habent, ne ille uspiā ceciderit, aut perfrigerit aliquid aut uulnus acceperit, & hoc genus alia: Quare iā cogitat sibi summa ui coercendū esse discipulū. Et cum hactenus à plagis abstinerit, hic demū ad ferocitatē castigandā promuntur uirgæ. Nā nostri homines nō nisi plagis coacti, sicut de Phrygibus in prouerbio est, imperata faciūt. Hic ille miser supra tot mala carnificinā cogitur exercere, rē miserrimā, quæq; uel in primis noceat ualeitudini nostræ. Nemo enim tā est ἀπαθής præceptor, quin ex cōtumacia adolescentium cōmoueat, quemq; nō perturbet in uerberando impetus.

Quid iam de cura ualeitudinis puerorum dicam? quid de sumptibus moderandis? quid de rationibus sumptuum perscribendis? quæ, ne nimis longum faciam, cogor omittere. Etenim

Non mihi si centum linguæ sint oraq; centum, Omnia curarum percurrere nomina posim.

Postquā præceptoris labores recensui, nunc uide te, quæ uicissim pro his tum merces, tum gratia redeat. Hæc uerò est tragica catastrophæ: Superi ora omnia ludum et iocum dices fuisse, prout hæc mala sunt, quæ restant commemoranda.

Primum merces adeo est exigua, ut Satyricus ea de re quæsus scripserit:

Pœni-

Pœnituit multos uanæ strilisq; cathedræ. re sterilem cathedrā dixit: Nā sossorem pluris iam præceptorem conducunt. In his miserijs alacritas, niuimus siliquis & pane secundo, & uix a fame defendimus. Videtis enim meā maciem, uidetis ut lacer incedam, quem si fortuna fecisset in bibliopolam, scitis quale sit id genus, ego iam uero onustus incederem, tanquā aliquis Satrapa.

Deinde summa ingratitude puerorum est, qui nō modo nullum se à nobis beneficium accipere dicunt, sed neminem peius de se mereri arbitrantur, quā nos. Qui nihil discant, nos perinde ut literas utrimq; oderunt, uelut suos carnifices. Quidam displicenter degustatis literis, cum iam aliquam inueniant eruditionis persuasionem, sic placent sibi (iā id solet ea ætas) ut præceptores nihil morentur, seq; iā ad summum fastigium eruditionis peruenisse putent, ubi ex alto nos despiciant. Et non modo non uident quā curā habeant suppellectilem, sed ne id quidem expendūt, quibus acceptum esse debeant id, quantumcunq; est quod didicerant. Nec ego interea recito quā uarijs contumelijs nos adficiant, ut suspendant naso, posticis laenis petant, si quid moneamus. Videte quæ solemus misera cōditio nostra sit. In eā ætatem bene uia nostra collocantur, quæ nondum benefacta intelli-

Ingratitudo

Catastrophæ.

4.
Præmia.

intelligit, tātum abest, ut mutuo amore nos cōple-
 ti, aut gratiā habere pro nostris officijs queat:
 Sic pereunt nobis beneficia nostra magis quā ul-
 lis mortalibus. Nā etiam cum senuere discipuli,
 quia beneficij memoria, nō solet esse diuturna, ne-
 mo iam præceptorum meminit, quidā etiam malā
 gratiā reddunt, ut Nero fecit. Neq; puerorum pa-
 rentes pluri nos faciunt quā ipsi pueri. Nō ex-
 pendunt depositā à se liberorum curam nobis im-
 posuisse. Tota enim regendi docendiq; pueri pro-
 uincia nobis tradita est, plena sollicitudinibus et
 periculorū. Ipsi domi suæ securē suum negotium
 agunt. Et iā cum mercedulam dederint, ut expro-
 brāt nobis suum beneficium? Si quid recte fecit fi-
 lius, nihil laudis adscribitur præceptori. Si quid
 peccauit, accusatur præceptor. Diogenes cū ado-
 lescentis gestū in edendo reprehensurus esset, pa-
 dagogo impegit colaphum. Si isti, quicquid peccāt
 liberi, transferunt culpam in præceptores. Talis
 gratia nobis pro summis laboribus et curis reddi-
 tur. Si quis huc cōferat omnia uitæ genera, inue-
 niat in nullo tātum calamitatum quantum in no-
 stro, planeq; affirmare ausim, nos omnium mortu-
 lium longē arummosissimos esse, qui cum summos
 labores obeamus, in summa tamen inopia uitam
 agrē traducimus, et interim nullo non contume-
 lia

Diogenes.

in genere adficimur à discipulis, ab illorum parē-
 tus, deniq; ab his, de quibus præclarē meremur.
 Neq; quisquam opinor uestrum est tam ferreo pe-
 core, qui si hæc consideret, uehementer misericor-
 dia nostri cōmoueat. Super sunt autem multo
 plura mala, sed ego defessus sum hac cōmemoratio-
 ne, et tempus uetat prolixiorē esse orationem.
 Itaq; ut finis, sunt mihi in hoc extremo actu di-
 scipuli nostri cōmonefaciendi, ut quoniam audie-
 rant sua uitia accusari, ignauitā, contemptum lite-
 rerum, amorem uoluptatum, atq; ocij, ingratitu-
 diem, admoniti à nobis dent operā ut hæc emen-
 dent, ita et nobis minuatur labor noster, et ipsi do-
 nam summa cum laude redibūt, et adferent egre-
 gium instrumentum rei familiaris cōseruandæ, di-
 gnitatis comparandæ, et Reipub. gerendæ. Nam
 cum uacui domum redeunt, quid accidit? quia ni-
 hil didicerunt, nullius usus sunt in Repub. domiq;
 cum summa ignominia uiuunt. Deinde quia in o-
 cio multa uitia contraxere, ea herent in illis, po-
 tuerunt, amant, latrocinantur, ut publicum odium ur-
 bis fiant. Exitus autem his moribus respōdet, alij
 inter pocula occiduntur, alij suas fortunas in alea
 perdunt, alios perdidere amores. Possem infinita
 exemplarecitare, si sineret tēpus. Sic enim Deus
 pernam sumit de his, qui primū Deo autore ad-

V.
 πρὸς αὐτὸν ἔστι.

Quid accidat
 improbis disci-
 pulis.

p hibiti

hibiti ad discendum, non faciunt suum officium. Nam quod parentes iussere, id Deus tanquam sua iussa fieri uoluit: Deinde malam gratiam benemcritis præceptoribus reddunt. Noli enim putare ullum esse scelus, quod perinde offendant Deum, atq; ingratitude: sic enim scriptum est, Forè non ut recedat malum à domo ingrati. Quantum autem Doctoribus debetur, tum inde existimari potest, quod in uicem parentum succedunt, & illorum affectus erga pueros induunt, tum etiam Paulus cõmonet cum ait: Duplici honore dignos esse Doctores. Proinde si cupitis ut fortunet uobis Deus uniuersum uitæ uestre cursum, date operam, ut uicissim ea præstetis, quæ ille à uobis exigit, ut gnauiter obeatis prouinciam uobis à parentibus commissam, & ut præceptores uestros amanter complectamini, & religiosè colatis, at nostra studia et nostrum amorem erga uos et augeatis, & mala nostra, uestra commoditate mitigetis.

DIXI.

Oratio

ORATIO PHILIPPI MELAN-
tonis, de amore ueritatis, dicta ab ipso, cum de-
rneretur gradus Magistrij D. Andree Vuin-
clero Vratisla. et alijs quibusdam bonis et
doctis uiris, Anno M.D.XXXV.

die April. X I I I I.

Nunc soleo odiose repugnare
amicis: Itaq; modò etiã fac-
tè passus sum mihi prouinciã
hoc in loco dicendi mandari,
& si pleriq; alij collegæ no-
stri ad dicendum aptiores
sunt. Sed cū collegis nostris
libenter morem gessi, quibus cū uidetis me con-
iunctissimè uiuere. Amo enim eos ex animo, &
quia me cum eis Respub. coniunxit, & propter
ipsorum egregiam doctrinam, & in omni officij
genere diligentiam & uirtutem: Tum uerò gra-
tissimum duxi his doctissimis uiris, & huic ho-
spiti, qui cum singulari fide & felicitate literas
doceat, non deesse ei studia atq; officia nostri ordi-
nis debent. Nã si rectè aestimes, amplissimè de tota
Rep. merentur isti, qui primam ætatem rectè eru-
dunt, et ad maximas artes preparant. His igitur
respondere uolui, me & honori ipsorum fauere, &
hæc scholarum testimonia, seu gradus magnifica-

p ij cere.

cere. Etenim cum plurimum dignitatis sit in his optimis atq; utilissimis artibus, quarum propagatio & defensio collegio nostro commissa est: multum etiam dignitatis in hoc gradu esse, iudicandum est, cum in hoc ipso gradu fœdus cum Reipub. fiat, in quo hi quibus decernitur, obligant se Reipub. ad docendas optimas artes, et utilissimas humano generi. Hoc fœdere quid potest cogitari honestius aut sanctius, modo ut hi qui aucti sunt hoc honore, magnitudinem muneris sui animo metuantur, & pro uirili tueri studeant? Certè consilium faciendi huius sanctissimi fœderis in hoc gradu, est honestissimum atq; humanissimum. Quare digni odio sunt Cynici, qui ut ceteros honestos mores, ita & gradus grauissimo consilio institutos, quiq; obligant homines ad defensionem bonarum disciplinarum, aspernantur.

Exposui cōsiliū meum, quare in hanc scenam produci me passus sim. Solet autem hīc uel de artium dignitate, uel de studijs uirtutis dici. Hic mos cum ualde mihi probetur, sumpsi & ipse argumentum ex eodem genere. Et quoniam constat honestas disciplinas, leges & religiones, uincula esse humane societatis, facile iudicari potest, maxime necessariam esse ad uitam omnium bonarum artium, doctrinam. Itaq; de hac parte non disputabo
prolixius:

politius: Nam id quidem persuasissimum esse omnibus debet, & monent idem quotidie doctorum uoces et literæ. Dicā igitur de una quidam uirtute, de amore ueritatis, seu de odio sophistices. Etenim nulla uox humana satis eloqui potest, quantum sperat, herere in animis infixum ab ineunte ætate decerrimum sophistices odium. De hoc quæso, ut diligenter audiat is adolescētes, quem iā etas magna rerum uarietas erudierunt. Nihil opus est iam dicere, quantum Reipub. cura anget atq; exerceat animum meum. Illud tantum dicam, ut me maiori studio audiat is: uerè hoc affirmare possum, me paterno affectu atq; amore cōplecti omnes studiosos, ac uehementer uestris periculis affici. Itaq; quod aliās sepe monui, idē nunc quoq; quod in hoc cōfessu doctissimorum hominū oratio, habere debet autoritatis, obtestandos uos esse laxi. Ac longè aliud præcipiā uobis, quā apud Sophocleē Vlysses præcipit Achyllis filio adolescēti Neoptolemo, cū docet eū mēdacij circumuenire & fallere amicum, et quidē multis argumentis declarat, hoc artificij usitatissimū esse in uitæ negotiis. Cumq; adolescēs miratur, quā frōte, quo ore mirari quispiā ausit sciēs, respōdet Vlysses, nesciē quidē, sed significās quales sint hominū mores:

p iij Vbi=

Gradus scholasticus fœdera cū Reipub. faciūt.

Amor ueritatis.

Vlysses docet mentiri Neoptolemum.

Vbiunq; spes lucri est, pudere non decet.

Atq; utinam hæc Vlyſſea Philoſophia tantum in priuatis et leuibus negocijs exerceretur. Sed experimur eam peruaſiſſe in grauiffimas Regum deliberationes, in ſcholas, corrumpere artes, & quod eſt præcipue deplorandum, regnare in Eccleſijs, & obruere religionem. Quare ſi ſoliã doctrinam & utilem generi humano expetitis, et hoc ueſtrum curriculum Deo placere, & prodeſſe alijs uultis, uehemētiffimū odiū Sophiſtices animo concipiendum eſt. Atq; hac in re primum quid uocem Sophiſticen, deinde quā pernicioſa ſit, conſiderandum erit. Non enim appello Sophiſticen, tantum ridiculas illas cauillationes, quæ pueris traduntur in Dialecticis, ceratinas, et crocodilinas, et ſimiles. Illa uobis cauenda eſt Sophiſtica, quæ mirificam ſapientiæ ſpeciem præ ſe fert, & in curia, in ſubſellijs, in Eccleſia dominatur. Vbi alios piget inquirere ueritatem, alij explicare cōmodè non norunt, alij per ambitionē de induſtria nebulas offundunt. Et interim magna auctoritate inferūt animis falſas et nocituras opiniones.

Melancholicorum exempla.

Medici narrant melancholicorum exempla, quorum alius errore mentis putauit ſe factum eſſe gallum gallinaceum: alius ſedit in uacuo theatro, ſomnians ſe uidere ſpectacula. His perſimiles

videntur plurimi hebetiores, qui leui aliqua cauillatione decepti, amant abſurdas opiniones, quod eſt miſerandum, his ita blanditur error, ſibi applaudant, ſe beatos ducant illa inſania. Exempla ſunt in ſcholis & in Eccleſijs plurima. Stoici propter leues cauillationes diſceſſerunt à natura, & ſuam illam ἀπὸ θεῶν ridicule ſibi finxerunt. Longius etiam à natura diſcedit Epicurus, qui proſus euertit Phyiſica, tollit efficien- & finales cauſas, & quidem de his inuentis utriq; ſibi mirum in modum placent. Quid nunc Anabaptiſtæ, quā ſunt planè τερψικώμοι, ac lamentati Sophiſtica: Sed hos hebetiores omitto.

Stoici.

Epicurus.

Anabaptiſtæ.

Alij quidam abundant ingenijs, qui in ſtudijs ſuis non proponunt ſibi hunc finem, ut ueritatem eruant ac pateſfaciant, ſed ut de omnibus rebus prodigioſa uarietate diſputent. Et hæc præſtigias ſummā ingenij laudem eſſe ducunt. Tales fuerunt olim Academici ſeu Pyrrhonij potius, qui omnia pariter incerta eſſe contendebant, & ne probabilius quidem alio aliud, ac Geometrica principia etiam euertere conabātur, ſcilicet, ut acuti, ut copioſi uiderentur. Tales ſunt apud Platonem Sophiſtæ, Gorgias, Thraſymachus, nec ipſe rarò ad eundem modum ludit. Hæc ingeniorum licentia plurimum habet periculi. Ea quæ amat, amplificante

Academici.

p iij in im-

in immensum: quæ non amant, extremè abijciunt, dicunt uicina pro ueris, miscent non coherentia, distrahunt ea, quæ cōiungi oportuit, perinde ac si cētauros, ac chimeras pingerent: nihil propriè, nihil disertè dicunt, ludunt Ironijs & alijs delicijs. Videte quibus coloribus nunc ingeniosi homines pingant abusus Ecclesiasticos, quibus technis ueras sententias obruant. Quàm multa inueniunt σοφὰ φόρμακα, ut medeantur absurdis opinioni bus, quoties in eum locum uentum est, ubi oportet seu uersare dolos, seu certè occumbere morti.

Cum hac Sophistica bellum ἀπονοσσοῦ debet esse omnibus, qui et boni uiri perhiberi uolunt, & studia sua referunt ad cōmunem utilitatem. Plato grauissimè dicit, dandā esse operā in dicendo, non ut hominum plausus captemus, sed Deo grata dicamus. Quare tota mēte, totoq; animo in hūc scopum unum intueamur, huc directā sit manus, oculi, cura, ut & eruamus, & quā simplicissimè ac planissimè patefaciamus ueritatem. Hæc enim et deo nos cōciliat, et maximè cōuenit naturæ, et salutem affert Rebus, et ecclesijs. Nec ulla existimamus officia Deo gratiora esse, nihil Reipub. utilius, quā hoc studium explicandæ ueritatis, Re-

• • Etissimè enim dictum est illud in legibus Plato-

• • nis: ἀλλόθεν πάντων καὶ ἀγαθῶν θεοῖς ἵστα-

ται,

τα, πᾶντων δὲ ἀνθρώποις. Veritas omnium bonorum causa est dijs et hominibus. Quā crebro præcipit Christus de colenda & tuenda ueritate? quā sanctè commendat nobis eius studium? quā horribiles pœnas etiā proponit his, qui ueritatē uiolant? Porro qui amant Sophisticen, & in cæteris artibus ludere cōsueuerunt, ad eundem modum ludunt in doctrina cælesti. Iā hic remedia quærenda erant, quibus præmunirentur animi cōtra Sophisticen. Sed me uetus uersiculus perterrefacit, qui negat remedium esse cōtra Sycophantæ morsum. Et ita latè grassatur hæc pestis, quā uel Sycophantæ, uel Sophisticæ potes appellare, ut cōtagium uix usquam posset effugere: Repugnandum est tamen arte aliqua. Primum ingens odium Sophisticæ concipiendum est. Deinde uidendum in scholis, in ecclesijs, in cōcilijs, quinam inquirent ueritatem, qui ludant quādā ingenij procacitate, qui defendant priuatas aliquas cupiditates. Atq; hic assumendum est illud Epicharmi, in quo nerui atq; artus esse sapientiæ dicuntur, καὶ πᾶσι δεῖν ἔχειν. Nō statim assentiendum est, præsertim monitis et irreligiosis opinionibus, nō est præcipienda sententia. Tempus adhibendum est in consiliis, quod uerè est, ut ille inquit, sapientissimus monitor. Deinde sit directā mens ad inquisitionē

P V

ueri-

Platonis grauissimum dictum.

Quomodo Sophisticæ repugnandum.

Tempus.

Methodus.

ueritatis, adhibeat methodum, quæ, ut Plato inquit, ignis est cælo allatus, qui præbeat lumen ad ueritatem cernendam. Coherceat se quisque intra septa methodi, nec temere excurrat in alienos locos. Amet proprietatem in artibus, et sibi subinde illud præceptum utile Stoicorum inculcet: *ὁ σοφὸς ἐν δὲ πρῶτῳ φησὶ κοινὸν ἔσθαι*, sapiens proprie loquatur.

Demonstratio
res.

Magnam uim et hoc habet, multum operæ collocare in ijs artibus, quæ plurimum habent demonstrationum. Nam et Galenus fatetur se penè in amentiam Pyrrhonorum delapsus esse, nisi in Geometria uidisset tantam esse uim demonstrationum. Neque hoc eo dico, quod putem in diuinis oraculis, aut ubique requirendas esse demonstrationes: Sed consuetudo methodi prodest studiosis, et format iudicia. Postremo et Remp. animo intueatur, consideret duas esse pestes ecclesiæ, et Reip. præcipuas, Tyrannidem et Sophisticen, sed hæc multo nocentiorē Tyrannide. Omnibus seculis Sophistica cōtaminauit, et dissipauit religiones. Et falsas opiniones secute sunt factiones, dissidia, cedes, bella, imperiorum mutationes, in quibus nihil mali non inest. Spargit enim Diabolus mendacia tanquam semina ceterarum cladum. Quid quod animæ etiam demeritate ruunt in perniciem? Ac dici non potest, quam facile sauciantur mentes, quanta prudentia opus sit,

Respub.

et Remp. animo intueatur, consideret duas esse pestes ecclesiæ, et Reip. præcipuas, Tyrannidem et Sophisticen, sed hæc multo nocentiorē Tyrannide. Omnibus seculis Sophistica cōtaminauit, et dissipauit religiones. Et falsas opiniones secute sunt factiones, dissidia, cedes, bella, imperiorum mutationes, in quibus nihil mali non inest. Spargit enim Diabolus mendacia tanquam semina ceterarum cladum. Quid quod animæ etiam demeritate ruunt in perniciem? Ac dici non potest, quam facile sauciantur mentes, quanta prudentia opus sit,

ne à recto cursu depellantur. Christus minatur atrocissimas pœnas his, qui paruulorum mentes ledunt, et inquit: *Vae homini per quem accidit scandalum*. Hæc periculi magnitudo maxime debet nos excitare, et curam acuere discendi, ut uera et uilia ecclesiæ proponamus: Neque enim sine maximo studio, sine multarum rerum atque artium cognitione, sine longo usu formari iudicia de magnis rebus possunt. Ac semper nobis ipsi subiiciamus, cum hæc pericula de quibus cōcionatur Christus, tum etiā quam iucunda bonis mētibus sit ueritas, quantum uitæ præsidium sit in omnibus negotijs, quam digna uirtus bonis uiris, ueritatis amor. Cogitemus philosophum esse non præfigiatores, aut Eurybatum aliquem, sed φιλόσοφον. Sciamus nostro ordini cōmendatam esse ueritatis defensionem, expendamus quantum sit scelus, hanc stationem, in quam à Repub. collocati sumus, deferere. Habent autem interdum illecebras falsæ opiniones, adalantur cupiditatibus nostris, ambitioni, superstationi, aut alijs. Aduersus has insidias obfirmandus est animus, et illud Euripidis præceptum tenendum, quod Aristoteles proponit his, qui populo concionantur in ciuitatibus: *μηδὲ μοι τὰ κοινὰ λέγειν, ἀλλὰ ὅτι πόλις ἐστίν*. Ne plausibilia dicat, sed quibus opus habet ciuitas.

Præceptum Euripidis.

Hæc

Hæc inculcate animis optimi adolescentes. Nam studia uestra non tantum ad priuatas utilitates uestras, sed ad totam Rempub. ad gloriam Dei, ad Ecclesiæ salutem pertinent. Quod cum cogitabitis, maiore cura ad tantarum rerum defensionem animi erunt instruendi ac preparandi. Atq; has causas in bonis ingenijs plurimum ualere spero, quæ decet profectò maximè & uoluntate Dei, et comminationibus diuinis, & periculis publicis, et ipsa rerum dignitate moueri. Dixi.

ORATIO DE ODI SOPH

fices, in promotione Magistrorum, recitata

M. Erasmo Reinhold. Saluendens

si, Decano. Anno

M. D. XLI.

Arbitror probabili cōsilio institutos esse hos congressus, in quibus testimonium doctrinæ ijs, quorū explorata est eruditio, tribuitur. Decet enim hæc quasi censoria iudicia publicè fieri. Sed quæcunq; sunt causæ, me cōgressus ipsi delectant. Inuat enim cœtus uidere bonorum & doctorum uirorum, qui sunt præcipua ornamenta Ecclesiæ & Reipub. Et cū alios in alijs artibus excellere animad-

Ornamenta
Ecclesiæ &
Reipub.

uim aduerto, subit animum cogitatio, quanta uoluntate artiū Deus et instruxerit, et inter se copulauerit genus humanum. Sæpe etiam mihi lachrymæ erumpunt intuenti in his pompis iuuentutis, cui quasi per manus Ecclesiæ gubernationem & curæ conseruandæ doctrinæ omnis generis tradimus. Hic ego cum impudentia ecclesiæ pericula animo præmetior, nō possum non deplorare causas, quæ multæ sunt, et uota facere pro uobis adolescentes, qui in hanc difficillimā militiam cōscripsi estis, et aliquantò post subituri acerrimas dimicationes. Hæc obuersantur animo meo, quotiens ad hos cōgressus accedo, in quibus et hoc mihi uidetur pulcherrimè institutū, ne sint inerudita, muta et sordida spectacula, ut sunt aularum, sed utin ecclesiæ iuuentus audiat aliquid, quod ad eruditionem, aut mores prosit. Hæ cōciones sunt præcipuum decus horum congressuum.

Militia Christiana.

Postquam igitur me publici muneris ratio cogit etiam hoc loco dicere, ualde optarim me orationem adferre posse utilem iuuentuti, et nō iniucundam præceptoribus nostris. Decreueram autem aliquid de illa dulcissima Philosophiæ parte dicere, quæ cælestes motus et effectus inquirat, quam in hac schola doceo. Sed hoc tempore inter ceteras occupationes, ea, quæ inchoauerā, absoluerenon

Deliberationes
de Ecclesiæ con-
trouersijs.

non potui. Quare delegi aliud cōmunius argumē-
tum, de quo me recentium conuentuum actiones
admonuerunt. Legi in edictis Principum haberi
deliberationes de dirimendis cōtrouersijs Ecclesi-
asticis. Magna et Heroica uirtus est Principum,
si ueritatem patefieri et confirmari uolunt. Id si
facturi sunt, decet ευφραδῆν, et bene precari, ut sa-
lutare institutum Deus prouehat. Sed o rem mise-
ram acerbam & execrandam, hoc moliri harum
actionum duces καὶ βουλευτὰς audio, ut fucosis
conciliationibus tenebras Euangelio inducant, et
illucescentem ueritatem nouis pręstigijs obruāt,
ac tanto scelere otium redimant. Hanc ad rem ad-
hibent homines callidos, sed prauē institutos, &
ad Sophisticam adsuesfactos. Christus ait mendaci-
um à Diabolo oriri: Nulla igitur ætas caret So-
phistica. Semper enim Diabolus ferit mendacia,
& ut sint plausibilia, commendat aliquo prete-
xtu. Hæ insidiæ nunc quoq; cauēdæ sunt, præser-
tim cum hæc ætas fato quodam uideatur obno-
xia crebrioribus mutationibus, & mira sit inge-
norum inconstantia, curiositas, petulantia. Et
urget occasiones Diabolus. Alij fastidiunt recte
tradita, alij arrogantia nouas opiniones querūt,
alius metuit certamina, ut in ueteri uersu dici-
tur. ἐπὶ τῇ ἐκλεκτῇ δ' ὁλοῦ ὡς ἰδιώτας πῆροῦ.
Imbu-

Imbuendæ sunt igitur bonæ mentes amore ue-
ritatis, & infillandum acerrimum odium So-
phisticæ. Hanc ob causam exempla quædam
superiorum temporum, non solum in Ecclesia,
sed etiam in Imperijs collegi, ut admoneant su-
giendas esse similes pręstigijs, & Sycophanti-
cam indignissimam uiris grauib; & pernicio-
sam uitæ. Exordiar autem ab Ecclesiastico exem-
plo.

Exemplū Arij

Cum esset ingens ecclesiæ calamitas, discordia
ex impio Arij dogmate nata, multi, ut sunt homi-
num cōsilia, nō tam ueritati, quā tranquillitati
consultum cupiebant. Itaq; in Syrmienſi Synodo
quesita est ambigua formula, quæ si ab utraque
parte reciperetur, dissidium tolleret. Conuenit, ut
omnes ecclesiæ pariter legerēt in Symbolo ὁμο-
ως, cum antea pij legissent ὁμοδοξως. Hic cothura-
nus utriq; pedi congruens uidebatur sustulisse di-
scordiam, sed quid acci-?it? Eucosa nunquā dura-
bilia sunt. Cum alij aliter interpretarentur sym-
bolum, rursus incendium maius ex illa ipsa sym-
boli corruptela ortū est. Confirmabatur enim A-
riani, nō sanabantur, pij premebantur, imbecilles
et indocti perturbabantur. Talis est exitus horū
consiliorum, quorum imago in Comœdijs pro-
ponitur, non ut ea imitemur in religionibus,
in im-

Comœdiæ

Sophistica o-
mnium temporū.

in imperijs, in moribus, sed ut cauere discamus. Lu-
dunt serui fallacijs, ut Syrus. Huic equidem consi-
lio palmam do, hic me magnificè effero, qui uim
tantā in me et potestatem habeam tantæ astutiae,
uera dicendo ut eos ambos fallā. Sed ille idem ue-
terator aliquantō post deprehensus, quid ait? Pe-
rij, scelestus, quantas turbas cōsciui insciens. Non
diu fefellerat senes, sed sibi plagas accersuerat.
Narrat historie in illa Syrmienſi synodo adfuisse
Hispanum episcopum Osum rectē sentientem, ac
propter eruditionem et pietatē clarum: Hic siue
mollicie animi, siue circumuentus aliqua technā,
ut sit, cōprobauit ambigū et sycophanticam for-
mulam. Tanto uiro nō leue uulnus inflixit hic er-
ror, presertim intuenti postea nouas dissipationes.
Dolebat a se proditam esse ueritatem, cōfirmatos
impiorum furores, perturbatum spiritum san-
ctum in bonis, adductos in dubitationem imbecil-
les. Quid est turpius, quā de celesti doctrina sic
ludere, ut in comœdijs ludūt Pseudolus, Paestrio,
Phormio, aut similes Sycophantæ? Et tamen uide-
mus potentes nunc præcipuè admirari et in cœ-
lum uehere tales Pseudolos, qui flexiloquas conci-
liationes præscribunt, qui circumuenire et obrue-
re tardiores quoquo modo possunt.

Delectatur homines captionibus, ut celebratur

Roma.

Romanus Magistratus, qui Regi ueteratori bello
imposuit, cum in cōditionibus pacis cū Antiocho
istæ scripsit, ut dimidiū nauū Antiochi Roma-
ni retineret. Hic Romanus dissecari omnes naues
iussit, et trabes sectas ita diuidi, ut dimidium re-
linqueretur Antiocho. Alius quispiam pactus ali-
quot dierum inducias, noctu populabatur agros.
Deniq; multa huius generis astutē, aut etiam calu-
miose acta leguntur, quæ si in Ecclesia imitari
doctores uolent, funditus delebitur religio. Venit
Athenas Demetrius regū suæ ætatis florētissimus
Antigoni filius, ut Eleusinijs initiaretur. Venit
autem mense Martio, quo fieri Eleusinia non lice-
bat, quibus attributi erant menses duo, Nouēber
et Augustus. Vt igitur regi mos gereretur, nec ta-
men sacra pollui uideretur, inuēta est bella ratio.
Lex lata est, ut mensium nomina mutarentur. Si
millia res nunc agitur. Volunt illi conciliatores
retineri cum alia multa deliria, tum etiā errores,
quibus polluitur cœna Domini. Ad fingamus, in-
quunt, molliores interpretationes, ubi legitur of-
ferri hostia ad animarū redemptionē, intelligamus
non nunc offerri à nobis, sed Deum interpellari,
ut propter hostiam, quæ ob ipso Pontifice Christo
oblata, tunc redemit animas, nos exaudiat. Ac-
cepiunt satis factiones, sed molliunt nomen.

q

Volunt

Delectantur
homines captio-
nibus.

Demetrius.

Conciliatores
malitiosi.

Osum Episco-
pus.

Volunt uocari castigationes Ecclesiasticas. Talibus fucis pingere absurda dogmata conantur, nec illud agunt, ut errores emendent, ut medcantur Ecclesie, sed ut nouis pretextibus nervos retineant uitiosorum cultuum. Hoc consilio querunt illa σοφὰ φάσμα, ut plausibili specie res perniciosas commendent populo. Has corruptelas celestis doctrinae quantum oderit Deus, uox illa docet. Non assumes nomen Domini Dei tui uanè. Et minatur Deus se puniturum esse has contumelias sui nominis & uerae doctrinae. Ac admonere singulos de hac uoce Dei, calamitates uel publicae, uel priuatorum debebant, quae profecto sunt poenae humanorum flagitiorum, ac praecipue contemptus Dei, & deprauatae religionis.

Nimium sibi blandiuntur Sycophantae, si putant se impunè ludere in Ecclesia, inuoluere res ueras, fucis ornare errores. Exitum iude proditoris expectant, quem imitantur. Vt enim ille prodidit o-

sculum Iudae. Ita Euangelium quadam blanda specie delere isti conantur. Semper calumniosa legum deprauatio et fraudes in iudicijs, etià in imperijs diuinitus punite sunt, non solum in Ecclesia. Meministi sophisma Critiae, qui unus erat ex triginta uiris, qui regebant Athenas, postquam capte a Lacedaemonijs, rursus pacem impetrauerat.

Critiae sophisma.

Et si

Ubi autem eo tempore crebrae seditiones praebent causam triginta illis, ut asperius se uident in res, tamen legem condiderant ipsi, ne quis ex Catalogo indicta causa interficeretur. Cui igitur Theramenem collegam Critias interfici iussisset, implorat Theramenes legis auxilium, petit ne indicta causa interficiatur: Respondet Critias, legem loqui de ijs, quorum nomina sunt in Catalogo, se autem iam Theramenis nomen in Catalogo delere. Ita eludit legem Critias. Sed huius cruenti sophismatis poenas statim postea dedit: cum athenici Theramenis pulsi ciuitate Rempublicam recuperant, & Critiam, & quosdam alios, quos ille crudelitatis socios habuerat, interfecerunt. Nec illa religionum Sophismata sunt incruenta, de quibus iam dicimus. Nam si pii deprehensis fucis confirmare errores non uolent, rursus grassabuntur Tyranni asperius, quam antea, confirmati iam iudicijs horum conciliatorum, quorum autoritas propter sapientiae et moderationis opinionem apud Principes multum ualeat. Nulla durabilis tranquillitas in Ecclesia sine ueritate constitui potest. Haec moderaciones & ueritati nocebunt, et inflammabunt discordias ac se uiciam, et parient in finis dissipationes & sectas. Ideo optemus toto pectore, ut Deus regat principum consilia, & Ecclesiam

q u clesiam

10:17.

Causæ.

eclesiam ab hac Sophistica liberet, ut precatur fili-
us Dei iam aditurus mortē, cum ait: Pater sancti-
fica eos in ueritate, sermo tuus est ueritas. Orat
prohiberi corruptelas ueritatis. Ad has preces
nostri Pōtificis adiungamus et nostra uota, ac fu-
gramus illam nouā Sophisticā ecclesiæ exitiālē.

Alij alias causas habent, cur ad hæc Sophisma-
ta confugiant. Aduersarij prodesse sibi hæc consi-
lia uident ad tuēdas opes, Docti quales sunt Vini-
toniensis, Vucelius & similes, laudem ingenij am-
biunt. Sic uolunt à Regibus predicari, ut Syco-
phanta apud Plautum, *Vt ego te propter perfidi-
am tuam amo, te metuo, te magnifacio*. Nonnulli
metu has tanquam latebras querunt, ut Therame-
nes cum quidem subinde Reipub. formam muta-
bat, tamen quoties labescere partem suam uidit,
inclinauit ad alteram, & se arte ex periculis euol-
uit, ut dicit Aristophanes: *Subitò pro Chio coum*,
id est, ut in ludo talorum dicitur, *pro monade se-
nionē extitisse*, πένσηκεν inquit ἔξω τῷ κακῶρ,
ὅν χι & ἀδὰ κῶ.

Andromachis
querela, qua de-
pingit Sophi-
stas.

Deniq; suo ocio consulunt non Ecclesiæ, qui ap-
plaudunt his Sophismatibus. In hos uerè compe-
tit illa acerbissima querela Andromaches apud
Euripidem, quā sceleratē Menelaus deceperat.
Cum enim confugisset ad aram, ne à Menelao in-
terficeretur

interficeretur, iubet ille adferri infantē filiū Pyrrhi
& Andromaches, eāq; iubet ab ara discedentē redi-
re ad percussorē, quod nisi faciat, minatur se filiū
ipsum interfectorū esse. Hic generosa mater filiū sa-
lutē anteponit suæ, ac discedit ab ara. Postquā igitur
ad percussorem redit, insultat Menelaus de ce-
pte mulieri. Te inquit, ego quidem interficiā, sed
infantē filia mea perdet. Hic illa iusto et ingēti do-
lore adfecta exclamat: *O dignissimi odio Sparta-
ni, et execrādi ab omnibus hominibus, dolosi, men-
daciōrū architecti, insidiosi, flexilologas ambages
capētes, aliud loquētes, aliud sentientes, malē pe-
reatis*. Quo possunt uerore elogio describi hu-
ius tēporis Sophistæ, quā his Andromachæ uer-
bis: *Quid præcari iustius est, quā ut cōseruetur
doctrinæ puritas, deleta & extincta hac Sophisti-
ca*. Et ut Andromachæ dira imprecatur impostori-
bus: *Ita minantur eis pœnas diuina oracula apud
Esaiam, V. ijs, qui malum dicūt bonum, tenebras
lucem*. Hæc fulmina exuscitēt nos ad amorē ueri-
tatis, et ut cauere Sophisticē possimus, maiore cu-
ra incubamus in studia ueræ doctrinæ, et instrua-
mus ac præmuniamus animos rectis sententijs.

Quantum periculi est, si inermis cum Lupo con-
gredi uelis, tantum periculi esse credite, si sine soli-
ta eruditione astutos illos & insidiosos Antago-
nistas

Cautio.

q iij nistas

nistas adoriimini. Et *Christus, etsi iubet imitari simplicitate colubis*, hoc est, iubet esse sine uirulētia, tamen hortatur, ut *simus prudētes sicut serpētes*, hoc est, *simus intenti in hostē & cauti*, ut *Serpēs dicitur singulari arte, caput tegere in dimicatione*. Porro ad cauēdas insidias, eruditione opus est, ut *Pseudographias in numeris* nemo iudicare potest, nisi artifex, et ita dogmatū deprauationes refutari nō possit, nisi a peritis. Nec uerō dubitate, quin pleriq; nostrū ingētia certamina ueniēs aetas paritura sit, quē iā animo intūētes omnibus ingenij uiribus ac neruis cōtendite, ut instructi et parati ad maximā rerum explicationem et propugnationem accedatis. Et hanc curam memineritis Deo placere, & gratum sacrificium esse, qui quidem & studia iuuabit, ad hunc directū finem & scopum. Nec ego, cū *fucosas conciliationes detestor*, propterea *moderata consilia, moderatas sententias improbo*, sed *corruptelas cauere uolo*, *semper est moderatissimum, quod est uerum*, rectē, propriē, perspicuē & disertē traditum.

Notum est illud Aristotelis scite dictum: Artes omnes mediocritatem quandā querere, quod certē nō de prauis et corruptis artium operibus, sed ueris intelligēdum est. In his est sua et ueris præceptis conueniens mediocritas, & ut dicam, apta harmonia.

harmonia. Et cū in sententijs constantiā laudo, in confirmo malorū pertinaciā, aut ingeniorum petulantia. Retineatur illa à Platone laudata cōstantis mediocritas, uidelicet, *Geometrica, quæ arce* Tyrannidē et frenū *inijcit uulgo*, iubet esse idōneos iudices et *gubernatores*. Tales cognoscāt dogmata, ac diiudicēt ex ueris, certis, et nō calumniis detortis testimonijs, reprimant Tyrannos, frenent petulantia ingenia: deniq; curent in Ecclesia extare ueram & certam doctrinam, propriē & illucide explicatam, non dilutam Sophistica. Hoc toto pectore optamus, ut tollantur ex Ecclesia *idōlogi uarij*, & Deus Pater liberatoris nostri Iesu Christi uerē inuocetur & colatur, ut fulgeat Christi gloria, ut multi ad pietatem & salutem inuidentur. Hæc opto, cū *fucosas conciliationes fugendas censeo*: Ac prius dehiscere mihi terram uelim, quā ab hac sententia deducar. Nec moror aut Theramenis, aut similium iudicia, qui clamitant *Scholasticos alieno periculo fortes esse*, qui si *non amant hoc decus, ut pro religione pericula & labores perferant*, indigni iudicandi sunt, qui *nos tueantur*. Erit Ecclesia Deo curæ, etiamsi ab ipsis deserta & proiecta fuerit, quam quidem Deus sine humanis præsidijs seruare solet. Dixi.

q iiij ORA.

Artes medio-
critatem quere-
re.

ORATIO DE REGVM OFFICIO,

Habita à D. Laurentio Zoch, Doctore Iur-
ris, in promotione D. Cassaris Ezelij.

M. D. XLI.

Aepe in his spectaculis dele-
gum dignitate, grauissima
orationes habite sunt, ut re-
uerentia Iuris, & discipline
inseratur animis iuuentutis,
& iniuste ac rabiose cupidi-
tates frenentur. His adhorta-

tionibus, si ullo unquam tempore opus fuit, nunc
profecto in hac postrema, & plusquam ferrea eta-
te, non modò uoce & sententijs bonorum & do-
ctorum, sed multò magis authoritate, imperio, &
armis Regum & Principum leges tuendæ & reti-
nendæ sunt. Videmus enim hanc ætatem inimicam
esse modestiæ, disciplinæ, pudori, iusticiæ, religio-
ni, quarum rerum custodiam, cum Deus summis
gubernatoribus commendauerit, rogandus est, ut
aliquando excitet eos ad coercendos furores, &
frenandas libidines improborum, ad restituendam
& sanciendam disciplinam, ad renouanda uirtu-
tis studia, sicut orat Dauid in Psalmo: Exurge
Deus ad tuendam legem, quam dedisti. Nunc ia-
cent leges oppresse audacia & petulantia multo

rum

rum, ut sine diuina ope, et summorum Regum au-
thoritate, nostra uox parum proficere possit.

Ideo iam quædam de Regum officio disputabi-
mus, uidelicet: An in tanta religionū, legum, mo-
rum, et disciplinæ dissipatione, cessantibus Pōtifi-
cibus, Romanus Imperator Synodū indicere, &
iudices cōtrouersiarum idoneos legere, et ea, quæ
recte et piè cōstituentur, armis tueri debeat. Hæc
questionem nec indignā cogitatione eruditorū,
imò summorum Principum, nec alienam ab his
temporibus esse iudico. Nec profecto aliud ullum
est maius in terris munus, quàm doctrinæ guber-
natio ac dijudicatio, et disciplinæ restitutio. Nec
quisquam de genere humano melius et gloriosius
mereri potest, quàm si liberet ecclesiā erroribus,
sancti ambigentes animos, honestis et sanctis legi-
bus, ac moribus cōsuetudinem uitæ ornet. Nullæ
uictoriæ clarissimorū Ducū, nulli triumphi plus
uere laudis habent, quàm salutaris emendatio do-
gmatum ac morum. Proinde quisquis est, qui hoc
tantum munus in ecclesia, uel inter homines susti-
net, uidelicet, qui est in excubijs, ut doctrinæ puri-
tati et boni mores cōseruentur, is iure summū gra-
tiam inter homines tenet. Et tātæ rei curā Roma-
ni Pōtificibus olim Synodi cōmendarunt. Nunc
autem in hoc tanto dissidio orbis terrarum, & in

Quæstio.

Hæc ætas ini-
mica legibus.

q v

genti-

gentibus religionū ac legū periculis, nulla equa
cognitio hacenus instituta est. Audio etiā conten-
derem ultos, nihil opus essenoua cognitione, quia
he res antea in Synodis iudicata & constituta
sint. Quare nō sit permittendum, ut rursus in que-
stionem uocentur. Nulli inquit sinē fore mouē
di dogmata, si Synodorū decretis assuescant homi-
nes refragari. Sed hæc facile refutari possunt.

Refutatio ob-
jectionum.

Primum multe nunc agitantur cōtrouersie, de
recentium temporum abusibus, quæ nunquā in ue-
teribus Synodis agitatae sunt. Nōdum enim in Ec-
clesiam hi morbi inuaserant. Deinde quædā in ue-
teribus Synodis decreta, quæ ad causas præsentis
quadrant, magis patrocinantur ecclesijs nostris,
quā aduersarijs. Postremo quædam antea agita-
ta sunt propter alias circumstantias, quæ sepe ua-
riant negotia. Tempore Synodi Nicenæ erant in
usu satisfactiones: Sed tunc erant castigationes,
uel exempli causa institutæ, uel ad explorandos
mores eorum, qui lapsuum suorum ueniam pete-
bant. Nemo tunc affingebat spectacula illa mere-
ri remissionem peccatorum. Hæc recentior ætas
uestigium retinet antiqui ritus, sed pleraq; muta-
uit, & multas adfinxit absurdas opiniones. Cum
igitur controuersie pleraq; huius temporis, non
sint agitate à ueteribus, & in quibusdā aduersa-

rijs ma-

magis discefferint à ueterum Synodorum de-
cretis, quā nos, iniustum & crudele est desige-
re cognitionem, nec legitimo Ecclesiæ iudicio tol-
lere errores, ac discordias. Quid respondunt
Pontifices, qui præsumunt, cum filius Dei in postre-
mo iudicio palam apparebit, eosq; accusabit præ-
termissi officij, ostendet ipsorum uel perinaciā,
uel negligentia infinitas animas à Deo auulsas
esse ac periisse.

Pontificum ne-
gligentia.

Sed si non faciant officium Pontifices, oportet
ut ne Romanum Imperatorem Synodum conuo-
care, & iudices idoneos deligere suo & Synodi,
ac partium iudicio? Respondeo.

Ad munus pij Imperatoris maximè pertinet,
intāto periculo cessantibus Pōtificibus, cōuocare
Synodū, et constituere legitimū iudiciū. Nec est
Synodus sine capite, etiamsi nō accedat autoritas
Pontificum, qui officiū suum negligunt. Etsi enim
Episcopis sua reuerētia debetur, tamen tota eccle-
sia mandatum habet, ut caueat prauas opiniones,
et dogmata dijudicet, ut inquit Christus: Cauete à
Pseudoprophetis. Hoc præceptū ad uniuersam ec-
clesiā pertinet. Ergo, etiā si Pōtiffices id negligāt,
tamē reliqua ecclesia obtemperare debet, institue
recognitionem et dijudicationem. Id ut fiat, præ-
cipua membra Ecclesiæ ceteris antecire debent.

Munus pii Im-
peratoris.

Mat. 7.

Adhæc

Adhæc, si interest inter officium ciuilis Magi
stratus, et potestatem Ecclesiasticam, tamen Magi
stratus ciuilis custos est totius legis in externa di
sciplina. Vt prohibet ac punit armis iniustas ca-
des, furta, et similia delicta pugnâtia cum secunda
tabula Decalogi, ita multò magis prohibere ac
punire debet externa scelera pugnâtia cū prima
tabula, uidelicet idolorū cultus, blasphemata dogma
ta, periuria, prophanationes manifestas ceremo
niarū diuinitus traditarum. Errat qui nullum esse
discrimē iudicat inter Armentarium et Magistra
tū, qui custos est ciuilis societatis. Armentario sa
tis est pecudum uētri prospicere. Sed custos ciuilis
societatis non tantum corpora, pacē, et (ut ita di
cā) uētris bona tueri debet, sed meminerit se esse
Dei ministrum. Huius gloriæ primū seruiat, intu
eatur finē humane societatis, & hunc præcipuē
sciat sibi tuēdam esse. Tota enim hæc societas diui
nitus præcipuē instituta est ad hunc finē, ut in ea
innotescat ac celebretur Deus. Id fieri nō potest,
nisi unā uiuētes alij alios de uoluntate Dei, de of
ficijs Deo gratis, de uita æterna, de præmijs piori
rum, de impiorum poenis doceāt. Ideo tam multa
sunt uincula societatis, generatio, educatio, insti
tutio, imperia, cōtractus, iudicia, ut in hac tanta
uarietate negociorum ostendamus nostrā de Deo
senten-

Præcipui gu-
bernationis fi-
nes.

sentiam, nostrā professionem, et præstamus obē
 ſientiā. Sit igitur prima cura Mygistratum om-
 nium ut religiones sint pure, luceat in imperijs
 mandatum de cōfessione, quod certē non solum ad
 priuatos pertinet, sed etiam ad summos guberna-
 tores, ut uox cœlestis in Psalmo testatur: Et nūc
 reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram.
 Hæc semper præcipua cura fuit piorum Princi-
 pum, qui arma pro Ecclesia Dei gerebant, ut Moi-
 ses, Iosue, Dauidis, Iosaphat, Ezechie. Horum ui-
 deri nō eō spectabant, ut populus in ocio uolu-
 ptatibus frueretur, sed pacis finis erat, ut certa se-
 des maneret ecclesiæ, ubi propagaretur doctrina
 cœlestis. Opus est pace non solum ad educandam
 populem, sed etiam ad docendam iuuentutem, &
 reliquā multitudinem, & ad disciplinæ ac religio-
 nis cōseruationem. Hos esse fines præcipuos gu-
 bernationis in imperijs, nihil dubium est.

Sint sanē magni et laudati Duces Alexander,
 Scipio, et alij. Sint gubernatores domestici excella-
 rentes prudentia, Solon, Augustus: Sed multò es-
 sent illi ipsi maiores, si partis uictorij, cōstitutis
 imperijs curassent Deū rectē inuocari, celebrari,
 coli. Id præcipuē efficere bonus gubernator de-
 bet, sicut bonus paterfamilias non tantum quæ-
 rere patrimonium liberis debet, sed etiam tradere

re Deū

re Dei noticiā, et mores eorum regere. Vt autem pauci patres familiās omnia sua officia cōplectuntur, ita pauci Principes in hoc summo opere elaborant. Rara est hec perfectio, ut rare sunt gemmae inter ceteros lapides. Subinde tamen aliquos excitat Deus duces, aut politicos viros, qui suas actiones ad verum finem referunt. Tales fuerunt Ioseph, Dauid, Iosias, et inter monarchas Cyrus, Constantinus, Theodosius, et alij quidam. Horum exempla nota sunt. Quanta fuit animi celsitudo in Constantino, qui cum haberet collegas inimicos Christiano nomini, viros acerrimos, et instructos potentia. Nam maior imperij pars adhuc adhorrebat à Christi doctrina, unus se opposuit illis grassantibus in pios, cōpescuit sauitiā, postea deletis tyrannis, vetuit sacrificari idolis, nihil metuens odia tātae multitudinis, quā Evangelium auersabatur. Idem postea sedatis ciuilibus bellis, etiam sustulit dissensiones Ecclesiasticas, cōuocata Synodo, nec adfuit tantum, ut vim prohiberet inter partes, sed disputauit ipse, et veritatē inquiri uoluit. Nā cum synodi totius ecclesiae iudicia sint, non tantum Episcoporum cōcedenda sunt suffragia, etiā alijs pijs et doctis, qui nō funguntur ministerijs Ecclesiasticis. Constantini exemplum postea Theodosius imitatus est: ut prorsus deleteret

Constantinus.

Idola,

Idola, eorum templa solo equauit, indixit Synodum, ostendit formam dirimendi certaminis, uidebit, ut proferrentur certa testimonia probatorum, nec permetteretur ulli ex sese fingere nouas interpretationes. Aliquantō post secuta sunt Synodi, Ephesina conuocata à iuniore Theodosio, et Chalcedonensis conuocata à Martino. Sed utraq; arbitror indictā esse consilio faminae sapientissimae Pulcheriae, quae cum esset soror Theodosij, et postea Martiani cōiunx, et propter maximam prudentiam et grauitatem plurimum polleret autoritate, res eo tempore maximas domini singulari uirtute gubernauit.

Pulcheria,

Iustinianus deinde synodum alterā Byzantium conuocauit. Idem mos fuit pijs Regibus Hispaniae et Gallicis, cōuocare Synodos in suis regnis, etiā non consulto Romano Pontifice. Norant enim imperia imitari debere Decalogū, qui ut prius cōcionatur de conseruanda puritate religionis, ita Principum hanc esse primam curam oportet. Decalogus enim est forma pie et honeste gubernationis. Extat apud Aristotelē definitio Magistratus eruditissimē cogitata, et mira proprietate ac breuitate complectens officia omnia. Inquit enim Magistratum esse custodem legis. Ergo totius legis custos sit, tueri etiam primam Deca-

Iustinianus.

Aristotelis de
nirio.

Decalogi tabulam debeat. Iam cum extent exempla piorum Regum, cum argumenta grauissima precipiant Regibus conuocare Synodos, et constituere iudicia Ecclesiastica, non dubitari potest, quod sit Romani Imperatoris hoc tempore officium. Sentiatur igitur hoc gratum Deo sacrificium fore, si nunc recte diiudicari controuersias Ecclesiasticas, et sanciri disciplinam curet. Idque si non fecerit, grauiter offendi uoluntatem Dei: praesertim cum uideatur secutura infinita dissipatio et uastitas ecclesiae, et morum confusio, nisi uera et salutaria remedia in tempore querantur.

Discordia in
Ecclesia.

Haerent ueteres morbi in ecclesia multi, ad hos, ut sit in discordiis, etiam noui quidam accedunt. Ergo in utriusque partis negotiis delectus adhibendus est. Nec sunt armis stabiliendi ueteres abusus, sed precedat uera diiudicatio, quae si modo uelit Imperator, non difficilis est. Adficiatur miserrima ecclesiae specie: Discordia parit in utraque parte plurimum uitiorum, confirmat audaciam in malis. Alibi trucidantur pii et eruditi, retinentur idolorum cultus, stabiliuntur flagitiosae libidines, templa mutae sunt, nec habent idoneos concionatores: Et quia doctrina consilium facit, multi incipiunt amare prophanas et epicureas opiniones. Haec pestis diu in Italia grassata est, nunc etiam ceteras nationes inua-

dit.

Alibi emendatis abusibus succedunt noua mala, propterea, quia honi doctores non adiuuantur ab illis, qui disciplinam tueri debebant. Crescit igitur licentia et legum contemptus. Non frenat animos pudor, non modestia, non iuris reuerentia, sed uincit impudentia, quae in quadam tragodia uocatur omnium malorum humanorum sensus.

Quid quod in multis locis, etiam ubi emendatae sunt Ecclesiae, nunc negliguntur studia literarum, nemo opitulatur pauperibus scholasticis, fame necantur pii et docti Sacerdotes, et eorum coniuges et parui liberi. Quare aliquantulum post et his defuturi sunt idonei Pastores, et secutura est barbaries, et horrenda uastitas Ecclesiarum. Haec maxime quis potest sine lachrymis uel cogitare, uel commemorare, quorum magnitudo ut tandem Reges excitet, ad uera remedia querenda, omnes pii ardentissimis uotis optent. Profecto iam circumit Christus, esuriens, sitiens, laceratus, flagris uulneratus, ac implorat opem doctorem et gubernatorem omnium, orat, ut corporis uulnera obligent, ut alimenta suppeditent, quem si non respicient, laud dubie in postremo iudicio haec fulmina au-

Neglectus studii
literarum.

Christus miser.

Mult: 25.

uatis

uatis et iniustis affectibus impeditur publica utilitas. Tanti fecit Ecclesiam suam filius Dei, ut eam uite sue pretulerit. Multi nunc stultissimos affectus antefereunt saluti totius Ecclesiae, ac funditus eam perire malunt, quam paululum frenare ambitionem, aut auaritiam, aut libidinem. Et tamen hi se defensores Ecclesiarum dici uolunt.

Quomodo Ecclesiae consulendum.

Cum igitur tanta sit hoc tempore dissipatio, et impendeat maior omnium rerum confusio, nisi Deus gubernatorum animos ad salutaria consilia flexerit: primum orandus est Deus, ut ipse labentem Ecclesiam fulciat: Deinde hortandi sunt Principes, ut curent rite iudicari controversias, et disciplinam restituere. Postremo, quia publicae opiniones, et mores aliqua ex parte imitantur scholasticorum iudicia et exempla, uos quoque quantum possum uehementissime adhortor, ut Cyclopes illos, qui sibi omnium scelerum licentiam permitti uolunt, qui leges et uincula honeste et ciuilem uitam quodam non solum barbarico, sed etiam diabolico furore perumpunt, fugatis ac detestemini, uos uero ad amorem legum et disciplinae, ad modestiam, ad studium iuuandae Ecclesiae et communis societatis, ad susciatiis. Falluntur tyranni, si nulla ecclesiae iudicia metuant, quia nunc sperant impunitatem. Erit ecclesiae iudicium subeundum, cum filius Dei appareret,

bit,

in quo petulantiae et contumaciae tristissimas penas luent improbi: Modesti uero et legum amatores, premia uirtutum ferent, et perpetuis laudibus in Ecclesia ornabuntur, et fruuntur dulcissima consuetudine Dei filij eius, optimorum Principum Aetiae, Noe, Prophetarum et Apostolorum. Horum de nobis iudicia boni iam intueantur animis, et ita uiuant, ut illis sua consilia, studia, et mores probent. Dixi.

QVAESTIO, QVARE PLATO dixerit optimum esse statum Reipublicae, qui medius est inter Tyrannidem et Democratiā, proportionem Geometricā.

Um publica consuetudo mihi necessitas in loco dicendi imponat, peto a uobis initio orationis meae, uiri doctissimi, ne me impudentia aut ingenij fiducia has mihi partes sumpsisse existimetis: Nam cum ea sit aetas mea, ut magis aliquanto quam adolescentuli iudicare possim, quae sit huius amplissimi coetus autoritas, currisimum mihi esset, si parum uereri uestra iudicia existimarer. Itaque non meo consilio, sed officio me ad dicendum adductum esse statuetis. Semper enim

et ij

enim

enim in omni uita mihi nō minor laus est uisa, publicis insitutis ac legibus parere, quā doctrina excellere. Quod cū arbitror uos quoq; utros optimos et grauissimos sentire, spero uos cōsiliū meū probaturos esse, quod laudatissimæ scholæ cōsuetudini obtemperandum duxi. Cū autem nō possem eloquentia uobis satis facere, dabo operam, ne cui prolixitas orationis molesta sit. Et ut nouitate tediū aliqua ex parte leuemus, malui quæstionē aliquā agitare, quā artium encomium recitare, quod eo in genere in hac ingenij imbecillitate nihil reperire potui, quod non esset uulgatissimum.

Platonis sententia explicatio.

Disputabo igitur, quare Plato dixerit cum Reip. statum optimum esse, qui sit inter Tyrannidem et Democratiā medius proportionē geometricā. Perliberalis mihi uisa est Platonis sententia, & ad uitam utilissima, quam si sequantur hi, qui præsumunt, haud dubiè beatissimæ erunt ciuitates. Multum etiam Reip. conducit priuatos tam tenere, ut suum locum, suum munus ita tueantur, ne, quantum in ipsis est, pulcherrima illa harmonia geometricæ proportionis perturbetur. Quantam autem uim habeat Platonis dictum, in exemplo facilius conspici poterit. In Ecclesia maxime cerni potest, quā perniciosus sit uterq; status, Democratia et tyrānis. Quid enim futurū esset, si uulgo

licentia

licentia concederetur, dogmata & ritus condendi mutandi? Tanta est uulgi stulticia, tā cæci ac uerij impetus, ut infinita barbaries et omnium re in Ecclesia cōfusio futura esset. Vidimus exemplum quædam, nec alia res initio Anabaptistarum consensum confirmauit, nisi hæc in ijs locis, ubi conuenerunt Democratia, in qua uulgo homines uerij, seditiosi, cupidi, sparserunt uaria dogmata, alij per ambitionem, alij incitati alijs cupiditatibus, ut prætextu religionis consequerentur potentiam, diriperent locupletum facultates. Nam in uulgo non solum nulla ratio est, nisi consilij, nulla moderatio, sed etiam plurimi sunt improbi, & ut quisq; pessimus, audacissimus, ac furiosissimus est, ita plurimum gratia atq; autoritate in uulgo pollet. Hæc notiora sunt, quā ut longa oratione opus sit. Rursus et Tyrānis pestifera est ecclesiæ, cum hi, qui dominantur, nō dant operam, ut Christi gloriam ac ueritatem reddant illustriorem, non consulunt saluti Ecclesiæ, sed suam auctoritatem, suas opes defendere, aut augere conantur, ut mane Pōtiffices horribili seruitute Ecclesiā opprimunt, nolunt explicari dogmata, Christi doctrinam patefieri, sanari errantes, aut ambigentes cōscientias. Relinquitur igitur, ut medius quidam Ecclesiæ status optandus sit. Sed hæc mediocritas,

δημοκρατία

Tyrannis

r ij nisi

Proportio
Geometrica.

nisi Geometrica proportionem constet, statim degenerat uel in Oligarchiam, uel in uulgi licentiam.

Est autem Platoni proportio illa Geometrica, cum nō unus aliquis dominatur, sed gradus sunt, et delecti optimi, ac doctissimi quique plurimum auctoritate ualent. Ut si in Ecclesia precipuas functiones doctissimi et optimi quique teneant, nec iaceant pari seruitute omnes boni oppressi, sed gradus seruentur, indocti gubernatores admittant bonorum et doctorum consilia. Non confundantur gradus, sed unusquisque uelut stationem, suum locum teneatur atque ornet: Eruditi iudicent de doctrina, indocti auscultent atque obtemperent, nec in alienas functiones irrumpant conturbato ordine. Sicut et Paulus grauissimè monet Cap. 12. ad Rom. cum precipit, ne immodestè de nobis sentiamus, sed unusquisque pro suo dono modestè seruiat, suum munus ornet. Hæc est illa diuina proportio, quæ si esset in Ecclesia et in Repu. uerè beati essemus. Hoc medium inter Tyrannidem et Democratiam constituendum esse sapientibus gubernatoribus Plato dicit. Sed quantum ab hac forma distet Ecclesia, non est obscurum: Nam aut iacet oppressa Tyrannide, aut horribiliter dissipatur ac laceratur à uulgo. Nec falso dixit Plato, proportionem illam difficulter inueniri, ac iudicium de ea non esse bonum

minum, sed tamen interdum aliquam eius partem rebus humanis contingere, et si quid boni sit in Repub. beneficio huius proportionis existere.

Optandum igitur est omnibus, ut Deus aliquando hanc harmoniam in Ecclesia restituat, et nos, qui in studiis uersamur, demus operam, ut munus commissum ornemus, ut ad docendum et iudicandum ueniamus bene meditati ac parati, ut dextre, propriè, et sine cōfusione dogmata explicare possimus. Assuefaciamus nos ad modestiam, fugiamus molitiæ et petulantiam. Hoc modo non sibi ordinis, seu gradus harmonia correctæ, plurimum Ecclesiæ boni afferet. Hæc dixi ut Platonis sententiam interpretarer, quæ ad illustre translata exemplum, sit magis perspicua. Et præstandum nobis est, ut non solum intelligamus eruditè dicta summorum hominum, sed etiam ut ad nostrum usum, ac uitam accommodemus, et extra scholam, ex puluere in solè, et uelut in aciem proferamus. Monet autem nos hæc sententia de maximis rebus, uidelicet, qui debeant esse gradus in Rebus pub. et ne harmonia illa turbetur, suum cuique munus diligenter obeundum esse: et quoniam unum quoddam systema est, attemperare unusquisque suam harmoniam ad aliarum uocum proportionem, hoc est, ad aliorum utilitatem et mutuam concordiam debet.

Ecclesiam distare ab hac harmonia multum

r iiij

Quantam

Quantā hæc uim habeant, in ecclesia exemplo facile cōspici potest. Reliquæ sunt multæ et graues disputationes hoc in loco Platonis, quas omitto, & totam hanc causam diligentius explicandam doctissimo uiro D. Decano commendo. Dixi.

ORATIO DE GRATITVDINE

M. Alexandri Alesij Scoti, Decani, in promotione Magistrorum, Anno
M. D. XXXIIII.

Htsi aliorū consilium, qui hoc loco de uniuersa philosophia, deq; omni ratione studiorum grauisimè dicere solent, magnopere probō: tamen quoniam in hac ingenij mei infirmitate intelligebam me non

posse tantarum rerum uarietatem oratione illustrare, constitui de una quadam uirtute dicere, digna cum bonis uiris omnibus, tum uerò præcipuè harum nostrarum artium, ac literarum studiosis, uidelicet, de gratitudine: quam ut deligerem, non solum publica causa adductus sum, et si magnopere opto eam, cum uerè sit maximarum uirtutum nutrix, ab omnibus summo studio coli, uerum etiam quædam me priuati ratio commouit. Etenim cum per iniuriam me patria pulsus, uenientem

huc

huc ex alio orbe, summa humanitate hospitio exasperitis, & annos iam aliquot amanter tegatis, valde laborandum mihi putauī, ut extaret aliqua gratitudinis meæ significatio.

Caius Cæsar insignē hospitalitatis laudē tribuit Germanis, hæc ego in his meis erroribus, et exilio meo cōperi, uos et ueteri instituto retinere, et in hac urbe præcipuè exerceri pio quodā Christi ane religionis studio, quæ inter cæteras uirtutes hospitalitatē coli præcipit, et amplissimè laudibus ornati: Quare gratiam hoc nomine habeo huic publice dicendī cōsuetudini, quod aditū mihi ad uicissim uos patefacit, et occasionem præbet diu optatā, uicissim meæ uoluntatis declarādæ. Aptissimum igitur hoc argumentum meæ personæ esse iudicaui. Deinde nō solum orationem meā, sed etiam exemplum arbitrabar profuturū esse, exuscitandi aliquos ad gratitudinem maiori diligentia præstandā. Agnosco autē me neq; de uirtute ipsa, neq; de uestris meritis pro dignitate dicere posse, sed spero uos pro cādore uestro officiū hac in re meum probaturos esse, etiā si eloquentia desideretur. Quare uos etiā atq; etiam oro, ut hominis peregrini orationem bona cum uenia audiat, id hoc officium etiam inter cætera, quæ mihi à uobis liberalissimè tribuuntur, grato animo recensebo.

Germanorum
hospitalitas.

† ♡ Scitis

Gratitudo maximarum uirtutum nutrix.

Vox naturæ
de gratitudine

Scitis autem adolescentes, nullum officium iustum, ac magis necessarium esse, quàm habere gratiam benemeritis. Hæc enim una vox est non solum eruditorum omnium, sed ipsius etiã naturæ, quæ mutuis officijs homines inter se deuinctos esse uoluit. Quare ingrati cum hæc naturalia uincula societatis humanæ dissoluant, ipsi naturæ bellum inferre iudicandi sunt. Et si autem hæc ipsa naturæ lex diuina quædam vox est mentibus hominum inscripta, tamen & in sacris literis extant clara præcepta, quæ nos ad colendã gratitudinem hortantur, & quidem gratis præmia, ingratis uerò pœnas diuinitus proponi docent. Sic enim scriptum est: Non recedet malum à domo ingrati. Quare non solum natura ingratos tanquam immania monstra odit, & execratur, sed etiam urget eos Deus iustissimis pœnis.

Proinde si naturam aspiciemus, et quasi euoluemus animos ipsi nostros, si sacras literas consulamus, nõ solum uidebimus quãtum habeat ingrati tudo sceleris, sed etiam cõstituemus, non esse dubitandum, quin Deo pœnas ingrati daturi sint. Hæc si cõsiderabitis, ut uos presertim decet, qui ad studia uirtutũ adhibiti estis, statuetis uos, et ut Deo et naturæ pareatis, cum erga alios, tum maxime erga præceptores uestros, et hanc Academiã gra-

tos

tos esse debere. Etenim cum nullum sit maius beneficium in terris, quàm ueritatis, & rectæ doctrine communicatio, profecto nullis plus debemus quàm his, quorum labore, fide, ac liberalitate res tantæ, tanquã in uita necessaria nobis cõtinentur. Neque enim ignoratis, uitã sine literis, sine religio-
nis scientia, sine antiquitatis noticia, sine aliqua
naturæ atq; honestorũ officiorum cognitione, nõ
solum incultã, sed planè miserimã fuisse. Deniq;
etiam pecudum uita optabilior fuerit, quàm homi-
num, quamlibet affluentium omnium rerũ copia,
si cum illis tenebris coniuncta & impijsimis illis
erroribus, & uitijs ageret. Itaq; facile iudicari
potest, plurimum nos debere illis uitæ ducibus,
qui nos in lucem ex obscurissima caligine educũt,
& bene beateq; uiuendi rationem monstrantes,
maximis erroribus animos nostros liberant.

Vetustas diuinos honores decreuit illis, qui fruges & meliorem uictum hominibus ostenderunt. Sed si rectè æstimamus uera bona, multo melius de nobis merentur, qui optimarum rerum doctrinã nobis patefaciunt ac tradunt. Et si ego quidem ueterum historias ita interpretor, non uictum, sed uiuendi leges et disciplinam à summis quibusdam uiris traditam esse, qui postea frugum inuentores uocati sunt, ut significaretur, non minus ad

tutendam.

Præceptoribus maxima
debetur gratitudo.

Frugum inuentoribus
quare diuini honores
attributi.

tuendam uitam necessarias esse literas atq; artes, quam fruges ipsas. Nec fieri potest, si uim ac dignitatem literarum intelligimus, quin pariter et artes, et Doctores artium amemus, per quos hec cœlestia munera diuinitus ad homines propagantur. Nam illud etiam nobis considerandum est, nō solum debere nos præstantibus Doctoribus propter assiduitatem, diligentiam, fidem, & cæteras uirtutes, quæ in Doctore fideli requiruntur, sed quoniam nulli sunt artifices, nisi diuino quodam afflatu, bonos doctores, uelut numina cœlo demissa, & ut Plato uocat, tanquam Dei interpretes uenerari debemus. Erratis enim, si artes repertas esse, nisi Deo monstrante, aut cōseruari posse creditis, nisi Deus artificū ingenia exscitet. Quod si in paruis artibus, in Musicis, ac Poëtis opus est diuino motu, ut Poëta inquit:

Est Deus in nobis, agitante calescimus illo.
Quātō magis opus est diuino afflatu in illis summis artibus, in explicatione religionū, in eruendis causis naturalibus, in inquisitione motuū cœlestium, in legibus et uitæ officijs tradendis, in formā da oratione, Itaq; ut cæteræ sacræ res, ita et boni Doctores singulari honore efficiendi sunt. Et si in his ad industriam accedunt cæteræ uirtutes, dexte ritas in docendo, fides, assiduitas, qualis debet esse nutriti-

Doctores uelut
numina.

nutritionis, his uerò par gratia reddi nulla potest. Nam si qui tales sunt, uitam discipulis impendant, propterea quod non sine maximis curis, ac laboribus assiduitas illa præstari potest. Quid? quod interim negligenda est rei familiaris procuratio, perpetiēda odia improborum, qui literas, qui religionis doctrinam, qui cæteras artes hostiliter oderunt. Videmus enim quæ sit uulgi natura, quod fastigium sapientiæ in eo collocat uno, quod ait Horatius:

Vulginatura,

Virtus, fama, decus, diuina humanaq; pulchris
Diuitijs parent.

Præterea Tyranni natura Philosophos oderunt, Tyranni.
Neq; uerò tot difficultates, tot labores, tantaq; pericula boni uiri, qui possessionem literarum in scholis tuentur, susciperent, nisi cos ut id facerent, quædam uis amoris et erga uos, et erga Rem pub. hortaretur. Necesse est autem plus quàm firmiter animis præditos esse eos, qui et beneficijs affluunt summis, et amore uerè patrio inuitati, non reclamant præceptores.

Cum igitur uobis hoc quidem tempore, adolecentes, magna fide ac dexteritate tradatur in hac schola diuinæ atq; humanæ literæ, primum dabitur operā, ut beneficij magnitudinem intelligatis, deinde ut præceptoribus grati sitis. Dei beneficio
hæc

Theologia in
hac schola pu-
rissima.

hac schola multis doctrinae Christianae locis ma-
gnā lucem attulit, ac uix alibi usquam purius ac
simplicius explicatur doctrina Christiana. Adhuc
omnes Philosophiae partes proponuntur, et cum
Physicā, quam sic uocant, habetis, tum etiā osten-
duntur causae coelestium motuum, quae est omnium
partium Philosophiae longē praestantissima, et ut
Aristoteles inquit, maximē cognata diuinitati. At
que haec Philosophiae partes eō magis amandae sunt,
quod plurima monstrant, et clarissima uestigia di-
uinitatis in natura, quorum animaduersio maxi-
mam profectō uim habet ad excitandos animos,
ad religionem, et ad omnia uirtutis officia.

Artes dicendi. Nec desunt artes, quae formant iudicium de rati-
one dicendi: et ad has adhibentur optimi autores
Graeci et Latini, non solum, ut genus sermonis il-
lorum imitemur, sed etiā ut inde rerum cognitio-
nem, philosophiā, antiquitatē, historias petamus.
Nec uerō ideo quid adolescentiae proponi melius
atq; utiliū ad solidam eruditionem comparan-
dam et ad formandā iudicia possit. Satius est enim
profectō uersari in Mathematicis, in Aristotele,
Plinio, Alberto, Pontano, Demosthene, Homero,
Sophocle, Vergilio, Liuiō & similibus autori-
bus, quā in Tartareto et huius farinae ceteris,
qui et praestantissimae Philosophiae partem nō at-
tinga-

tigerunt, et illam quam profitentur, ut nihil aliud
licet, inutilibus disputationibus obruunt.

Habetis et disputationes, in quibus iā annis a-
liquot uidimus explicatas res ad uitā utilissimas.
Non enim proponuntur inanes λόγους, in
quibus tantū de uocibus rixandū sit, sicut inter se
corni cōtendunt, libet enim uti Galeni uerbis, sed
agitatur cōtrouersia, quae formet iudicium de re
ligione, de Philosophorū sectis, de fato, de finibus
bonorum, de causis coelestibus, et similibus locis.
Utinā uerō diligentiae praceptorum in disputationi-
bus uestra sedulitas responderet. Nā in hac par-
te praecipue deesse uobis adolescentes ipsi uidemi-
ni, et causa est, ut et praceptorum studia fiāt ad
disputandum languidiora. Magna uirtus, egre-
ga doctrina atq; humanitas est, et in aliarum pro-
fessionum Doctoribus, Iureconsultis & Medicis.
Deinde nō solum doctrina praceptorum fruimur,
sed multis etiā alijs officijs singuli utimur. Qua-
re, ut aliquando finia, adhortor uos, ut quod est
iustissimum et humanissimum, detis operā, ut pra-
ceptorum erga uos beneuolentiae, meritis, labori-
bus, assiduitati, gratitudo uestra respondeat.

Aristoteles scribit Gracos tēpla Gratiarum in
medijs urbibus condere solitos, ut ciues mutua be-
neficia atq; gratitudinis admonerentur. Ita et

Disputationes

Tempia Gratiarum apud Graecos.

nos in medijs scholis collocata gratiarum templa existimate, cum de gratitudine auditis concionantes et sacros libros, et auctores qui uobis enarrantur. Scholas enim decet esse officinas, ut ceterarum uirtutum, ita maximè gratitudinis. Nullum enim uirtutis magis pugnat cum natura et societate humani generis, quàm ingratitudo. Nec de nihilo est, quod dixerunt ueteres: Dixeris maledicta cuncta cum ingratum dixeris. Quid quod etià immensis beluis indita sunt gratitudinis simulaehra? Meministis leonem in circo reddidisse gratiã fugitiuo, à quo uulnus ipsius curatum fuerat: Turpissimum autem est nobis uinci iustitiã et pietate à beluis. Laudantur et ciconiæ, in quibus pulli adultis, quæ per ætatem nequeunt pabulatum exire, cibos afferunt. Ita uos quoque meminereitis *Quartipræceptum* *πελαγονίου*, hoc est, mutua pietate colendos atque fouendos esse præceptores bene meritos.

Postremo gratitudine impetrabitis, ut Deus magis fauceat studijs uestris, eaq; ad salutem uestram et totius Reipublice gubernaturus sit. Vt enim ingratos haud dubiè punit, ita gratos amat ac tuetur. Videtis quàm ingens præmium addiderit quarto præcepto: Honora patrem et matrem, ut sis longeuus super terram, hoc est, ut totius uitæ cursus faustus ac scælix sit. Idem locus concionatur de

Gratitudinis
exempla in be-
stius.

Quartipræ-
cepti præmium.

in officio erga præceptores, qui cum succedant in parentum munus & curas, loco parentum habent. Et si rectè estimamus, maiora beneficia à bonis doctoribus, quàm ab ipsis parentibus accipimus. Nam doctrina religionis & aliarum honestarum rerum longè præferenda est ipsi uitæ. Rectè igitur Iuuen.

De officio.

Dij maiorum umbris tenuem & sine puluere terram,
Spirantesq; crocos, et in urna perpetuū Ver,
Qui præceptorem sancti uoluere parentis
Esse loco, &c.

Quare non minus crudeles sunt ingrati aduersus præceptores, quàm qui parentibus ingrati sunt. Hæc autem impietas præcipuè à Christianis abesse debet, in quibus uel maximè eminere gratitudinem oportet, ut intelligantur etiã Christo grati esse pro ijs beneficijs, quæ ab eo infinita quotidie accipimus.

Hæc sæpe multumq; uobis cogitanda sunt adolescentibus, ut animum ad gratitudinem excitetis: quod si feceritis, simul illud assequemini, ut literarum atq; artium uim magis intelligatis. Cum uidelicet expeditis beneficiorum magnitudinem. Deinde Grati-
tudo flectet animos etiã ad ceteras uirtutes: fons iustitiæ,
est enim fons iustitiæ. Libèrius etiã ac facilius parebitis

Grati-
tudo

rebitis præceptoribus, si & uos ab ipsis amari intelligetis, & uicissim eos redamabitis. Talem autem Academiam, qualem uos habetis, ubi tanta discendi facultas est studiosis, ubi uerè sunt sôres, ut dicitur, ἀφ' ὧν μῦσας, non amare, animi est et à literis & ab humanitate abhorrentis: Vos autem parentum autoritate, hoc est, diuina autoritate huc missi estis, ut & literas percipiat, & animos ad uirtutē et humanitatis officia aduocetis. Eaquē in re nō solum uestre salutis consulitis, sed etiam à Rep. uos in hac statione collocatos putate, ut olim ex studiis uestris aliqua redeat utilitas, et ad ecclesiā et ceteras Reip. partes. Otium putatis esse scholā, sed mihi credite, ingēs negotiū sustinetis, et quod ad uniuersam Rempub. attinet.

Quare uos hortor, ut propter gloriam Dei et salutem uestram, officium uestrum studiose diligenterquē faciatis. Inuitabit uestra gratitudo præceptorum studia, ut et instructiores ad docendum accedant, & magis sint assidui. Reliquum est ut & ego gratias agam amplissimis & doctissimis uiris pro beneficijs in me priuatim collatis. Quamquā autem hæc commemoratio leue officium uidetur, tamen quoniam significationem aliquam habet gratæ mentis, præsertim cum fiat in loco publico, non duxi eam esse prætermittendam. Cogor

Gratiarum a
tuo auctoris,

Gratiam autem uerecundius de uestris meritis dicere, propter modestiam uestram. Tantum illud dicam, me libenter profiteri, non minus me uobis debere, quam meis parentibus. Itaque uobis & habeo gratiam, & polliceor me, sicubi poterō, re ipsa declarare animi gratitudinem, summa fide daturum operam, ut intelligatis me officio meo non defuisse. Scitis Deo grata esse hæc officia, quæ in hospites conferuntur. Nam cum in mundo uniuersa ipsius Ecclesia exulet, postulat, ut communes exilij artemutuas mutuis officijs, mutua beneuolentia leuemus ac mitigemus. Orabo itaque Christum, ut uos quomque defendat ac gubernet in his communibus periculis. Dixi.

ORATIO DE INGRATITVDINE

Cuculi, habita in promotione Magistrorum,
à Decano, Magistro Ambrosio Inter-
bocensi, Anno
M. D. XXXVII.

Citis Adolescentes, hos coetus discipline causa institutos esse, ut conueniant huc illi, qui præ sunt Academicæ, ad inspicienda iuuentutis studia, et reliqua multitudo suo officio declararet, se delectari his cōgressibus, in quibus &
s ij doctis

doctissimi homines cōueniunt, et habentur orationes, sumptis materijs, ex magna quadam optimarum artium uarietate, quæ sunt utiles uitæ ac moribus. Ac uerò iuuenes eò decet libentius interesse his pompis, quia bonæ menti nullum est iucundius spectaculum, quàm uidere tales cœtus uiorum excellentium ingenijs, doctrina & uirtute. Nam et ipsa uirtutis pulchritudo in præstantibus uiris, oculos atq; animos hominum mirificè capit. Et iuuat eos uiros intueri, qui sunt præcipua ornamenta Reip. An existimatis exercitum Græcum ad Troiam quidquā spectasse libentius, quàm unā incedentes heroas, Achillem & Aiace? Intelligebant enim horum uirtutem præsidio esse uniuerso exercitui. Quare & his, qui præsunt Academiæ, gratias ago, quod ut ueterem honestissimumq; morem conseruarent, non grauatim huc accefferunt: Et reliquorum laudo officium, qui sua frequentia, uoluntatem & studium suum erga præceptores ostendunt. Et quoniam nihil magis decet in congressu eruditorum, quàm commentari, aut differere de rebus bonis, et hæc dicendi partes mihi datæ sunt, magnopere optarim, me posse adferre orationē dignam hoc honestissimo cœtu. Sed est humanitatis uestre, fauere etiam mediocribus ingenijs, præsertim cū exercitationis causa hæc

Præstantissimi
morum uirorum
cœtus iucundi

hæc consuetudo dicendi instituta sit. Vt autem alij hoc loco interdū de artium dignitate, interdū de uirtute aliqua dicunt, ita sumā et ipse aliquid ex Philosophia. Ac uerò pars Physices nō infima, cognitio naturæ animantiū. Nam inquisitio naturæ eorū multa monstrauit remedia, deinde morū uarietas indita animantibus, monet nos, hūc mundū nō temerè, aut casu extitisse, sed à mēte aliqua æterna ortū esse, quæ impresit imagines morum etiā brutis animantibus, ut exēplis illis admoniti homines, discerent amare rectè facta, & odisse uitia. Quam uenusta imago est ecclesiæ, halcyonum partus, quæ cū in scopulis in mari nidificent, solent incubare ouis, & excludere pullos in media bruma, cū quidē mare tanquā inferni illis incubantibus per illud tēpus mitescit, et placidū est. Me quidē hæc imago sepe admonet ecclesiæ, quæ perinde ut halcyones in mari, hoc est, in summis periculis uersatur. Deinde parit eo tēpore, cū tempestates solēt esse sauiissime. Fortasse autē hoc sunt feliciores halcyones, illis mitescit mare: Ecclesiæ nō tantum rationē habent Tyranni, ut placati aliquantisper cōcedant ocium parietī. Sed tamē id quoq; fit, diuinitus aliquātisper tegit Deus Doctores, dum propagata doctrina soboles adoleſcit. Conueniunt Ecclesiæ & mores halcyonum,

Naturæ animantium cognitio.

Halcyones imaginis Ecclesiæ.

Cecylus.

nesciunt adulteria, & extincto coniuge, alter ma-
net cœlebs, & paulo post, luctu moritur. Mulier
etiam senem maritum Cerilum, ut apud Græcos
legitur, gestat humeris suis aquatum. Itaq; uete-
res scripserunt honesti coniugij exempla esse,
quod quidem non displicet, sed tamen ad Ecclesi-
am non male quadrat exemplum, quæ gestare &
fouere omnibus officijs benemeritos doctores. de-
bet. Possem aliqua multa exempla commemora-
re, in quibus apparet, diuinitus huius imagines pro-
positas esse, ut de multis magnis rebus in uita nos
admoneant.

Diuina testimo-
nia naturæ im-
pressa.

Ac præcipue eo me delectat istarum rerum co-
gitatio, quod uideor mihi uidere testimonia diui-
nitus impressa naturæ, quæ ostendunt mundum
non extitisse casu, quæ quidem ita sunt illustra,
ut ueteres etiā Philosophos mouerint. Ideo enim
præclare inquit Aristoteles, in primo de partibus
animalium. Cum in omnibus partibus naturæ in-
sit admirandum quiddam, satis apparere, naturā
non extitisse casu. Stoici etiam hoc consilio natu-
ram definiunt, uim arte progredientem ad gene-
randum: & profitentur se in definitione addere
artem, ut significant naturam mente quadam re-
gi in omnibus actionibus, quæ uelut artifex est
omnium generationum & motuum in natura. Li-
benter

benè igitur ex huiusmodi materijs sumpsi hoc
loco argumentum, ut iuuenes admoniti, & ipsi
hec uestigia Dei in natura considerent. Sed uideo
me in exordio longius euagatum esse quàm uole-
bam, & si arbitror uobis quidem, qui & Philoso-
phia & religionis amantiissimi estis, non fuisse in-
gratam hanc commemorationem.

Historia cuculi

Nunc uenio ad argumentum, quod huc asser-
re præcipue constitui. De ingratitude, impieta-
te, & scelere Cuculi dicturus sum: qui quale ho-
minum genus representet, postea explicabo, pri-
us enim narranda est historia. Aristoteles in nono
libro de natura animalium, scribit cuculum pro-
pter timiditatem, quam in ipso insignem esse com-
pertum est, non facere proprium nidum, nec su-
os pullos excludere, sed deponere ouum in alie-
no nido, ac plerumque currucæ. Hæc cum re-
perit ouum inter sua, simul huic etiam incubat.
Deinde pullis exclusis, quia Cuculus magnitudi-
ne & uiribus superat reliquos, quidquid sedula
mater tibi adfert, suppositicius iste præripit. Ita
fit, ut ceteri pulli fame moriantur: Putant eti-
am matrem eo maiore cura hunc uocare, quia
magis eum miratur & amat propter magni-
tudinem corporis. Interdum ipse Cuculus
factus robustior, ceteros pullos deuorat,
s. iij inter-

interdum senior cuculus exorbet oua curruca: An
 „ deo multiplex est in hoc genere crudelitas: Postre
 „ mo ubi adoleuit sceleratus & impius pullus, addit
 „ nefariam & plusquā tragicam catastrophem: Nā
 „ currucam, quā incubante natus est, à qua magna
 „ assiduitate nutritus est, crudeliter laceratū deuor
 „ rat. Hanc pro maternis beneficijs, & pro nutrie
 „ catione, uicem istī ἀσώγῃ & rependit, dignus qui
 „ perpetua scabie notatus sit, et quē oderint, ac su
 „ giāt reliquæ aues ceu dirum portentum. Ita enim
 „ natura fertur illum damnassee impietatis, ut uerē
 „ erret, sicut polluti, sine nido, & sine ulla societa
 „ te, sicut apud Homerum de pœna impiorum dici
 „ tur, ἀνέσι & ἡγὲ ἀφρητῶς. Solus enim sine ulla
 „ societate sui generis, aut aliarū artium uagatur.
 „ Nō igitur obscura est significatio: imago propo
 „ sita est in terra uolucres, ut uideamus, turpissimæ
 „ naturæ similitudinē habere ingratos. Sicut in a
 „ lijs scædis animalibus aliorum uitiorū similitudo
 „ proposita est, ut cognita turpitudine bestiæ, homi
 „ nes magis abhorreāt à similibus uitijs: ut in lupo
 „ inest rapacitas et crudelitas: in polipo tāta libido,
 „ ut extinguatur in concubitu: Noctua piscis tā uo
 „ rax est, ut nō desinat se onerare cibo, donec rūpa
 „ tur. Sed longum esset exempla persequi. Ad insti
 „ tutum argumentum redeo. Adflectat cuculus eti
 „ am

ἀνέσι & ἡγὲ
 ἀφρητῶς.

in Musica laudem, quare ubi lusciniā audiuit,
 „ aduolat, & excitatus cantu illius, cum ea cer
 „ ture studet. Hinc intelligi magis potest, in quo ge
 „ nere hominum, ingratos significet, nempe inter
 „ eos, qui obstrepunt melioribus in dicenda senten
 „ tiis, in studijs Ecclesiasticis, aut alijs, quæ uite cō
 „ ducunt. Hic quāta cuculorum agmina numerari
 „ possunt, non modo si ueteres historias repetamus,
 „ sed etiam si præsentia negocia consideremus? Ho
 „ mero obrectabat Zoilus, ceu lusciniæ cuculus, Cē
 „ seroni Clodius, & alij multi. Habuerunt suos cu
 „ culos & heroici uiri: Scipioni obrectabat Car
 „ bo, Alcibiadi Hyperbolus. Quamquam quid opus
 „ est exempla colligere? Plena est horum quotidiana
 „ uita, sed maximē in Ecclesia: Et ad hanc, totū
 „ hoc symbolum maximē conuenit.

Cuculi cantus
 in Ecclesia &
 Rep.

Curruca Græcis est Hypolais, quæ nomen inde Curruca.
 „ habet, quod humi ad saxa nidificet, talis est uera
 „ Ecclesia, spreta & abiecta in mundo. Hæc dum
 „ omnes fouere, & iuuare conatur, etiam suppositi
 „ cios foetus nutrit, qui cum propter hypocrisin
 „ ueniant in admirationē, facile beneficio Ecclesiæ,
 „ auctoritatem & potentiam consequuntur. Hanc
 „ adepti, deinde grassantur in ipsam matrem, eamq;
 „ dilacerant, & crudeli Tyrannide opprimunt. De
 „ inde illum feralem & infausum sonum ædunt in
 „ s v Ecclesia,

Arius.

Ecclesia, sonant impia et pernicioſa dogmata. Ariū euexit ad honores Eccleſia Alexandrina, qui cum eſſet ſuppoſitiuus factus, poſtea Eccleſiam orbis terrarū horribiliter diſſipauit. Quid in ſcholis accidit: quæ cum ſunt bene cōſtitutæ, pars ſunt eccleſiæ uel præcipua. Primum enim ingentia certamina, pericula, difficultates, publicè ſuſtinet boni doctores, propagandæ rectæ doctrinæ cauſa: de inde priuatim, ut nutrices fouent infantulos, ita ſumma cura, diligentia, ſedulitate, prouehunt ingenia diſcentium. Et tamē ſæpe fit, ut educatus atq; inſtitutus magna fide, poſtea oblitus omnium beneficiorum, & incitatus ambitione, aut natura maleuolentia, aut inuidia, impetum faciat in præceptores, nec nocere tantum iſtis, ſed odio ipſorum bonas artes opprimere & delere conetur. An hoc cuculorum genus non uidetur odio dignum? Non enim iam uitupero homines hebetes, aut tardos, ſed ingratos, & nocendi cupidos.

Tales cuculos odiſſe, omnes à natura bene inſtituti debent, Et tales hic pingere uoluī, ut admoniti adoleſcētes, procul eos fugiāt et execrentur. Student enim hi cuculi alijs affricare ſuam ſcabiem, et inueniūt uel ſolidos, uel malos, qui illo horrido cantu teneantur. Magnum per ſe ſcelus eſt ingratitudo in qualibet re, ſed tum eſt uerè cuculi

Scholæ.

Verum cuculi ſcelus.

culi ſcelus, & parricidium, quando ad eam accendit odium piæ doctrinæ, aut aliarum honeſtarum artium, quando ingrati, hominum odio, & animi morbo, poſtea rebus bonis bellum inferunt, labefaciunt dogmata, detrabunt de artium dignitate: nec rara ſunt exempla. Et ſæpe accidit, ut cum ſemel in præceptores incurrerint, poſtea rabies augetur, & creſcat diſcordia, uelut incendium: Deinde Reſpub. propter horum ſcelus et ingratitudinem pleſcitur.

Quidā Athenienſis Orator, cum ſignificare uellet, quibus modis factioſa et Tyrannica ingenia potentiā conſequantur, inquit: Serpens niſi deuoſet ſerpentes, nō fit draco. Ita ingrati illi incenſi odio aut ambitione, perſuadent ſibi, hanc eſſe uiam ad gloriā, formidabilem fieri alijs, opprimere diſſentientes ui aut arte. Quanquā minus flagitiū eſt in pares, quā in benemeritos ſeuire, ut facit cuculus. Cū igitur ingratitudo nō ſolū priuatim ſit turpis et indigna homine, ſed etiā ſæpe Reipub. noceat, adhortor uos Adoleſcentes, ut animos ueſtros ad gratitudinem aſſueſcatis, ad quam nos nō modo inuitant natura, & homines doctiſſimi, qui quaſi explicantes naturæ iudicium, de gratitudine copioſiſſimè præcipiunt, ſed etiam cœleſtia oracula uocant, quæ quidem horrendas etiam

pœnas

pœnas minantur ingratis. Sic enim scriptura inquit. Nō recedet malum à domo ingrati. Hoc dictum quæso affigite animis, & expendite, quàm graues, quàm durabiles pœnas minetur Deus, cū ait, semper hæc mala in domo, in liberis ingratorum. Quid dici tristius poterat?

Iā cogitate, quale sit genus beneficiorum, quod in schola bene constituta accipitis. Nihil homini cōtingere melius potest, quàm recta doctrina, primum de religione, deinde de honestis uitæ officijs, de rerum natura, deniq; de omnibus artibus, quæ sunt uitæ utiles. Traditur autem uobis, Dei beneficio, doctrina Christiana, purè et simpliciter. Proponuntur & ceteræ honestæ discipline, nec ulla pars Philosophiæ negligitur. Enarrantur optimi auctores Græci & Latini, qui aut fontes Philosophiæ cōtinent, aut profunt ad formandam orationem. De preceptoribus ipsis non dicam, sed tamen dexteritas & prudentia in doctore duplicat beneficium. Nam qui in docendo non adhibet rerum delectum, aut non uidet quid cuilibet ætati conueniat, is sæpe ita distribuit ea quæ tradit, ut si canis paleas, asino daret ossa, ut in prouerbio dicitur. Spero autem uobis cognitam esse fidem & prudentiam in ijs qui docent.

Cum igitur tanta sit magnitudo beneficiorum,

non

non est obscurum, quod sit uestrum officium. Certe Deo gratiam debetis, qui his pulcherrimis meritis uitam humanam ornauit. Is uult dona sua intelligi, uult ea magni pendere à nobis, uult gratiam reddi his, per quos impertit ea humano generi. Quare cogitate quid Deo debeatis, et mentote ingratos pœnas Deo daturus esse.

Philippus Macedo habebat militem, qui ei propter fortitudinē in primis charus erat, hic naufragus ad nullā cuiusdā agricolæ agrē enatauit. Agricola cum audisset militis clamorem, accurrit, cumq; rigentem frigore et penè exanimē ducit in uillā, et quibus potest officijs recreat. Post triduum cupientem abire etiā uiatico instruit. Discens miles prolixè pollicetur se gratiā relaturū esse. Vide quid acciderit. Nam et hic miles cuculi scelus imitatus est. Narrat Philippo naufragum, beneficium hospitis tacet, et petit sibi donari illud prædium, facile impetrat à Rege liberali, præsertim cum Rex bene meritum esse iudicaret: iubet igitur induci eum in bona quæ petiuerat miles. Non tulit iniuriam agricola expulsus bonis, ab eo quem seruauerat, sed uenit ad Philippum et cōmemorat suum beneficium erga militem. Hic adeo exarsit ira Philippus, ut Pausaniæ mandaret, ut priori domino prædium restitueret, militi

merito

Philippus Macedo inuicem ingratum.

Beneficium quod à scholis conuincit.

Frontonius.

27

Hospes ingratus.

uerò ex auctorato stigmata inureret, inscriberetq; fronti, hæc uerba: Hospes ingratus.

Ingratis difficilius cuculus insculpendus.

Tanta naturæ uis est, ut nemo tam ferreo animo sit, qui audiens hæc historiâ, non ualde probet iussissimam Philippi sententiam. Quantum autem prodesset Reipub. hoc modo notatos esse scholasticos ingratos, eos uidelicet, qui ad ingratitudinem etiâ addunt impietatem, qui nocere præceptoribus, et ipsis studiis cupiunt. Hos oportuit stigmatibus notatos esse, quia si agnoscerentur, minus nocere possent. Ego uerò optarim illis etiâ insculpi cuculum in fronte, deuorantem suam nutricem. Sed quanquâ hic cessant leges, tamen Deus tandem eis stigmata inurit, quæ testantur quales fuerint. Cogitate igitur quantum Deo displiceat ingratitudo, quam sit indigna homine, quam inimica toti naturæ, quam turpis, quod diuinitus etiâ puniatur: denique quod Reipub. noceat, cum ingrati, odio hominum, artes etiâ odisse et premere incipiunt. Hæc si uobis sæpe subijcietis, excitabitis animos ad gratitudinē, et ad colendā communem tranquillitatem. Ad hæc officia assuescendi sunt animi. Ideo in scholis, et in his optimis studiis uersamini, ut mores uestri fiant meliores, ut artes profuturas ad illustrandā gloriam Dei, et ad tuendam communem societatem uobis pareatis, non ut discatis scophan-

Aristogiton apud Demosthenem.

scophanticam nocituram bonis uiris et Reipub. Quam tetra imago est ciuis apud Demosthenē, cum pingit Aristogitonem, circumeuntem in foro, nuibrantem speculum seu exertam caudam, ceu scorpium insidiari ciuibus, et circumspectare quem priat, quæ aliqua calumnia opprimat, deinde, qui cum nullo ciue ullius officij societatem habeat, sed cum illis uiuat, quos apud inferos aiunt assidere impijs, uidelicet, cum inuidia, furijs, et alijs pestibus. Ita describit Demosthenes Aristogitonem. Quid autē alienius esse debet præsertim ab homine docto, instituto ad humanitatē, et cuius mores et eruditio debent prodesse Reipub. cuius tota uita debet esse κοινωμένη, et plena officij, quam istud Aristogitonis more uiuere? qui quidem proprius est scophantarum, qui irruunt in bene meritos. Cum autem mihi quidem impossibile sit, magnitudinem huius causæ equare dicendo, non uolui esse prolixior. Et tamen hæc præcepta interdum inculcanda sunt adolescentibus, et ostendendum quanta sit uitiorum turpitudine. Ideo hæc pauca de ingratitudine, hoc tempore collegi, quæ ut boni consulatis oro. Est enim etiâ grati animi, qualem cumq; operâ honestam, publicæ utilitatis causa susceptam, probare.

Dixi.

De

DE UTILITATE FABVLARVM
Oratio.

Non dubito, quin ut quisq; modestissimus est, ita maximè miretur, idq; merito, quid mihi puero, nondum primos oblito uagitus, in mentem uenerit, cur hic in corona doctissimorum iuuenum dicere constituerim. Neq; uerò ipsi frontis adeo perfricta sumus, ut in hoc auditorio uel mutire ausimus, ni cogant honestissimæ rationes. Nā cum huc prodire turpe sit, nisi cum eloquentia, tum autoritate, locum cum decore tueri possis, uideremq; fore ridiculus, si tale quiddā hac ætate susciperem, quæ quid possit, quantum sapiat, nemo ignorat. Tā ut eruditionem non desideres, primam in puerilibus ingenijs laudē uerecundia meretur, in qua ni sentiam quā longo absit hæc theatrica ostentatio, ne ego plane stupidus sim. Sed uicite has rationes preceptoris mei autoritas, qui de ingenio meo periculum facturus, hanc dicendi prouinciam iniunxit, quam si recusassem, parum pius uideri potuissim. Sic enim existimo, præceptoris uel in re iniqua probum adolescentem parere oportere. Itaq; malui quiduis uideri, quā præceptorum autoritatē detrectare. Quæ pietas mea, facile,

Præceptorum
obseruatio.

facile, ut spero, me ab omni calumnia liberabit, impetrabitq; à uobis, ut boni cōsulatis, quod nōnulo meo periculo præceptoris morem gerere studeo. Interim quo me consilio periclitari uoluerit, ipse uiderit. Iussit autem, ut de fabularum laude dicam, quod argumentum in speciem quidem puerile est, et huic ætati aptum. Ceterum si quis propius contemplatur, intelliget ei prudentissimorum hominum eloquentiam uix parem esse. Quæ enim literarum, quæ uitæ pars non aliquid à fabula mutatur? Sed nos pro ingenij nostri modulo rem agemus, modò puerilem orationem audire non sit molestum. Efficiam autem, ni spes me fallat, ut intelligatis, non aliud genus literarum utilius esse repectum, quā fabulas. Quod ut uerisimile fiat, primum causas aperiemus, cur à maioribus confectas esse iudicemus. Videbant illi communi mortales conditione, non corporibus modò, sed animis etiam imbecillibus nasci, camq; legem, opinor, ita sanxit natura, ut educandæ tuendæq; sobolis curam in parentibus auerget. Os primum inerme et edentulum est, serò admodum lingua, manus, pedes officium suum facere incipiunt. Estq; tanta in tenero corpusculo imbecillitas omnium membrorum, ut ni uagret infans, uiuere penè nesciretur. At huic corporis modo singulari beneficio natura con-

Laus fabularum

Causæ

Infantia nostra

t

ra con-

tura conuenientem alimoniam in maternis uberi-
bus condidit, quod solidioribus cibus non statim
os firmum sit. Itaq; materno lacte infans râtissè
alitur, dum uiricula firmiores factæ, solidiorē ci-
bum admittât, suntq; autores medici, qui integro
biennio solo lacte alēdos cēsant, paulatim postea so-
lidior cibus datur, nec ille tamen aliquandiu nisi
præmansus. Iam et alumne manu infantis ore in-
teritur, priusquā huius manus officio suo fungi po-
test. Omitto quāta industria, quantaq; cura collo-
cari in cunas, in crepundijs gestari soleat, ut mem-
bris habitus suus, lineamentisq; decor aliquis, pa-
retur. Atq; hac corporis conditione, fallor ergo,
nisi natura uelut spectaculo quodā animorum im-
becillitate adumbravit, monuitq; quāta cura exci-
tari, institui, ac erudiri rudes puerorum mentes
uelit. Est enim et sua his infantia: Videmus quā
serò agnoscat domesticos etiā, spēq; metuq; uacat,
nullo rerum absentium sensu tanguntur. Proinde
sapientes uiri naturæ uim propius contemplati,
haud equidē sine mente reor, sine numine diuū,
uiderunt animis suo quodā lacte opus esse. Quæ so-
te, nonne ridiculus fuerit, si quis infantem annicu-
lum per urbes aliquot circumferat, præcipiatq;
ut illarum situs, item hospitū nomina accuratē ob-
seruet, memineritq;, ut domum rediens, equalibus

recen-

recenseri possit? Ad eum modum ineptire iudico,
qui talia pueris proponunt, quæ captus illorum
nondum assequitur. Est omnino ueritate nihil ue-
rustius, nihil amabilius, sed longius à conspectu,
et ab oculis hominum recessit, quā ut cerni, te-
neri, agnosciq; possit. Suntq; pueriles animi ad eā
tanquam per gradus quosdam ducendi, inuitan-
tiq; uarijs illecebris, ut subinde propius conside-
rare liceat rem quidem omnium pulcherrimam,
sed heu nimium obscuram ignotamq; mortalibus.
Et perinde atq; qui se ab infantibus amari uo-
lant, saccharo aut similibus rebus inuitant, ita leno-
cinijs quibusdam commendanda ueritas est, et ris-
ibus animis insinuanda. Excogitarunt itaq; pru-
dentissimi homines fabellas, quæ primum admi-
ratione excitarent, ceu ueternum quendam dormientem
res puerorum animos. Quid enim magis nouum
nobis uidetur, quā lupum cum æquo, leonem
cum uulpecula, quercum cum cucurbita hominū
more colloqui? Taciti apud nos miramur, qui sen-
sus, qui sermo bestiarum fuerit: paritq; hæc admi-
ratio uoluptatem quandam propius cognoscē-
re, inuatq; discere, quam ob causam hæc conficta
sint. Ibi paulatim animus excitatus, erigit se in
contemplationem rerum humanarum, et agno-
scere uirtutum uitiorumq; discrimina incipit.

et ij

Deinde

Remota ueritas à conspectu nostro longe-
gius.

Admiratio parit uoluptatem

Deinde altius insidunt, cum uerba tum sententia eorum argumentorum, quæ cum admiratione ex cepimus, & uelut aculeos relinquunt in animis, quibus accendimur cura quadam peruestigandarum earum rerum, quæ nouo commento tradita sunt. Hoc opinor consilio, primum confictas esse fabulas, quod nulla dicendi ratione excitare supina puerorum mentes citius posse uiderentur. Fortasse hoc etiam agebant fabularum autores, ut amoenis argumentis ingenia puerorum mitiora redderent: Inest enim in ea etate, sicut in recentibus pomis, acerbum quiddam, & ferum, quod nisi humaniore institutione corrigatur, in barbariem quandam & beluinam scuitiam abit. Videmus enim hoc docendi genere usos esse quondam grauisimos et sapientissimos homines, quod nunc quanto malo publico & scholis exulet, non facile dixerim. Homeri Poëta prudentiam tantopere miratur eruditi, ut supra cōmunem mortalium sortem uehant, planeque sentiant, diuina quadā uī mentem illius percitā fuisse. At is pueris, quos in Græcia passim docebat, bellum ranarum & murium scripsit, ut simul teneros animos lepidissima fabula delectaret, simul doceret quantum præstaret dissimulare quā ulcisci iniuriā, quā sint incerti barbarum ac bellorum omnium exitus, nec raro accidere,

Mitigantur puerorum ingenia fabulis amoenis.

Bellum ranarum & murium.

lere, ut ab inferioribus potentiores uincantur, sæpe malum omne in auctoris caput uerti: Nam cum mures nonnulla sanè iniuria prouocati, armis illum uindicare, quā dissimulare mallent, nimirumque suis uiribus aduersus imbelles ranas fiderent, donarunt superi uictoriam imbellioribus, et belli autores pertinaciæ suæ iustissimas poenas dederunt. Quæso quid æquè retulit puerilibus animis inferi, atque odium bellorum ac turbarum, tolerantie studium, & hoc genus alias humanitatis artes? Hesiodum tanta fuisse prudentia apparet, ut carmē eius diuinum uideri uoluerint, qui senserunt eum calamis à Musis acceptis uatem esse factum. Is uerò cum persuasissimum suis ciuibus esse uellet, nihil scœdus, nihil immanius esse uiolentia seu iniuria, rem ipsam uelut in tabula depinxit, composito de accipitre & luscinia apologo. Docebat hic quoque Græcam iuuentutem, & non sunt contemnendi scriptores, qui Aesopicas fabulas ab ipso confictas prodiderunt.

Hesiodi fabula

Dixi quo consilio putem repertas esse fabulas, potestque ex hoc uelut fonte precium earum & utilitas estimari: Neque enim tam prudentes uiri fabularum autores his nugis unquam delectati fuissent, nisi ad erudiendas pueriles mentes, plurimum conducere sensissent. Quid, quod non modo pueris,

t iij sed

Fabula Agrippæ
pro Romæ salu-
tatis.

Apologia De-
mosthenis.

Fabularum uis
maior quam
Mercurii &
Orphei.

sed celeberrimis etiā ciuitatibus fabula salutare
fuerunt. Cum plebs Romana cum patribus dissi-
deret, secessumq; esset in sacrum montem, nec sauerio
re ulla oratione flecteretur, missus est Agrippa,
qui uniuersam multitudinem lepido apologo, de
uentre, et reliquis hominis membris, ita cepit, ut
statim liberet in gratiam cum patribus redire. De-
mosthenes grauis Orator, cum Macedo ea condi-
tione cum Atheniensibus foedus facturum esset, ut il-
li Oratores sibi dederent, qui perpetuis concioni-
bus animos ciuium aduersus se exacerbarent, ini-
quissimam conditionem Reip. festino quodam apo-
logo dissuasit, quanquā ab ea non ita multū plebs
diutino bello uexata abhorret. Nam cum docere
uellet in hoc postulari Oratores, ut urbs destituta
Oratorum presidio, Regie tyrānidi pateret, mi-
ra luce et perspicuitate Macedonis consiliū ante
oculos multitudinis posuit hoc cōmentio. Lupos
quondam cum pastoribus pactos esse, nihil se post
hac hostile caulis illaturos esse, si sibi canes dederē-
tur. Placuit stultis pastoribus cōditio, canesq; dedi-
ti sunt. Proinde ubi lupi uiderūt excubias caula-
rū sublatis esse, liberē grassari in grege cōpère.
Hæc fabula cum docuisset quanti referret Orato-
res seruari, Remp. tantisper seruauit, dum hoc cō-
siliū ualuit. Miram quandā fabulæ uim inesse,
uel

uel hæc exempla testantur: Necessè est enim effica-
cissimam orationem fuisse, quæ implacabiliter ira-
tis ciuibus Romanis arma è manibus extorsit,
quæ Athenienses grauitè afflicto adduxit, ut quā-
quam una uoce pacē omnes flagitassent, bellum ta-
men quā pacem mallent. Eat mihi nunc aliquis
et predicet uel Mercurij uirgam, qua finxit uetu-
stas animas orco euocatas esse, uel Orphei cytha-
rā, qua syluas et saxa traxisse ferunt: mihi quidē
nō minus admiranda esse Musica uidetur, quæ cō-
citate multitudinis uis sedatur, atq; ea quæ bestias
& saxa demulsit, & haud scio, an qui illa de Mer-
curio, Orpheoq; sinxerunt, significare uoluerint
peculiari quodā dicendi genere rudes mortales et
feros adhuc māsuefactos esse. Quod si uerum est,
consentaneū est id apologo esse atq; esse, quo oratio
nisi genere facillimè capiuntur imperitorū mētes.
Certè qui populus suis legem condiderunt, multa
apologos simillima posteris reliquerūt. Quid enim
illa Lycurgi scena? nōne apologum representa-
bat, cū exemplo duorum catulorum, doceret natu-
ram, & ingentem uim institutione ac assuetudine
uincit? Nō libet hic peregrinas leges, peregrina in-
stituta recēdere, cum in sacris literis tā multum ex-
cet apologorum, ut satis appareat, ipsum cœleste
numē ita iudicasse efficacissimū hoc orationis ge-
nus,

Legislatorum
Apologi.

Scripturæ sa-
cræ.

nus, ad flectendos hominum animos esse. Quæso te, quæ potest laus amplior contingere apologis, quam quod eos cæleste numen etiã approbat? tam dudum opinor, pueriliū uos nugari pertadet: Et ego partes meas esse sentio, ne diutius uos æquo obtundant: Quisquam mihi quidem adeo aridet argumentum, ut nulla unquam oratione arbitrer satis laudari posse. Quod est enim dicendi genus, in quo perinde cum summa utilitate, summa gratiã coniuncta est? Verè nimirum dixit Horatius: Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci. Quæ enim oratio, mores, studia, ingenia hominum propius expressit, quam apologi? idq; tanta cum gratiã, ut nullis epodis incantari citius hominum mētes possint, quam cupiant apologi. Proinde aequales meos adhortor, si qua orationis mee est autoritas, ut ad discendos apologos se toto pectore conferant. Sunt qui nescio quibus obscuris autoribus tractandis ingenia atterunt, & magno labore desipere discunt. At apologi foeliciß: me excitant, exhilarant, & erudiunt pueriles mentes. Ad hæc cum extent Latine, orationem etiam uelut molliore quodam succo alunt. Adeo siue moribus formandis præcepta queris, siue recte loquendi exemplum, nulli commentarij præstiterint utrumq; quam apologi, foelicius. Dixi.

Oratio

ORATIO CONTRA AFFECTATIONEM nouitatis in uestitu.

Amet si non dubiū est mihi, Auditores cãdidissimi, quin ualde uobis mirum uideatur, quod hanc cathedram doctissimorum hominū conscendere, tantamq; prouinciam, ac onus suscipere ausus sum: tamen, cum scholæ nostræ morē sciatis, non dubito, quin quæ uestra hactenus erga omnes, qui in hunc locum dicturi prodierunt, fuit humanitas ac beneuolētia, me quoq; benignè, placideq; audituri sitis. Ego uerò non de bello Troiano, aut huiusmodi peruulgata fabula dicturus prodij: Sed cum nulla uirtus perinde adolescentes deceat, atq; modestia, coepi consilium de quadam eius uirtutis parte dicendi. Idq; argumentum eo suscepi libentius, ut si nō hic propter eloquentiam laudem merer, tamen mihi interea canerem, sicut ille Cytharædus dixit, meq; ad eius uirtutis studium excitarem. Institui autem orationem contra adfectionem nouitatis, & aliarum ineptiarum in uestitu, quod uitium cum sit opinione nocentius, tamen adeo uulgare est, adeo coepit iuuentutis animos, ut nullis neq; legibus eorum, qui Respub. t v guber-

Nocentissimū
malum uesti-
tus ineptiæ.

gubernant, nec doctorum sermonibus corrigi possit. Quoties enim his nostris temporibus de hac re leges scriptæ sunt? Quam multi graues uiri quotidie hac de re queruntur? Sed tanta mali uis est, ut reprimi aut sanari non possit. Quotidie nouæ formæ excogitantur; nunc placet Gallicus pileus, nunc Hispanicus cucullus. Alij Sarmaticis brachijs delectantur, et hæc ipsa quam uariè deformant? Integra uestis parum digna uiro esse creditur, sed lacerata, & mille uariata coloribus, qualem olim scurrarum fuisse uestitum picturæ ueteres ostendunt, ea demum plurimum habet admirationis, atque hæc singuli quotidie mutant. Nullus Proteus tam uarias induit figuras, quam nostri iuuenes, subinde habitum mutant, non aliter atque in scena hi, qui plures personas sustinet. Quamquam igitur hoc uitium usque adeo receptum sit, ut non adolescentis oratione, in qua nihil esse autoritatis potest, non aliqua mediocri eloquentia tolli possit, tamen libuit in argumento honesto ingenij uires experiri. Quæso autem uos, ut pro uestro more benignè me patienterque, de honestissima causa dicentem audiatis. Id si nulla alia res, tamen ætas mea à uobis impetrare debebat, quæ propter imbecillitatem non poterit susceptum onus perferre, nisi singulari fauore uestro, animum meum confirmaueritis.

Est

Est autem cum per sese turpissima nouitatis in uestitu adfectatio, tum hoc etiam nomine magis fugienda, quia multas ex se alias pestes gignit, & pleraque animi uitia prodit atque alia. Nec procul nobis argumenta sententia nostræ petenda sunt. Etenim cum nuper hic de conseruandis ueteribus moribus quidam ex nostro sodalicio grauissime dixerit, spero me facilius hanc causam de usitato uestitu retinendo uobis probaturum esse. Etenim ut in alijs publicis institutis odiosa est nouitatis adfectatio, ita etiam in uestitu merito improbari debet.

Semper autem sapientissimi homines senserunt ueteres mores, ueteraque instituta ciuitatum ac populorum summa cura conseruari debere, quod nulla res perinde lædat publicam tranquillitatem, atque crebra legum morumque mutatio, non aliter atque corporis humani ualetudinem ratio uictus sæpe mutata labefactare solet. Eius mali ut uetera omittamus, nostra ætas miserabile exemplum uidit. Postquam enim pauci tantum ritus Ecclesiastici, qui iam nescio, quomodo degenerasse dicebantur, abrogati sunt, incredibilis omnis diuini atque humani iuris contemptus secutus est. Et non modo disciplina in ciuitatibus regendis, et Magistratum auctoritas periclitari cepit, sed religiones uniuersas, fidem, iusiurandum, et omnia uincula societatis hu-

Venerum Re-
rump. legum
morumque mu-
tatio.

humana laxata esse vulgus existimat. Inde cum quotidie maximi motus in ciuitatibus existunt, tum uidistis ante biennium luctuosum inter ciues nostros bellum in uniuersa Germania exarsisse. Nullum igitur uenenum nocentius Reipublice existimemus, quam receptorum morum mutationem, quæ in uulgo licentiam, audaciam, contemptum Imperij, denique nihil non earum pestium, quæ ciuitatibus exitio esse solent, parit. Merito igitur celebratur uersiculus ille:

Veteres mores
cur optimi.

Moribus antiquis res stat Romana uirisque. Adhæc cum ueteres Dijs proximos esse credamus, non dubium est uetustissimos mores optimos esse, quos illi scilicet maiores nostri ciuitatum conditores à Dijs ipsis didicisse uidentur. Proinde ferendi non sunt, qui honesta maiorum instituta fastidiunt, qui ueterem disciplinam soluunt, qui nunc hos, nunc illos mores in patriam accersunt, qui scribunt abolentque leges ut libitum est. Et constat olim in Reipublica clarissimos ciues acerrime uetera instituta defendisse. Nam ut alia maiora omittam: Rome quoties sumptuariæ leges perlatæ sunt, ut maiorum more uestiret ciuitas? Cato quanta contentione legem Oppiam tuctur apud Liuium, quæ modum sumptibus mulierum præscribebat? Augustus cum uideret Romanos peregrino uestitu delectari,

sentiens

sentiens quantum in eare mali inesset, longa oratione ciues obiurgauit, et ad togæ usum reuocauit, illum etiam Vergilij uersiculum citans:

Turpe ex
emplis nihil com
moueri.

Romanos rerum dominos gentemque togatam. Si nulla ratio esset alia improbandi hæc uestitus uitia, tamē erat honestum nobis exempla magnorum hominum sequi, à quibus dissentire, quid aliud quam insania est? Et quod Cato, quod Augustus senserunt, probari omnibus bonis uiris existimemus, quorum iudicia nihil morari summa impudētia est.

Sed dicat aliquis, non magnopere, uel ad priuatos mores, uel ad Rempublicam, pertinere has ineptias uestitus, meque atroci oratione exagitare rem non perinde uitiosam. Ego uero utinam dicendo magnitudine rei æquare possem: tantum enim turpitudinis hæc in re est, ut nulla mediocris eloquentia ad eam explicandam satis sit. Etenim cum non minus uestis, quam oratio animi character atque imago sit, quid dubitemus illos, qui tantopere monstrosa ueste delectantur, animos etiam monstrosos habere? Incedit aliquis pileo tectus Hispanico, eoque uariè pectus; Thorax deinde Gallicus est, cuius manica adeo non respondent ad brachij modum, ut laxissima sint, qua parte brachium gracilius est. Et cum uestis naturam imitari debeat, istis planè diuersum placet. Quid amplius? plebeius uestitus est, nisi

Vt uestis ita
nimis.

Sumptuariæ le
ges Romano
rum.

nisi distinctus sit uarijs coloribus uelut pauo: ad hæc cōscissum esse oportet, tanquā mendici pallium, id demum regum est. Venio ad pallium. Palliorum ac tunicarum tā multæ, tamq; uariæ formæ sunt, ut totus hic dies ad recensendum non sit satis futurus, si singulas enumerare uelim.

Fabula de Germanis.

Atq; hîc uenit in mentem mihi fabulæ cuiusdam Germanicæ. Audisse enim uos de patribus uestris opinor, regem Turcarum iussisse sibi omnium gentium habitus pingi. Cum itaq; pictor plurimarū gentium uestitum depinxisset, tandem pingit nudum hominem, et iuxta uarios pānos. Postrà arti fex à rege iussus interpretari picturam, cum exposuisset cætera, dixit nudam illum Germanum esse, cui certa forma uestitus pingi nō possit, quia quotidie nouā excogitet. Doleo unā hanc nationem, quæ grauitatis atq; cōstantiæ laudem alioqui sibi uendicat, hac parte leuitatis in simulari posse. Cogit enim res ipsa fateri, apud nos incredibilem uarietatem uestitus esse. Quid de calceis dicam? olim erāt rostrati, nunc fiunt trianguli figura, ceu del tototi. Quid aliud quā monstrum putandus est, qui in tā dissimili habitu, tamq; uariè incedens se se circumspēctat, et tanquā lunonis aus, admiratur? quem profecto, nisi admirationem cōsuetudo mali nobis exemisset, monstrum aliquod transmarina

Calcei.

marinū citius quā hominē esse multi crederēt.

Sed si sapientissimis hominibus, imò si sacris literis creditis, talem habitum non obscurā quandam animi picturam esse iudicare debetis. Scriptum est enim in Ecclesiastico: Amictus, risus et incessus, prodeunt hominis ingenium. Similis in animo inconstantia, similis cupiditatum uarietas, qualem in uestitu cernis: deniq; legum et morum patriæ fastidium simile in animo heret. Quod si res nihil præterea turpitudinis haberet, tamen hoc reprehendendum erat, tantam esse ingratitudinem erga patriam, quæ genuit, quæ educauit, quæ optimis legibus uitam defendit, ut nihil nunc nisi peregrinum placeat. Quid enim unicuiq; charius, iucundius patria esse debet? Nunc autem cum hæc nouitas mores etiam insamet, quis non existimet procul fugendum esse? Nonne apud Virgilium cum moliciem obijcit Troianis Turnus, à ueste coniecturam facit? ait enim:

Pictura animi habitus.

Et tunicae manicas et habent redimicula mitræ. Animaduertunt enim docti uiri sermonē, habitum, incessum, et alios corporis motus, tanquam actionem esse animi, in qua uelut in speculo cuiusque natura cerni potest. Quemadmodum enim in equis et leonibus animorū motus, cauda atq; aures indicant, ita adfectus hominum, non tantum

sermo.

Vestis uirum fa-
cit.

sermo, sed uestitus, qui quasi tacitus quidā animi sermo est, declarat. Itaq; nō temere à Græcis in prouerbio dictum est illud: Vestis uirū facit. Vt enim honestus habitus dignitatē hominī cōciliat, & quandam cōmendationem morum adfert: Ita mōstrosa uestis abhorrensq; ab approbatione oculorum, iudicioq; bonorum uirorū officit existimationi. Quid enim aliud quā mōstrosam mentē ista dissimilitudo uestitus, partim Gallos, partim Hispanos, partim Sarmatas imitantis significet? Quæ cōstantia potest existere in horū mentibus, qui toties sui dissimiles facti prodeūt? Socrates calceis Sicyonis cōtra suā consuetudinem uti noluit, tametsi ipsius cōfessione apti erant pedibus. Nec ille morosus in re parua uideri debet, pars quēdā grauitatis atq; constantiæ fuit, ne quidem in paruis rebus sui dissimilem esse. Proinde et Homerus inquit, honestū habitum ad existimationem augendā conducere, nostis enim uersum:

Namq; uiro uestis magnū decus addit honesta. Neq; id ad uestis precium pertinet: nō enim gemmæ, aut aurū, aut purpura, quarum rerum usu in ciuitatibus bene cōstitutis, etiam interdictum est honestis hominibus, magnopere ornāt uiros, sed quia pro ingenijs ac moribus uestitum ferē quisque sumit, magnam cōmendationem habet honestus ha-

Existimationis
ratio habenda.

bus habitus, quod eō boni uiri delectari iudicentur. Quisquis igitur honestam existimationem apud bonos uiros colligere studet, is ad illorum iudicia, ut reliquæ uitæ insituendæ consilia, ita etiam uestitum accommodet. Vt enim nostris temporibus Principum familiæ ex forma uestitus discernuntur, ita adolescentium mores, boni uiri ex habitu dijudicant. Nullum autem patrimonium, nullas opes hæc ætas pluris facere quā existimationem debet. Hanc magna ex parte consequi poterit hac diligentia, si sequatur illorum iudicia in uestitu. Si qui uerō ita depuduerunt, ut existimationis nullam rationem habeant, ut bonorum de se iudicia nihil morentur, hos non tam homines esse, quā humana specie beluinos animos gerere existimare debemus. Nostra oratio ad sanabilia ingenia pertinet, alios publicis pœnis ad sanitatem reuocare, & coercere oportuit.

Hactenus dixi uestitus ineptias quasdam animi esse corrupti notas. Sed ut nemo uolens stygmata, quæ deprehensis in aliquo flagitio inuri solent, quantumuis innocens sibi accersit, ita has notas turpitudinis uitandas esse, ne famæ noceant, censeo. Sed hæc ineptiæ non tantum nocent existimationi, aliud maius malum secum trahunt: nam inter corruptelas Rerumpublicarum meritō ad-

u

fectatio

Quæ uitia
gignat nouitas
uestitus,

fectatio, siue nouitatis, siue peregrinitatis in uestitu numerari debet. Hac de re dum dico, quæ so-
denter attendite. Intellegitis enim multa ingentia
uitia ab his principijs oriri: ut enim usuræ per
gradus crescunt, ita à paruis principijs paulatim
audacia robur colligit, donec penitus ex animis
pudorem, omnisq; diuini atq; humani iuris me-
tum ejiciat. Nemo, inquit Poëta, repente fit tur-
pissimus, per gradus labuntur mores in deterius.

Nec libet in re manifesta exempla colligere. Sed
quoniã inter adolefcētes studiosos doctrinæ Chri-
stianæ dicimus, recitabo uobis unū quoddā exem-
plū, quod in libris cōfessionum scripsit Augustinus
de matre. Hæc in pueritia inquit, mira diligentia
ad sobrietatē à nutrice adfuefactā esse, neq; enim
licuit ei, ne aquā quidem, nisi in iusta cœna, aut iu-
sto prædio, bibere. Nutrix interrogata quo cōsilio
puellis etiā aquæ potu interdiceret, respōdit: Nisi
ea ætate sitim perferre discant, postea matronas
factas, cum uini copia sit, simili intemperantia ui-
no se ingurgitare, qua nunc aquā bibat. Est igitur
prudētia nō exigua, semina uitiorum præuidere,
ac in tēpore tollere. Vt enim in morbis corporum
medicādis seruum est, tum demū querere remedia,
cum morbus ad summum peruenit: Ita frustra ad-
hibetur medicina uitij, postquam adoleuerint.

Quæ

Contempnus
legum.

Quæ igitur uitia gignit nouitas uestitus? Cū
alia multa, tum hoc omnium perniciosissimum,
quod adolescentium animos adsuefacit ad contem-
ptum legum. Nam cū in paruis rebus, primum
à consuetudine bonorum, & publicis institutis di-
scerint, paulatim ita confirmatur audacia, ut e-
tiam in maioribus rebus nō modò bonorū uirorū
iudicia, sed omnes leges cōtemnant. Et is qui nunc
uidetur ludere, dum has ineptias in uestitu amat,
paulò post omnibus legibus, omnibus Magistrati-
bus audebit oppedere. Tantam ruinam edit res,
quæ quidem in speciem parua uideri potest: ue-
rum exemplum latissimè patet. Nam cū semel
legum repagula effregerint, nihilo deinceps fir-
miores omnes leges, quàm aranearum telas esse
existimabunt. Et ut scitis ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς πικρὸς.

Quod quanquam in priuatis moribus uidere pos-
sumus, tamen in ciuitatum inclinatione clariue
perspici potest. Quæ enim ciuitas nō ita collapsa
est: quia cū primū disciplinā in paruis rebus
neglexisset, aluit petulantia uulgi, adeò ut postea
in maximis etiam rebus imperium detrectarit.

Præterea cū uestis imitetur animi adfectus, ut su-
pra dixi, sit, ut illis ipsis cupiditatibus inclusis in
animo, quas premi & coerceri oportebat, frenū
luxetur. Sunt qui propter feritatē animi, habitu

u u delectantur

Feritas & mo-
lities.

Educatio ma-
tris Augustini.

delectantur, qui terrorem intuentibus inculcat: In his quoniam sibi indulgent, crescit feritas. Sunt qui propter molliciem animi orrent se propemodum mulierum more, quos effœminatiores uestis reddit: Vt enim febris alitur, si quis ei morem gerat, & bibit quidquid uitiatâ natura expetit, ita morbi animi crescunt, si quis eis indulgeat, nec remedia opponat. Sed omnium maxime nocent in commune hi, qui gentis alicuius externæ uestitum amant. Vt enim amatores amasiarum colorem imitantur: ita isti se eius gentis mores, luxum, aut alia uitia amare, & patrios ritus ac leges contemnere, hac uestitus imitatione significant. Qui Principes primum Romam aduexerunt Diadema ta, et plerasq; peregrinas uestes: nonne illi qui ueteribus legibus delectis, in urbem obscœna sacra exterorum, ut bacchanalia, præterea exempla sceleratissima peregrinæ luxuriæ adferebant.

Hostes Patriæ

Videmus hoc tempore quosdam Turcico habitu delectari, non credo ob aliam causam, nisi quia nostræ religionis, & legum nostrarum sacietas eos cœpit, quos quoniam externa imperia expetere, mores religionesq; amare apparet, non dubito eos hostes patriæ appellare. Non enim tantum illi, qui foris arma gerunt aduersus patriam, hostes putandi sunt, sed multo magis isti, qui disciplinam

ciuilem

ciuilem, qui maiorum instituta nihil ad se pertinere arbitrantur, alios mores foris accersunt.

Lacedæmonij hospitem Milesium cum alijs de illijs adfluentem, tum in uestitu sumptuosiorē quā pro Spartana cōsuetudine, iusserūt ciuitate excedere, ac domi milesia exercere. Hæc illi in hospitium constituerunt, quāto minus ciuibz permitti debebat, exempla bonis ac ueteribus moribus offectura, in patriam inuehere? Neq; enim ab hoc sine publicorum morum corruptione, quia ut est uulgus natura φιλόκοινορ, statim has nugas imitatur, & legum metu paulatim deposito, amorem externorum uitiorum induit. Estq; in maximarum ciuitatum interitu uidere, ab his principijs cætera uitia orta esse. Iure igitur in autores talium exemplorum, tanquam in hostes patriæ, seuerissimæ pœnæ constitui debebant.

Tunc bellum parari aduersus patriam, tunc ob sideri eam non foris, sed intra mœnia putetis, cum patrius uestitus exuitur. Hos cum peregrinis claustrina sœdera fecisse, & cum legibus in perniciem patriæ conspirare arbitremini, quos externo rum, atq; hostium mores magis quā patrij delectant. Non enim hic cultus aliò spectat, nisi eò, ut domesticæ ac publicæ disciplina corrupta, trahat omnium ciuium animos ad externa imperia, pe-

u iij reginas

Lacedæmonij
eiciunt Milesi-
um hospitem.

Peregrinæ luxuriæ approbatio.

reginas religiones, & omnia turpitudinis genera recipienda. Sed cum hæc nouitas omnibus hominibus turpissima sit, tum in primis abesse à Christianorum moribus debebat, quos in omnibus partibus præcipuam grauitatem præ se ferre decet.

Leuiore gentibus sumus.

At hoc accipimus, Turcas, et plerosque barbaros, religiose patrium more in uestitu retinere. Cum autem Christianæ literæ singularem nobis modestiam, ac uerecundiam, & morum constantiam præcipiant, turpe est hac parte leuiore nos perhiberi ijs gentibus, quæ Christiana præcepta ignorant.

Dauid.

Videte quæso Dauidem, quam diligenter putauerit in huiusmodi, quanquam paruis rebus, decorum seruandum esse. Is enim cum legatis suæ gentis à uicino quodam Rege uestes per contumeliam decurtatæ essent, ac barba contra morem rasa esset, iussit ut extremo regni oppido se teneret, nec prodirent in publicum, donec barba creuisset. Quid aliud sensisse sanctissimum Regem creditis, quam ad officium boni uiri pertinere hanc quoque diligentiam cautionemque, ne genere uestitus, aut similibus rebus, cuiusquam oculos offendant.

Scholastici militum.

At hanc diligentiam maxime nos scholasticos præstare oportuit. Sed o Deum immortalem, quis ordo, quod genus est hominum, qui hæc ineptia magis amant quam scholastici? Militari plerumque

rosque habitus delectat, quem non uno modo deformat, sed quantum quisque potest, monstruosum facit. Ac tum demum sibi fortes uiri, tum satrapæ, denique planè beati uidentur, cum maxime nouum habitum, maximeque abhorrentem ab oculis bonorum uirorum excogitarunt: Quasdam formas, quia non possum uerecundè nominare, præmitto. Eset enim optandum, ut abderent ac tegerent diligentius eas partes, quas natura ipsa abdedit, ne in promptu positæ, ambitiose se ostenderent. Non neglexerunt hanc partem sapientissimilugum latorum in Græcis ciuitatibus. Scribit enim Xenophon in institutis Lacedæmoniorum, Licurgum præcepisse, ut pueri in publico, manus intra uestes continerent, ut taciti incederent, ne circumspicerent, nec deicerent oculos ab his, quæ ante pedes essent. Et quidem hæc magnarum uirtutum tyrocinia quædā esse existimāt: Ait enim Xenophō ideo hæc instituta esse, ut ad uerecundiam, pudorē ac modestiam à prima statim pueritia adfuerent. Quāto magis nos, qui in scholas missi sumus, ut non modò literas perciperemus, sed ut ad omnia honesta officia institueremur, hæc incunabula modestiæ, in uestitu atque incessu seruare oportuit.

Verecundia gentilis.

Verum quid hoc nostri est, aliud oratio scholaricorum disputantium, de honestis officiis, aliud

uestis loquitur, quæ summā impudentiam præ se fert. Planeq; miror quid illis in mentē ueniat, cum cogitāt quantum a se ipsi dissentiant, quā non cōueniat ad orationē suam, ad studia, hic habitus. Si in scena prodiret cū habitu scurræ Agamemnon, nemo non uociferaretur illum Histrionem decori oblitum esse, nescire scenæ, quod aiunt, seruire. Tā morose iudicamus in ludis. Quid putatis graues uiros iudicare in serijs rebus, quantum huic scenæ nos seruire uelint, in quā, quia ludum hunc esse, nō modo literarum sed omnium uirtutum percipiendarum arbitrantur, ideo deducti sumus, ut hinc optima disciplina adsuesacti, bonos mores ad Rempub. afferamus. Sed quales mores adferēt illi ad Respu, qui tanquā in impudētiæ ludo uersati essent, iudicia bonorum uirorum contemnere consueuerunt, qui pudorem & uerecundiam penitus ex animis eiecerunt, qui legum metu deposito, licere sibi quicquid libet existimant. Multa enim, ut dixi, uitia alit illa ineptiarum adfectatio.

Quam spem de se præbere bonis uiris potest is, qui in prima pueritia legibus se coherceri atq; gubernari non est passus, sed qui tanquam Tyrannidem teneret, suo arbitrio uestire, suo more uiuere uoluit. Nemo profecto illum in ulla uite parte moderatum, aut legum metuentem fore credet.

Et

Et hac impudentia pleriq; sunt, qui ex scholis posita, non tantum ambiunt administrationem ciuitatum, sed multo honestiorem prouinciam docendæ religionis, ad quam adferre singularem modum oportebat.

Audiui in terra Sueuica Principem fuisse summa prudētia ac pietate præditū Eberardum Barbatum, sic enim uocant: Ad hunc aiunt uenisse iuuenem quendam petentem sacerdotium, forte huic uentus aperuit uestim, ut uideret Princeps scissas militari more caligas. Ad nunc nemo tegere studet, tanta est impudentia, in illo casus retexerat: Ibi Princeps, ut erat acerrimus exactor, cuosq; disciplina morum, ita cōmotus est, ut quā loqui latine nō soleret, tamē ira ei hæc uerba expresserit: Vade ira. Sic illum, quia ei succenseret, e conspectu suo abire iussit. Ac tantum absuit, ut sacerdotium conferret, ut etiam uehemēter obiurgatum dimiserit, quod in Principis cōspectum uenire cū scurræ habitu, quod ambire sacerdotiū ausus esset, cū hac significatione impudentiæ, ac leuitatis, a qua lōgissimē abesse sacerdotes decet.

O censuram dignam laude, dignamq; memoria uestra cōmilitationes. Merito enim tanti uiri, cui fama est in hoc toto Germaniæ Imperio, summā sapiētiæ laudem tributā esse, commoueri iudi-

u v cio

Agamemnon
in habitu scurræ.

Eberardus Bar-
batus.

cio debemus. Huic enim omnes populi cum omnes ordines, in concilijs populorum Germaniæ de maximis rebus sæpe adfensi sint, adfentiamur et nos hac parte, & statuamus id quod res est, nulli non ordini hominum has ineptias, sed maxime scholasticis indecoras esse. Neq; uerò sic ille sensit, & nunc sentiunt idem omnes boni uiri, & omnium honestorum hominum hac de re calculi consentiunt. Quis enim uestrum, qui modo liberaliter institutus est, qui nisi sit impudentissimus, ausit in conspectum sui patris cum inusitata ueste uenire? Quod cum ita sit, putate hæc uitia in communi odio bonorum uirorum omnium esse.

Voluntas patrum pro legibus habenda.

Quamquā autem merito pro legibus haberi debeat, quidquid omnes boni uiri sentiūt, tamē si minus apud uos alienorum autoritas ualet, ualeat apud unumquemq; sui patris autoritas, quam est pietas quædam maximam & grauissimā ducere. Quare si parentum animi ab his ineptijs in uestitu abhorrent, abhorrent autē haud dubiē, uoluntatē illorum pro lege habeamus. Neq; enim existimare debemus has tantum leges esse, quæ sunt in publicis libris scriptæ. Hæc lex non in æs incisa, nō tabulis lapideis insculpta est, sed in animis nostris scripta diuinitus, ut parentum iussa non minoris faciamus, quā illa prætorum edicta. Et

tamen

tamen extāt etiā Magistratuum leges hac de re: extant & præter hominum doctorum præcepta, in sacris literis grauissimæ admonitiones, ut ambulemus corā hominibus *ἐν Χριστῷ*, hoc est, ne quid incesu, sermone, gestu indecorum admittamus. Et Paulus iubet fugere iuueniles cupiditates, significans, ut docti homines interpretantur, delicias illas in uestitu, aut in reliqua corporis actione. Quid est autē, si non est insania, neq; bonorum uirorum iudicijs, neq; parētum, neq; legum, neq; sacrarum literarum autoritate permoueri? Neq; leue peccatum sit oportet, quod tāto cōsensu honesti homines uniuersi dānant, sed uident illi quantam ruinam trahant hæc initia, cum in priujs rebus discessum est à maiorū institutis, perficiuntq; quæ disciplinæ perturbatio sequatur.

Hæc argumenta uos commoneant optimi Com militiones, ut longū ualere dicatis illis in uestitu ineptijs, semperq; ueniat in mentem, illas non minus esse turpes notas, quā stigmata, quæ damna tis rerum capitalium inuruntur, uesti enim uirū facit: Quare si sint indecora, nocet exiſtimatio= ni, non aliter atq; illæ, ut uocant, Thraciæ notæ. Stigmata ineptiæ uestitus. Porro talibus stigmatibus delectari, ea uero inaudita amētia est. Ad hæc dum his cupiditatibus, ut uideatur, lenioribus nimis indulgetis, interea multa alia

alia uitia uires accipiunt, legum contemptus, audacia, adiunguntur corrupta sodalitia, honesta studia omnia deferuntur, succedit ocium, id ad uoluptates inuitat. Atq; harum rerum qui sit exitus, quæ κατὰ σφοδρὴν, sæpe uidemus. Nō igitur nihil periculi est, ut quidā existimant, ignoscere sibi in his nugis, ut uocant: Nimis quā uerū est has nugas seria ducere. Vetus est uersiculus, magna teneri non posse, si parua negligenter tueamur. *Ἐὶ μὴ φυλάσσεις μικρὰ ἀπολήσῃς τὰ μείζονα.*

Idem hic fieri uidemus: Nā qui parum firmi sunt aduersus has leuijores cupiditates, hos citius opinionione alia maxima mala oppriment. In primis autem nos qui Christo nomen dedimus, uerecundiam ac modestiā in omnibus uitæ partibus colere decet, & quia ea uirtus Deo in primis placet, & ut bonis exemplis aliorum mores meliores reddamus. Dixi.

ORATIO CVIVSDAM STUDIO

si de capta & direpta urbe Roma,

Anno 1527.

Tsi intelligebam eos qui hoc loco pro more sihole fictas fabulas agunt, multo minus oneris sustinere, quā

re, quā qui ueras causas tractādas suscipiunt, tamē me, nō fiducia ingenij, quod sentio, quā sit exiguū, sed magnitudo doloris perpulit, ut hunc in locum nō fictum argumentum ex ueteri aliqua tragediā, sed historiam adferrem nimis quā ueram. Sum enim dicturus de crudelissima urbis Rome direptione, et deploraturus indignissimum casum ciuitatis, omnium reginæ atq; domine. Etenim cum nemo tā ferus sit, tamq; prorsus ab hominis sensu alienus, qui non acerbissimē ferat indignam patriæ, quæ genuit, quæq; educauit, fortunā, quo tandem animo nos accipere urbis Rome interitum atq; excidium decet, cum ea urbs una in terris fuerit omnium gentium cōmunis patriæ? Ego profecto non minus illius calamitate cōmoueor, quā eius ipsius oppidi, quo me primum nascentem excepit, aduersis rebus perturbarer. Cum igitur esset hoc in loco mihi pro more dicendum, non potui, cum esset animus dolore occupatus, alia de re orationem instituere. Vbi dolet, inquit, ibi manum habet: Quare cum assidue uersaretur ob oculos eius urbis direptio atq; incendium, quæ nobis leges, quæ religiones, quæ omnes honestas disciplinas tradidit, deniq; a qua plura beneficia, quā ab ipsa patriā, in qua quisque genitus est, omnes accepimus, cōeget me magnitudo

Direptio urbis
Romæ.

Romana deneficia.

lib. 70.
lib. 6.
fol. 92.

gnitudo doloris, de fortuna urbis, deq; miserrimis temporibus queri, praesertim in hoc coetu, apud homines doctissimos, qui intelligunt quatum huc urbi, ex qua litera, & humanitas huc importata est, omnes gentes debeant. Quod autem de capta Troia Vergilius praefatur:

Quis cladem illius noctis, quis funera fando

Explicet, aut possit lachrymis aequare labores?
Ego multo iustius usurpem: Nulla est enim tanta eloquentia, quae atrocitatem huius rei pro merito exponere possit, quae uel explicare queat, quantum ruinam omnium optimarum rerum, huius ueniens urbis euersio, secum trahat. Quid ullo secundo accidit indignius, quam quod ille ipse exercitus, qui a Cesare in Italia, ad salutem omnium bonorum, ad custodiendam urbem, Imperij arcem, collocatus erat, illi ipsi urbi nefariam uim, contra optimi Principis Caroli uoluntatem, contra disciplinae militaris leges, contra auspicia, contra maiorum exempla, intulit. Est enim liberandus culpa Caesar, qui etiamsi iustus de causis Romano Pontifici irascitur, tamen hoc exitu uictoriae minime delectatur. Neque enim obscurum est, eum natura ad clementiam moderationemq; duci, & a crudelitate abhorrere. Et cum maiores suos nomen ac titulum Imperij in hanc nationem a seruata urbe

Exercitus Caesaris indignitas.

Carolus V.

urbe Roma intulisse uideat, dubitari non debet, quin in illorum intuens exempla, intelligat omnes imperij opes ac uires ad huius urbis salutem defensionemq; maxime conuertendas esse, & ab illa uim atq; uastitatem depellendam. Quam multos numerare potest, cum imagines auitas aspexerit, qui turbulentissimis tempestatibus urbem Romam maximis terroribus liberauerint, qui quanquam periculosissimis bellis domi impliciti, tamen uelut ad patriam defendendam hac summa uirtute accurrerint, quia in huius unius urbis periculo periclitari omnium gentium salutem existimabant. Huc adde, quod nullius Regiae familiae, si quis omnes numeret, plura clementer aut pie facta recenseri possunt, quam Austriacae. Et maiorum suorum adeo non dissimilis est Carolus, ut quantum omnes Imperij magnitudine antecedit, tantum etiam uincat clementia. Quod enim in illa historia factum clementius legitur, quam quod inimicissimum Regem, a quo bellum contra ius gentium motum erat, captum in acie, non modo dimisit incolumem, sed etiam deuinctum affinitate, in regnum restituit? Tantam clementiam ac bonitatem nulla humana uox pro dignitate predicare atq; ornare potest.

Longe igitur fallitur, si quis in tale ingenium tantam

Clementia Caroli.

tantā iracundiam cadere existimat, ut ullas quamvis magnas iniurias hoc modo ulcisci uoluisse uideatur. Ille uerò priuatim dolorē, uel urbi ipsi, à qua Imperij nomē habet, uel tot sanctissimis aris, uel aliarum gentium, quæ suas Respub. sine huius urbis cōsilio tenere nō possunt, utilitati condonasset, quāuis iratus, si licuisset ei presenti, rem subitam minimeq; expectatam regere ac gubernare. Quare Cæsar nullo modo in hac oratione accusandus est, qui exercitum in Italia ad custodiā tranquillitatis publicæ habuit, nō ad latrocinii exercendum, nō ad euertendam urbem imperij arcem, nō ad prophananda templa, nō ad diripiendas bibliothecas, nō ad trucidandos sacerdotes, non ad uirgines et honestas matronas rapiendas. Hæc cū omnia tegi suis armis, suoq; exercitu Imperator uellet, exercitus, ut sepe aliās accidit, cōtra disciplinā militarem, cōtra fidem Imperatori datam, auaritia, ad diripiendam urbem opulentissimam, quam sine præsidio esse animaduertat, incitatus, omnia diuina atq; humana iura uiolauit. Hos latrones optimo iure accuso, qui iniussu Imperatoris sine legitimis ducibus, urbem Romam inuasunt. Finge iustam causam fuisse Romæ inuadendæ, tamen seditio est, sine legitimo Imperio impetum in quenquam facere. Quid autem tam

contra

contrarium militiæ est, quā seditio: quia hanc unam ob causam, iure gentium bella geruntur, ut coherceantur hi, qui per seditionem, sine Magistratum autoritate, arma capiunt. Non igitur milites uocandi sunt, qui iniussu Imperatoris urbem expugnauerunt, sed quoniam ius gentium cōmune uiolauerunt, hostes non modò Imperij, sed uniuersæ societatis hominum. Romani aliquot imperatores alij in filios, alij in Principes ciues capitaliter animaduertunt, quia iniussu Imperatorum, cū legitimis hostibus prouocati pugnassent, fuitq; tanta disciplina seueritas, ut hostium loco haberentur, qui præter Imperatoris edictum, gladium strinxissent. Quātò iustius hostium loco ducebat sunt isti Cares, qui inaudita crudelitate iniussu Imperatoris aduersus incriminosos exercuerunt? At quā tandem ob causam seuitum est in urbem? Quia pecuniam non numerauit auaro atq; crudeli exercitui. Quid aliud causæ latro dicat, cur uiatorem occiderit? Olim Gallos propemodum iusta ira pertraxit ad urbem: Nam Legatus Romanus contra ius gentium in acie pugnauerat. Isti latrones nihil causantur aliud, quā pecuniam nō esse datam, quā flagitarunt. Nō igitur tentata urbs est, quia Pontifex esset alieno animo erga Cæsarem, quia Gallis & Venetis esset æquior. Nihil

Militaris disciplina apud Romanos.

Causa urbis tentatæ, auaritia.

in grā

Exercitus seuit
alia.

in gratiam Caroli susceptum est. Avaritia et amplissima præda spes, perpulerunt, ut transgressi Apenninum, maximis itineribus summa celeritate confectis ad urbem properarint. Nec dierum aliquot inedia, nec hostis à tergo, & à lateribus remoratus est iter, sic accenderat omnium animos prædæ cupiditas. Hæc si iusta causa oppugnationis uideri potest, non intelligo, cur non omnes latrones excuset prædæ cupiditas. Si hæc iusta bellæ causa in terris est, nihil obstat iam, quo minus in urbibus unusquisque inuadat in edes locupletiorum, siquidem ex præda ius existimandum erit.

Sed non disputabo subtiliter de causa, nec patrocinabor Pontifici, in quem culpa cõfertur. Nulla ne igitur in uictoria moderatione utendum fuit? Nullum ne discrimen sacrarum ac prophanarum rerum habendum? Quis tam crudelis unquam uictor fuit, etiam apud Ethnicos, qui non abstineret uim à templis? Augustinus scribit Gotthos, cum cepissent urbem, non modò à Christianorum templis uim abstinuissè, sed etiam his donasse uitam, qui eò profugerat. Tanta nominis Christiani reuerentia apud barbaros illos fuit, qui doctrinæ cœlestis ignari, nomen tantum Christianorum audierat. At isti sacrilegi quas aras, quod sacellum reliquerunt intactum? Et accepimus non tantum omnia sana

spoliata esse, monumenta sanctorum uirorum preciosa, & thesauros ad publicam utilitatem totius Italiæ ibi conditos, direptos esse, sed etiam cæde & alijs sceleribus prophanata esse, decantatae sunt per ludibrium sacræ cantiones. Ita nulla non contumelia affecta est religio Christiana. Quid Turcæ aliud faciunt expugnatis Christianorum urbibus? O ueram uocem Poëtæ, qui dixit:

Nulla fides pietasque uiris qui castra sequuntur. Quæ uox si unquam aliàs, nunc maxime usurpari potest. Nunquã enim antea captis urbibus perinde polluta sunt ac prophanata omnia sacra. Nunc quam ante in Germanico milite notata est auaritia, nunquã sacrarum ac diuinarum rerum similis contemptus fuit: Sed cum alijs in rebus cõtinentior ceterarum nationum militibus hactenus fuit, tum singulari religione uim à sacris rebus abstinuit. Nunc autem ò Dij immortales, quàm dissimilis hic exercitus maiorum nostrorum fuit? quàm lōgè de generauit à ueterum modestia? Maiores nostri nihil præter uictoriæ laudē cupiebāt domum reportare. Itaque nec priuatorum fortunas diripiebant, tantum abest, ut attigerint res sacras. Nec procul exempla continentie requirenda sunt. Quis toto Veneto bello à Maximiliani exercitu unum oppidum audiuit direptum esse? Nemo profecto.

Gotthi sacris
pepercerunt.

spoliata

Maximilianus
in uindicanda
auaritia accri-
uus.

Et Maximilianus ipse, cum esset in puniendis delictis lenissimus, tamen in uindicanda auaricia mitum acerrimus fuit. Etenim cum in eo bello capta Vincentia, quidam in iussu suo in aliquot ciuium aedes predandi causa impetum fecissent, statim totam illam cohortem oppressit, & plures ducentis securi percuti iussit, ut eo exemplo ostenderet, non omnia uictoribus in uictos licere.

Habes Carole Caesar auitum exemplum, quid de exercitu iudicare te oporteat, qui auaritia corruptus, omnia diuina atq; humana iura uiolauit.

Hispani nouæ
discipline ma-
gistri.

Et haud scio, an noceat nostris hominibus contagio Hispanorum; hos, ut uereor, nouæ discipline Magistros habent. Ab his tanquam lanistis auaritiæ crudelitatemq; discunt.

Non minus autem sacrilegium est, bibliothecas, quam phana diripere. Non enim inter sacras res, aut diuinas recensenda sunt aurea uasa, quibus in caeremonijs nostris utimur? et nõ recensendi sunt libri, qui cælestia oracula, qui doctrinæ religionis, alias honestas artes diuinitus ostensas generi humano, cõtinent? Neq; uerò usquam bibliothecæ locupletiores sunt ullæ, quam fuerunt Romanæ. Huc omnis generis scriptores ex toto orbe ettrarum, magna cura bonorum Pontificum, conuecti sunt. Huc nuper adeò, quicquid reliquum fuit litera-

rie

rie suppellectilis in tota Græcia, importatum est. Hæc monumenta cum eterna esse debuerint, tamen furore militum aliqua ex parte corrupta dicuntur. Et haud scio, an impia flamma per urbem uagata, bibliothecas etiam attigerit. Quia tunc nullo unquam seculo reparabilem. Quot religionis nostræ interpretes, qui præterea nusquam extant, quot aliarum optimarum artium autores amissos arbitremur? Quis non uehementer dolat tot seculorum labores, tot noctium uigilias à doctis hominibus ad utilitatem posteritatis lucratas, in hanc fortunam incidisse? Statuas, aut picturas elegantes magnorum uirorum magno cum dolore amittimus, quas uel propter artis bonitatem, uel propter memoriâ eorum, quos repræsentabant, si fieri posset, æternas esse optamus.

Quantò magis dolere debemus tot ingeniorum interitum? quæ non modò propter scriptorum pulchritudinem miramur, sed etiam propter utilitatem amamus. Neq; enim retineri Respub. si ne honestarum artium cognitione, & sine libris possunt. Cum igitur arma geri debeant, ad tegendas omnes pacis artes, uidete quantum scelus isti latrones admiserint. Qui quæ armis defendi in primis oportuit, ea noua et inaudita amentia disparunt, atq; euerterunt. Hæc cum in urbibus

x iij bello

Bibliothecæ
Romanæ.

bello captis, nō aliter atq; templa, sacra symbola, aras, boni Imperatores semper conseruari iusserint: isti odio, credo, religionis Christianæ, nō ueriti sunt impijs manibus lacerare ac perdere. Non est autē obscurum, quantum detrimenti acceperit Resp. bibliothecis illis dissipatis, quæ in Ecclesiasticis dissensionibus tanquā oraculum consuli solebāt: ex quibus publici legū libri, præterea omnium bonarum artium emendabantur. Neq; uerò studia literarum sine literis ac libris emendatis florere possunt. Quæ si extincta fuerint, quæ barbaries, quæ religionum cōfusio, quæ ciuitatum perturbatio apud omnes gentes secutura est? Nō igitur ad unā urbem hæc calamitas pertinet, sed ad omnes gentes, quæ retinere religiones, ac studia bonarū artium sine Romanis bibliothecis nō possunt. Neq; uerò impune erit istis latronibus, tot scelera in unius expugnatione urbis perpetrasse. Videt hæc Deus, inspicitor atq; arbiter omnium humanorum consiliorum atq; factorum. Hic ulciscetur contumeliam templis, libris & similibus monumentis religionis illatam, non aliter atq; de Rege Assyrio supplicium sumpsit, qui sacra uasa Hierosolymis allata prophanauit. Neq; illa uox Baptiste cuiusdam, quem Romæ aiunt, & antea ciuibus hanc cladem, & postea uictoribus minatum esse,

sine numine emissa uidetur. Legistis enim, ut opinor, dixisse Baptistam illum, futurum, ut rapta & undiq; spolia breui reuomant. Neq; enim diu tolerare Deus sui contemptum, superbiam in rebus secundis, crudelitatem in imbecilliores potest. Nō enim possum hic dicere, qualem carnificinā in tota urbe exercuerint. Nec libet commemorare raptas à complexu parentum uirgines, non abstratas à maritis honestas matronas, non mactatos senes ac sacerdotes. Quāta enim fuerit in urbe licentia audacissimorum hominū, inde æstimari potest, quod duodecim diebus, nullos habuit exercitus militari more, Magistratus. In tot dierum tranquilla aliqui ciuitas, nihil nō mali ab urbana multitudine pertulisset. Quanto atrociora necesse fuit accidere, ab armatis & uictoribus? Est enim uerissimum illud, quod apud Euripidem Rex quispiam dicit: Nullo non incendio seniore *ἀναρχία* exercitus esse. Nusquam audimus aut legimus in ullā ciuitate capta, tātam licentiā exercitus uictoris fuisse, ut tot diebus nullis Magistratibus regeretur, aut coherceretur.

Accepimus & ante Romam captam esse, prius à Gallis, deinde post multa secula à Gotthis. Verum, multò grauius hoc tempore afflictā uidetur. Galli enim tātum in desertas ades seuierunt.

x iiij Ci

ἀναρχία
exercitus & licentia.

Galli.

Danielis Capite V.

Baptista.

Ciues partim in Capitolium se receperant, partim Veos profugerant, intenti in occasionem rei bene gerendæ. Non arcem urbs, non Imperium, non Magistratus, non sacra, non cætera ornamenta amisit. Postea Gothos quanquam ex longinqua obsidione irati uehementius essent, legimus ita moderatos esse in uictoria iram, ut edictum etiam propositum fuerit, ut parceretur his, qui in templis Christianorum confugissent, & ut urbs sine cæde diriperetur. Atqui hoc tempore tantum absuit, ut à sacris rebus abstinerent uictores, ut non cupidius aliunde prædati sint. Cædes facta tota urbe miserorum ciuium: Bona ciuitatis pars incendio deleta: Studia omnium honestarum rerum quæ ibi floruerunt, armis conterrita, obmutuerunt. Abolita sunt & hæc, quæ si mansissent, instaurare collapsam urbem potuissent, ueteres Magistratus, leges, forma iudiciorum.

Iustius igitur hic dies, qui fuit pridie nonas Maij, eo enim proximo anno urbs capta est, inter atro, quàm Alliensis numeretur. Ac uereor futurum, ut ad posteros hic dies multo uerius Alliensis uideatur illi urbi fuisse, quàm ullus alius: Neque enim facile se ex tãta calamitate urbs recreabit: Ac uide quantum distet ab exëplis ueterum Germanorum, huius exercitus facinus. Carolus primus depulsis

pulsis ab urbe Longobardis, à uasitate urbem atque Italiam prohibuit. Ottho primus liberauit eam Berengarij Tyrannide. Et ut multa omittam, fortissimus ac sapientissimus Princeps, auus Carolus tuus Maximilianus, quanto cõsilio Gallum ducentum maximum ac fortissimè exercitum ad urbem, irritatum atque accensum odio Iulij Pontificis, inde usque à Rauenna, ubi maxima pugna exercitum Pontificiũ uicerat atque fugauerat, ad ultimam Gallie oram, in Belgicum retraxit, ne qua clade urbs ab irato uictore afficeretur. Nunc autem ò temporum labẽ, ille ipse exercitus, quẽ Caesar uniuersam se Italiae præsidio esse uoluit, inaudita crudelitate in urbe principe totius Italiae, imò totius orbis exercuit. Non exempla ueterum Germanorum, nõ dignitas urbis, nõ ingentia beneficia collata in omnes gẽtes, flexerũt eos ad misericordiã. Quis nõ doleat usque adeo deformatã esse eã urbem, quæ olim rerũ, ut inquit Vergilius, pulcherrima, Princeps Imperij omnium gẽtium fuit, quæ una exempla plura uirtutum protulit, quàm omnes ubique alie ciuitates: quæ nobis leges, quæ literas, quæ religiones, quæ humanitatẽ, quæ omnes honestas disciplinas, quæ denique omnem bene uiuendi rationem nobis tradidit, ut hanc urbem semper tanquam communem patriam omnium gentium

Roma Princeps Imperij.

x v homines

Gothi.

Germani & Hispani.

Exempla ueterum Germanorum.

homines coluerint. Nonne tot urbis meritis, etiam si quid peccasset Pontifex, condonari debuit? Nunc Pontificis peccatū furiosus exercitus parricidio uindicat, dum sceleratas manus ei urbi iniicit, quæ nobis omnibus pro patria esse debet. Longè enim plura beneficia ab ea unusquisque nostrum accepit, quàm ab eo loco, qui nascentē primum excepit. Ad hanc urbem omnes controuersie omnium gentium delatæ sunt. Hæc tanquam in excubijs semper fuit ad retinendā religionem. Hoc semper in terris doctissimorum hominum domicilium fuit. Hæc fugientes omnes honestas artes ex Græcia exulantes excepit. Hic nuper omnes bonæ disciplinæ tanquam renatæ sunt. Hinc in omnes terras propagatæ sunt, nō aliter atque semina frugum in totum terrarum orbem, à Triptolemo sparsa sunt. O ingratos homines, qui si hæc beneficia intelligunt, nullam putant se sic merenti ciuitati gratiam deberet. O amentes, si nō intelligunt.

Urbis uitia odiosè colligi.

Nonnulli odiose colligunt urbis uitia & incommoda, quæ inde ad alias gentes peruenerunt. Sed est astuti hominis, quod dolet meminisse, quod placeat obliuisci. Hoc erat humanius, commodam agnoscere, & tam multis benefactis incommoda condonare. Quæ, qualiacumque sunt, talibus certe remedijs corrigi non poterunt. Nemo dubitet parricidij

ricidij esse ream, qui patri leuiter deliranti oculos effodiat, aut præcidat manus? Quid igitur hoc aliud est, quàm parricidium, tam atroces pœnas de patria propter nescio quæ errata sumere. Itaque que miseret me non modò fortunæ urbis, sed etiā aliarum gentium: Magnam enim ruinā bonarum rerum apud omnes nationes, hic urbis casus, ut uereor, trahet, nisi respexerit nos Deus pro sua summa bonitate, et horum malorum, quæ impendent, remedia ostenderet. Vos quoque existimo cum interitum nobilissimæ urbis, dolere, tum impendentium malorum metu, perturbari. Etenim cum coli patriæ honoribus ab omnibus debuerit, tamen à nobis maximè, qui lingua ciuitatis utimur, quiq; plura quàm uulgus, beneficia ab illa accepimus, id fieri debet. Ius nobis cum uulgo cōmune est, studia optimarum artium, non sunt cōmunia, quæ longè antecellunt alijs omnibus humanis rebus. Vos igitur uerè Quirites, quoties tā funestā lucrosamque patriæ direptionē recordamini, expēdite quæ à uobis officia tali tēpore requirantur. Bona uulgi pars ridet Sardonum risum in aliena calamitate, et triumphat, quasi re bene gesta, à quorum opinione lōgissimè uos abesse conuenit. Neque enim intelligunt, quid illi urbi debuerint, aut quid detrimenti ex eius interitu Resp. acceperit. Deinde cum

Roma patriæ honoribus condenda.

cum in hoc misero urbis casu uidentur etiam studia literarum in quoddam discrimen uenisse, uos quod bonos ciues decet, magis in hæc studia incūbite, quæ si conseruauerimus, non desperandum est, quin urbs ipsa rursus in pristinum statum, & dignitatem restitui possit. Dixi.

VITUPERATIO EBRIETATIS

Scripta à Vito Vuinsemio.

Arcus Cato, cum aliquando ad plebem Romanam impertunius de diuisione frumenti atq; alijs suis commodis tumultuantē, orationem, qua placaret eos, habere instituisset, & parum æquis auribus

se à plerisq; audiri animaduerneret, in hunc modum initio dicendi fertur exclamasse: Quam difficile est, inquit, ad uentrem uerba facere, qui aures non habet? Sentiebat enim surdo fabulam cantari, si quis, præsertim apud uesanam multitudinem, uentri leges dictaret.

Idē ego mihi quoq; accidere uererer, si hæc oratio, quam iussu præceptorum de sobrietate ac temperantia institui, mihi alicubi in coetu uulgi, ac heluonum,

beluonū, pro nulla re magis quàm pro uentre sollicitorum habenda esset: hi enim ad primā statim mentionem sobrietatis, merisu et clamoribus exploderent, aut indignātes è medio perturbarent: Nō enim immitius seuit ira lænæ, abreptis catulis, quàm furor istorum heluonum, quando uentri suo et gule finem modumq; statui audiunt. Quare si in tali theatro perorandum esset, causam mihi hanc relinquendam, & capite obuoluto, quam possem exeuendum putarem.

Cum uerò in hoc doctissimorum uirorū et adolescentum confessu, quibus cum honestissimis ingeniarum artium studijs, cum Musis, hoc est, cū humanitate cōmertium est, quibus plus sanæ mentis inesse, et mores ac sententiæ cum studijs congruere debent, cōtra ebrietatem, qua in hac quidem uita nihil foedius esse potest, dicendum sit, nihil dubito, quin satis æquos et benignos auditores sim habiturus. Et me cōtumelia uos afficere iudicārē, si uelut dubitās de uestra in hac causa beneuolentia, longa præfatione eam mihi conciliandā putarem. Quapropter hæc quidem parte omissa, unum uos precabor, ut si minus quàm pro atrocitate ac sceditate huius flagitij dicā, et propter imbecillitatem oneri succumbam, id pro uestra æquitatē atati meæ, quā grauib; argumentis tractandis, adhuc

Helluonum lib.
rot.

Venter caret
auribus.

adhuc immaturam esse uidetis, et tenuitati ingenij condonetis. Quod me quidem à uobis nō difficile impetraturum, spondet summa humanitas uestra mihi non ignota.

Omissa igitur longiore præfatione, ad rem potius ipsam accedamus. De temulētia mihi et ebrietate in præsentia oratio erit, adolescentes, de qua ego, sed alio quodā modo dicere possum, quod de uirtute Plato dixit, incredibiles eā amores in animis hominū, si oculis perspicere posset excitaturā: Ita ebrietatē, si eius turpitude, quāta est, à nobis cerneatur, ac si non oculi nostri rem tam scēdam consuetudine quadā, qua nihil in rebus malis nocentius est, propē iā ferre didicissent, haud dubiē grauissimum odium sui apud omnes pariturā. Nemo enim est, qui nō toto corpore atq; animo cohorresceret, ac uelut abominosum et infaustū ali quod monstrum paueret, quoties in ebrij alicuius hominis cōspectum incidisset, si non ueluti morbo quodam oculi nostri hebetati cæcutirent, et mentes ad sensum tantæ foeditatis cōsuetudine ipsa iā occaluisse. Si enim cum quid in natura rerum à communi lege ac ordine deerrat uidemus, ex horrere atq; ea monstra abominari solemus, utpote cum ex boue bicipites uitulos, ex sue canem editum, aut aliquid inusitatum ē terra natum, uel in cælo

in cælo conspectum accepimus, non minus certē abominabile & obscœnum portentum iudicandum est, cum homines excellentissimam illam naturam, quæ ad gloriā Dei, ad immortalitatem, ad uirtutem atq; temperantiam condita est, illa immani heluandi ac perpotandi consuetudine, ita ex hominibus in feras bestias transformari uideamus, ut præter oris lineamenta in illis humani nihil amplius agnoscere possis.

At quid de bestiis dico, quarū uita utut est, multo certē, quā horum hominum, minus est detestabilis, utpote quæ naturæ ipsi tamen conformis & cōsentanea est. At isti homines fugere prorsus se ipsi, et hominē ex homine exuentes, naturā humanā odisse uidentur, imò uerò cum ea belligerātur, et expugnata ipsa, aliā, ac nimio plus quā beluā induunt, ut recte dictum sit: Omnem naturam quæ à sua specie degeneret, in multo deteriorem abire, quā si eam naturam ingenuisset. Et cum horrendum, tum uerò etiam miserabile est, ex omnibus animantibus unum hominem tam longe ab ea excellentia, ad quam diuinitus conditus est, degenerare. Quid enim esse aut cogitari potest, non iam dicam humanitati, sed ipsi omnino nature magis aduersum, quā suis membris, ualitudini, uitæq; propriæ, ultro & nulla de causa uim af-

Miserabile hominis excellentiā deformare.

Ebrietas mon-
strosa.

uim afferre? Solent hoc nonnunquam facere, qui mente capti, atq; in furorem, ne seipfos ledāt, uinculis cohercentur. At isti beluones, qui adhuc mentis ac rationis cōpotes, si dijs placet, uideri possunt, si modò sunt, et nō multò grauiori genere furoris agtātur, hostilem in modum sibi ipsi manus afferunt, in seipfos saeuientes, infestissimosq; morbos, cruciatus atq; exitium, ultrò ac uolentes uidentesq; sibi accersunt. Id ita esse quotidiana experientia nimis multa testantur, et res loquitur ipsa, ut nunquā uerius quā hoc tempore dici potuerit, plures crapula, quā gladio occumbere: imò uero plures crapula seipfos crudeliter occidere, quā ullo alio genere mortis aut casuum humanorum perire. Nā quod hęc sit cōmunis labes ac ruina sanitatis animi pariter ac corporis, quod ad corrumpendum, ad frangendum uigorem omnium membrorum, ad exitium ac mortem nulla magis compendiaria, nec breuior sit uia, nō longum, neq; difficile erit ostendere.

Ruina sanitatis & salutis.

Quem enim unquā uidistis ebriosum hominem, cui nō in media iuuenta corpus omni genere morborum confectum, ac debilitatum, sensus omnes labefactati corruptiq; fuissent? Occupat illos senium & occasus uite, dum adhuc sunt iuuenes, dumq; quā maximè uiribus pariter corporis,

atq;

atq; animi uigere ac ualere debebant. Neq; id mirum, nulla enim pars est corporis, neque animi, quę non ista immani perpotandi ac beluandi consuetudine grauissimè ledatur. Stomachum primum, et epas, quęq; alia membra nutritioni ceterorum destinata sunt, necesse est, isto poculorum proluuiò ita debilitari atq; corrumpi, ut neq; coquendo præparandoq;, nec distribuendo corpori hunc quo uiuimus uigemusq; sanguinem, amplius usui esse possint. Calor naturalis, qui coctionis effector est, quo, ut Cicero testatur, omnia aluntur accrescunt, et sine quo neq; aliquidquam potest, nec crescere, ita in istis potu atq; ex eo natis uitiosis humoribus obruitur ac demergitur, ut uel nullum eius amplius sit, uel admodum segne in corpore ministerium. Hinc quā multiplicibus grauiusq; morbis afflicti sunt isti nepotiores, uidemus: neq; enim id rarum est aut obscurum, statim color ipse, quem sanguis prout est, gignere solet, quę sit ualetudo indicat, is uerò talis est, ut te, eorum quempiam intuens, emortuum cadauer, nō uiuum corpus putes intueri. Caput illis tremulū est, incerto motu nutans, uertigine laborat perpetua, ea prænuincia est apoplexię: oculi rubentes, et continuis lachrymis stillantes, oculorum angustitumētes, indicium id est cachexię totius corpo-

Morborum ex ebrietate series

2

28,

ris, qui gradus ad hydropisim proximus est, genas labentes, & quales tabidis aut senio confectis aniculis, nasus morphaicus, oris halitus multo quam cloacæ grauior, dentes putrili, scabriq; spirandi difficultas, tussis, ructus, & uomendi expulsiq; præsertim horis matutinis, fœda necessitas, lingua adhæc titubans etiam sobrijs, vox rauca, & obscurus pro sermone stridor, manus tremula, nodosa, morbo articulari fœdum in modum distortæ ac fractæ, uenter, quem quis uerius poculorum latrinam dixerit, propendens, morbosus, crura qualia elephantis, tumida, labentia, plena fœdis ac grauiter olentibus huculceribus, pedes podagrosi: podagra enim istorum beluonum assidua comes est, et pedissequa. Nam bellè cōuenit, quod Epigrammaticus Græcus ait, Bacchū cum Venere aliquādo cōcubuisse, & ex eo cōcubitu prognatā esse filiam Podagrā. Hæc duo enim quæ per se ac sola plurimum nocent, quādo in unum cōueniunt, tum uerò nihil est magis pestiferum. Fit autē plerumq; ut homines temulenti ac ebrij, tunc cum cibo potuq; ad summū distēti sunt, ad res Venereas proruant sese. Hinc subitæ mortes atq; intestata senectus, ut Satyricus ait. Hinc istū potorū, penè porcorū dixerā, gregē circūsisit uelut agmine fœdo morborū omne genus, sequiturq; totius corporis &

ris & omnium membrorum extrema labes ac deformatio, cerebri tamen præcipuè, ea enim pars cum temulentia uelut sedes sit, ex omnibus grauissimè leditur. Nam cum stomachus, cuius uirtus et calor, ut diximus, assidua poculorum proluuie extinguitur, incoctos illos crassosq; uapores ad caput & cerebrum exhalat, uenæq; ac meatus ibidē replētur, atq; præcluduntur, necesse est magnā spirituum perturbationem, sensuumq; ac motus totius corporis labescationem sequi: instrumenta enim sensuum sua potentia, ac uigore destituuntur, spiritus quo omnia in corpore uegetātur ac uiuūt, obstructo per uenas trāsitu nō potest officio suo fungi, hinc pleraq; organa sensuū præmoriuntur. Neros uerò & ea mēbra, quæ ex his cōstant, ac motui delegata sunt, ea, inquā, omnia fonte ipso ac principio neruorū cerebro laeso, et ipsa sua ui destitui, ac debilitari necesse est. Hinc illa capitis crebra nutatio atq; grauedo, qua hoc genus hominū perpetuò laborat. Hinc manuum tremor, hinc omnium articularū dissolutio, quā paralysin dicunt. Vix manus amplius leuādis, et ad opus atq; ad illam poculorum charybdim admonendis calicibus sufficit. Videtis ne quā tremulo & uacillanti motu combibonibus calicem porrigant, & quantum inter porrigendum uini effundant?

Venter poculorum latrina.

Podagra Bacchi et Veneris filia.

O miseros homines, quibus iam etiam manus ad eam, quam ipsi solam, ac summam uoluptatem rentur esse, ministerium amplius denegant.

Medici Facetia

Memini ego, Medicum quendam ad uirum equestris ordinis graui morbo decumbentem aliquando uocatum, & ab egroto atq; amicis de origine ac causis morbi, ut fieri solet, interrogatū, respondere: Fluxionem quandam e manu dextra in ca-
 put defluentem, fontem illi, et causam morborum
esse. Cum ille mirabundus, quid id fieri posset, quaereret, Medicus cantarum, qui propè in mensa adstabat potu plenus, protinus correptum ad os admo-
 uebat, ostendens hanc esse fluxionem tot morborum causam. Facetè ille quidem nec minus uere: sentiebat enim ualetudini nullam nocentiorē
 esse pestem, quàm istas perpotationes. Sed non au-
 diunt Medicum istū nepotē, ne tum quidem,
 cum alterum pedem in Charontis cymba habent.
 Multò enim peius animo ualet, quàm corpore, id quod infrā ostendemus. Nam cerebrum, quæ rationis ac mentis sedes est, ita illis concussū & labefactatū est, ut nō modò mente, sed ne sensibus quidem integris uti possint. Desituunturq; non tantum illis uirtutibus, quibus homines à cæteris animantibus separantur, sed ijs etiam, quæ cum brutis nobis communi sunt sensu ac motu.

Galenus

Galenus crapulam à uibrando & quatiendo capite dictam affirmat, & ab hac præcipua labe rei facitissimè nomen inditum. Id satis in istis heluonibus adparet, quibus uel cerebri nihil est, uel si quid est, id ita est quassatum atq; affectum, ut suo amplius officio fungi nequeat. Declarat hoc sensum, quos exteriores uocāt, extrema debilitas in ebriosis, quorum iam nō est diminuta actio, ut Medici loquuntur, sed corrupta prorsus, imò uerò persepe etiam ablata. Non enim hi tantum, si qua sunt aliquo intervallo seposita uident, aut agnoscunt minus, sed etiam ea quæ quidem sunt proxima. Surgit his mensa geminis luminibus, ut ait Luuenalis, pro cantaro uno duos uident, pro uno cōuina geminos salutāt: deniq; iam omnia conduplicata cernuntur eis, pro calice candelabrum manibus prehendunt bibituri, foras ituri à ianua deerantes, in fornacē incursant. Atq; hæc adhuc sunt initia morbi: nā si, ut plerunq; solent, sic heluari pergunt, postremò luminibus prorsum et auribus capiuntur, cæterisq; sensibus destituuntur, trahūtq; semimortua et euecta crapula misera corpora, & sunt reuera quod dicuntur, uina cadauera, atq; terre inutilia & execranda onera, donec alium apoplexia, alium morbus comitalis horribiliter prius excarnificatum extinguat: Nā hic morbus

Galenus crapulam unde dictam uelit.

Prinæ ad paroxysmum æccensiones.

Vina cadauera

ij est

est familiaris hominibus ebriosis, atq; ipsa aded ebrietas quid aliud est, si propius cōsideres, quàm species quædam morbi comitialis? præcluduntur enim crudis illis, dēsisq; uaporibus, quos, ut dixi, stomachus et cætera mēbra nutritioni destinata, à nimio potu exhalāt, uenæ, atq; meatus cerebri, ac per eos spiritui transitus negatur, unde sentiendi et mouēdi potentia cætera mēbra defitui necesse est, id quod ebrijs perinde, ut morbo comitiali laborātibus accidere uidemus, multiq; sepe ita sunt subito præfocati, terroq; & horribili genere mortis extincti. Cui tu insensibilis hosti istos cruciatus, atq; hæc tam sæua supplicia possis optare?

Vim mentis læ-
dis crapula.

Sunt hæc quidē, quæ corpus patitur à crapula grauißima, sed grauiora tamen quæ parti præstā tiori, nempe animo accidunt. Nō enim tātum oculorum, aurium, manuum, pedū, ac cæterorū membrorū sanitas uigorq; ebrietate corrumpitur, sed multò grauius illæ diuinitates ac uirtutes animi læduntur, atq; ea pars præcipuè in ebriosis suo naturali motu usq; deficiuitur. Nā quæ uis integra mentis in ijs esse potest, uel ad percipiendas retinendasq; ueras, ac proprias rerū imagines, uel ad faciendum de illis sanum rectumq; iudicium? in quibus, ut breuiter dicā, omnis corporis animiq; sanitas, nō secus quàm in phreneticis labefactata, ac disso-

ac dissoluta est, sensus omnes uelut sede sua moti atq; euerßi sunt. Quem uos igitur ulla in re usum talium hominum esse, aut quid publicæ priuatiq; rei ipsis mandandum putatis? Primum ualeatudo debilitata, ad omnia publica & priuata officia obeunda, ad res gerendas, atq; ad omnes contentiones sustinendas eos inutiles reddit. Deinde cum omnis animorum atq; ingenij uigor ista nocentissima heluandi, ac perpotandi consuetudine ita sit eneruatus, ut ne sensus quidem communis amplius sint compotes, quid ab eis consilij in grauius atq; impeditis negocijs petas? aut quid rei seriæ committas credas uel illis, quibus cerebrum periit, coruinò sepultum est? Prodeant ad consultandum membris & mente corrupti, uinolenti, halantes etiamnum pridianam crapulam, semisomnes, oculis natatibus, uinū ac cereuisiā crudā incoctāq; adhuc redolētes: Sūma, quorū neq; pes, nec mens officiū suum facit. Hi deinde de grauißimis, nōnunquam etiā periculosissimis negocijs sententiā rogātur, quibus, Hercules, nō plus mētis est quā boui aut porco. Quid ergo respōdent? Stulticiā celare, inquit Heraclitus, difficile est, in uino uerò impossibile. Vocē ergo hi homines nō in conuiuio tantū, atq; inter illa immania pocula, sed alieno etiā sæpe loco, & in cōsilio publico emittunt

Nullus usus illi
ulla re ebriosis.

Stulticia testis
lentorum.

y iij per

per iugulum redituram, eructant suam *ἐκ τῶν ὤμων* *ἐκ τῶν* *ὤμων*, non enim tacere possunt, nec uideri uolunt minus alijs sapere. Afferunt ergo inter pocula & conbibones suos meditatam iam ante, ac decantantam furiosam aliquam fabulam, eam statim pro folio Sybillæ ac Delphico oraculo cum adplausu audiri, & cum assensu accipi, adorariq; postulant, perieris, si dissentias. O ter & amplius miseram ac perditam Rempu. quæ à talibus administratur consultoribus. O calamitosos & afflictos ciues, quibus hi leges dicant. Quid enim tam absonum, absurdum, atq; ab omni sensu humano alienum cogitari potest, quod istæ furiosæ bestię uel cum exitio publico non audeant? quas tragedias nulla de causa illi non excitant? quibus motibus, bellis, atq; incendijs hi non miscent omnia atq; perturbant? Reuera facies Rerumpub. nam horribilium sæpe cladium non uno in loco tales homines Rebuspub. authores fuerunt. Alias malorū monet eas ciuitates, quæ sunt sub rectore temulento.

Recte enim Cato dixit: Vno excepto, neminem unquam ad euertendam Rempub. sobrium accessisse, uix enim ulla Respub. diu stetit, quæ ebrioso rum consilio gesta est: uix ulla concidit, quam non ebriosi euerterint: uix ulla non floruit, quæ à siccis ac sobrijs hominibus administraretur.

Non

Non igitur potuit Achilles apud Homerum atrocius conuitium ignauo, ac uesano Regi dicere, quam ut temulentum cum uocaret, hoc uno probro quidquid erat grauissimorum flagitiorum cōplecti uisus. Nā in quibus hoc uitii radices egit, de illis nihil est, quod tibi pollicearis, aut speres moderati boni uie: sunt homines omnibus partibus suis, ac membris fracti, corruptiq; omni genere turpitudinis & flagitiorum cōtaminati. Aquā ē pumice petas, si cōsiliū ab eis ulla in re aut prudentiam requiras. Quomodo enim animum intendere possunt ad aliquam seriam cogitationē, qui illa perpetua heluatione potuq; penitus sepulti sunt ac demersi? Nunquam illi aut rarissime expergiscuntur, sobrijs certe nunquam sunt, etiam cum non sunt poti, tamen illi furiosi motus uino concepti, & excitati, adhuc in eis exaestuant.

Plato in epistola quadam ad Dionis propinquos, de sua in Siciliam peregrinatione ita scribit: Quò cum uenissem, inquit, uita illa beata, quæ ferebatur, plena Italicarum, Syracusanarumq; mensarum, nullo modo mihi placuit, bis in die saturum fieri, nec unquam pernoctare solum, ceteraq; quæ comitantur huic uitæ, in qua sapiens nemo efficitur unquā, moderatus uero multo minus. Negat Plato gigni sapientiam in ijs locis, ubi ho-

Conuicium
Achillis apud
Homerum.

Bis in die saturum fieri.

y v

mines

Facies Rerumpub.
pub.

mines bis in die saturi fiant. Quid si ad nos ueniret, ac uideret homines nō per interualla bis aut sepius in die saturos, sed perpetua quadam crapula uinoq; distentos, nunquam ieiunos siccōs uē, sobrios nunquam? tum uerō longē ab his locis sapientiam pariter, ac modestiam exulare diceret: Nullus enim modestiæ, aut ulli uirtuti locus esse potest in ista plusquam beluina uentris ingluuie, ac uitæ fœditate. Induunt enim homines ex hoc uiuendi more furiosos uastosq; mores, et tota natura efferruntur, ea sensuū, ac ingeniorum feritas, deinde etiam in sobrijs manet. Sicut enim cum cuiuspiam in sole uersanti caput cœpit dolere, ubi iterum in umbram rediit, dolor tamē, quem calor fecit, manet, nec statim remittit: ita ubi homines illa barbarica heluandi consuetudine deuincti fure rē cœperunt, durat ille furor etiam cum non sunt poti, & ijdem rabiosi ac turbulenti motus in animis manent, seuiuntq; ac debacchantur sobrijs pariter ac poti, nec facile possis discernere, quocunque tēpore in eos incidas, utrum biberint nec ne.

Vicia uino concepta, sine uino ualere,

Seneca grauit̃ ac uerē dixit, consuetudine in sanie durata uitia uino concepta, etiam sine uino ualere. Et sanctus Paulus iubet nos uitare ebrietatē, propterea quod in ea insit Aſotia, id est, uitiū immanis ac beluina, dei pariter atq; hominū, omnisq;

omnisq; honestatis cōtemptrix: Qualem hoc genus hominum lurcones & heluones degere uidemus, qui nihil pensi habent, nisi ut totos dies noctesq; perpotēt, quibus mens ipsa et ratio, omnes quę sensus, scilicet heluādo potandoq; obruti atq; obstupefacti, nunquā redeunt ad sese, nunquam cogitāt aliquid serium, aut dignū homine, sed quod in tali uita fieri necesse est, sic ad omnis generis immaniſſima scelera prouunt sese, quasi nemini quidquā post se reliqui facere statuerint. Nō iam dicā de turpitudine, quę in ipsorum conuiujs etiam regnat, non de furiosis clamoribus eorum, quibus plateę totas noctes personant: hæc adhuc initia sunt furoris, & quasi primæ ad paroxysmum accessiones. Innumera alia & grauiora nobis flagitia ex hac lerna erumpunt, atq; utinam talium hominum furor nonnunquam etiam Ecclesiam non conturbaret, & Reipub. non esset exitio.

Cambysem Cyri filiū tradunt ab hac furia agitatū fuisse, quem cum Prexaspes unus ex Principibus & paternis amicis amāter ac fideliter admoneret, quod Persis illa eius perpotandi consuetudo displiceret, iussit ipse Principes cōuocari, et interrogabat, utrū aliquid in se, quod reprehenderēt, haberent? illi metu mussabāt, nec erat inter eos qui hoc hucus tāgere auderet, quin pleno ore lauda-

Cambyſis furor in Prexaspem, & duodecim principes Persarum.

laudabant eum, et patri etiam Cyro præferebant pleriq;. Quibus laudibus inflatus Rex, Prexaspes solum accersi iubet. Atq; ut uidere possis, inquit, me etiam potum, tamē mentis cōpotem esse, hodie ubi largius bibero, sisles mihi filium tuū minorē natu in foribus cœnaculi, in eum cū arcu sagittam emisero, nisi ipsum pueri cor uulnera uero, tum tu me ebriosum atq; insanū iudicato. Hæc ita ut dixit facta sunt, nā post horam cœnæ, cum largius iā inuitasset sese, puerum adduci sifitq; iubet, et arcu accepto, sagittā in eū ei aculatur, colapsūq; ex uulnere, secari et ictum inspicere iubet. Cumq; arundo in ipso corde pueri fixa ostendetur, cachinnans, Vides nunc, inquit patri, etiam ebrium me, tamen egregium esse iaculandi artificem. Prexaspes aduertens hominem reuera uesaniū ac furiosum esse, continuit sese, dolorem dissimulās. Postridie uerō eius diei & duodecim principes Persarum, ob rem nihili ac nullius momenti causam, crudelissimo supplicio affecit, in caput uiuos defodiens, ac per eundem temulentiae furorem alia multa etiam dictu infanda, et horribilia auditu designauit, donec Deus cum proprio gladio ictum uita expulit. Tales homines, imō uerō tā immanes bestias nobis gignit ebrietas, quorū uita & facta cum post tot annos legimus, horremus.

Sic

Sic igitur statuatis, adolescentes, crapula nullū horribilius, nullum tetrius, aut nocentius malum, ira Deorū natum, aut ē furiarum sedibus exitatum, in hunc mundū ac lucem, ad multorum hominum exitiū immissum esse. Hæc enim atrocior furoris genere, quā ullæ erynnes homines cōcitāt: hæc domos uastas reddit et urbes; hæc rei priuatae et publicæ cōmunis clades ac ruina est; hæc infandis libidinibus humana atq; diuina iura polluit; hæc cædibus et sanguine horrendum in modū miscet ac perturbat omnia: Exclamet hic aliquis:

Dij talem terris auertite pestem.

Leges contra
luxum.

Sapientes quidem Principes, legumq; latores, in omnibus bene constitutis Rebus pub. singulari cura ac diligentia ebrietatem prohibuerunt, nec minus ciuitates contra luxum ac crapulā, quā contra ullum alium nocentissimum hostem, muniendas censuerunt: intelligebant enim in ista barbarica et immani uita, nullam disciplinam publicam neq; priuatam posse conseruari.

Tulit Pittacus Mitylenæus legē, ut si quis per temulentia, sceleris aliquid cōmisisset, duplo grauiore pœna plecteretur, quod causa ipsa, quæ eum ad peccandum impulisset, grauius etiā peccatum esset. Alij alij pœnis atq; ignominijs in ebriosos animaduenerunt. Et si qua gens natura modera-

tior

tior humaniorq; fuit, ea sua sponte scditatem ebrietatis exosa, frugalitati ac sobrietati dedidit se se, nec legibus opus fuit prohibere, quod publica inter homines uerecundia sustulisset.

Sed regnat hoc uitium inter barbaras ac feras illos gētes præcipuè, et cernere est, quod ut quæq; natio maximè barbarica, et ab humano uitæ cultu aliena est, ita ad heluadum ac perpotadum profusissima est, quasiq; scdere quodā inter se iunctæ sunt barbaries et crapula: Pulchra, me hercle, societas, et dignum habet patella operculum.

Fera etiam quædā in illis Septentrionalibus ac Sarmaticis oris inueniri dicitur, immani uoracitate: Quæ cum in aliquā prædam incidit, eo usq; cibo immodicè ingestu, distendit uentrē, ut parum absit, quin crepet. Deinde inter angusto spacio distantes arbores trāsens, uiolenta ibidem cōpressio ne crudū illum cibum iterum per annū exprimit, itaq; sese exonerat, quod nisi faceret, periculū uitæ erat. Est hæc omnino scdisima uentris ingluuius huius bestię. Sed ea haud dubiè imago quædā est intemperatiæ ac morum earum gentium, de quarum immanibus cōuiujs horribilia, sed tamē à uero nō abhorrentia narrantur: Rarō transige symposium sine multis cædibus. Si quis propinatium dolium haurire cesset, illi à proximo quoque

COMPO

Barbaries et
crapula con-
iuncta.

Septentriona-
lis ac Sarmati-
ca fera.

Cædes propi-
nantium.

cōpotore protinus necem imminere: Si quem interfecerint, non propriæ conuiuium dissoluitur, sed prouoluto in medium trunco corporis, et impositis aliquot nummis (is apud eos mos est) heluari pergunt. Malos etiā genios inter eos, cum agitant cōuiuia, propalam obambulantes cōspici dicunt, maiore quā humani corporis imagine, quos illi nihil exhorrentes, pro socijs ac conuiuis salutare solent, et cœptum conuiuium permultos ex ordine dies noctesq; uno tenore continuare. Hæc si quis apud sanos, et sobrios homines, et istarum barbaricarum heluationū ignaros reserat, fabulam ad aliorum terrorem confictam narrare uideatur: non enim facile credi potest, tantam feritatem et immanitatem cadere in humanam naturam. Sed qui uiderunt, ac talibus conuiuijs sapius interfuerunt ipsi, hi et hæc uera esse, et his horribiliora etiam fieri affirmant.

Redeo igitur eō, unde digressa est oratio, nempe istā scdam, immanem, atq; homine indignam uentris proluuiē, apud barbaras illas gentes, et quas utrum inter homines an beluas numeres, dubitare possis, præcipuè conspici, homines moderatos, et ad aliquam humanam disciplinam aduersatos, semper natura exhorruisse, ac detestatos esse.

Tantò magis igitur et nos, Adolescentes, qui

CUM

Maligni com-
uiuam timet.

Heluones deui
banti.

cum Musis, hoc est, cum humanitate commerci-
um habemus, eam odisse, & ut nocentissimam pe-
stem fugere, istorumq; heluonum consuetudinem,
tanquam pestiferi morbi contagium, deuotare de-
bemus. Et quoties nobis talis quispiam occurrit,
hoc elogium illi in fronte scriptum putemus, quod
de Tantalo est in Tragœdia:

Nolite hospites ad me ire ilico istie,
Ne contagio mea bonis, umbraue obsit,
Tâta uis sceleris in corpore et animo heret meo.

Reuera enim nullius morbi contagium nocen-
tius est, quàm talium hominum consuetudo.

Verbum Dei.

Proponamus nobis uerbum Dei, quod multis
in locis nos ab ebrietate reuocat ad ieiunium, ad
sobrietatem inuitat. Nota est sententia: Ne corda
uestra grauentur crapula. Et sanctus Paulus po-
pulum Israëliticum a crapula ad idolatriâ prola-
psum affirmat. Atq; Christus ipse ait: Hoc genus
demoniorum nō eiicitur, nisi ieiunio et oratione.
Ex quo perspicue apparet, istis cōmessationibus
ac heluationibus Satanā accersi et interesse, soci-
umq; ac conuiuā esse istorum lurconum. Testatur
hoc etiam euentus talium symposiorum, quæ ra-
ro sine cæde alijsq; immanibus & horrendis fla-
gitijs transiguntur. Vbicunq; igitur tale aliquod
conuiuium adparari uidetis, Adolescentes, ne pu-
tetis

Satan minister
et pocillator.

tetis Angelos illic mense ministros et custodes
adesse: Hi tantum sobriorum cœnis intersunt, eo-
rum curam gerunt, cum isto grege heluonum com-
mertij nihil habent: sed Satanas illis ministrat,
Satanas pocula miscet, unaq; cū uino ac cercuisia
sulphur atq; picem phlegthontis propinat, qui-
bus potis, statim furere incipiunt. Nonne uidetis,
quàm uelut lymphatici bacchentur, & tanquam
rabiiosi canes, inter seipsos, & cum alijs, cruento
ferro concurrant.

Hoc est quod et Alexander Macedo sibi accide-
re sensit, & questus etiam est, nempe quod cum
bibisset, in eam rabiem accenderetur, ut inter po-
cula intimos & charissimos amicos contrucida-
ret, & Bacchum eum furorem sibi obijcere cre-
didit, ulciscensem Thebanae urbis excidium. Sata-
nas fuit iste Bacchus, qui assiduus talium conuiuio-
rum assecla solet esse. Huic gaudio est, homines
per uolentiam in furorem actos, sic inter se cadi-
bus & omni genere immanitatis cōmittere. Hoc
illi spectaculum iucundissimum est, is ita affectos
eos & sui impotes, deinde suo arbitrio quò uult
ducit ac impellit, donec alij de fenestra aut per
gradus prolapsi ceruicem frangit, alium truci-
dandum obijcit sodali, aut ad cædem faciendam
impellit, alij subitanea morte, aut alio quopiam
trist.

Alexander Ma-
cedo,

Spectacula Sa-
tanæ.

tristi et inaudito casu animam aufert. Omnes horrendo genere leti absument, & ad inferos abripit. Hic exitus, nec alius finis est istarum beluationum. Qui sic perijisse uolet, ille sanè eis se adiungat: nam melius de se non est quod speret: nullus enim eorum honesto aut naturali genere mortis
 1° occumbit, nullis naturæ repositenti animam reddit,
 2° dit, sed ante diē sua ipsi manu crudeliter perimuntur,
 3° sanitatem corporis & mentis expugnant poculis, & cadunt ante tempus à natura præfinitum turpissimo et horribili genere mortis, qui poterant multos adhuc annos uiuere, & sibi, suisq;, ac Reipub. prodesse. O execrabilem uitam quam exigunt: O mortem multò execrabiliorem.

Miseria misera
 bilis.

Miretur aliquis quàm illi reuera miseri et miserabiles homines, atq; in neminem magis quàm in seipsum crudeles, tādē uoluptatem ex ista dira et immani beluatione capiant: Nā gustus certè, qui sensus solus cibo et potu afficitur, illis iā olim perijt, is enim coctione sublata, nullus esse potest. Fames uerò ac sitis, quæ optimum condimentum sunt, quàm lōgissimè absunt ab eis: Esuriunt nunquā, sitiunt multò minus, ingurgitāt tamē adhuc, urgentq; ac torquent seipsum, regurgitātes, per os ac fauces potū infundentes, donec ad plenum istā cloacam poculis expleant. Nulla certè hæc dele-

ctatio

ctatio potest esse, sed est, quod quiuis sana mente præditus intelligit, manifestus ac diabolicus furor.

Diuus Ambrosius ocium dicit esse puluinar Satanae. At ebrietas non modò puluinar, sed molle ac delicatum cubile est Satanae, nusquam ille cubat ac requiescit libentius. Qui igitur hunc conuiuiam & conuictorem, cohabitoremq;, atq; etiā condormitorem habere cupit, ille tantum hanc ei sedem præparet, credite mihi, non diu aberit, uita ac factis condignam mercedem etiam rediturus.

Ebrietas delicatum cubile Satanae,

Desessus iā propè sum dicendo de re fœdissima, & uos haud dubiè multò etiā magis audiendo defessi estis, sinè igitur iā faciā. Ac si apud uos suscipere personam monitoris meam hanc ætatem nō putarè dedecere, uos adhortarer Adolescentes, ut ebrietatem tanquam omnium flagitiorum malorumq; fomitem ac fontem uitaretis, sobriā uerò uitam, ut uirtutis omnium, honestatis ac sanitatis magistrā, parentemq; amplecteremini. Scio ego quàm infame, & iā propè etiam probrosum sit apud istos lurcones dici sobrium aut siccum. Sed uos audite uocem naturæ optimæ parentis, quam isti degeneres filij adspernantur, ea uos ad sobrietatem uocat, uocat eodem & uerbum Dei, inuitant omnium bonorum ac sanorum hominum fidelia

Infame nomen
 sobrii.

z ij atq;

atq; grauissima monita et præcepta. Si ergo uobis cordi est ualetudo uestra et salus, quā nemo sane mētis compos unquā proijciendā censuit, si studia uestra, quæ sanè debēt esse charissima, si uirtus & honestas, si deniq; pietas, ac salus animarū uestrarum, cogitabitis his omnibus nihil esse infestius ebrietate. Si uerò aliquem hæc tot tā sanctissima nomina nihil mouēt, is ad eorum gregē pertinet, de quibus à me iā dictum est: nec mea oratione mitior fiet: Grauius enim hoc morbi genus est, quā ut multis Anticyris exhaustis sanari possit. Christus mentes nostras pro sua infinita bonitate gubernet, & ab hac execrabili atq; impia beluandī consuetudine, ad sobrietatem, ad pœnitentiam ac pietatem flectat atq; traducat. Dixi.

ENCOMIUM SVEVORVM, A

Quodam causa exercitationis scriptum
& pronunciatum.

Non dubito, quin pleriq; mirerentur, quid mihi in mentem uenerit, cur Sueuos potissimum, procul ab illorum finibus natus, laudare insituerim: Quibus tamen si hoc respondere poteram, nos in declamationibus non anxie, aut superstitiose argumenta

gumenta eligere solere, sed ferè casu oblati uti. Nonnulli etiam paradoxas materias, ut in re difficili experiantur ingenij uires, sumunt. Tamen ego certo quodam consilio hoc argumentum suscepi tractandum. Etenim cum prauo quodam studio homines, & philautia, nostros nimium amemus, exteros contemnamus, cogitabam me honestè facturum esse, si gentis, quæ hinc procul abest, laudes colligerem, & commonefacerem uos, alienam uirtutem non esse honorem, ac prædicatione fraudandam. Nonnulli sunt ingeniosi in alienis uitijis insectandis: quidam etiam ex criminatione aliorum, grauitatis famam aucupantur: Ego liberis ingenij esse duco, magis, commemoratione uirtutum alienarum delectari. Quamquam enim sua cuiq; genti uitia esse uideamus, tamen nullam nationem, præsertim in Germania, existimo tam esse perditis moribus, ut non multa pulcherrimarum uirtutum exempla ibi reperire possis. Porro ut in priuatis amicitijis ad mutuam beneuolentiam adlendam multum facit, si uirtutes amici noris & admireris, ad uitia conuineas: ita inter uicinas gentes rectius conueniret, si singule aliarum uirtutes nosse potius studerent, quā uitia. Hoc ego consilio ad hanc causam acceffi, ex qua sanè non tam eloquentiæ laudem, de qua in hac ingenij infirmitate,

Alicuius uirtutes
prædicanda.

Virtutes nosse
debemus, non
uitia sectari.

firmitate, & quadam mearum rerum difficultate, iam olim desperavi, quàm officij & humanitatis auferre cupio.

Proinde, quātum nostræ vires sinēt, hāc nationē sine aliarū cōtumelia ornabimus. Neq; enim aut Sueni tā sunt inopes domesticarum laudum, ut nō nisi ex aliarum contumelia colligenda sint præconia, aut aliæ nationes cōtemni ac probro affici merētur. Nullis Germanis populis Franci cedere debent, qui suæ uirutis uestigia impresserunt in mediam Galliā, et maximis gestis rebus, et quidem ex utilitate publica nomē Gallie nouum indiderunt. Nostris uerō tēporibus doctissimos ea regio homines genuit, in quibus uel obscuram alioqui unus Ioannes à Regio Monte nobilitare posset, uir græcè latineq; non leuiter doctus, & uniuersæ Philoſophiæ ita peritus, ut unus restituerit disciplinas, quæ sic uocantur, collapsas, et ab interitu uindicaret. Austriæ quātum debemus, quæ cū alios Principes summa uirtute, cum Maximilianum edidit, nemini optimorum Imperatorum postponendum, qui iuxta domi ac foris cōtinentia singulari fuit, iusticia incredibili, magnitudine animi diuina. Quid Frisia, quia Agricola genuit, quātum laudis meretur? Batavos suos Erasmus quām claros fecit? Sed quid ego aliarū nationū laudes recēſeo.

cūm

Francia.

Austria.

Frisia.
Batavi.

cūm de Sueuis oratio instituta sit. Verū hæc ideò præfatus sum, ut intelligeretis me, cūm nihil in hac causa de amplissimis ornamentis aliarū nationū detrahā, ueris laudibus Sueniā ornaturū esse. Quæſo autē uos, ut pro humanitate uestra me benigne audiat; nā cādor est exterorū uirtutibus, et earum cōmemorationi fauere, quas quidē nos, quia inter eruditos dicimus, paulo lōgus etiam inde usq; ab antiquitate repetemus. Quāquā autē sola uirtus, ueram & solidā laudem parit, tamen & antiquitas generis, quia conuulsi momenti adfert ad uirtutis studium, suam laudem meretur.

Fortes (inquit Horatius) creantur fortibus & bonis,

Est in iuuenis, est in equis patrūm

Virtus, nec imbellem feroces

Progenerant aquile columbam,

Quare cū ueterum Sueuorum summa uirtus fuisse perhibeatur, credibile est ad posteros propagata esse semina quædā uirtutis: & quemadmodum formæ corporum in natis imitatur patres, ita posterorum ingenia nō sepe nature maiorum dissimilia sunt. Proinde nō exiguā laudem Sueuicæ nationis hanc esse duco, quod à maioribus incredibili uirtute, fideq; præditis, quiq; maximis gestis rebus suæ posteritati præluxerunt, orti sunt.

x iij

Habent

Antiquitas ge-
neris Sueuorum.

C. Cæsar.

Habent autē ueteres Sueui grauissimum testem suarum laudum, C. Cæsarem, qui sic describit eos, ut adpareat, & domi optimē constitutas Respub. domesticamq; disciplinam habuisse, & foris incredibilem eorum fortitudinem, scientiamq; rei militaris præcipuam fuisse. Etenim ut prætermittam, quanta gentis frugalitas fuerit, quia uinum importari contra leges erat, quæ exercitationes iuuentutis fuerint in armis, quanto labore durata corpora, & animi ad patientiam aduersæ facti, tum mihi prorsus uidere quandam Platonis ciuitatem uideor, cum lego nihil illis priuati agri fuisse, sed sine cupiditate communiter coluisse, quæ quiq; loca occupassent, quæ in re adparet, animos gentis uacuos auaritia, & similibus bestiis, unde in ciuitatibus graues motus existere solent, summa religione iusticiam ac pacem coluisse.

Fœlicissimus
ciuitatis status

Plato ait ita fœlicissimum ciuitatis statum fore, si quā proximē conetur exprimere hanc legem quæ de amicis extat, τὸ φίλων κοινόν. Quam autem mihi Græcā ciuitatem, quas Athenas, quā Spartam, aut Locros nominabit aliquis, in qua perinde agri communes possessionesq; fuerint, ut apud Sueuos? qui nisi admirabili iusticia præditi, & magna inter se charitate deuincti fuissent, nullo modo illam rerum cōmunionem exercuissent.

Quæ

Quædam gentes à Dijs se ortas esse prædicant, mihi non minor laus uidetur ad tales uiros, quales fuisse ueteres Sueuos intelligitis, uerè posse originem referre, quàm ad Herculem aut Martē.

Non est instituti mei, laudes aliarum in Germania nationum extenuare, tamen hoc in confesso est, nullius maiores monumentis literarum, perinde, ut Sueuos celebratos esse, quod quidem argumentum esse mihi uidetur, uirtute etiam eos reliquis omnibus in Germania nationibus præstitisse. Pleraq; nomine ueteri amissa, ne quidem coniecturam capere possunt, ex quibus orti sint maiori bus. Et haud scio, an soli Sueui nomen uetus retinuerint, sed cum ita mutant gentes nomina, si uel patria pulsī, uel imperio deiecti, amissa libertate, in aliorum potestatem ueniant, uerisimile est Sueuos, quia nomē retinuerūt, libertatem suā summa cum uirtute defensam, nunquā amisisse. Nā quod sedes mutarunt, & à Balthici maris littore, quod olim tenuerunt, propius Rhenum accefferunt, id accidit, quia laceßiti Romanis armis in ripa Rheni domo accita præsidia primū collocarūt, postea capti aëris coeliq; elemēta his in locis cōfederūt, & occuparunt eā Germaniæ partē, longē promotis finibus, quæ inter Rhenum, Alpes, Lycum, & Moenum est, hi sunt Sueuorum fines hoc tempore. Fines.

Virtus quam
cæteris illis
maior.

z v Neq;

Neg; uerò degenerarunt, mutato coelo à pristina uirtute, sed his primum locis magis inclaruerunt, & noua gloria Sueuico nomini accessit.

Nam ne omnis cōmemorem, neue historiam potius quàm encomium composuisse uidear, tantum insignia quædā ornamenta attingam. Quid potuit contingere Sueuis illustrius, quàm Romani Imperij titulus? Nō ille quidem scelere raptus, sicut antea sepe acciderat, sed delatus Germaniæ atq; Italiæ populorum consensu. Quid potuit honorificetius accidere, quàm hoc tot gentium iudiciū, quæ tantam uim uirtutis in hac esse natione senserunt, ut non dubitarint suam salutem, suas fortunas, & tranquillitatem totius Imperij Sueuorum Principum tutelæ cōmittere? Ea demum uera gloria est, & bono Principi maximè optanda, ut intelligāt, existimētq; homines, eum esse præditum, & ea charitate erga subditos, ut nihil ducat prius, quàm illorum saluti consulere, & ea cum prudentia, tum animi magnitudine, ut defendere conseruareq; pacem, & arcere ac prohibere iniuriam, & legibus ac armis munire tranquillitatem publicam possit. Quos triumphos, quæ trophæa mallent sibi decerni Principes, si saperent, quàm hoc de se iudiciū apud bonos uiros fieri.

Præinde, cum periculosissimis temporibus ad Sueuos

Imperij Romanus
titulus
Sueuis delatus

Sueuos Imperij summa delata sit, magnum quidam illi nationi reliquæ gentes tribuerunt. Neg; uerò nō respōderunt expectationi. Fridericus, cui a Barba Russa nomen factum est, & huius nepos Fridericus, quem Siculum uocarunt, quorum uerq; omni genere Imperatoriarum uirtutum, cuius laudatissimorum Principum cōferri cretetur. Ab uo Friderico Germania atq; Italia maximis laboribus & periculis pacatæ sunt. Arma in Asiā postea translata, Suladinus repressus est, & bona Asiæ parte ad Armenias usq; expulsus. Nihil hic libet attollere, aut amplificare, tantum extremis digitis leuiter attingo res istius gestas. Verum uos ipsos cogitare hoc in loco uelim, quantum beneficium id temporis in Europam contulerit, crudelissimis hostibus repressis, & procul ab Italia & Germania summotis.

Nunc uidetis quāto in periculo simus, quia diu neminem similem custodem Imperij huius habuimus. Ille procul in Asia querendum sibi hostem esse duxit, sensitq; serum tum auxilium fore, si pateretur Barbaros in nostros fines suas copias traducere. Nunc cum in ipso uestibulo Germaniæ constiterint sauisimi Turcæ, ac florentissimū Regem, regno exutum, fugientē ex acie, pene ob oculos nostros trucidarint, intelligitis quām optan-

Nullus iam si-
milis custos Im-
perii.

optandum sit Fridericum aliquem exoriri, cuius nomen hostibus terrori sit, quiq; opponere inmanissima gēti praesidiū ausit. Si Fridericus ille reuiscat, nō de Hungaria uastāda, nō de uexāda Germania iā Barbari cogitarēt, sed de retinēda Thracia, deq; focis ac laribus suis propugnādis: Siqui dē Germanicis copijs iā ut fuit illius & celeritas et diligētia, circumsepsi summa ui oppugnarētur. Nō uacat huius Principis egregia facta cōmemorare, uerum quia bello meliorē, quā pace fuisse aliqui putant, ut cognoscatis quāta seueritas eius fuerit domi in dicendo iure, in latrocinij puniendis, et disciplina Imperij retinenda, recitabo quā grauitur animaduertit in Principē Palatinū, et Moguntinum Episcopum, qui bellum ipso absente in Italia mouerāt. In Episcopum, quia parcēdum dignitati Sacerdotum duxit, mitiorē poenā constituit, tantum enim eum pecunia multauit. Sed in Palatinum durius cōsultuit: Nam coēgit eum per totā urbem Vuormaciam canē ab humero pendente gestare, ea fuit illis tēporibus censoria nota nobilitatis. Adē exemplum in plerosq; alios equestris ordinis uiros, Palatini socios, cōstitutum est. Nullos ego uictorias plus laudis mereri existimo, quā huiusmodi exemplum. Nā eum bene imperare putet, qui domi ciuilem disciplinam conseruare norit.

Nihil

In Palatinum
et Moguntinū
animaduertit
gratias.

Censoria nota
nobilitatis Ca-
sa.

Nihil fors arma, nihil triumphi proderunt, si domi nimitū liceat improbis. Is demum Imperatoris nomine dignus est, qui nō tātum hostibus formidabilis est, sed etiā ciues in officio retinere studebit.

Quid de Friderico Nepote dicam, cuius pulcherrima consilia, si non impedissent Romani Pontifices, non alium habuisset utiliorem Principem Germania. Ingenium in eo acerrimum fuit, magna etiā literarum scientia, & ut aliud boni nihil praestiterit, magnam illi gratiam debemus, quod curauit in Latinam linguam conuerti ex Saracenicō sermone τῆς μετὰ τὸν δυνάστην Ptolemæi: Nam absq; eo libro tota Astronomia funditus interijisset. Itaq; Sueuis debemus, quod reliqua est illa Philosophiæ pars, quam iure dixeris prestantissimam esse. Magna laus est inuenisse artes utiles huic uitæ, sed non minor est, uel restituisse uel conseruasse. Siquidem in primis in literis hoc accidere uidemus, ut non minus negotij sit conseruare inuentas, quā inuenire. Videtis quales Imperatores Sueuia nobis ediderit, qui nisi belli pacisq; artes omnes apud illos floruisent, minimē idonei ad imperandum uisi fuissent.

Fridericus Ne-
pos.

Etenim ut non in quouis solo fruges nascuntur, ita non ubiq; boni uiri proueniunt. Sed ibi tantum, ubi bonis legibus ac moribus ad uirtutē ac decus

Disciplina Sue-
uicæ sectæ.

ac decus inuitatur, et ad suevit iuuentus. Quis pu-
tet enim Mileti aut Sibari in summo luxu, inter
turpissima exempla, in maxima licentia, fortem
uirum, aut temperantem, aut iustum euadere po-
tuisse? Quæ tam excellens natura, quæ tanta inge-
nij uis in ullo esse potuit, quæ inter tot uitiorum
illecebras non corrumpereetur? Quare necesse est
disciplinam fuisse in Sueuorum ciuitatibus proba-
bilem, qua tanquam in ludo Principes ad honesta-
tem instituti sunt, quæq; adducti exteri iudica-
runt hanc nationem uirtute ac industria imperij
molem sustinere posse. Neq; enim ignoratis, quid
imponatur oneris cum isto titulo, aut quantum fi-
dei, quântum consilij, quantum animi robur, quan-
tam moderationem, quantâ diligentiam in omni
genere flagitent homines ab eo, cui libertatem su-
am, fortunas, salutem, ac uitam committunt? Sed
cum res foris gesta, et leges quibus domi pax sta-
bilita est, quæ quidem hæcenus in publicis legum
codicibus extant, multorum aliorum literis præ-
dicentur, nolui hoc in loco diutius commorari.
Propero enim ad nostra tempora, quæ si diligen-
ter considerabitis, uidebitis profecto illos, non so-
lum respondere iam maiorum gloriæ, sed etiâ su-
periorum decora longè uincere. Esset autem infi-
nitum totam Rempub. depingere, et omnia insti-
tuta

tuta, legesq; pietatem in colendis religionibus,
seueritatem in coercendis delictis, bellicarum
rerum peritiam, animorum magnitudinem, ciui-
um inter ipsos æquabilitatem, exponere. Quæ cū
angustia temporis prætermittere cogat, excer-
pam ex reliquis laudibus unâ quandam partem,
in qua uidere est, quàm bene de tota Germania
mereri studeant.

Cum annis iam aliquot nullum satis magnum
aut firmū præsidium in Germania esset, aduersus
subitos tumultus, et quotidiana latrocinia, ciuita-
tes Sueuorū fœdus inter se ritè et Cæsare autore
fecerunt. Id fœdus diu iam tanquā in statione est,
defendendæ publicæ trāquillitatis gratia. Multos
improbos metu cōtinet, quosdam etiâ tumultus,
armis & bello cōpreßit. Quanta autem laus est,
unâ hanc nationem publicæ pacis tutelam suscipere,
et salutis omnium causa suas fortunas, suam uir-
tam in discrimen adducere? Sed hoc planè diui-
num est, quod cum publico iure imperium sibi in
alios uindicare possent, nā hoc ius imperij in ter-
ris semper fuit, cogere ad parcendum illos, quos
tuis laboribus tegas & serues.

Sueui libertatem omnibus relinquunt, quibusdā
etiam bello uictis amissam restituerunt: et cum fa-
ciant infinitos sumptus, laboresq; maximos sub-
cant.

Fœdus Sueuo-
rum publicæ pa-
cis tutelam sus-
cipit.

Iusticia huius
fœderis.

cant, nulla tamen commoda uicissim, ab his quos defendunt, recipiunt, suis fortunis publicos sumptus tolerat, ne cuius libertatem minuât, suo periculo omnium salutem propugnant. Quid honestius, quid moderatius cogitari potest, quam sine cupiditate arma tenere, et alios ita defendere, ut de libertate eorum nihil detrahas? Athenienses accepimus aliquandiu ad hunc modum Græciæ principatum tenuisse, ut cum permitteret alijs ciuitatibus libertatem, ipsi tamen in excubijs essent, suoque discrimine omnes tuerentur. Ea in re inprimis magnum humanitatis, iustitiæ, et temperatiæ exemplum suæ specimen sapientissima ciuitas præbuit, quod sine cuiusquâ incommodo publico pacem custodit. Cum autem summos honores Athenis, ob eam causam reliqua Græcia decreuerit, sæpe enim misse ex seruatis ciuitatibus coronæ, posite statuæ, data Atheniensibus ciuitas, pars agri, societas sacrorum et connubiorum, et hoc genus ornamenta alia: debemus et nos si non ingrati esse uolumus, pulcherrimum beneficium Sueuicæ nationis amplissimis laudibus uerere. Non satis intelligimus, quantum in pace insit boni, si publicæ tranquillitatis custodiendis nullam gratiam habemus: Quoties enim paruos liberos adspicis, quoties coniugem intueris, toties meminisse te oportuit, illorum incolumitatem

Athenienses.

tatem aliqua ex parte te his debere, qui ocium nobis faciunt, cum aliarum honestarum rerum gerendarum, tum alendæ et educandæ sobolis.

Populus Romanus, non sæpe uictis gentibus libertatem seu αυτονομίαν cōcessit. Græcis id honoris habuit, post bellum cum Philippo Macedone gestum immunitatem donaret, et ut singulæ ciuitates suis legibus uiuerent, permetteret. Ea de re, cum decretum à Senatu populoque Romano factum, T. Quintius Imperator in Nemeis, quo ex more ad spectaculum tota Græcia conuenerat, uoce præconum recitari iussisset, audissentque gratissimum præconium uniuersi, Dij immortales, quantis honoribus adfectus Imperator, quam gratis sermonibus Romanum nomen celebratum est: Esse unam eam in terris gentem, quæ sua impensa, suo labore ac periculo pro libertate aliorum bellum gerat, detque operam, ne quod toto orbe terrarum iniustum imperium sit, et ubique fas, lex, potentissima sint, ita iudicarunt Græci, non aliud maius beneficium homines hominibus præstare posse, quam quod accepissent à Romanis. Quid enim certa pace gratius est, præsertim si coniuncta sit cum libertate?

Non minus igitur laudis in Germania merentur Sueui, qui suo præsidio pacem alijs gentibus sine luctura libertatis earum muniunt, quam mere-

Populus Romanus manus immunitate donat Græcos.

Quantum laudis & gratiæ mereantur Sueui.

Aa bantur;

bantur, uel Athenienses, uel populus Romanus apud Græcos immunitate donatos: Nā ter à Maximiliani morte Germaniam maximis periculis magna sollicitate liberauerunt. Fauet enim Deus iusta bella pro publica salute gerentibus. Quare grata nobis memoria Sueuici foederis esse debet: Hoc enim ocium, quo frui nobis hactenus licuit, et hæc studia, quæ omnia nobis de manibus excutuntur, simul atq; aliquis motus bellicum canere cœpit, istorum armis defensa sunt. Quantum autem studium rei militaris sit in ea gente, quanta uirtus, quanta scientia gerendi belli, non ignoratis: Neq; enim alia natio celebriores duces habet.

Porro cum foris Sueui et fortitudine incredibili, et summa iustitia in defendendis uicinis utatur, quid dubitemus quales domi sint? Nisi enim domi ciuitates haberent bene moratas, nec sumptus, nec milites suppeterent: aut quomodo milites parere armati scirent, qui domi parere legibus non didicissent? aut quomodo tolerare militiæ difficillimum laborem, et graue Martis opus, ut Vergilij uerbis utar, si domestico ocio ac luxu effœminati essent? Habent igitur et ciuitates legibus ac iudicijs diligenter constitutas, et tranquillitatis urbanæ tuendæ cura non alibi maior est. Lex est enim in Sueuicis urbibus, ut si in rixa aliqui gladios

Quales sint
domi.

Lex de strictis
gladijs seueræ.

diros strinxerint, ac uel puer, uel muliercula, procul etiam inclamans pacem impret, capite puniatur, qui audito nomine pacis, insuper ferire audeat. Cum nulla tam seuera lex in reliqua Germania sit, estimari potest, quanta diligentia uulgus Sueuorum coherceatur. Et ad tranquillitatem urbium hoc quoq; facit, quod urbana multitudo minus aliquāto ocij habet, et frugalior est, quàm in uicinis nationibus.

Magnum ibi scelus est, et inusitatum, cōspici ebrrium. In diuersorijis magna mundicies est, et fides hospitum summa, nec magis domi sue peregrini, quàm apud illos tuti sunt. Quid autem gratius accidere peregrinanti potest, quàm talis hospes, ad quem tutum sit diuertere, apud quem securus acquiescat, qui comitate, qui mundicie itineris tedium leniat? Gens ipsa minimè idonea ad fallendū, in primis gaudet fidē suā peregrinis probari. Sic inter suos etiam uiuunt, nulla diuturna odia sunt, nullæ insidiæ: quanquam enim ingenia sint ferociora, tamen facillè placantur, et quia nihil dissimulare didicerunt, insidiari non norunt.

Ceterum nō deesse eis ingeniorum acrimoniam, inde adparet, quod celeberrimos, maximeq; strenuos mercatores habent. Neq; desunt ibi, qui et ament et colāt literas: Hæc enim natio Albertum

Diuerforia et
hospites.

Ingeniorum
acrimonia.

Albertus.

Capnio.

procreauit, quo ex nostris hominibus nemo uberiorē naturalium rerum cognitionem habuit. Nō nihil uerò laudis intulit cō et Capnio, uersatus in græcis et hebraicis literis difficilimis tēporibus, et cū peregrinarum linguarum studia nōdum in Italia satis florerēt: Accepi enim ita Venetū quēdam Oratorem olim de eo prædicasse. Nam cū apud Cæsarem Fridericum Legatus sui Principis esset Capnio, cūq; Venetæ ciuitatis Oratoribus, qui per id tempus eō uenerant, frequenter esset, accidit aliquando, ut Capnio fortē pulcherrimē græcē scriptum Enchiridion noui Testamenti in manibus haberet: Quod cū uidisset Venetus, et animum aduertisset, non esse rudem græcarum linguarū Capnionem, conuersus ad suos Collegas, ait: Vide te quæso in Germania hunc uirum propter cognitionem literarum in admiratione esse, quas nostri tam pertinaciter cōtemnunt. Et nobilitauit egregijs monumentis Sueuiam Stofferus Mathematicus, cum primis et diligens, et eruditus, cuius quia beneficio quotidie utimur, duxi eiūs hīc mentionē esse faciendam: Fastos enim multorum annorum cōfecit & digessit, in quibus cōponendis dici non potest, quantum laboris fuerit ei exhauriendum: Est enim immensi negocij, motus syderum exactē supputare. Nulla temporum discrimina, nullas mensium

Stofflerus.

mensium uices nossemus, nisi hunc laborem uir ille optimus sumpisset. Porro simile quiddam pecudum uitæ fuerit, non habere descriptum annum in certa spacia, non arandi, serendi, plantandi, aut aliarum rerum iusta tempora nosse. Habent & artifices ingeniosissimos: hi enim plastice sculpendi artem, quæ prorsus amissa fuerat, renouarunt.

Sed desino omnia persequi, nam ego non omnes laudes, sed præcipuas Sueuicæ gentis recensere uolui. Magnam commendationem habet generis nobilitas, & maiorum uirtus, nam ex bonis uiris natos, uerisimile est, aliquam paternæ uirtutis similitudinem referre. Audistis autem uetustissimos Sueuorum à Cæsare prædicari, & præclarum iudicium postea de Sueuis Germania atq; Italia fecerunt, quando ad eos Imperium detulerunt. Nostris uerò temporibus, nullo modo tenere tantas Respub. tamq; florentes & pacatas possent, nisi omnibus belli ac pacis artibus instructi essent, nusquam in urbibus tranquillitas maior, nusquam minus latrociniorum est, quàm in horum agris. Vicinis adeò nō sunt graues, ut sepe eos maximis periculis liberauerint, reddantq; procul etiā istis tuta omnia. Domi uerò pax perpetua multarum honestarum artium studia excitauit atq; alit: Quæ cū ita sint, faucamus illorum laudibus,

Aa iij casq;

eadq; sine inuidia predicemus. Nam cum uirtute nihil melius aut pulchrius sit in quauis gente, iuxta meretur amari. Non enim Vnio minoris est pretij argento insertus, quàm si in auro gestetur. Sed ut superbi atq; inhumani ingenij est, in priuata consuetudine uitæ, se tantum mirari, & ita sibi arrogare omnia, nihil ut alijs reliqui faciat, ita iniustus est, qui suam gentem sic amat, ut nihil exteris tribuendum putet. Hoc potius ad mutuam inter nos charitatem, & beneuolentiam alendam faciet, si quæ in unoquoq; fuerint laude digna, ea candidè miremur, atq; complectamur. Dixi.

ENCOMIUM FRANCIAE, M.

Irenæo autore.

NOBILITATE GENERIS,

Virtute, & Dignitate præstanti, Da-

nieli Stibaro, M. Irenæus

S. D.

Vm nuper in patriam uenissem officij causa, uirum optimum, tuiq; amantissimum, Ioachimum Camerarium comitatus, adeo amanter à te exceptus

exceptus sum, ut multum me tibi debere iudicarem. Quare cum significationem aliquam mei erga te studij extare uellem, tibi potissimum hanc oratiunculam de Franciæ laudibus dedicandam esse censui: quam eò tibi arbitrabar non ingrati fore, quòd his exercitijs & literarum studijs te præcipuè fauere scio. Nec uerò quidquā hoc tuo loco atq; ordine, cum in Reipub. gubernatione uerferis, dignius est, quàm ciuium studia excitare, & literas tueri atq; ornare. Intuetur in te uentus in patria, tuamq; auctoritatem existimat literarum studiosis magno præsidio esse. Nisi enim tui similes uiri præstantes uirtute & auctoritate, literis opem ferrent, quæ barbaries, quanta uastitas ad posteritatem futura sit, ipse optimè intelligis. Itaq; hanc oratiunculam ita tibi mitto, simul ut patrocinium meorum studiorum tibi commendem. Nihil dulcius, inquit Homerus, unicuiq; esse, patria sua: Quare nemo non fauet suæ patriæ prædicationi. Sed cum tam tenuis oratio argumenti amplitudini nequaquam respondeat, fortasse consilium editionis huius multi reprehendant. Nec id ego ambitiose defendam, illud tantum opto, exercitationem hanc meam, & in dedicando officium, tibi probari.

Bene uale.

Aa iiij Et si

Lsi uereor, ut satis uerecundè facere uidear, quòd in hunc ornatissimum coetum doctissimorum iuuenum produci me patior, cum neq; à doctrina, neq; ab eloquentia ita instructus sim, ut aliquid afferre possim dignum uestris auribus, tamen quoniam scitis nos auctoritate præceptorum cogi, ut in hunc locum prodeamus, quam detrectare nobis non est integrum, peto à uobis, ne me fiducia ingenij, sed officio adductum, hoc onus suscepisse iudicetis.

Cum autem hæc ipsa declamandi consuetudo potestatem nobis faciat de uarijs rebus dicendi, ego quoq; cum auctoritate præceptorum mihi hæc partes mandarentur, non incommode me facturum existimabam, si de patriæ meæ, Franciæ uide licet, antiquitate et laudibus quædam colligerem.

Etsi autem uidebā historiam nostræ gentis multò esse longiorem, quàm ut una oratione explicari posset, tamē quia sciebam hæc totam declamandi consuetudinem ideo institutam esse à præceptoribus, ut adolescentum ingenia exerceatur, & ad res maiores præparentur, malui operam sumere in colligendis patriæ laudibus, quàm in alio quodā argumento. Primum enim neminem tam inhumanum aut forrecum esse existimo, qui non intelli-

gat qua-

Franciæ laudes

gat qualecunq; studium ornadæ patriæ bono uiro dignissimum esse, quemadmodum et Poëta inquit:

Et pius est patriæ facta referre labor.

Deinde cum multarum utilitatum causa summo studio peregrinæ historiæ inquirantur, quanto magis decet nos operam dare, ut domesticas cognoscamus? Nam hæc magis afficiunt animos nostros, propterea, quod sicut aliarum rerum, ita etiam gloriæ maiorum nostrorum hæreditas ad nos pertinet. Magis autem afficimur nostris bonis, quàm alienis. Minimè igitur negligenda sunt nobis domestica exempla, præsertim cum multi Francorum Principes omni uirtutum genere ita excellerint, ut cum præstantissimis ueterum Regum conferri possint. Prodest eò etiam res maiorum tenere, quia in hoc Imperij forma, multa ex recentioribus historijs iudicari solent, in controuersijs iuris publici, & religionum.

Sed initio ueniam à uobis peto, si expectationi uestre nō satisfacere potero. Est enim perdifficilis nostrarum historiarum explicatio. Nā si Græcas aut Romanas historias recitarem, quanto me labore leuarent eloquentissimi & sapientissimi scriptores, à quibus et res et genus orationis mutuari possem? In nostris autē res procul ex uarijs et indifertis scriptoribus querendæ sunt. Deinde

Francorum
principum
excellentiæ

Aa V O in

Et in elocutione mihi sudandum est: Carent enim literarum lumine, ac pleraque res honeste indignis modis contaminatae sunt scriptorum ineptiis.

Has difficultates cum animo prospicerem, diu mecum dubitabam, an hoc argumentum pertexerem: sed uicit amor patriæ, ac perpulit, ut hæc quæ liacung; colligerem, Idq; eò feci libentius, quod sentiebam me mirificam capere uoluptatem, ex tractatione huius argumenti, Et cogitatione uirtutis maiorum nostrorum, à qua cum considero quantum Germanici Principes hac ætate degenerarint, non possum non deplorare horum temporum infelicitatem. Nam maiores eorum non solum uiribus, quæ non desunt nostræ etati, sed multo magis animi magnitudine, consilio Et concordia fines Imperij protulerunt, Et barbaris nationibus domitis totam Europam pacarunt, et pacem legibus, disciplina, religione munierunt, Et ornauerunt, fuitq; tanta admiratio sapientiæ, iusticiæ Et fortitudinis eorum, ut exteræ nationes nullis Regibus salutem suam committere mallent, quam nostris. Quæ ob causam Italia illud augustum nomen summi Imperij à Græcis ad nostros homines transtulit. Hos uoluit esse duces publici consilij inter omnes Reges, Et præcipuos custodes, non solum regnorum omnium, sed etiã Ecclesiæ, quibus iudei

cij

cijis quid potest ullis Regibus contingere gloriosius? Hoc igitur decus nunc adeo non tuemur, non solum ut foris non retineamus antiquam Imperij possessionem, sed ut Turcas in Germania, Et ob oculos nostros impune grassari sinamus. Interim pleriq; aut per ignauiam dedunt se uoluptatibus, aut impediti priuatis adfectibus, non referunt consilia sua ad comunem salutem, quod Principibus uiris Et heroico genere indignissimum est. Has querelas dolor mihi expressit, Et si sciebam eas non congruere orationis exordio.

Cum autem deceat nos Germanos uerè Germanos, Et mutuo amore deuinctos esse, spero uobis quoq; Franciæ laudes non ingratas fore, cum hæc natio communi Germanico nomini magno sit ornamento, Et multas res gesserit, quibus Germaniam reddidit illustriorem. Ego quoq; nostros homines ita ornabo suis præconijs, nihil ut de aliena laude decerpam, sed potius ex Francicis aliis præconia ad alias nationes deriuabo.

Equidē non ualde improbo studium illorū, qui ignotas gentium origines, ad clarissimos heroes, aut etiam cœleste aliquod numen, ut ipsi loquuntur, referūt, ut cogitet posteritas, diuinitus constituta esse regna, amet patriā, maiore cura defendat leges à maioribus acceptas, ipsis etiā Regibus, tã

quam

Gentium origines ad quos relata.

quam propagatis à diuina stirpe, numen aliquod inesse existimet. Nā et ipse ita sentio, regnū diuinitus constitui, nec gentem ullā, aut Regem, sine ecclesi motu atq; adflatu, Respub. fundasse, et legibus ac disciplina munisse, et saluti posteritatis sceleriter cōsuluisse. Hæc enim sunt cœlestia beneficia, quæ Deus per summos heroes impertit humano generi, ut et sacræ literæ docēt, et sapientissimi Philosophi fatentur. Ita Lacedæmonij, cū haberēt Reges ab Hercule ortos, diligenter cauebāt, ne qui propagati ab alia stirpe succederēt. Fuit et Macedonicis Regibus Hercules generis auctor. Sed omitto exēpla, quæ sunt innumerabilia.

Franci regnum
in Gallia con-
stituerunt.

Cum autem Frāci tantos habuerint successus, et regnum in Gallia constituerint, quod legibus et institutis longè præstat omnibus regnis totius orbis terrarū, nec uerò aliud ullum regnū hodie est antiquius, ubi una gens possessionem sui regni, et quasi sedem maiorum suorum diutius tenuerit, quid dubitemus diuinitus excitatā esse hanc gentem, et heroica uirtute ac sceleritate tantis auctā incrementis? Hoc cōsilio arbitror quosdā ad Helctorem retulisse Francorum originem. Sed hæc fabulosa omittamus, dum illud tamen teneamus, Deum fuisse Ducē huic genti, in auspicijs regni, et maximis rebus gerēdis, et subinde heroicos uiros in hac

in hac natione extitisse, quorum singularis fuit uirtus et sceleritas. Sunt autem heroicae naturæ initium ueræ nobilitatis.

Verum si quid in uniuersum habet cōmendationis patria: Francos uetustissimos scitote non peregrinam in Germania, sed uerè Germanicam gentē esse. Sunt autem propriæ quædā dotes, ut aliarum gentium, ita Germanorum. Existimantur esse aperti, ingenui, amātes candoris, et ueritatis, constantes, tenaces promissorum, reucentes religionum, excellunt fortitudine, et inprimis delectantur gloria militari, abhorrent à crudelitate, et à sceleris libidinibus. Si qua igitur nobilitas est, quā in cōmune habet gens Germanica, aliquid laudis adferet Francis patria. Adeo enim non fuerunt dissimiles ceterorum Germanorum, ut aliquibus uirtutibus etiam reliquas nationes superarint.

Germanix do-
tes.

Sed quam initio regionem tenuerint, dicendum est. Porro ut in iudicio finium regundorum ad iudicationem cōtrouersia dirimitur, cum certi fines ostendi non possunt, ita gentium sedes, cum origo ignota est, pleriq; attribuunt ijs locis, ubi gentis rebus gestis magis inclauerunt. Constat Francos moto bello aduersus Romanos, late in secunda Germania uagatos esse. Ideo quidā sedes eis tribuerunt uicinas Sicābris et Caucis, id est, Geldris et Fri-

Sedes Francorū

et Frisij. Itaq; sub Cōstantino scribūtur occupas-
se Bataniam, et pyriticam in mari exercuisse, &
lōgè lateq; Gallie littora populosos esse. Sed mi-
hiposterius descēdisse propius Belgicū uidentur,
ac propemodum adsentior ijs, qui certā tribuunt
sedem in ripa Germanica, supra Coloniā Agrip-
pinā, in ea regione, quam Catti tenuerunt, siue ea
est Hasia, siue etiā uicinia superior, ut ex Ptole-
meo apparet, quæ nunc habet Franciæ appellatio-
nem. Inde prolatis Imperij finibus, partim Mœni
ripā occuparunt, partim effusi sunt in Vbios ac
in Belgicum, unde sepe repulsi à Romanis Impe-
ratoribus, tandem tamen in Galliā peruasērunt.
Nā Imperatorum primus Aurelianus cum Fran-
cis ad Moguntiam conflixit, cum nondum pro-
cul à patria discessissent. Quare credibile est,
Francos tenuisse initio loca, non longè distantia
à Moguntia. Postea latè uagati circa Coloniā
Agrippinā, penetrarunt in Vuestualiam. Proin-
de Marcellinus Francis adiungit Camauos, quos
fuisse Vuestualorum partem constat.

Apparet & ex Ausonio, has gentes non pro-
cul disitas fuisse, cum ait:

Accedent uires, quas Francia, quasq; Camaues
Germaniq; tremāt, tum uerus habere limes.
Inde progressi, populis ad Albim usque impera-
runt.

runt. Quare Claudianus inquit:

Vt iam trans fluuium non indignante Cayco.
Pascat Belga pecus, mediumq; ingressa per Albim
Gallica Francorum montes armenta pererrent.

Cōflixit et Iulianus cum Francis ad Iuliacum, Iulianus.
Itaq; sedem huic genti supra Vbios tribuimus seu
in Cattis, seu in uicinia. Postea infra Coloniā
Agrippinā latè uagata est. Quod uerò pars
Francorum, Salingi uocabantur, recentior est ap-
pellatio illorum, qui à Mœno ad Salæ fontes pro-
gressi, penetrarunt in Turingiam, et cum Turin-
gis diuturna bella gesserunt: Ptolemæus enim ad
Salam collocat Tyriohemos, quos esse Turingos
nomen ipsum testatur.

Porro nomen uidetur fuisse non unius gentis, Nomen generā
le Francus.
sed multarum, quæ cōiunxerunt se ad defendendā
Germaniæ libertatem: Constat enim hodie Fran-
cum dici liberum, à nostra appellatione, die freien
ancken, id est, liberi iuuenes, sicut nunc appella-
mus milites, die freien knecht. Ergo siue una gens
fuit, siue multarum nationum bellicosissimi homi-
nes, apparet libertatis authores extitisse, non
procul à Rheno & ab Vbijs, homines excellen-
ti uirtute & iustitia præditos, qui Imperium
Romanū, quod illis temporibus erat aliqui
tranquillum, & toti orbi terrarum formidabile,
lase-

Bella Francorū

lācessere armis ausi sunt, & repressi toties, nun-
quā tamen animis fracti, fortuna aut uirtuti Im-
peratorum cesserunt. Nec uerò ulla gens dimica-
uit cum præstātoribus imperatoribus quā Frā-
ci. Quæ enim etas habuit duces bellicosiores, quā
fuerunt Aurelianus, Probus, Diocletianus, Ma-
ximinus, Cōstantius, et Constantinus? Horum uir-
tute et fœlicitate cum aliæ provinciæ tumultuan-
tes facile reuocarentur ad officium, tamen Fran-
ci etiam uicti, iugum nunquam acceperunt, nun-
quam arma abiecerunt, tantus amor patriæ fuit,
tantum seruitutis odium. Quanta igitur uirtus
in maioribus nostris fuerit, inde facile æstimari
potest, quod ut Romani bellum cum Caribaginēsi-
bus de Imperio uaria fortuna, annos circiter qua-
draginta, sed per intervalla gesserunt, ita Franci
Romanos, toti iā orbi terrarum dominantes, ar-
mis exercuerunt annis amplius centum, inde usq;
ab Aureliano ad Theodosium, donec nō modò li-
bertatem recuperarunt, sed etiam potiti Gallijs,
Belgica et Celtica, post Theodosium regnare ibi
cœperunt. Nec minus negocij fuit tueri possessionem
Galliarum, cum ferocissimæ nationes eā ap-
peterent, Burgundi, Alemanni, Hunni, quā an-
tea fuerat, eripere eas Romanis. Quare nisi forti-
tudine, scientia rei militaris, tolerantia laborum,
deniq;

deniq; etiam iustitia et disciplina excelluissent, tā-
ta certamina tot annorū sustinere nō potuissent.

Recensui opinionem, de Francorum ortu, et au-
spicijs regni Francici, quæ maximè probatur eru-
ditis. Cum autem nō modò Belgicum inuasissent,
sed etiam à Moguntia progressi, occupassent uici-
nas Mœni ripas, fuit ea regio propria Frācorum
sedes in superiore Germania, quam aduersus Ale-
mānos, qui Sueuiam & Heluetios tenebant, non
sine acerrimis prælijs defenderunt. Itaq; illa Fran-
corum arx opposita Alemannis, retinuit Fran-
ciæ nomen. Hæc est causa, cur Regio ad Mœnum
Frācia et etiamnum adpelletur. Sed Auentinus ne
gabat Francos ad Mœnum nouos esse colonos, et
sentiebat hos esse primos autores gentis, hanc es-
se ueram patriam gentis Frāciæ, propterea quod
Strabo Εἰς Ἑλίουπονιαν ponit inter Noricos & Vinde-
licos, quo in loco & Suetonius Brencos fuisse te-
statur, inde paululum progressos arbitrabatur
ad Mœni ripas, et deinde Romanis bellis in Bel-
gicum pertractos: à qua sententia profectò non
multum abhorreo, nec inuitus hanc honorem tri-
buo nostris ciuibz, ut Ἀυτόχθονας, non colonos
ex alijs ortos gentibus, esse existimem. Contende-
bat etiam Auentinus apud Ptolemæum pro Bren-
nis, quos inter Noricum & Vindeliciū collocat,
Bb legendum

Auentinus
Francos dici
Ἀυτόχθονας.

legendum esse βαρύχως. Et citatur Parthenius uetus scriptor, qui Francos ait esse ἔθνος ἀλπίων.

Sed plus laudis est in uirtute, quam in origine. Cum igitur res gestæ ostendat fuisse gentis Francicæ excellentē uirtutem, simus hac laude cōtenti, et de generis origine disputare aliquādo desinamus.

Franci socii
Imperatoris
Romani.

Ocupata Gallia, fœdus cum Romanis sub Iustiniano fecerunt, quare non modò belli iure, sed etiam ex fœdere Galliam tenent. Et uirtute ac fide perfecerunt, ne Romanos pœniteret societatis Francicæ. Nam Attila Francorum auxilijs ingenti prælio uictus, & ex Narbonensi Gallia expulsus est, quam adhuc Imperatorius præfectus Aetius tenebat. Testantur igitur historiæ, Francos tunc socios Romani Imperij, non uectigales factos esse.

Accedit ad ueterum Francorum laudes hæc quoq; , quod cum audissent doctrinā Christianam de uero cultu Dei, & admoniti agnoscerent barbaricos ritus et εἰδωλομαχείαν plenam esse turpitudinis & sceleris, cupidè amplexi sunt Christianam religionem, eamq; magna pietate coluerunt.

Quomodo ad
Christianam re-
ligionem uoca-
sint.

Nec sine cœlestibus signis ad pietatē uocati sunt: Nam Ludouicus, qui primus inter Reges amplexus est Christi doctrinam, hoc signo confirmatus esse feritur: Habebat coniugem Christianam, quæ

cum

cum eum sedulò hortaretur ad ueri Dei agnitionem, & commemoraret, nullam esse uirtutem digniorem Regibus, quam uera pietate Deam colere, etsi inflexit eius animum, tamen non statim persuasit, ut baptismo initiaretur. Gerebat autē Ludouicus ille bellum cum Alemannis perdifficile, cumq; in postrema pugna, quæ supra Coloniā Agrippinam commissa est, turbata & inclinata Francorum acie, uictoria uideretur penes Alemānos futura esse, ibi Ludouicus clypeum ad cœlum tollēs, inspectate exercitu, Christum inuocauit, et Deum confessus petiuit, ut ostenderet se exaudire inuocantes, et profligaret hostes, uotumq; fecit, se statim parta uictoria, baptismo initiaturum & se et exercitum, deinde fugiētes renocauit. Testatus igitur Christus se implorātes opem ab ipso iuuare, reddidit animos militibus, ac restituto prælio, tanta strage Alemanni uicti sunt, ut ditione facti, Frācis parere cœperint. Hoc initium fuit Regibus Frācis colendæ pietatis Christianæ, circiter annum Christi 480. quam quidē postea annos amplius mille, tanta constantia retinuerunt, ut Ecclesiæ Christianæ sepe dubijs temporibus magno præsidio fuerint, eamq; ob causam Christianissimi appellati sint. Nec armis tantū defenderūt religionem, sed multò magis ornauerunt eam scholis,

Reges Franciæ Christianis
simi.

Quomodo co-
rum creuerit
potentia.

lis, & propagatis studijs in Gallia & Germania.

Hactenus de auspicijs regni Francici, & quasi de prima etate dixi. Posterius deinde non solum retinuerunt partas opes, sed etiam auxerunt, ac non modo potentia creuit, sed etiam acceperunt maiora studia ciuiliū artium, religionis, doctrinæ, iusticiæ, discipline. Itaq; cum facile æquitate et lenitate Imperij pacem domi tuerentur, foris ad communem Europæ defensionē bella necessaria gerebant. Carolus Martellus repressit Saracenos, deleta ingenti eorū multitudine, adeo ut Hispaniæ partem tunc amitterent. Pipinus pacauit Italiam, et Parrhisij constituit curiam iudicum, quā uocant Parlamentum, quo nullū est sapientius, ac melius constitutum iudicium toto orbe terrarum. Ab his summis uiris ortus Carolus Magnus, auxit auitā et paternā gloriam. Neq; enim tantum armis pacauit Italiam, sed etiam domitis Longobardis iura et leges dedit, ut ad posteritatem Italia quieta esset.

Cum igitur appareret Francicos Reges, et magnitudine Imperij, & uirtute ceteros Reges in Europa uincere, effectq; aliquo custode publicæ tranquillitatis opus uniuersæ Europæ, ac præcipuè Italiæ, cuius possessione Græcos Longobardi depulerant, bono consilio Romana Ecclesia Carolum appellauit Imperatorem, ut ei defensionem

Italiæ

Italiæ atq; Ecclesiæ commēdaret. Quod autem illustrius testimonium uirtutis Francicæ cōmemorari potest, quā hęc iudicia exterarum nationum, quæ non modò auxilium à Francis implorauerunt, sed etiam existimarunt se illis imperantibus libertatem suam posse retinere? Quare magnam fuisse iusticiæ opinionem de nostris hominibus necesse est. Fertur illud Græcum, τὸν φράγκον φίλον ἔχει, γένετον. ὃν, acutè fortassis: Nam crescentem Francorum potentiā formidabāt Græci. Sed tamen Italia non amicū modò ac uicinum, sed etiam dominum habere Francum propter uirtutem et æquitatem Imperij, non recusauit. Vt autem Carolus belli gloria par fuit summis Imperatoribus, ita pacis artibus optimos æquat Principes. Academiā Bononiensem, antea à Theodosio constitutā, instaurauit, duasq; nouas ipse addidit, alteram in Italia Papiensem, alteram in Gallijs Parrhisiensem, ut siccè extincta optimarū artium studia rursus excitaret, et doctrina religionem ac Resp. muniret et ornaret. Nec uerò obscurum est, quā præclarè meritis sit de toto orbe terrarum his scholis cōstitutis, quarum præcipua opera iā annis septingentis cōseruata sunt literæ. Hęc est uera laus summi Principis, pacē restituere, religionem, iusticiam, disciplinam tueri, ornare, et ad po-

Iudicium exterarum nationum de Francis.

Carolus instaurat Academiās

Vera laus Principis.

B b iij sros

stros propagare. Quàm dissimiles sunt ab hac imagine exercitus illi, qui his proximis annis Italiam sœda populatione dilacerarunt, nec gerunt bella hoc fine, ut postea religiones, & literarum studia excitent, sed ut æternam barbariem & uastitatem efficiant. Quanto fuerunt scœliciora Francorum Imperia, qui salutem omnium gentium consuluerunt, & religionem ac literas magna cura prouehere conati sunt.

Tertia Francorum ætas.

Sequitur tertia Francorum ætas, cùm Gallia & Germania auulsa est, post id tempus fuerunt tamē in Germania Francorum Duces, qui uetustam Francorum sedē in utraq; Mœni ripa, & magna parte regionis Rhenanæ tenuerunt. Nam Francia nostra olim aliquantō latius patuit, nunc ferē Scalæ non figuram efficit, cuius latus Septentrionale porrigitur ab ortu uersus occasum, à Salæ fontibus usq; ad ostium Mœni in Rhenum influentis. Latus Meridianum ab ostio Mœni ad flumen Altmilium, à Meridie magna ex parte præcingitur sylua, quæ à uastitate nomen habet. Orientale latus ab Altmilio ad Salæ fontes porrigitur iuxta montes Sudetes. Nec procul recessit à ueteribus uicinis, quorum Strabo fecit mentionem. Nā & hodie Vindelicos à Meridie attingit, & ferē ab ortu aspicit Noricum. Habet ad Mœnum sitas metropoles,

metropoles, Bambergam, Vuirceburgum, et Fræcofordiam. Hic tractus in ripa Mœni hodie retinet in Germania Franciæ nomen. Olim bona pars ripæ ad Rhenum à Spira usq; ad Coloniam uocabatur Franciæ Ducatus. Moguntia enim quissimam ē uetustissimis Ducibus sepulchrum est, cui nomen Meingos, et Cunradus, qui cōdidit templum Spirense, nō procul à Spira regiam habuit Lymburgam.

Franciæ ducatus.

Peperit autem & hæc tertia Francorum ætas laudatissimos Principes, Henricum Bambergensē, qui Belgicum recepit, & expulit Italia Saracenos: deinde Cunradus recepit Burgundiā, & eam Imperij partē, quam uocat Arelatensem, & domuit Pannonas. Posteri eius, artificijs Pontificum Romanorum, impliciti sunt ciuilibus bellis, sed tamen res gesserunt maximas. Henricus quartus sæpius acie dimicasse scribitur, quàm C. Cæsar. Postea extincta stirpe Ducum, nostra nobilitas et ciuitates, ne externos dominos acciperēt, neque libertatem suam amitterent, summum Principatum magna ex parte transtulerunt ad Episcopos, quorum diu fuerunt æquiora Imperia, & minus periculosa libertati: Pars regionis et Buggrauijs Noribergensibus parere cœpit, inuitata, ut opinor, & nobilitate & uirtute familie. Nam

Principes.

Episcopi.

Bb iij Burg.

Burggrauii.

Burggrauij Guelfis orti sunt, qua uix est ulla uetustior in Germania nobilitas, fuitq; par nobilitati uirtus: possem enim commemorare multos, qui res maximas gesserunt, sed pretereo ceteros. Alberti fortitudo & felicitas in praelijs tanta fuit, ut germanici Achilles cognomine celebretur.

Quales hodie Franci.

Nec uero extincta sunt in nostris hominibus studia uirtutis, etiā si fata Imperiū Europæ ad alias gentes trāstulerūt. Nā equitatus Frācius, peritia rei militaris, disciplina, fortitudine, genere armorū, non cedit reliquis nationibus germanicis, quæ equitatu pollēt. In ciuitatibus iudicia legibus, & iure cōstituta sunt, gēs ipsa cū natura amat cādere, fidē, iusticiā, liberalitatē, tū uero domestica & publica disciplina ad uirtutē, & omnia humanitatis officia assuefieri solet. Cumq; ingenia sint minime fucata, uix inuenias alibi firmiores amicitias.

Laboriosi.

Esti autem in tanta corruptione publicorum morum, ubiq; plurimum est uitiorum, tamen ubi minor est ignauia, cōsuetudo laboris multa uitia arceat, & adferat hominibus duriciē, ut minus appetant inconcessas uoluptates, & luxum. Est autem utraq; Mœni ripa admodum ferax & culta, quare Franci agriculturæ dediti sunt. Hoc duratili labore luxum aspernantur, ac magna ex parte est, ut ille inquit.

Nostra

Nostra operū patiēs, paruoq; assueti iuuentur. Nonnulli et mercaturā exercēt, sed magis crebro œconomicam, quæ uitæ necessaria est, et plena humanitatis. Quid enim est laudabilius, & uitæ utilius, quā deuinciri inter se homines mutua rerū necessariorum cōmunicatione? Huius rei copiam soli fertilitas suppeditat, quod frumenti tantū gignit, ut uicinis etiam impertiamur. Vinum autem uberius apud nos nascitur, quare procul in regiones longinquas euehitur. Pro hoc, salem & metalla nostri reuehunt. Esti autem uenæ auri atq; argenti apud nos interdum inueniuntur, tamen nostri contenti agricultura, nō scrutantur eas. Ferrū tantum eruant, & excoquant, quod magis necessariū est ad uitæ usum, & copiosius gignit nostra regio. Extrema ora horridior est, itaq; plerisq; locis re pecuaria sustentantur homines. Noriberga uero, nam hanc quoq; in ora Franciæ rectē collocari arbitror, floret cum excellentium artificum frequentia, tum mercatura, quæ non absimilis est œconomicæ: Euehit enim artificum opera, nec sine hac negotiatione suppeterent artificum officinis sumptus. Quare & hoc genus mercaturæ à Platone laudatū, et autoritate legū indigestis grauiissimè cōprobatum est. In agro Bābergēsi mira est hortorum amœnitas & fertilitas, in quibus

Mercatura
œconomica &
pud Francos.Ager Bamberga
genis,

Bb V si non

si non, ut in Alcinoi hortis, punica mala, fici, & oleæ nascuntur, tamen ingens est copiam multorum fructuum, qui uitæ sunt utiles. Et ut ceteros omit tam, latissimos campos γλυκύζα occupat, cuius magnus est usus in multis remedijs. Cumq; gentes propius ad Arcton accedentes, propter frigora et intemperantiam habeant crebriores tusses, & de stillationes, & pulmonum incommoda, quibus medetur maximè γλυκύζα, multum debet vicini nostræ regioni, quæ remedium eis præsentissimè suppeditat. Est & ars ac ratio colendi digna admiratione, quæ adhibetur in plantanda, & propaganda γλυκύζα: Certat enim ars cum natura mirifica emulatione.

Saltus & flumina.

Hactenus de gentis ingenijs ac moribus, & d soli bonitate breuiter dixi, quæ Physicam habet causam non obscuram. Vt enim ceteræ regiones, quæ tanquam ualles præcinguntur montibus ac iugis, melius irrigantur defluenti ex saltibus pingui humore: ita & Francia sit uberior, procincta hinc saltu Turingico, isinc saltu Sueuico. Et rigatur fluminibus ambitiose eam peruagantibus, Mæno, Tabaro, Lafo, Regnicio.

Cœlum.

Nonnihil & ecclestes causæ adiuvant soli bonitatem, & hominum ingenia. Cum enim Ptolomeus uniuersæ Germaniæ attribuat primum trigonum,

gonum, uidelicet Arietem, Leonē, & Sagittariū, ac adiungat ὁμοειδῶς ὅτις τοῦ Ιουὲ & Martem, horum uis maxima est in media Germania. Francia autē ferè umbilicus est Germaniæ. Quare & solum minus est horridum, cum à Ioue, et ut oppositi trianguli natura fecit, à Venere temperetur. Et studia moresq; hominum non obscurè imitantur Iouis et Martis naturam: Sunt enim in gubernandis ciuitatibus acres et industrij, leges et disciplinæ, si qua natio, nostri maximè amant, ignauiam iudicant esse turpissimā: quare nobilis iuuentus militiæ cupida est, et passim castra sequitur. Nec domi ætatem in ocio agunt, sed habent assidue equestria exercitia. Est item Francia sinistro humero Bootis recta subiecta, qui agriculturæ studium excitat: & quoniam aliqua ex parte refert Mercurij & Saturni naturā, addit uim ingenijs. Proinde non solum in uulgaribus, domesticis, aut ciuilibus negocijs, singularis est in nostris dexteritas, sed etiā in literis et reconditis artibus multi excelluerunt, quos enumerare longum esset. Sed tamen silentio præterire illos, quorum extant monumenta utilia Reipub. esset hominis ingrati.

Quis uestrum nō amat nomen Regiomontani? quis nō ueneratur eum, ut numen aliquod diuinitus in terra missum, ad instaurandam ueram Philosophiam

Regiomontanus.

lophiā de motibus cœlestibus? Nullius enim industria plus præstitit in eo genere doctrinæ restituendo, quàm Regiomōtani: qui cum ingenio, & eruditione in Mathematicis excelleret, uideretq; si ne cognitione Græcarum literarū præstātissimos scriptores Mathematicum non posse intelligi, dedit se Græcæ linguæ, ac secutus Bessarionem Græcum Cardinalem in Italiā, magna cum laude ibi et docuit suam Philosophiā, et homines græcè doctos uicissim audiuit, lustrauit bibliothecas, inquit fuit optimos autores, ut Ptolemæo, quem illustrare cupiebat, situm et squalorem detergeret. Itaq; magna uarietate monumentorum nos instruxit, enarrauit autores ueteres, difficiles artis quæstiones agitauit, addidit tabulas, ut posteritas retinere artis possessionē posset. Porro doctos homines intelligere decet, quātum sit beneficiū, tradere doctrinam de motibus cœlestibus. Amissa enim uera anni descriptione, qualis barbaries, quantæ tenebræ in historijs, religionibus, imò in omnibus uitæ actionibus secuturæ essent? Quare Regiomōtano gratiam omnes gentes debent, nosq; ipsius causa Franciā, in qua tātum ingenium natum est, magis amare decet. Cumq; hæc natio minimum habeat seruilium ingeniorum, in studijs etiam ostendit ingenuitatem, odit sordes & auaritia, quæstus in literis:

literis: ac plurimi amplectuntur honestas artes, doctrinæ ac ueritatis amore. Ideo multi apud nos etiā in ijs artibus excelluerunt, quæ uulgo iacent sprete, quia nō faciunt, ut dicitur πρὸς τὰ ἄλφεινα. Et quoniā nostri sunt inprimis κοινωμονοί, eruditi non solū suæ oblectationis causa doctrinam colunt, sed liberaliter impertiunt alijs etiam ea quæ didicerunt. Virtutem esse ducunt, operam ad propagandas et conseruandas artes cōferre. Itaq; nunc Schonerus magno cum labore prouehit Mathematica. Quam multos in hac parte Philosophiæ excellentes Noriberga genuit? cuius ciuitatis genius peculiariter saue huic Philosophiæ uidetur. Clari sunt editis monumentis Pircamerus, et alter Vucnerius, quem uerè artificem fuisse, eruditissimæ ipsius obseruationes de motu octauæ spheræ testantur.

Noriberga.

Sed dicā de alijs artibus. Poeticam in Germania excitauit primus Cōradus Celtis, natus in nostra Francia: qui cum uenam satis haberet scēlicem, et esset expolitus ijs literis, quibus ad carmen cōponendum opus est, non cōtentus uulgari eruditione, adiunxit Philosophiā, et cum excitandæ iuuentutis causa, tum uerò etiam erudiendæ, passim refert sua Poëmata Phisicis & Astronomicis locis: Hæc argumenta uel præcipuè conuenire poëma-

Conradus Celtis Poëta.

poëmatic rectè sensit, norat enim uetera exempla Hesiodi, Empedoclis, Arati, Manilij, uiderat & luculentum poëma recens Pontani. Quare & sibi & patriæ honestum fore putauit, si & ipse in uersibus Philosophiam complecteretur.

Huttenus.

Habuit recentior ætas Poëtam summo ingenio Huttenum, qui nisi immatura morte extinguitus esset, ad scribendi facultatem plus eruditionis & iudicij adhibiturus erat. Sed quanta in eo uis ingenij et naturæ ubertas fuerit, ostendunt & in inueniendo acumen, & in explicando uerborum splendor & copia.

Prætereo plurimos, quorum eruditio et ipsis decus, & patriæ ingentes utilitates attulit. Sed facerem iniuste, si non in hac commemoratione laudum patriæ complecterer, præceptorem meum, Ioachimum Camerarium, præsertim cum non solum eius studia, sed etiam optimi mores exemplo nobis esse debeant. Neminem enim uidi, in quo magis luceret id, quod propriè uocatur ἡθὺς, hoc est, quædam à uera ratione profecta in omni actione moderatio, quam in isto. Cumq; iustitia, reuerentia religionis, et continentia eximia præditus sit, tum uerò maxime eminet in eo amor ueritatis, quæ uirtus homine Philosopho maximè digna est. In disciplinis uerò totum orbem artium com-

um complectitur, nemo ex nostris hominibus græcè doctior est. Quare pari facultate græcè et latine, carmen et solutam orationem scribit. Et hanc scribendi facultatem consumit non in materijs uulgaribus, sed Philosophicis, edidit eruditissima poëmata, *Aeoliam* & *Phænomena*. Quanta autem uirtus est, quod hanc suam industriam conferat ad publicam utilitatem, et ad iuuanda studia, & ad ornandam Christi Ecclesiam? Ac ne quidem in cæteris rebus deest ei officium Reipub. Cum prudentia & diligentia excellat, multa ciuilia negotia sustinet. Hunc et in instituenda studiorum ratione, & in moribus imitandum nobis proponamus. Neq; enim minus ornamenti literis addit ipse uitæ sanctitate, quam ei peperit eruditio. Porro nimis prolixa futura esset oratio, si recensere omnes conarer. Quare etsi prætereo cæteros, tamen animo tacitus ueneror omnes, qui aliqua egregia uirtute de hominum uita, & de patriâ bene meriti sunt.

Hæc de Fræciæ laudibus collegi, nihil detrahens de aliarum gentiû gloria, quare ut meâ oratione boni cōsularis, uos etiâ atq; etiam oro. Existimabo autem me non exiguum operæ precium fecisse, si quis hæc encomia audiens, magis amabit Franciâ uel propter cæteras dotes, uel quia tot lumina docto-

doctorum uirorum, qui de omnibus gentibus bene meriti sunt, genuit. Cumq; nomē Francicū initio multis gentibus cōmune fuerit, hæ laudes ad alias nationes etiā aliqua ex parte pertinent. Itaq; opto, ut alāt mutuā inter nationes beneuolentiam, nō accendāt odia, quæ debent abesse à Germanis, quos ipsa appellatio Germanitatis, cum ad cando rem, tum ad fraternū amorem adhortatur. Dixi.

ENCOMIVM FORMICARVM
scriptum ab Erasmo Ebnero.

Nemo in hoc coetu dixit unquam, quantum equidem iudicare possum, cui perinde beneuolentia uestra, atq; mihi opus esset, non modò quia hæc ætas mea singulari favore confirmanda, & adiuuanda est, sed etiam quia argumentum adfero, quod etiamsi nouitate placere possit, tamen ita est exile, ut nullam magnopere admirationem mereatur. Alij res gestas clarissimorum Imperatorum recitarunt, & tum honestè facta summorum hominum, dicendo ornauerunt, tum aut populorum, aut Tyrannorum turpiter facta grauissimè uituperauerunt. Ego quoniam de erat eloquentia par tantis causis.

causis, infirmitate uirium humiliter argumentum quærere coactus sum. Qua de re dum aliquot dies delibero, dumq; reputo quas res exiguas laudauerint ueteres scriptores, à Luciano uideo muscam, à Virgilio apes mirificè ornatas esse. Cum igitur mihi honestum esse putarem, ueterū exēpla sequi, formicas sumpsi laudandas. Neq; nullū operæ preciiū esse iudico in tāta naturæ uarietate hæc minuta animātia cōtemplari. Etenim nō modò Ethnici scriptores dignā hāc materiā in qua elaborarent putauerunt, sed etiā principes Christianæ doctrinæ, mētiōe paruorum in natura rerum delectari uidetur. Christus iubet nos passeres intueri: Solomon præcipit nō modò contemplari formicas, sed etiam nos ad eas tanquam in ludum discendi causa mittit. Quid cōmemorem quā multa animantia Basilius diligētissimè descripserit, & Basilium secutus Ambrosius, eadem animantium historiam in enarratione operum sex dierum penè ad uerbum recēset, docetq; in illis proposita nobis esse à deo, & tanquam picta plurimarum uirtutum simulachra, quæ nos officij nostri admonerent. Turpissimum est enim homini tam longè à sua natura degenerare, ut à bestiis etiam uirtute superetur.

Non igitur inutile uidebatur ingenia, moresq; et totam quasi *πολιτείαν* formicarum describere, & c. quod

Paruarum rerum illustres imagines.

quod inde plurima pulcherrimarum uirtutum exempla, et uerè, quod aiunt Græci *μυρία ἀρετῶν* capere liceat. Videte autem quatum mea me fecerit opinio. Quod enim argumenti genus arbitrabar propter tenuitatem sine magno negotio exponi et perpoliri posse, id in experiundo cognoui longè secus esse. Cōperi enim nō mediocris artificis esse, honore uerborū res exiles ornare ac illustrare. Quanquā igitur sentiebam me suscepto oneri imparē fore, tamē quoniā non ad ingenij famā, sed exercēdi styli causa suscepērā, desistere nolui, sed peregrī fabulam quā inceperā. Quæso igitur uos, ut pro humanitate uestra me benignè audiatis, quod si nulla alia res, tamen scholæ consuetudo à uobis impetrare debet, etsi suā laudem honestus conatus meretur, non indigni fauore iudicādi sumus honestissimo argumento suscepto, etiā si rei, quam institui, difficultate uicti sumus.

De ortu formicarum diuino.

Sed ut Philosophi in descriptione animantium, primum de cuiusq; procreatione disputant, ita et nobis formicarum ortus, inde usq; ab ouo, ut aiunt, repetendus erit. Verū historia formicarum longior illiade futura sit, si omnia cōmemorare uelim: sed hoc ad earū laudem magnopere pertinere existimauimus, quod cum tam multa diuinitatis uestigia in eis extant, intelligi possit, eas non sine

certo

certo Dei cōsilio natas esse, multoq; uerius quā Poeticos heroes genus à Ioue summo ducere, ut Poëta inquit. Quomodo enim in hac terrena natura futuri præsciētia sine diuina ui existere potest? Nō hāc tantā haberet hic uermiculus industriā, longè alienā à brutorum capto, nulla gregalium noticia, nulla mutua collocutio inter eas esset, nulla nossent temporum discrimina, nisi mentem Deus indidisset tantarum rerum, tamq; uariarum capacē. Etenim sapere, meminisse præterita, cōsequētia cernere, futura præuidere, ne homines quidem, nisi diuinitus commoti, excitatiq;, possunt.

Quis enim, quamuis ingeniosus, sine dei ope, uarios motus stellarum, magnitudinesq;, molem terræ, et alia multa deprehendisset? Multo minus igitur bestię ratiocinari, et futura uidere, et animaduertere præsentia, nisi Dei beneficio possunt. Neque enim hæc aliunde, quā à Deo in terrenam naturam propagantur. Habent igitur formicæ nō dubium generis sui authorem Deum, cuius rei id quoq; signum esse intelligi potest: Nam cum sacre literæ mittāt nos ad formicas, tanquā ad Magistros, profectō significant hoc cōsilio à Deo factas, et his ingenij dotibus instructas esse, ut docere nos utilia possent. Ut enim nullus paterfamilias, si sapiat, filium docendū tradit ei, cuius nō

Formicæ nostri doctores.

Cc ij probat

probat eruditionem: ita credibile est, nec diuinitus spiritum nos ad huiusmodi Magistros mittere, qui non doceant cœlestia. Neceſſe est igitur eas artes, quas nobis istæ discēdas proponunt, diuinitus in sensibus ac natura formicarum scriptas atque sculptas esse, uereq; esse in eis, ut Poëta ait: partem aliquam diuinæ mentis, et haustus æthereos. Dixi hæc de formicarum ortu ac nobilitate, quæ non paruam cōmendationē habet: Adfert enim nobilitas nō modò in hominibus, sed etiam pecudibus, quædā uirtutis semina, quæ à parentum natura in posteros propagantur. Nunc de ingenijs ac moribus, deq; omni uitæ consuetudine illarum dicendum est. Atq; hæc pars orationis, quid aliud habet, quàm honestissimam quandam formam recte uiuendi? Nemo Philosophorum non tradidit bene uiuendi præcepta. Sed huius insecti historia, quid sit rectum, quid turpe, quid utile, quid non, quid deceat, melius Chrysippo et Crantore dicit. Quis non hæc singularis prudentiæ diligentiaq; indefessæ opera esse dicat? Colligendi uictus tēpora intelligunt, proinde acerrum frumenti in messe cōportant, cōdunt, cōparcuntq; in hyemem, præuidet enim hyeme in uacuis agris frustra se pabulū quæ situras esse. Onera morsu gerunt, lōge maiora, quàm pro corporis portione ferre posse credibile

Ingenium ac
mores illarum.

Colligendi uictus
tempora,
& modus.

dibile sit. Quædam grandiora protrudunt, tota corporis molle obnixæ: semina priusquā condant, arrodunt, ne rursus exeant in fruges e terra, madefacta imbre proferunt atq; siccant. Nec noctu, plena luna uacue sunt: Vsq; adeò turpe ducunt feriari, ut nullum sibi tempus idoneum labori perire sinant. Interlunio cessant ab opere, si quæ in itinere ferendis granis grauatae sunt, gregales norunt, et quoniam sæpe tanquā ex diuersis ciuitatibus in eadem uia conueniunt, in unum aliquem locum omnes uniuersum comeatum cōportant, ibiq; sua signa recognoscunt, ibi uelut exercitum recēſentes, agmina separāt, & suum cuiq; auhendum tradunt. Obuiæ inter se quasi colloquuntur, ac percontantur, donec agnoscant singulæ suos ciues.

Nulla tā sapienter cōstitutā ciuitas fuit unquā, quæ ad hanc formicarum politiā conferri possit. Nam cum nullum urbibus uenenum nocētius sit, quàm ocium, uidetis hanc pestem procul ab hoc animalculo abesse. Nunquam ardentissimi æstus à labore absterrent, nō noctu uacue sunt, quod tempus alijs animalibus natura ad quietem dedit. Nō magnitudine itinerum, aut asperitate uiarum defatigari se patiuntur. Sed sæpe ex longinquo frumentum conuehendum est. Sæpe per cōfragosa saxa, magna ui grana in aduersos montes protrudenda

Industria.

denda sunt. Ita omnes difficultates, non uirium magnitudo, non corporis moles, sed animi robur, & industria superat, ut adpareat, hic etiam uerum esse id, quod est apud Historicum quendam: Nihil tam altum à natura constitutum esse, quo non possit uirtus eniti. Non dubium est autem, quum ut omnia ex ocio uitia nascuntur, ita labor ple- rasque pulcherrimas uirtutes gignat. Proinde nec ceteræ uirtutes desunt huic generi. Quis enim non uidet singularem iusticiæ intellectum in eis esse? quia certos dies constituunt recognoscendis oneribus, ut cuique agmini suum tenere sine iniuria liceat. Facile est enim ab alieno abstinere his, quibus in sua uirtute industriaque spes posita est: sed illi qui cum per luxum atque libidines sua effuderunt, postea rationem ineunt, quomodo de alieno heluentur. Hinc in ciuitatibus nouæ tabulæ statutæ, bella ciuilia, & innumerabilia alia mala, quæ ciuium discordia parit, nata sunt.

Parsimonia.

Quid autem de parsimonia formicarum dicam, quæ in hoc genere maximè cernitur? Nō enim tantum in præsens sibi consulunt, sed comparcunt, et prospiciunt sibi in futurum: quæ uirtus cum per sese magna sit, et mirabilis, tamē hoc etiā gravior esse debet omnibus, quod iusticiæ ueluti custos est. Neque enim tolerare infinitos illos sumptus sine alieno

alieno decoctores possunt, sed longè dignissimam uero ciue uirtus est, in cōmune querere, & communia bona summa diligentia augere. Quæ res enim alia omnibus ciuitatibus exitio est, quàm quod priuata bona, publicis utilitatibus plerique omnes anteferunt? Atqui ita sentire nos oportuit, quoniā patriæ salute, nostra salus continetur, & quoniam ipsi à patria in qua nati, educati, ad humanitatem, & religionem instituti sumus, cuius legibus uitam nostram ac fortunas defendimus, tā multa beneficia accepimus, æquum esse, ut nos etiā illius utilitates pro uirili iuuenus, imò quidquid aramus, quidquid serimus, quidquid metimus, ad patriæ utilitatē referendū esse existimemus. Denique illius salutem, ac tranquillitatē antiquiorē dignitate, ac salute nostra, ducamus. Hanc uirtutē licet in formicis cernere ad cōmunem usum, ad diuina operas conferentibus. Videtis quā multarum uirtutum exempla nobis formicæ proponant, ad quā imaginem si maximam hominum partem contuleris, quotusquisque erit his uirtutibus præditus? Bona pars uoluptatibus atque ocio dediti, nulla de re in omni uita sunt solliciti, quā de cōuiuio adparado, aut alijs similibus uoluptatibus cōparandis. Seneca scribit, Pacuuium quendam prætorem in Syria fuisse, qui quotidie splendide conuiuatur.

Cc iiij cum

Senece de quo-
dam Pacuio
conuiuante.

cū se copioso uino de die ingurgitasset, solitū sit
uesperī funus sibi adparare, accersere tybicides,
qui funebres modos canerēt, & hoc genus alia cu-
rare ad funeris speciē representandā. A cœna cū
iā sustinere se ebrius non posset, iubebat se lectulo
impositum, tanquā funus inferri in cubiculum, et
cantari funebres modos: Βεσιωται Βεσιωται. Iudi-
cabat enim eum demum diem præclare se uixisse,
quo ita esset conuiuatus: nec ducebat esse uitam ad-
pellandā, cum non liceret eiusmodi uoluptatibus
perfrui. Quis non statuatur plus esse mentis formi-
cæ, quā huic Pacuio, qui uitā homini hanc u-
nam ad rem, ad pecudum uoluptates persuendas,
datam esse credidit? Et quamuis exemplum Pacu-
uij in funere faciendo nō multi imitentur, dogma
tamen hoc præclarum maxima pars hominū pro-
fitetur, qui nihil in omni uita dignum homine su-
scipiunt ac gerunt, sed in ocio, & inter pocula te-
mulenti ætatem exigunt. Sed quoniā sanorum ho-
minum iudicio, uentres isti non homines, sed ueri-
us monstra hominum sunt, desino formicas cū his
cōferre, quos nō modo formicarum exempla, sed
ne quidem publicæ leges ad sanitatem reuocare
possunt. Nulla autem inter omnes laudes formica-
rum amplior esse mihi uidetur, quā ea, quæ a-
pud Solomonem est: Is enim inquit, formicas non
modò

modò stultos, sed sapientes anteire prudentia.
Neq; ego, nisi tam grauem authorem haberem, au-
derem hoc paradoxum inter doctissimos homines
dicere. Sed quia formicarum laudes colligere insti-
tutum non fuit hæc prætereunda, præsertim cū es-
set amplissima. Quid audio? omnibus Philosopho-
rum scholis, omnibus Rerumpu. gubernatoribus,
deniq; omnibus sapientibus uiris, formica præfe-
runtur. Hoc plane est iuxta proverbium, Formi-
ca camelus. Et cū non possim hoc loco omnes
causas, cur ita scripserit Solomon, recitare, sunt
enim multæ, quas ex ipsius Christianæ doctrinæ
fontibus longè repetere oporteret, tamen unam
hanc commemorandam esse duxi.

Tanta desidia est humani animi, ita penitus
heret in nostris medullis uoluptatum atq; ocij
amor, ut nulla tanta sapientia sit, quæ non uolu-
ptatum illecebris uinci, & expugnari possit, ut
industriam, laboremq; remittat. Quod cū etiam
Poëtæ animaduertissent, sinxerunt Herculem tot
domitorem monstrorum, Omphales amore ca-
ptum, muliebri ueste, in gynæceo tenentem colum.
Atq; hoc illi de summo uiro fingeant, ut signifi-
carent nullam tantam esse uim animi, quæ non
frangi ac debilitari blanditijs uoluptatis posset.
Compara uerò mihi formicas ad hunc Herculem,

Animi humani
desidia in hæc
cule notata.

aut si maius ad Alexandrum, harum industriā sedulitatemq; nulla res unquam retardat, illi scilicet heroes summa sapientia ac fortitudine praediti, quā immutati sunt alter amore mulierculæ, alter etiam magis beluinis uoluptatibus. Huc igitur sacræ literæ sapientes etiam uiros accersunt, et in hanc Academiam uocant, ut discant, non modo similem in laboribus constantiam præstandam esse, sed etiam ut uideant quanta sit infirmitas humanorum animorum, qui tam facile defatigari se patiantur, ut formicæ etiam robore animi summis uiris præsent. Et has ideo intueri iubet, ut cum uiderint tantam uim uilissimæ bestiolæ diuinitus datam esse, petant & ipsi, expectentq; à Deo similem constantiam industriamq;. Sed de hoc toto loco, alij rectius dicent.

Exhortatio ad
sedulitatem.

Vos autem optimi Commilitones, quoniam ita iubent sacræ literæ, intuemini formicas, & cum aliarum uirtutum exempla ab eis petite, tum imprimis earum sedulitatem exprimere contendite. Etenim si uel nulla proposita essent nobis laboris nostri præmia, tamē quoniā deus præcipit ut laboremus, parere illius uoci debeamus. Nūc autē cū etiā tāta præmia proposita sint, quæ est amentia, tātarum rerum magnitudine non excitari, qui acui ad laborem? Nil sine magno uitæ labore

labore dedit mortalibus, inquit Poëta. Proinde nolite putare, sine magna animi contentione ulla uitæ præsidia comparare uos, aut retinere posse. Quæ de re cū omnes omnium doctorum uirorum libri pleni sint, et referri hoc genere exhortationum, ego uobis, quoniā propter etatē, uel admodum uos, uel ad cohortandos parū autoritatis habeo, recitabo uobis grauißimum locum, qui extat in Xenophōte, quemq; se Xenophon ex Prodicī libro transcripsisse fatetur. Sunt autem contrariæ orationes Virtutis & Voluptatis ad Herculem deliberantem, utram uitæ uiam ingrediatur, uoluptatis ne, an uirtutis sequatur, sic enim ait.

Cū Hercules ex pueritia egressus, iamq; propè pubertatem esset, quæ etate sui compotes facti adolescentes, significant utram uiam, uirtutis, an ignauie ingredi uellent, exijt in solum locum, sediq; tacitus secum deliberans, utram uiam iniret. Hic adparuerunt ei duæ mulierculæ maiores humana specie, quarum altera uulū modesto & liberali erat, nullo peregrino cultu aut fūco ornata, sed genuina bonitas formæ adparebat, in corpore mundities, in oculis pudor, in incessu modestia, uestem præterea candidam gerens. Altera erat habitior, & fucata, nam & rubor, & cādor maior erat natiuo. Et incede

Orationes uirtutis & uoluptatis ad Herculem.

bat

bat supina, oculos latè pandens, ueste induta, quæ formā maximè cōmendabat, cōtemplans interim se, & circumspēctans, an alijs se uiderent, nonnunquā etiam umbram suam respiciens. Postquam autem propius uentum est, illa prior modestè pergebat. Hæc autē ut anteuerteret, accurrit ad Herculem, ac inquit: Video te Hercules deliberare utrā uiam ad uitā agendam ingrediaris: Quod si me tibi adiunxeris, ducam te iucundissima et facillima uia. Nulla res iucunda est, qua nō potieris, & molestiam nullā perpetieris. Neq; enim aut bella, aut alia grauiā negotia curabis, sed hoc unum cogitabis ac quæres, ubi aut cibum aut potum suauiorē inuenias, aut quod delectet oculos, aut unde olfaciendo, aut tangendo aliquam uoluptatem percipias, aut ubi amoribus perfruaris, aut quomodo mollissimè cubes, & quomodo hæc omnia sine aliquo labore consequaris. Et si quis inciderit metus egestatis, nō est quod timeas me tibi aliquid laboris impositurū esse, efficiam enim, ut fruaris his, quæ alieno labore parta sunt in prōptu. Nec ulla re abstinebis, unde modo speres te aliquā uoluptatē posse lucrifacere: Ego enim meis sodalibus potestātē facio, ex omnibus rebus uoluptates decerpere. Hæc Hercules audiēs, inquit: Mulier, quod est tibi nomē? Tū illa: Mei sodales uocāt me Fœlicita-

citatem. Qui me aspernātur, uocant me Ignauia.

Interea accessit et altera mulier, dixitq;: Venio et ego ad te adolescens: Noui autem tū generosos parentes tuos, et indolē educationēq; tuā: Hæc mihi spē faciunt, fore, ut si me secutus fueris, magnas et honestas res geras, et me multo clariorem apud homines efficias. Nec longā te præfatione, quæ ad uoluptatē fingi solet, morabor, sed simpli-
titer id quod res est, uereq; narrabo, quod Dij cōstituerunt. Nulla uera bona, sine labore curaq; mortalibus Dij dederūt. Sed siue Deos tibi uis esse propicios, placādi sunt: siue ab alijs diligē uis, beneficijs adiūgendi sunt: siue honore adfici à ciuibz cupis, bene mereri te de patria oportet: siue uis in admiratione esse apud omnes Græcos, benefactis id te cōsequi oportet: siue uis ut terra pariat tibi fruges, colēda est: siue ex pecudibus ditescere uis, pascendæ sunt. Siue bello opes tuas augere noles, ut socios in libertatem adferas, et inimicos in seruitutem redigas, belli artes discendæ sunt ab his, qui eas norūt, et exercēda, ut quomodo eis utēdum sit, scias: Si robur corporis uis cōfirmare, cōsuefaciendum est, ut rationi obediat, et exercendū magno labore ac sudore. Quod cū dixisset uirtus, interpellat eā ignauia, inquires: Vides Hercules, quā asperā et longā uiam ad fœlicitatem hæc tibi mō-

Virtus.

bi mulier ostendat, quo ego tibi compendariam
 & planam uiam monstraui: Tum uirtus: O mise-
 ra, dic nunquid habeas boni, et nunquid suaue un-
 quam cognoueris? quæ nullum laborem uis illo-
 rum consequendorum causa suscipere. Et ne qui-
 dem expectas naturale desiderium suauium re-
 rum, sed antequam natura expetat eas, implet atq;
 obruis te, edis priusquam esuris, bibis antequam si-
 tis, condimenta uaria ad irritandam famem excogi-
 tas, uina preciosa, ut inuites sitim, cõparas, in æsta-
 te niuem quæris: Et ut suauiter dormias, non mo-
 do mollia strata, sed etiã lectos facis, somnũ enim
 accersis, nõ ut per laboris interualla quiescas, sed
 inopia negocij, sine pudore ac legum metu amorì
 operam das, nocte abuteris, & optimam diei par-
 tẽ somno perdis. Et cum Deã te esse glorieris, ex
 Deorum numero eiecta es, aspernãtur te et hone-
 sti homines. Neq; unquã suauissimum carmen, tu-
 as laudes audiuiisti. Et pulcherrimum spectaculum
 nunquam uidisti: Nullum enim unquam recte fa-
 ctum tuum spectasti, Quis tibi improba credet?
 quis egenti dabit aliquid? Quis sanæ mētis in tuo
 choro esse uelit? ubi iuuenes imbecilli corpore
 sunt, senes fatui, qui cū adolescentiã in ocio perdi-
 derint, senectutem miserã & calamitosam agunt.
 Tunc & pudet anteactæ uitæ, & piget primum
 querere

querere necessaria etati subsidia. Suauia in adole-
 scentia ante tẽpus præcepserunt, laborem et er-
 minas in eam etatem distulerunt. Ego uerò apud
 Deos uersor, et apud honestos homines. Nullũ ho-
 nestum facinus, neq; Dij neq; homines sine me fa-
 ciunt, ideoq; me et Dij et homines honore adfici-
 unt. Grata sum opitulatrix artificũ, fida custos fa-
 miliæ dominorum, beneuola adiutrix seruorum,
 iucunda comes laborum in pace, firma periculo-
 rum in bello auxiliatrix, optima amicitia sociæ.
 Et mei amici suauis uoluptates sine fastidio perci-
 piunt ex cibo et potu, expectant enim illorũ natu-
 rale desiderium. Somnus etiã suauior eis est, quàm
 ociosis, quem etiam cum opus est, sine molestia ab-
 rumpunt, nec propter hunc, necessaria intermit-
 tunt. Et iuuenes senum laudibus gaudent, et senes
 delectantur iuuenum honoribus, et incredibili uo-
 luptate rerum à se gestarum meminerunt. Et sine
 difficultate præsentis labores conficiunt, per me
 Dijs chari, amicis, chari patriæ. Et cum ex hac ui-
 ta discedendum est, non obscuro aut ignoti iacent,
 sed laudes eorum perpetuò à posteris prædican-
 tur. Hæc tibi ô fili bonorum parentum Hercules
 continget, & ueram sælicitatem stabilemq; ita
 consequeris, si laborem non defugies.

Sic uirtus apud Xenophontem cõcionatur, et

ad labores suscipiendos, nō tātum Herculem, sed omnes adolescentes, uerissima grauiſſimaq; uoce hortatur. Quā oportuit aures ueſtras undiq; cūſonare, et inertes animos tanquā clāſicos exuſcitari. Atq; hanc ipſam uirtutis orationē diuinitus in formicis ſcriptā putate, quas quoties uidēbitis, ueniat in mentem hāc uobis imaginem, quē uos ad laborem incitet, in terris à Deo propoſitā eſſe. Et ſicut comœdiæ exhibentur, ut in illis exēplis diſcamus, quid in uita deceat: Ita Deus in hac rerum natura uaria ſpectacula fecit, quē noſſe eiſj noſtri cōmonerent. Proinde cū formicæ cōuehentes grana, condentesq; in cōmune ſpectābitis, exiſtimate hanc tanquā Dei uocem eſſe, quē iubet ociū, nocentiſſimam peſtem fugere, et ſuſcipere honeſtos labores, quibus et nobis ea quę in omni uita neceſſaria ſunt, cōparemus, et ſocietate cōmunem hominū iuueamus. Quod ſi faciatis, fauēbit ueſtris illis laboribus Deus, et omnē uita curſum fortunabit. Contra eos qui capti amore ocij uoluptatūq; nō uolent formicā audire, atq; imitari, ad quā à Deo tanquā ad magiſtros miſi ſunt, hiſciāt ſe grauiſſimas pœnas cōtemptæ magiſtræ, imò cōtempti cœleſtis mādati, daturos eſſe: odit enim ocium Deus, ideoq; non unum calamitatis genus ex odio naſcitur. Dixi.

Primi

PRIMI TO

MI DECLAMATIONVM

Philippi Melanthonis

Catalogus.

- A**dhortatio ad Chriſtianæ doctri-næ per Paulum prodi-tæ ſtudio. 8.
De Theologicorum ſtudioꝝ dignitate Oratio. 23.
Oratio de gradibus in Theologia, ſeu Euangelij Doctōribus promouēdis. 39.
Adhortatio ad omnes ſacrarum literarum ſtudioſos, de doctri-næ puritate in Eccleſia conſeruanda. 47
Oratio de dignitate ſtudioꝝ Theologicorum, ac mi-niſterio Eccleſiaſticō. 59
Querela Lazari, ad omnes Reipub. gubernatores. 70
Hiſtoria de Diuite et egeno Lazaro ex 16. cap. Luce, uerſibus reddita. 81
De exemplo emendati Lātronis in cruce propugnantis gloriam Chriſti. 87
Oratio de admirando Dei opere, quo teſtatur Deus ſe perpetuò Eccleſiam Chriſti in mundo cōſeruare. 105
Oratio de diuo Paulo Apoſtolo. 119.
Reſponſio ad ſcriptum quorundam delectōꝝ à Cleo-ro ſecundario Coloniz Agrippinæ. 142.
Oratio de legibus, deq; eo lure, quod in ſcholis hoc tēpore,

CATALOGVS

- pore, et in iudicijs, in bona Europæ parte regnat. 204
 Christianis nõ esse necessariũ uti legibus Mosaicis, sed
 licere uti legibus, quæ Iuri nature sunt cõsentaneæ,
 etiãsi cõditæ sint ab ethnicis Magistratibus. Itẽ Ro-
 manum Ius antecellere legibus aliarum gentiũ. 242
 Res non iudicandas secundum arbitrium iudicis, sed se-
 cundum Ius scriptum. 254
 Vtrum magis expediat regi ciuitates arbitrijs guber-
 natorum, an scripto Iure. Item de ueterum interpre-
 tum dignitate. 261.
 Oratio de Iustitiæ Aequitatisq; scriptæ, ac de stricti Iu-
 ris ratione: ex l. Placuit, C. de Iudicijs. 271
 De dignitate Legum, quarum & est, & futurus est
 usus, etiamsi magnæ fuerunt, & nunc sunt, & im-
 pendent rerum humanarum mutationes. 280
 Oratio de laudibus & utilitatis magnitudine artis
 Medicæ. 291.
 Non aliam artem ex prophanis, aut plures utilitates
 ad uitam adferre, aut digniorem esse Medicina. 302
 Oratio contra Empiricos Medicos, qui magnam
 perniciem hominum Medicinam exercent. 312
 Oratio de artibus liberalibus. 324
 Ecclesijs opus esse liberali eruditione, & non tantum
 cognitione Grammatices, sed etiam aliarum artium,
 & Philosophiæ scientia. 343
 Oratio de doctrina Physica, quæ non solum cognitio-
 nis, seu

DECLAMATIONVM.

- nis seu oblationis causa, sed ut seruiat multis uitæ
 partibus traditur. 354
 De laudibus & utilitatibus Astronomiæ ac Geogra-
 phiæ Oratio. 364
 Oratio de ea parte Astrologiæ, quæ de Syderum effe-
 ctibus in natura inferiore disputat. 376.
 De multiplici Arithmetices & Geometriæ utilitate,
 atq; dignitate. 386
 Oratio de Dialectica, sine qua, nulla ars penitus co-
 gnosci, aut percipi potest. 400
 Necessarias esse ad omne studiorum genus, artes di-
 cendi. 407
 Oratio de studiorum Eloquentiæ exercitijs, atq; lau-
 dibus. 439
 Oratio in laudem nouæ scholæ, Noribergæ in cœtu do-
 ctissimorum uirorum, et totius ferme Senatûs, à Phi-
 lippo Melanthon habita. 457
 De dignitate uitæ scholasticæ, deq; Scholasticorum or-
 dinum comparatione, cum cæteris ordinibus & uitæ
 generibus. 466
 Quo consilio olim gradus discentium instituti sint, &
 quantum ad communia studia literarum momenti il-
 lorum cõseruatio adferat. 480
 Oratio de Gradibus scholasticis, deq; utilitate exami-
 num, atq; de primis artibus. 486
 De corrigendis adulescentiæ studijs. Item quibus auffsẽ
 D d ij cijs

CATALOGVS

- ejs Latina discēda sint, et Græca tentāda. 505. 507
 De emendatis scholis restituendis, sine quibus in eccle-
 sia pura Euangelij doctrina cōseruari nō potest. 527
 Oratio de studijs inferiorum artium, quæ ad cognos-
 scendas superiores artes, uiam sternunt. Item de or-
 dine discendi. 542.
 Oratio de linguarum studijs, & utilitatibus, nempe
 Latina, Græca, & Hebraica. 552
 De concordia, et communicatione studiorum, atq; ope-
 rarum, sine qua retineri, & consistere Respublica
 non potest. 567
 Oratio de miserijs & ærumnis Pedagogorum, quas
 tum in docendo, tum regendorum morum cura, perse-
 runt. 577
 ORATIO de amore Veritatis, seu de odio Sophi-
 stices. 595.
 Oratio de fugienda Sophistica in dirimendis contro-
 uersijs Ecclesiasticis. 604.
 Oratio de Regum officio, Videlicet, an in tanta religi-
 onum dissipatione, Romanus Imperator Synodum
 indicere, & ea, quæ ibi rectè & pie constituentur, ar-
 mis tueri debeat. 616
 Questio, Quare Plato dixerit optimum esse statum
 Reipub. eum, qui medius est inter Tyrannidem et De-
 mocratiam, proportionem Geometricam. 627
 Oratio de Gratitudine, digna cum bonis uiris omni-
 bus, tum

DECLAMATIONVM.

- bus, tum uerò præcipuè bonarum artium, ac litera-
 rum studiosis. 632
 Oratio de Ingratitudine, impietate, & scelere Cucu-
 li. 643
 De utilitate Fabularum, quarum puerorum animi
 excitati, eriguntur in rerum humanarum contempla-
 tionem, & ad uirtutum uitiorumq; discrimina agno-
 scenda. 656
 Oratio contra adfectionem nouitatis, & aliarum
 ineptiarum, in nestitu. 665
 De crudelissima urbis Romæ direptione, et indignissi-
 mo casu ciuitatis omnium Regine atq; domine. 684.
 Oratio de temulentia & ebrietate, in qua inest Aso-
 tia, id est, uita immanis & beluina: Dei pariter atq;
 hominum, omnisq; honestatis contemptrix. 700
 Encomium Sueuorum, qui à maioribus incredibili uir-
 tute fideq; præditi, orti sunt. 724
 Oratio de antiquitate & laudibus Franciæ. 742
 Oratio de encomio Formicarum, in quo ingenia, mo-
 res, & tota illarum quasi Politia describitur. 768

Catalogi Orationum Primi Tomi

FINIS.

Dd ii

INDEX RE

RVM MEMORABILI

um primi Tomi Declamatio-
num Philippi Melan-
thonis.

Abenzoar.	334.	nis.	391.
Achillis clypeus.	421.	Animaduersionis in prin-	
Achillis atrociss. conui-		cipes exemplum.	732.
cium temulentia.	713.	Anni descriptiones ua-	
Adæ lapsus.	28.	riæ.	370.
Aduersarij taxandi gra-		Annus producit non a-	
uiter & uere.	103.	ger.	484.
Agessilaus equitat in ba-		Antonius Imp. studio-	
culo cū paruis liberis.		sus medicinæ.	358
567.		Apologi legislatorum	
Alefius exul.	528.	663.	
Alexāder studiosus me-		Arij incendium.	53.
dicinæ.	358.	ἀριστοκρατία.	571.
Alcuinus.	510	Aristogitonis apud De-	
Amicitia Philosophicæ.		most. tetra imago.	655.
478.		Arithmetica.	334.
Anabaptistarum furor.		Arithmetica prima ar-	
53.		thium.	397
Analytica posteriora.		Arithmæ. usus.	389. 391.
515		Ars non omnia præui-	
Andromaches querela		det.	377.
depingit sophistas.	612	Artes præludia sapien-	
Animæ duplices Plato-		tia.	339.
		Artes	

INDEX.

Artes à ueteribus quo-		Bigotius Gallus.	202.
modo traditæ.	397.	Buceri uxores honestæ.	
Artes mediocritatem	191.		
quærere.	614.	Buceri doctrina.	195.
Artis definitio.	377.	Camerarius.	766.
Artium origines.	332.	Capnio.	740.
Artium genera tria.	513.	Capnio ad Argyropy-	
Artium studia necessa-		lum Romæ.	564.
ria.	237. 251. 458. 522.	Castellanus.	202.
Astronomia	μαθημ.	Catilinæ genesis.	379.
373.		Chelis Mercurij.	328.
Astrologia pars physi-		Christi supplicium tem-	
ces.	336.	per in conspectu.	87.
Astronomia.	337.	Cicero non recte repre-	
Astronomiæ studiosi im-		hendit Platonē.	473.
peratores.	366.	Classes in scholis ut se-	
Astronomia cum cælo		pra.	481.
senescit.	367.	Cleon πολυπράγμων.	132
Astronomiā extenuat		Coelibatus impius.	176.
Fauorinus.	372.	186.	
Are & Litæ Homericæ.		Coenæ domini prophæ-	
575.		natio.	168.
Atheniensis oratoris di-		Concordia Ecclesiastica	
ctum.	651.	requirit doctrinæ pu-	
Aularum semidei.	468.	ritatem.	49. 56.
Authores quomodo e-		Cōiugij castitas.	182. 184.
uoluendi.	488.	Crapula furij terribili-	
Baptista cladis Hieroso-		or.	717.
lymitanę nūcius.	694.	Crapulā unde Galenus	
Bambergenſis ager.	761	dictam uelit.	709.
Beda.	510.	Dd iij	Crea.

INDEX.

Creatio pictura operū na. 636.
 Dei. 31. Doctrina duabus rebus
 Criticæ sophisma. 650. comparatur. 347.
 Cuculi historia. 647. Doctrinæ deprauatio
 Cupidinis Luciani Dia- summa malorum. 54
 logus. 341. Ebrietas monstrosa. 702
 Conradus Celtis. 765. Ebrietatis morborū se-
 Decalogus & Philoso- rics. 705.
 phia medicina corpo Ebrietatis furor in Cam
 ris mundi. 35. byse. 715. Alexandro.
 Deiposteriora. 115. 721.
 Demosthenes studiosus Ebrietas delicatum cubi
 Thucydidis. 448. le Sathanæ 723.
 Dialectica reddit ingeni Ebriosi nullus ulla in re
 um elegantius. 334. usus. 711.
 333. 502. 514. Ebrioforum cædes. 718
 ἡμωκατία. 629. Ebrioforum mali genij.
 Diogenes alicuius pæ- 719.
 dagogo impegit cola Ebrioforum Sathan mi
 phum. 592. nister. 720.
 Discendi, docendiq; ve- Eloquētia. 411. 415. 439
 terum ratio. 428. 547 Ecclesia ueluti curruca.
 Discipulorum ingrati- 649.
 tudo. 591. Ecclesia mirabili poten-
 Discordiæ pestes eccle- tia defenditur. 110. 113.
 liarum. 51. 117.
 Docendi munus sacrifi- Ecclesia exulans. 527
 cium. 62. Ecclesiarum nostrarum
 Doctores qui pericula miracula. 98
 sustinere queant. 57. Ecclesiarum opes. 106
 Doctores ueluti numi Ecclesiæ & scholæ con-
 iunctæ.

INDEX.

iunctæ. 63. 66. 67. 106. 531 Fatum. 362.
 Ecclesiæ militia. 104. Fera septentrionalis &
 Ecclesiæ uox una perpe Sarmatica. 718.
 tua. 128. Festina lente. 485.
 Ecclesiæ ueræ tituli. 199. Finis summi boni. 25.
 Ecclesiæ opus est libera- Florentia fouet Græcos
 li eruditione. 344. exules. 462.
 346. 363. Formicarum ortus diui
 Ecclesiæ imago Halcio- nus. 770. Colligendi
 nes. 645. uictus tēpora & mo-
 Eccebolus Rhetor apo- dus. 772. Industria.
 stata. 541. 773 Iusticia & parsi-
 Euangelij lumen apud monia. 774.
 quos custoditum. 34. Franci regnum in Gal-
 Euangelij duæ concio- lia constituunt. 748.
 nes. 95. Franciæ reges cur Chri-
 Examinationum utilita- stianissimi. 655.
 tes. 488. 492. Frāsciscus Stadianus. 516
 Experientia sine artela- Francorum ducatus,
 trocinium est domesti Principes, Episcopi,
 cum. 317. 318. Burggrauij. 759.
 Fabula Agrippæ Reip. Fridericus Barbarossa.
 salutaris. 662. 731.
 Fabularum laus. 657. Frugum inuentoribus
 Fabulis infantia nostra honores attributi qua
 & puerorum ingenia re sint. 635.
 subleuantur. 657. 660. Furiosi sunt qui leges
 Fabularum uis maior contemnunt. 213. 221.
 quàm Mercurij et Or- 242. 263.
 phej. 662. Germanorū hospitali-
 Dd v cas,

INDEX.

tas. 633. miseria. 34
Germaniæ dotes. 749. Hospes ingratus. 654.
Gotthi sacris parcūt. 690. Huttenuus. 766.
Grāmatica nutricula o Hyades sydus turbidū.
mniū artium. 501. 368.
Gratiarum tēpla apud Impiorū gaudium. 37.
Græcos. 639. Inclinationes naturę di-
Gratitudo fons iusticię. sciiplina reguntur. 385.
641. Indocti audaces. 352.
Gratitudo max. uirtutis. Ingratis discipulis cucu-
tum nutrix. 632. 634. lus insculpendus. 654.
Gratitudinis exempla Interpretes legum. 234.
in bestiis. 640. 265.
Græca lingua. 565. Inuidia nutrit uana stu-
Grego. Tifernates. 556. dia. 519.
Gubernationis difficul. Inuocatio arx piorum.
tas. 114. 162. 166.
Gubernationis præcipui Irnerius. 267
sines. 620. ludicandi peruersitas
Halcionis imago Eccle- huius seculi. 43. 60.
sia. 645. Iudicia ex arbitrio peris
Hæreses ex linguarum culosa. 218. 219. 753.
inscitia. 555. Iupiter apud Ethiopas
Hippocra. honores. 297. conuiuans. 25.
Hispani nouę disciplinę Iure scripto utendum.
magistri inter Germa 217. 221. 253. 257. 259.
nos. 692. 264.
in Homero quid obser- Ius Saxonum ex Roma
uandum. 420. nis legibus emenda-
Hominiū conditio & rum. 228.
Ixion

INDEX.

Ixion concumbens cum Legibus diuinis adiun-
nube. 491. & Euangelicę literę.
Laratan Pythagorę do 10.
& tor. 334. Legibus qui loci patros
Latronis sinistri imago. cinentur. 208.
91. Legum moderationis
Latronis dextri ubilocus. 268. 274.
& ioxp. 93. 276.
Lazarus imago ecclesię. Leonum foetus. 490.
68. 71. Leporum concio.
Lazarus sui temporis le 188.
remias. 72. Lex de monoculo.
Leges & uictum mutare 270.
periculosum. 216. aut Lex aut tyrannis.
Leges gentium ex Ro- 281. 284.
manis animam su- de Linguarum studiis
munt. 231. constitutio. 557.
Legum Romanarū di- Linguas ad omnes ar-
gnitas. 232. 250. tes tractandas requiri.
Legulei indocti. 236. 561.
237. Lite & Ate Homericę.
Legis perniciosę author 575.
accusabatur. 238. Literarum imperitia ire
Leges Hebræorum, So- Dei exemplum.
lonis, xij. tabularum. 433.
223. 225. 259. à Literis simile. 544.
Leges idem Reipub. Literarum ruina. 509.
quod nautis sydera. Locrensis lex. 241.
225. 260. 270.
Leges sumptuarię. 668. Lotharius. 266.
Mal-

INDEX.

Malchion prodit Samo Noribergæ laus. 461
 sareni delirium. 66. Ordinē studiorū non fer
 Marchionis loach. ora- uātes sunt canes Aeso-
 tio ad liburnos. 446. pici. 404. 483. 562.
 Mathematicū studia. 510. Osius Episcopus cōpro-
 Medicina humani cor- bat sycophanticam
 poris contemplatur formulam. 608.
 ædificium. 295. 309. Pacis commoda. 355.
 Medicinæ autor Deus. Pacuuius Syriæ prætor
 304. conuiuans. 776.
 Medici facetiā de fluxio Pædagogi miseriæ. 577
 nibus emanu dextra. de Pallade fabula. 388.
 708. Pantheræ mitiores quā
 Medicorum stipendia. Pontificij. 102.
 299. Parlamentum. 756
 Medicorū histriones & Parrisiensium stolidi ar-
 zizania. 300. 312. 323. ticuli. 433
 Medicinæ beneficia. 305. Pastorum ecclesiæ misc-
 Medicorum libris rerū ra conditio. 75.
 natura depicta. 321. Pauli eloquentia. 17.
 Melancholicorū exem- Paulina nauis. 129.
 pla. 598. Paulinæ doctrinæ sum-
 Misericordiæ diuinæ in ma. 10. 15. 125. 130.
 signe exemplum. 119. Paulus unicus malæ cō-
 Morionis exēplum. 437 scientiæ cōsolator. 19.
 Mortuorum mentio & Paulus nullo suo meri-
 semina up erstitio- to uocatus. 127.
 num. 159. 165. Periclis eloquentia. 120.
 de Narcisso fabula. 495 Pericles quare excellēs.
 Nazianzenus episcopo 359.
 patre natus. 185 Philippus Macedo no-
 tat

INDEX.

tatingratum. 653 Deus. 272
 Philosophandi uera ra- Pontificatus prodigio-
 tio. 521. sus. 73. 84. 97. 99. 146.
 Philosophia regnum 169 193.
 nugarum. 12. Preces purioris Ecclē-
 Philosophia sacris lire- siæ. 164.
 ris collata lucem ad- Promotiones uocatio-
 fert. 405 nis testimonia. 41.
 Physica medicinæ pars. 44. 47. 487.
 357. Proportio Geometri-
 Physica pars Ethices. ca. 630.
 359. Puerorum artes decipi-
 Physica Ecclesiæ utilis. endi magistros. 589.
 360. Ranarum & murium
 Picus. 413. pugna. 660.
 Planetarum concursus Regiomontanus. 763.
 anno XXIII. 381 Religionis ueræ author.
 Platonis grauissimum 25.
 dictum. 600. Reipub. optimæ imago.
 Platonis opt. Reip. sta- 570.
 tus. 628. Rerumpub. duæ pestes.
 Podagra Bacchi & Ve- 364.
 neris filia. 706. Rerumpub. uenenum
 Poenæ libidinum. 183. legum morumq; mu-
 Poenæ sunt uoces Dei. ratio. 667.
 273 Resp. ad umbratæ Philo-
 De poenitentia. 153 sophorum. 239
 Politia ceu domus arti- Roma Princeps Imp.
 ficiosa. 245 697.
 Politia Ieremiæ. 137. Romæ urbis direptio.
 Politici ordinis custos 685

Romana

IN DEX.

Romana disciplina mili Scytharum barbaries
 taris. 689. 459.
 Romanæ bibliothecæ. Sibaritarum luxus. 79.
 692. Sisyphi saxum in scho-
 laris. 580.
 Sacerdos impostor Tur-
 bingæ. 170. Socratis epoda. 18.
 Sancti de fide & timore Socrates in schola Dio-
 nos docent. 167. nylj. 326.
 Sapientum septem mo- Sophisticæ quomodo
 destia. 572. repugnandum. 601.
 Sathanæ insidiæ quibus Sophistica omnium tē-
 turbat Ecclesias. 51. porum. 606.
 53. Statua Marię in Syria.
 Satisfactiones. 154. 160.
 Saturum bis in die fieri. Stofferus. 740.
 713. Studiorum duę pestes.
 Saxoniæ Elector religi- 495.
 onis amans. 39. Stylus. 425. 449.
 Scholæ Alexandrinæ. Sueuici foederis iusticia.
 63. 735.
 Scholæ ueluti curiæ & Sueuorum antiquitas.
 Synodi. 70. 727.
 Scholæ officinæ diligen Sydera Dei oracula.
 tia. 396. 384.
 Scholę sedes ueritatis & Tęporum obseruatio
 iusticię. 470. cœlestę oraculū. 369.
 Scholarum fundatio. Temporis habenda ra-
 tio. 532. 484.
 Scholastica uita imago Theocriti Comata.
 aureæ ætatis. 471. 454.
 476. Theodosij lex de bo-
 nis

INDEX.

nis Ecclesiasticis. 76. da. 351.
 Theologi non casu fi- Vestitus ineptiæ nocen-
 unt. 43. tissimus. 665.
 Theologi indocti Cad- Vestitus animi index.
 mæi fratres & Gigan 669.
 tes. 41. 65. Vestitus Germanorum
 Theologia pura, eaq; fabulosus. 670.
 contemptissima. 35. Vestitus nouitas quę ui-
 Theologię fontes in hę tia pariat. 674.
 braicis & græcis lite- Vestitus uarietas ferita-
 ris. 554. tem aut molliciem a-
 in Theologo qualis phi- nimi norat. 675.
 losophia requiratur. Vestitu sumptuosiorē
 350. Milesium hospitem
 Theologistę qui huma- Athenienses eięiunt.
 nas traditiones do- 677.
 cent. 11. Vestitus causa princeps
 Timanthes pictor. 339. Sueuię sacerdotium
 Thraces ignari numero negat petenti. 681.
 rum. 390. Virtutis & uoluptatis
 Tyranni philosophos orationes ad Hercu-
 oderunt. 637. lem. 779.
 Varro studiosus Medi- Vlysses docet mētiri Ne-
 cinæ. 358. optoleum. 597.
 Venter poculorum la- Vinctio docet. 42.
 trina. 706. Vocabula ut numi pro-
 Verecundia. 74. 679. bantur. 410.
 Veritatis amor. 50. Vuiçelius natura ambt-
 Veritatis secta opran- tiosus. 54.

FINIS.

